Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRANKRIGS HISTORIE
FORTALT FOR ALLE

REVOLUTIONEN

LOUIS MADELIN

REVOLUTIONEN

AUTORISERET OVERSÆTTELSE

VED

P. LÆSSØE MÜLLER

OG

TH. EHLERS HOLSTEBROE

KØBENHAVN 1924

HENRIK KOPPELS FORLAG

INDLEDNING

FRANKRIG I 1789

Ludvig XVI ved 31 Aars Alderen.

FØRSTE KAPITEL

Ødelands-anarkiet.

»Nytaarsgaven til Frankrig«, som Necker udtrykte det, var skænket. Den 1ste Januar 1789 fik man at vide, at Ludvig XVI fire Dage i Forvejen, den 27de December 1788, efter Neckers Indstilling havde fattet Beslutning i sit Conseil om at sammenkalde Stændermødet og havde tilstaaet Trediestand dobbelt saa mange Repræsentanter som de tvende privilegerede Stænder. Det er hint berømmelige *Conseilresultat*, der spredtes i Tusinder af trykte Eksemplarer fra den ene Ende af Landet til den anden og overalt vakte Jubel og Rørelse.

Det var hundrede fem og halvfjerds Aar siden, at Landet sidst var bleven kaldt til Drøftelse af sine Anliggender. Og der-

til kom yderligere, at man nu almindelig troede, at dette vilde blive en Drøftelse som ingensinde før, hvad den hidtil usete Bevilling af dobbelt Repræsentation for Trediestand ogsaa tydede paa. Allerede 1750 havde jo Marquis d'Argenson forudset, at dersom Stænderne kom sammen, »vilde deres Drøftelse ikke blive hen i Vejret«, og at de »vilde tage Tingene meget alvorligt«.

Der gik en højst ejendommelig betaget Stemning over Landet. Necker pristes som »Folkets Fryd«; »den guddommelige Forordning« blev »vædet med Taarer« af mangen Embedsmand, og det kunde hænde, at Præsten læste den op fra Prædikestolen for Menigheden, der »stod henreven af Beundring og Taknemmelighed«. Det er Breve, der fortæller saaledes. I Paris laa »Conseilresultatet« snart paa alle Toiletborde, og Kammerjomfruen saa vel som Marquise'n gjorde det til Genstand for »følsomme« Samtaler og »henrykte« Lovprisninger.

Hvad var Grundene til en saadan almindelig Glæde?

Den Grund, at i et Land, hvor enhver, selv de privilegerede, ansaa sig for undertrykt, troede alle nu Frihedens Morgengry nær; den Grund, at i et Land, hvor de forældede Styreformer var udartede til blotte Udpresningsmetoder, troede alle nu Reformerne nær, og, almindeligere taget, den Grund, at dette filosofprægede Samfund, der følte sig hæmmet af det despotiske Anarkis ufremkommelige Hængedynd, nu bragtes ind i den glade Overbevisning, at man vilde »give Riget *en Konstitution*«. Just ved sin store Vaghed gav dette Ord fri Bane for alle Opfattelser og kunde saaledes foreløbig imødekomme alle Arter af Ønsker.

* * *

Frankrig havde ingen »Konstitution«. Der var dem, der paastod, at det havde haft en, som forlængst var gaaet tabt. Sandt at sige brugtes Ordet »Konstitution« ikke i samme Forstand som nu; ingen tænkte den Gang, at en Konstitution medførte Indrømmelse af Styreformer, som vi kalder »parlamentariske«, og man paastod ikke, at Kong Klodvig var bleven bistaaet i Regeringen af to lovgivende Kamre. Men de dannede Klasser, som i tre Fjerdedel Aarhundrede var bleven vejledede af Filosoffer, og som krævede Beviser af Gud selv for hans Adkomst til at regere Sjælene, følte sig ganske naturligt drevne til at undersøge, i Kraft af hvilken Lov et Menneske styrede Riget fra Versailles efter sit eget Tykke. Da *Kontrakterne* var bleven

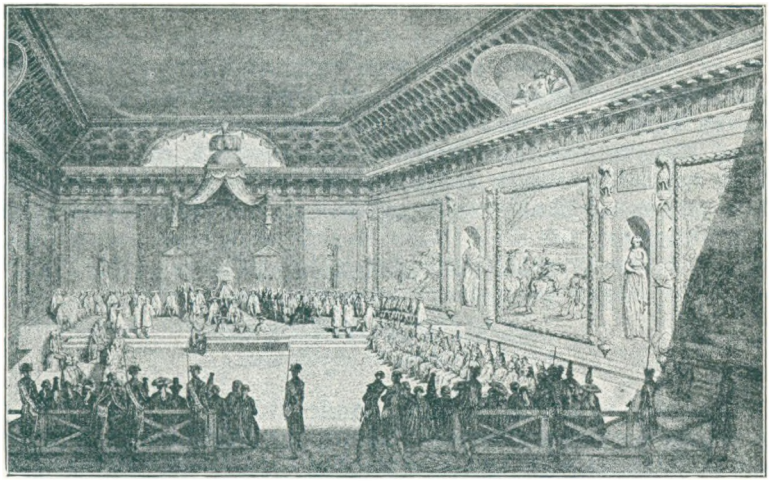

Notable-Forsamlingen i Versailles d. 22. Februar 1787.

bragt i Mode af Rousseau, sluttede man *a priori*, at Monarkiet en Gang maatte have indgaaet en med Folket. Da denne Kontrakt var bortkommen, gjaldt det at lave en anden.

Almuen havde paa mere umiddelbar Vis en Følelse af, at det ikke saa meget var Despoti som Anarki, man levede i, og at den kun kunde vinde ved en *Organisation*, som den gav Navnet *Konstitution*.

Ret beset laa der en rigtig Følelse til Grund for de højere Lags Theorier og de lavere Lags Ønsker, den nemlig, at Styreformerne, der i sin Tid havde deres Berettigelse, ikke længere svarede til Tidsforholdene, at Organerne ikke længere svarede til deres Funktion.

Der havde virkelig været en Kontrakt — endog flere, stiltiende eller skrevne.

En Kontrakt mellem Capetingerkongen og det franske Land eller rettere *de franske Lande*, der var gaaet sammen under hans Scepter. Disse Capetinger — Ætten uden Mage — havde ikke blot i en Række Aarhundreder været vældige Krigsherrer; deres Sværd havde bragt Befrielse, Befrielse til Kommunerne fra de smaa Lensherrer, Befrielse til Provinserne fra de store. Og efter at have været *Befriere*, var de bleven *Retshaandhævere*. Foruden »Overlensherrer« havde de været »Overdommere«. Den store Eg i Vincennesskoven havde bredt sin Skygge over hele Frankrig,

thi under den, sagde man, gjorde Hellig Ludvig Ret og Skel mod Enken og den faderløse. Og da Frankrig for Alvor var skabt, blev Kongerne, som havde været Befriere og Retshaandhævere, dets *Forsvarere* mod ydre Fjender. Men nu var det lange Tider siden man havde set Kongen paa Slagmarken, og hvis Kongen, der ikke længer er Krigsøverste, paa den anden Side heller ikke længer er Retshaandhæveren fra Vincennes eller Kommunernes Beskytter, hvad er han da? Kontrakten er et dødt Bogstav.

Gævest i Strid det sømmer at være
den, som mon Frankrigs Krone bære.

Svigter han, da gør han Frankrig Skam.
Kronen var aldrig for en som ham!

Saaledes sang man i meget gamle Tider.

Ogsaa to andre mere eller mindre stiltiende Kontrakter var nu døde Bogstaver, de, Landet havde sluttet med Stormændene og med Præsterne. De første skulde forsvare det med Sværdet, de sidste hjælpe det med deres Bønner. Privilegier og Skattefritagelser er Lønnen for denne dobbelte Tjenesteydelse. Naar Adelsmændene er bleven middelmaadige Krigsøverster, naar man har set en simpel Mand som Chevret gøre bedre Tjeneste end en Clermont-Tonnerre, er der ikke længer noget retfærdigt Grundlag for Adelsmændenes Privilegium. Og naar man ser de høje Prælater afryste den Forpligtelse til at bede, som de hæver den svære Løn for, er den tredie Kontrakt brudt.

Det er i denne Forstand, at den gamle »Konstitution«, der aldrig har været nedskreven, nu er bleven aflægs.

* * *

Kongen gælder for at være absolut. Har man studeret »det gamle Regimente« (*l'Ancien Régime*), kan man kun smile over Deklamationerne mod »Kongens Despoti«. Kongen er den fornemste Slave af et System, som han meget vel kan finde forkasteligt, men som det ikke derfor er ham muligt at rokke ved.

Han er dets straalende Topfigur, men i Slaveri er han — i Slaveri af sit Hof, af sit Ministerium, af Traditionen; og stundom tragter han mere end sine Undersaatter efter Frigørelse. Skønt reformvenlig er der intet, han har sværere ved, end at reformere. Skønt økonomisk anlagt, skylder han Traditionen at slænge med Guld, og (alle Memoirer melder om Hoffets Ødsel-

hed og glubske Pengebegær) han slænger det uden at tælle efter i de Hænder, som rækkes mod ham, — eller i Silkekjolernes Skød!

Forøget Uorden skabes der ved, at nedenunder det daarlige Styre i Rigets Midtpunkt findes der et endnu daarligere Provinsstyre. Vi kan ikke her vove os ind i den Labyrint, der er opstaaet i Frankrig, fordi en Myndighed efterhaanden har bredt sig over og er indfiltret i en anden. Det vilde kræve et helt Bind, som kunde sammenfattes i et enkelt Ord, der var udtalt allerede 1750 og endnu havde Gyldighed: »Ødelands-anarki« (*anarchie dépensière*). Som Kongens Privilegium havde ringe Tilværelsesret, havde det ringe Virkeevne.

* * *

Naar galt skulde være, vilde Bønderne maaske have fundet sig i dette Anarki; men der var to Ting, de ikke længer kunde døje: Overklassens Privilegier og Finansnøden, der delvis var en Følge af disse.

Omkring 270,000 Franskmænd regnedes for privilegerede, og de fleste af dem sad inde med lensretlige Krav paa Pengeafgift eller anden Ydelse.

Medens det var i Kraft af tidligere Tjenesteydelse til Staten, at Adelsmændene var fritagne for Skat, var det som Ledere af det store Jordbrug, at de havde forbeholdt sig Goderne ved den fulde Udnyttelse (Kravet paa at Bønderne skulde søge deres Mølle og sælge dem deres Vinavl, Opkrævning af Vej- og Bropenge, Eneret til Duehold o. s. v.) og havde paalagt en Række Afgifter paa Bondens Avl: *cens*, *censives*, *carpot*, *champage*, *terrage*, *parcière**) og hvad de alle hed. Men de store Herrer er ikke længere Ledere af Jordens Udnyttelse; de er ikke længer bosatte paa deres Godser, og Godserne lader de saaledes forvalte, at deres Retskrav »bringer mere Afbræk til dem, der lider under dem, end Fordel til dem, der nyder godt af dem«. Muligvis vilde man have kunnet komme til Forstaaelse med »Herrerne«, men de er der ikke; Hoffet har suget de ypperste af Provinsadelen til sig. Man har ganske vist overdrevet Adelsstandens Flugt fra Landsbygden; men af de store Godsejere viser de tre Fjerdedele sig ikke længer paa deres Ejendomme. Disse Adelsmænd kan være særdeles menneskeven-

*) Afgifter af Korn, Vin, Træfrugt o. s. v.

lige, endog af Princip og Livssyn, og dog er de mere forhadte end deres Forfædre, fordi den Pengetrang, deres Levevis i Versailles medfører, gør dem mere fordringsfulde; ude paa Godset har de deres Forvalter, der hverken er menneskevenlig i sig selv eller af Princip, og han klemmer, saa der lyder Suk og Stønnen fra dem, der klemmes.

Det, der fra først af bringer de lavere Lag til at rejse sig, er for øvrigt *selve Principet i Forrettighederne* og hin Ulighed i Skattepligten, der endnu mere end de haandgribelige Forrettigheder vækker aabenlys Harme. Uligheden er saa forhadt, at vi ser et Cahier (det fra la Rochelle) kræve Lighed i Dødsstraffen og klage bittert over, at det ene Menneske bliver hængt og det andet halshugget.

Gejstligheden — hvis Forhold er noget anderledes — vækker næsten lige saa megen Vrede. Lad os her holde os til dens materielle Forhold (idet vi venter til senere med at undersøge dens aandelige Tilstand). Der var vel mellem 120,000 og 140,000 gejstlige: 20—25,000 Ordensbrødre og 60—70,000 andre gejstlige (foruden o. 37,000 Ordenssøstre).

I Spidsen for den franske Kirke stod hundrede tredive Biskopper med Stifter af højst forskelligt Omfang (der var 1388 Sogne i Rouen Stift, 19 i Agde) og Indkomster af endnu mere forskellig Størrelse, eftersom et Stift indbragte sin Besidder 400,000 Livres aarlig, medens andre kun kastede 7000 Livres af til deres Hyrder, »Prakkerbisperne«.

Samme Ulighed hersker i Abbediernes Indkomster, eftersom Saint Waast i Arras oppebærer 500,000 Livres, medens mange Klostre næppe naar op til 6000.

Man har overdrevet Kirkens Formue. I sin interessante Studie over Kirken i 1789 angiver de la Gorce den til 2 Milliarder 992 Millioner og 538,140 Livres, og efter en Undersøgelse af forskellige Vidnesbyrd maa man give ham Ret. Indtægten var 85 Millioner, men den fordobledes næsten ved Tiender, som toges af de troende og beløb sig til henved 80 Millioner.

Denne Velstand skrev sig fra aarhundredgamle Gaver og Legater, der næsten alle var skænkede i ganske bestemt Hensigt, for at opnaa *Bønner for de afdøde og Sjælesorg for de levende.* Selv under sit Forfald fyldestgjorde Kirken delvis disse Hensigter; Omkostningerne ved Gudstjenesten, ved Undervisning og ved Sjælesorg tog største Delen af de faste Indkomster. Men alt for tit havde Højgejstligheden imidlertid nu i lange Tider gjort Indtryk af at glemme eller forsømme de Hverv, der paa-

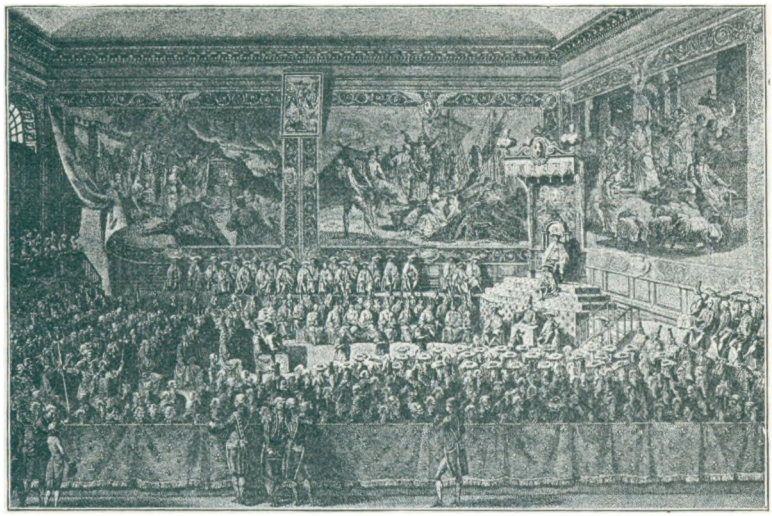

»Lit de Justice« i Versailles.

hvilede Beneficierne. Forfaldet i denne Kirke kan ifølge de la Gorce, hvem ingen kan mistænke for Antiklerikalisme, kortelig forklares »*som Skilsmissen mellem to Ting: mellem den Velstand, der er samlet ved de troendes Gavmildhed, og de fromme Pligter, som har været Vederlaget for disse Gaver*«. Hvor mange Beneficienydere glemmer ikke de særlige Egenskaber ved denne Formue, der kun er betroet Gods, og er endt med at regne den for en personlig Formue!

Dette Forhold tager Berettigelsen fra denne Formue, og i endnu højere Grad gælder det om den Skattefritagelse, den oven i Købet nyder.

Endelig var Tienden forhadt. Cahier'erne fra de Sogne, der siden hen, som vi skal se, for det overvejende Flertals Vedkommende hænger saa modigt og trofast ved Kirken i dens Fredløsheds Dage, giver os talrige Vidnesbyrd om det Had, Tiendekravet vækker. Harmen havde allerede længe givet sig Luft i Processer; da en Prælat i Notableforsamlingen 1788 definerer Tienden som »et frivilligt Offer af Menighedens Gudsfrygt«, kommer Hertugen af Rochefoucauld med det rappe Gensvar: »Et frivilligt Offer, der for Tiden giver Anledning til 400,000 Processer rundt i Landet!«

Og saa betaler denne rige Stand ingen Skat — idet den gan-

ske vist har *købt sig fri* i 1710 og fra Tid til anden (dog saaledes at den har en Ret, som den ogsaa bruger, til at sige nej) yder en »godvillig Gave« (*don gratuit*). Endelig sættes der ogsaa ondt Blod ved den Maade, hvorpaa Indkomsterne er fordelte indenfor selve Kirken. Visse Bisper som Rohan'erne i Strassburg kan kaste Guld i Grams, men der er en hel Almueklasse paa 60,000 Sognepræster, der er paa Nippet til at sulte ihjel. Det forargeligste ved det er, at disse Landpræster er de bedste i Standen (man bør læse, hvad Kardinal Mathieu siger om dette Forhold i sin Bog om »Det gamle Regimente i Lorraine«): 700 Livres til en Sognepræst, 350 til en Kapellan, medens der er Prælater, som staar langt under dem i Gudsfrygt og Moral, men oppebærer 100,000, 200,000 eller 400,000 Livres. Dette gejstlige Proletariat er, som vi skal se, ikke de sidste til at give deres Utilfredshed Mæle; de nidkæreste Katolikker deler stundom deres Misnøje, samtidig med at »Fritænkere« (*libertins*) og Protestanter i deres berettigede Bitterhed over nys overstaaede Forfølgelser gaar endnu videre end berettiget i at udraabe den hele Kirke som et Babylon, hvor Guldets fordærvende Magt har omskabt Herrens Apostles Efterfølgere til højfornemme Millionærer.

* * *

Adelsmænd og Gejstlige betragtes med skæve Blikke af den skattetyngede Menigmand, fordi de ikke yder nogen Skat. Slet Fordeling af Skatterne forbitrer de afgiftpligtige; man betaler villigere, hvad alle er med at svare. Om end Adelsmændene nu betaler »Hovedskatten« (*la capitation*) og tyvende Dels Afgiften (*le vingtième*) — naar de da virkelig betaler —, er alle privilegerede fritagne for *la taille*, og den er den utaaleligste af de direkte Skatter. De to første Skatter flaar Folk, men *taille*'en gør det af med dem. Af hundrede Livres Indkomst tager den direkte Beskatning de 53 fra den *taille*-pligtige, og denne Afgift kan forøges saa tit det skal være, thi endnu ved Nytaar 1789 har denne Regering, som aldrig siden Colberts Død har kunnet føre et Regnskab, fuld Frihed til at paalægge Nationen *taille efter Forgodtbefindende*. Oven i Købet er den alt for tunge Skat slet fordelt og opkræves vilkaarligt, hvad der giver den et ubarmhjertigere Præg. »*Fiscal Forrykthed*«, skriver en fremmed som Hovedsum af sine Indtryk efter en Rejse i Frankrig. Og det, der forbløffer ham, er den skrigende

Ulighed, at Adelsgodset betaler 9 Livres af 12 Arpent og den ufrie Jord betaler 14 af 4.

Under Vægten af denne dobbelte, tredobbelte, femdobbelte Byrde synker Bonden sammen: Lensherrens Retskrav, Kirkens Tiende, de kongelige Skatter, som han maa bære næsten i deres Helhed, skal nok tilsammen tynge ham til Jorden. Ynkelig tager han sig ud, og dog maa man ikke helt tage dette for gode Varer. Ved hvilken mirakuløs Sparsommelighed er det lykkedes disse elendige at unddrage Skattekræverne saa meget, at de har kunnet købe deres Jord derfor? En Kendsgerning er det, at *lige fra det 18de Aarhundredes Begyndelse har Bonden været i Færd med at købe sin Jord;* allerede er henimod en Trediedel af Landets Jord i Hænderne paa den franske Bondemand, der for Alvor forbinder Sparsommelighedens Naadegave med en glubsk Trang til at besidde. Nye Undersøgelser har kastet det stærkeste Lys over dette Forhold, man tidligere ikke har gjort sig klart. Men langt fra at Bonden føler sig tilfredsstillet ved dette Forhold, ægger det ham tværtimod fremad. Hvor langt vilde han ikke kunne naa, dersom han een Gang blev befriet for den overvældende Tynge, som Staten og Privilegieordningen har lagt paa ham! Hos ham er Ønsket om Lighed det samme som et berettiget Ønske om at faa Midler til at kunne blive Ejendomsbesidder efter større Maalestok.

Ogsaa Byernes Almue er nær ved at dø af Sult, og ganske naturlig lægger den Ansvaret paa Kongen og Hoffet, saaledes som den siden i 1791 lægger det paa Grundlovsforsamlingen og i 1795 paa Konventet.

Menigmand paa Land og i By bander ved sig selv over det slette Regimente, og naar Timen slaar, da han ægges op til at »sætte Besværinger frem«, vil han skrige sin Elendighed og Harme højlydt ud.

»Hele Ulykken stammer fra, at Frankrig ikke har nogen Konstitution«, skrev Turgot til Ludvig XVI i 1776. Ogsaa han (der vistnok ingenlunde var Tilhænger af en Konstitution i engelsk Forstand) mente dermed *en fornuftmæssig Organisation.* Thi i 1789 har man ikke at gøre med et daarligt System, men med en fuldstændig *Mangel paa System.*

En af Kongedømmets sidste Ministre overrækker kort før sit Fald Kongen en Indstilling, som kunde fortjene at anføres i sin Helhed.

»Frankrig«, lyder dens vigtigste Afsnit, »er et Rige sammen-

sat af stænderstyrede og embedsstyrede Landskaber mellem hverandre; et Rige, hvis Provinser staar hinanden fjærnt; hvor visse Egne er ganske fritagne for de Paalæg, andre Egne bærer hele Vægten af; hvor den rigeste Klasse bidrager mindst til Statshusholdningen, hvor Privilegier gør Brud paa al Ligevægt, hvor man hverken kan have faste Regler eller et alment Ønske at rette sig efter; det maa nødvendig være et saare ufuldkomment Rige, der vrimler af Misbrug og i sin nuværende Tilstand er *umuligt at regere*.«

Hvem er det, som skriver saaledes? En borgerlig, reformvenlig Minister, en Turgot eller Necker? Nej, det er en af de privilegerede, Greven af Calonne, — han har bare faaet Øjnene op ved at staa i Spidsen for Regeringen i et Par Aar.

Og dette »Ødelands-anarki« maa forekomme saa meget utaaleligere, som Sindene mere og mere unddrager sig Traditionens Aag, takket være »den nye Erkendelses Lys« (*le progrès des lumières*).

Bonden bærer de privilegerede paa sin Ryg.
Karrikatur fra 1789.

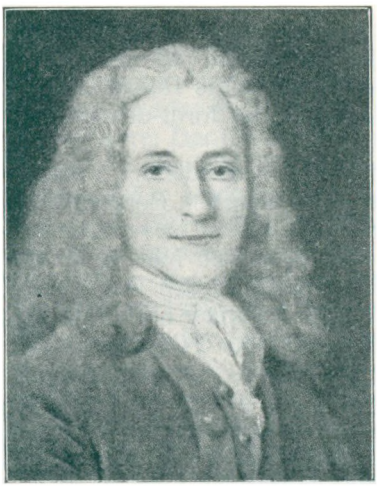

Voltaire.

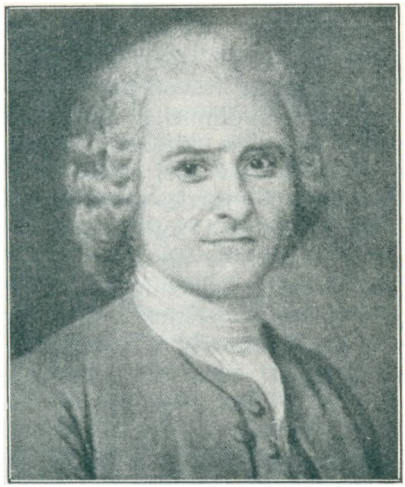

Rousseau.

ANDET KAPITEL

Den nye Erkendelses Lys.

Traditionen var dette Regimentes Sjæl; den alene gav det Berettigelse og Støtte; det kunde ikke overleve den. Bonden var ulykkelig stillet, men ikke mere (maaske endda mindre) end for et Aarhundrede siden. Haandværkeren sultede ofte, men ikke oftere end for et Aarhundrede siden. Privilegierne var alt for vidtgaaende, men de gik ikke videre end for et Aarhundrede siden. Og Statsmagten kunde fra visse Sider set *synes* stærkere væbnet end før. Men det hele Bygningsværk havde ikke længer Støtte af Traditionen. Filosofien havde lønlig undergravet det, førend den styrtede det i Grus. Regimentet, har vi set, var et Legeme med en daarlig Fysik, men navnlig var det og havde længe været *et Legeme, som Sjælen forlod.* Hvorledes skulde det da kunne leve længere?

»*Det volder Rousseau, det volder Voltaire*« er en Talemaade, som har faaet en spottende Karakter*); men den Forklaring,

*) Der sigtes til et spøgefuldt Vers, som gav Oplysningsfilosofferne Ansvaret for alt ondt siden Verdens Begyndelse:

»Kain har dræbt sin Broder — det volder Voltaire.
Verden gik under i Syndfloden — det volder Rousseau.«

den giver, er bare for snæver. »Det volder« mange andre Mennesker og mange andre Forhold. Ikke des mindre tør man fastslaa, at naar Revolution yder Voltaire og senere Rousseau saa at sige guddommelige Æresbevisninger, er det fordi den erkender dem som sine sande Fædre.

Lad os slaa op i en af de mange »Selvbekendelser«, i Mme Rolands. Hvorledes er denne Datter af en skeptisk Borgermand og en troende Borgerkvinde bleven Tilhænger af Revolutionen, af hvis Storhed og af hvis Fejlen hun efter min Mening er en fuldstændig Legemliggørelse? Hun kom til Verden Aar 1754, Aaret før Montesquieu døde, og Voltaire i Ferney oprettede sit fra da af ubestridte »Kongedømme« og sluttede Forbundet med d'Alembert mod »Den skændige« (*l'Infâme*). Samtidig vælges Duclos til fast Sekretær for Akademiet og bringer »Filosofien« ind i Richelieu's Hus, hvor d'Alembert senere blev hans Efterfølger. 1754 er ogsaa Aaret, da Diderot slutter sig afgjort til Atheismen i »*Fortolkning af Naturen*«, Aaret for Udgivelsen af III Bind af *Encyklopædien*, hvis fortsatte Tilværelse nu sikres, takket være Pressevæsenschefen Malesherbes' Velvilje; det er Aaret, da Jean Jacques Rousseau skriver »*Afhandling om Uligheden*«. En halv Snes Aar igennem kommer hvert eneste Aar til at betegne en Sejr for Filosofien; og i dette Tiaar fødes (bortset fra Sieyès og Mirabeau, hvis Fødselsaar er 1748 og 1749) de Mænd, der skulde sætte Revolutionen i Gang: Brissot i 1754, Lafayette i 1757, Mounier i 1758, Robespierre, Vergniaud, Danton i 1759, Desmoulins i 1760, Barnave i 1761, for at holde sig til de mest fremragende. Naar jeg særlig har udvalgt den lille Manon Phlipon, den senere Borgerinde Roland, er det fordi hun, der er født paa dette betydningsfulde Tidspunkt, meddeler os udførligt, ved hvilken Læsning hun dannede sin Aand: efter Corneille, der gjorde hende til Romerinde, og Plutark, der gjorde hende til Spartanerinde, fulgte Voltaire, d'Holbach, Helvétius, Diderot, d'Alembert, Raynal og sluttelig, som Kronen paa det hele, Rousseau. »Ham læste jeg for sent, hvad der havde sin gode Side; *han vilde have gjort mig vanvittig; jeg vilde ikke have brudt mig om at læse andre end ham*«.

Hvad den lille Phlipon læste, læste hele hendes Slægtled, fra Robespierre til Desmoulins, men ogsaa fra Abbé Grégoire til Marquis'en af Lafayette. Sønner og Døtre af høje Adelsmænd, Sønner og Døtre af lave Borgerfolk slukker deres Tørst i samme Væld.

Det vilde være interessant paa dette Sted endnu en Gang at

undersøge det Spørgsmaal, som har sat Sindene saa stærkt i Bevægelse, og paa ny følge, hvorledes *Discipel*-thesen fremgaar af en saadan Undersøgelse. Den er fængslende nok her, hvor Lærerne hedder Montesquieu, Voltaire og Rousseau, Disciplene Robespierre, Danton og Brissot; jeg har foretaget den paa egen Haand af Mistillid til fastslaaede Formler; jeg har eftergaaet det aandelige Nedbrydningsværk Aarhundredet igennem og for min egen Tilfredsstillelses Skyld dannet mig et Billede af det særlige moralske og intellektuelle Milieu, hvor hvert af den Snes Mennesker opdroges, som spiller Hovedroller i Dramaet fra 1789 til 1799. Alle har de modtaget Præget af den samme Filosofi, som iøvrigt er af ren negativ Karakter.

* * *

En Indflydelse af den Art har mere end én Virkning i Følge. Siden Revolutionen er forberedt og iværksat af Skønaander, Litterater, der anser sig selv for Tænkere, bliver den gennemtrængt af de Ideer, som halvhundrede Aar igennem har beherskét »den litterære Republik«: ideologisk Dogmatisme, Klassicisme, Kosmopolitisme, Humanitarisme, Kristendomsfjendskab, filosoferende Fornægten af al Autoritet.

Revolutionen bliver altsaa ideologisk og dogmatisk. Lad os give Ordet til den sidste af Filosofferne, Condorcet, som faar Sæde i to Revolutionsrigsdage, men som længe før 1789 forkynder: »*En god Lov maa være god for alle Mennesker, ligesom en matematisk Sætning er sand for alle.*« Hele Grundfejlen ved Revolutionens Syn rummes i et saadant Dogme. Denne Geometriker befinder sig ude i det tomme Rum. Han og hans Trosfæller, der intet kender til den sande, paa Psykologien grundede Sociologi, viser sig her at kende endnu mindre til Historien.

Det skal man nu ikke fortælle dem; saa svarer de med Athen, Sparta og Rom. Plutark har Aarhundreder igennem ført vort Land bag Lyset med sine uægte Grækere og Romere. Og alle som en — Filosoffer og Filosoffers Disciple — er de i den Grad forgabede i Klassicismen, at naar der gøres Revolution, sker det under tusindfoldig hyldende Paakaldelse af Navnene Harmodios, Leonidas, Gracchus, Brutus og Cato.

Det sker tillige under Paaberaabelse af fremmede Love. Mme Roland erklærer om sig selv, at hun har »en kosmopolitisk Sjæl«. Fra Berlin og Petersborg, fra Genève og Haag, endnu mere fra

Westminster og fremfor alt fra Philadelphia har Filosofferne hentet Smagen for nye Indretninger. Washington og Franklin er bleven nævnede Brutus og Cato, og højere kan det ikke være. De ildner Følelserne op og giver Tankelivet Retning. Det 18de Aarhundrede har gjort Sindene rede til en saadan Paavirkning ved at kræve Anerkendelse og Beundring for alt, hvad der i Gennembrudsmændenes Øjne har det afgørende Fortrin ikke at være fransk.

Denne Kosmopolitisme drager Næring af Humanitarismen. »Mennesket« viser sig nu, »det gode Menneske«, der taler saa stærkt til Følelseslivet hos disse Karakterer med deres »Beruselse i Filantropi«, som en samtidig udtrykker det. Og »Mennesket«, som det — i den første Tid — viser sig, er broderlig sindet: det er for at frigøre den hele Menneskehed, at Bevægelsen, der kunde have holdt sig til det lokale Reformværk, kaster sig ud i et uoverskueligt Revolutionsværk. Den kommer stadig — i Teorien — til at beholde sit »følsomme« Præg. Og denne Aandsretning, som er den raadende i 1789, faar vigtige Udslag; da Bouillé i Januar 1789 paaviser overfor Necker, at Faren nærmer sig, vil Ministeren ikke modsige ham, men føjer dog til, at »*man maa forlade sig paa Menneskenes Dyd*«. En hel politisk Skole lever paa denne Teori, der kom til at føre dem fra Grundlovsforsamlingens Bænke til Skafottets Trin.

Hvis Mennesket er godt, kan det ikke være slemt, naar det styrer sig selv. Ordet *Republik*, taget i videste Mening, har en god Klang i følsomme Øren, som oven i Købet er vænnede til Lovtaler over »de antikke Republikkers« Dyder. Selv om ingen eller næsten ingen i 1789 tænker paa at indføre *Republikken som Statsform*, har Danton ikke des mindre Ret, naar han siden hen udbryder: »Republikken var i vort Sind og vor Tanke tyve Aar, før den blev erklæret«. En afgjort antimonarkisk Retning opstaar, vinder Styrke og breder sig i Løbet af Aarhundredet; vi maa henvise til Roquains Fremstilling af »*Den revolutionære Tænkemaade før Revolutionen*«, et Værk, der er rigt underbygget med Kendsgerninger. »En antimonarkisk Vind« taler d'Argenson allerede om i 1751.

Ogsaa en antikatolsk Vind blæser der. Behøver vi at minde om det Felttog, man tresindstyve Aar igennem har ført mod »*Den skændige*«? Fra en Montesquieu's elegante Indifferentisme er man gaaet videre og har naaet til det Had til Kristendommen, som hverken Helvétius eller Holbach lægger Skjul paa. Dette er en ildevarslende Omstændighed, naar man holder sig

for Øje, at netop Kirken har været den kraftigste Hjælper for det franske Kongedømme. »Den allerkristelige Konge«s Trone — selv naar den allerkristeligste Konge er en meget daarlig Kristen — støtter sig paa Altret. Vakler Altret, vil da Tronen kunne holdes oppe? I Virkeligheden er baade Trone og Alter, er al Autoritet fuldkommen ruineret Aar 1789.

* * *

Er nu dette Forhold udelukkende et Værk af Tidsalderens Filosoffer og Litterater? Det vilde være en urimelig Paastand. De har ikke skabt den klassiske Tænkemaade; den var til før deres Tid; men de har drevet den paa Spidsen som aldrig før. De har ikke opfundet den engelske Forfatning, ej heller (dog derom lader der sig allerede i højere Grad disputere) har de voldt Oprøret i de engelske Kolonier, men de har ført Westminstertænkemaaden til Frankrig og forherliget Philadelphia-*Erklæringen**). De vilde ikke paa egen Haand have kunnet skabe den humanitære Følsomhed; men de har givet den en overdreven Opildnelse. De har ikke været de første til at fostre Fronde-aanden, siden en d'Argenson allerede 1751 regnede med Muligheden af en Revolution; men naar Revolutionsideen efter den Tid har udvidet sig og har bredt sig fra en lille Gruppe til et helt Slægtled, er det fordi Filosofien har rokket ved den Ærbødighed, som hidtil vistes Autoritet og Tradition. Lige saa lidt har de skabt Atheismen, eftersom en lille Kreds allerede bekendte sig til den i 1715; men de har vundet de ledende Klasser, ja den lavere Borgerstand for Læren.

Menigmand havde hverken læst Rousseau eller Voltaire eller Encyklopædien, og dog knurrede Menigmand, rejste sig endog nu og da (under Ludvig XV er der alvorlige Uroligheder). Men den Gang mødte Uroligheder en kongelig Magthævden, som endnu ikke var undergravet af noget, og paa den anden Side lededes de endnu ikke af de Tribuner og Høvdinge, som det nye Borgerslægtled senere skaffede dem, og som kræves, hvis Uroligheder skal antage Karakter af en almindelig Revolution. Hvem andre end Filosofferne har voldt Slappelsen af Statsmagten, afvæbnet de privilegerede Klasser og begejstret hele Borgerstandens Ungdom for den revolutionære Tænkemaade?

*) Erklæringen af Menneskerettighederne.

Revolutionens Fjender kan forbande dem derfor, Revolutionens Venner prise dem, Kendsgerningen staar under alle Omstændigheder fast.

Revolutionen opstod, som vi har set, af sociale og politiske Realiteter; men ingen vil kunne nægte, at den for at bane sig Vej maatte have Hjælp af »den nye Erkendelses Lys«.

Franske Aristokrater før Revolutionen.

TREDIE KAPITEL

Samfundsklasserne i Krisens Tegn.

Revolutionen blev noget langt mere end et politisk Røre; den blev en Brydning mellem alle franske Samfundsklasser, et Sammenstød mellem Adelige, Borgere, Præster, Bønder og Haandværkere. Hvorfor vandt nu en Klasse Sejr, medens en anden tabte, hvorfor kom somme til at sidde med Smerten og somme til at gaa under Aaget? Ved Aar 1789 ligger Spirerne til Fremtiden dulgte i hver enkelt af disse Klassers sociale og aandelige Tilstand — og i Folkets som Helhed.

Adelen, som Kongedømmet ved et historisk Paradoks søger at stive af just under dens Fald, kan hverken yde det en Hær eller en Generalstab; Følgeskab har den ikke, og selv er den uduelig.

Dette vilde være for haardt et Udtryk, hvis det toges i værste Mening. Adelen var ikke uden Intelligens; somme af dens Medlemmer kom til at glimre iøjnefaldende paa den grundlovgivende Forsamlings Bænke, og forøvrigt viser Vaissière's store Samling »*Aristokratbreve*«, der nu kan hjælpe os til et retfærdigt Skøn, at Flertallet, store og smaa, sad inde med virkelig Aandskultur og gav den elegant skriftligt Udtryk.

Ved uduelig maa vi forstaa *uskikket til at føre et samlet Forsvar og til, naar Forholdene bød, at slutte et rimeligt Forlig*. Richelieu havde udfyldt det Værk, Kongerne havde arbejdet paa gennem Tiderne, ved planmæssig at fornedre Karaktererne hos den bolde Lensadels Ætlinge; Ludvig XIV havde fortsat. Man havde *gjort dem afvante med selvstændig Kraftudfoldelse* og man havde vel vogtet sig for at *vænne dem til politisk Virke;* man havde bøjet dem saa haandgribeligt, at somme ligefrem legemligt ikke kunde komme af med den krummede Ryg. Da de havde deres Luden som en Fædrenearv, vilde de ikke blive i Stand til at rette sig op, naar Uvejret indtraf.

Dertil kom, at Ludvig XIV, ligesom tidligere Valoishoffet i Saint-Germain, havde revet dem op af deres Jord og i egentlig

Forstand gjort dem rodløse, og et Træ uden Rødder staar vanskelig Stormen imod. Det franske Aristokrati havde hentet sin Kraft fra den franske Jord, hvoraf det var rundet; men nu havde disse Ledere af Landbruget, disse Overhoveder for Bondesamfundene forladt Landbrug og Bondesamfund, og derfor havde disse muldfødte mistet deres Styrke — ligesom Giganten Antæos, som Herakles kun kunde faa Bugt med, naar han fik ham skilt fra Jorden, hans Moder. Paa denne Vis havde Ludvig XIV handlet, da han i sin Magtfylde krævede, at man skulde tage Bo i Versailles. Den Gang havde Bondesamfundet tabt sit Overhoved af Syne og dermed af Sind. Naar nu dette Overhoved i Farens Stund vilde opsøge sine gamle »høriges« Hær, fandt han deres Vaaben rettede mod ham selv. Alene hans Afmagtsfølelse undskylder hans utrolige Passivitet og usigelige Aandslammelse.

Ikke nok med at de var *bøjede* og *rodløse;* de var tillige, som saa mange andre, *ramte af Tidens Syge*. Disse Hænder, der allerede var mere end nok forfinede, lod sig, som nævnt, afvæbne af Filosofien; Ætlingene af gamle grove Baroner, Bouchard de Montmorency, Foucauld de Larochefoucauld, var Læsere, Venner, Beundrere, Disciple af Montesquieu, Voltaire, Diderot, d'Alembert og Rousseau.

Mere end nogen som helst andre var disse højbaarne Herrer bleven prægede af den nye Lære. Hos nogle medførte det, at de — ganske aabenbart — tabte Troen paa Religionen, hos andre, at de — ubevidst — tabte Troen paa Monarkiet, — hos næsten alle, at de *tabte Troen paa deres egen Ret*. I en smuk Bog, »*Liberale og demokratiske Adelsmænd*«, har de Castellane samlet en Gruppe af de mest fremragende: Liancourt, Larochefoucauld, Virieu, Castellane, Lally-Tollendal, Clermont-Tonnerre. Dette lille Bind kaster tilstrækkeligt Lys baade over det højsindede og det hule ved deres Aandsform. Det er Mænd, der regner Revolutionen for en Fronde mod Kongernes »Despoti« og Præsternes »Fanatisme«. Da Revolutionen i 1791 vender sig mod dem selv, løfter de Hænderne mod Himlen; Clermont-Tonnerre græder, Virieu bander, Liancourt forsøger at samle Stridsmænd for Kongen — alt, alt for silde.

Delt som den franske Adel var i tvende Grupper, *en, der vil give for meget efter, og en, der ikke vil give nok efter*, rokket af Tidsaanden i sin Tro som den var, blottet som den var for alt Følgeskab paa Grund af Kongernes Politik og fornedret, som den var af den fordringsfulde Hoftjeneste, har den med al Høj-

sind og Ridderlighed kun en Ting tilbage, den formaar: at dø paa rette Vis — om det ellers kan kaldes det rette for den at dø saaledes.

* * *

Kan man, som Erstatning for denne kraftløse Adel, regne paa Gejstligheden? Endnu mindre vistnok; thi her er Fjenden indenfor selve Fæstningen, og Fæstningen er tilmed saare brøstfældig.

»Kirken trænger ikke til høje Navne, men til høje Dyder«, var en Paamindelse, som Masillon i Aarhundredets Begyndelse havde givet Myndighederne. Man lyttede ikke til ham; alt for ofte blev »de høje Dyder« paa *Beneficielisten* ofrede for »de høje Navne«.

Ganske vist findes der i 1789 Prælater, som er mønsterværdige i alle Maader, og vi beklager kun, at vi ikke, med Støtte i de la Gorce og Sicards Forfatterskab, kan nævne dem hver for sig med Ros. Der er den Fare ved Oversigtsfremstillinger som denne, at Knapheden let kan blive til Uretfærdighed. Om der paa den anden Side findes Prælater, der maa vække stærk Forargelse, er den store Mængde simpelthen middelmaadig som Kristne eller som Intelligenser. Meget ofte er i Virkeligheden Kristensind og Intelligens paa forskellig Haand; da Ludvig XVI har udnævnt Bonnal til Bisp i Clermont og Boutteville til Bisp i Saint-Flour, siger han smilende: »Nu har jeg sendt den hellige Aand til Auvergne, den hellige til Clermont og Aanden til Saint Flour.«

En stor middelmaadig Masse altsaa. Det er ydmygende for Kirkens Tilstand i 1789, at Abbé Sicard i sin fængslende Fremstilling kun er i Stand til blandt 130 Prælater at fremdrage fjorten, femten gode Bisper, som han kan rehabilitere for os. Og han nødes ogsaa, usædvanlig upartisk som han er, til uforbeholdent at brændemærke Mænd som Rohan, Lomenie de Brienne, Jarente, Talleyrand og andre uværdige. Og Flertallet af de høje Abbé'er er ikke bedre; til Undskyldning maa det dog være sagt, at Flertallet kun havde Titel og Indtægter af Embedet og i det mindste ikke er præsteviede.

Lavgejstligheden betragtede disse lidet agtværdige Overhoveder med Uvilje, Forargelse og Misundelse. I lange Tider havde disse Sognepræster, der var udgaaet af Menigmand og for den allerstørste Dels Vedkommende var fuldkommen stærke i Troen, ladet sig paavirke af den demokratiske Tankegang, fordi ogsaa

de til en vis Grad var prægede af den filosofiske Aandsretning. Lavgejstligheden var fremskridtssindet. Det er et Træk af afgørende Vigtighed; denne Tilbøjelighed bliver bestemmende for Udviklingen og giver Trediestand Sejren ved at splitte »de privilegeredes« Opposition.

Intet er saa oplysende som en lille haandgribelig Enkelthed; vi anfører (efter de la Gorce) følgende: Man har i Périgord fundet to Fortegnelser over Subskribenter paa Encyklopædien; af de 40 Navne er 24 Sognepræsters. Hvorfor skulde vel Périgords Sognepræster have subskriberet i højere Grad paa Encyklopædien end saa mange andre Provinsers? Her vil det ikke være for dristigt at generalisere, og vi bør da ingenlunde forbavses over, at den brave Abbé Barbotin, hvis Breve nylig er bleven udgivne, er en Læser af Mably. Ikke en Gang selve Rousseau frastøder dem altid; somme havde intet imod at tage »den savojiske Kapellan« til Kapellan.

Den hele Embedsordning skal just ikke gøre dem vel stemte: Bisper og Munke, der er alt for rige, og paa den anden Side Sognepræster med et nødtørftigt Levebrød. Da nu oven i Købet (Kardinal Mathieu anfører mere end et Eksempel fra Lorraine) Prælaterne, der kan være saa elskværdige og ofte saa rundhaandede, stundom er meget haarde mod deres Præster i Stiftet, raader der ved 1789 hos »de lave Sognepræster« en stærk Tilbøjelighed til at kaste sig ud i et Røre, som passer dem baade i Kraft af deres Herkomst, af deres Læsning og af deres Nag og Nid.

Under Valgene i Januar 1789 vil vi finde dem meget ophidsede mod Bisperne. »Det er de Sk.... Sognepræster, der ødelægger os«, udbryder d'Antraigues i Maj 1789. Det er virkelig »de Sk.... Sognepræster«, der skal muliggøre Revolutionen. Og medens deres Bisper, uvisse paa deres Rettigheders Gyldighed som saa mange af de højprivilegerede og indviklede i deres violette Prælatkaaber, kun kan fægte maadeligt for deres Sag, smøger disse »Sk... Sognepræster« deres tarvelige Sutane op og drager, stundom i voldsommere Marsch end Borgerne, af Sted for at løbe Storm mod Privilegierne.

* * *

Det er dem, som skaffer Trediestand dens Triumf, og med dem nærmer vi os den Lejr, der rummer Sejrherrerne i den forestaaende Kamp, *Borgerne*.

»Hvad er det, der har fremkaldt Revolutionen?« sagde Napoleon en Gang. »*Forfængeligheden*. Friheden var kun et Paaskud.« Udtalelsen er for grel og derfor uretfærdig; men helt uretfærdig er den ikke. Faguet har i en ypperlig Fremstilling paavist, at Revolutionen af 1789 *langt mindre var rettet mod Despotiet end mod Uligheden*. Derved blev den endog mere social end politisk. Der fandtes umiskendelig blandt Borgerne ædle Naturer, som ene dreves frem af Lidenskab for Friheden, f. Eks. Mounier, en af de reneste Repræsentanter for denne glimrende Del af det franske Borgerskab; men han blev derfor ogsaa en af de første, der opdagede, at han havde ladet sig narre af »Paaskuddet«. De frihedskære Borgere er sjældne, de krænkede og opirrede Borgere talløse; de ærgerrige Borgere sætter sig i Spidsen for deres Tog. De raaber: »*Leve Friheden!*«, men de er Franskmænd, og en Franskmand tror kun at eje Friheden, naar han sidder inde med Magten. Ser man nøjere til, attraar næsten alle Ligheden med deres egen Fordel for Øje; fra to modsatte Lejre yder Rivarol og Chamfort en overraskende Bekræftelse paa Napoleons ubarmhjertige Skose. »Det er ikke Despotiet, der har vakt Landets Forbitrelse«, siger den ene, »det er Adelens Fordomme«, og den anden bruger næsten de samme Vendinger.

Dertil kommer saa, at det unge Slægtled af Borgerstanden har læst de gode Forfattere ligesaa fuldt som, ja mere end de øvre Stænder. Vi har omtalt, hvad Marie Jeanne Phlipon læste, og at det var det samme, der læstes af Robespierre, Brissot, Danton, Barnave og Desmoulins. De sværmede for de Forfattere, som var deres bitre Følelser til Pas, og som ved at istemme Rousseaus Lighedskrav tilfredsstillede deres retsmæssige Selvfølelse. At den lille Marie Jeanne og hendes Moder blev beværtede i Folkestuen, da de var indbudte til en Adelsdame, og at Barnave maatte se, hvorledes en uforskammet fornem Herre puffede til *hans* Moder i Theatret, bliver afgørende Hændelser, som efterlader en uforsonlig Bitterhed i deres Hjerte. Mange af dem, der senere udfolder den vildeste Fanatisme, har levet alt for tæt op ad de adelige, har døjet deres Ringeagt, og den Nedladenhed, der er endnu mere krænkende for et forbitret Sind. Carrier har været Godsforvalter hos Familien Miramon i Auvergne. I 1789 er deres Følelser udviklet til Ophidselse; Sieyès gaar løs paa de adelige som rene »Cartouche'r«. Hos næsten alle disse borgerstolte Herrer *er Stræben efter Lighed imidlertid kun et Middel til at opnaa Herredømmet;* thi — og dette

er det andet karakteristiske Træk, der paa sin Side vil faa vigtige Følger i det næste Tiaar — *inderst inde er de alt andet end demokratiske* og har ingen varmere Følelser for Almuen end Ringeagt, blandet med Frygt. Meynier de la Revellière har sagt, at *den typiske Borger fra 1789 forbandt Had til Adelen med Mistro til Mængden.* Det er unødvendigt at udvikle disse Borgeres Tænkemaade nøjere her, da deres Gerninger vil tale for dem.

* * *

Imidlertid er disse Borgere — nu i de historiske Maaneder først paa Aaret 1789, i Ugerne for Valgkampen — nødte til at være elskværdige overfor de rigtige Smaafolk og navnlig overfor Bønderne. Man gaar da i Gang med at bringe deres Misfornøjelse til at slaa ud og give den Mæle.

Denne Misfornøjelse er iøvrigt stærk nok i sig selv. Vi har under Skildringen af Bøndernes materielle Kaar nævnt, hvad der trykker dem. Spørgsmaalet om »Frihed« tager Bønderne sig let; de drømmer hverken om de to Huse i Westminster eller om en »republikansk« Konstitution efter Philadelphias Mønster. *De ønsker at frigøre sig for de feudale Pligter og for de alt for tunge Skatter* og — i anden Række — ønsker de som nævnt, at Riget bliver bedre »*konstitueret*«. Vil noget kunne holde dem i Tømme? Ikke Lenstroskaben; den er død af Lensherrens Fravær. Religionen da? Katholiker er de ganske vist og vil komme til at vise det siden hen; men Tienden er ikke til at udholde for dem. Og, som vi véd, er desuden næppe en af tre Sognepræster synderlig tilbøjelig til at holde den Arm tilbage, der fra denne Januarmaaned af hæver sig truende mod Slottet.

At frigøre Jorden er det Maal, »de gemene«*) udelukkende tragter efter. Hvis Kongen hjælper dem dermed, vil han blive »den gode Konge«, og efter at Jorden er bleven frigjort i August 1789, stiller de ikke flere Krav. Da Revolutionen har gjort sig umulig i deres Øjne ved Rædselssystemets Udskejelser, ved at Købstadens »slette Knægte« er kommen ovenpaa, ved Indførelsen af det »slette Papir«, og ved at deres Sognepræster er gjort fredløse, staar de rede til at slutte sig til et hvilket som helst stærkt Styre, der bringer Landefred og dermed stadfæster Re-

*) »*les vilains*«, den gængse Betegnelse for Bønderne. Ordet (der i Virkeligheden kommer af *villa*, Storgaard) aflededes, da Bøndernes Anseelse sank, urigtigt af det latinske *vilis*, ringe, slet.

volutionens borgerlige og sociale Erobringer; den politiske Frihed ofrer de da med let Hjerte.

Paa det nærværende Tidspunkt, Januar—April 1789, lykkes det Borgerstanden, der holder sin lønlige Standsstolthed nede, at faa disse Bønder med i Arbejdet for sin Sejr. Som vi skal se, bliver Programmet af 1789 en Følge af Forbundet, der indgaas mellem de tvende Klasser, idet den ene tænker paa sine Maal, den anden paa sin Selvfølelse.

Men i endnu højere Grad lykkes det Borgerstanden at udnytte Byalmuens Elendighed (som man ret beset ikke maa danne sig *for* stærke Forestillinger om). Flertallet af denne Almue bestaar af brave Haandværkere, der ganske ligesom Grégoire, Skoflikkeren i La Fontaines Fabel, vilde give sig tilfreds med lidet. Grégoire synger, lægger intet til Side og vilde være lykkelig, hvis man ikke »ødelagde ham ved Fester«*). Men just i 1789 er han meget sulten (den egentlige Almue at sige); han giver de styrende Skylden, og naar Mænd af Borgerskabet, en Advokat som Danton, en Læge som Marat eller en Journalist som Desmoulins ægger hans Bitterhed, lader han sig let rive med til at storme Bastille og Kongeslot. Om det gøres nødigt, forstærker man Forstadsarbejdernes Skare med uheldige Individer, Resterne af Mandrins Bande og slige, og saaledes opstaar den Hær, uden hvilken der hverken var kommen noget ud af en Barnaves Veltalenhed i 1789 eller af en Vergniauds i 1792. De har sultet i et Aarhundrede; ti Gange har de forsøgt at rejse sig, men er bleven underkuede. Men nu har man den frygtelige Vinter 1788—89, da »Staklerne er ved at revne« af Kulde og Sult. Og, hvad mere er, nu da »Sværdet«, som man skriver i 1789, »er gledet Kongen af Hænde«, forefinder denne Almue afvæbnede Magthavere, der udleverer den sine Borge og Slotte.

Borgerstanden, som i April 1789 har sejret ved Valgurnerne, støttet af Bønderne, tager nu Arbejderne i Brug for at omstyrte Kongens Bastiller.

* * *

Adelen og Højgejstligheden, der er ude af Stand til at forsvare sig selv, regner paa, at Kongen skal gøre det.

Evner Kongen at gøre det?

---

*) Hindrede ham i at tjene Brødet ved de mange kirkelige Hviledage.

I det sidste Aarhundrede har Tronen ikke længer haft nogen Teori og derfor heller ingen Politik. Selv om det franske Kongedømme erklærer sig for enevældigt, viger det dog undertiden for sine Parlamenter, uden nogensinde at have gjort sig klart, hvor langt deres »Rettigheder« rakte overfor den selv, og for den Sags Skyld har den heller ikke nøjere Rede paa de »Rettigheder«. der — i Tilfælde af en Sammenkaldelse — tilkommer Rigets *Stændermøder*.

Siden den Tid, Kongedømmet opgav »Colberts Tilbud«*) (som Ernest Lavisse har udviklet saa slaaende), har det ingen Teorier paa Administrationens eller paa Finansvæsenets Omraade, saa lidt som paa Politikens. Og ifald Anarkiet materielt set præger Landet, skyldes det Anarkiet, som moralsk set præger Regeringsteorierne.

Lige saa lidt har Tronen nogen social Teori. Paa hvilken Samfundsklasse støtter den sig? En Tid lang har den som nævnt søgt Støtte i »Communerne«, og disse haaber endnu i 1789, at Forbundet skal knyttes paa ny. Paa sin Adel har Kongen, »Rigets første Adelsmand«, jo støttet sig siden Ludvig XIV's Dage; men ikke des mindre gaar hele hans fra Fædrene nedarvede Politik ud paa at holde den nede i en Middelmaadighed, som virker svækkende. Det er Borgermænd, lige fra Colbert til Necker, som man fortrinsvis gør til Ministre, uanset, at man paa en fin Maade viser dem sin Ringeagt. Kort og godt, man støtter sig paa et Aristokrati, som man forud har røvet Saft og Kraft, og man regerer ved Hjælp af en Borgerstand, som man ser ned paa.

Dog, ingen af de politiske og sociale Problemer, der foreligger i 1789, har Versaillesregeringen nogen Løsning paa, ikke en Gang rent tankemæssigt. Man gaar imod Afgrunden, »*med Diadem for Øjnene*«, som Rivarol har udtrykt det.

Hvad er Tanken med, at Kongen har indkaldt Stændermødet og givet Trediestand dobbelt Antal Repræsentanter? Dersom Mødet skal votere *Stand for Stand*, er det vanskeligt at se Formaalet med denne nye Bestemmelse. Saa skal de altsaa votere *Person for Person?* Det véd Ludvig XVI ikke og hans Ministerium ikke heller. Hvad vil man tillade Stændermødet, hvad vil man forbyde det? Det véd man ikke. Vil man forsvare Privilegierne eller vil man give dem til Pris? Det véd man ikke.

*) Under denne Overskrift behandler Lavisse i sin Skildring af Ludvig XIV's Historie Colberts statsøkonomiske, »merkantilistiske« Styrerprincipper.

Vil man gribe til Undertrykkelse, om fornødent? Det véd man ikke, og lad os her tilføje: det kan man ikke længer.

Thi det gaar nu, som det maa gaa under en Regering uden Ledestjerne for sin Færd: et Vaaben, der holdes usikkert i en rystende Haand, svigter. Et Styre uden Teori kan i denne Stund (hvad man allerede aner) ikke regne med det, som er kortsynede og truede Regeringers sidste Nødhjælp, den væbnede Magt.

* * *

»Kongen har ingen stærk Intelligens, og *det skorter ham paa stærke Bajonetter*«, skriver en Trediestands Deputeret d. 8. Juli 1789.

Lige fra Aarhundredets Begyndelse havde Bajonetterne vaklet i Soldaternes Hænder, ja Kaarden i Officerernes. Den Gang Kongen sidst paa Aaret 1788 — førend han bestemte sig til at lykønske Mounier — paatænkte at ave ham og hans Tilhængere i Dauphine, skrev Maréchal de Vaux, »at man umuligt kan stole paa Tropperne«. Et halvt Aar senere, umiddelbart før Aabningen af Stændermødet, siger Necker: »*Vi er ikke sikre paa Tropperne.*« Og heri ligger næsten hele Hemmeligheden ved al den Magtesløshed, man lagde for Dagen.

Officererne nyder ikke længer Respekt hos Mandskabet, og det af velkendte Grunde. De fleste af disse Officerer var lidet dygtige og mange af dem havde »ikke gjort sig anden Ulejlighed end at komme til Verden«*); det var »Svøbelsesbarnmajorer«.

Underofficererne, som var bleven hindrede i at avancere ved Forordningen af 1781, hadede dem, der drog Fordelen af den nye Tilstand. Stundom gik de deres Vej som Oudinot og Massena, og nogle, som Murat, gik med stort Rabalder; de andre blev knurrende i Tjenesten.

Under dem var der en Hær, som var tapper nok, men farlig; det var alt for ofte Galgenfugle, man havde indrulleret i Flæng, fortvivlede, uregerlige Eksistenser. »*Røverknægte*« nævnes de, maaske med Overdrivelse, af en, der endda tilhører den grundlovgivende Rigsdags Demokrater, deres fordums Kommandant, Dubois-Crancé.

Til en saadan Hær havde der behøvedes et Aag af Jern, og Aaget var tværtimod bleven slappet. Hos Vaublanc kan vi se,

*) Citat fra Beaumarchais' »Figaros Bryllup«.

hvorledes disse adelige Officerer som alle andre er angrebne af Tidsaanden, er følelsesbestemte, filantropisk paavirkede, lidet egnede til at svinge den Krabask, som Minister Saint-Germain just nu saa lidet tidssvarende har givet dem i Hænde.

Dertil kommer en endnu vigtigere Omstændighed. Den Hær, som for Frankrigs Vedkommende har været *Frimureriets* første Hjem, efter at de irske Regimenter havde ført det med fra England, vedbliver at være dets Hovedtilholdssted. Der findes i 1789 fem og tyve militære *Loger*, »Samdrægtigheden« (»Parfaite Union«) for Vivaraistropperne, »St. Alexander« for Musketererne, »Renheden« for Sarre-regimentet, »Enigheden« (»Concorde«) for Auvergne-regimentet, — det lønner sig ikke at anføre dem alle. Vi skal ikke komme ind paa, hvorvidt allerede den revolutionære Tankegang drev sit Væsen i disse Loger; under alle Omstændigheder raader Lighedstanken i dem. At Majoren tager Plads, ikke blot ved Siden af, men nedenfor en Underofficer, er mere end noget andet skikket til at nedbryde Disciplinen. Og netop dette finder Sted; thi i Toul-artilleriets Samdrægtighedsloge er »den ærværdige« ingen andre end Sergent Compagnon, medens Marquis d'Havrincourt, Brigadegeneralen, kun har Hvervet som delegeret hos Storlogen (»Grand Orient«). Man maa tilstaa, at det bliver vanskeligt at forestille sig Havrincourt beordre Sergent Compagnon til at fyre paa en Folkehob, som efter deres eget Eksempel kræver »den fuldkomne Lighed«.

Alt dette fører til den Opløsning af Hæren, som vi nu skal følge under Begivenhedernes Udvikling, lige fra den franske Gardes Mytteri i Juli 1789 til Nancygarnisonens i August 1790. Og det er dette, der lige saa meget som en skiftende, vaklende Politik afvæbner og prisgiver Kongemagten.

* * *

Privilegerede Klasser, der er uskikkede til at værne deres Privilegier; en Adel, der er splidagtig og afkræftet; en Gejstlighed, der er skarpt delt i to Lejre og uvis paa sine Rettigheder; med Front mod dem en Borgerstand, der lidenskabeligt ønsker at vinde Magten ved at tilkæmpe sig Frihed og Lighed, en Borgerstand, som desuden er energisk, intelligent, ærgerrig og umedgørlig; nedenunder den og som dens Grundlag for det første en Landalmue, der staar rede til at gaa løs paa Privilegierne og til, dersom Kongen forsvarer Privilegierne, at knuse

Oberst ved Garden i 1786.

»Despotiet«, for det andet en Byalmue, der er bragt i Fortvivlelse af Nøden og er let at hidse, endog til Oprør. Mellem disse Klasser i indbyrdes Brydning en Regering, der i sin fuldkomne Armod paa politiske Principer ikke forstaar at tage Rollen som Mægler og i sin Mangel paa Styrke ikke længer evner at gennemføre Rollen som Herre.

Alene af dette lader alt, hvad der følger paa, sig udlede. Naturligvis kommer der foruden disse Grundelementer andre Elementer til, de, der er medvirkende i enhver voldsom Omvæltning, *Uroelementer i de øvre Lag*, *Uroelementer i de nedre*. I de øvre Lag har vi *Førerne*, de, der ledes af Ærgerrighed, Nag, Had, de, der forbitres af Skuffelser, de, der drives frem af heftigt Begær. »*Revolutionens fremtidige Historieskrivere*«, hævder

en Deputeret allerede i 1789, »*vil savne Kendskab til en Mængde ret uhaandgribelige Omstændigheder, der tilsyneladende har ringe Betydning, og dog har haft umaadelig Indflydelse paa Udviklingens Gang.*« Helt savner vi ikke Kendskab til dem. Intet vilde være interessantere end paa dette Sted at opstille den lange Liste over Førere, fra en Lafayette til en Santerre, fra en Mirabeau til en Desmoulins, fra en Barnave til en Collot d'Herbois (halvhundrede vilde det være let nok at anføre), der alle blev kastede ud i Røret af personlig Modgang og Krav om Goder for sig selv. I de nedre Lag blandt *de førte* findes andre Uroelementer, hin frygtelige Samfundsbærme, der gemmes i Dybet af vore Stæder, ja selv paa Landet hos os, og som ethvert Røre bringer op paa Overfladen, »Pak, dybt nedsunken i Gæld og i Forbrydelser«, Folk, »der ikke vilde kunne slaa sig igennem, medmindre alt blev væltet om Kuld.« Og for at føre Undersøgelsen til Ende maatte man paavise en Indflydelse, der nu ikke lader sig nægte, omend den uomtvistelig er underordnet — de hemmelige Selskabers og de fremmede Kabinetters med deres mysteriøse Agenter, som man stundom mærker har en Finger med uden nogensinde at kunne gribe fast om den. Og gennem en saadan Undersøgelse (der blev for vidtløftig her), vilde man se, at Revolutionen, som de sidste halvhundrede Aars Historie næsten havde gjort uafvendelig, undertiden selv i sine mest ophøjede Stunder blev fremmet af forskellige Faktorer, der ikke alle taalte Dagens Lys.

Fast staar det, at denne Revolution kom, som den maatte. Vi skal se, hvorledes den udarter og taber sin oprindelige Karakter; men ikke des mindre var den uafvendelig og tilmed paakrævet. Den var et Udbrud og en Hævden af den ypperste sjælelige Egenskab, der efter min Mening gør Mennesket til hvad det er: *Energien.*

Mallet du Pan skrev d. 17. Februar 1798, at Frankrig i 1789 »var kommen saa vidt, takket være Forfinelse, Nydelseslyst og Blødagtighed, at hele den rige, fornemme Klasse, alle de besiddende og selskabelig dannede var ganske *uden Rygrad*«. Det gamle Regimente — det er det sidste Træk, vi maa fremhæve — frembyder i 1789 et Skue, man vilde kunne betegne som *Energiens Sammenbrud;* det var »*uden Rygrad*«. I fordums Tid havde der raadet en glimrende, almindelig Energi: hos Kongerne, der havde skabt Frankrig, hos Lensadelen, der havde stridt for det, hos Forkynderne, der havde kristnet det. Efterkommerne og Afløserne af disse store Mænd er oftest blottede for al Energi og oven

i Købet spærrer de Vejen for Energien og trykker den ned, da al Ting er forbeholdt Fødsel og Privilegium. Walpole, der ser denne Verden i Versailles, dømmer, at den er uhjælpelig »anæmisk«.

Men Frankrig var ikke det samme som Versailles. *Den franske Energi bestod;* den blomstrede i fem Hundrede Tusinde Borgeres Sjæle. Langt fra at vantrives havde den endog samlet nye Kræfter ved Trykket. Under de *fødte* høje Officerer ruger Krigere med ildfulde Hjerter eller staalsatte Sind, gennembævede af Ungdomsmod og Militærgeni; det er dem, der bliver Bonapartes Generalstab efter først at have kastet Glans over den unge Republik ved enestaaende Bedrifter. 1768 fødes Murat, Mortier, Bessières, 1769 Hoche, Marceau, Ney, Soult, Lannes, Joubert — og Bonaparte. Under de velbaarne, middelmaadige Prælater, som Massillon forgæves havde villet skærme Frankrig mod, og som ikke viser Evne til andet end til at emigrere, er der nu ved at vise sig en ukuelig Præstestand, der først kæmper for Friheden og dernæst kæmper til sidste Aandedrag for den forbudte Tro. Under et udueligt Styre hæver der sig en Hærskare af unge Undersaatter, som henter Næring hos Plutark, ham, man har kaldt »de stærkes Bibel«, en Række Advokater, Forfattere, Docenter, Læger, der føler, som havde de Sjæle af Ild i Legemer af Malm.

»Den Spændkraft, der driver mig fremad, laa gemt i mit Hjerte; den holdtes nede; Revolutionen frigør den, og jeg vil dø som Patriot,« skriver Dugommier, der dog allerede var de halvhundrede. Hvorledes stod det da med hine unge, hvis Sjæl, som en af dem, Saint Just, saa stolt skriver, »endnu ikke var vænnet fra Moderbrystet«? Den Energi, som hvert enkelt Individ og den hele Klasse ejede, og som et forslidt Maskineri havde trykket tilbage, sprænger Maskineriet og naar i det følgende Tiaar en Blomstring, Verden ingensinde havde set Mage til. Og til dette Energiens Herrevælde slutter sig alt, hvad der er ungt og stærkt i Landet. »*Er man nitten Aar*«, skriver Thiébault, der reves med i 1789, »*tilhører man den, der angriber*«.

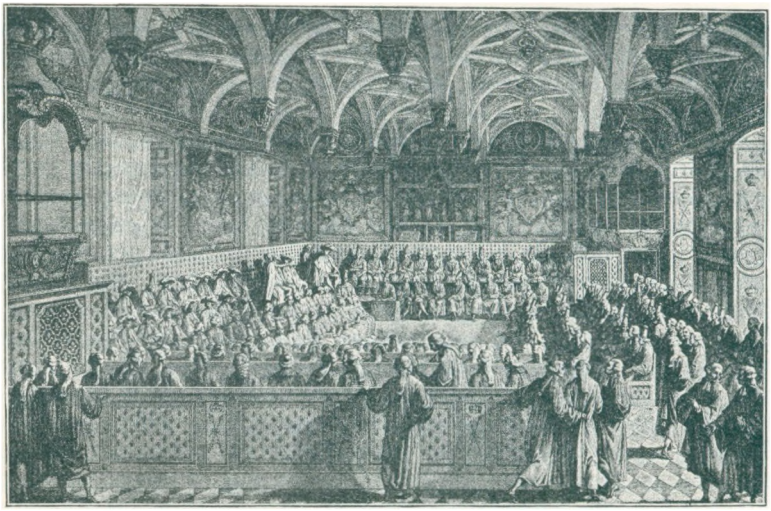

Møde i Parlamentet 19. November 1787. Sammenstød mellem Ludvig XVI, der ses siddende bagerst i Salen, og Hertugen af Orléans.

FJERDE KAPITEL.

Regeringen, som den var i 1789.

Den kongelige Regering har maattet gribe til Stændermødet som sidste Udvej; hvilken Række Fejlgreb, Skuffelser og Nederlag der er gaaet forud, kan man læse andetsteds. Pierre de Ségur har skildret os *Monarkiets sidste Aftenstund*, Casimir Stryienski har for vore Læsere fremstillet *Revolutionens Morgengry*. For mig er disse Aar, 1787 og 1788, »Kongernes Skumringstid«*). Her famler alle i Blinde; Ludvig XIV's Sol er borte; vel maa det kaldes at vandre »med Diadem for Øjnene«.

Det er ikke des mindre denne Regering, der i Januar 1789 giver Landet frie Tøjler. Og efter at vi har givet en almindelig Fremstilling af Styresæt, Land og Regering, bør vi se nærmere paa de Personligheder, som kommer til at spille Hovedrollen ved de første Hændelser. Frankrig gled raskt hen mod en Re-

*) Udtrykket bruges med Hentydning til den gængse Oversættelse af det oldnordiske »Ragnarok«: Gudernes Skumringstid.

Ludvig XVI.

volution. Skulde den blive kort eller lang, fredelig eller voldsom? Vilde der komme en grundig Reform eller en fuldstændig Omvæltning? Dette afhænger denne Gang af de regerendes Karakter og Evner.

Det drejer sig om Kongen, om Dronningen, om Prinserne og Ministrene.

Ludvig XVI havde ikke sin Stammes Art. Med sin Religiøsitet, der grænsede til Hellighed, og med sin Sædelighed, der grænsede til Kulde mod Ægtefællen, var han ingen Ætling af hine evig-forlibte*) Bourbonner, han var Barnebarnet af den gode Marie Leckzinska slet og ret. Man maa betragte Statuen af hendes Fader Stanislaus i Nancy og stille sig for Øje, at denne tykke Mand tilbragte sit Liv med at give Afkald paa Kroner. Det er denne Fyrstes Blod, snarere end Henrik IV's, der rinder i Ludvig XVI's Aarer. Arbejde, Kærlighed, Politik, Krig havde ingen Tiltrækning for ham; han ejer en eneste Lidenskab, at jage, og mellem to Jagtpartier morer det ham at smede Laase. Vi har endnu hans Dagbog, »en Pikørs Optegnelser«, har Taine kaldt den, en Liste over første Klasses *Fangstudbytter*. Ved disse Jagter vedligeholdt han en glubsk Madlyst, maaske det eneste Træk, hvori han var en Bourbon, og denne Madlyst var atter en Aarsag til hans Optimisme, paa Trods af Krisen, han allerede stod midt i. Da man er kommen ind i 1790, er han derved til Forargelse for Gouverneur Morris**). »Hvad kan man vente sig af et Menneske, der under hans Forhold spiser, drikker og sover godt, der ler og er saa frisk og munter, som Dagen er lang?«

Munter var han virkelig, og hans Munterhed var en Smule grovkornet efter adskillige Vidnesbyrd at dømme. Den holdt længe Stand overfor den værste Modgang.

Tung, som han var, og ordinær at se til var han ingenlunde nogen Dumrian. Paa det Punkt har man overdrevet meget. Han forbavser undertiden sine Ministre ved sin Skarpsindighed; det hænder endog, at han løber lidt med dem. Han saa' undertiden klart; men hans Godhed lammede hans Arm og var i sig selv nok til at hindre ham i at træde myndigt og imponerende op. Hans Karakter var medgørlig og højsindet, og i sin ægte Kristentro mente han det i beklagelig Grad ærligt med at

*) *Verts-Galants.* Det var Henrik IV, den første bourbonske Konge, Sejrherren ved Ivry, som oprindelig kaldtes »le Vert Galant«.

**) Amerikaner, der opholdt sig i Paris, fra 1792 som sit Lands Repræsentant (hans Fornavn var Gouverneur).

tilgive Fornærmelser. Han var desuden paavirket af sin Tidsalder; ogsaa han havde læst Rousseau og ansaa Mennesket for godt. Man vidste, at han var velmenende. Lige efter den gamle Konges Død havde man sat de største Forhaabninger til den unge Hersker. Paa Henrik IV's Statue paa Pont Neuf havde man skrevet: *Resurexit**). Ak!

Hans Hjerte og Tidsaanden tilskyndede ham til liberale og menneskevenlige Reformer. Han havde, hvad der bør erindres, sat flere, overmaade smukke Fremskridt i Værk før 1789 uden at være nødt dertil. Protestanterne kunde takke den ivrige Katolik for deres Religionsfrihed, og i Bevidsthed om »sin gode Almues Onder« havde han femten Aar igennem lagt Vind paa at helbrede dem. Han havde kaldt alle mulige Læger til Sygelejet, ja stundom Kvaksalvere med. Sine egne Forhold havde han reformeret: han lod andre ødsle med Pengene, men personlig var han husholderisk — af Anlæg og for at give et godt Eksempel. Var det vel hans Skyld, naar Eksemplet saa godt som ikke blev fulgt? Det var bleven fulgt, om det var gaaet efter hans Ønske.

Det fremherskende Træk i hans Karakter var, at *han ikke kendte den Kunst at ville*. Han var let at paavirke, men naar det kom til Stykket, kunde han, som alle meget godhjertede Mennesker, pludselig blive opsætsig, og holdt stundom ved sit Forsæt med ubegribelig Stivhed. Regelen var den, at han hørte efter, smilede, »oftest undlod at træffe en Bestemmelse — da *Nej* laa ham nærmest paa Tungen«, som en af hans Raadgivere siger —, og kun skred til Handling under et kraftigt Tryk, naar hans Hoffolk tog rigtig paa Vej i deres Fortvivlelse, naar Dronningen eller en Minister sagde ham deres Mening bestemt og skarpt, eller naar der hændte noget voldsomt, som kunde gøre Indtryk paa ham. Men den Art Indflydelser fra forskellig Kant kom stadig til at drive ham hid og did. Derfor kom han heller aldrig til at nyde hel og fuld Tillid, hverken hos sin Hustru, sine Brødre, sine Ministre eller sine Undersaatter; thi, skriver en deputeret den 13. Juni 1789, »man véd, at han ingen selvstændig Vilje har«. Men til Gengæld kan heller ikke Frygt for ham hindre Hoffet i at intrigere, Rigsdagene i at gøre sig gældende eller Menigmand i at rejse Opstand; thi der er ingen, som regner nogen af hans Bestemmelser for uigenkaldelig. Et Løsen breder sig fra Versailles Forgemakker til Paris's Almue-

*) Han er genopstaaet.

kvarterer: man maa »drive Kongen med Magt« (*forcer la main du roi*). At drive ham lod sig gøre, men man var aldrig sikker paa, at han blev, hvor man havde drevet ham hen. »Det er ligesom man vilde prøve at holde fast sammen paa Elfenbenskugler, indsmurte i Olie«, sagde hans Broder, Greven af Provence.

I Grunden kan der siges om ham noget af det uheldigste, man kan sige om et Menneske, at *hans Livsgerning kedede ham.* Man bør læse Beretningen om hans Fangenskab i Templetaarnet, hvor han saa gribende tager Oprejsning i det almindelige Omdømme; det simple, regelmæssige Hjemmeliv dér, Undervisningen af den lille Søn, Maaltiderne i Familiens Kreds, alt dette gør ham saare lykkelig; man kan sige, at denne usalige Fyrste først finder sig til Rette her i Fængslet. Han var skabt for Privatlivet; den Dag, da han havde modtaget Kronen i Rheims, havde han sagt: »*Den besværer mig.*« Den kom altid til at besvære ham siden hen. Da Malesherbes i 1776 bragte ham sin Afskedsbegæring, udbrød han: »Hvor De er lykkelig! Hvorfor kan jeg ikke ogsaa opgive min Stilling!« Det var i fuldkommen Oprigtighed, han talte.

»Det er«, skriver Morris til Washington 1790, »en god og mild Mand, der vilde kunne blive en udmærket fredelig sindet Minister i rolige Tider.« Men nu var det saaledes, som Mignet udtrykker det: »hans Forfædre havde givet ham en Revolution i Arv«. Maaske vilde selv en Ludvig XIV have bøjet sig under det voldsomme Pres; for at være retfærdige maa vi ikke overse, at Kongens Svaghed for en Del skyldtes en tvingende Skæbne. Vi skal ogsaa huske paa, at han ikke ønskede at udgyde Franskmænds Blod og foretrak at give sit eget hen med storsindet offervillig Enfold. Vi skal følge, hvorledes han døde med beundringsværdig Redebonhed. Og her har Medfølelsen sin Ret, men Sandheden har ogsaa stedse sin.

En Konge er jo ikke til for at dø paa rette Vis; han er til for at regere; Dronningen sagde om ham: »*Ak, den rare Mand!*« I 1789 sagde alle Mennesker: »*Han er god.*« Men Napoleon har skrevet i et Brev til Kong Joseph: »*Naar man siger om en Konge, at han er en god Mand, har han vist sig uskikket til sin Gerning.*«

I 1789 viser Kongen sig uskikket til sin Gerning. Han véd ikke, hvad han vil. »Han spurgte alle og enhver til Raads«, skriver Malonet, »og gjorde Indtryk af at sige til den første den bedste, han traf: Hvad er der at gøre? Hvordan skal jeg bære mig ad?« Det spurgte han virkelig Rivarol om gennem Males-

Marie Antoinette med sine to Børn.

herbes. »Som en Konge!« svarede Rivarol. Det var netop det sidste, Ludvig XVI kunde gøre, *fordi han ikke var født Konge.*

* * *

Naar galt skulde være, vilde Marie Antoinette have kunnet »bære sig ad som en Konge« i Ægtefællens Sted. »*Kongen har kun én Mand, og det er hans Kone*«, skriver Mirabeau. Det var den stolte, skønne Dronning, som under andre Forhold maaske kunde have vist sig stor, men som nu kun opnaaede at ødelægge alt. Alt er sagt om hende, meget godt og meget ondt — alt for meget af begge Dele. At hun var ude af Stand til varsomt Overlæg, var endda ikke saa slemt, som at hun i endnu højere Grad var *ude af Stand til at glemme*. Den, der ikke forstaar at glemme visse Fornærmelser, forstaar ikke at være Konge; det gælder ikke om at tilgive dem i Naade som Ludvig XVI, det gælder om at glemme dem helt og holdent. Og lige saa lidt som at glemme Fornærmelser forstod hun at give Afkald paa sine Venskabsforhold, en smuk Egenskab hos en Kvinde, men en farlig hos en Dronning — især, hvis Vennerne misbruger den.

Hendes Karakter, der af Naturen var stolt, men tillidsfuld, impulsiv og lys, havde faaet et mørkere, stejlere Præg, saa grusomt var hun bleven angrebet, bagtalt, pint af Hoffet og af Kongeslægten. Hun havde da forskanset sig bag en hovmodig Holdning, der til sidst førte hende i Undergang. »Hun tænkte mere paa at vise sig skøn i Faren end paa at afvende den,« skriver Lafayette, for en Gangs Skyld med Rette, og derfor var hun ikke i Stand til at afvende den. Da den Indflydelse, hun havde paa sin »rare Mand«, aldrig holdt sig lange Tider ad Gangen, formaaede hun kun at tilskynde ham til Handlinger, der for hende stod som energiske, men snarere maatte virke som oprørske Udbrud, fordi de ikke førtes ud i deres Konsekvenser.

Kongens Brødre var ikke til nogen Hjælp. Greven af Provence, »Monsieur«, der siden hen ingenlunde blev en ubetydelig Konge, var den Gang kun en Skønaand, der gerne vilde kaldes Filosof, og som troede mere paa Kongedømmet af Guds Naade end paa Gud selv. Han havde været opfyldt af Tidens Tanker indtil det Øjeblik, da Necker havde villet beskære hans Understøttelse; da kom han ind paa, at der skulde holdes igen; men han var forsigtig og en Smule underfundig. Fra Hjertets Side stod han tilbage for sin Broder, fra Hjernens var han ham

Marie Antoinette i Versailles. Dronningen tilstaar en Naadesbevisning. Ved Siden af Dronningen ses hendes Broder, Kejser Joseph II.

meget overlegen. Kongen havde ikke synderlig Kærlighed til ham og stod mistroisk over for ham; desuden havde han en Følelse af, at Broderen ringeagtede ham.

Den anden Broder, Greven af Artois, gjorde langt mere Lykke. Den skønne, raske, elegante unge Mand, som gerne førte Haanden til Heftet paa sin Klinge, ansaas for en Art Ridder af det runde Bord og for *Kongedømmets Klinge*. Eftersom han i Modsætning til Brødrene var en utrættelig »evig forlibt«, havde han gerne bildt sig ind, at han havde vundet Slaget ved Ivry*). Det var dog kun i Versailleshaverne, at hans hvide Fjerbusk gjorde sig gældende; under hele Revolutionen talte han uafbrudt om at drage »sine Fædres Klinge«, men den kom aldrig ud af Skeden. Med en saadan Karakter var han imidlertid rigtig egnet til at kræve Revolutionsaanden slaaet ned i et eneste Hug; men ogsaa han kom snarest til at skade Forsvaret af Kongedømmet ved sin Ubesindighed. Hans Brovten gjorde undertiden Indtryk paa Kongen; men alle fornuftige Elementer i hans Omgivelser oprørtes over den. I Kraft af sit saare snævre Hoved og sin voldsomme Optræden var han en farlig Vejleder, hvis man tog ham paa Raad, og skadede Kongedømmet udadtil ved sin Mund, hvis man holdt ham paa Afstand.

* * *

*) Se Noten S. 34.

Ligesom Kongen kun fra Tid til anden lytter til »Familien«, er det ogsaa kun lejlighedsvis, han raadspørger sine Ministre. De tilraader ham aldrig de samme Beslutninger i 1789 som Familien. Men det gale er just, at Kongen aldrig bliver i Stand til at vælge mellem sine paarørende og sine Ministre.

»*Ministeriet er det samme som M. Necker*«, skriver en deputeret d. 22. Maj 1789. »Alt afhænger af M. Necker.«

Denne Finansmand fra Genève, hvis Slægt var brandenburgsk, var bleven Situationens Mand i Kraft af en usædvanlig personlig og finansiel Redelighed og i Kraft af selve sit Held som Forretningsmand. Fordi han havde været en god Leder af Banken Thelusson-Necker, sluttede man, at han alene kunde afværge Landets Fallit.

Han var bleven hævet til Magten af den offentlige Mening, var bleven savnet, da han afskedigedes 1781, hilst med Bifald, da han atter tiltraadte 1788. Grunden var, at han allerede for Aar tilbage ovenover sine Kontorer havde aabnet hin Salon for Skønaander, af hvis Karakter og Historie hans Dattersøn, d'Haussonville, har givet os en saa fængslende og uhildet Skildring. Neckers var gæstfri mod Filosofien, og Filosofferne, som nok kunde være villige til at takke for Mad, hævede deres Mæcen til Skyerne; de havde bragt ham til Magten 1781 og genindsat ham 1788.

Statsmand var han ikke. »Jeg tror«, skriver Mounier senere, »at han ved sin Indsigt, sin humane Interesse, sit Anlæg for Orden og Økonomi var en ypperlig Administrator i rolige Tider; men at der fattedes ham de Egenskaber, som kræves til at kunne mestre de stridige Partier«. Hvad der fattedes ham, var netop det samme, som fattedes Ludvig XVI (hans Dattersøn drager selv Sammenligningen), *Evnen til at træffe en Afgørelse*. »Han véd hverken, hvad han kan, eller hvad han vil, eller hvad han bør«, er Mirabeaus haarde Ord. Mirabeau var hans Fjende; han dømmer uretfærdigt. Necker vilde virkelig noget, blot var det ikke længer tilstrækkeligt; *han vilde skaffe gode Finanstilstande og med det for Øje tilkalde Folket, og blandt Folket Trediestand til at afskaffe Fritagelsen for Skattepligt, og naar man havde raadet Bod paa Statskassens Elendighed ved nyttige Reformer, lade det blive derved.* »Hans Ideal«, skriver de Laborie, »var en Art faderligt Styre under den bedste af alle Konger, hvor Statens Penge bestyredes af en første Rangs Finansmand.«

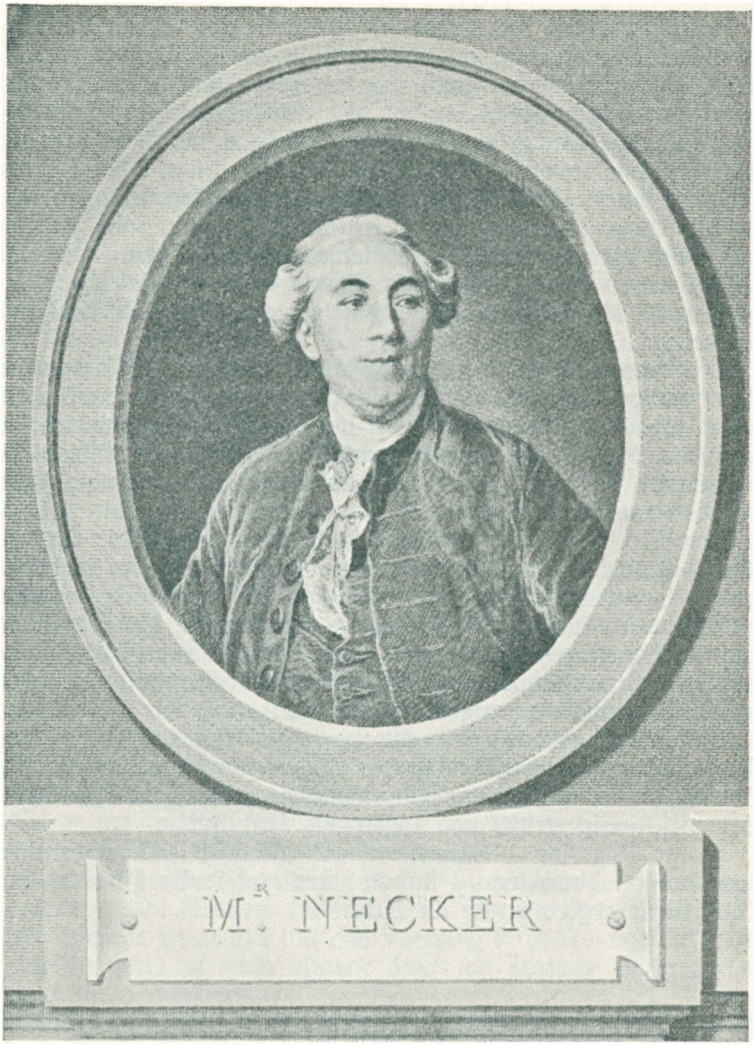
M.R NECKER

»Et Uhr, der gaar for sagte,« sagde Mirabeau, og Uhret gik allerede for sagte i 1788.

Han overvejede for meget for og imod; det var en Vane fra Bankiervirksomheden, og endog Mme de Staël, hvis rørende Tilbedelse af Faderen man dog stundom har fundet komisk overdreven, indrømmer, at han var ubeslutsom. Han kom dog med gavnlige Raad; men han var ikke i Stand til at tage det kækt op med overmægtige Hændelser, der bragte Forstyrrelse i hans Planer. Først Kongen, siden Nationalforsamlingen kom til at erfare, hvor rigtig den Karakteristik var, som Malouet har givet af hans Sindsart: »Naar man gjorde ham imod, mistede han Evnen til at staa for Styret.« Oven i Købet led han af daarlig Mave, hvad der er uheldigt for den, der skal lede andre.

Efter paany at være bleven kaldt til Magten i 1788 svævede han stadig i den Tro, at han havde at gøre med en Finanskrise, medens Sandheden var, at han havde at gøre med en Revolution. Kravet om Sammenkaldelse af Stænderne stillede han i lignende Hensigt, som naar man griber til at sammenkalde en Aktionærforsamling under ekstraordinære Forhold.

Den 27. December 1788 var hans Indstilling efter en ivrig Drøftelse bleven endelig godkendt i Conseilet. Kun Seglbevareren Barentin og Villedeuil havde erklæret sig imod; Puységur og Nivernais havde afholdt sig fra at stemme, Necker, Montmorin, Fourqueux, La Luzerne og Saint-Priest havde stemt for Gennemførelsen. Ludvig XVI kastede sit Scepter i den Vægtskaal, der allerede tyngedes nedad.

Loddet var trukket, men det var ogsaa kun en Lodtrækning. Ingen fast Plan traadte klart for Dagen. Hverken Kongen eller Necker duede til at tage det op med de overmægtige Hændelser, der meldte sig straks ved Felttogets Begyndelse.

Denne Regering — maaske den hæderligste, der nogensinde har været i Frankrig — kúnde være god i alle Maader, bare ikke til at regere under en Krise.

FEMTE KAPITEL.

Valgene og Cahier'erne.

Intet kunde være liberalere end denne Regerings Holdning, og intet kunde være loyalere. Den 24. Januar udsendtes der en Forskrift til de kongelige fuldmægtigede med en Indledning, der for Alvor sandede, at Kongen var »den gode Konge«, som man gerne saa' i ham. »Hans Majestæt . . . har besluttet at samle Rigsstænderne om sin Bolig, ikke for paa nogen Maade at lægge Baand paa deres Drøftelser, men for at de kan bevare den Egenskab, der er hans Hjerte kærest, Egenskaben af hans Raad og hans *Ven*«. Det sidste Ord rørte dybt; en Række Cahier'er hentyder til det.

Tager man alle disse Aktstykker for sig i Brettes ypperlige Udgave, kan man saa temmelig udlede hint »*royalistiske Program*«, som Aulard har behandlet i en af sine tidligste Studier, et fortræffeligt Program, hvis man var bleven derved. Der ønskedes Genindførelse af Nationens Skattebevillingsret, regelmæssig Indkaldelse af Stænderne, Opstilling af et Budget, Afskaffelse af det vilkaarlige Ministerstyre paa Udgifternes Omraade, Sikkerhed for den personlige Frihed ved Ophævelsen af *lettres de cachet*, Pressefrihed ved en Stænderbeslutning, Oprettelse af faste Provinsialstænder og — disse to sammenkædede Ønsker lød overalt frem for nogen som helst andre — *en fast Konstitution og alles Lighed i Skattepligt*.

Der var ganske vist ikke talt om Stændermødets Voteringsmaade; men i Neckers Indstilling laa der en Opfordring til de privilegerede til at gaa ind paa Votering efter Hoveder. Kongen ventede dette af »den almene Iver for Statens Bedste«. Det kunde ikke misforstaas.

Kongen opfordrede desuden alle Undersaatter til at komme med Klager. Det lod de sig ikke sige to Gange.

Ved Valget skulde hver Stand stemme for sig. Adelen stemte, som den tidligere havde plejet; af Gejstligheden stemte nu ogsaa (hvad der maatte forekomme givet under de forandrede

Forhold) alle Sognepræster, »gode og nyttige Tjenere«, som, siger *Conseilresultatet*, »ved at sysle til Stadighed og paa nært Hold med Almuens Trang og Sjælesorg, maatte have det nøjeste Kendskab til, hvad der fattedes den.«

Trediestand fik næsten almindelig Valgret. Enhver fem og tyveaarig Mand, som var optaget paa Skattelisterne, indbødes til at stemme. Aulard forklarer dette som »Machiavellisme«; man vilde have den oplyste Borgerstand til at drukne i den uvidende Masse, som man regnede for trofast og let at lede. Men i Versailles læste man ikke Machiavelli; man læste Rousseau; naar Ludvig XVI og Necker skænkede Folket almindelig Valgret, var det, som vi har set, fordi Mennesket var dydigt, navnlig det Menneske, som Civilisationen ikke havde fordærvet. Saa meget kan man dog sige, at denne vidtstrakte Stemmeret faldt nogle Borgermænd stærkt for Brystet; en Mouniers Ønsker var slet ikke gaaet saa langt.

Der krævedes et helt Bind til at skildre dette vældige Valgrøre. Vældigt var det, og forvirret maatte det nødvendigvis være; thi dette første Forsøg paa Afholdelse af Valg frembyder ikke den dejlige Ensartethed, der udmærker vor Tids Raadspørgen af Folket. I den største Del af Landet foregik den endelige Afstemning i Amtshuset (*le bailliage*), og der stemtes i to, stundom i tre Omgange. Her faar vi et iøjnefaldende Indtryk af det store Anarki i Landet: Amterne strides om Sognene, og det indviklede Væv af fuldmægtigede strides om Præsidiet i Valgforsamlingerne.

Naar alt kommer til alt, laa der ringe Vægt paa, om den ene eller den anden fuldmægtigede præsiderede; thi det var dem alle strængt paalagt af Seglbevarer Barentin i Kongens Navn »*paa ingen Maade at tillade sig noget Forsøg paa at paavirke Valgene eller foretage sig Skridt, der kunde lægge Baand paa de stemmende*«. Denne vidunderlige Seglbevarer skulde ingensinde finde Efterlignere under noget som helst senere Regimente; dertil faldt dette Vovestykke alt for daarligt ud for den Regering, der havde indladt sig paa det.

Virkelig tales der heller ikke om nogen som helst Form for Pression; forekommer der nogen, er det snarest Embedsmændene (*sénéchaux* og *lieutenants generaux*), hvoraf mange var Kandidater, som udøver den *til Fordel for de Ideer, der nu siden Januar synes de begunstigede, Reformideerne*. »Valgforsamlingernes Præsidenter«, skriver Onou, »var vel meget forsigtige i so-

ciale Spørgsmaal, men de var Tilhængere af de nye politiske Ideer og Modstandere af Enevoldsmagten og det ministerielle Despoti.«

* * *

»Magthaverne« (hvis man kan bruge Udtrykket om en Regering, der *mægtede* saa lidet), foretog altsaa ingen Valgkampagne. Derimod maa man fastholde, hvad man ikke synes at have tænkt sig før nu i de allersidste Aar, at *der var andre, som gjorde det.* Læser man vore ældre Historikere — og det er den Art historisk Mysticisme, som er fælles for en de Maistre og en Michelet*) — kunde man faa den Forestilling, at disse Millioner reformvenlige Vælgere skrede til Afstemningen, ene og alene paavirkede af et overnaturligt Aandepust (som de Maistre vilde kalde dæmonisk, Michelet guddommeligt), uden at nogen som helst politisk Organisation havde virket paa dem. Ved et mirakuløst Sammentræf maatte da disse Bønder, disse Borgermænd, disse Præster have udtalt enstemmige Ønsker, ofte i enslydende Vendinger.

Siden man har begyndt at studere *Cahier'erne* efter kritiske Principer, er der ingen Historiker, som ikke indrømmer, at der har været Paavirkning, om ikke fra en central Organisation, saa dog fra Organisationer i de enkelte Egne. Af det vægtige Indledningskapitel til Lesort's og Sée's Udgave af Rennescahier'erne faar vi en Forestilling om, at der i Bretagne har været »en officiøs Organisation«, og det samme kommer man efter i andre Provinser. *Mønstre* for Cahier'erne spredtes over hele Landet; ti Hovedmønstre har Bloch paavist i Orléansgeneralitetet; det var Hertugen af Orléans' meget omtalte *Instruktioner*, som benyttedes i en stor Del af Loiredalen.

Det var dyrt at udbrede disse *Mønstre.* Hvem var det da, som ikke blot affattede dem, men betalte Propagandaen? Her begynder Uklarheden, om ikke Mørket. Laclos' Biograf, Dard, der er meget fortrolig med den Rolle, Hertugen af Orléans spiller paa dette Tidspunkt, skriver: »Regeringen styrede ikke Valgene, men lod andre om at styre dem.«

Er disse *andre* Kredsen fra Palais Royal?**)

Muligvis.

* * *

*) ɔ: for en Fordømmer og en Forherliger af Revolutionen.

**) Hertugen af Orléans' Slot i Paris.

Fra Januar 1789 gaar Bølgerne højt. Det vilde være saare fængslende at give et Billede af disse Sogneforsamlinger i Sakristiet, i Kirken, endog paa Kirkegaardene, hvor man føler det, som om de døde Smaafolk kaldtes til at tale, og hvor de stundom talte. Fra disse Forsamlinger udgik Besværingsskrifter, der undertiden var meget forstandige, undertiden meget barnlige, for nogles Vedkommende endog med et let komisk, men oftest med et tragisk Præg, Besværingsskrifter, som saa under Form af *Sogne-cahier'er* gik videre til Amtsforsamlingen, hvor det endelige Cahier affattedes.

I selve disse Amtsforsamlinger kunde det ogsaa nok gaa broget til; det vilde være morsomt at anføre den Skildring, Udgiverne af de lokale Cahier'er giver af Forsamlingen i Rennes, den 7de April 1789. Disse 800 Udsendinge fra bretonske Sogne lod til at være Ludvig XVI meget hengivne, men saa længe drak de Bolle paa Bolle paa »den gode Konges« Sundhed, at de til sidst vakte megen Bekymring hos besindige Folk. Denne Bolletømning var lige saa medvirkende som det Nag, Bretagneadelens Optræden havde vakt, til at faa valgt en Række voldsomme Deputerede, der senere i Versailles grundede den navnkundige »*bretonske Klub*«, Jakobinerklubbens rette Ophav; de mest fremragende blandt dem er Lanjuinais, Defermon og Le Chapelier, der rejser fra Rennes med »Had til Privilegiet« i Hjertet — hvilket i Tidens Fylde gjorde den første til Medlem af Ludvig XVIII's Pairskammer, den anden til Napoleon I's Minister, begge med Titel af Greve, medens den arme Le Chapelier for tidlig blev reven bort fra saa smukke Fremtidsudsigter af Guillotinens Økse, som han selv havde været med at hvæsse.

Gejstlighedens Forsamlinger var i Reglen overmaade stormende og truende. Overalt kan vi følge de samme Stemningsudslag, lige fra Mans, hvor Lavgejstligheden afskar Bispen Ordet, til Agen, hvor vi i Abbé Jallets triumferende Skildring ser den ydmygede Bisp faa Plads paa yderste Kant af en Bænk, og til Angers, hvor den krænkede Prælat trækker sig tilbage. Det er af disse Forsamlinger, at der udgaar hine 208 Sognepræster, som efter en ledende Embedsmands Ord til Necker »vil sætte Fart i Tingene«.

Det betydningsfuldeste Valg var Grev Honoré de Mirabeau's. Den heftige, pirrelige Herre, lidenskabelig i Sind og Skind som hele sin Slægt (»skal vi da aldrig være fri for at høre om disse

Mirabeau.

ubændige Mirabeau'er!«), havde søgt »hemmelig Bistand« fra Ministeriet for at skaffe sig ind i Adelens Stænderrepræsentation; hans Ønske var bleven afslaaet tørt af Necker, og Provences Adel havde udelukket denne farlige Standsfælle, og han havde da højtideligt og truende rystet Støvet af sine Fødder og kastet sig i Armene paa Trediestand. Hans klingende Ord maatte opflamme Provencalerne: Aix og Marseilles kappedes om at vælge ham. Han fremstillede sig stedse som forfulgt af Ministeriet og de privilegerede. »*Man maa gerne kalde mig en gal Hund, men just derfor skal I vælge mig; Despotiet og Privilegierne vil dø af mit Bid!*« Efter en Valgkampagne, der bog-

stavelig blev et Triumftog, var han bleven valgt af de to Byer og rejste i April 1789 til Versailles, beruset af Folkeyndest, fuld af Nag mod Necker og mod Adelen, frygtelig og frygtet, sikker paa at triumfere over alt, over Skinsygen, over Hadet og over Magthaverne.

* * *

At man valgte en Mounier, en Barnave, en Lanjuinais, en Lafayette, en Rabaut, en Siéyes, Mænd, besjælede af Tro eller Ærgerrighed, vægtige ved deres Evner eller ved hvad de indbildte sig at være, det havde allerede megen Betydning i sig selv, men navnlig ved den Støtte, de havde i Massen. Det er denne Masse, som holdt sit Indtog i Versailles sammen med dem; det er Nationen med sine *Cahier'er* i Haanden.

Og som Afslutning paa denne alt for lange, men nødvendige Indledning maa vi sige et Par Ord om disse Cahier'er.

De tre Stænders Cahierer udgør tilsammen Tusinder af Aktstykker — 50—60,000 siger man —, der nu gennemgaas ivrigt af ypperlige Fagmænd. Af dem er kun nogle Hundreder udgivne. Vi maa altsaa tale om dem, men kan kun opstille rent foreløbige Konklusioner.

»Et offentligt, uforkasteligt Magasin for hele Landets Ønsker og Meninger«, skriver den kloge Malouet. Historikerne har ikke vist sig saa stærke i Troen; først Babeau, der ikke har noget til overs for Revolutionen, og senere Loutchisky og Wahl har ikke regnet dem for stort andet end »Skraalen op i Kor«.

Det er en Theori, som ikke lader sig opretholde; dog er der noget i den, vi bør mærke os, og som næppe kan bestrides. Ethvert Menneske er misfornøjet under hvilket som helst Regimente han end lever, og dersom en Regering, den være nok saa udmærket, paa et givet Tidspunkt opfordrer Millioner af Mennesker til at beklage sig, vil de uvægerlig beklage sig, og det med Fynd og Klem. Dersom man nu om Stunder vilde give Stødet til lignende Besværingsskrifter, er det ikke sikkert, at det moderne Regimente vilde fremtræde i det rosenrødeste Lys.

Men man maa gøre sig Rede for, hvad de enkelte Kredse af valgte har faaet Paalæg om at kræve, og hvad der er fremgaaet af et Samarbejde mellem Bønderne, hvis Tale drejede sig om Duehold, Saltskat, Kaniner, *Taille* og Tiende, og de smaa Borgermænd eller Sognepræsterne, der udbredte Mønstrene eller førte Pennen og derigennem fik tilføjet Kravene om en repræ-

sentativ Forsamling og en politisk Konstitution. Hvis paa den ene Side somme Bønder virkelig selv affattede deres Cahier'er, der er alt for troskyldigt og sagligt skrevne til at kunne skyldes nogen som helst andre end dem selv, kan man dog vanskeligt tro, at det er »de gemene« i Vers (ved Nîmes), som har sat et Citat af Ciceros *De Officiis* i Spidsen for deres Skrivelse.

Der var iøvrigt visse Ting, om hvilke ikke blot alle Elementer i Trediestand, men alle Klasser i Nationen var enige. Over disse Almenønsker skal vi give et hastigt Overblik.

Man er Kongen tro, men man ønsker en »Franskmændenes Konge«*). »*Lad alle Deres Undersaatter, Sire, i Sandhed blive Franskmænd i Henseende til Styre, som de er det i Henseende til Kærlighed til deres Konge.*«

Man ønsker *en Konstitution* uden altid at forklare nøjere hvilken. Den skal sikre den personlige Frihed; bort med *lettres de cachet* og Statsfængslerne (som Menigmand vel at mærke aldrig har lidt under). Med Hensyn til Pressefriheden er Ønskerne ikke saa enstemmige. Om et parlamentarisk Regimente tales der intetsteds tydeligt.

Derimod kræver man meget højlydt *Lighed i Skatteydelse.* »Lighed for Provinserne« siger Gejstligheden i Haut Limousin. »Lighed for Personerne« raaber hele Trediestand og mange privilegerede med. Der maa findes Midler til at komme af med »den uhyre Gæld«, der »umuliggør Kredit«, erklærer Adelen i Bauvaisis; man maa afskaffe »den skrækkelige Saltskat«, mildne de gamle Lensskatter, ophæve »den forhadte *Taille*«, og ifald man beholder *Tyvendedelsskatten*, udvide den til virkelig at gælde alle.

Man bør afskaffe Misbrugene ved Retsplejen, »der er saa uhyre«, siger et gejstligt Cahier, »at hver eneste Borger maa gaa i Angst for at skulle blive nødt til at værne sine allersikreste Rettigheder«, og til en Begyndelse bør man omlægge Jurisdiktionerne, afskaffe Salg af Stillinger, »hvilket er til Ruin for Menigmand og en aabenlys Lejlighed for utallige Mennesker, blottede for Indsigt .... til at opnaa Embeder, hvoraf Statsborgernes Velfærd, Ære og Liv er afhængige.«

Man ser undertiden Stænderne — ogsaa Gejstligheden — »efter halvtredie Aarhundredes ulykkelige Erfaring« gaa løs paa *Konkordatet;* der er endog Cahier'er, som kræver Valg af Bi-

*) Ludvig XVI's Titel var »Konge af Frankrig og Navarra«, og ikke blot Navarra, men mange andre i nyere Tid indlemmede Landsdele, styredes paa særlig Maade.

sperne, og under alle Omstændigheder gaar der, navnlig i Gejstlighedens Møder, en Strømning mod Indblanding fra Roms Side. Undertiden tager Adelen ikke i Betænkning at udtale, at »Stændernes Kompetence strækker sig ogsaa over Kirkeordningen«. Man ser endelig undertiden Adelen og Trediestand (her kan Gejstligheden ikke følge med) enes om at foreslaa Kirkens Eje anvendt til almennyttige Formaal — »til Indførelse af vederlagsfri Retspleje«, siger Adelen i Gien. Adelen i Montargis kræver »fuldstændig og almindelig« Ophævelse af alle Munkeordener, et Træk, der stærkere end alle andre giver os Indtryk af, hvor meget Tidens Filosofi havde paavirket Aristokratiet, selv i de mest gammeldags Provinser.

* * *

Men hver Stand har sit at klage over, og tit holder Enigheden med de andre op. Om *Voteringen efter Hoveder* er der dog ikke saa stor Samstemmighed i Adelen, som man kunde tro. Af de 200 Adelscahier'er, som Champion kender, har han kun talt 39, som rent ud kræver Votering efter Stand. 19 vil indrømme Undtagelser; 24 kræver Votering efter Hoveder.

Lavgejstligheden hævder kraftigt, at man skal indskrænke *den biskoppelige Magt;* naar vi tænker paa, at man har sat dette Spørgsmaal paa Dagsordenen lige i Synet paa Bispen, kan vi atter derigennem forstaa, hvilken anti-episcopal Strømning der maa være opstaaet paa dette Tidspunkt.

Trediestands Cahier'er er de vigtigste og, som rimeligt er, de mest indbyrdes forskellige; i dem hører vi jo Røster fra Storborgere og Smaaborgere, fra borgerlige Landbesiddere og Forpagtere, fra simple Bønder, fra handlende og fra Haandværkere af højere og lavere Rang. Her kan vi kun paavise enkelte Træk. Der findes, som vi har set, Cahier'er, der citerer Cicero og drøfter høje politiske Emner, og andre, hvor man ganske jævnt klager over, at Sognepræsterne »tager for meget for Bryllupper og Begravelser«; der er dem, hvor man kræver Samvittighedsfrihed, andre (saaledes i Auvergne), hvor man tværtimod besværger »en dydig Konge« at tilbagekalde Ediktet af 1787 som alt for imødekommende mod Ikke-Katholikker. Der er dem (det ganske overvejende Flertal), der højlydt kræver Voteringen efter Hoveder, andre (som Ambert-cahier'et), hvor man kun vil have den under Forudsætning af, at den ikke lammer Stændermødet; der er endog nogle (som Etampes-

cahieret), hvori den forkastes. Nogle er særlig optagne af at faa grundet et konstitutionelt Monarki, andre af at faa bødet paa »de skrækkelige Landeveje«. Nogle reformerer Kirken paa Hoved og Lemmer, andre anmoder ydmygt om, at, hvor der ikke er Lærere, »maa Jordemødrene lære at læse for at kunne undervise Ungdommen«.

De store Spørgsmaal faar imidlertid saa at sige enstemmig Tilslutning: *Afskaffelse af Skattefrihed*, *Ophævelse af de lensretlige Krav*, *Frigørelse af Jorden*, *Ophør af Tienden*. I Etampes giver man et samlet Udtryk for den almindelige Opfattelse i et eneste Udraab: »*Hvor vilde vi være lykkelige, om man slog hele Lensforholdet i Stykker!*«

Paa industrielle Omraader giver Byerne indbyrdes afvigende Meninger til Kende. Ved eksempelvis at tage en tresindstyve Cahier'er for sig finder Levasseur, at 44 holder paa *Frihed i Industrien*, 7 paa *Reform*, 16 paa *Bevarelse af Lavene*. De store Industribyer er for Bevarelsen. »Iøvrigt«, som André Lichtenberger gør opmærksom paa, »stilles der ikke et eneste Krav af socialistisk Karakter«. *Besiddelsen lader man være ukrænkelig* — undtagen Privilegiebesiddelse, der regnes for »en Usurpation«.

Som Ledemotiv i hele denne brogede Masse Klager og Ønsker hører vi et enkelt Raab: *Reform!* En radikal Reform af Regimentet. Men Regimentet er lovlig alderstegen; man kan mene det nok saa ærligt med at kræve det reformeret, og dog vil selve Kravet meget let kunne slippe en Revolution løs. Noget saadant vilde ikke være alle imod; men de fleste vilde dog snarest være bange for det. Blot man skaffer dem af med de lensretlige Krav og de tyngende Skatter, vil de tre Fjerdedele være fuldt fornøjede. »I vil aldrig blive af med dem, hvis I ingen Konstitution har«, forklarer de oprigtig liberale eller de politisk ærgerrige af Borgerstanden. Saa maa man altsaa se at faa den Konstitution!

Dermed har *Programmet af 1789* dannet sig.

Det er med dette mægtige Program i Haanden, at de deputerede i de sidste Dage af April tager med Diligence til Versailles. Paa alle Frankrigs Hovedveje ruller disse Køretøjer ad Versailles til med deres Fragt af 1600 deputerede af forskellige Støbninger: højaristokratiske Herrer, valgte af Adelskamrene paa deres blotte Ønske, og Landadelsmænd, som ikke ser ud til helt at have levet paa Solsiden; Prælater, der, som Tilfældet er med Talleyrand, endelig en Gang har vist sig i deres Stift og nu kommer tilbage derfra med Mandatet i Lommen, og

Sognepræster, i hvis sammenbidte Ansigter man læser et fast Forsæt om ikke at lade sig sige af de biskoppelige Højærværdigheder. Storbyers og Smaabyers Advokater og Læger, hvis Bevidsthed om deres Kald som Statsreformatorer slaar ud i en Blanding af Skyhed og Fripostighed, og simple vadmelsklædte Bondemænd, der er draget af Sted for at frigøre Jorden.

Fra Slutningen af April staar de ud i Versailles, hvor man paa Forhaand har lovet sig Morskab af deres Kejtethed og Kunstlethed.

Men en frygtelig Lavine er det dog, der fra alle Kanter af Frankrig styrter ind over den store Konges By.

Det er ikke alle, der venter sig Morskab. Necker er urolig; denne frygtelige politiske og sociale Flodbølge bringer den fortræffelige Finansmand ud af Fatning. Han giver sin Ængstelse Udtryk overfor Malouet. Man kalder Tropper til; d. 15de April ser Morris 10,000 Soldater drage ad Paris til; og Tingen har sin gode Grund, siden Dragonerne d. 27de maa undertrykke en blodig Oprørsbevægelse i Saint Antoine, hvad der allerede er en Kilde til Forargelse og Ængstelse for visse borgerlige deputerede, medens de gaar om paa Gaden i Versailles og drøfter Sagerne.

Disse deputerede er fulde af Harme over, at Forbryderne blandt »Pakket« (*la canaille*) har myrdet en vakker Købmand. En af dem skynder sig at tilføje: »Langt fra at dette har gjort noget Skaar i M. Neckers Yndest, gør det ham blot kærere for Nationen«.

Alle er dog ikke af denne Mening. Ludvig XVI er vaklende; ogsaa han er allerede bleven skræmt af de bratte Orkanudbrud og paavirkes desuden af *sin* Adels Modklager, saa at han efter Sigende har foreslaaet den gamle Machault at blive Førsteminister. Men Machault mener, at det er for silde, og har raadet til at beholde Necker.

Paa et Tidspunkt, da det muligvis kan ventes, at Nationen vil kræve en *Revolution*, har den usalige Versaillesregering, som hverken raader over en Teori eller over en ledende Vilje, paa ny standset tøvende overfor *Reformen*.

Og dette ødelægger alt.

FØRSTE DEL

GRUNDLOVSFORSAMLINGEN

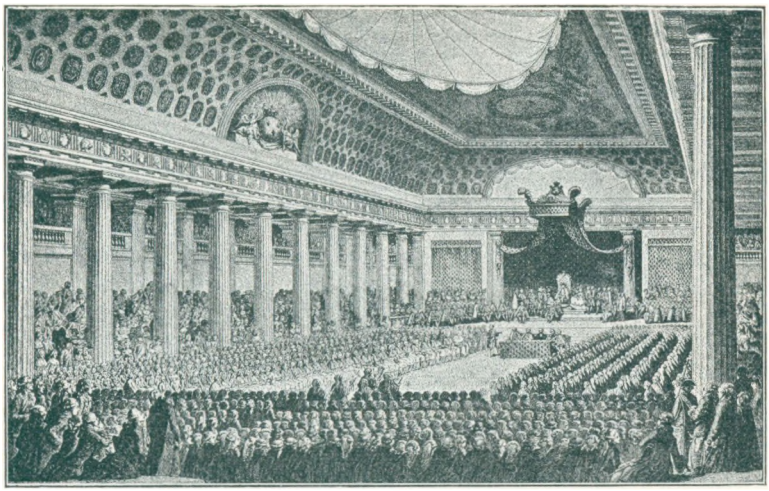

Stændermødet aabnes den 5. Maj 1789 i Menus-Plaisirs-Salen i Versailles.

FØRSTE KAPITEL.

Stændermødet.

Maj—Juni 1789.

De deputerede i Versailles. Processionen den 4de Maj. Det første Møde. Tredie-stand nægter at konstituere sig. Forhandlinger med de to andre Kamre. »De sk.... Sognepræster«. »Nationalforsamling!« Gejstligheden bestemmer sig til at slutte sig til Trediestand. Eden i Boldhuset. Mødet for Kongen 23. Juni; de uprivilegerede nægter at adlyde. Kongen giver efter. Stænderne atter til Fællesmøder. »Revolutionen er bragt til Ende!«

Ved Middagstid om Fredagen d. 1ste Maj herskede der stærkt Liv i Versailles. Mængden trængtes om at se Frankrigs »Vaabenkonge« og de fire Herolder, der med et Følge af Husarer red fra den ene aabne Plads til den anden paa deres Heste med de rige Skabrakker. Der gjordes Holdt; de lange Trompeter blæste tre Chamader: »I Kongens Navn!« raabte en af Herolderne og læste Hans Majestæts Proklamation, som forkyndte, at Stænderne skulde samles den 4de.

Mange deputerede var kommen til Stede; foreløbig havde de intet at gøre og var allerede misfornøjede. De var bleven sammenkaldte til d. 26de April og gik nu og slog Tiden ihjel, af-

lagde gruppevis Visitter hos Prinserne og Ministrene, der ikke alle modtog dem lige forekommende.

Ludvig XVI havde den 2den Maj Modtagelse i Slottet for Nationens Repræsentanter. Trediestand blev gennet ind mellem to Skranker i Salene og stod og ventede »tre dræbende Klokketimer« som Genstand for Hoffets let spotske Blikke. (Min Kilde er en hel Mængde Breve, skrevne samme Aften). Efter en endeløs Træden i Række naaede de trætte hen til Kongen, som stod mellem sine to Brødre og ikke mælede et Ord. De deputerede afleverede deres Buk og »gjorde Højre om«. Til en eneste deputeret, »Far« Gérard, der kom i sin bretonske Bondedragt, talte Ludvig et Par Ord. »God Dag, min gode Mand«*), sagde han, hvad der indbragte den gamle Bonde mange Lykønskninger. Man forlod Slottet, »lidt ude af sit gode Skind«. De deputerede følte det, som havde de faaet koldt Vand over sig.

* * *

Af Ceremonien den 4de Maj var Indtrykket bedre. Det var en Hostieprocession, som Hoffet og de tre Stænder skulde deltage i. Den havde draget hele Paris til Versailles, hvor Vinduespladser kostede tre Louisdorer i Leje. Hoffet viste sig i sin Pragt, Ludvig XVI i Festdragt som Helligaandsriddernes Hoved, Dronningen straalende af Ædelstene, Følget i skinnende Klæder. Adelsrepræsentanterne selv stoltserede i guldmors Kjol og Hat »à la Henri IV« med hvide Fjer, medens Højgejstligheden optraadte i sine røde eller violette Kaaber; kun Sognepræsterne og Trediestand dannede midt i al denne Glimren en dunkel Masse, der allerede bragte dem til at smelte sammen; thi da de gejstlige bar Sutanen og den sorte Kappe, havde Trediestand — ikke uden Bitterhed — maattet slaa sig til Taals med et uniformt sort Kostume, der med en deputerets Udtryk lignede »Oratoriets Dragt«.

Man ventede i tre Timer paa Kongens Komme til Saint Louis-kirken; en deputeret brummer allerede, »at en enkelt Mand ikke maa lade en Nation vente«. Man hævnede sig ved at hilse Hertugen af Orléans med Bifald, da han i Overensstemmelse med den Iscenesættelse, man havde aftalt i Palais Royal, optraadte, ikke i Hoffets Rækker, men i de deputeredes. Derimod raabte man »fy!«, da der lød nogle Bifaldshilse-

*) *bonhomme*, Overklassebetegnelse for en Almuesmand, særlig en Bonde.

En Kardinal, en Adelig og en Borgerlig i Festdragt.

ner til Dronningen! Der var isnende Tavshed, da Prinserne kom forbi. Det kunde et Øjeblik synes, som om de Kerter, alle Deltagere i Processionen bar, var Dødskerter, saadanne, som tændes om en Katafalk.

Processionen satte sig i Bevægelse. Ved hvert af Baldakinens fire Hjørner gik en ung Prins; det virker gribende at læse deres Navne; de genkalder Mindet om tresindstyve Aars indre Stridigheder. Der var Berry og Enghien, af hvilke den ene døde for Kniven, den anden for Kuglerne; der var Angoulême, som en Gang i Tiden tog Navnet Ludvig XIX; der var Chartres, som blev Louis Philippe I*).

Biskoppen af Nancy, La Fare, formede sin Prædiken som en Straffetale til Hoffet. De deputerede gav deres Bifald til Kende; Dronningen bed sig én Gang i Læberne; Kongen smaasov, hvad han maaske gjorde bedre i end i at høre efter. Ludvig XIV vilde imidlertid have holdt sig vaagen, og han vilde utvivlsomt, før Sol var gaaet ned, have sendt La Fare tilbage til Nancy at overtænke det farlige ved at holde Straffeprædikener.

Men da nu Ludvig XVI havde blundet, var han i Stand til

*) Den fjortenaarige Angoulême og den elleveaarige Berry var Sønner af Greven af Artois (S. 39), den syttenaarige Enghien Søn af den senere omtalte Prins af Condé, den sekstenaarige Chartres Søn af Hertugen af Orléans. Enghien lod Førstekonsulen skyde 1804; Berry blev dræbt af en politisk Fanatiker 1820. Angoulême kaldte sig en kort Tid Ludvig XIX, efter at hans Fader, den afsatte Karl X, var død 1836. (Det blev dog senere Berrys Søn, der opretholdt Bourbonnernes Arvekrav under Navn af Henrik V).

at erklære sig tilfreds; man saa', han smilede vel fornøjet, hvad der maatte gælde for en Godkendelse af Biskoppens Holdning. De deputerede blev glade: »den gode Konge« kom atter til sin Ret. Nu kunde man ikke tvivle om, at han var klar over, hvad hans Almue led, saaledes som den gejstlige Taler havde udviklet det. Paa Mødet den næste Dag vilde han sikkert angive, hvorledes der skulde raades Bod derpaa, og først og fremmest opfordre de tre Stænder til at forene sig for at arbejde paa Rigets fælles Bedste. Den Stemning, som raadede i det illuminerede Versailles om Aftenen den 4de Maj, var præget af Tillidsfuldhed.

* * *

Klokken otte om Morgenen næste Dag strømmede de deputerede ind i *Menus Plaisirs*-Salen*) — efter »Kongens Forlystelser« kaldtes den Sal, der blev Skueplads for Revolutionen! Herolderne blev ikke færdige med at raabe Navnene op, før Klokken et om Eftermiddagen; man maa huske, at det var sytten Hundrede i alt, der nu stimlede sammen ved Foden af Forhøjningen, som var draget med violet Fløjl, broderet med de kongelige Liljer, Pladsen for Tronstolen med dens pragtfulde Baldakin.

Klokken et kom Kongen; alle rejste sig og blottede Hovederne; saa kom Dronningen, der skulde indtage Armstolen til højre for sin Mand; bagved saas Ministrene og mellem dem Seglbevareren i violet Silkekappe. Ludvig XVI tog Plads, og medens han beholdt Fjerhatten paa Hovedet, oplæste han en ikke synderlig lang Tale. Det var navnlig om de kongelige Rettigheder, at den dybe, haarde Stemme talte: Om end han ikke havde taget i Betænkning at genindføre Stændermøderne, vilde han selv alene skønne over, hvad de skulde drøfte; den væsentlige Opgave var at bringe Orden i Finanserne; om Stænderne, naar det var gjort, skulde være en regelmæssig Institution, og om de i den umiddelbart foreliggende Situation skulde forhandle samlede, saaledes som den dobbelte Repræsentation lod haabe, det fik man ikke at vide. Kongen forsikrede blot, at hans Undersaatter i et og alt kunde stole paa hans »Følelser«. Det hele var ganske vagt; naar man læser Talen, kan man ikke lade

*) Salen var kort i Forvejen opført som Mødesal for Notabelforsamlingen, i Tilslutning til *Bâtiments des Menus-Plaisirs*, Forlystelsesbygningen (Bygningen er til endnu, men ikke Salen).

være at tænke paa, hvor fyndigt og jævnt en Henrik IV talte til sine Stænder i 1593: »Jeg har ladet eder komme sammen for at faa eders Raad, tro dem og følge dem . . . den heftige Kærlighed, jeg bærer til mine Undersaatter, det stærke Ønske, jeg har om at vinde to skønne Æresnavne, Navn som Befrier og som Genopbygger af denne Stat, gør, at jeg finder alt let og ærefuldt«. Ludvig XVI skulde blot have givet sin Stamfaders Tale nyt Liv, saa vilde Mødesalen have braget af Bifald.

Bifald lød der selv nu, og Seglbevarer Barentins Tale syntes desuden at indeholde nogle Løfter: »Alle Titler skulde gaa op i den ene Titel, Borger«; alle burde være lige for Skatten. Dette faldt i god Jord; men han talte saa sagte, med et saadant »Kapucinermæle«*), at ikke en Fjerdedel af de tilstedeværende opfattede det.

Necker endelig skuffede den almindelige Forventning overmaade. Hans Tale varede to Timer; det tillidsfulde Bifald, der hilste Ministeren ved dens Begyndelse, fik ham til at slaa for stort paa, saa han blev træt og maatte lade en Sekretær læse Slutningen op. Intet var nogen som helst til Pas i denne langstrakte Forelæsning. »Han talte aldeles ikke om Konstitution og syntes at regne med Adskillelse mellem de tre Stænder«, skriver en misfornøjet deputeret, og en anden Tilhører mener: »Efter at have revet Trediestand ud i overdrevne Opfattelser ved sit *Conseilresultat* . . . synes han nu at ville slaa sig selv paa Munden«.

Klokken halv fem var Mødet forbi; til Trods for den almindelige Skuffelse var der endnu en saadan Loyalitet i denne Masse, at der hævede sig et enstemmigt Raab: »Kongen leve!« Selv Dronningen, der for første Gang i mange Maaneder hilstes med Bifald, svarede med en saa yndefuld Nejen, at Leveraabene tog fat med dobbelt Styrke. Naar alt kom til alt, var Uvisheden bare bleven forlænget. Flertallet af Trediestand haabede, at man vilde opleve en fredelig Udløsning af de Stridsspørgsmaal, som Kongen ikke havde vovet at afgøre af egen Magtfuldkommenhed. Andre saa' sortere paa Sagerne: »Kampen er indledet«, skriver en Lotringer.

Ludvig XVI havde denne 5te Maj hverken forstaaet at optræde som en magtfuldkommen Ludvig XIV eller en forsonende Henrik IV.

* * *

*) ɔ: snøvlende.

De magthavende havde da ogsaa været lige saa uforudseende i Smaating som i store. Noget af det uforsigtigste, de gjorde, var at de, da de anviste Adel og Gejstlighed Lokaler at forhandle i, lod Trediestand blive tilbage i Stændernes Fællessal, hvor den, ret efter Ønske, kunde figurere som den egentlige Nationalforsamling.

Den havde øjeblikkelig indrettet sig dér Klokken 9 om Morgenen den 6te Maj. I nogle Minutter stod man raadvild efter at være kommen sammen; ikke alle deputerede var saa maalsikre, som man gerne tror; mange nærede, efter hvad de selv indrømmede, Mistro til »de hede Hoveder«. Men Størstedelen, der var saa loyal, som tænkes kunde, mente, at selv om Kongen ikke rent ud havde turdet erklære sig for Votering efter Hoveder, var han i sit stille Sind stemt derfor, og at han ventede paa, at man skulde drive ham frem med Magt. Det vilde man da gøre. Imidlertid var der endnu ikke kommen nogen indbyrdes Forstaaelse i denne brogede Masse uden Ledere eller Ordførere. Dog dukkede en fælles Tanke op: alle vilde man jo, at de tre Stænder skulde danne en enkelt Forsamling, og saa burde man ikke konstituere sig som Trediestand. Maaske de to øverste Stænder uopfordret vilde bestemme sig til at foretage Prøvelsen af Valgene i Fællesmøder. Det burde man afvente.

Ikke længe efter fik man at vide, at Forslaget virkelig var bleven stillet af liberale i de to andre »Kamre«, men var bleven forkastet begge Steder. Men Tallene var ikke til at tabe Modet over. Ganske vist havde kun 47 Adelsmænd af 188 stemt for det, men 114 gejstlige af 247 havde sluttet sig til det, saa dér behøvede blot 10 Stemmer at falde anderledes.

Imidlertid holdt Malouet paa, at man skulde slaa sig til Taals med de gamle Former. Forsamlingen stod frygtsomt tøvende overfor den forestaaende Afgørelse. Da saa' man en sælsom Skikkelse dukke op paa Tribunen, et grovskaaret, energisk formet Ansigt, blussende og hærget, med flammende, blodskudte Øjne, et kraftigt Bringeparti, en truende Holdning; et Navn gik fra Mund til Mund: Riquetti Mirabeau. For disse Borgermænd var denne frafaldne Adelsmand en Genstand for Mistro; han var »i Unaade«, siger Dumont; man havde pebet ad ham, da han mødte op i Trediestands Rækker den 5te Maj. Man modtog ham afgjort køligt, da han i denne skæbnesvangre Stund for første Gang besteg denne Tribune, som han agtede at bruge til Springbrædt, og som forinden skulde blive et glim-

rende Fodstykke for ham. Han dannede sin Tribunrolle efter Graccherne, som han havde forherliget, og forkastede ethvert Forlig med den Stand, der havde forstødt ham: der maatte ikke gøres nogen Tilnærmelse, hverken officiel eller officiøs, til de privilegerede Kamre. Inertiens Magt vilde faa Bugt med de to øverste Stænder, som allerede var i Strid med sig selv.

Mounier havde ikke noget tilovers for denne Tribun, i hvem han anede Despoten: skulde Trediestand tjene denne Renegats Had? Dauphinés udmærkede Repræsentant fik vedtaget, at nogle Medlemmer skulde *bemyndiges* til at gaa til de to »Kamre« som Talsmænd for en Samling af alle Stænder. Mounier selv tog Ledelsen af denne officiøse Deputation.

Den modtoges venligt af Gejstligheden. Foruden de demokratiske Sognepræster havde seks Prælater allerede for flere Timer siden gjort sig til Talsmænd for den Sag, Mouniers Henvendelse skulde fremme; blandt dem var den ærværdige Lefranc de Popignan, der nød overordentlig Agtelse, takket være hans ulastelige Vandel som Bisp gennem tresindstyve Aar. Man udnævnte Kommissærer, der med det første skulde overbringe »Kammerets« Svar.

Adelen var imidlertid optraadt med Høflighed; den hørte elskværdigt paa Anmodningen. Nogle Repræsentanter fulgte Mounier og hans Venner til Døre og sagde til Afsked: »Vore Hjerter følger Dem«. Man genkender de smilende Adelstyper fra Datidens Pastelkunst.

Trediestand ventede; den udnævnte ingen Præsident; dens Vilje var, at man under ingen Omstændigheder skulde konstituere sig, før den Dag, »de dissiderende« (de to privilegerede Stænder) kom for at »indtage deres Plads« i den fælles Sal. Da Gejstlighedens Kommissærer kom i Deputation med et Svar, der iøvrigt var afvisende, indbød man dem demonstrativt til Sæde paa de Pladser, der var bestemt for deres Stand. »Eders Pladser staar Eder aabne«, raabte man til dem. Hele denne Taktik gennemførtes umiskendelig af Trediestand med en Fasthed og Klogskab, der yderligere fremhæver de andre Stænders forlegne Holdning og Regeringens kummerlige Politik.

Regeringen holdt sig i Baggrunden. Maaske dens stigende Uro over de deputeredes Tendenser allerede havde bragt den ind paa Tanken om at udnytte Stændernes Uenighed som Paaskud til at opløse dem. Ti hele Dage var man optaget af at skikke Gesandtskaber »Kammer« og »Kammer« imellem. Rum-

mede Versailles i den Tid en Konge, et Ministerium, en udøvende Myndighed? Man skulde næppe tro det.

Disse ti Dage blev kritiske. De gjorde Trediestand vranten; de gjorde Trediestand vred. Da Ministeriet omsider foreslog en mæglende Forholdsregel — at Kommissærer fra alle tre Stænder skulde foretage Prøvelsen af Valgene —, afslog Trediestand dette, som den maaske vilde have indvilliget i den første Dag.

I Kongens Omgivelser greb man dette Afslag som Paaskud til at raabe op om Opsætsighed. Ludvig var i sin Usikkerhed falden i Hænderne paa Prinserne (ved dette Ord maa forstaas Dronningen og Greven af Artois, som for Øjeblikket havde nærmet sig hinanden). Den 9de Juni var den lille Dauphin død, og Kongen havde dybt nedbøjet trukket sig tilbage til Marly med sin Familie. Det benyttede man sig af til at give ham en Lektion: Trediestand havde sat sig op mod »Rigets Konstitution« og burde bringes til Lydighed. Da »Kommunernes« Doyen Bailly den 14de Juni kom for at overrække Suverænen et forklarende Indlæg fra Trediestand, var Modtagelsen stiv. »Jeg skal læse Trediestands Indlæg«, svarede Kongen i den barske Tone, han anlagde, naar noget havde bragt ham ud af Ligevægt, »og skal tilkendegive den min Vilje«. Denne forsætlig uvenlige Stivhed gjorde et stærkt Indtryk paa »Kommunerne«.

Trediestand havde Tro paa sin Sejr, blot den udøvende Magt ikke blandede sig i Sagen. Der viste sig da virkelig ogsaa stærkere og stærkere Uoverensstemmelser blandt de privilegerede. »De syv og fyrre« adelige fik ny Tilslutning, hvad der opbragte Flertallet i den Grad, at det uafladelig talte om at »drage Sværdet«. De uforsonlige blandt Gejstligheden hidsede dem yderligere op; den 30te Maj havde dens Præsident, Kardinal de Rochefoucault, sagt til en Deputation fra Adelen: »Eders Fædre grundede og forsvarede vore Kirker . . . nu skal I være Fædrelandets Forsvarere«. Men nogle Prælater, der nylig havde været Modstandere af »Genforeningen«, var allerede inde paa Mæglingsplaner. Paa den anden Side kogte Sognepræsterne over. Da en fornem Abbé skændte over Trediestand, raabte en Sognepræst: »Hold op med det!« og en anden saa' lige ned paa Abbé Maury, »en af de fyrretyve i Akademiet«, og sagde: »Selv om Landsbypræsterne ikke er saa talentfulde som Akademimedlemmer, har de til Gengæld en sund Landsbyforstand«. Jallet, en af dem, der bragte Tingene paa Glid, tog Bisperne fra oven. »Her er vi alle lige, højærværdige Herrer!« Den bidske Grégoire samlede hver Aften 60 demokratiske Sognepræster

Sieyès.

hos sig og forberedte »Bruddet mellem de to Arter Gejstlighed«. Trediestand havde Kendskab til alle disse Stridigheder, og de retfærdiggjorde og forøgede dens Dristighed.

* * *

Denne Dristighed havde den 25de Maj faaet yderligere Grundlag, da der omsider kom deputerede fra Paris, afgjorte liberale alle som én. I Spidsen for dem skred den ærværdige Bailly, »Medlem af tre Akademier« — en Astronom, der nu gik til Bunds i en Brønd. Han tiltrak sig dog ikke saa stor Opmærksomhed som Abbé Joseph Sieyès. Sieyès, der ligesom Mirabeau havde vendt sin Stand Ryggen, var allerede ved sit Komme omgivet af en Nimbus; for mange af de deputerede stod han som en Profet. »*Hvad bør Trediestand være?* — *Alt!*« Paa Modtagelsen vilde der i alt Fald ikke kunne klages. Han førte sig med den Selvsikkerhed, der tilkom en Ypperstepræst og Filo-

sof i højere Enhed, og i begge disse Egenskaber vil vi stadig se ham optræde fra første til sidste Kapitel i denne Historie — selvbehagelig, med et let hemmelighedsfuldt Skær og et uudtømmeligt Forraad af Prestige. Her i denne Dæmringstime syntes han rede til at lukke op, ikke blot for sine Tankers Helligdom, men for Lædersækken, der sluttede Stormvindene inde.

Det var Mirabeau, som meddelte Forsamlingen, at »en deputeret fra Paris« den 12te Juni vilde stille et betydningsfuldt Forslag. Sieyès traadte op, kold og imponerende; han oplæste Udkastet til en Henvendelse til de privilegerede, der nu »formanedes« (*sommer* er Udtrykket) for sidste Gang til at genforene sig med Trediestand. Da intet Medlem af de »dissiderende« Kamre gav Møde, besluttede man at foretage Prøvelsen uden dem af *alle* Valgene.

Adelen havde, da Henvendelsen forelagdes den, paa ny afvist den med 173 Stemmer, medens 79 havde stemt for at følge den. Gejstligheden havde udsat sit Svar. Og da Trediestand samledes om Morgenen den 13de Juni, maatte man altsaa til sin Bekymring se, at de Bænke, der var forbeholdt »de privilegerede«, stadig stod tomme. Bekymringen kunde have sin gode Grund: naar ikke en eneste deputeret sluttede sig til, var Trediestand det samme i Dag, den var i Gaar, et »Kammer«, der satte sig op mod de to andre.

Pludselig hørte man en Støj ved Indgangen til Salen; der lød Raab og Bifaldsudbrud; tre Sognepræster var kommen, tre Repræsentanter fra Poitou, Lecesve, Ballard og Jallet. Den sidste førte Ordet: »Vi kommer, vejledede af Fornuftens Fakkel, tilskyndede af Kærlighed til det offentlige Vel og af vor Samvittigheds lydelige Røst, for at tage Plads hos vore Medborgere og Brødre«. Der blev et Brus af jublende Glæde. »Jeg klappede i Hænderne«, skriver Biauzat samme Aften, »med en Kraft, der bragte mig til at forstaa, at Hjertet er det, som bringer det rette Røre i vore Lemmer«. Man græd, man faldt hinanden om Halsen. Disse tre Landsbypræster var kun lidet, og dog var det alt. Man vidste, at de vilde drage de andre efter sig; der var brudt Hul i de privilegeredes Rækker. Stillingen havde ændret sig: »Nationen havde her sine Repræsentanter«. Allerede næste Dag kom der ni gejstlige til og lod sig omfavne. Dette var det første Skridt til Revolutionen: den udgik altsaa fra Præstegaardene, som den selv kom til at knuse.

Fra nu af var Trediestand moden til den dristigste Optræden. Den 15de var Opraabet af de deputerede bragt til Ende;

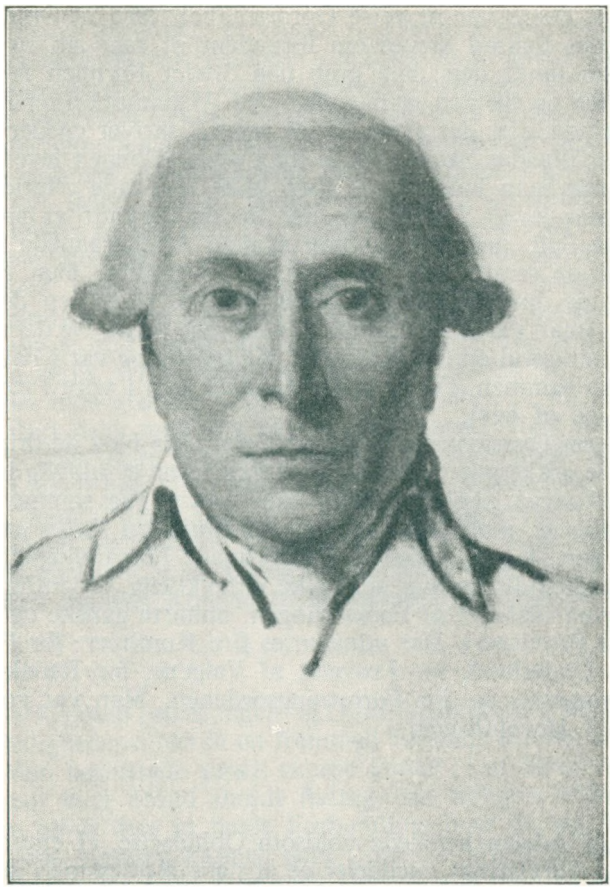

Bailly.

12 Sognepræster havde svaret. Forsamlingen regnede sig herefter for eneste Repræsentant for Nationen. Dette maatte have en højtidelig Bekræftelse. Der blev en bevæget Drøftelse. Den 17de foreslog en af de lotringske deputerede Navnet »*Nationalforsamling*«; han støttede det med et Argument, der ved sin brutale Karakter er et talende Vidnesbyrd om, hvor stærkt »Opsætsigheden« havde bredt sig. Man skulde ikke vente paa den kongelige Stadfæstelse med at skride til Værket; »*havde de forenede Stater maaske ventet paa Kongen af Englands Stad-*

fæstelse?« Dette var at rejse Oprørsraabet. Med al Optagethed af sit eget forstod Sieyès om fornødent at tage sin Ejendom, hvor han fandt den; han greb paa Stedet Formlen *Nationalforsamling* og fik den gennemført ved Akklamation og Afstemning. »Endelig er det store Skridt taget!« skriver en deputeret; for alle Tilfældes Skyld raabte man dog: »Kongen leve!« Kongen kunde man lade »leve«; men vilde han lade »Nationalforsamlingen« leve? Talleyrand, der nu er begyndt at spille sit dobbelte Spil, paastaar, at han samme Aften raadede Ludvig XVI til at straffe »det anmassende Overgreb«. Men Kongen tænkte, at om han opløste Forsamlingen, vilde den dog ikke adlyde; »man var ikke i Stand til at tvinge dem«. De deputerede ansaa imidlertid en Opløsning for sandsynlig og var i Færd med at pakke sammen. »Vi er snart hjemme igen i vore Provinser«, skriver en af dem.

Til deres Overraskelse skete der intet. Saa blev de dristigere; den 17de erklærede de, at »omend Skatterne er ulovlig indførte og oppebaarne, skal de vedblivende hæves paa samme Maade som tidligere, *indtil den Dag, da Forsamlingen skilles ad*«, men at »fra den Dag af ønskede og forordnede Forsamlingen, at enhver Skatteindkrævning, som ikke udtrykkelig, ordentlig og frit var bleven tilstaaet af Forsamlingen, ophørte ganske og aldeles i Rigets Provinser«. Der udnævntes fire Komitéer: for Forsamlingens Underhold, for Prøvelse af Valgene, for Redaktion af Beslutningerne og for Forretningsordenen. Man var godt paa Vej ud i Revolutionen.

* * *

Blandt Adelen herskede voldsom Ophidselse. »I enestaaende Røre og Forvirring«, meddeler et af dens Medlemmer, »ventede den paa at komme til at drage Sværdet; den troede, der var Planer om at myrde den«. Mellem de uforsonlige og de liberale veksledes der Udfordringer; da Clermont-Tonnerre havde faaet overdraget af Mindretallet paa ny at foreslaa Foreningen med Trediestand, talte Cazalès om »Overløbere«. Man oplevede, at Caylus fo'r ud midt i Salen med Kaarden i Haanden; som én Mand førte Mindretallet Haanden til Heftet, og Præsidenten hævede Mødet.

Under Gejstlighedens Møde samme Dag talte Biskoppen af Chartres meget kraftigt for Genforeningen. Den 19de samledes »Kammeret« atter med det Forsæt at træffe en Afgørelse; en

umaadelig Menneskemasse omringede Forlystelsesbygningen; pludselig blev der lukket et Vindue op i første Etage, hvor Gejstlighedens Mødesal var (Klokken var seks om Aftenen); der viste sig en Sognepræst, som raabte: »*Vedtaget! vedtaget!*« Der svaredes med »et tordnende Raab«, som genlød lige op til Slottet. Ellevilde faldt Folk hinanden om Halsen. Med 149 Stemmer havde »Kamret« endelig vedtaget Genforeningen. Da Medlemmerne gik fra hverandre, var Røret paa sit højeste; man greb de »foreningsvenlige« Prælater og bar dem i Triumf; der var seks i alt: Bisperne af Vienne, Bordeaux, Chartres, Coutances, Rodez og Abbé'en af Premontré. Bag dem kom, raabende, syngende, grædende 143 Sognepræster og Munke. »Leve de gode Bisper!« hylede Mængden. Lefranc de Pompignan, »Patriarken, som alle gerne havde sluttet i deres Arme«, begav sig til Trediestands Sal, hvor han modtoges med ubændigt Bifald. »Vi græd alle . . . man vædede Lommetørklæder med sine Taarer«. Man tænkte lidet paa, hvordan det siden vilde gaa: at Gejstligheden vilde miste sin Ejendom og siden hen vilde blive dreven ud i Skisma eller i Fredløshed; man drømte ikke om, at Karmeliterklostret tre Aar efter skulde overstænkes med disse Præsters Blod. Imidlertid ilede de forhaanede »kontrarevolutionære« Prælater til Marly, hvor man manede Kongen til at værne *sin* Gejstlighed og *sin* Adel.

* * *

»Hele Kredsen om Kongen og Dronningen holder med Adelen og Gejstligheden«, havde en fremmed Gesandt skrevet den 18de Juni. Man besluttede sig til skarpe Midler: i et Møde for Kongen, hvor hver Stand skulde indtage sin tidligere Plads, vilde Kongen *befale* dem at holde Forhandling hver for sig. Den 5te Maj havde Kongen kunnet gøre dette — muligvis; den 20de Juni var det for sent. I de seks Uger havde man gennemlevet et helt Aar.

Mødet for Kongen fastsattes til den 23de; men da man ikke ønskede, at der forinden skulde finde flere »forargelige Optrin« Sted, vilde man lukke Salen. Da de deputerede kom den 20de, fandt de altsaa Dørene stængte. Salen skulde gøres i Stand til den 23de, hed det, et tarveligt Paaskud, hvorved hele den myndige Herskerhandling, som allerede i sig selv kom bagefter, blev forvandlet til et uklart, ængsteligt Træk.

Et Øjeblik stod man aldeles forvirret; saa lød Raabet: »*Til Boldhuset!*« Huset med den Sal, hvor Prinserne undertiden drev

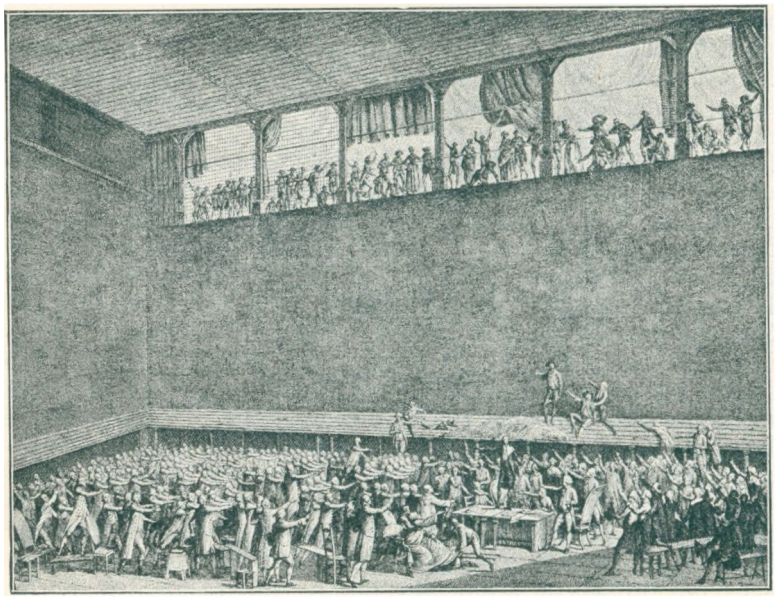

Eden i Boldhussalen. Efter Prieur.

Idræt, laa nærved; man ilede derhen, og paa et Øjeblik var det store, bare Rum fyldt. Bailly blev løftet op paa et Bord og overtog Præsidiet; omkring Astronomen bølgede de deputeredes Masse, oplagt til, som det lod, at gaa yderst kraftigt til Værks. Sieyès talte for, at man skulde forlægge Møderne til Paris. Mounier stillede nu det berømte Forslag, som han siden hen har fortalt skyldtes hans Ængstelse ved denne voldsomme Opbrusen — en forklarlig Selvskuffelse hos den gode Grenoble-repræsentant, der jo allerede det følgende Aar blev Reaktionens Mand. Sandheden er, at han, overbevist liberal som han den Gang var, paa denne Junimorgen, da han stilledes overfor et truende Statskup, paa ny maatte føle sig som Frihedshelten fra Vizille. Forsamlingen, foreslog han, skulde tages i Ed paa »at blive stadig samlet og at holde Møder, hvor som helst Omstændighederne maatte nødvendiggøre det, indtil *Konstitutionen var bleven vedtaget og bekræftet paa urokkelig Vis*«. Et vældigt Bifaldsraab hilste Forslaget, da det oplæstes i sin endelige Form; det fik Underskrift paa Underskrift; af de 19 Sognepræster, der havde deltaget i Møderne i de sidste Dage, under-

Davids Maleri af Eden i Boldhussalen.

skrev alle de syv, som var til Stede. Ikke en eneste adelig var med — hvad man saa end har fortalt — og ingen Munk, selv om maleriske Hensyn har faaet David til at tegne Karteuseren Gerles hvide Silhouet i Forgrunden paa sit berømte Maleri (der iøvrigt ogsaa er saare upaalideligt i mange andre Enkeltheder). Trediestand gav sin Underskrift med alle Stemmer mod én, henreven af en ubeskrivelig Begejstring, siger Guilhermy (der senere angrede bitterligt). Ikke mange Timer efter ilede de deputerede ud i Versailles i hele deres Begejstrings Hede og fortalte allevegne om Edsaflæggelsen. Enhver af Deltagerne saa »en Brutus« i sig selv.

Greven af Artois mente, han havde fundet paa noget udmærket ved den næste Dag at forbeholde den slemme Sal til Brug for sit Spilleparti; men man afbødede Stødet. Præsten ved Saint Louis-kirken lukkede den op »for Folket«. Der mødtes Trediestand den 21de; i dens Rækker saa' man for første Gang to adelige, Virieu og Blacons. Og medens man gav dem en festlig Modtagelse nede i Skibet, hvor Forsamlingen støjede, gik Portene til Koret op, og man saa' den firsindstyveaarige Erkebisp af Vienne skride ind, fulgt af sine 148 gejstlige Menings-

fæller. Spillet tog en ildevarslende Vending for Hoffet — og det selve Dagen før det afgørende Møde i Kongens Nærværelse.

* * *

»*Lit de justice*«*), sagde man om det forestaaende Møde, og det bekræftedes virkelig, at Kongen nu var stemt for at gaa kraftig til Værks, og at Necker havde bøjet sig; Generalkontrolløren kom ikke til Mødet. Prinserne følte sig sikre paa Sejren; der stod Soldater omkring Mødesalen, medens de deputerede gik derhen i et melankolsk Regnvejr og fik Plads efter at være opraabte standsvis. Aftenen i Forvejen havde man efter en febrilsk Drøftelse i den unge *Bretonklub* bestemt sig for passiv Modstand.

Kongen traadte ind. Medens Greven af Artois lod til at være »meget kry«, hedder det om Ludvig, at han »syntes mørk og nedslaaet«. Han tog Ordet med »forandret og rystende Stemme«, der nu og da blev ganske barsk. Hans Udtalelse stemmede paa alle Punkter med de privilegerede Ønsker; for »den bestyrtede Nations« Øjne fastsloges det Forbund mellem Monarkiet og Adelen, der med Rette er bleven stemplet som »uhistorisk«. Stænderne skulde holde deres Drøftelser hver i sit *Kammer;* de skulde drøfte Skatterne, men skulde ikke give sig af med »Anliggender, som vedrørte de tre Stænders gamle, konstitutionelle Rettigheder, med Formen for den Konstitution, de næste Stænder skulde have, med feudale Ejendomsforhold og Herligheder, med de to øverste Stænders Nyttekrav og Hædersrettigheder«. Just i samme Time, som en Revolution mod Aristokratiet var i Udbrud, maatte man altsaa opleve, at en Ætling af hine Konger, der lige fra de første Capetinger til de sidste Bourbonner havde kæmpet mod Feudaliteten, gjorde fælles Sag med den i et fælles Skibbrud. Hos nogle Medlemmer af Trediestand kæmpede »Harme med Sorg«.

»Jeg vil!« havde Kongen sagt. Man skulde gaa hver til sin Side. Endnu igaar hed det: »Kongsvilje er Landslov« (*Cy veult le roi, cy veult la loi*). Talte nu Loven stadig gennem Kongen? Det blev en af de skæbnesvangre Stunder, da det ses, at der er indtraadt et Tidsskifte.

---

*) Ordspil. »Lit de justice« var Betegnelsen for et Parlamentsmøde, hvor Kongen kom personlig til Stede for at fremtvinge sin Vilje. Men Ordspillet antyder en ordrettere Opfattelse: Retfærdighedens Sygeseng.

Mirabeau svarer Kongens Sendebud, at Trediestanden kun vil vige for Bajonetterne.
Efter Maleri af Delacroix.

Ludvig XVI havde sagt, at man skulde forlade Salen. Han var selv staaet op og gaaet sin Vej, medens Fanfarerne lød om hans Karet. Den triumferende Adel, som dog ikke var helt rolig ved Sagen, havde fulgt ham alle Mand: Kongen havde talt; selv de, der havde skilt sig ud, gik sammen med deres Stand. Gejstlighedens store Masse havde ogsaa trukket sig tilbage.

Men i Salens Midte holdt Trediestand sig ubevægelig »i mørk Tavshed«.

Pludselig saa' man den galaklædte Overceremonimester Dreux-Brézé gaa derhen: »Hans Majestæt bad Trediestands deputerede trække sig tilbage«. Ganske bleg gav Bailly til Svar, at Forsamlingen »vilde drøfte det«. Bag Ceremonimesteren havde Soldater opstillet sig ved Indgangsdøren, en Deling af franske Gardister og en af schweiziske. Nu saa' Mirabeau, at Timen var kommen for ham. Brat sprang han frem, skrækindjagende at se, med Skuldrene kastede tilbage og blodsprængte Øjne. »Hr. Ceremonimester«, sagde han, »gaa og sig til deres Herre (*votre maître*), at kun Bajonetterne kan bringe os til at vige herfra«. Andre tillægger ham en mere lakonisk Tale, andre et eneste kort Ord.

Dreux-Bréné overbragte det krigslystne Svar. Alles Øjne søgte Kongen. Han slog træt ud med Haanden: »De vil blive der! Naa, sk..., det kan de jo saa!« Naar alt kom til alt, var han bange. »Kongen og Dronningen gaar i den dødeligste Angst«, havde Morris skrevet den foregaaende Dag, »og jeg slutter deraf, at man alligevel vil give efter.« I Virkeligheden frygtede man for, at Bajonetterne skulde vægre sig ved Arbejdet.

Imidlertid havde Sieyès ikke ladet en saa god Lejlighed til at give Ypperstepræsten gaa fra sig. »I er i Dag«, sagde han til Trediestand, »det samme, I var i Gaar; altsaa til Forhandlingerne!« Firsindstyve Sognepræster var kommen tilbage. Man skred til Forhandlingerne; de tidligere Beslutninger blev opretholdte og de deputeredes Personer erklærede ukrænkelige. Det var nu ikke synderlig i Kongens Tanker at krænke dem. Necker havde truet med at tage sin Afsked, og deraf tog man Paaskud til at give efter.

* * *

Om Aftenen den 23de var Necker stadig Minister. Den næste Dag genoptog Trediestand sine Møder, og Gejstlighedens Flertal forenede sig paa ny med den. Den 25de kom 47 Adelsmænd til under Bifaldsraab og Taarer. Da man ved Navneopraabet hørte Hertugen af Orléans svare »her!«, gik Jubelen over alle Grænser.

Hoffet vidste stadig ikke, hvad det skulde gøre; overalt mødte det Ulydighed; man talte om at udkommandere Tropper; men, skriver man den Dag, »man er overbevist om, at Tropperne vil falde fra; de franske Gardister har erklæret, *at de var Trediestand* og kun vilde skyde paa de adelige og de gejstlige; Officererne er ikke Herrer; en af dem har faaet et Ørefigen af en Soldat«. Ludvig XVI havde tabt Modet og skrev, at det nu var hans Ønske at man forenede sig igen. Den 27de Juni sluttede samtlige gejstlige sig til Trediestand, og Adelsstanden fulgte efter, lydig mod det kongelige Brev. Der følte s almindelig Lettelse; man modtog Adelsmændene, der havde gjort Modstand til nu, med ærbødig Høflighed. Disse Efternølere kaldte man spøgende *Estampes après la lettre*«*); ikke des mindre var alle

*) »Kobberstik efter Underskriften« (trykte efter at Kunstnerens Underskrift er graveret nederst paa Pladen), et gængs fagmæssigt Udtryk. *Après la lettre* kan ogsaa forstaas som »efter (Kongens) Brev«.

alvorligt grebne. »*Revolutionen er afsluttet!*« skriver man den Dag. »*Den vil ikke have kostet en eneste Draabe Blod!*«

Ludvig XVI troede sig endnu Konge; men det var han ikke længer. Kongen havde ikke længer Loven og ikke længer Magten i Hænde. Begge var de »gleden« fra hans Haand over i Nationens.

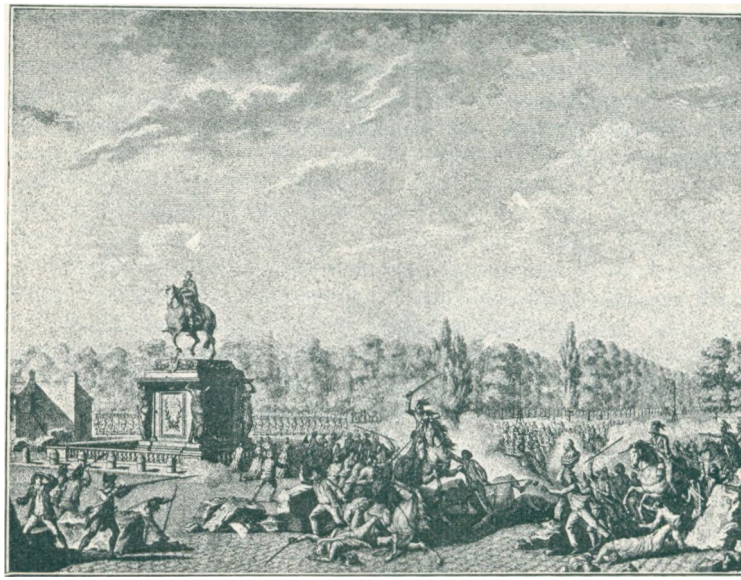

Sammenstød mellem Folket og Dragonerne den 12. Juli 1789.

ANDET KAPITEL.

Den fjortende Juli.

Tropperne strømmer til. Neckers Afskedigelse. Paris i Sommeren 1789. Banditterne melder sig. Hungersnøden og Opstandene. Desmoulins og Palais Royal. Den franske Gardes Holdning. »Vælgerne« samles. Borgerskabet væbner sig mod Pøbelen. Den 12te Juli i Palais Royal. Fremstødene mod Ludvig XV's Plads. Optøjerne den 13de Juli. Natten mellem den 13de og 14de Juli. Indtagelsen af Bastillen Blodrusen. Den 14de og 15de Juli i Versailles. Forsamlingen billiger Opstanden. Kongen i Forsamlingen. De deputerede og Kongen paa Raadhuset. »Har Kongen underskrevet Kapitulationen?«

»Jødernes Gud, du gaar da af med Sejren!«*) udbrød Abbé de Montesquiou, den Gang han paa Kongens Bud begav sig til den fælles Mødesal. Det er ingen særlig Begejstring, der lyser ud af disse Ord. De fleste af Adelsstanden tørstede efter

*) Citat af Racine's Tragedie »*Athalie*« (der handler om Kampen mellem Baals og Jehovas Dyrkere).

Oprejsning. Kongen derimod lod til at være lutter Glæde; han modtog, denne Gang med alle Døre paa vidt Gab, Deputationen fra Nationalforsamlingen paa Slottet. »Han saa' glad ud; han lignede et Barn, der har faaet Lov at røre Lemmerne frit«. I Virkeligheden ansaa han sig for afvæbnet. »*Sværdet er gledet ud af Monarkens Hænder, uden at han har opdaget det*«, skrev man den 1ste Juli. Han forsøgte at gribe det paa ny; man samlede Tropper i Paris' Omegn. Lameth har givet os et Billede fra Versailles, da Tropper opstillede sig paa »Vaabenpladsen«, medens Mængden saa' tavs og uvis til.

De deputerede mente, det var en Trusel mod dem; de sammenlignede sig, ikke uden Overdrivelse, med de romerske Senatorer, der indtog deres kuruliske Sæder midt blandt den fjendtlige Indfaldshær. De vedtog de indledende Paragraffer til Konstitutionen; men hvad der navnlig lagde Beslag paa dem, var Forplejningsspørgsmaalet. Dette var et pinligt Spørgsmaal for alle, og særlig for dem; thi nu, da Hungersnøden var i fuldt Udbrud, kunde man allerede høre Folk paa Gaden raabe, at »da man havde én Konge, var der Brød nok, men siden man havde faaet 1300, var der ikke længere noget«. Det sagdes, at der var Røre i Parisalmuen, og den var de lidet demokratiske Nationalforsamlingsmedlemmer bange for; men de var stedte mellem to Ilde; thi Dag for Dag kom de til at føle større Uro over de Tropper, som Hoffet fra Begyndelsen af Juli Maaned hidkaldte, foranlediget af de truende Uroligheder. Der hvilede en tung Atmosfære over Versailles, saaledes som en samtidig træffende skildrer det, »en trykket, uklar Periode«, stødvis afbrudt af »blind Alarmeren«, der avlede »Mistanke og Ophidselse i Sindene«. Tropperne var imidlertid snarere bestemt for Paris end for Versailles; men den 8de anmodede Forsamlingen ikke des mindre om, at de maatte blive trukket tilbage.

En eneste Ting skænkede disse bekymrede Mennesker en Smule Tryghed: saa længe Necker var der, vilde man ikke vove at røre ved Nationens Repræsentanter; thi Necker havde genvundet sin Popularitet ovenpaa den korte Rystelse, den havde lidt. Men den 11te Juli meddeltes det i Folkeforsamlingen, at Kongen havde afskediget sin schweiziske Minister, »den sk... udenlandske Hundsfot«, som Greven af Artois sagde. Afskedigelsen var et Værk af Prinsen og hans Klike — »ogsaa af Dronningen«, skrev Ministerens egen Svigersøn, Baron Staël den 12te. De nye Ministre ansaas — iøvrigt med Urette — for af-

gjorte kontrarevolutionære; det var Broglie, en meget moderne Aand, Breteuil, en højfornem Herre med en Fortid, der burde gjort ham populær, og Foulon, hvem man bagtalte grusomt, naar man tillagde ham den stygge Udtalelse: »Har de ingen Brød, kan de jo spise Hø«. Men man havde alt for stor Interesse i at bagtale de nye Ministre, de »afskyelige« Mennesker, som Baron Staël med det gode Svigersønnehjerte skrev.

For Nationalforsamlingen var Neckers Afskedigelse et Trodenslag. »Kongens elendige Raadgivere har endelig faaet iværksat Afskedigelsen«, skriver en af Hovederne for den orléanske Gruppe, Sillery, den 13de. Saaledes var den almindelige Tone. Da den 12te var en Søndag, holdt Forsamlingen ikke Møde; men straks ved Mødets Begyndelse hen 13de lød Protesterne. Grégoire var meget heftig: man burde »tage Straf over Ophavsmændene til Afskedigelsen«. Der sendtes en Deputation til Kongen; i Nærværelse af de nye Ministre vovede Erkebispen af Vienne at sige ham paa Forsamlingens Vegne, »at den stedse med dyb Beklagelse vilde savne den tidligere Minister, og at den aldrig vilde føle Tillid til de nye«. Ludvig XVI gav et afvisende Svar. Saa tog man atter fat paa Drøftelserne i Menus Plaisirs Salen; man fastslog, at Kongens Raadgivere var ansvarlige, »af hvad Stand de end maatte være«, en Trusel mod Greven af Artois. Og man besluttede at erklære Forsamlingen permanent, medens man afventede, hvad det blev til i Paris. Det forholdt sig nemlig saaledes, at Paris paa dette Tidspunkt var i det stærkeste Røre, og at Interessen vendte sig fra en debatterende Forsamling, som, naar alt kom til alt, var magtesløs, for helt og fuldt at samle sig om det folkelige Skuespil, der opførtes fra Palais Royal til Bastillen.

* * *

Da Neckers Afskedigelse rygtedes i Paris, var Stemningen allerede overordentlig ophedet; der var en Bande, som vogtede paa Lejlighed til at slaa et Slag ved at faa Indbyggerne til i deres Opskræmthed at vende sig mod det bestaaende Styre.

Fra Begyndelsen af April raadede der i Paris og Omegn en forskrækket Stemning, der var saa meget pinligere, som den var uklar. Det var ingenlunde paa Grund af »det, som Hoffet tog sig for«, at Hjerterne ængstedes. Det hele Land var et Bytte for hin gaadefulde »store Frygt«, en national Nervekrise, som det aldrig vil lykkes Historikerne at forklare tilfulde.

I Palais Royals Have.

I Paris oprandt den store Frygt ikke i Juni, men i April. Allerede paa dette Tidspunkt vidste man, at Ile de France var fuld af Røvere. I Foraaret 1789 var Banderne strømmet ind mod Paris; allevegne i Storbyens Nærhed meldtes der om Ildebrande og Plyndringer, og Levnedsmiddeltilførslerne blev afskaarne. Undertiden trængte Banditterne gennem Akcisespærringerne og kastede sig ud i den urolige Hovedstad, og Politimesteren, der selv var et Offer for den almindelige Nervesvækkelse, mægtede ikke længer at faa dem bort igen. Det opskræmte Borgerskab følte sig forsvarsløst i dette kritiske Øjeblik, da den gamle Samfundsorden brød sammen og den nye endnu ikke var født til Verden.

Menigmand i Paris, der afskyede Banditterne, blev ikke des mindre deres lette Bytte. Der var en frygtelig Nødstilstand, som yderligere øgedes af Anarkiet. Sult gaar til Hovedet, og den stærke Hede, vi hører om i Brevene fra Juli, lagde ingen Dæmper paa Folk, men gjorde tværtimod Hidsigheden mere feberagtig. Palais Royals Haver var »fulde som et Æg«, og der stod en ung Tribun med Ansigtet fortrukket af Had, den beske Camille Desmoulins, og ophidsede Menigmand ved at paakalde den sociale Krig. »Dyret er i Fælden; slaa det nu! Aldrig har der vinket Sejrherrerne et rigere Bytte. Fyrretyve Tusinde Slotte, Palaiser og Herregaarde, to Femtedele af al fransk Ejendom vil blive Tapperhedens Løn«.

Denne »Tapperhed« voldte Borgerskabet stor Frygt. Da Centralregeringen syntes at have nedlagt Vaabnene, var det traadt

sammen i en Art ulovlig Komité, »*Vælgernes Komité*«, til hvilken de afmægtige kommunale Autoriteter havde afstaaet et Lokale paa Raadhuset, atter et Vidnesbyrd om det raadende Anarki. Dér holdt »Komitéen« Drøftelser hver Aften uden mindste Mandat, et Forhold, som strængt taget maatte kaldes anarkisk, men som næsten fik Lovlighed netop paa Grund af det Anarki, der herskede saavel øverst som nederst i Samfundet. Thi det var for at skærme Paris mod Mandrins Efterfølgere og Desmoulins Venner, at Baillys og Sieyès' Vælgere overtog den afmægtige Byregerings Opgaver næsten med Samtykke af den selv. Og saa gode liberale disse Borgermænd end var, havde dog Forsamlingerne i Palais Royal gjort stærkere Indtryk paa dem end selve Greven af Artois' Foretagender.

Noget af det, der vakte størst Bekymring under disse Forhold, var de franske Gardisters overraskende Holdning. De hørte til de faste Gæster i Palais Royal og blev trakterede dér, hvad ogsaa gjaldt Invaliderne. »Almuen«, sagde disse gamle Krigsmænd, »havde intet at frygte af Soldaterne. Tropperne tilhørte Nationen, der betalte dem, og ikke Kongen, der vilde befale over dem«. Naar Soldaterne gik fra Palais Royal, raabte de til den henrykte Almue: »Vær kun rolig! Gør, som I har Lyst!«

Man kan ikke undres over, at disse Mennesker snart lod alle Hensyn fare. Den 24de Juni nægtede to Kompagnier at gaa i Tjeneste. Oberst du Châtelet — en Type paa en adelig Officer der havde været under »Filosofiens« forstyrrende Indflydelse — svigtede sin Pligt alvorligt; da han ikke turde gaa skarpt til Værks, nøjedes han med at beordre Rebellerne i Kasernearrest, og da Opsætsigheden syntes at smitte de andre Kompagnier, lod han Ordren gælde hele Regimentet. Da man imidlertid ventede Uroligheder blandt Almuen den 28de Juni, var man saa uforsigtig at uddele Ammunition til disse farlige Soldater med den Besked, at de maaske vilde blive anvendte som Ordenshaandhævere. De kastede Bøsserne fra sig, brød Arresten og løb hen i Palais Royal og fortalte Sagen, under Raabet: »*Vi er Nationens Soldater! Leve Trediestand!*« Om Aftenen vendte de hjem til Kasernen, rusede af Folkeyndest og Drik; saa blev de endelig arresterede og førte til Abbedi-fængslet. Men to Dage efter rejste Massen sig, tilskyndet af en anden stor Almueleder, Loustalot, styrtede mod Abbediet, befriede Fangerne og holdt dem i Palais Royal under »gode Statsborgeres« Værn til den

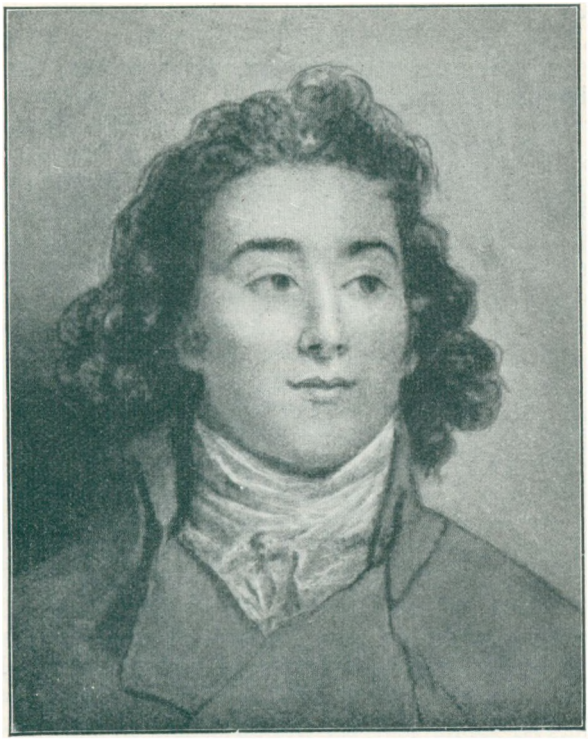

Camille Desmoulins.

Dag, da Kongen var svag nok til paa Nationalforsamlingens Foranledning at benaade disse »Helte« — der fra nu af mente, at de kunde tillade sig alt.

* * *

Det er forstaaeligt, at Regeringen under disse Omstændigheder trak andre Tropper sammen om Paris; selv en Regering, hvem Reaktion laa ganske fjærnt, vilde have været nødt til det. En af de deputerede i Versailles, der dog hørte til de ret yderliggaaende, holdt den 4de en Tale, hvor han ingenlunde dækkede over de franske Gardisters daarlige Opførsel. I Paris

følte man sig saa lidet beskyttet af denne ejendommelige Garnison, at »Vælgerne« paa Raadhuset allerede den 25de havde besluttet at danne en Væbning af Borgerskabet, den senere Nationalgarde, *aldeles ikke rettet mod Hoffet, saaledes som Historikerne og Massen af deres Læsere har antaget hundrede Aar igennem, men mod Røverne*, hvem man — se derom »Vælgerkomitéens« Protokol — frygtede mere end noget andet. Og Natten mellem 12te og 13de Juli trængte Røverne for Alvor ind i Paris til almindelig Forfærdelse.

De forefandt en udbredt politisk Gæring, som var let at udnytte.

Den 12te havde man faaet Neckers Afskedigelse at vide, og unægtelig gav denne Afskedigelse Troppesamlingerne udenfor Byen og paa Marsmarken ny Mening. Selv i Salonerne var man overbevist om (efter hvad Morris meddeler), at »Stænderne vilde blive opløst og Bankerotten erklæret«.

Palais Royal var den 12te som et stormpidsket Hav, og dér kunde man iøvrigt med større Ret føle sig urolig end i Versailles; thi saafremt Marechal Broglie virkelig agtede at rense Byen for daarlige Elementer, vilde der ikke blive synderlig mange Mennesker tilbage i Palaisets Haver. Pludselig løb et Navn fra Mund til Mund, det populæreste Navn i Øjeblikket: Desmoulins! Camille klatrede op paa en Stol; en voldsom Ophidselse havde grebet det lange, galdesyge og nervøse Menneske; han raabte: »Til Vaaben! Der er intet Øjeblik at spilde! Jeg kommer fra Versailles; Necker er afskediget. Den Afskedigelse er Klokkesignalet til en Bartolomæusnat for Patrioterne; i Aften rykker alle schweiziske og tyske Bataillioner ud fra Marsmarken for at gøre det af med os. Vi har kun én Udvej tilbage, at gribe til Vaaben!« Der rejste sig et frygteligt Bulder; ti Tusind Mennesker fyldte Palaiset, en skrækindjagende Hær, som rummede alle Oprørselementer i broderlig Enhed. Man maatte have et indbyrdes Kendingstegn; hver Deltager fæstede Kastanieblade paa sin Hat eller Frakke, og i de næste fire og tyve Timer var den grønne Kokarde Samlingsmærket. Saa styrtede den vældige Skypumpe ud over Byen, der allerede var fra Sans og Samling.

Fra Curtuis' Vokskabinet havde man hentet Buster af Necker og Hertugen af Orléans ud; bag disse Trofæer havde Toget dannet sig. Paa Vendôme-pladsen jog man en Afdeling tyske Tropper bort med Stenkast; paa Ludvig XV-pladsen (nu Concorde-pladsen) stødte man paa et Dragonregiment, der førtes

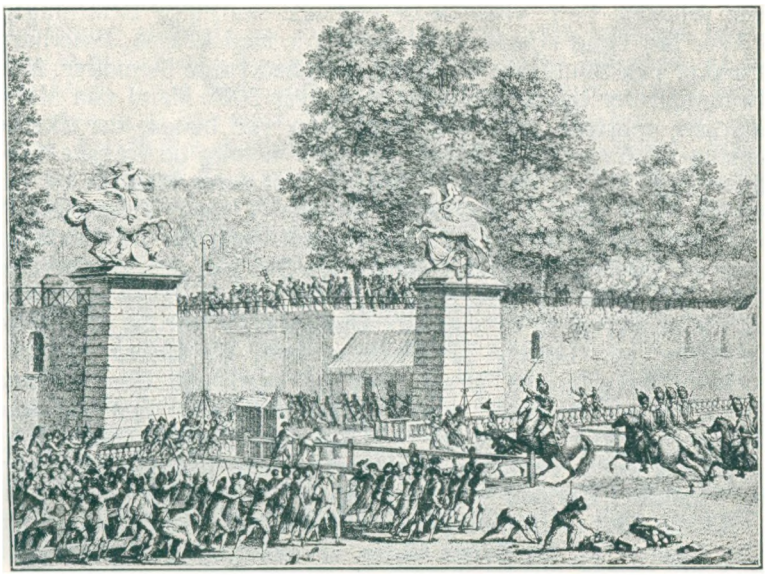

Tropperne rykker frem mod Tuileries-Haven den 12. Juli 1789.

af Prinsen af Lambesc, en Ætling af det lotringske Fyrstehus, »den grumme Lambesc«, som Fournier Amerikaner, en af Urostifterne, siger.

Den nuværende Concorde-bro var just under Bygning, og en Del af Pladsen var fyldt af store, tilhuggede Sten; bag dem kastede Mængden sig ned for at skærme sig mod mulige Salver. Andre tog Stade paa Tuileries-terassen. »Den blodtørstige Lambesc og hans blindt rasende Trop« viste en mærkelig Fromhed; derom vidner en halv Snes Beretninger. Skønt de bombarderedes med Sten af de Folk, der holdt sig nede blandt Oplagsstablerne, nøjedes de med at rykke frem uden at fyre. Snart slaar Troppen, der er udsat for disse Angreb, over i Galop. »En af Soldaterne kastes af Hesten; han tages til Fange og bliver straks meget ilde behandlet«. Fra Tuileries-kanten var det Havestolene, man kastede mod Dragonerne; de vilde nu trænge Angriberne tilbage, og det lader til, at de har væltet en gammel Mand, »der ikke kunde eller ikke vilde gøre Plads«; han blev kun saaret, men, som det hørte sig til i den gode Sags Interesse, blev han regnet for at være død. At en eneste gammel Mand blev væltet, og at der gjordes saa meget ud af dette i

den folkelige Lejr, viser bedre end alle samtidige Beretninger, i hvor høj Grad »Undertrykkelsen« fo'r med Lempe. Esterhazy trækker paa Skuldrene ad denne Svaghed i sine Memoirer. Men Bezenval, der havde Kommandoen over 5000 Mand paa Marsmarken, støttede ikke Lambesc. Han var bange, der skulde opstaa en frygtelig Konflikt. Nu greb nemlig de franske Gardister ind. De var draget i Uorden ud af deres Kaserne og var straks stødt paa Dragonerne. »Holder I med Trediestand?« raabte Gardisterne. — »*Vi holder med dem, der kommanderer over os*«. Det var det eneste fornuftige Ord paa denne historiske Dag. Det lønnedes med en Salve, der dræbte nogle Dragoner og fik de øvrige til at vige. Et Øjeblik efter var de vanvittige Gardister paa Ludvig XV-Pladsen, hvor de kastede sig ind mellem Mængden og Dragonerne og skød paa disse. Denne første Borgerkrigsscene gjorde Lambesc bange; han lod sine Tropper trække sig tilbage mod Champs Elysées; snart efter slog Dragonerne Retræten paa Marsmarken, forfulgte af Hujen og Stenkast. Dermed var Paris prisgivet Oprøret.

Natten faldt paa, en meget varm Julinat; en vældig summende Uro hævede sig fra Byens Midte. »Prakkerfolket er gaaet over Rubico«, sagde man skrækslagen, »nu maa det enten erhverve sig Sejren eller Galgen«. Og i denne løsslupne Masse dukkede gyselige Skikkelser op.

Pludselig lød Stormsignalet fra Raadhusets Klokketaarn ud i Natten. Denne Klemten fra Raadhuset har betydet noget ganske bestemt for alle Revolutionens Historikere lige til de seneste Aar: den kaldte Storbyen til Kamp mod Versaillesregeringen. Men nye Undersøgelser — af Mænd, man allermindst kan mistænke for Revolutionsfjendskab — lader os nu høre en anden Tone deri. Det gode Paris anraabte om Hjælp i Fortvivlelse, fordi det i Nattens Timer oversvømmedes af de Banditter, som det havde været angst for i de sidste tre Maaneder, og som nu plyndrede Butikker for Varer og Vandrere for Penge. Langt fra at ville omstyrte Bastillen, ønskede Borgermændene fra Raadhuset — de, som endnu i Gaar var liberale — at kunne bygge en Snes nye som Fænglser for de Rovdyr, der sværmede om i den forstyrrede By. Dette var Meningen med Stormsignalet, hvis dumpe, ildevarslende Rungen nu hørtes fra Saint Antoine Forstaden til Chaillotporten.

* * *

I Morgenstunden den 13de var Røret paa sit højeste. Om Raadhuset stimlede en Folkemasse, som talte særdeles tvivlsomme Skikkelser; en gejstlig, der er en varm Tilhænger af de nye Idéer, Abbé Rudemare, skildrer denne Sværm, blandt hvilken man, som han siger, kunde se »glubende Vilddyr«. Der var ogsaa Landboere, væbnede med jernbeslaaede Knipler, Folk, der var flygtede for mere eller mindre indbildte Banditter uden at gøre sig klart, at de derved bragte Forstærkning til de aldeles haandgribelige Banditter i Hovedstaden. Man viste stadig den grønne Kokarde og tvang Folk til at tage den paa, hvis de ikke vilde forulempes. Frit omstrejfende franske Gardister tog »Sejrherrerne« fra Ludvig XV-Pladsen under Armen, og deres Tilslutning bragte dog en vis Orden i dette Anarki.

Det laa iøvrigt klart for Dagen, at Røverne var kommen ind i Byen; de havde plyndret Bagerierne, hærget Møbelkammeret, Lazarusbrødrenes Kloster og Politimesterens Residens (hvorved disse Ætlinge af Cartouche tilfredsstillede et gammelt Nag). En Bande brød nu Portene op til La Force-fængslet og udfriede nogle Fanger af ringe Betydning, der optoges i den frygtelige Hærskare.

Den sidste Bedrift syntes at gøre et særligt stærkt Indtryk paa Borgerskabet; den var da ogsaa betegnende for et Røre, i hvilket Politiken, som en Gesandt udtrykker det, var et blot »Paaskud«. Købmændenes Oldermand (*le prévot des marchands*), Stadens første Øvrighedsperson, vidste ikke, hvad han skulde gøre; det var Flesselles, en retskaffen, lidt frygtsom Mand. Man bad ham om Vaaben til Borgervæbningen; men han var bange for, at disse Vaaben skulde falde i gale, farlige Hænder. Han bad om Raad hos Hoffet; det lod vente paa Svaret og erklærede omsider paa selve den 13de, at man kunde organisere og væbne en Borgervæbning paa 12,000 Mand. Det forbløffende for os er, at denne Brevveksling mellem Flesselles og Hoffet næste Dag har syntes selv kølige Hoveder at være »en usalig Underhaandsforstaaelse«, der nok kunde retfærdiggøre, at Almuen huggede Oldermanden ned. Hvor maa alle Forestillinger have været vendt paa Hovedet, naar man kunde forbitres over en saa naturlig Ting.

Endog førend man kendte Svaret fra Versailles, var »Vælgerne« begyndt at organisere deres Væbning; alle »disse Vagabonder, Mennesker med Forbrydelser i Følge«, indgød disse Borgermænd en sand Rædsel. Étienne Charavay har kort og godt karakteriseret deres Stemning paa selve Dagen før Bastil-

lens Indtagelse: »I Skræk, ikke saa meget for Hoffets Planer som for de Mennesker, man allerede har givet Røvernavnet, organiserer de sig i en Borgervæbning for at bekæmpe dem; kun for dette har de Tanke. *Det Røre, der næste Dag førte til Bastillens Fald, kunde maaske have været holdt nede af Nationalgarden, hvis den havde faaet en fastere Organisation*«.

Det var i Virkeligheden noget silde; den 14de om Morgenen havde Borgerkorpset ingen Vaaben. Paa den anden Side stod Bezenval paa Marsmarken uden Ordrer fra Hoffet med Tropper, som et Øjenvidne skildrer os som »nedslaaede, forknytte og slappe«, hvad Soldater hurtigt vil blive, naar man har ladet dem tage mod Forhaanelser og derefter holder dem ørkesløse.

Til Gengæld væbnede Pøbelen sig; i Møbelmagasinet havde den faaet fat paa sælsomme Vaaben, endog »saracenske Spyd«, og om Morgenen den 14de kastede den sig over Invalidehotellet og tilegnede sig 27 Kanoner, 1 Mørser og 32,000 Bøsser. Paa den anden Side brændte de franske Gardister af Hævntørst, da man havde bildt dem ind, at deres Officerer havde villet sprænge dem i Luften i deres Kaserne. Alt fandt Tiltro; selv før Bastillens Indtagelse var der 14de Juli-Legender i Omløb. Imidlertid ledte den ophidsede Mængde efter en Daad, den kunde udføre. Vaaben vilde den desuden have, og i Arsenalet havde man, efter hvad Borgermanden Pitra meddeler, svaret, at Krudtet var bleven ført til Bastillen. En Bandit raabte: »Til Bastillen!«

Bastillen! Den var nu ikke stort andet end en Teaterattrap. Naar der stak Kanoner frem af Skydeskaarene, skyldtes det den Skik og Brug at fyre Glædessalver af paa Festdage; aldrig var der udgaaet Kugler fra de Kanonmundinger siden Frondens fjærne Dage. Forstaden*) havde nu set dem Morgen efter Morgen; men saa øre var alle bleven, at den just i denne Morgenstund syntes, de tog sig truende ud. Den sendte en Deputation til Raadhuset for at anmode om, at de mistænkelige Kanoner blev trukken tilbage. »Vælgerne« sendte paa deres Side Udsendinge til Bastillens Guvernør, de Launey, en elskværdig Mand, der smilte ad Klagen, paaviste dens Urimelighed og iøvrigt lod Kanonerne flytte ind fra deres Lejer og beholdt de fyldestgjorte »Vælgere« til Frokost.

Det var nu ikke det, Agitatorerne vilde have; de ledte om

*) Forstaden Saint Antoine, Øst for den gamle Byport af dette Navn. Bastillen laa paa Pladsen mellem Porten og Forstaden.

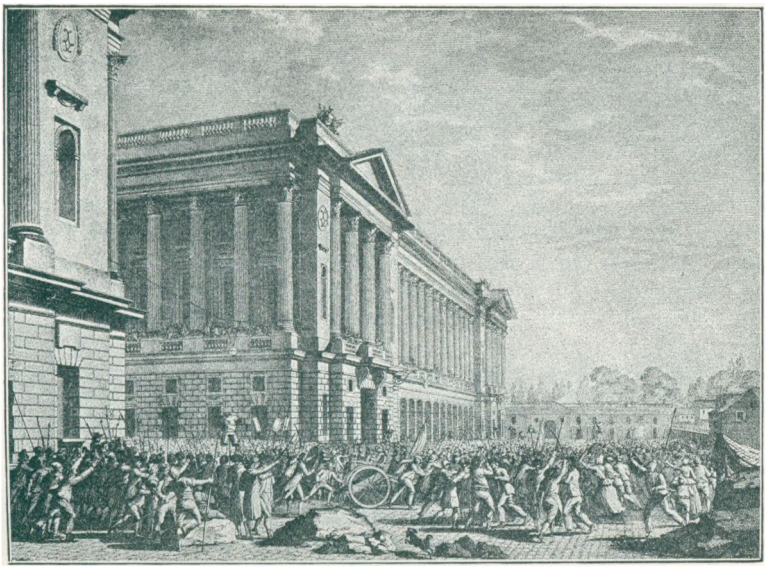

Pøblen skaffer sig Vaaben fra Møbelmagasinet.

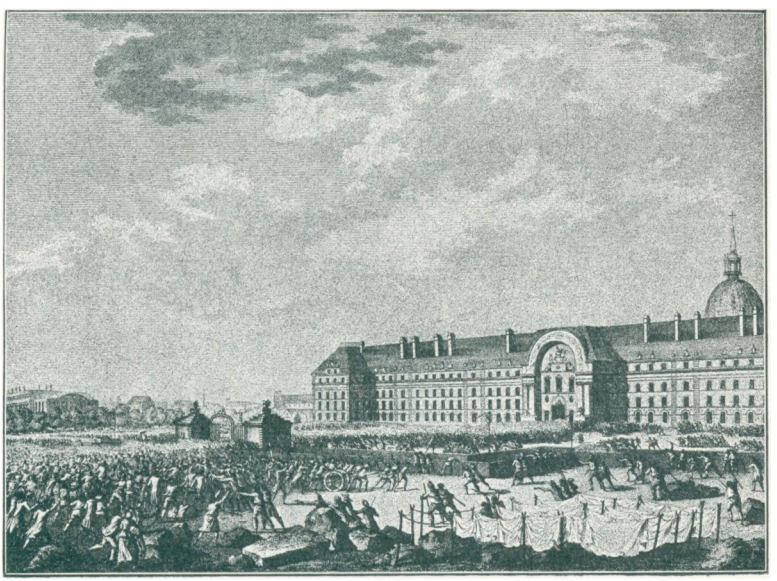

Ved Invalidehotellet den 14. Juli.

et Paaskud. Advokat Thuriot maatte nu paa deres Anmodning gaa til Fæstningen; Launey modtog ham lige saa forekommende og — hvad der var det bedste Svar paa al den indbildte Frygt — han lod den lille Garnison passere Revy for ham: der var 95 Invalider og 30 Schweizere. Sluttelig lod Guvernøren som en sidste Indrømmelse de nu tomme Skydeskaar lukke til med Brædder. Ogsaa Thuriot var nu fyldestgjort og trak sig tilbage. Men Massen, der allerede trængte sig om Murene, fulgte ham ikke. Den var greben af Trang til at ødelægge et eller andet.

Launey lod Folk komme ind i den første Gaard, samlede sin lille Garnison i den ydre Befæstning og lod simpelthen Vindebroen gaa op foran det Udenværk, der dannede Adgangen til »Regeringsgaarden«. Man lod, som om man antog dette for en Indledning til Kamp. Herpaa maatte der svares; to Mænd, hvoraf den ene var en fransk Gardist, sprang frem og overhuggede Kæderne paa Broen med Økser, saa den brat faldt ned igen. Paa et Øjeblik var Gaarden fuld; en Hjemmelsmand, som var midt i Vrimmelen og ingenlunde var en uvillig Betragter, forsikrer dog, at det for største Delen var »Røvere«, han saa' der. Da Angriberne omsider fik Øje paa nogle af Forsvarerne, fyrede de paa dem.

Nu var det Guvernørens haandgribelige Pligt paa sin Side at lade fyre. Han havde at gøre med en Folkesværm, hvori ligesindede af Cartouche spillede en stor Rolle, og som brød ind i en Fæstning, han skulde vogte. Han lod da skyde. Samme Aften udbredte man — for at kaste Glans over det kummerlige Foretagende —, at Guvernøren havde sendt et fredeligt Budskab til Mængden, og at den saa var bleven beskudt med Kartæsker, da den tillidsfuldt drog frem. Ingen Historiker godkender længer denne Legende.

Folkeskaren greb først Flugten i Skræk, men tog snart efter fat paa Angrebet. Der var imidlertid ingen Fremgang i Foretagendet; Landevejsrøvere kan nok plyndre en Avlsgaard, men til at tage en Fæstning hører der Soldater.

Men der kom ogsaa Soldater, de oprørske franske Gardister. Synet af dem var nok til at demoralisere Garnisonen. Den drev Launey til at kapitulere i Fortvivlelse; en af de oprørske Gardisters »lave Officerer«, Élie, vidner selv, at Bastillen overgav sig »paa det Tilsagn, han gav, en fransk Officers Æresord, om at ingen skulde lide nogen Fortræd«. Til Trods herfor (og til Trods, maa det siges, for Élies Anstrengelser) blev Launey hugget ned nogle Minutter efter. Guvernøren var en Mand; han

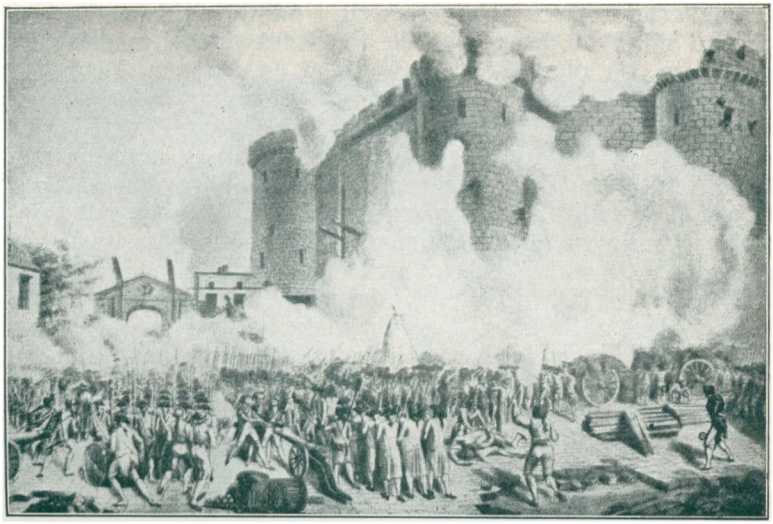

Stormen paa Bastillen.

forsvarede sig mod dem, der stormede mod ham og faldt først, dækket af Saar; man huggede ham sønder og sammen. Kokkedrengen Desnot, »der forstod at behandle Kød«, skar Hovedet af ham; det roser han sig af ti Aar efter for at opnaa en Medaille. Major Losne-Salbray blev hugget ned, derpaa en Vicemajor, Invalidernes Lieutenant og en Invalid; to andre hængte man.

De kannibalske Optrin, som nu fulgte, er ofte skildrede, og de kan iøvrigt ikke forbavse os, naar vi véd, hvilke Elementer der blandede sig i denne Masse, som gik for at være parisisk. Men ogsaa selve Parisermassen følte sig nu greben af den Blodfeber, der er saa forfærdende smitsom. Medens man bar nogle udfriede Fanger i Triumf (fire Falsknere, to gale og en sadistisk Vellystning), blev Forsvarerne slæbt udenfor og modtagne med Menneskeæderbrøl. Og i et Nu saa' det rædselslagne Paris den hylende Masse strømme tilbage; over den svævede, baarne paa Spydspidser, afhugne, blodstænkede Hoveder med Øjnene halvt lukkede. Mængden tiljublede Røverne og gav dem derved aarelang Borgerret — og allerede Herskerret.

* *

Imidlertid befandt »Vælgerne« sig i næsten fuldstændig Uvidenhed om, hvad der gik for sig. Flesselles var til Raadslagning med dem, da pludselig ved Syvtiden en Mængde Mennesker hvirvledes ind paa Grève-pladsen. Der raabtes: »Sejr! Sejr!« og man saa' Sejrherrerne drage frem med deres Bytte, Bastillens Fane og Trofæer af blodigere Natur. Intet kan staa mod disse Sejrherrer; de trænger ind i Salen og raaber voldsomt op mod Flesselles: han er »en Forræder«, Launeys Medskyldige, uværdig til at have Sæde paa Raadhuset, og man skal gaa sin Vej, hvis han ikke gaar. Dødbleg gaar han da; før han er kommen tre Skridt derfra, bliver han slaaet ned og øjeblikkelig hugget i Stykker. Faa Øjeblikke efter svævede et nyt Hoved paa Spydspidserne. »Grusomheder, som hørte hjemme i en anden Tidsalder«, skrev man næste Dag, og Thiébault, der dog havde sluttet sig til Oprøret paa Lykke og Fromme, siger: »Mordere«. Til sidst plantede man Hovederne i Palais Royals Have; »Kvinder og Børn«, skrives der, »dansede om dem *og gav deres Fortrydelse til Kende over, at der ikke var Tusind af dem*«. Man følger Stigningen i Tørsten efter Blod. Imidlertid blev den første Mand, som var naaet ind i Bastillen, ført i Optog paa Skuldrene af den franske Garde; paa Brystet bar han Ludvigsordenens Kors, der var revet af Launeys.

Og allerede var overspændte Legender ude i Byen: Oldermanden og de tro Soldater kom for stedse til at staa som »Forrædere«, Røverne, der havde faaet deres Krig igennem, kom til at staa som »Helte«. Pariseralmuen »havde udfriet vigtige Ofre for Vilkaarligheden«; i Fangehullerne havde man fundet Skeletter, i Salene Pinselsredskaber og i Arkiverne »gyselige Mysterier«. Der maatte føles Harme »over den skændige Guvernørs lumske Krigslist«, at han havde ladet skyde med Kartæsker paa en højsindet og tillidsfuld Folkeskare.

Byens Folk følte i Virkeligheden »Bestyrtelse« (vi maa tro Baron Staël paa hans Ord, da dog Oprøret var en »Hævn« for hans Svigerfaders Afskedigelse). De vidste, hvad de skulde tænke om »Sejrherrerne«, »Paris' værste Kæltringer«, skriver Mirabeau selv ikke længe efter.

Men da Borgermændene Dagen efter fik at vide, at de deputerede i Versailles ansaa 14de Juli for en »Æresdag«, fik de den Tanke at føre sig den til Ære. De samme Mænd, der om Aftenen den 13de organiserede sig mod Uordenen og endnu den 14de ikke kunde se andet i Bastillens Indtagelse end en »Røverstreg«, fastslog allerede den 15de, at den var en Daad af

La Fayette i 1789.

Paris, rettet mod Despotiet. De gjorde sig til af en Ting, der havde været et Nederlag for dem selv. Men for med Rette at kunne gøre sig til deraf, forvandlede ogsaa de en Banditbedrift til en Heltegerning. Nationalgarden, der var bleven dannet til Undertrykkelse af Oprøret, fik nu Ry for at have iværksat Revolutionen til Opnaaelse af Friheden. Og en ny Tidsalder fremgik af en uhyre Løgn. Deraf plettedes Friheden i selve dens Fødselsstund, og den Uklarhed, der var skabt, lod sig aldrig senere hæve.

* * *

Den, der først havde dannet Legenden, var Nationalforsamlingen.

Den havde siden den 13de holdt sig permanent, meget forskrækket over Hoffets Foretagender. Den 14de om Aftenen kom en Deputation af »Vælgere«; de aflagde »den tunge Beretning om den frygtelige Omvæltning, de havde været Vidner til«, siger en deputeret, der iøvrigt skildrer den store urolige Mødesal, slet oplyst af nogle Vokskerter. Et var disse »Vælgere« bange for: at man skulde gøre Paris ansvarlig for »Omvæltningen«; men i Stedet for at rense den hæderlige Befolkning for alt Ansvar, lagde de Skyld paa Launey, som, efter hvad de paastod (maaske i god Tro, saa ofte var det nu bleven gentaget i de sidste Timer) havde draget Almuen til og saa skudt paa »de ulykkelige«. I sin Bitterhed mod Hoffet nøjedes Forsamlingen ikke med at tage dette som en formildende Omstændighed, Paris kunde paaberaabe sig, men tog det som en fuldt gyldig Retfærdiggørelse. Meddelelsen hilstes af et Forbitrelsens Raab, som ingenlunde var rettet mod dem, der havde hugget Guvernøren i Stykker (endda de deputerede Wimpfen og d'Ormesson havde fortalt, at de havde set Hovederne), men mod Guvernøren selv. Man maa læse en Række Breve fra deputerede, skrevne den 15de Juli; de mest maadeholdne beundrer »den Orden« og »den Fornuft«, som »Almuen har vist ved Indtagelsen af Bastillen«. »Guvernør Launey«, tilføjer en af dem, »er bleven *dømt til at miste Hovedet*«. Udtrykket bringer Tanken hen paa en Rettergang i de bedste Former. »Almuen har *holdt Justits*« er ellers det staaende Udtryk, »koldblodigt, omend formløst«, tilføjer en deputeret, i ilde anbragt Spøg, kunde man tro.

I Virkeligheden raadede der en Følelse af Lettelse i Mødesalen. Man vilde da ikke faa med Bastillen at gøre, siden den var i Almuens Hænder. »*En lykkelig Forsyndelse*, der har sikret

os mod de frygteligste Anslag«, skriver en deputeret, og saaledes var det netop, man tog det.

Medens Forsamlingen holdt sig permanent Natten mellem den 14de og 15de, besluttede Hertugen af Liancourt, en af de liberale Adelsmænd, at gaa hen at vække Kongen, der, som venteligt var, havde været paa Jagt hele Dagen. Han blev øjensynlig meget forbavset: »Det er jo en Revolte«, sagde han. »Nej, Sire, det er en Revolution«. — Ludvig XVI lod til at tage sig Launeys »Forbrydelse« nær og lovede at trække Tropperne tilbage; straks ved Daggry vilde han gaa til Forsamlingen. Der var man imidlertid ved at give sig Overspændtheden i Vold. »Ja, visselig, frie vil vi blive«, skriver en deputeret samme Morgen, »vore Hænder vil ikke længer kunne bære Lænkerne«. Denne brave deputerede, Adrien Duquesnoy, havde hidtil kun baaret Lænker i saare billedlig Forstand — og hans Skæbne var det netop at skulle lære langt haandgribeligere Lænker at kende i Nancy i Republikkens Aar II.

Kongens Sikkerhed var rystet; for at drive ham til Indrømmelser vilde man sende ham en Deputation, og Mirabeau ansaa det nu for sin Pligt at give den højtravende Instrukser med paa Vejen. Det blev en Kraftpræstation af den Art, vi nu smiler af, men som for hundrede og tredive Aar siden fik Hjerterne til at banke paa en hel Forsamling — »de fremmede Horder«, Hofmændene, »der træder Dansen under en barbarisk Musiks Toner«, »de grusomme Raadgivere, som spærrer Vejene for Melet« o. s. v.

Ludvig XVI kom »uden anden Vagt end sine Dyder«, saa lidet »den blodige Tyran«, saa venlig og jævn i sine Ord, at Forsamlingen, der nu var naaet til Nerveanspændelsens yderste Grænser, hyldede ham jublende. Blandt andet havde han sagt, at han næste Dag vilde drage til Paris. Forsamlingen bestemte sig til at sende delegerede derind allerede samme Dag. Disse fandt Byen i en Opløsningstilstand, der rørte dem stærkt. Den 14de havde man anlagt en »rosenrød og blaa« Kokarde; den saa' de en Præst bære paa sin firkantede Embedshue, medens han, iført Messeskjorte, kommanderede en Patrulje; en deputeret føler Rørelsens Taarer i sine Øjne, idet han meddeler dette Træk. Paa Raadhuset blev han og hans Fæller rent ud berusede af Henrykkelse. Erkebispen af Paris, der endnu for otte Dage siden protesterede mod Stændernes Genforening, foreslog at drage til Notre-Dame og synge *Te Deum* (de deputerede havde just set Flesselles' og Launeys blodige Lemmer). Til sidst holdt

Lally-Tollendal under strømmende Taarer en saa »sublim« Tale, at man næste Dag maatte bede ham gentage den Ord til andet fra Tribunen. Og da Liancourt havde talt om, at man burde »pardonnere« Desertørerne og Oprørerne fra den franske Garde, protesterede Clermont-Tonnerre højlydt mod at bruge et saadant ydmygende Udtryk og forherligede de brave Mænd, der jo virkelig, som en anden deputeret skriver, »*ikke var løbet fra Fanerne . . . da de jo havde taget Fanerne med sig*«.

Borgervæbningen var nu færdig med at organisere sig og lagde i aabent Møde Beslag paa Lafayette, som den gjorde til sin Kommandant, medens »Vælgerne« ved Akklamation hilste Bailly som »Maire i Paris«*). Man drog til Notre-Dame og sang *Te Deum* i Overværelse af 2000 Mennesker med »blaa og røde Kokarder«. »Jeg maa sige«, skriver en Adelsmand, »de gør Indtryk af at have mistet Forstanden«.

Kongen selv maatte ind at besegle »Forsoningen«. Den 17de drog han til Paris i Karet, ledsaget af tre Fjerdedele af de deputerede, som gik i tvende Rækker, to og to, »en Hertug med en Sognepræst, en Biskop med en Bonde«; foran dem »dansede Fiskerkoner bakkantisk med grønne Grene, pyntede med Baand«.

Ved Toldskranken traf Kongen *Mairen*, (en Person, der ingen lovlig Hjemmel havde, og som Kongen ikke burde have Kendskab til), der overrakte ham Byens Nøgler. »Det er de samme, der overraktes Henrik IV; han havde generobret sit Folk; her *har Folket generobret sin Konge*«. Det var Ord af uhørt Dristighed; Ludvig XVI bøjede sig hen mod Prinsen af Beauvau og sagde halvhøjt: »Jeg véd ikke, om jeg bør laane Øre til dette«.

Han var imidlertid fattet paa at tage Syn paa alt og laane Øre til alt. Thi ved Raadhuset gik Ludvig XIV's Ætling uden at fortrække en Mine forbi Bastillens Fane, der var taget fra den kongelige Fæstning. Han maatte smykke sig med den trefarvede Kokarde (man havde af Høflighedshensyn nylig sat den hvide Farve ind mellem den blaa og den røde). Mængden gav sit Bifald til Kende: »Det er godt; han holder med Trediestand«. Grev d'Estaing gav sig i højeste Begejstring til at profetere: »Sire, med denne Kokarde og med Trediestand vil De lægge Europa for Deres Fod«.

---

*) Hovedstaden havde aldrig i Lighed med andre franske Byer faaet en virkelig Forfatning med Byraad og Maire. Den ledende Plads i Bystyret var nu ledig efter Drabet paa Købmændenes Oldermand.

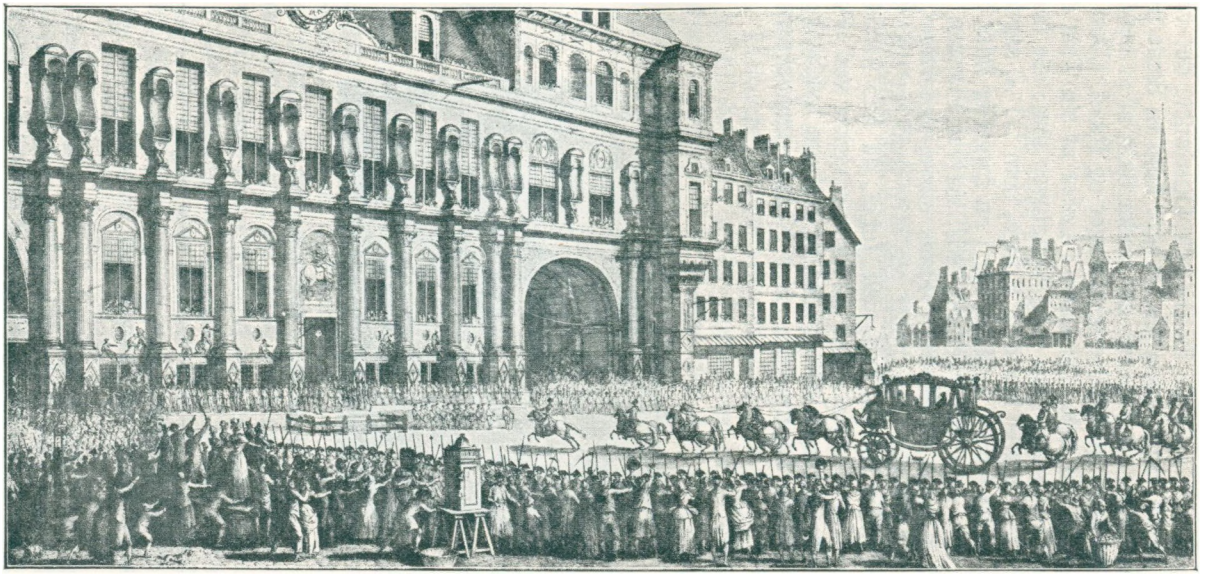

Kongen drager ind i Hôtel de Ville den 17. Juli 1789.

Paa Raadhuset ordnede Bailly hele Optrinnet; det var ham, der lod Kongen tage Kokarden, bragte ham til Sæde paa Tronen og gav Ordet til Talerne, der under Skin af at hylde Kongen overøste ham med Tilrettevisninger og Raad. Uden at kny hørte han paa det hele. Da Lally i Løbet af sin Tale den ene Gang efter den anden kom med Vendinger som: »Se her Eders Konge, der . . .«, »Se her den Konge, som . . .«, sagde man: »Det er et »*Ecce homo*«. Ludvig var i en frygtelig falsk Stilling. »Jeg følte mig selv ydmyget derved«, skriver Præsten Lindet, en afgjort Fjende af Hoffet. »Hans sløve, enfoldige Udtryk vakte Medlidenhed«. Han holdt sig stiv med en mat Smilen. Ikke des mindre hilstes han med Jubel, da han forlod Salen. Man priste Kongen, fordi han havde medvirket ved »Forsoningen«. Men Menigmand, der bryder sig fejl om hyklerske Former, raabte til de deputerede: »*Har Kongen underskrevet Kapitulationen?*«

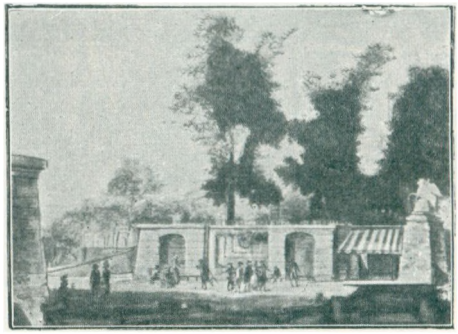

Indgangen til Tuilerierne 1780.

TREDIE KAPITEL.

Et Lands Opløsning.

Anarkiet. Paris som Arnested for Anarkiet. Mordene paa Foulon og Bertier. »Var da dette Blod saa rent?« Provinserne i Anarki. Den *store Frygt*. Almindelig Plyndring. Embedsmændene slaas ihjel. Spontan Opstaaen af »Kommunerne«, deres Svaghed overfor Oprørene.

»Det spontane Anarki« var Taines Formel, og den er slaaet igennem. Udtrykket er unøjagtigt, ifald man vil anvende det paa Tilstanden i Frankrig efter den 14de Juli. Det store Anarki bryder først løs under Indflydelse af to Begivenheder, Indtagelsen af Bastillen og Natten den 4de August; det er et Anarki, som er bleven forsætlig opmuntret, ja stundom forsætlig fremkaldt.

Bastillens Indtagelse var i sig selv et Udtryk af oprørsk Selvtægt; imidlertid vilde den (muligvis) ikke haft videre Følger, ifald den havde bevaret sin oprindelige Karakter. Men ved at finde Bifald og Forherligelse udviklede den Bedrift sig til at blive en Fostermoder for Anarkiet. De saakaldte ledende Klasser grebes momentant af et uforklarligt Vanvid. Det er en adelig deputeret, hidtil en af de umedgørligste, som den 16de skriver: »Ministeriet har faaet en streng og gavnlig Lære!« Det er en Royalist, en af de afgjorte Modstandere af Røret efter hans foregaaende Breve at dømme, som den 18de rentud roser Hovedstaden, fordi den »har brudt alle politiske Skranker for at vende tilbage til Naturretten«. Det er (for nu at blive derved) Gouverneur Morris, en Mand med saa ringe Sympati for Revolutionen baade paa Forhaand og efter dens senere Udvikling, der den 15de regner Indtagelsen af Bastillen for »et stort Forbillede i Vovemod«, som drikker »paa det franske Folks Frihed i den bedste Bordeaux« og endnu den 18de alt overvejet fryder sig over, at man har styrtet dette »djævelske Slot« i Grus.

Naar denne Amerikaner, som dog er saa rolig og nøgtern, gaar med til Legenden om det »djævelske Slot«, kunde han støtte sig paa Godkendelse fra Ludvig XVI; Kongen indvilliger i, at

hans Statue skal opstilles paa Tomten af Bastillen, som man allerede den 15de begynder at bryde ned. Og Moden kommer til, saa det ikke blot er vilde Demokrater, men smukke Damer, der køber »et Pund Bastillesten, saa dyrt som det bedste Pund Kød« og indfatter dem i Smykker.

I Versailles kommer der et heftigt Tilbageslag mod »Artois-partiet« (*faction d'Artois*); thi efter 14de Juli er det Slottets Folk, som er bleven »*factieux*«*). Den 17de Juli, da Greven af Artois rejser bort, »er Augias' Stald bleven renset«. Hvem er det, som skriver saaledes? En Revolutionsmand? Nej, en af de samtidige, paa hvis Udsagn revolutionsfjendtlige Historikere med Forkærlighed støtter sig.

At Artois faldt i Unaade, var den endelige Godkendelse af Paris' Holdning, og Provinsen uddrager nu Moralen af alle disse sælsomme Hændelser. Den slutter, at saa sandt det, der er tilladt i Paris, ogsaa maa være det udenfor, kan det ikke være galt, at Soldater deserterer og gør Oprør, at det gamle Styres Øvrighedspersoner bliver afsatte og, ifald de gør Vanskeligheder, dræbte, heller ikke at Menigmand angriber Slottene, »de fyrretyve Tusind *Bastiller*«, stikker Ild paa dem og, om det skal være, brænder Ejerne med. Hvilket Vælд af Troskyldighed afslører ikke hin deputeret, der ovenpaa en Forherligelse af Værket den 14de Juli, den 18de skriver: »*Gæringen vil lægge sig; alt falder tilbage i ordnede Tilstande; den militære Disciplin vil hævde sig paa ny; Nationalaanden er Lægemiddel for alt*«.

* * *

»Der er ikke længer nogen Konge, noget Parlament, nogen Hær, noget Politi«, sukker en Venstredeputeret samme Dag. Mounier blev ikke længe efter den, der paapegede det store Anarki i Frankrig efter den 14de Juli, og hundrede Aar senere underbygger Taine Mouniers Udtalelser med Kendsgerninger og Tal.

Paris vedbliver at være det store Arnested for Anarkiet. »Dér«, indrømmer Bailly, »kunde alle og enhver byde, men ingen lyde«. Hvert eneste Distrikt (og der er tresindstyve) regner sig for en suveræn Magt. Et Distrikt tager sig for at opsnappe og aabne Ministrenes Depecher, »for at paase, at de ikke indeholder noget for Nationen skadeligt«, et andet lader noget senere

*) Partigængere i dadlende Betydning: Urostiftere.

en Vogn standse, som skal køre med Sølv til Mønten i Limoges, »fordi Mønten bør slaas i Paris og ikke i Limoges«. Nationalgarden, der allerede kun repræsenterer »den væbnede Frygt«, kan ikke holde Styr paa noget, og Lafayette kan kun byde over den ved Lejligheder, hvor det passer den. »Hvad Nytte har man af Paris' Borgervæbning,« skriver den deputerede Biauzat, der dog hørte til de fremskredne, »naar der aabent midt i Byen kan aftales og øves Mordgerninger?« Han sigter til Mordene paa Foulon og Bertier, som det var Umagen værd at skildre med de gribende Beretningers egne Ord. Foulon blev fængslet i Viry og ført til Paris den 22de Juli. »Lafayette har af yderste Evne søgt at redde ham«, skriver man, »men *Almuen vilde have Blod;* den er bleven graadig efter at se det udgydt«. Man sprængte Portene til Raadhuset, greb Ofret og martrede ham med en Grumhed, der oprørte de mest forhærdede Hjerter. Saa kom Raden til Paris' Intendant, Bertier, Foulons Svigersøn, hvis hele Brøde bestod i at have gjort sin Pligt ved at udlevere Krudt til Kongens Soldater umiddelbart før den 14de, og som blev »sønderhugget med tresindstyve Sabelhug«. »Alle hans Lemmer blev baaren i Triumf, og hans Hjerte overrakt Hr. Mairen paa Spidsen af en Kaarde«. Imedens blev Foulons Hoved ført omkring paa Spidsen af et Spyd, med Hø i Munden; da de tvende Hoveder mødtes, lod man dem kysse hinanden: »Kysse Papa, kysse Papa!«

La Fayette indgav sin Afskedsbegæring og tog den tilbage; de deputerede fandt Hændelsen beklagelig. De blev beroligede af Barnave. Ja, der var flydt Blod, men »*var dette Blod da saa rent?*« Det Ord, erklærede Abbé Jallet, var »en Romer værdigt«. Det blev til al Ulykke hørt af Frankrigs Land, der af denne »ædle« deputeredes Mund fornam, at der i Nationen fandtes urent Blod, som man kunde udgyde. Det værste var, at Barnaves eget Blod en skønne Dag skulde opfattes som saa urent, at »denne Romer« tre Aar efter kom til at døje samme Martyrium som Foulon.

* * *

Et frygteligt Eksempel var givet, og det blev fulgt i Provinsen. Taine (der stundom overdriver) taler den rene Sandhed, naar han paaviser, at omend Udbruddene endnu er ret sjældne i de vestlige, de centrale og de sydlige Provinser, er Forholdet i denne varme Sommer 1789 det modsatte »i Østen, hvor alt staar i Brand i et Bælte paa 30—50 Mil helt ned mod

Provence«, og blandt de Mennesker, der sætter Ild paa Slottene, vil man genfinde mange af Mandrins Folk. De har lært Haandværket i Paris og er nu gaaet ud i Provinsen. Det forudsaa en Provinsbo med Skælven, da han den 14de Juli ønskede, at Storbyen »ikke vilde udskille Røverne for hastigt«. Hvad formaar den væbnede Magt imod dem? Om den ogsaa bevarer Troskaben, er den en Genstand for Ringeagt. »For tre Maaneder siden«, skriver man, »indgød Synet af en Soldat Skræk; nu taler man om at angribe hele Regimenter«. Magtens Repræsentanter dukker sig; Mordene paa Flesselles, Launey, Bertier, Foulon har spredt Rædsel blandt Embedsstanden. Man véd, at Kongen paa Grund af »sin overordentlige Svaghed« (Udtrykket nedskrives den 25de Juli) er ude af Stand til at beskytte dem, der nidkært træder i Skranken for hans Myndighed«. Man prisgiver alt for ikke selv at blive prisgivet.

Og dog havde der ingensinde været en føleligere Trang til en kraftig Myndighed. Almuen sulter; det er stedse Hungersnød, man opdager ligger bag ved Oprørskheden. Émile Levasseur har træffende udviklet, hvorledes økonomiske Aarsager her har Overvægten over politisk Ræsonnement. »Kornet og Oprørskheden«, sætter han som Overskrift over et af sine Kapitler. Hungersnøden selv er iøvrigt for en stor Del en Følge af Anarkiet. De, der avler Korn, skjuler det, simpelt hen fordi de er bange for at blive udplyndrede; til Markedet i Etampes, hvor der stundom kunde være en Omsætning af 15—1600 Sække Korn, førtes der efter Oprørsbevægelsen kun 60.

Den sultende Almue bliver oven i Købet skræmt fra Vid og Sans. Rygtet breder sig, at Røverne kommer fra alle Kanter. *Røverne!* Ordet farer fra Paris' Forstæder ud til de fjerneste Landsbyer og avler en Panik uden Mage. Det var hin gaadefulde *store Frygt*, vi nu fire Menneskealdre efter ikke kan læse om i de mangfoldige samstemmende Beretninger uden at føle vort Hjerte snøre sig sammen.

Vi vil her indskrænke os til at blade i en Dagbog, ført af en Vingaardsejer i Franche Comté. »I Slutningen af Juli opstod et Rygte om, at der vilde komme Røvere, mest fremmede, der hærgede Markerne og brændte Kornet; de var betalte af Stormændene, sagde man, for at ødelægge alt, men siden hen har man opdaget, at Rygtet stammede fra Forsamlingen, det vil sige fra Urostifterne (*les factieux*), der vilde sætte Almuen paa Prøve og erfare, hvordan den kunde bruges«. Her ser man Sporene af de forskellige Legender, som forvirrede den offent-

lige Mening. Røvere var der unægtelig, som vi véd; Bundfaldet kom for Dagen hos denne oprørte Nation. Men de var ikke allevegne; en ond, fantastisk Feberdrøm maa have lagt sig over Landet. I denne forrykte *store Frygt* maa man i Virkeligheden erkende den instinktmæssige Svimmelhed, som griber et Folk ved den Afgrund, det aner. Disse Menneskers Sjæle rystedes af en frygtelig Forudfølelse; der forestod dem umaadelige Slagtofringer, Borgerkrig, Krig med Udlandet, Fredløshedsdomme, Massedrab; en Forestilling derom kunde de ikke have, men vel en Gysen derfor. De stod nu uden Førere, uden Beskyttere; de Magter, der havde givet dem Værn i Aarhundreder, styrtede sammen; *de grebes af Frygt.* De greb til Vaaben rundt om i Landsbyerne; havde de truffet paa Røverne, vilde de have slaaet dem ned og paa denne Vis være blevne Hævdere af Ordenen; nu blev mange tværtimod i deres angrebne Nervetilstand Redskaber for en umaadelig Uorden. De traf paa hverandre med Vaaben i Hænde, og slette Fyre — de virkelige Røvere — tilskyndede dem til at plyndre Herregaarden. Det Ord gik, at den Dag, Godsejernes *Papirer* blev ødelagte, behøvede man ikke længere at yde nogen Afgift. Ingen Historikers Fremstilling kommer op mod de halvhundrede Breve, Vaissière har offentliggjort, Breve fra belejrede Smaaherremænd. »Lad os sætte Ild paa Skabene; er der saa Papirer i, brænder de med,« raabes der foran La Touche Slottet. Man brænder Skabene, Slottet — undertiden Slotsherren med.

Man hærgede Skovene, man ødelagde Jagtterrainerne. Efter Natten til den 4de August, da Nationalforsamlingen, som vi skal se, saa uklogt kaster alt over Ende, tror man ude i Landet, at alt er tilladt. Krybskyttelysten virker mere opildnende end noget som helst andet: »Jagten er fri!« To deputerede fra Alsace skriver: »Det er tilladt at jage overalt, selv under Versaillesslottets Mure«; en Indbygger i denne Provins vidner, at ikke nok med at hærge Jagtterrainerne, ogsaa Skovene ødelægger man. Almuen, der er traadt i Vaaben mod Røverne, gør sig selv til Røver.

I Byerne er der blodig Oprørskhed. »I Metz, Strassbourg, Nancy«, skrives der den 1ste August, »er der Opløb og Rejsninger«. Paa den modsatte Kant af Frankrig, i Agde, bliver Bispen slæbt ned ad Gaden og nødes til at underskrive et Afkald paa sin Mølle; det havde ellers kostet ham Livet. Lige op ad Paris »blev Halsen skaaret over paa Mairen i Saint Denis af grusomme Almuekvinder, der krævede, at han skulde fast-

sætte Prisen paa Brødet til 2 Sols 6 Deniers«, skriver Vergennes den 5te August. I Troyes bliver Mairen ogsaa gyselig myrdet, og i Caen (at vi kan gaa alle Verdenshjørner rundt) bliver Major Belzunce ligeledes hugget i Stykker. Røverne staar virkelig i Spidsen for visse af Oprørsbevægelserne; i Besançon melder man, at der er straffede Personer mellem Lederne. I selve Versailles befrier den yderlig demoraliserede Folkemasse en Fadermorder, der skal radbrækkes, fra Bøddelen. (Det er en revolutionsvenlig deputeret, som selv fortæller det med Forargelse). Alle Love for Menneskelivet er da kuldkastede.

Det er let at forstaa, at naar man hærger Skovene, plyndrer Kornejerne og røver Saltet, nægter man ogsaa at svare Skat. Embedsmænd, Officerer, Skattekrævere kryber i Skjul, dødelig angste.

* * *

Det er forklarligt, at man, da Magtens gamle Organer svigtede, søgte at skabe nye ved Siden af eller i Stedet for dem. Selv om Borgerskabet er Tilhænger af Reformer, frygter det dog Uroen, og under Trykket af denne Frygt vil det holde sammen og hævde sig. Nu gaar det som i Paris først i Juli; »Vælgere«, hvis Hverv dog er udløben med Valgene, forener sig til en Komité, til en »*Kommune*«. Vi har her det første Revolutionsaars kommunale Bevægelse. Det er irregulære, ulovmæssige Myndigheder, ogsaa for deres Vedkommende avlede af Anarkiet, men dannede som Modvægt mod Anarkiet i de lavere Lag. Medlemmerne af disse *Kommuner* er for største Delen konservative; men det er ikke des mindre Øvrighedspersoner af revolutionær Oprindelse, og deres Autoritet lider derunder. »Hvem har gjort dig til Hertug?« spørger de en Oprørsleder. »Ja, hvem har gjort dig til Konge?« svarer han dem. Hvor er Kilden til deres Myndighed? Kongen? Han har ikke udnævnt dem. Det store Folk? Det har ikke valgt dem til det Hverv. De lader sig da let overfløje af Oprørsbevægelsen. »Det lader sig næsten aldrig vente«, læser man i et samtidigt Dokument, »at en kommunal Øvrighed skal paakalde væbnet Indgriben; den vil hellere lade de største Udskejelser ske end føre Klage, da jo dens Medborgere før eller senere kan tænkes at ville drage den til Ansvar derfor. Byøvrighederne mægter ikke længer at sige nej til noget som helst«.

Naar alt kommer til alt, er jo disse nye Øvrigheder — med samt deres Nationalgarder — ogsaa Tilhængere af Revolutio-

nen, af en maadeholden Revolution, som allerede næsten er fuldbragt, men som de tror truet ovenfra. Derfor beherskes de af en stadig Mistro — til Hoffet, til Adelen og snart ogsaa af Mistro til Gejstligheden. Og heller end at fremkalde en Reaktion ved at tage kraftigt paa Uroen foretrækker Kommunalmyndigheder og Nationalgarder, paa hvis Hænder Magten er gledet over, at give frit Spil til de revolutionsvenliges andet Hold.

Nu faar man det store Anarki, som Mounier stempler. Slottene brændes, Skovene hærges, Øvrighedspersonerne forjages, og, hvad der er værre endnu, det forudsættes, at Nationen rummer en Pariakaste, de tidligere privilegerede, der nu frit kan forfølges. »Der gives ikke«, skriver man den 27de Juli, »i hele Landet en Mand, der ikke kan tillade sig at arrestere hver den, han regner for mistænkelig«.

Under Trykket af disse Tilstande hersker der megen Bekymring i Versailles. Der hersker Bekymring hos Necker, som er bleven Minister igen, men helt har tabt Modet, og Bekymring i Forsamlingen. »Hvis man ikke i Hast faar en Konstitution i Stand«, skriver en deputeret den 5te August, »vil denne elskværdige Nation, denne forstandige og loyale Folkemasse blive en Horde af Kannibaler, saalænge indtil den bliver en ussel Hob af Slaver«. Denne liberale skuer ud over dem, der spillede Brutus i 1793, helt henimod den, der blev Cæsar i Aar XII.

Sværdet var »gledet ud af Hænderne paa Kongen«, kan da mon Nationalforsamlingen tage det op?

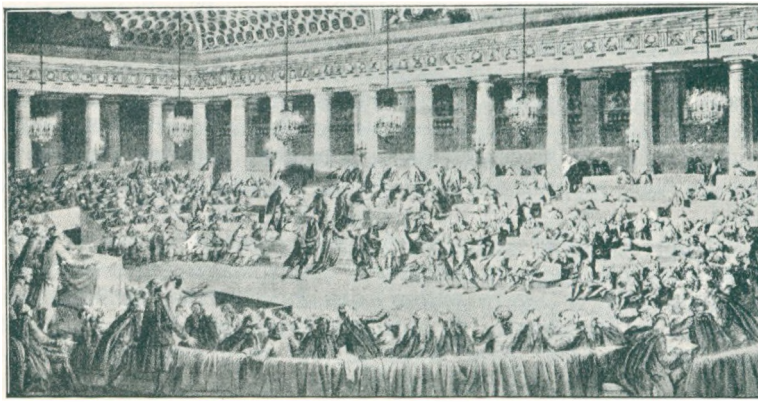

De privilegerede Stænder giver Afkald paa alle Privilegier. 4. August 1789.

FJERDE KAPITEL.

Natten den fjerde August og Menneskerettighedernes Erklæring.

Forsamlingens dobbelte Grund til Frygt. »Jean Udenland« paa Tribunen. Kappestriden i Offervillighed. Natten den fjerde August; den almindelige Grebethed; de privilegeredes *Te Deum*. — *Erklæringen*. Modsigelsen mellem Erklæringen og Forfatningen. Det forjættede Land, som man ikke faar. — Frygten, man føler for Hoffet. Dronningens Hensigter. — Forsamlingen vedtager »forræderske« det kongelige *Veto*. Det besluttes i Paris at gaa til Versailles.

Nationalforsamlingen levede mellem Frygten for Hoffet og Frygten for Pøbelen. Den første Frygt syntes en kort Stund at lægge sig. Kongen omgav sig med Ministre *af Ni og firs-Retningen*. Med en brat Overgang fra den ene Yderlighed til den anden havde disse Ministre hos en Konge, der for ganske nylig var enevældig, erklæret i Forsamlingen, »at de ikke vilde udøve noget offentligt Hverv uden dens Samtykke«. Og for at gøre Alvor af det tog disse medgørlige Ihændehavere af den udøvende Myndighed det Parti at holde op med at føre Styret og lade de deputerede Ansigt til Ansigt med Nationen.

Som vi véd, havde denne i den sidste Maanedstid ladet »Pakket« (*la canaille*) om at raade. Man finder det Udtryk selv i demokratiske deputeredes Optegnelser; det er et Vidnesbyrd om den Rædsel, Bandernes Bedrifter indgød den fordums Tre-

diestand. Men hvis man ikke tilfredsstiller »Pakket«, vil det nedbryde alt. Man kunde jo rigtignok forekomme det ved selv at nedbryde, hvad der endnu venter paa sin Undergang, men der er en Skrupel, som holder disse Borgermænd tilbage. Mange af dem er Jurister; hvorledes skal de komme af Sted med at fratage Adel og Gejstlighed deres aarhundredgamle »Rettigheder«? Og dersom man ikke plyndrer dem, hvorledes da tilfredsstille »Folket«?*) De gode Mænd er i en slem Pine.

Saa sker det Kl. 8 om Aftenen den 4de August, just som man har forelæst en Beslutning, der skal »berolige Provinserne«, og Mødet er sin Afslutning nær, at Vicomte Jean de Noailles rejser sig og taler. Den eneste Bevæggrund for Folket til at ødelægge Slottene er den tyngende Byrde af Afgifter og andre Ydelser til Herrerne, forhadte Rester af Feudalsystemet; dem maa man gøre en Ende paa. Trediestand véd et Øjeblik hverken ud eller ind, men bryder saa ud i Bifald: Som Noailles staar der, er han jo skinbarlig den hele Adelsstand, der af sig selv kommer og rækker Hals, og dermed er det svære Spørgsmaal bragt paa det rene. Man overser med Vilje, at denne Jean de Noailles — en yngre Søn i den hertugelige Slægt og dertil ruineret —, paa ingen Maade har den Vægt, man tilskriver ham (*Jean Udenland* kaldtes han blandt sine Standsfæller). Og dertil faar man yderligere Grund; thi nu optræder Hertugen af Aiguillon, ægget frem, fordi han, den revolutionsvenlige Storherre, har ladet sig overbyde af en Jean Udenland, og giver Forslaget sin Støtte; det fremkalder nye »Henrykkelsesbrud«, og for tredie Gang bryder det løs, da Hertugen af Châtelet holder en blomstrende Tale mod Feudalsystemet.

Og saa bliver det til et fremfarende Vejr af vanvittigt Ædelmod; ingensinde er den franske Karakter fremtraadt som i den Grad uskikket til Overvejen, i den Grad modtagelig for overmægtige Stemninger. En Noailles gaar uden videre hen — i god Tro maaske — og tiltager sig Ret til at opofre hele sin Stands Velfærd. Næste Dag skriver en adelig deputeret (at sige underhaanden, i sin Dagbog): »De deputerede sad ikke inde med noget af den Myndighed, de har anmasset sig«. Men det siger intet. »Alle«, skriver et Øjenvidne, »forærede gavmildt bort,

*) *le peuple.* Det er umuligt, naar man oversætter en fransk Revolutionshistorie, at gengive dette Ord ved et enkelt dansk. Hidtil har det, ligesom i de foregaaende Bind, kunnet gengives ved »Almuen«, »Menigmand«, »Folkemassen« o. lign. og har ofte været brugt med Overlegenhed eller Ringeagt. Nu, under den demokratiske Udvikling, er det ved at blive ensbetydende med *la nation*, det franske Folk.

hvad der ikke var deres Ejendom«. I Virkeligheden havde Noailles' Vælgere aldrig givet ham Myndighed til at ruinere dem; ej heller havde Lorraines Gejstlighed skikket Bispen af Nancy til Versailles, for at han skulde give Afkald paa Standens Beneficier, men det gjorde La Fare under almindeligt Bifald. 1700 deputerede »teede sig som gale«; man græder, man omfavner hverandre. Nu gælder det blot at staa frem og vinde Bifald. Bispen af Chartres og Erkebispen af Aix støtter La Fare »i Gejstlighedens Navn«; Bispen af Chartres giver Afkald paa Jagtretten; da, og da alene føler Adelsmændene sig noget trange om Hjertet. Man hører Hertugen af Châtelet mumle: »Ah! Bispen tager Jagten fra mig; nu skal *jeg* tage noget fra ham.« Dette noget var Tienden. Men nu havde allerede Embedsadelen meldt sig paa Tribunen: Kammerpræsidenten Lepelletier de Saint-Fargeau kræver Afskaffelse af de finansielle Privilegier under stormende Glædesudbrud. Saa kommer Sognepræsterne og giver Slip paa deres Sportelindtægter under beundrende Bifaldsraab; først fire Dage efter opgjordes det, at een ofrede 20 Livres og en anden 15. Man afskaffer Kaningaardene; man afskaffer Mølleretten. »Det var et Vanvid, en Rus«. Marquisen af Blacons kræver, at Provinserne skal slippe deres Privilegier, og Bretagne, Languedoc, Artois, Bourgogne, Lorraine byder sig til.

Da alt er omstyrtet, foreslaar Erkebispen af Paris et *Te Deum* i Slotskapellet, medens Liancourt og Lally — begge Adelsmænd — gennemfører, at Ludvig XVI skal erklæres for »Genopretter af den franske Frihed«.

Vor Skildring bygger paa Optegnelser af seks Borgerdeputerede; de er overvældede og grebne. »Man gled ud i en Henrykkelsens Rus«, skriver en af dem, »da vi efter den ene glædelige Overraskelse større end den anden til sidst saa en fuldkommen Ende paa alle de store, hindrende Rettigheder, der nu laa kastet i Støvet«. En anden stammer frydefuldt: »Jeg anraaber Guddommen om at faa værdige Lovord lagt paa Tunge«, og hos en tredie hedder det: »Man græd, man faldt hinanden om Halsen. Hvilken Nation! Hvilken Hæder! Hvilken Ære at være fransk!«

Da Klokken var otte om Morgenen, havde man virkelig i en tredive Dekreter vedtaget den mest gennemgribende Samfundsomvæltning, vor Historie kender. »Vi har udført paa ti Timer, hvad der skulde taget Maaneder«, skriver en deputeret den Formiddag. Men samme Mand indrømmer nogle Uger senere, at denne usalige Nat har bragt Forsamlingen ud i uover-

Clermont-Tonnerre.

vindelige Vanskeligheder; thi det er let at forstaa, at der vil kræves Maaneder og atter Maaneder, om man skal faa noget, der ligner Mening og Sammenhæng i disse Stemningsudbrud paa Lovgivningsomraadet.

Saa meget er vist, at da man drog til Kapellet at synge *Te Deum*, var de borgerlige deputerede bleven tryggere og talte med hinanden om, at »Folket nu vilde falde til Ro, bevæget af saa stort et Højmod«. Heri tog de dog en Smule fejl. »Folket« vil nu tage mere, end man giver det. Ved nærmere Undersøgelse finder de deputerede det nødvendigt at gøre visse Skel: Der er Rettigheder, man kan *ophæve* uden Erstatning, de, Herren sidder inde med som stedlig Suveræn, men der er andre, man maa nøjes med at *afløse*, de, han har som Godsejer; men da disse Rettigheder er »filtrede ind i hverandre«, er Folket med sit enkle og ensidige Syn ikke i Stand til at gøre Forskel paa dem. Har man maaske ikke hin Morgen den 5te August

forkyndt i taarevædede Skrivelser, at Forsamlingen »fuldstændig har ophævet Feudalvæsenet?« »Folket er gennemtrængt af Indtrykket af de lovede Velgerninger« og nu vil det ikke lade sig »afgennemtrænge« (*s'en dépénétrer*) som Reubell fra Alsace skriver med et tyskfarvet Udtryk. Ikke Tale om, at det vil gaa med til de Begrænsninger, *Komitéen for de feudale Rettigheder* opstiller; for Folket staar de alle som rene Brud paa det »store Løfte«. Og saa gaar det ud over de fornuftige Borgermænd, der i Komiteen søger at lempe paa Jean de Noailles og Nancybispens overdrevne Erklæringer; selv Trediestand vil ikke længe komme til at synge *Te Deum*.

Men Adelsmænd og Gejstlige synger det endnu i denne Morgenstund den 5te August af fulde Struber, rørte over deres egen Holdning: *Te Martyrum candidatus laudat exercitus*«.*)

* * *

Feudalvæsenet var altsaa afskaffet, i Frankrig var der kun ligeberettigede Statsborgere. Det forekom nødvendigt at give en Erklæring om deres Rettigheder; det havde maaske, som selve Mirabeau mente, været bedre paa sin Plads i Betragtning af Forholdene i de oprørte Provinser, Plyndringerne, Ildspaasættelserne, Mordene, Skattenægtelserne, Mytterierne at »give en Erklæring, ikke om Statsborgernes Rettigheder, men om deres Pligter«. Men man fandt, det hastede med en »Erklæring om Rettighederne«.

Paa denne Erklæring havde Forsamlingen arbejdet siden Slutningen af Juli. Princippet var bleven bragt med fra Philadelphia af La Fayette, og med Udgangspunkt fra dette Princip blev det i øvrigt fra Genève-filosoffen, man hentede Ideerne.

Logisk set burde Erklæringen imidlertid tage sit Udspring fra Cahier'erne; af dem havde Clermont-Tonnerre udledet 11 særdeles klare Artikler. Det var ikke noget, der stammede fra Philadelphia eller fra Genève; det stammede fra vor egen Jordbund. Hvor tarveligt! Skulde man vel arbejde for en enkelt Nation! »*Vi vil affatte en Erklæring, der gælder for alle Mennesker, for alle Tider, for alle Lande, og kan tjene til Eksempel for Verden!*« udbryder en deputeret. De fremmede smiler ad dette fordringsfulde Forsæt; det gør en Morris, der netop kommer fra Philadelphia, lige saa vel som en Dumont, der skriver sig fra

*) Dig lover Martyrernes forklarede Skare.

Genève. »En barnagtig Indbildning«, siger den sidste. Jean Jacques selv vilde være bleven forskrækket over den.

Naar *Erklæringen* prægedes af hans Tanker, maatte den blive saare demokratisk. Borgermændene vilde — muligvis — have krympet sig derved; men de blev sejlede agterud af den liberale Adel og den demokratiske Gejstlighed. Det var en Montmorency, der allerede den 1ste August havde proklameret Nødvendigheden af *en fuldstændig, gennemgribende Erklæring*, og han støttedes af Greven af Castellane. Vi ser nogle Borgermænd forskrækkes, en M. Crinière, en M. Grandin; ogsaa Mirabeau anser det for »uforsigtigt« paa én Gang at løfte »Sløret«; Folket vil hurtig »misbruge« det; Menneskerettighederne »er Trylleordet, man maa skjule saa længe, til en god Forfatning har sat Folket i Stand til at fornemme det uden Fare«. Og Malouet endelig siger senere saare forstandigt: »*Hvorfor føre Folk op paa et højt Bjerg og vise dem deres Rettigheders vidtstrakte Rige, naar vi dog er nødte til at lade dem gaa ned igen, at sætte Grænser for Omraadet og støde dem tilbage i den virkelige Verden, hvor de vil træffe paa Skranker for hvert eneste Skridt!*«. Men en Virieu, en Lameth, en Lally, en Talleyrand, en Larochefoucauld efterfølger Montmorency og Castellane; de forelægger Artikler, meget demokratisk prægede allesammen, og faar dem vedtaget ved Akklamation — for slet ikke at tale om Erkebispen af Bordeaux, Champion de Cicé, der fungerer som Forslagets begejstrede Ordfører (*rapporteur*). De mente, hvad de sagde; inderst inde følte de dog maaske uden at gøre sig Rede for det en vis Skadefryd over at tage Trediestand paa Ordet ved at tvinge den til ufortøvet at tage Demokratiets yderste Konsekvenser. Ganske vist var Mounier en af Hovedmændene derved; men han var stærkt under Indflydelse af de demokratiske adelige.

Erklæringen fik sin Form paa aabne Møder, der forekom tvende tilstedeværende Udlændinge, Tyskeren Campe og Genèveboen Dumont, at frembyde et Højdemaal af holdningsløs Forvirring. »Tomme Ordstridigheder, metafysisk Væven . . . Forsamlingen omskabt til en Sorbonne-disputeresal«, siger Dumont. »Det gaar saa broget til«, skriver Campe den 12te August, »at man kommer til at tænke paa en Heksesabbat«.

Ved saaledes at skabes paa staaende Fod af de Ændringsforslag, der fulgte rask paa hinanden, blev Erklæringens Aand, som Professor Aulard har sagt, næsten republikansk. Rationalistisk var den ikke, det tillod Rousseau ikke; støttet paa »den savoyiske Kapellan« fik Greven af Virieu det højeste Væsen

godkendt ved Akklamation og fik saaledes, som han skrev den 20de August, forsynet Erklæringen med »Guds Stempel«.

Professor Aulard har udmærket paavist den urimelige Modsigelse, der fremkom mellem Erklæringen og den Forfatning, hvis Indledning den skulde være. I Virkeligheden forbeholder Borgermændene sig at tage Oprejsning. »Her er vor nationale Katekismus«, forsikrer de højlydt efter Vedtagelsen; men saa lukker man denne Katekismus inde i et Tabernakel og lader omhyggelig Sløret falde over det; »der dreves en Slørets Politik«. Mændene fra 1789 sænker dette Slør, som de først selv et Øjeblik har hævet; Mændene fra 1793 forsøger at sønderrive det; Mændene fra 1795 bøder det paa ny; endnu er det ikke fuldstændig løftet. Det var Forfatningen, der sænkede Sløret. »Alle Mennesker er fødte lige og bør have lige Rettigheder«, siger Erklæringen — men det faar de ikke, siger Forfatningen. Alligevel havde det været fornuftigere at lytte til Malouet og ikke føre Folk op paa Bjerget og vise dem det forjættede Land — som de ikke skulde betræde.

* * *

Det, der i August og September havde drevet Forsamlingen ind paa revolutionære Baner, var den nye Anledning til Frygt, Hoffet nu gav den.

Dronningen havde faktisk kastet sig i Armene paa Artois' Venner. Krænket over hæslige Angreb og foruroliget over Kongemagtens ydmygende Nederlag søgte hun noget at støtte sig paa. Hun var ulykkeligvis ikke den, der kunde besværge Stormen ved en klog Politik. Allerede nu var det kun muligt at standse Revolutionen ved Hjælp af dem, der havde vakt den. Lafayette, der havde faaet en Skræk i Livet, bød sig til; Mirabeau havde i den sidste Maaned følt sig for ved Hoffet; en af dem burde være kaldt ind i Ministeriet. Men Dronningen forstod ikke at glemme; hun stødte dem tilbage. Rasende over at blive holdt paa Afstand genoptog Mirabeau den voldsomme Politik. »Kongen og Dronningen vil gaa under, og Pøbelen vil trampe paa deres Lig«.

Forsamlingen har tabt sin Folkeyndest; altsaa mener Marie Antoinette, at Tiden er inde for en Reaktion, og regner paa Modrevolutionen.

Det er ganske sandt, at Almuen er misfornøjet; den sulter. »Ilden ulmer under Asken eller rettere under Melet«, skrives

der den 17de August. Og man kaster Ansvaret for Hungersnøden over paa Forsamlingen, der »faar en voksende offentlig Mening mod sig«, tilføjer man den 18de August.

Dronningen pønsede for Alvor paa en Opløsning; det gjaldt bare at sikre sig nogle Troppers Troskab! Man anede det i Forsamlingen, og ved Mistanken om slige Planer dreves visse moderate liberale over mod Venstre. Efter at Erklæringen var vedtaget, var man begyndt at drøfte en Forfatning. Mounier, der var Komitéens Ordfører, ønskede en konservativ Forfatning; allerede i August havde han sagt til Virieu: »Vi tænkte, det var nødvendigt at væbne os med Herkules' Kølle for at knuse Misbrugene, og nu ser vi, der kræves Atlas' Skuldre for at holde Monarkiet oppe«. En Konstitution efter engelsk Mønster vilde have været ham til Pas; to Kamre og en stærk udøvende Magt. Det mislykkedes for ham; man ønskede hverken et Overhus eller en stærk Regering. »Tokammermændene« led Nederlag, og det et tilintetgørende; de trak sig tilbage fra Komitéen med Mounier i Spidsen den 15de September, og Venstre fik saaledes Flertal. Da man foreslog at indrømme Kongen *Veto*, blev denne Artikel Genstand for en lidenskabelig Drøftelse.

Det folkelige Paris slog ned paa dette Spørgsmaal. Agitatorerne søgte et Paaskud. Dyrtiden, havde man skrevet, vilde kunne »støtte og fremskynde en ny Revolution«; men intet er dog saa egnet til at hidse den menige Mand som Ord, han ikke forstaar. *Vetoet* angrebes rundt om i Byen af Gadehjørnets Folketribun. »Er du klar over, hvad det *Veto* vil sige? Ser du, du kommer hjem, og din Kone har lavet Mad til dig; saa siger Kongen *Veto*, og du faar ingen Ting«. Da Forsamlingen havde vedtaget det *suspensive Veto*, vakte det Harme i Almuen. En Dag først i Oktober kunde man høre en Taler raabe oppe fra en Afvisersten: »Ved I, hvorfor vi mangler Brød? Jo, nu har Kongen haft dette her *suspensive Veto* bare i tre Dage, og saa har Aristokraterne allerede opkøbt *suspensive Vetoer* og sendt Sæden ud af Landet«. Tilhørerne gav deres Bifald til Kende. »Ja, det har han skam Ret i! Det er bare det, der er i Vejen!«

Nationalforsamlingen er fuld af Forrædere. »Hen og riv dem væk fra deres Bænke!« udbryder Loustalot. Marat skriver, at den bør opløses. For at sætte Kronen paa Skændselen har denne elendige Forsamling nu valgt Forræderen Mounier til Præsident, en *Tokammermand*, en Aristokrat! Men det er ikke blot Forsamlingen, man angriber. Kongen har nægtet sit Samtykke til

Beslutningerne af 4de August, til Menneskerettighedserklæringen og til de hidtil vedtagne Forfatningsartikler, idet han (meget fornuftigt) siger, at der først maa bringes Sammenhæng i det hele. Skal da Revolutionen »stagnere«? Den 4de Oktober skriver Loustalot: »Vi maa have det næste Revolutionsanfald«.*) Nede i Lyon skælver den lille Mme Roland af Utaalmodighed og ønsker, »at Frankrig maa vaagne op«. Man driver hverandre frem. Palais Royal udgyder sin Haan over Hoffet; Forsamlingen anklager Lafayette og Bailly for Lunkenhed. Agitatorerne faar Støtte af Sulten; af den lader man sig først og fremmest bestemme. »Lad os gaa til Versailles efter Bageren og Bagerkonen og den lille Bagerdreng«, raaber man, »og tage dem med hjem!« — og den Lejlighed kan man saa benytte til at slaa Erkebispen af Paris ihjel midt i Forsamlingen, fordi han bevislig »har underkøbt Møllerne til at lade være med at male Mel«. Hertugen af Orléans' Agenter puster utvivlsomt til Ilden; »Philippe den Røde« tror et Øjeblik, at Tiden er moden. Man siger ogsaa, at den bretonske Klub, den voldsomste af Klubberne, har sine Udsendinge i Paris til at drive »de skumle Kroges Politik«, som Sieyès udtrykker det. Ogsaa Mirabeau giver sit Bidrag til at fremkalde den historiske »Dag«, der maaske vil bevirke, at man maa ty til ham som Redningsmand. Alt i alt skal vi dog ikke lede for meget efter underjordiske Drivkræfter; vi véd jo, at Mænd som Loustalot — Revolutionsmændene af andet Hold — ønsker »det næste Revolutionsanfald«. Desmoulins og Loustalot, der et Øjeblik vil gaa hver sin Vej, er den 4de Oktober kommen til Enighed; fra nu af har man bare at opstille *Klagepunkterne* for at drive Banderne mod Versailles. Vedtagelsen af Vetoet, Valget af Mounier, Kongens Samtykkenægtelse var i sig selv tilstrækkelige. Hoffet yder et nyt ved sine, iøvrigt usikre, modrevolutionære Forsøg. Og bag det altsammen laa Sulten.

Dronningen drømte om at opløse den »upopulære« Forsamling. Forsamlingen saa' gerne Dronningens Klike gjort magtesløs. Folket — at sige det, man udgiver for Folket paa de historiske »Dage« — vilde til Versailles for at faa Tag i Hoffet og Forsamlingen, kaste Mounier ned fra Formandssædet og »Antoinette« ned fra Tronen.

*) *accès de révolution*, i Lighed med *accès de fièvre*, Feberanfald.

Kvindernes Tog til Versailles.

FEMTE KAPITEL.

Toget til Versailles.

Det flamske Regiment i Versailles. Optrinene den 1. Oktober. Pariserkvinderne i Versailles. Optøjerne i Forsamlingen. Mounier paa Slottet. Slottet belejres. Soldaterne uden Patroner. La Fayette i Versailles. »Han tog Parti mod sin Konge ved at sove«. Overrumplingen den 6. Oktober. Dronningen i Fare. Kongen drager til Paris.

I Slutningen af December havde det flamske Regiments Komme til Versailles vakt Mistanke hos Forsamlingen. Det sagdes at være Kongen tro. Var det bestemt til et Statskup? Derfor har man ikke ringeste Bevis, uanset den sejlivede Legende. Mathiez gør opmærksom paa, at dets Oberst, de Lusignan, hørte til Forsamlingens Venstre. Tanken var langt snarere at beskytte denne mod Overraskelse, og det var selve Versailles' Bystyre, der i Skræk over Truslerne fra Paris havde anmodet den udøvende Myndighed om at forstærke Tropperne.

Ikke des mindre forholder det sig rigtigt, at Revolutionstilhængerne kunde føle sig foruroligede over et Optrin af afgjort revolutionsfjendtlig Art, som fandt Sted om Torsdagen den 1ste Oktober. I flere Uger havde Hoffets Damer allerede — som den ivrige Royalist Paroy indrømmer — vist en barnagtig Mani for at prange med Liljeblomsten og med hvide Farver, hvad der var en uskyldig, men uklog Fornøjelse. I endnu højere

Grad kan dette siges om Optrinnet den 1ste Oktober. Ved Slutningen af en Middag, som Livgarden gav for det flamske Regiment og nogle andre Tropper i Slottets Theatersal, udbragte man »opstemt og vel til Pas«, en Skaal for Kongefamilien. Kongen, der kom hjem fra Jagten, lod sig pludselig se i en Loge sammen med Dronningen og Dauphinen. »Fem, seks flamske Soldater rev, hede af Vin, den blaa og røde Kokarde af (jeg tager disse Enkeltheder fra Vergennes' Beretning, den, man maa antage er mindst farvet) og sagde: »Skidt med Forsamlingen. Vi staar kun under Kongen, og for ham vil vi gaa i Døden. Lad os da tage hans Uniform og vore hvide Kokarder igen«. Efter at Kongefamilien var gaaet, strømmede Soldaterne ud i Gaardene; to af dem klatrede op ad Balkonen, hvor Kongen var, og raabte: »Saaledes løber man Storm, Sire; vi vier os til Deres Tjeneste alene«.

Det var det hele; men det var alt for meget. Tænkte man paa Statskup, var det at røbe Planerne; tænkte man ikke paa Statskup, var det at give Rygtet derom Støtte. Det var en ørkesløs Bramarbasfagte — der rummede stor Fare.

Den 2den var man underrettet i Paris. Lederne skjalv af Glæde; nu havde man det Paaskud, man havde ledt efter den sidste Maaned. Med Flid og Omtanke blev »Dagen« lagt til Rette. Eftersom Kvinderne hylede højere af Sult end Mændene, vilde man iværksætte en Opstand af Kvinder. Hvem vilde vove at skyde paa hungrende Skarer af dem? Og bag Kvinderne skulde saa Mændene glide ind. Om Morgenen den 5te brød 10,000 Kvinder løs. De var ikke af fineste Slags; med Dyd og med Udseende var det saa som saa. Mlle Therwagne de Marcourt, der ved denne Lejlighed gjorde sit første Felttog, var ingen Lucretia, og den lille Madeleine Chabry, der kom ind at tale med Kongen, solgte Blomster og Kys i Palais Royal. Og Hovedmassen stilledes af Hallernes Personale, en skrækindjagende Menneskeart, der snart tog Parti for, snart mod Kongen, og stedse særdeles voldsomt. For at forstærke den »kvindelige« Pøbel medgav man den mange Mandfolk i Skørter, sminkede og med afraget Skæg, og der var franske Gardister med Livstykker paa, et grovkornet Maskaradeoptog.

En lille Retsbetjent ved Navn Maillard greb en Tromme og slog til Angreb, og en Time efter var 7—8000 Kvinder — eller foregivne Kvinder — paa uordnet March mod Versailles. Thiébault og en halv Snes andre giver os et frygteligt Billede af denne Sværm.

Endnu før disse elendige var kommen af Sted, vilde Nationalgardisterne følge efter dem. La Fayette, »denne Sykofant«, skriver Fournier Amerikaner, nægtede først at rykke ud. »Guds Død, General«, raabte Mændene, »De skal holde Dem til os«. Man raabte til den vaklende Marquis: »Til Versailles eller paa Lygtepælen!« Han skød sig senere ind under, at man vilde være draget af Sted uden ham. Fournier Amerikaner viste sig virkelig tilbøjelig til at rive sine Mænd med paa egen Haand. »Lad os tage hele den bandsatte Redelighed ind til Paris«, raabte han under Bifaldsjubel. La Fayette lod sig give Ordre af Kommunen til at marchere, »*eftersom det ikke var muligt at nægte det*«, en ynkelig Begrundelse. Og Klokken fire satte Nationalgarden sig støjende i Bevægelse under Skin af at være ført af La Fayette.

* * *

Om Morgenen den 5te herskede der Nervøsitet i Forsamlingen; siden man havde valgt Mounier (ved hemmelig Afstemning), lagde det opbragte Venstre Planer om Oprejsning; de yderliggaaende deputerede — den bretonske Klub —, der ifølge Sièyes »vilde klare enhver Vanskelighed blot ved at slaa løs«, stod i stadig Forbindelse med Palais Royal, hvor paa deres Side Orléanskliken og Mirabeaus Udsendinge arbejdede (Mirabeau havde i de sidste Uger lagt sig stærkt efter Desmoulins).

Den 5te Oktober ventede man Svar fra Kongen om Stadfæstelsen af Forsamlingens Beslutninger. Svaret indløb: Ludvig XVI udskød Stadfæstelsen af Menneskerettighedernes Erklæring og gav kun et foreløbigt Samtykke til de vedtagne Forfatningsparagraffer. Der blev et Ramaskrig i Venstre. Der fremførtes harmfulde Anklager mod »Livgardens Orgier«. Mirabeau optraadte med uhørt Voldsomhed: han vilde brændemærke *de virkelig skyldige*, naar blot Kongen *alene* blev erklæret ukrænkelig. Og for at der ikke skulde være nogen Tvivl om hans Mening, tilføjede han hørligt, da han gik ned fra Tribunen, at han, om det skulde være, vilde lade det gaa ud over Dronningen. Det trak op til Storm i Salen, og for at forebygge den truende Skandale var Mounier i sin Vaande just ved at hæve Mødet, da Kvinderne viste sig. De trængte sig om Salens Mure; man lod tyve komme ind med Maillard i Spidsen; han skældte løs mod Opkøberne af Kornet; Kvinderne raabte, at Erkebispen havde betalt Møllerne for at lade være at male, og dette taabelige Klagepunkt vendte stadig tilbage. Imidlertid

var nogle deputerede, skriver en Kollega af dem, »saa uforsigtige og taktløse at gaa fra deres Pladser for at snakke med Kvinderne«, der stadig blev flere og flere. Kvinderne holdt sig til Spørgsmaalet om Brødet. »Alle Jeres skønne Ord skaffer os ikke Brød! Lad os høre om Brødet!« raabte de, medens de deputerede kom med Løfter om at ville aftvinge Kongen »Stadfæstelsen«. Mounier var »svag nok«, siger en deputeret, til at lade vedtage og straks efter forelæse en (ørkesløs) Beslutning om Provianteringen. »Man har riet Beslutningen om Kornet sammen«, skriver Lindet den 6te Oktober; »rimpet« havde været endnu mere træffende. Hvad »Stadfæstelsen« angik, samtykkede Præsidenten, mod sin Tilbøjelighed, men trængt af Forsamlingen, i at gaa til Kongen og fordre den; han overlod Formandssædet til sin Forgænger, Bispen af Langres, og tog Vejen til Slottet.

Da han var borte, voksede Tummelen. Alle Kvinderne var kommen indenfor. Den gode Biskop kom med naive Opfordringer til at bevare Ordenen.

»Vi bryder os Fanden om Ordenen; det er Brød, vi vil have!« raaber Fiskerkonerne. De strømmede ind fra alle Sider. Vicomte de Mirabeau*) fandt, det var en god Lejlighed til at haane sine Kolleger, og tog de kønneste paa Skødet. De var sprunget op paa Præsidentens Forhøjning, hvor de dansede omkring og hvinede. »Op med Tommelfingrene paa Bordet, Præsterad«. Og Biskoppen adlød under rædsomme Lattersalver, skriver Virieu. »Giv mig saa et Kys!« Han gjorde det sukkende. De forlangte at se »den kære Mutter Mirabeau« paa Tribunen og talte nu og da om at »spille Kegler med Hovedet af den Satans Abbé Maury«. Saaledes maatte den arme Langresbisp sidde og vente paa Mouniers Tilbagekomst indtil Klokken 10 om Aftenen.

* * *

Da Mounier kom til Slottet, fandt han det belejret. Siden Klokken fire var Kvinderne strømmet ind i Hovedalleen op til det og havde raabt til en Livgardist: »Hils oppe paa Slottet, at vi snart skal være der at hugge Hovedet af Dronningen!« I største Uro holdt Ministrene Raad, men kunde ikke faa nogen bestemt Ordre fra Kongen. »Vi maa dog beslutte os til noget«, sagde Marie Antoinette. »Saa sagte, saa sagte«, sagde Ludvig. Og han tilføjede, at man ikke skød paa Kvinder.

---

*) yngre Broder til Greven. Se S. 121.

Imidlertid kunde man gennem Efteraarsdagens Skumringsdis se det meget omtalte flamske Regiment opstille sig foran Slottet sammen med Regimenterne fra Bercheny og fra *Trois Evêchés**). Kvinderne forsøgte at komme igennem her og der. »Lad os komme frem, Hr. Gardist«, sagde en af dem til Lieutenant d'Albignac. »Det kan jeg ikke, og hvad skulde De ogsaa det for?« »For at tale med Kongen«. »Hvad vil De bede ham om?« »Om at takke af, saa er vi fornøjede«. De var ikke saa maadeholdne, naar de talte om Dronningen; de vilde hver for sig »tage noget med af Marie Antoinette«. »Jeg vil have Laarene!« »Og jeg Kallunet!« Og saa dansede de Sarabande og rakte Forklæderne frem.

Imidlertid holdt Flertallet af Statsraadet paa, at man burde jage dette Pak tilbage. Men Krigsministeren, La Tour du Pin, skjalv ved Tanken om at give den spagfærdigste Ordre. D'Estaing nægtede at lade udlevere Patroner til de flamske Soldater (og man havde Patroner i Overflod). Og Soldater, der holdt med »Nationen«, stak deres Ladestokke ind i Kanonerne for at vise Kvinderne, at Skytset ikke var ladet.

Omsider meddelte Kongen Tilladelse til at lade nogle Kvinder gaa igennem, og to Deputationer blev da modtagne af Ludvig, der lovede dem at ville give Ordre til Magasinerne i Corbeil og Etampes om at udlevere Korn. Det var paa dette Tidspunkt, at Mounier kom.

Alt dette tog Grunden bort under den i Forvejen løse Dæmning, Soldaterne dannede mod Oprørsskarerne. Disses Dristighed steg forfærdende. Soldaterne holdt sig passive, uagtet en Kugle havde strakt en af deres Officerer til Jorden. Versailles' Nationalgardister kom til, snarere i den Hensigt at støtte Oprøret end at undertrykke det. Livgarderne foretog sig intet overfor de Forhaanelser, de døjede. Endelig kom der Ordre fra Kongen om, at Soldaterne skulde trække sig tilbage. Versailles' Nationalgarde skulde vogte Slottet. Kun ganske kort efter kunde Livgarderne næppe nok forsvare selve Slottets Gitterværk, bag hvilket de havde trukket sig ind.

Ludvig XVI kunde ikke beslutte sig til noget. Han sagde Nej til Mouniers indtrængende Anmodning om at give Stadfæstelsen, tænkte saa paa at flygte over Trianon til Rouen og gav til sidst efter og lovede Stadfæstelse. Mounier gik atter hen i Forsamlingssalen og udbredte Nyheden paa Vejen. »Aa!« raabte

*) »De tre Bispedømmer«, Provinsen, der omfattede Metz, Toul og Verdun.

Havgasserne, »vi har tvunget Bæstet til at give Stadfæstelsen«. Paa hvad vidste de rigtignok ikke.

Imidlertid forvikledes Forholdene yderligere ved Parisernationalgardens Komme. Efter et Øjebliks Tøven var La Fayette gaaet over sit Rubikon, Broen ved Sèvres. Klokken 10 om Aftenen stod han i Versailles, smykket med Trikolorebaandet.

Han gik til Forsamlingen, som han traf i en slem Opløsningstilstand. Mounier havde oplæst Kongens Erklæring; men Massen havde svaret med et enstemmigt Skrig: »Kan *det* skaffe os Brød?« Og stadig lød Jammerskriget: »Brød! Brød!« Greben sendte Præsidenten Bud efter Brød; der kom i Stedet Vin. En Time senere var alle disse Mennesker drukne, af Skrigen saa vel som af Drik.

Midt under denne gemene Orgie traadte La Fayette ind. Mounier spurgte ham ivrigt, hvad han agtede at gøre. »Beskytte Kongen«, svarede Marquisen, og henne ved Præsidentstolen tilføjede han, at han vilde udvirke, at det flamske Regiment sendtes bort. Dermed gik han til Slottet, hvor han fik en kold Modtagelse. »Der kommer Cromwell«, raabtes der. »Cromwell var ikke kommen ene«, lød hans Svar. Overfor Ludvig XVI forsikrede han »i en klynkende Tone« om sin Troskab. I øvrigt opnaaede han, hvad han vilde. Kongen skulde trække sig tilbage til sine Opholdsværelser (Klokken var nu 2 om Morgenen); de gamle franske Gardister, som Generalen havde ført med fra Paris sammen med Nationalgarden, skulde afløse Livgarderne som Vagt i Slottet. Kongefamilien gik til Sengs. Vor »General Morfeus«, der saa godt forstod at dysse Folk i Dvale, sprang paany hen i Forsamlingen og formaaede den afkræftede Mounier (han spyttede Blod) til at hæve Mødet. Alene Folkemassen holdt permanent Møde; da de deputerede var gaaet, kunde man se »Borgerinder« tage deres tilstænkede Skørter af og tørre dem. »Der foregik lidet sømmelige Optrin mellem disse Mennesker«, fortæller en Officer, og man har ikke vanskeligt ved at tro det.

Nu syntes dog Larmen at være stilnet af i Versailles. Folkemassen bivuakerede i Alleerne. De franske Gardister afløste Livgardisterne, undtagen ved en enkelt Port. La Fayette lagde sig Klokken 5 og faldt i Søvn.

* * *

»Han tog Parti mod sin Konge ved at sove«, skrev Rivarol strengt Dagen efter. Anklagen er uretfærdig; ved at sove viste Marquisen bare, at han uanset to Maaneders Erfaring troede, man kunde standse Oprørsbevægelsen med en eftergivende Gestus. Hvor kan vi undre os over dette, naar vi ser, at han uanset tre og fyrretyve Aars Erfaring var den samme Mand i 1832.

Man havde saa omtrent afvæbnet Slottet. Klokken 3 havde de Guiche ført Livgarderne bort over Trianon ad Rambouillet til — kun en lille Deling havde endnu en Post.

Ved Sekstiden var Flokke fra Oprørsmassen paa Færde langs Gitterværket; ved en Misforstaaelse var Gitterlaagen ind til Gaarden ubesat og aaben. Banditterne trængte ind gennem den. væbnede med Økser og Bøsser. Livgarderne løber til; Officeren des Huttes vil underhandle; han omringes og trænges ind i en Krog ved Opgangen til Marmortrappen; hans Kammerater viger langsomt tilbage for Massen, der er ved at oversvømme dem, og raaber til ham: »Til Kongen! Red Livet!« Han faar ikke Tid; man slaar ham ned og hugger Hovedet af ham, og et Øjeblik efter er Angriberne oppe paa Trappen. En Livgardist spørger dem, hvad de vil. »Vi vil have Kongens og Dronningens Hjerter og Indvolde at lave Kokarder af«, brøler en Røver. De kommer højere og højere op; Livgardisterne kaster sig ind i »Kongesalen«, i »Dronningesalen« og til sidst i »Koøjesalen«, og barrikaderer sig dér. Inden de er naaet saa langt, bliver Varicourt kastet over Ende og hugget i Stykker, og hans Hoved sættes paa en Spydspids. De kongelige Opholdsværelser overstænkes med Blod. De franske Gardister løber til for at hjælpe deres Kammerater. »Tag vore Kokarder paa!« raaber de. Thi man regnede stadig, at det var for en Kokarde, man kæmpede.

Dronningen advares af Livgardere om den Fare, der truer hende; hun styrter ind til Kongen, næppe nok paaklædt. Angriberne hyler, at de vil »lave Frikassé af hendes Lever«.

Alt er i Forvirring paa Slottet. Men La Fayette er da omsider vaagnet. Han gaar ind til Ludvig XVI, og denne maa nu love at tage til Paris og fæste Bo i Louvre. Det »gode Folk« vil have sin Konge, og det faar ham ogsaa. Efterretningen udbreder sig og vækker Glædesraaben. Nu er Massen stimlet sammen i Marmorgaarden; den tiljubler Ludvig, men ønsker stadig at »rive Dronningen i Stykker«. Hun maa træde frem ved Vinduet sammen med La Fayette; man raaber: »Bravo!« Ovenover Sværmen dingler des Huttes' og de Varicourts bloddryppende Hoveder. Pøbelen tager dem med, nu den vælter ned

gennem den store Allé for at samle sig til et Følge for Kongeparret, som den bortfører. Man spænder Hestene for de kongelige Vogne; men denne Gang gaar Toget ikke til Rouen, hvor Kongen kunde tage Kronen tilbage; det gaar til Paris, hvor han skal miste den.

* * *

Forsamlingen mødes igen Klokken 8 om Morgenen. Mounier sidder, bleg og betaget, paa Formandspladsen.

Trods hans Protester stilles det ene revolutionære Forslag efter det andet. Barnave stiller det mindeværdigste: Forsamlingen skal følge Kongen til Paris. Man har intet lært af Gaarsdagens Hændelser, da Mødesalen raat overvældedes, da Pøbelen tvang Beslutningerne igennem og Rigsforsamlingens egen Grund besudledes af drukne Kvindfolk. Forsamlingen synes, at den i Versailles endnu er for langt borte fra sine Tyranner.

Faa Timer efter er Optoget ved at sætte sig i Gang. Vanvittig af triumferende Fryd strømmede Massen mod Paris, syngende, dansende, brølende Fornærmelser mod Præsterne og Adelsmændene, som skulde »paa Lygtepælene« derinde, svingende med Poppelgrene og, hvad der var mindre idyllisk, med de myrdede Soldaters Hoveder. Disse to blodige Spyd var som Korset og Fanen for denne fantastiske Procession. I Toget kom Nationalgardister, franske Gardister og dernæst Livgardisterne, de overvundne, der slæbtes bag efter Sejrherrerne og iøvrigt døjede rigeligt med Forhaanelser; de havde villet marchere med dragne Sværd ved Kongens Vogn, men de havde maattet stikke Sværdene i Skede og synes saaledes at vandre til Slagtebænken. Midt i Trængslen af Vogne kører Kongen, Dronningen, Dauphinen, Madame*), La Fayette. »Nu kommer Bageren, Bagerkonen og Bagerdrengen«, raaber Kvinderne. »Versailles til Leje!« udslynger en Spottefugl. Man ler, man hujer, man puffes og tumles.

Klokken halv otte naaede man Paris. Den uundgaaelige Bailly holdt Tale til Ludvig XVI. »Han *blev staaet af* ved Raadhuset«, siger en deputeret. Dronningen var bleven hilst med Fornærmelser hele Byen igennem: »Lygtepælene ventede hende«; man udslyngede svinske Skældsord mod hende. Ved Synet af Bisperne i Ministeriet (en af dem**) var jo, vel at mærke, den

*) Elisabeth, Kongens ugifte Søster.

**) Champion de Cicé (S. 107) var bleven Seglbevarer efter Stormen paa Bastillen.

egentlige Ophavsmand til Rettighedserklæringen) raabte man: »Paa Lygtepælen med alle Bisper!«

Klokken halv ti naaede det høje Herskab ved Fakkelskin Tuillerierne. »Kongen saa' glad og fornøjet ud. Dronningen havde sort Kaabe og Hue paa og var ikke sminket. Hun havde mistet det faste Blik og den stolte Mine, der udmærker hende. Aftensmaaltidet blev serveret Klokken 10«. Ludvig XVI, fortæller en anden, forbavsede sine Omgivelser ved sin vældige Appetit.

Tuilleriernes Porte lukker sig bag dem — det er som Forværelset til Temple-fængselet.

»Der er dræbt seks Livgardister«, skriver man den Aften; »ikke en eneste Statsborger er omkommen«.

SJETTE KAPITEL.

Forsamlingen, Klubberne og Forfatningen.

»De deputerede vil være at finde i Ridehuset, og Beriderne i Palais Royal«. Den grundlovgivende Forsamling. Partier og Talere. *Jacobinerselskabet.* Mirabeaus Intriger. Forfatningsdebatterne. Forfatningen af 1789-91. En anarkisk, borgerskabsvenlig Forfatning. Kommunerne og Departementerne. Sønderlemmelsen af Provinserne. Parlamenternes Undergang. Den brøstfældige Bygning.

»Der kan ikke blive Mulighed for nogen Talefrihed for Repræsentanterne paa et Sted, hvor der raader en Orden og Sømmelighed af saa egen en Art«, skrev Gouverneur Morris den 7de Oktober. Han var Amerikaner, og Amerikanerne viste sig netop saa betænksomme at flytte deres Kongres langt bort fra de folkerige Steder hen til en By, hvor de deputerede vilde blive deres egne Herrer, til Washington.

Hos os kunde Repræsentanterne ikke tidsnok faa sprunget i Afgrunden. De skulde holde Møder i Erkebisperesidensen, indtil Ridehuset i Tuilerierne kunde blive sat i Stand til dem. »*De vil være at finde i Ridehuset*«, sagde Spottefuglene, »*men Beriderne vil være at finde i Palais Royal*«. Mounier, der mindst af alle troede, at Drøftelserne nu kunde foregaa i Frihed, forsøgte at rive de moderate med til en samlet Mandatnedlæggelse. Da det mislykkedes for ham, nedlagde han selv sit Mandat, gjorde et forgæves Forsøg paa at rejse Oprør i sit Dauphiné og emigrerede. Revolutionen begyndte at udskille de virkelige Mænd fra 1789, endnu førend det kom saa vidt, at den »opslugte« dem. Den ildfulde deputerede fra Vizille blev dens første Offer.

Forsamlingen havde nu antaget sin endelige Skikkelse. Højre og Venstre tog Stilling mod hinanden og stredes om de fem eller seks Hundrede vaklende, der snart stemte højre, snart venstre, som det i Øjeblikket syntes tjenligst.

Baade i Højre, i Venstre og i Centrum var der mange dygtige Folk. Vi maa ikke dømme dem efter det, de udrettede, hvilket tit var ringe nok. Ti Aar efter kan den store Opbygger Bonaparte finde ypperlige Styreremner blandt dem; af Lebrun bliver der

en Konsul, af Mounier en Præfekt, af Treilhard en Statsraad, af Talleyrand en Minister. Malouet, hvem man dog havde kunnet tiltro en vis Bitterhed, indrømmer, at han fandt en Mængde »Dygtigheder« dèr.

Til højre tiltvinger en Abbé Maury sig Opmærksomheden, en voldsom, vulgær Skikkelse med en Optræden, der vekselvis er jævn og harmfnysende, en Karakter, der tit viser sig klarsynet, men til al Ulykke er ilde anset. Med sin i Bund og Grund plebejiske Natur bliver denne Haandværkersøn lige til det sidste ved at være Forkæmper for Modrevolutionen; denne Mand, der var uden Principer, lod det komme saa vidt, at han nær var bleven slaaet ihjel for sit Partis Skyld. Et vindende Indtryk gjorde den fine Abbé de Montesquiou, en udpræget Aristokrat, men et ualmindelig sundt forstandigt Hovede, »en lille Slange«, sagde Mirabeau. Cazalès var beundringsværdig paa Tribunen, hvor »han talte som en Gud«, udbryder en af hans Kolleger; naar denne ivrigt religiøse Soldat, denne renlivede Royalist lod sin klingende, formfuldendte Tale lyde, fik han Bifald endog fra venstre Side, der ogsaa maatte føle Agtelse for hans ædle Karakter. Malouet var maaske den eneste varme Royalist af Betydning blandt Trediestand; han havde lige til for ganske nylig været en virksom Embedsmand og havde, hvad der var sjældent i denne Kreds, praktisk Sans; Forsamlingen tilraadede han Loyalitet, Hoffet tilraadede han Liberalisme, og alle tilraadede han Moderation.

Dette var Højres betydeligste Skikkelser. Alle de andre var mærkelig middelmaadige. Vicomte de Mirabeau, »Mirabeau-Tonneau«*), var intelligent nok, men det eksentriske Anlæg, der var i hans Karakter, havde han fundet paa at give Udslag i de Forslag, han stillede; af Skadefryd eller Tilbøjelighed tog han de mest yderliggaaende Standpunkter og lod sig beruse af dem, saa at man ikke kunde tage ham alvorlig. Saa var der Storherrer, der følte deres Værdighed krænket, Smaa-herremænd, hvem Modgangen havde gjort bitre, Prælater med værdigt og blidt Væsen, men uden Evne til at gøre sig gældende fra Tribunen — alt i alt var da Højre, der ogsaa havde faaet Tilgang af nogle skræmte Borgermænd, af ringe Vægt. Det smulrede rask hen. Allerede i Sommeren 1789 konstaterede Mounier, at det aldrig var at finde paa sine Pladser. Lindet saa' med Fryd, at dets Bænke affolkedes efter Klokken 5, hvorved det blev

*) »Tønde-Mirabeau« (et Øgenavn, givet ham paa Grund af hans Tykkelse).

muligt at faa de revolutionære Forslag vedtagne mellem 6 og 7. »At de skulde opsætte deres Maaltider, kunde der aldrig være Tale om«, siger Mounier. Saaledes fik man altsaa sat Revolutionen i Arbejde ved Lys, takket være Højres Svigten. Mange bar sig saaledes ad af Skødesløshed, andre af Frygt. Fra Venstre blev der jo raabt til dem: »*Vi skal nok anbefale Dem i Deres Departementer*«, en frygtelig Trusel paa en Tid, da Slottene gik op i Luer.

Til Venstre og i Centrum (det er vanskeligt paa denne Tid at drage Grænser mellem Partierne) ser man en anden Slags Adel, det liberale Aristokrati, en Række oprigtig demokratiske eller liberale Stormænd; blindt ædelmodige Karakterer som Lally-Tollendal, »Veltalenhedens Engel«, hvem hans Faders ulykkelige Skæbne yderligere giver Glans. Clermont-Tonnerre, »et hedt Hoved, betændt af filosofiske Forslag«, eller Larochefoucauld-Liancourt, en overbevist Filantrop og dertil en fortræffelig Mand, der til sin sidste Stund urokkelig fastholder Troen paa Menneskets Godhed. Af de demokratiske Sognepræster var den eneste betydende Taler den bidske Præst fra Embermesnil, Grégoire, en oprigtig Kristen og endnu oprigtigere Jansenist, helt optaget af sit Had til Gudløsheden, til Papismen, til Kongedømmet, efter sin egen Opfattelse »evangelisk«, men af den mørke Art, for Resten en hæderlig Karakter, der kan vise stort Højsind. En Modsætning til ham var Bispen af Autun, Maurice de Talleyrand. Paa ham passede allerede da Ordet »Snavs i en Silkestrømpe«. Det var hans Sag at vejre, hvorhen Vinden blæste, og endnu umiddelbart før Versaillestoget prøvede han sig frem, men straks efter véd han, hvad han vil, og under Revolutionens Sejrsgang tager han Plads til Venstre, udleverer sin Stand, sin Kirke, sin Konge, sin Sjæl og kaster Præstedragten, stadig med Smil paa Læben. Han forstaar at sælge alt og alle uden nogensinde at vække Vrede hos dem, han sælger, en Frister og Overtaler, et lastefuldt, uredeligt Sind, hos hvem Evnen til Forræderi er bleven rent ud genialt udviklet. En anden Præst, Sieyès, kender vi allerede; ved en senere Lejlighed, naar vi møder ham i første Række, skal vi give et fuldstændigt Portræt af ham; som den Orakelmager, han allerede er, anses han for at rumme Planer til Menneskehedens Genfødelse i sin store Hjernekiste.

En anden iøjnefaldende Personlighed blandt dem, der er gaaet over til Venstre, er Honoré Gabriel de Riquetti de Mirabeau, Fæl at skue, med Ansigtet ødelagt og vansiret af Kopper.

med den gennemfurede Pande, med de stærke runde Skuldre, den tykke Midie, den tunge Gang, men med flammende Øjne, lidenskabelig bævende Mund og frygtelige Gestus drog han sin Fordel af dette frastødende Ydre; »min Grimhed er en Styrke«, sagde han. Hans næsten uimodstaaelige Veltalenhed gav ham Ry af at være Forsamlingens største Taler; han kunde tage Magten over den for en Stund, lede den, holde den tilbage eller drive den frem; men var han først nede af Tribunen, bevirkede hans næsten vanærende Fortid, hans kynisk løse Sæder, hans, delvis grundede, Ry for Bestikkelighed og den Foragt, han lod skinne igennem for alle, han kom i Berøring med, at han ingen som helst Indflydelse fik i det lange Løb. Med hele sin sammensatte Karakter, sin lejlighedsvise Højmodighed, sin Dovenskab, sin Nydelsessyge, sin Evne til at kaste sig lidenskabelig over alt uden nogensinde at uddybe noget, — idet han endog lod andre tilrettelægge de Taler, der syntes uvilkaarlige Udbrud af hans inderste Natur — med det Skuespillervæsen, der iøvrigt havde faaet Uddannelse hos Lekain og Mlle Clairon, men med ypperlige politiske Tanker, er han Forsamlingens eneste store Mand; men i denne Parlamentarismens kaotiske Taageverden blev han en Kraft, der ikke stiftede Gavn eller endog stiftede Skade, og som ogsaa snart sønderbrødes.

»M. de Mirabeau er Faklen fra Provence, M. de Robespierre er Tællepraasen fra Arras«. Vi træffer her paa den tunge, mørke Advokat fra Artois. Den unge Mand, der er bleven hjulpen af Bispen af Arras, har nu øjeblikkelig taget de mest yderliggaaende Standpunkter op. Siden hen vil vi træffe ham paa fremmerste Plads; for Tiden føler Forsamlingen sig nærmest plaget af den skarpe, forfængelige, overbevisningstro, retskafne, salvelsesfuldt forkyndende Jurist, hvis Veltalenhed, der lugter af Olie*) og drypper af Eddike, stundom kan fremkalde almindelig Haanlatter. Men den ydmygede og saarede Folkerepræsentant gemmer rugende paa sit Had. En særlig Konstellation danner Robespierre, som den reneste blandt de rene, med tre andre, der bliver det yderste Venstre i Forsamlingen, Roederer, en smidig Politiker, som kommer til at tjene mere end et Regimente og just nu er meget yderliggaaende, Buzot, en Romanhelt i en Parlamentarikers Rolle, voldgivet Rousseaus og Plutarks hidsende Indflydelse, og den smukke, ikke særlig betydelige Pétion, der fik saa mærkelig en Løbebane ved Forholdenes Gunst

*) ɔ: fra Studerelampen.

— og siden hen ved deres Ugunst. Endnu paa dette Tidspunkt kunde det yderste Venstre ogsaa siges at omfatte hin frygtelige Barnave, en Ildsjæl i et Islegeme, som vi senere nærmere skal skildre; sammen med Duport og Lameth danner han det berømmelige jakobinske »Triumvirat«.

Naar vi desuden nævner Lafayette og Bailly, har vi omtalt alle de betydeligste Skikkelser; men vi maa ikke tro, at det var under deres Ledelse, at Forsamlingen arbejdede. Egentlig politisk Førerskab lykkes det aldrig nogensinde at gøre gældende i Forsamlingen, der staar under Tryk fra sine Tilhørertribuner, skælver for Klubberne, ser hen til Folkemasserne og lader sig paavirke af Døgnets skiftende Hændelser. Det store Flertal, som forbinder en forblindet Opstemthed med Mangel paa Evne til at fyldestgøre Opgaverne, og som ydermere sætter en Ære i hverken at kende Lærere eller Førere, lader sig simpelt hen drive frem af en forvirret Hob Legister, der har Blikket rettet mod et tænkt Sinai og søger Loven i dets Skytaage, medens den burde udgaa fra den fædrene Jordbund. Under disse de virkelige, men navnløse og farlige Ledere fylkes de, som Mme Roland foragtelig kalder »den Stabel Brændestykker til atten Francs om Dagen«.

Men ved Siden af denne Forsamling, som i sin forvirrende Brogethed og uhaandterlige Talrighed nok kan lade sig paavirke, men ikke ordne og belære, og er prisgivet vilkaarlige Indflydelser udefra, organiserer den Forsamling sig, der virkelig kom til at lede Udviklingen: *Jakobinerselskabet.*

Dets Udspring har været den *bretonske Klub*, en blot Sammenslutning af deputerede. Dens Grundlæggere er foruden nogle demokratiske *Rektorer**) fra det armoriske Land de tre Rennesadvokater Lanjuinais, Defermon og Le Chapelier. Derefter har Foreningen optaget Mirabeau, Sieyès, Barnave, Pétion, Volney, Grégoire, Robespierre, de to Brødre Lameth og Hertugen af Aiguillon.

Nu flytter Klubben med Forsamlingen til Paris, til Place de la Victoire, Nr. 7. Men den er allerede ved at gaa op i en større Forening, nemlig *Forfatningsvennernes Selskab*, der organiserer sig i Jakobinerklostret Rue Saint Honoré. Hele den »bretonske« Generalstab flytter derover. Der finder den paa samme Gang sine Tropper og sine Herrer, de parisiske Smaaborgere og Haandværkere, som danner *Selskabet* og som, medens de tilsyneladende

*) Sognepræster.

Mirabeau.

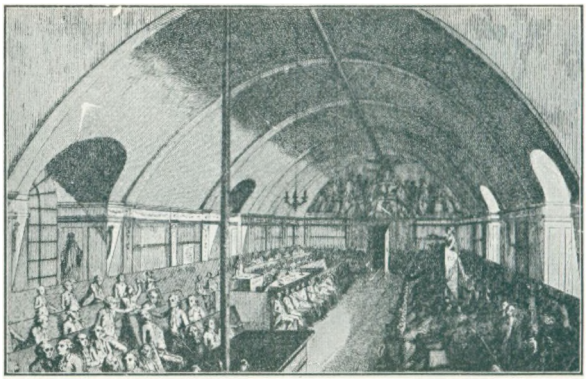

I Jakobinerklubben.

følger de nyoptagne deputerede, i Virkeligheden drager dem med sig. Inden Udgangen af Aaret 1790 er *Jakobinersamfundet* bleven den store Skaber af den offentlige Mening. Disse elleve Hundrede Klubmedlemmer fra Rue Saint Honoré (se den officielle Liste fra 1790) lader sig snart ikke nøje med at føre an i Paris; de lægger Grunden til hin vældige Organisation, der skal bringe »den anden Revolution« til Fuldbyrdelse. Allerede i Begyndelsen af 1791 har Selskabet 227 Filialer i Provinsen, tre Maaneder efter 345 og, da Grundlovsforsamlingen slutter, 406. Det er ved Hjælp af disse Provinsselskaber, at det faar sit Herredømme over Landet, først ved at rive det med, siden ved at kue det. De deputerede kommer da ganske naturlig i Vane med at se hen, ikke længer til deres Valgkredse, men til det tidligere Jakobinerkapel, hvor den offentlige Mening dannes.

* * *

Medens Forsamlingen nu selv var under Klubbens Herredømme, mente den at have Kongen under sit. Ludvig XVI syntes villig til at finde sig i Rollen som Kong Klods*). I sin store Modløshed haabede han at kunne »sætte en Grænse for Revolutionen« ved at give efter for den. Selv hans Omgivelser lod til at være ramte af Lammelse; kun ganske underfundig søgte Greven af Provence nu at komme Revolutionen til Livs. Or-

*) Hentydning til Fabelen om Frøerne, der fik en Træklods til Konge.

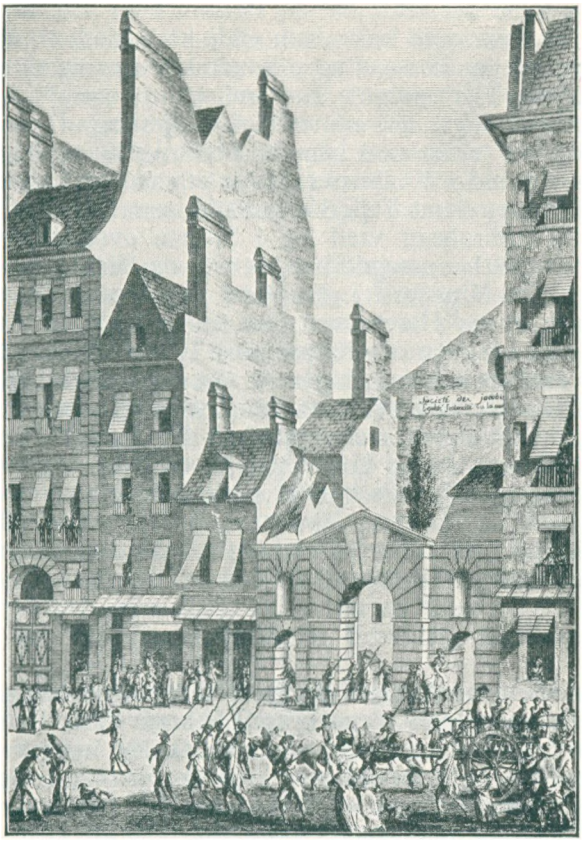

Jakobinerklubben (Indgangen i Rue St. Honoré).

denen var jo da ogsaa genoprettet; La Fayette stod jo inde for den. Alene Mirabeau raadede Hoffet til ikke at stole paa det Havblik, man for Tiden havde.

Til sin rasende Fortrydelse var Mirabeau ikke Minister. Medens han stundom i Forsamlingen, hvor han stræbte efter Popularitet, talte for de allermest demagogiske Forslag, sendte han Hoffet Brev paa Brev, snart fulde af Smiger, endog overfor Dronningen, »den eneste Mand i Kongens Kreds«, snart yderst dristigt truende, men under alle Omstændigheder prægede af et Klarsyn, der virker forbløffende nu, idet de forud-

siger alt, hvad der vilde hænde, dersom man ikke rejser Modstand mod noget som helst. Han vilde have Magten; men hverken Kongen eller Forsamlingen kunde beslutte sig til at underkaste sig hans Herredømme. Forsamlingen tilintetgjorde til sidst hans Forhaabninger ved at vedtage et Forslag af Lanjouinais, der særlig var rettet mod ham, et Forbud mod at nogen deputeret traadte ind i Ministeriet. Højre stemte for Loven af Had til Mirabeau, et slemt Fejlgreb, saaledes som Hertugen af Levis indrømmer. Mirabeau vred sig i Smerte over Stødet. »Vedtag dog simpelthen«, sagde han, »at M. de Mirabeau skal være udelukket fra Ministeriet«. Forbitret paa Højre satte han sig for at tage en dyr Hævn over disse »dumme« Fjender for deres blinde Had, og uden at afbryde sine Tilbud til Hoffet rettede han nu dobbelt stærke Slag mod det bestaaende Regimente. Talleyrand, der var bleven sat ud af Spillet ved samme Lejlighed, tog det sindigere, men ogsaa han slog sig paa Demagogien i Bitterhed over denne Lov. Udelukkede fra Ministeriet, hvor de — muligvis — havde kunnet sætte en Skranke for Revolutionen, stod La Fayette, Mirabeau og Talleyrand uden Retningslinier og gav nu Fart til det Røre, man ikke længer kunde overdrage dem at standse.

* * *

Under alle disse Intriger gik Debatterne deres Gang. Forfatningsdrøftelsen syntes tilendebragt i Februar 1790. Den Reform af Administration og Retspleje, som skulde bygges paa den politiske Reform, kom sammen med denne til at udgøre det, der kaldtes Forfatningen af 1791, fordi den efter at være bleven revideret og omformet i Løbet af 1790 og 1791 først fik den endelige kongelige Stadfæstelse og dermed blev Landslov i September 1791.

Da Forsamlingen kom til Paris, var Værket allerede vidt fremskreden. Man havde, som vi véd, faaet de *tokammervenlige* Forslag til Side og havde med Nød og næppe tilstaaet Kongen det suspensive *Veto*.

Det var man nær ved at fortryde. For hver Dag kom den udøvende Myndighed mere og mere til at staa som Fjenden, uanset Ludvigs Eftergivenhed. Man gav sig til at svække den det mest mulige, et forstaaeligt Fejlgreb; Mændene fra 1789 kendte endnu ikke den folkelige Despotismes Overgreb, saa lidt som det parlamentariske Regimentes Misbrug; de var — bort-

set fra Mounier og Mirabeau — ikke klarsynede nok til at forudse dem; de saa' kun den kongelige Absolutismes. Ludvig XVI. behøvede man visselig ikke at være bange for, men det maa vel erindres, at det var mod Ludvig XIV, der gjordes Revolution. Forfatningen af 1791 blev da, i Kraft af denne i og for sig forstaaelige Tænkemaade, snarere et Værk af antiabsolutistisk Reaktion end af demokratisk Revolution. »De har foretrukket at regere over Kongen frem for at regere ved ham«, skriver Mirabeau.

Vetoet var jo nu paa det rene. Mirabeau — der den Gang troede sig Magten nær — havde med Nød og næppe gennemdrevet dets Vedtagelse ved at udraabe, at blev det forkastet, »vilde han hellere leve i Konstantinopel end i Frankrig«. »Jeg kunde ikke tænke mig noget skrækkeligere«, havde han tilføjet, »end en suveræn Myndighed, udøvet af 600 Mennesker«. Han var af en anden Mening end hin deputerede, der holdt for, at den kongelige Vilje end ikke en Dag kunde gøre sig gældende mod Forsamlingens; thi »det er en Ære for en Konge at dele sit Folks Fejlgreb«.

Ved Indførelsen af det suspensive *Veto* blev Ludvig XVI bemyndiget til at undlade at dele »sit Folks Fejlgreb« i tre Lovgivningsperioder (seks Aar). Dette var et Prærogativ. Vi skal se, hvad det ved Begivenhedernes Udvikling faldt ud til at blive.

Efter at denne Debat er bragt til Ende, hvad er da den *nye* Suveræn? Ny maa han kaldes, siden man allerførst agter at krone ham igen. Man bevarer en Konge, fordi, som Rabaut Saint-Étienne gør opmærksom paa, Sparta, der var en Republik, havde to (et Synspunkt, der er karakteristisk for Tidsalderen); men denne Konge skifter Titel: han bliver »*de franskes Konge*«*). Nogle havde foreslaaet en radikalere Omdøbning: »*Ludvig I, de franskes Kejser*«. Det var Folk, der var forud for deres Tid i deres Drømme; først femten Aar efter bliver Titelen Virkelighed — og da er Manden en ganske anden end »Ludvig I«.

Kongen er nu kun Nationens højeste Fuldmægtig, Lovens første Tjener. Formlen, der sættes øverst paa alle offentlige Aktstykker, giver Indvielse til en ny Rangforordning: *Nationen — Loven — Kongen.*

Som Hoved for Hærvæsen og Administration har han Ret-

*) Smlgn. Note S. 49.

ten til Udnævnelse af de højeste Rigsembedsmænd. Alt det øvrige er unddraget ham, — det vil med ét Ord sige hele Administrationen, hele Retsplejen, hele Hærvæsenet.

Han slaar Mønten, leder Hærene, underskriver Traktater og erklærer Krig, for det sidstes Vedkommende forudsat Forsamlingens udtrykkelige Godkendelse. Han vælger sine Ministre, han kan afskedige dem og kan endelig, som vi véd, modsætte sig en vedtaget Lov tre Lovgivningsperioder igennem.

Tilsyneladende er dette en Magt, i Virkeligheden er det Magtesløshed. Denne Ætling af Ludvig XIV har man ikke indrømmet en Fjerdedel af den Myndighed, som nu om Stunder staar til Raadighed for vor Præsident i Elysée-palaiset.

Over *Veto*'et slaar man senere en Streg; Retten til at afskedige Ministre bestrider man rent ud. I Nationens Øjne er det et *Misbrug*, Kongen øver, saa snart han vil gøre *Brug* af de eneste Rettigheder, man har ladet ham beholde.

Men endog forudsat, at han kan nyde dem ubestridt, er han ikke des mindre i en afgjort underlegen Stilling i Forhold til Forsamlingen — fordi han ikke kan opløse den. *Appelleringen til Folket* er ham forment. I enhver Konflikt mellem de forskellige Myndigheder i Staten vil Forsamlingen altid have det sidste Ord; thi den kan komme Ministeriet til Livs — ifald *Veto*'et vækker dens Vrede — ved at nægte Budgettet. Men Kongen kan ikke komme Forsamlingen til Livs. Han kan da ikke andet end blive dens Slave, dens »Overforvalter«, siger Rivarol.

Kunde han saa endda blot fyldestgøre denne Stilling. Dertil maatte kræves to Vilkaar, at han kunde være i stadig Forbindelse med Forsamlingen ved et parlamentarisk Ministerium, og at han fik Lov til virkelig at raade med Embedsstanden, den, som under hans Overledelse skal skaffe Lovene Lydighed.

Et af Forsamlingens største Fejlgreb var, da den vedtog, den 7de November 1789, at dens egne Medlemmer skulde være udelukkede fra Ministeriet. Derved blev det konstitutionelle Regimente, som disse Mennesker troede, de indførte, forfalsket i Bund og Grund fra første Færd, og denne Udelukkelseslov, der var lavet for Tilfældet som et Vaaben mod enkelte Mænds Ærgerrighed, kom endda snart til at staa som et uangribeligt Dogme. Den skabte en Brandmur mellem de to Myndigheder i Staten og satte Mangelen paa indbyrdes Forstaaelse i System. Loven af 7de November 1789 — en Hovedparagraf i Forfat-

ningen — var tilstrækkelig til at sætte den nye politiske Ordning ud af Stand til at virke.

Organisationen af Administrationen gav det sidste Bidrag til at lamslaa Suverænen. Han er dens Hoved; det staar at læse i Grundloven. Men hvorledes skal Kongen kunne øve Myndighed over Funktionærer, der for aller største Delen er valgte af Nationen, altsaa over Fuldmægtige, som han ikke kan afsætte, ikke en Gang suspendere? Endnu førend Konstitutionen er vedtaget, fremkommer Spørgsmaalet. »Hvorledes forholde sig i Tilfælde af Ulydighed fra Provinsadministrationernes Side?« spørger La Fayette Morris. »De staar under Kongens Befaling, men da de er valgte, er de i Stand til at undlade at bøje sig for den«. Forsamlingen, som har gjort Suverænen vaabenløs i Forholdet mellem ham og sig selv ved at nægte ham Opløsningsretten, og som har lammet ham i hans ærlige Stræben ved at fratage ham Retten til at vælge Ministre blandt dens Medlemmer, formener ham at gøre sig i ringeste Maade virkelig gældende blandt de offentlige Funktionærer. »Forsamlingen«, udbryder Mirabeau, »har slet ikke skabt nogen udøvende Magt . . . den eksisterer ikke og kan ikke en Gang eksistere uden fuldmægtige og uden Organer«. Forsamlingen, der har gjort Kongen til sin første Tjener, levner end ikke denne Tjener en Mulighed for at tjene den godt.

* * *

Hvorledes er da denne suveræne lovgivende Myndighed? Den kommer til at bero i et enkelt Kammer, *Den lovgivende Forsamling*. Det er en mistroisk Myndighed, der varer sig baade mod *Appellen til Folket* og mod *Appellen til Soldaten*. Kongen kan ikke sende Forsamlingen ud til Vælgerne, og den staaende Hær er det forbudt at komme Lovgivningsmyndighederne paa 30,000 Favnes Afstand.

Ganske vist vælges de deputerede kun paa to Aar. Det er det Offer, man bringer Folkesuveræniteten, og et Offer kan det med Sandhed kaldes; thi det vil lægge stærke Hindringer i Vejen for det parlamentariske Arbejde — om Konstitutionen ellers kommer til at virke. Man tænke sig, at hvert andet Aar skal de Forslag, som allerede er gennemgaaede, underkastes ny Gennemgang, at selv de sidste Aars vedtagne Love skal fortolkes i en ny Aand af Folk, der ikke har vedtaget dem. Og

Ulempen forværres i 1791 ved den yderligere Bestemmelse — den yderligere Taabelighed —, ifølge hvilken de afgaaende Medlemmer af Grundlovsforsamlingen ikke kan genvælges. Vi kommer tilbage hertil.

Hvert andet Aar vælger Folket sine Repræsentanter. Hvilket Folk? Det er her, Forsamlingens Borgermænd har *draget Sløret for*. »Alle Mennesker er fødte lige«; af denne Erklæring synes almindelig Stemmeret at fremgaa; Condorcet vilde endog have Kvindernes vedtaget.

Dertil viser den grundlovgivende Forsamling sig ikke videre tilbøjelig: selv mellem Mændene er der Grund til at drage Skel.

»Alle Mennesker er fødte lige«. Artiklen er bleven vedtaget under et Begejstringsanfald; den er dikteret af Rousseau — og ogsaa en Smule af »Monsieur de la Palisse«*). Men da de deputerede kom ud fra dette mindeværdige Møde, maa de have slaaet op i deres Montesquieu, og dér stod at læse: »Det skyldtes kun Forfald i visse Demokratier, at Haandværkerne opnaaede Statsborgerret«. Naar alt kommer til alt, er det de samme Mennesker — de af dem, som naar gennem Rædselsperioden — der for det meste siden hen finder deres forjættede Land i Regimentet fra Juli 1830. At dog Duquesnoy havde oplevet Ministeriet Guizot! »Det er sandelig kun Ejendomsbesidderne, der er virkelige Statsborgere«, skriver dette liberale Grundlovsforsamlingsmedlem. Her har vi en tilstrækkelig Forklaring paa *Sølvmarken*.

Denne *Sølvmark* blev Formlen, der syntes at rumme hele Systemet. Alle Mennesker er Statsborgere, men der er *passive Statsborgere* — de fattige — og *aktive Statsborgere;* de passive Statsborgere stemmer ikke, de aktive Statsborgere stemmer. Selv mellem de aktive Statsborgere skaber Loven af 22de December 1789 en Rangforordning. Den, der betaler en Skat, som svarer til tre Dages Arbejde, bliver Vælger af første Grad; herved fremkommer der et grundlæggende Vælgerkorps paa 4,298,360 Medlemmer — de statsborgerlig myndige. Vælger de da den deputerede? Nej, blot de delegerede, der skal vælge ham, og disse delegerede kan kun tages blandt skattepligtige, som yder, hvad der svarer til ti Dages Arbejde. Bliver saa i det mindste disse velstillede ikke valgbare til Forsamlingen?

*) en populær Vrøvlevise, der fremfører Selvfølgeligheder (»da han var bleven gammel, var han ikke længer unge«), som om det var betydningsfulde Kendsgerninger.

Ingenlunde. Det bliver kun hvo som svarer en Skat af en *Mark Sølv* (50 Livres) og sidder inde med Grundejendom.

Man fik dette Udkast vedtaget, som man kunde bedst; men der havde været en voldsom Opposition, og den opgiver ikke Kampen; i de næste to Aar var *Sølvmarken* stadig yderste Venstres *Delenda Carthago*. En Centrumsdeputeret fremhæver yderst opbragt, at den 23de Januar 1790 — en Maaned efter Vedtagelsen — er der for ottende Gang bleven rejst Angreb paa Sølvmarken. Det vil gentage sig saa ofte og saa kraftigt, at den tilsidst — i yderste Øjeblik — bliver afskaffet. Men kan det kaldes mere demokratisk at bestemme, at Forsamlingen udelukkende skal vælges af Ejere eller Brugere af Ejendom, hvis Værdi svarer til den stedlige Betaling for 150—200 Arbejdsdage, af Lejere af en Bolig, vurderet til en Indtægt af 100—150 Arbejdsdage, og af Fæstere eller Forpagtere af Ejendomme, vurderede til 400 Dage?

Haandværkerne vil altsaa — i Overensstemmelse med Montesquieus Ønske — stadig være udelukkede fra Statsborgerskabet. Mme Roland giver sin Bitterhed derover voldsom Luft i et Brev af 28de April 1791. I sin Egenskab af Demokrat havde hun Ret, i sin Egenskab af Revolutionær havde hun Uret. En Samfundsklasse slutter sig kun kraftigt til det Regimente, der giver den Forrettigheder; den vældige Borgerklasse, der strækker sig fra Bankiererne paa Chaussée d'Antin til de nye, ganske smaa Ejendomsbesiddere paa Landet, bliver Revolutionens egentlige Bolværk; den staar i Taknemmelighedsgæld til den, fordi Revolutionen paa Adelens Bekostning har sat Lighed som Indskrift over sit Bygningsværks Façade, og fordi den, da det kom til Stykket, kun har virkeliggjort Ligheden til Bedste for Borgerskabet. Vor deputerede har faaet sit Ønske opfyldt: »Det er kun Ejendomsbesiddere, der er virkelige Statsborgere«.

Det er altsaa denne privilegerede Klasse, som skal vælge de 750 deputerede, der for deres Vedkommende ved en underlig Modsigelse godt kan vælges (hvad der ogsaa viser sig i September 1791) blandt de Mennesker, der er mest blottede for Kapital og Ejendom.

* * *

Nu gjaldt det imidlertid at faa vor Jord lavet om — og til en Begyndelse at omlave den franske Jord. I et vældigt Tag strøg man alt det gamle væk, de gamle Organismer, de gamle Rammer, de gamle administrative og retslige Kredsdelinger.

Den nye Aand krævede nye Former baade paa Højderne og i det lave.

En Organisme var udsprungen uvilkaarlig af Revolutionen, den nye *Kommune*. Den bekræfter og organiserer man, og da Revolutionen allerede skylder den meget, giver man den større Styrke.

Her gaar Grundlovsforsamlingens Arbejde i decentraliserende Retning. Hver Kommune bliver en lille Republik; den vælger sin Øvrighed, baade den udøvende og den lovgivende: Maire, Municipalraad, Generalraad, Prokurør; den byder over den væbnede Magt, Nationalgarden; den fordeler og oppebærer Skatten. Dertil kommer Politimyndighed og anden Myndighed, der er betroet vore nuværende Kommunestyrelser — men Kontrollen fra Centralmagtens Side, der nu virker saa despotisk, mangler. Kommunens Prokurør bliver hurtig en lille Despot.

Disse Kommuner vedbliver at være meget politisk yderliggaaende. Man har altsaa baaret sig særdeles klogt ad — set fra Revolutionens Synspunkt — ved at indrømme dem saa stor Magt.

Modsat har man givet »Departementerne« saare ringe Magt, fordi man er paa sin Post mod Særfølelsen selv i de sønderdelte Provinser.

Oprettelsen af *Departementer* ved Lovene af 11te og 12te November 1789 og af 15de Januar og 26de Februar 1790 var — naar vi sætter os paa Forsamlingens Standpunkt, Ønsket om Revolutionens Sejr — et genialt Træk. Ved at sønderdele Landet knuste man enhver Mulighed for provinsiel Modstand mod den Lov, der lavedes af Paris. Men Frankrigs Knokkelbygning bliver rigtignok ødelagt, saa hele Organismen tager Skade deraf, og mere end et Ledemod for stedse falder hen i Lammelse; en kronisk Træghed kommer over Blodomløbet, og Hovedet tager en enorm Udvikling. Lad os her i Vinteren 1789—90 for sidste Gang hilse vore gamle »Lande«, som Revolutionen knuser og sønderlemmer.

Vi faar da altsaa ved Loven af 15de Januar 1790 en skarp Organisation af 83 Departementer med deres Underafdelinger, *Distrikter og Kantoner*, og vi faar dem døbte — om man tør bruge Udtrykket — ved Loven af 26de Februar, stundom med latterlige Navne, der fordeles i Huj og Hast. Da man udpegede Hovedstæderne for Departement og Distrikt, opstod der store Tvistigheder, som vi faar Kundskab om gennem en halv Snes deputeredes Korrespondance.

Departementer og Distrikter fik valgte Styrelser, Direktorium, Generalraad, alt sammen Kollegiemyndigheder; til at sætte dem i Gang i hvert Departement og i hvert Distrikt er der en Syndicus-Prokurør, en formaaende Mand, dog ikke saa formaaende som Prokurøren i den mindste Kommune. Thi Departementet er svagt i Forhold til Kommunen — et nyt anarkisk Element i denne ejendommelige Administration.

* * *

Retsplejens Omordning er en Genpart af Administrationens. Dommerne *vælges* paa alle Stadier. For Grundlovsforsamlingen staar dette som en Tilbagevenden til den urgamle Ret; en af deres egne, Bouche, har jo fortalt dem, at »indtil Aar 697 udnævnte Folket sine Dommere, og først paa dette Tidspunkt, da Gejstligheden kom med i Stænderforsamlingen, begyndte Folket at tabe sine Rettigheder«. Hvor kan man rejse Indvendinger overfor en Lærdom, der er saa sikker paa sig selv? Den intelligente Thomas Lindet skriver, at Folket nu tager sin Ret igen, som Kongen uretmæssig havde tiltaget sig.

Noget af det vigtigste, man vandt, var at faa afskaffet Parlamenterne, der var de deputerede forhadte. De gamle Retskollegier havde det sidste halve Aar igennem vedligeholdt en snart aaben, snart underhaands Modstand mod Forsamlingen. Dens Taalmodighed var ikke saa stor som Bourbonnernes; den holdt ingen *Lit de justice*, men knuste Parlamentsassessorerne paa deres liljebroderede Sæder.

Disse Sæder bliver nu bestemte for andre Øvrighedspersoner, de af Folket valgte. Thi heller ikke her faar Kongen nogen Rolle, hvad der betegner en stor Nedgang for hans Magt, thi som den »øverste Herre«, Kongen var, var han tillige »øverste Dommer«; men man rykker alt op med Rode — ogsaa Egen i Vincennes*). Fredsdommere i Kantonerne, Civilretsdommere i Distrikterne, Kriminalretsdommere i Departementerne, alle sammen, ogsaa Anklagenævn og dømmende Nævn udpeges altsaa ved Valg. Statsadvokaturen ved disse Domstole er ikke en Gang i sin Helhed i Kongens Hænder, paa ingen Maade. Kommissæren,der indleder Sagen, udnævnes af ham; men den offentlige Anklager, der gør Fordring paa Straffen, er ogsaa valgt. Det samme

*) Under en Eg ved Vincennesslottet tog Ludvig den Hellige Sæde og hørte Klager og fældede Domme.

gælder Medlemmerne af Kassationsretten — et for hvert Departement — og Medlemmerne af den Højesteret, der i Orléans kommer til at paakende Anklager for Majestætsforbrydelse — dog langt oftere Anklager for Forbrydelse mod Revolutionen.

* * *

Dette vældige Reformarbejde, hvortil Historien intet Sidestykke kender, er et monumentalt Bygningsværk, men hvor brøstfældigt og proportionsløst tillige! Vi har talt om Centralstyrets uhørte Svaghed. Regeringen byder over Mennesker, der ustraffet kan vise den Ulydighed, eftersom den ikke har Haand over dem. Det har til Gengæld de menige Statsborgere, som de skal styre og dømme — et misligt Forhold.

Dersom alle disse Statsborgere afgav deres Stemme, kunde der maaske trods alt fremgaa gode Styrelser af hele dette Apparat. Men trætte af den evindelige Vælgen vil de Mennesker, som har meget at gøre, altsaa de bedste Statsborgere, snart holde op at stemme. Det benytter andre sig af til at lave Valgene, de stedlige Politikere eller snarere de politiske Organisationer, *Selskaberne*. Og efter at disse paa Jakobinernes Tilskyndelse har forbundet sig indbyrdes, træder pludselig en Sideregering frem som Afløser af den nominelle Regering. Aldrig vilde *de folkelige Selskabers* vældige Organisation have tilrevet sig Herredømmet i Landet, ifald den havde staaet overfor en Administration med et stærkt Grundlag.

Den Administration, som Grundlovsforsamlingen byggede op i Vinteren 1789—90, blev svag. Man havde som sagt ødelagt Frankrigs Knokkelbygning; naar man ønskede at skabe et nyt Statslegeme, kunde man nok sanke Benstumperne sammen i et tilsyneladende smukt System, men Muskulaturen manglede. Den Gang Konventet satte sig selv i Kongens Sted — formelt stadig under Forfatningen af 1791 —, træder Grundlovsforsamlingens Fejlgreb saa klart for Dagen, at den daværende Forsamling for at opnaa Soldater, Penge og Lovlydighed af Landet udnævner Kommissærer, hine »Repræsentanter i Mission«, der, netop fordi Landet mangler Muskulatur, faar saa let ved at tilrive sig proconsularisk Magt. Disse ukonstitutionelle Missioner af Aar II er den bedste Kritik af Værket af 1789—90. Det var nødvendigt at give det leddeløse Legeme Holdning ved at stikke dette ejendommelige Hjælpeskelet ind deri, og det lykkedes over al Forventning.

Saa snart Bygningsværket staar rejst i 1791, ser man, at det vakler paa sin alt for svage Grundvold. »Forfatningen er saadan, at den almægtige selv ikke vilde kunne faa noget ud af den, uden at skabe en ny Menneskeart«, skriver Morris den 20de November 1790. Selv La Fayette faar Anfægtelser; Mirabeau erklærer mere ligeud: »*Rigets Opløsning kunde ikke være mere maalsikkert iværksat*«. I 1792 slaar Huset Revner. Da kommer det saa vidt, at Konventet — som et foreløbigt Bødemiddel inden den store Genopbygning i 1800 — driver sin frygtelige Romer-cement ind i Revnerne paa Bygningsværket af 1791.

SYVENDE KAPITEL.

Nationaliseringen af Gejstlighedens Ejendomme.

Almindeligt Misnøje. Den hidtil revolutionsvenlige Gejstlighed bringes til Fjendskab. Kirkens Ejendomme. Den finansielle Krise. Talleyrands Forslag. Debatterne. Afstemningen i November 1789. Ejendommene erklæres for Nationaleje. Afstemningen den 10. April 1790. *Assignaterne.* Følgerne. Gejstligheden forbitret. Forsamlingens Drøftelser. Voksende Anarki i Landet.

Da Præsidenten den 4de Februar 1790 meddelte Forsamlingen, at Hans Majestæt vilde komme til Stede, tilkendegav den sit Bifald. Men da Kongen, efter at være bleven ført ind, havde udtalt sin fuldstændige Samstemning med Forsamlingen og derved havde billiget det allerede vedtagne og »tydelig udtrykt sin Misfornøjelse med hver den, der vilde søge at standse eller hæmme Revolutionen«, »brød Hengivenheden og Rørelsen overstrømmende ud«, som vi kan læse hos Lindet, Thibaudeau, Duquesnoy og andre deputerede. Man takkede med Varme »den bedste af alle Konger«.

Naar man viste sig saa betaget, skyldtes det, at man virkelig følte Uro. Efterhaanden som Revolutionen viste sin Virkning paa alle forskellige Felter, opstod der misfornøjede baade hist og her. Revolutionen, der i Foraaret og Sommeren 1789 var bleven hilst med Bifald af det hele Land, slog nu ind paa andre uventede Veje og knuste oven i Købet alt for mange under sin vilkaarlige Fremskriden.

Mærkelig nok var de, der tog sig dette mindst nær, just de samme, som Revolutionen tilsyneladende ramte værst, Adelen. Disse elskværdige Menneskebørn sad inde med et beundringsværdigt Fond af Sorgløshed. Uanset at de var bleven ruinerede ved Afskaffelsen af de feudale Rettigheder, at de forfulgtes i Provinsen, forhaanedes i Paris, truedes overalt, ser vi de allerfleste af dem med Smil paa Læberne i den store Samling *Aristokratbreve*, som Vaissière har udgivet. At en Venstredeputeret kan skrive let hen: »Man har slaaet nogle Vejrfløje ned*), og

*) at holde Vejrfløj var et adeligt Privilegium.

man har endogsaa sat Ild paa nogle Slotte«, viser tilstrækkelig, hvilken Sorgløshed der hersker i Ridehuset; men mere forbavsende er den rolige Fatalisme, hvormed Ofrene selv tager den Kendsgerning, at man ryger dem ud. Denne Taalsomhed kommer dem iøvrigt ikke til Gode — saa lidt som den patriotiske Iver, nogle af dem bærer til Skue. Man er des vissere paa at se Fjender i dem, jo mere man undertrykker dem. Man kan da umulig tro, at Mennesker, man er faret saa haardt frem imod, ikke konspirerer. Hvis de bøjer af for Forfølgelsen ved at emigrere, er det for at konspirere. Hvis de bliver, er det for at konspirere. Og man farer dobbelt strengt frem, og de smiler stadig.

Hymnen til Lygtepælen hyles under Faubourg Saint-Germains Vinduer, til Lygtepælen:

»en Sejrens og en Dødens Mindestøtte
for Hævnen over Folks og Friheds Fjender«.

Litanierne til Lygtepælen lyder under de samme Vinduer.

»Du de brødefuldes Skræmsel, hævn os.
Du Aristokraternes Skræk, hævn os«.

Men intet bringer disse truede Mennesker ud af Ligevægt. Vinteren 1789—90 er meget munter. »Vi har haft henrivende Theselskaber i disse Dage. Man morer sig«, skriver en Aristokrat, hvem Skafottet venter. Nytaarsnat giver man 1789 en glædelig Begravelse; da Klokken slaar 12, omfavner Herrerne overgivent Damerne. Og alle disse Hoveder sad løst paa deres Skuldre. Man har sin Morskab af Revolutionen. Da der i Théâtre Français er slynget et Æble ned til Mme de Simiane fra de højere Pladser, hvor Folket stuver sig sammen, sender hun det til sin Svoger La Fayette: »Hermed, kære General, den første Frugt af Revolutionen, der er naaet mig«. Og hvor frydes man ikke ved at fortælle videre, hvad Kvinderne fra Hallerne sagde, da de bragte Forsamlingen deres Lykønskning Nytaarsdag 1790: »Naar vore Børn ser Jer, vil de kalde Jer deres Fædre«. Man driver megen Spøg med La Fayette og hans Nationalgarde. Det er al den Hævn, man tager. En Dame ler ad sin Skoflikker, der siger til hende efter det berømmelige Møde den 4de Februar: »*Jeg haaber nok, at min Søn en Gang skal blive det, en Marechal af Frankrig nu er. Jeg er jo Major i min Bataillon*«. Det vækker Munterhed, men med Urette; den Skoflikker har aabenbaret denne Adelsdame en af de Kræfter, der sikrer Re-

volutionens Sejr. »Min Søn skal en Gang blive det, en Marechal af Frankrig nu er«.

Det adelige Selskab er ikke i Stand til at forstaa det. Naar vil Forstaaelsen komme? Er Revolutionen ikke en Genstand for Spot, bliver den et Modelegetøj; man faar patriotiske Smykker, Smykker *à la Constitution*, Trikoloretobaksdaaser, Constitutionskostume, Revolutionshat. Man kan da ikke beklage sig over en Udvikling, der ved at sætte Smagen for Antikken i Stedet for ældre Moder giver »Handlende med Frivoliteter« Lejlighed til at forny deres udstillede Varer. Handlende med Frivoliteter! De dukker op allevegne i denne Vinter 1789—90, Tiden, da Forsamlingens Kæmpehakke faar hele det gamle Frankrig til at styrte i Grus, Parlamenter, Provinser, Lav, Gejstlighed, Hær.

Men om end Adelen synes at finde sig i sin Skæbne, er der andre, med hvem dette ikke saa meget er Tilfældet. *Parlamentslavet* underkaster sig ikke saa hastigt. »Kalotterne, der blev klippede paa fire og tyve Timer«, som Seneffe skriver, har sat sig til Modværge en enkelt Time. Parlamenterne har protesteret, det i Rennes i en meget skarp Tone, det i Rouen med grædende Taarer, det i Metz sledskende. Men man har tvunget »Kalotterne« i Rennes til at overbringe en Undskyldning; den 7de Januar har den gamle Fronde maattet ydmyge sig for den unge Revolution. Et dumpt Nag sidder tilbage hos hele den borgerlige Verden, der danner de gamle Retskollegier.

Ogsaa visse Provinsstænder har protesteret. Der er Provinser, som har gjort Mine til at svare paa deres Ophævelse med at udskille sig. Nancy vil vedblive at være Hovedstad i sit Hertugdømme; Corsica truer med at rive sig løs; Paoli, Modstandens Leder, maa gøres til Overhoved for det nye Departement. De fleste Steder lægger Provinsen Skinsyge for Dagen mod Paris, »der suger alt til sig«, skriver en Lorraine-deputeret bittert, og i de enkelte Provinser viser de Byer, der er forkastede som Hovedstæder, Skinsyge mod de begunstigede.

Allevegne lægger ogsaa Haandværkerne stærk Misfornøjelse for Dagen. Ophævelsen af Lavene vækker Modstand: Marat protesterer voldsomt derimod. Forsamlingen udstedte Forbud og gik yderst skrapt til Værks mod »Arbejderkoalitioner«, Fagforeninger og Striker, som vi vilde sige i vore Dage. Desuden hersker der stor Nød, om det er alle samtidige Beretninger enige; under den stærkere og stærkere Kornknaphed bliver Brød en sjælden og dyr Vare. I Lyon lever 28,000 Mennesker af den of-

fentlige Godgørenhed; i Louviers finder Young Spinderierne tomme. De privilegerede faar deres Velfærd ødelagt, men med dette følger uundgaaelig, at ogsaa Industri og Handel rammes — og derfor ogsaa Arbejderen. Grundlovsforsamlingen har maattet oprette Godgørenhedsværksteder; i Oktober er der 18,000 af dem. Femten Millioner gaar der med til at holde dem i Gang i 1790. Men de Arbejdere, som Nationen giver Føde, finder aldrig Føden tilstrækkelig.

Paa deres Side maa Industridrivende og Handlende se deres Forretninger ødelægges og lægger ikke Skjul paa deres fjendtlige Stemning. De har givet Bevægelsen af 1789 deres Tilslutning, men de mærker, at den bliver dem lovlig dyr.

Og nu er det, at Gejstligheden, som ogsaa har støttet Revolutionen i de sidste Maaneder af 1789, brat maa staa for Skud og tvinges over i Revolutionsfjendskab af den haarde Beslutning om Salg af Kirkegodset. Denne Hændelse er af største Vægt for Udviklingen af Revolutionen, som derved skaffer sig bitre Fjender — de, der lider under Salget — og Venner, tilknyttede ved personlige Interesser, — de, der drager Fordel af det. Det er da nødvendigt, at vi dvæler noget længere ved Sagen.

* * *

Det egentlige Udgangspunkt for den nye Kirkepolitik maa sikkert siges at være af finansiel Art.

»I holder stadig Drøftelser. Og Bankerotten hænger Jer over Hovederne!« Det er ogsaa her Mirabeaus Tordenrøst, vi hører. Og han har Ret. Bankerotten hænger over Hovederne. Necker kan ikke pine flere Udveje frem; Forsøgene paa at laane — en Gang 30, en anden Gang 80 Millioner — er mislykkedes; de nye Skatter lader sig ikke opkræve; de patriotiske Gaver, hvor de deputerede giver Eksemplet ved at ofre Sølvspænderne paa deres Sko, »kalder Taarerne frem«, men indbringer ikke 7 Millioner. Diskontobanken, som man skylder 155 Millioner, er uvillig til at indlade sig dybere med Staten, og da Necker lægger Planer om Oprettelse af en Nationalbank, strander de, fordi der mangler Sikkerhed. Hver Dag har sit nye Indfald og sin nye Skuffelse. Der er deputerede, som synes at faa Inspirationer fra oven. »Mine Herrer«, udbryder Wimpfen med ét, »giv bare Tid i tyve Minutter, saa skal jeg skaffe Dem 600 Millioner«. Men da de tyve Minutter er omme, kommer der ikke en Søsling ud af det.

Man var kørt fast. Hvad var der at gøre? Intet andet end at bekvemme sig til Plyndringer, tage Pengene, hvor de var at finde, i Gejstlighedens Kister.

* * *

»Kongerne«, staar der at læse i *Ludvig XIV*'s Memoirer, »er absolutte Herrer . . . over al Ejendom, gejstlig som verdslig, at drage Nytte af som en fornuftig Sparepenge, altsaa som Statens Bedste kræver«. Forholdene bragte Grundlovsforsamlingen til at tænke som Ludvig XIV.

Kirkens Formue var anselig; den havde virket fristende paa alle pengeløse Statsmænd i det sidste Aarhundrede. Der havde ogsaa meldt sig imødekommende Teoretikere til at hæve deres Betænkeligheder. Da denne Formue var tilvejebragt i Kraft af de døendes Vilje, var den kun Kirkens betroede Gods. »Kirken er alle de troende tíl sammen«, erklærer en Taler, »ingenlunde Præsterne alene«. Men de troende er just Statsborgerne. Alt dette smager stærkt af Sofisme. Den usminkede Sandhed var, at man trængte til Penge.

Desuden gaves der en Gruppe, hvem Statens Pengeforhold ikke laa saa meget paa Sinde, og som dog drev stærkt paa Sagen. Det var den antikatolske Gruppe. Dér havde man ikke noget imod at skabe Strid mellem Gejstligheden og Revolutionen og ødelægge det kirkelige Lav ved at forarme Kirken. Pastor Rabaut Saint-Etienne lægger største Glæde for Dagen, da Loven er vedtaget. »Gejstligheden er ikke længer en Stand! Den er ikke længer et Lav, ikke længer en Stat i Staten . . . . Herefter maa Præsterne danse efter Statens Pibe. *Der staar nu kun tilbage at faa dem gifte*«. Denne lille Gruppe, om hvis stærke Indflydelse under den nye Kirkeforfatnings Gennemførelse vi senere skal høre, bruger Politikere som Duquesnoy, der simpelt hen svarer paa enhver Indvending: »*Hvad vil de da have, man skal betale Gælden med?*«

Man havde ophævet Tienden, og Gejstligheden havde samtykket deri. Nu haabede man, den atter vilde vise sig imødekommende. Maaske havde det været klogt, om den selv havde gjort Begyndelsen og ofret det, der ikke kunde reddes, ved at tilbyde Kaution for et Laan, saa at de, der kun tænkte paa Statens Underskud, kunde forsones. To Maaneder efter beklagede den intelligenteste Prælat i Forsamlingen, Boisgelin, at et saadant Tilbud ikke var fremsat i det rette Øjeblik; men, siger han, »mine fortræffelige Medbrødre er ikke kommen udenfor

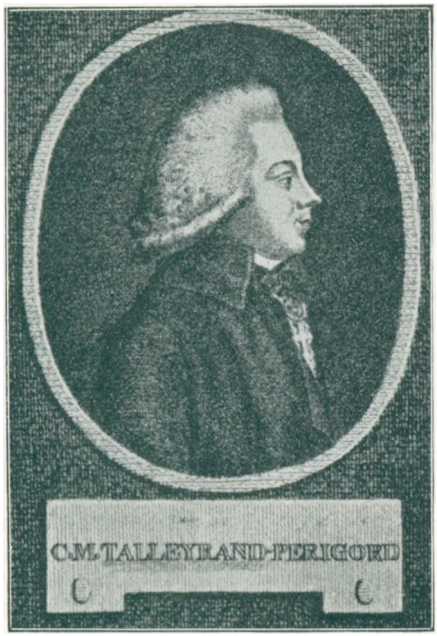

Talleyrand.

Augustinersalen« (Stedet for de tidligere gejstlige Forsamlinger). Ved at stille 400 Millioner til Raadighed kunde man muligvis have reddet alt. Men som allerede sagt, de privilegerede forstod hverken at slaa fra sig eller at manøvrere.

Desuden forblindedes Gejstligheden af sin ganske oprigtige Sympati for Revolutionen. Naar den ikke havde Tanke for nogen Krigsmanøvre, skyldtes det, at den ikke troede paa Krigen. Den døvede sig med sine *Te Deum*. Den kunde ikke faa sig selv til at tro, at man til Tak derfor vilde klæde den af.

Den, som tændte Minen, der længe havde været lagt, var i øvrigt en af Kirkens egne. Den 10de Oktober listede Biskoppen af Autun, Talleyrand, sig op paa Tribunen. Han var ikke af de larmende Politikere; ganske stilfærdig henstillede han ved Mødets Slutning, at Kirkens Ejendomme skulde stilles til Raadighed for Staten. Forslaget fik næste Dag Støtte af Mirabeau. Det blev en af de allerlidenskabeligste Debatter, og en nærmere Udredning af den vilde have stor Interesse.

Gejstligheden satte sig heftigt til Modværge: Tienden, til en Værdi af 80 Millioner aarlig, havde den givet Slip paa, men Ejendommene, der dog gav mindre Indtægt, nægtede den at udlevere, thi dette var at fradømme sig, hvad den rettelig kunde bygge paa, at berede sig et Trælleaag og tilmed at misbruge andres Tillid; at udlevere de dødes Ejendom vilde man overlade Bispen af Autun. Maury tog Kampen op med Lidenskab, Sieyès med Fasthed; Boisgelin gjorde med Føje opmærksom paa, at Ejendommene ikke var skænkede til *Kirken*, men til forskellige Institutioner, Abbedier, Præstegaarde, Hospitaler, Kollegier, med bestemte Formaal. Den 31te Oktober kastede han Ballast ud og tilbød at stille 400 Millioner til Raadighed. Det Tilbud havde det været fordelagtigt at modtage; Nationen var ved at gøre en daarlig Handel, og La Fare gjorde ogsaa opmærksom paa, at Landet vilde faa tunge Byrder paa sig, den Undervisning og den Fattighjælp, hvis Udgifter afholdtes af de truede Ejendomme. Le Chapelier svarede, at Gejstligheden kun øvede »en gold og farlig Godgørenhed, skikket til at støtte Lediggang og Fanatisme«. »Nationen vil derimod danne disse Huse, som nu er viede Beden og Hvile, om til statsgavnlige Værksteder, hvor den fattige kan finde Underhold forenet med Arbejde; *der skal ikke være andre arme end de, som selv vil være det*«. Lad os ikke glemme, at disse Ord blev udtalte for hundrede og tyve Aar siden.

Denne Le Chapelier lod de Tanker skinne igennem, der ledede en hel Gruppe: naturligvis tænkte han paa Underskuddet, men for øvrigt »*var det daarlig Politik at lade de store Embedslav have Ejendom*«. Dog den, der gav det afgørende Stød til Forslagets Sejr, var Mirabeau.

Grégoire og en Snes andre Sognepræster erklærede sig for Talleyrands Forslag; ikke des mindre bevirkede »den Smerte, hvormed man saa' Ejendomsretten gaa over til Staten« (som en af de stemmende sagde), at Forslaget, der stillede Kirkens Eje til Raadighed for Nationen, kun vedtoges med 368 Stemmed mod 346, idet 40 deputerede undlod at stemme og 300, der næsten alle tilhørte Højre og Centrum, var fraværende.

* * *

Henved tre Milliarder var paa denne Vis kommen Staten i Hænde. Necker følte det næsten som en Byrde. Hans Samvittighed krympede sig ved Sagen, og dertil kom, at det stod for

En Assignat.

ham som saare vanskeligt at faa omsat denne Formue, der ganske overvejende bestod i Jordegods. I Huj og Hast og paa et Tidspunkt, da alt var usikkert, stod man i Begreb med at kaste en Masse Jord ud paa Markedet. Vilde dette ikke fremkalde et vældigt Fald i al Ejendom? For at vinde Tid lagde den bekymrede Finansmand sig syg.

Gejstligheden lod ikke Haabet fare. Maaske vilde man lade den beholde Ejendomsretten til Jorderne og nøjes med at opkræve den Indtægt af disse, som Statens Trang nødvendiggjorde.

Dette Haab skulde betages Kirken den 10. April 1790. Da stillede Prieur, Marne*), Krav om, at den gejstlige Ejendom erklæredes for *Nationalejendom*. Det var under denne Debat, at Boisgelin gjorde et sidste Forsoningsforsøg. Han foreslog, at Gejstlighedens Formue simpelt hen skulde tjene som Pant for et Laan. Men Flertallet var allerede bleven fjendtligere stemt mod selve Gejstligheden; i sin truede Tilstand viste den sig nu mindre velsindet overfor Revolutionen end i 1789; et Brud var at forudse. Og da Dom Gerle, en demokratisk Munk,

*) Marne var hans Valgkreds. Tilføjelsen gøres for at skelne ham fra Prieur, Côte d'Or.

der havde stemt for Konfiskationen, troskyldig stillede Forsamlingen det berømte Forslag, hvorefter Katolicismen skulde erklæres for Statsreligion, vakte han et Ramaskrig af Forbitrelse paa de Bænke, hvor han havde Plads. Det var ved denne Lejlighed, at Mirabeau første Gang talte om den Balkon, hvorfra Karl IX havde skudt paa Huguenotterne. Forslaget forkastedes med 496 Stemmer mod 400, og den 16de April vedtog Forsamlingen *Nationaliseringen*. Som nødvendigt Modstykke til denne oprettedes et *Kultusbudget*. »Et sidste Slag rettet mod Gejstligheden«, skriver en deputeret med Føje. Forholdsreglen betød virkelig en iøjnefaldende Nedgang, moralsk set, for Arvetagerne af Bossuet og Fénelon. Desuden bragte den dem i Afhængighed af Staten, der meget snart naar til at regne sig for berettiget til at straffe den »daarlige Sognepræst« eller den »daarlige Biskop« ved at fratage ham Lønnen — og »daarlig« er den, der ikke vil give Kejseren, hvad Kejserens er.

Et vægtigt Spørgsmaal stod stadig aabent. Hvorledes skulde man *realisere* disse Ejendomme? At sælge var vanskeligt; den almindelige Usikkerhed og de religiøse Betænkeligheder stod i Vejen. Kommunestyrelserne syntes at kunne blive nyttige Mellemled. Paris' gik i Spidsen; Bailly tilbød at købe 27 religiøse Stiftelsers Ejendom for 200 Millioner; man modtog det og udvidede Fremgangsmaaden til andre Kommuner. De betalte i kommunale Veksler, for hvilke vedkommende Ejendomme var Pant. Men da disse Veksler blev paatvungne Statens Kreditorer som Betalingsmiddel, var det, naar alt kom til alt, bedre ligefrem at udstede Papirspenge, der garanteredes ved Kirkeejendommene til de tre Milliarder. Saaledes fremkom de berømte eller berygtede *Assignater*. Assignaten repræsenterer oprindelig sin Værdi i *Nationalejendomme;* den har Tvangskurs, og Indehaveren af den kan tage sig betalt i Ejendomme. Og ad denne Vej fremhjælpes den vældige Operation, som denne i Historien enestaaende Omsætning af Ejendom repræsenterer. Allerede den 10de Januar øjnede man tydelig det moralske Resultat af denne Forholdsregel. »Assignaterne«, skriver Thomas Lindet, »vil ikke være længe om at komme ud i Landet, og *enhver som kommer i Besiddelse af dem, maa, enten han vil eller ej, blive en Forsvarer af Revolutionen*«. »Denne Operation«, siger Ordføreren i April, »vil gøre Statens Bedste til en Sag for alle dens Borgere«.

Debatten fandt Sted den 10de, 15de, 16de og 17de April. Højre bekæmpede en Forholdsregel, der vilde gøre Salget af

Kirkegodset endeligt og uigenkaldeligt; Maurys Vrangvilje gjorde ham til Profet; thi han forudsagde, at Assignaten vilde faa en stormfuld Fremtid, og det vilde ende med Bankerot. Men Pétion profeterede lige saa sandt, da han erklærede: »Det gode ved Assignaterne vil være, at de sikrer Revolutionen«. Skønt de ikke talte samme Sprog, havde de Ret begge to: Assignaten var nær ved at volde Frankrigs Ruin, og den »sikrede Revolutionen«.

Den 17de April vedtoges Loven, der gav det nye Papir Værdi som Mønt.

* * *

Modstanden rundt i Landet blev meget stærk. Gejstligheden tordnede paa Prædikestolen mod alle, der vovede at erhverve »Kirkens Ejendom«. Og dette satte lige straks Assignaten i den farligste Miskredit.

Ganske vist virker Salget af Nationalejendommene, som vi skal se, til at skabe Revolutionen paalidelige Forsvarere, de Købere, hvis Velstand grundes derpaa; men fordi Lovgivningsmagten nødes til at lønne Præsterne, bindes den meget følelig og bliver i lange Tider ude af Stand til at skille Kirken fra Staten, naar den ikke vil øve en fuldkommen klar Uret. Og vi skal snart se, hvorledes det Forhold, man saaledes har fremkaldt, fører lige ud i den borgerlige Kirkeforfatnings Urimeligheder.

En anden Følge bliver, at fra nu af siger det store Flertal af Gejstligheden sig løs fra den Revolution, som den langt snarere havde fremmet end hæmmet, og som den næsten alle Vegne havde hilst med Bifald. Der herskede Forbløffelse og Uvished hos de Sognepræster, som var det nye Regimente allermest hengivne (selv hos Grégoire i nogle Dage). Paa deres varme Tilslutning svaredes der med en Udplyndring, der allerede ledsagedes af fornærmelige Udtalelser. Det var jo en Veninde af det sejrende Parti, som skrev: »Lad de gejstlige Ejendomme sælge; vi bliver aldrig af med Udyrene, saalænge man ikke ødelægger deres Huler«. Condorcet, som man ikke kan mistænke for blidere Følelser overfor den katholske Gejstlighed, mener — et Aar efter — at Sagen er bleven gennemført »ubilligt og uklogt«, og at man ved at lade Præsterne bære Smerten har vendt en indflydelsesrig Faktor fra Revolutionen.

Ikke mange Uger efter skærpedes deres bitre Følelser ved Opløsningen af de religiøse Ordener.

Kan man undres over, at Gejstligheden, da den saa' sig angrebet og krænket paa alle Maader, protesterede skarpt, at nogle Hyrdebreve slog over i en bitter Tone mod »de ryggesløse« og deres »gruelige Misgerninger« og at nogle Bisper, saaledes Bispen af Tréguier, gik til den hidtil usete Yderlighed at lyse Ban over Revolutionen og alle dens Gerninger og ønske, at Frankrig maatte »vaagne op« og med et almindeligt Raab »kræve vore gamle Love tilbage og Genoprettelse af den offentlige Orden«?

Mange Statsborgere er, som vi har set, rede til at følge denne Opfordring. Forsamlingen, der nu ogsaa viser den største Foragt for de »elendige Cahier'er«, som man regner for »bare Ammestuesnak« og har overbudt, saa man ikke længer kendes ved dem, vækker Misnøje paa saa mange Maader, at den i Februar 1790 maa rette et Opraab til Landet for at retfærdiggøre sig. »Vaagn op, Ludvig. Det er Tid, det er paa høje Tid, at du viser, du er en Bourbon«, raaber man til Kongen. Og det er Grunden til, at Revolutionspartiet har ønsket, at Ludvig skulde komme hen i Forsamlingen den 4de Februar, og til at man har takket ham med oprigtig Begejstring; thi som Mme Beauplans Skoflikker sejrsstolt sagde til hende, ved at erklære sig for »Revolutionens Hoved« synes Kongen at godkende dens Værk og uforbeholdent kræve Agtelse for det.

* * *

Forsamlingen gik altsaa videre. »For hver Dag gør den nye Skridt hen mod Fornuften«, skriver et af dens Medlemmer. Det sidste halve Aars Arbejde havde været saare broget: Drøftelse af Forfatningen, den administrative Reform, Organisation af det lokale Styre, Debatter om Underskuddet, Kirkegodset, Corsica, Hæren, Kolonierne, Negrenes Frigørelse, Presselovgivningen, Nyordningen af Skattevæsenet, Levnedsmiddelforholdene, for ikke at tale om 150 Møder, optagne af uforudsete Forhold. Den havde »famlet sig frem«, siger Lindet, som ikke kan tænkes at se for sort, havde skudt den ene Drøftelse ind, før den anden var sluttet, og afbrudt en Debat om Hæren med en om Munkene eller om Slaveriet. I Februar 1790 stod man endnu midt i det Vildrede, som voldedes af de forhastede Beslutninger fra Natten den 4de August, »denne i mange Maader usalige Nat«, skriver en Venstredeputeret. Det hændte, at Forsamlingen, i Rus eller i Træthed, snublede i de Ruiner, den selv fremkaldte.

Nu oversendte Ministrene den hver eneste Sag og bragte den derved, siger Lameth, ind i en Labyrint, »som den ikke kunde rede sig ud af«. Den var bange for alle disse »Sager« og gav dog selv Anledning til dem; dens Behandling af dem prægedes af Forvirring. »Kortene i den Bule er saadan blandede«, skrev Mirabeau, »det er saa vanskeligt at spille efter noget, der ligner System . . . at man kan ødsle med sine aandelige Kræfter og slide sig træt hver eneste Dag for til sidst at staa paa samme Sted som før, nemlig midt i Kaos«. Imidlertid, som en fremmed Gesandt skriver, »synes Anarkiet at brede sig i hele Landet«. Det kom ovenfra.

Ved Sommerens Begyndelse gik det stadig lige saa livlig til i Forsamlingen. »Det er overmaade hedt«, skriver man i Juni, »men Forsamlingen kunde alligevel nok behøve Is til at køle sin Lidenskab«. Undertiden gjorde den sig latterlig, f. Eks. da den med største Alvor ved sin Skranke modtog »en Deputation fra alle Jordens Folkeslag, Indiere, Arabere, Armeniere, Ægyptere o. s. v.«, »Ambassadører uden Mandat«, skriver en Venstredeputeret, og Baron Crussol opdager iblandt dem en Neger, som tjener hos en af hans Venner og som »agerer Afrikaner« for Betaling. Da Forsamlingen havde været Lovgiver for den hele Verden, var det den kært at modtage Lykønskninger fra den hele Verden — om saa samme Verden var et Falskneri.

Hoffet gjorde intet for at modstaa den Bevægelse, der rev Forsamlingen med. Greven af Provence havde først drevet Favras frem til hans Sammensværgelse og derefter brat ladt ham i Stikken og fundet sig i, at han blev hængt. Sligt skulde nok tage Modet fra de ivrige. Men i øvrigt gav Kongen slet ingen Opmuntring til de »Politikere«, der havde haft Lyst til at sætte Bom for Bevægelsen. Han betalte Mirabeau for at give sig Raad og fulgte ikke Raadene. Hoffet blev i sin slappe Uvirksomhed uden nogen ledende Tanke, det vilde ikke vide af Oprørsforsøgene, men stødte ogsaa Tilbud om Bistand fra sig; Necker lod det i Unaade snige sig bort; La Fayette holdt det paa Afstand, saa han ikke vidste, hvordan han var stedt, og for Mirabeau, der stod rede til at tjene det, var det bange, skønt han var fattet paa at finde sig i alt, store Ofre og smaa Ydmygelser. Blot en eneste Hævn er der tilbage: daglig at stille Forsamlingen Ansigt til Ansigt med Revolutionen, som den tjener, et Skue, der volder Forlegenhed.

* * *

Landet, som man var i Færd med at skaffe en Forfatning, havde under dette holdt op med at vise Lydighed mod de almindelige Love. »Mandrin kan for Tiden«, skriver man, »blive Konge over en, ja over flere Provinser«.

Det kunde være ønskeligt at tage et nyt Overblik over Tilstanden rundt i Frankrig. I Paris holder Distrikterne selve Kommunen i Skak, og Kommunen holder Forsamlingen. Syden er i en saa overophidset Forfatning, som tænkes kan; fra Lyon til Toulouse bringer den revolutionære Gæring de ureneste Elementer i Røre; i Toulon har Pøbelen i December 1789 rejst sig mod Marinekommandanten d'Albert de Rions, som man har tvunget Bystyrelsen til at kaste i Fængsel; i Marseille har vi i Marts 1790 en Opstand af Havnepøbelen, som har faaet Nationalgarden til at vende sig mod Militæret og har slaaet en Officer, de Bausset, ihjel. Ved denne Lejlighed har La Fayette stemplet Anarkiet i Landet »fra Strassbourg til Nîmes«, og bedst vilde det være at gengive hans Tale her.

Forsamlingen, der ikke selv tør gribe ind, tillader paa den anden Side ikke, at Kongen griber ind. Og i øvrigt vilde dette nu ogsaa være ugørligt, fordi Hæren, der i nogle Maaneder har vaklet, selv gør Opstand og bliver et Bytte for Rystelser.

OTTENDE KAPITEL.

Soldaternes Opstand og Føderationen.

Gæring i Hæren. Officererne taber deres Myndighed. Føderationen. Kærlighedsfesten Dens opløsende Virkning i Hæren. Opstanden i Nancy. Hæren vækker Frygt, hvad der atter fremkalder Ønsker om Krig.

Allerede den 20de Februar 1790 havde Forsamlingen stillet sig selv et Spørgsmaal, der et helt bevæget Aarhundrede igennem har bevaret en tragisk Aktualitet: »Naar og under hvilke Forhold bør Militæret skyde paa Statsborgerne?« Militæret gav imidlertid Problemet en meget simpel Løsning ved at svare: »Aldrig«. Dets Tilbøjelighed gik langt snarere i Retning af at slutte sig sammen med Urostifterne end af at undertrykke dem.

Kellermann sagde paa sine gamle Dage: »Det er Liniehæren, Revolutionen skyldes«. Dermed mente han, at Hæren, der maaske havde kunnet kvæle Revolutionen, ikke vilde det.

Vi har talt om, hvorledes denne Hær var sammensat: af Soldater med meget slet Ry, Galgenfugle, som Dubois-Crancé, en Officer, der dog tilhørte yderste Venstre, senere kalder »Røvere« fra Forsamlingens Talerstol; af Underofficerer, der havde set sig brutalt standsede i deres Løbebane og æggedes op af en retmæssig Skinsyge; af Officerer med indbyrdes modstridende Sympatier, idet nogle ønskede at svinge sig op ved Demagogvenlighed, medens andre forargedes paa Revolutionen, men stod ganske magtesløse, takket være enten deres egen Svaghed eller deres høje foresattes og først og fremmest Kongens. Det er i Regelen just ikke Prætorianersind, vi lærer at kende i Vaissières *Aristokratbreve*, hvoraf mange har Officerer til Forfattere: de røber en bitter Nedslaaethed, for en Del fremkaldt af en berettiget Afmagtsfølelse. »De har kæmpet, saalænge de evnede«, skriver Kaptajn Désiles den 24. Juni 1790. Men det, som gør dem modløse, er i mindre Grad Troppernes uforskammede Opsætsighed end det Angiveri, der forpester selv Officerstanden.

Tilmed vidste de sig, for at sige det igen, stadig udsatte for at blive ladt i Stikken. Krigsminister La Tour du Pin, en tapper Soldat fra Syvaarskrigen, var en hæderlig, høflig Mand *med Følelse*, men, siger Esterhazy, han var »svag og lod sig lede af sin Søn, en fanatisk Demokrat«, altsaa et af den Slags Mennesker, der søger at slukke Ildebrande med en Svamp. En Svamp havde man ført hen over de franske Gardisters Gerninger, og allerede den 13de August havde da Noailles, der ingenlunde kunde regnes til Reaktionen, maattet paapege, forsigtigt og frygtsomt nok for Resten, den disciplinære Opløsning, der var i Gang allevegne. Til Svar havde Forsamlingen udnævnt en Komité med det Hverv at skabe »en ny Hær«. Dette havde syntes en ny Opfordring til den gamle Hær til at opløse sig.

Efter Oktober 1789 havde Gæringen grebet om sig, og ved Begyndelsen af Sommeren 1790 havde den afstedkommet et Nedbrydningsarbejde, der gav sig spredte Udslag. Her og dér kunde en Opstand bryde ud, falde til Ro ved Indrømmelser og ganske naturlig atter blusse op for sluttelig at gaa sin Gang ustraffet og avle nye Opstande.

En af de mest karakteristiske fandt Sted i Regimentet Royal Champagne i Hesdin, hvor en nittenaarig Officer, der siden vandt Navnkundighed, Nicolas Davout (d'Avoust hed han den Gang) gik i Spidsen for Underofficerer og Soldater mod sin Oberst, krævede, at han skulde »aflægge Regnskab«, og foranledigede eller fandt sig i, at han forhaanedes. Da Regimentet den 15de Maj havde faaet Ordre til at forlade Hesdin, hvor Nationalgarden støttede det mod dets overordnede, protesterede det, nægtede Lydighed og havde den Dristighed at klage hos Forsamlingen. Denne udtalte ganske vist, at den var »smertelig overrasket«; men da Regimentet haardnakket nægtede at lyde sin Oberst og drage bort, gav den efter. Fra nu af og Maaneder igennem er Garnisonen i Hesdin et Bytte for det rene Anarki, lader haant om sine Officerer, adlyder kun den unge Løjtenant d'Avoust og giver Landet et Eksempel, der følges allevegne.

Der lod sig i Virkeligheden tage et Overblik for hele Landets Vedkommende over det Røre, som — fra Januar til Juli 1790 — aabenbarer en fuldstændig Opløsning af Disciplinen; man kunde skildre, hvorledes *Lorraine-dragonerne* i Tarascon plyndrer Regimentskassen og afsætter deres Officerer, hvorledes *Auvergne* gør Mytteri i Quesnoy, *Colonel-général* i Lille, *Penthièvre* i Rennes, *Guyienne* i Nîmes, hvorledes *Vivarais* gør Opstand mellem

Béthune og Verdun for at komme tilbage til den Garnison, man har villet drage det bort fra, hvorledes *Vexin* tvinger sine Officerer, som beskyldes for at ville forgive deres Mænd, til at spise med dem, hvorledes *Royal Marine* nøder sine foresatte til at drage bort, hvorledes *Beaune* kræver 11,000 Livres som paastaaet Tilgodehavende, *Forez* 39,000, *Poitou* 40,000, *Salm-Salm* 44,000, *Châteauvieux* 201,000, og *Beauce* 240,000, som det fratvinger Officererne i Guld og Forskrivninger; hvorledes det oprørske *Touraine*-Regiment i Perpignan nægter at anerkende de loyale Underofficerers Myndighed og belejrer Obersten, Vicomte de Mirabeau, som er ilet derned fra Paris, men som nu efter at have forsøgt Underhandlinger paa sin barsk-godmodige Vis ser sig nødt til at gribe til Kaarden for at bane sig Vej ud af sin Bolig. I dette Foraar 1790 har en Snes Regimenter mishandlet, haanet, truet og plyndret deres Officerer. Og snart skal man opleve i Nancy, at tre Regimenter kaster høje overordnede i Fængsel — et fuldkomment Oprør, som kun Generalløjtenant de Bouillés Energi forhindrer i at blive til Borgerkrig.

Hvad foretager Forsamlingen sig? Den bliver meget greben og føler ved hver eneste Opstand en »smertelig Overraskelse«. Denne Overraskelse maa overraske os. I en halv Snes Breve har La Tour du Pin (hvis eneste Udvej er at skrive) givet den Underretning om det militære Anarki, anført oprørende Træk af Ulydighed, og navnlig har han den 4de Juni i Ord, det er værdt at mærke sig, talt om et foruroligende Forhold, »Dannelsen af *hint Militærdemokrati, en Art politisk Uhyre, som stedse er endt med at fortære de Riger, der har frembragt det*«. Forsamlingen giver sit Bifald til Kende, men tager ingen Forholdsregler; thi det kan dog næppe kaldes en Forholdsregel at »bede Kongen om strengt at straffe enhver Ulydighed mod de militære Love«. Grundlovsforsamlingen vilde være saare fornøjet med at kunne lade den ildesete udøvende Statsmagt ene om at gribe haardt ind — for saa at kunne gaa i Rette med den straks efter. Dette godtgøres klart deraf, at naar de deputerede stilles overfor et eller andet bestemt Tilfælde, viser de Svaghed og svigter.

Det er jo da ogsaa »Officerernes Skyld«. Har Soldaterne i Valence udleveret deres Kommandant, des Voisins, til Pøbelen, der har myrdet ham — ligesom Pøbelen i Caen tidligere har myrdet Belzunce —, da ligger Skylden, skriver en fremragende Skribent, »hos den udøvende Statsmagt, der lader revolutionsfjendske Officerer blive i deres Stillinger«. Den 4de Juni lægger

Robespierre fra Forsamlingens Talerstol alt over paa Revolutionsmodstanderne blandt Officererne, hvem man ønsker at tvinge til at tage Afsked. »Det vil blive vanskeligt«, skriver Lindet den 14de Juni, »at hævde Disciplinen, saalænge det gamle Officerskorps beholder Magten. Det vilde være bedst, om de tog deres Afsked under et.« Og derimod lader sig intet sige, saafremt Forsamlingen fremturer i sin tvetydige Holdning; da var det bedre, som Mirabeau skriver, »rent ud at aftakke Kongens Hær og skabe en anden paa Grundlag af Revolutionens Principer«. Derved vilde man i det mindste berøve de ulydige Soldater deres Paaskud. Som Sagerne staar, vover Forsamlingen ikke at ave det »Uhyre«, La Tour du Pin har peget paa, og evner ikke at faa det blidt med det gode. Den forsøger dog derpaa: Soldaterne skal opfordres til at sende Deputationer til Føderationen paa Marsmarken; dér vil de, medens de blide Broderskabsfølelser udfolder sig, komme til Forstaaelse af, at de ikke bør se Fjender i foresatte, der rækker Hænderne mod dem, og ikke bør bedrøve Forsamlingen, der som en Moder indbyder dem til Paris.

* * *

Føderationen, den nær forestaaende Nationalføderation, var nu — i Juni 1790 — eneste Samtaleemne. Den skulde besegle hine Sammenslutninger, der opstod allevegne af sig selv, hine *Føderationer*, der samlede Grupper af Flækker, af Korporationer, af Byer, af Provinser. Under den ildevarslende Skumringstilstand, hvori Anarkiet sænkede det ulykkelige Land, famlede man efter hverandres Hænder; Baandet, der havde holdt Nationen sammen, var Kongen, og det Baand slappedes og truede med at briste; den nationale Selvopholdelsesdrift drev da de arme Folk til at gaa sammen i Flokke. Det var tillige et Pust af en højsindet Følelse af Broderskab. Den Formel er saa ofte bleven misbrugt, at man er tilbøjelig til at smile ad den; men i 1789's Frankrig var Følelsen ægte; de Hænder, der famlede efter hinanden i Frygt, forenedes med hinanden i Kærlighed. Bevægelsen udgik fra Vesten; den 26de Oktober 1789 gik femten bretonske Kommuner i Føderation; paa den modsatte Kant af Landet, i Dauphiné, sluttede fjorten Kommuner Pagt den 29de November, og i Vinterens Løb rakte Byerne allevegne hverandre Haand. Ved at tilintetgøre Korporationer og Provinser truede Grundlovsforsamlingen med at sønderdele Frankrig;

her genskabte nu Landet beundringsværdigt sin Enhed paa egen Haand. Efter at Kommunerne i hundredevis havde sluttet sig sammen, kom Raden til Provinserne at »føderere« sig; den 13de Februar 1790 — Dagen er værdt at huske, saa vigtig blev Bevægelsen — samledes delegerede fra Bretagne og Anjou i Pontivy og »udtalte højtidelig, at de ikke var Bretagnere eller Anjouboer, men Statsborgere i samme Rige«. Grundlovsforsamlingen, der nærede en uklar Frygt for Bevægelsen, vilde nu lede den ind i visse Baner. Som Repræsentanter for Føderationerne kaldtes delegerede fra Nationalgarderne sammen til en storslaaet Ceremoni i Paris paa Aarsdagen for Bastillens Fald. De delegerede begyndte at komme i Julis første Dage. Da fik man at se, i hvor høj Grad Provinsen — bag ved alle de revolutionære Klubber — vedblev at være loyal.

De delegerede mødte nemlig besjælede af en troskyldig Kærlighed til Kongen. Under Audiensen hos Ludvig XVI overrakte Touraines delegerede ham en Ring, Henrik IV havde baaret. Bretagnerne — hvem man fremstillede som hidsige Revolutionsvenner — kastede sig grædende for Kongens Fødder, og deres Formand bød ham sin Kaarde. »Aldrig skal den plettes med andet end Deres Fjenders Blod, Sire!« Ludvig omfavnede ham: »Jeg har aldrig tvivlet paa mine kære Bretagneres Hengivenhed og Troskab. Hils dem alle, at jeg er deres Fader, deres Broder og deres Ven!«

Suverænen lod sig rive med af den højsindede, stundom noget enfoldige Stemning af indbyrdes Kærlighed, som Forberedelsen til Festen kaldte til Live overalt.

Med egne Hænder havde fornemme Damer, Munke, Sildekoner og Borgermænd rejst en Grønsværsforhøjning lige overfor Fædrelandets Alter, og paa dens Trappetrin trængtes det hele Paris for at se Ceremonien. Den er ofte nok skildret: hvorledes Bispen af Autun, iført sit gejstlige Skrud, traadte hen til Alteret og fejrede Messen, omgivet af 400 Præster med Trikoloreskærf over deres hvide Kjoler, og hvorledes han med Mitra paa Hovedet og Krumstav i Haanden velsignede Nationalgardens Oriflamme og de tre og firsindstyve Departementers Bannere.

La Fayette havde den foregaaende Dag taget Ledelsen af Bevægelsen; Festen blev hans. Han skred hen til Altret, lagde sin Kaarde dér og fremsagde Troskabseden mod Nationen, mod Loven og mod Kongen. Rusen blev til Afsind; Nationalgardens Kommandant blev grebet ved Benene og baaret i Triumf.

Forsamlingens Præsident, de Bonnay, aflagde derefter Eden, der gentoges af alle de deputerede; men Tilskuerne viste Kulde overfor sine Repræsentanter. Man gjorde Løjer med dem; de var optraadt med en Flok gamle paa den ene Side og en Flok Børn paa den anden, »Regiment Hark og Regiment Knort«, lød det blandt Masserne. Til Gengæld blev Ludvig XVI hilst med Bifald; man raabte »Leve Kongen!« stærkere, end man raabte: »Leve Nationen!« Til Altret gik han imidlertid ikke; han stod op foran sin Armstol, medens han sagde: »Jeg sværger at anvende al den Magt, der er overdraget mig ved Statens Grundlov, til at haandhæve den Forfatning, som er vedtaget af Nationalforsamlingen og godkendt af mig«. Nu lød nye Bifaldsraab, og henrevet heraf løftede Dronningen den fremtidige Ludvig XVII op i sine Arme: »Se min Søn, han, saavel som jeg føler paa samme Maade«. Begejstringen var vanvittig; Bannerne sænkedes, og Salver dundrede. Man svævede helt oppe i det Blaa; en delegeret fortalte, at han havde hørt Kongen sige, »at han, om det krævedes, vilde udøse sit Blod til Forsvar for Revolutionen«.

Om Aftenen var der stor Illumination. Medens 600 Musikanter i Notre-Dame udførte »*Bastillens Indtagelse, Hierodrama*, Tekst af Kong David«, dansedes der paa Tomten af den ødelagte Bastille. »Alle er i det hele berusede af Kærlighed til Kongen og Kongefamilien«, skrives der den 16de Juli.

Dagens Hændelser gav i Virkeligheden meget at tænke paa. Mirabeau — som just nu var fuld af Forbitrelse paa La Fayette — beklagede, at det hele var faldet ud til en Forherligelse af denne »Gilles César«*); Kongen burde være kommen til Hest som »Føderationens General« og taget Vejen fra sin Trone til Altret, hvorhen han vilde være bleven baaret »paa Armene af de Mennesker, som man vil bruge til Trusel mod ham, medens de dog er fuldt og helt monarkisk sindede«.

Ikke des mindre havde Dagen været god for Kongen; paa det Punkt stemmer alle Vidnesbyrd overens. Der var til Sorg for Mirabeau faldet et latterligt Skær over den »lusede« Forsamling (*l'Assemblée »crottee«*), der haanedes plumpt i de næste Dages Gadevise.

* * *

*) »Gilles« haanligt i Stedet for »Jules«; Navnet bruges omtrent som det tyske Hans Wurst.

Da Hoffet ikke forstod at »drage Fordel« af Føderationen, var det følgerigtigt, at den vendte sig til dets Skade. Den blev især fordærvelig for Soldaterne, som havde været Hærens delegerede. Dem havde Klubberne taget sig af, og alt imedens havde de omhyggelig indprentet dem deres nye Pligter, som var at nære Mistillid til deres Officerer — disse rene og skære »Aristokrater« — og aldrig, om de saa maatte vise Ulydighed mod Kongen, under noget Paaskud udgyde fransk Blod — bortset fra deres foresattes. »Denne Fest«, skrev Bouillé, »har forgiftet Tropperne«. Straks efter gør »Dronningens Regiment« Mytteri i Stenay under Paaskud af, at Officererne vil forraade Byen til Østrigerne. Men dette er kun ringe, sammenlignet med, hvad der hændte i Nancy.

Forsamlingen, som la Tour du Pin den 6te August har tilstillet en Klage over »denne Styrtesø af Militæropstande«, har endelig den 16de vedtaget en Lov om, at de skal undertrykkes. Kongen sender de Malseigne til Nancy for at undersøge Regnskaberne. Dér bliver han øjeblikkelig bestormet og trængt af Schweizerne og maa trække blank for at komme ud af Kasernen. Men bag ham stormer Soldaterne ud og belejrer under truende Raab Kommandanten de la Noues Bolig. Malseigne, der forfølges af de andre, flygter til Lunéville. De la Noue arresteres i sit Hus og slæbes saaret i en Kachot; flere andre højere Officerer fængsles, og til sidst faar Oprørerne ogsaa fat i Malseigne, idet Lunévilletropperne griber og udleverer ham; den 30te føres han fangen til Nancy under Forhaanelser og Raabet: »Paa Lygtepælen!«

Med »den almindelige Oversvømmelse« for Øje havde La Fayette formaaet Forsamlingen til at gaa over fra Truen til virkelig Indgriben. Fæstningskommandanten i Metz, Bouillé, fik Paalæg om at undertrykke denne »Militærrevolution«. Han samlede 90 Batailloner og 104 Eskadroner og marcherede uden videre Tøven mod Nancy. Han gjorde vel i at gaa rask til Værks; thi Forsamlingen var allerede ved at vakle under Robespierres Bebrejdelser og vedtog en meget tvetydig Dagsorden, Barnave havde foreslaaet, med det Formaal at hæmme Bouillés March.

Bouillé var imidlertid allerede i Nancy. Efter en hidsig Fægtning ved Stainvilleporten, hvor 56 af hans Mænd og den tapre Kaptajn Desiles faldt, var han trængt ind i Hjertet af Byen under en uafbrudt Geværild, der endnu kostede 400 af hans Soldater og 40 Officerer Livet. Opstanden var undertrykt.

Der maatte nu tænkes paa at forebygge Gentagelser. Schweizerne blev i Kraft af særlige Retsregler overgivet til deres Officerers Dom, 33 henrettedes, 41 sendtes paa Galejerne, de samme, der ikke to Aar efter blev ført i Triumf gennem Paris's Gader. Soldaterne fra de andre to Korps maatte ikke vente saa længe paa Tilgivelse. Kommissærer fra Forsamlingen satte igennem, at der sloges en Streg over Fortiden; men »deres overdrevne Lemfældighed gjorde stor Fortræd«.

Men i Ridehuset følte man allerede Uvilje mod Bouillé (hvem man straks havde ønsket til Lykke), fordi han havde været for hurtig til at lade Oprørerne henrette, og ikke tre Maaneder efter blev den arme La Tour du Pin selv styrtet.

Denne Svigten ødelagde den Virkning, Opstandens Undertrykkelse ellers kunde have gjort. Soldaterne, som kom tilbage fra Føderationen, havde spredt udviklingsdygtige Gæringsspirer allevegne. Fra Besançon til Cahors, fra Rennes til Huningue hører man i August og September om voldsomme Brydninger mellem Soldater og Officerer. At »Militærmagten er ved at opløse sig«, træder saa klart for Dagen, at det hos visse deputerede baade af Højre og af Venstre fremkalder et hemmeligt Ønske om en Krig, idet man tænker sig, at den vil nøde Soldaterne til at give de Lidenskaber, der nu ikke lader sig undertrykke, Afløb i Kamp mod Fædrelandets Fjender. Ganske vist er der andre — og det er Flertallet — som ikke er saa forhaabningsfulde, men gruer ved Udsigten til en Krig med Europa i det Øjeblik, da Hæren synes i fuldstændig Opløsning.

Nu, i dette Efteraar 1790, bliver Spørgsmaalet brændende. Af de to Parter, Europa og Revolutionen, har vel ingen endnu besluttet at angribe den anden; men de tager truende Maal af hinanden. Føderationsfesten, som man har fejret i en Alkærligheds Rus, truer med at faa frygtelige Eftervirkninger.

Katharina II.

NIENDE KAPITEL.

Krig eller Fred?

Europa og Revolutionen. Europa i 1789. Dets Fejlsyn med Hensyn til Frankrig i det hele og navnlig med Hensyn til Revolutionen. Europæiske Stridsemner: det orientalske Spørgsmaal; det polske Spørgsmaal. Polen bliver vor Frelse seks Aar igennem. Katharina II. Kejser Leopold. De udenrigske Lensbesiddere i Alsace. »Frankrig giver Afkald paa Erobringer«. Avignon. Europa begynder at tage Stilling i 1790, men tøver. Leopold afventer en Opfordring fra Ludvig XVI.

»Vi faar snart en Forfatning, og vi har Korn«, skriver et Medlem af Forsamlingen den 5te Juli, »men jeg tror, at Krigen vil tage vort Korn, vor Forfatning og vore Assignater«. Det er en Tanke, som paa dette Tidspunkt har besat mange deputerede, efter hvad deres Breve røber os. Nu var Tiden

inde, da de maatte rette Blikket ud over Ridehusets Mure, ja ud over Frankrigs Grænser. Hidtil havde de, uanset mangfoldige Vanskeligheder, kunnet opbygge deres Storværk med alle dets virkelige og uvirkelige Bestanddele. Men en ny Faktor, den udenrigspolitiske, krævede nu Opmærksomhed. Det Rygte var ved at vinde Tiltro, at Europa vilde blande sig i Frankrigs Forhold, et Rygte, som rummede en Trusel, en Kilde til stor Bekymring, fra hvad Synspunkt man end saa' det. Thi for alle klartskuende maatte det være aabenbart, at Krigen vilde nøde Revolutionen til enten at give Køb eller gaa til Yderligheder — en dobbelt Fare, der navnlig maatte gøre Mændene fra 1789 urolige.

Man har længe stillet sig det tredobbelte Spørgsmaal: Hvorfor kvalte *det monarkiske Europa* ikke Revolutionen, inden den blev en Fare for det selv? — Hvorledes gik det til, at den Koalition, der langt om længe dannedes af alle de mange Stater, lod sig holde i Skak af det enkelte Land, Frankrig, der dog var voldgivet Anarki, ladt i Stikken af sine militære Ledere og styredes af en i saa mange Maader uprøvet Regering? — Hvilket Mirakel skyldes det endelig, at Europa, der dog ikke har lidt afgørende Nederlag, falder fra hinanden overfor Revolutionen, der dog ikke har vundet afgørende Sejr, saa at det endog gaar paa Akkord med den og sønderlemmer sig med egne Hænder til Bedste for det nye Frankrig?

Løsningen paa dette tredobbelte Problem er fundet af Albert Sorel, der støtter sig paa en Betragtning baade af det førrevolutionære og af det efterrevolutionære Europa, og hvis Resultater vi kortelig maa gennemgaa.

* * *

Hvorfor blev Europas Indgriben saa sendrægtig, saa kejtet og i sidste Instans saa uheldig? *Af den simple Grund, at der ikke gaves noget »Europa«.*

Middelalderens gamle kristne Samfund var ikke længer til. For den selviske, ubændige *Udvidelsespolitik* var alt bleven ofret i de sidste fire Aarhundreder: religiøst Fællesskab, Familiebaand, monarkisk Fællesfølelse og de højtideligst besvorne Forbunds- og Venskabsforhold.

Der gaves ikke længer *Ret*. Magten raadede i alt; ethvert Baand mellem de »kristelige« Fyrster var bristet for den sejrrige Magtanvendelse. Nylig — for blot at holde os til dette

Eksempel — var det Polen, der blev sønderlemmet af to »filosofiske« Suveræner, Frederik II og Katharina II, og en »apostolisk« Fyrstinde, Maria Theresia. Europa ejede nu kun, hvad Metternich senere hen kaldte »Indvoldene af et Statssystem«. Naar dette Europa bestemmer sig til at drage i Felten »mod Revolutionen«, som det siger, sker det ingenlunde af Troskab mod de monarkiske Fællesinteresser, men i Haabet om Vest for Rhinen at finde et nyt Polen at lemlæste; man kommer først »den gode Broder«, Ludvig XVI, til Hjælp, da man tror ham saa langt nede, at han maa lønne sine »gode Brødres« Mellemkomst med nogle Provinser.

»For Kongedømmet! For Dynastierne!« lyder det hyklersk i 1792; men Revolutionen hverken foruroliger eller forarger Europa i 1789 eller 1790; den snarere glæder det. Fyrsterne stiller den fejlagtig i Klasse med *en Opstand*, der kan svække en frygtet og hadet Stat, den franske. Og har nogen Politik været gængs for Europa, har det været den, uden Blu at opmuntre Opstande af Folkene mod Fyrsterne. Man regnede Revolutionen for en Hændelse af samme Art som en Opstand af Ungarn eller Belgien mod Kejseren. Man forudsaa ikke, hvilken Udvidelsesevne det franske Røre vilde faa; det skyldtes et mellemliggende halvt Aarhundredes Erfaring, at Metternich senere kunde sige: »Naar Frankrig har Snue, nyser Europa«.

Der var lige saa lidt Tale om, at Europa følte Forargelse som Frygt. Dets Følelser overfor voldsomme Tronskifter var afstumpede. Candide havde jo nylig i Venezia truffet ti Suveræner uden Land*). Selv Kongemordet af 21de Januar er slet ikke uden Fortilfælde. Katharina II var kun bleven Regent ved at tage sin Mand, Peter III, af Dage, og Voltaire havde rost hende derfor; den første Dronning, man har ført til Skafottet, er ikke Marie Antoinette, men Maria Stuart, og den, der bragte hende did, var Elisabeth, hvem alle mulige Fyrster søgte Forbund med, Kong Jakob af Skotland, den henrettedes Søn, ikke undtagen; Cromwell, der havde ladet sin Konge hals-

*) Helten i Voltaires satiriske Roman »Candide« (1761) møder, samlede om ét Bord i et veneziansk Værtshus: Charles Edward, Repræsentant for det 1689 styrtede stuartske Kongehus; Iwan VI, den i 1741 styrtede Czar; Ahmed III, den i 1730 styrtede Sultan; Theodor v. Neuhof, der 1736 var optraadt som Konge paa det oprørske Corsica; Stanislaus Leckzinski (se S. 34 og Bd. V) og August III, fordrevne Konger af Polen. Senere kom der yderligere »fire Majestæter, der havde mistet deres Lande ved Krig«.

hugge, havde set Kongen af Frankrig bejle til sit Venskab. Kongeblod var ikke længer Konger helligt.

Hvad der tillige voldte, at Europa stod afvæbnet overfor Revolutionen, var, at man i egne Formaals Tjeneste havde gjort Brug af de mest foragtelige Redskaber og ladet de grusomste Straffemidler gælde. Europa kunde ikke rejse sig mod sligt, støttet paa Principer. Af dem havde det kun et, »Statsræsonen«, og den Tænkemaade var det just, som avlede en saa uudryddelig Mistillid mellem Fyrsterne indbyrdes, at enhver Koalition længe var umulig, og at den, der omsider blev bragt i Stand, fra første Færd var skrøbelig og snart atter gik itu.

* * *

Denne gensidige Mistillid havde dog maaske ikke været tilstrækkelig til at forsinke Suverænernes Indgriben, om ikke disse i flere Aar havde haft en Forestilling fælles. Som de saa' Tingene, forestod der en Opløsning af Frankrig, den nys saa frygtelige og frygtede Nation.

Frankrig var visselig »den overmodige Nation«. Men Europa ansaa den for ét med dens Konger. Til en vis Grad havde Europa Ret. Det var virkelig Capetingernes glimrende Politik, der i et Tidsrum af ni Aarhundreder havde skabt Frankrig. Dets Herskere havde stedse i deres Drømmen og Villen haft et større og altid større Frankrig for Øje. Europa regnede denne *Imperialisme* for en Drøm af en bundløst ærgerrig Fyrsteslægt; og naar denne Fyrsteslægt var lammet eller styrtet, vilde Frankrig ufejlbarlig stævne beskednere frem i Verden.

Hvilket Fejlsyn! Naar Capetingerne havde ført Frankrig saa vidt, var det, fordi Frankrig saa at sige bar sine Herskere; dette gælder den ringe Almue saavel som det fædrelandssindede Borgerskab, der har frembragt Filip den Smukkes ærgerrige Legister og Ludvig XIV's imperialistiske Raadgivere.

Mændene fra 1789 er for største Delen Legister, udgaaede fra samme Lag som Valoisernes og Bourbonernes Raadgivere. Mod den verdensborgerlige Aand fra 1789 strider ganske vist enhver Erobring; men den Aand skulde ikke kunne hævde sig længe overfor det Instinkt, der stedse vil drive Nationen frem mod dens naturlige Grænser. Allerede 1748 indrømmede d'Argenson, at »Pøbelen« drømte om store Erobringer. Og nu hæver Pøbelen sig i Vejret. Den gør ingen Vanskeligheder ved at lade sig bevæge til at overtage den gamle kongelige Politik — efter-

som Kongerne ret beset altid kun har været Udøvere af den nationale Politik.

Men Europa forstod ikke dette af Mangel paa nøjere Kundskab. Frankrigs Storhed var saa længe og saa maalfast bleven varetaget af dets Suveræner, at den forekom uadskillelig fra deres personlige Storhed. Eftersom det var gaaet tilbage for Kongen, maatte det ogsaa gaa tilbage for Frankrig; Riget vilde forsvinde som Faktor i det indviklede europæiske Problem. Revolutionen kom da ingenlunde til at stille de skarpe Stridigheder, der i 1789 var Europas Stater imellem, men opmuntrede dem tværtimod til at forfølge disse Stridigheder ved at bibringe dem den Indbildning, at de kunde være trygge ved Rhinen. Intet er bedre egnet til at vise det gamle Europas Affældighed end denne aandssvage Tanke.

* * *

»Det var i Nord- og i Østeuropa«, skriver Albert Sorel, »at den Krise opstod, som i Aarene 1789 til 1795 æggede Europas Stormagter mod hverandre, fremhævede det indbyrdes modstridende i deres Krav, bragte deres Kappestrid til Udbrud, godtgjorde Raaddenskaben ved deres statsretslige System, afledte deres Opmærksomhed fra Frankrigs Forhold lige indtil Slutningen af 1791, forhalede deres Koalition i lang Tid, lammede den fra det Øjeblik, den var dannet, og endte med at ødelægge den«.

Rusland havde et Aarhundrede i Forvejen kastet sig ud i den »europæiske Koncert« og bidrog til at bringe den i Urede. Fra en asiatisk Magt ønskede det at blive en europæisk, fra en kontinental Magt ønskede det at blive en maritim. To Have frembød sig for det, Sortehavet og Østersøen; dem lukkede Tyrkiet og Sverige for det, og desuden spærrede Polen det Vejen til det civiliserede Europa. Disse tre Skranker ønskede Peter den Stores Efterfølgere at sprænge, og hos Katharina II, der var Regent i 1789, havde Ønsket en voldsom Karakter. Hun havde brudt det allerede halvvejs sønderlemmede Polens Modstandskraft og lurede nu paa Ridderkongen i Stockholm og den allerede den Gang »syge« Mand i Konstantinopel. Denne frygtelige Regentinde havde maattet tage Preussen og Østrig med ved Polens første Deling; hun drømte om paa egen Haand at sluge Resten af det ulykkelige Land, men navnlig var det hendes Agt at udelukke andre fra enhver Andel, naar Sverige og

Tyrkiet viste sig at være modne til Fortæring. Hun maatte altsaa ønske at give sine hungrige Jagtfæller fuldt op at gøre andetsteds. Hun blev ikke straks opmærksom paa, hvad Revolutionen i saa Henseende kunde bruges til; men i 1791 indsaa hun klart, hvor nyttig en saadan Afleden vilde være; Ønsket om at undertrykke Revolutionen og i Tilgift bemægtige sig nogle franske Provinser skulde drive de to tyske Magter til at vende sig mod Rhinen, og under dette vilde de lade hende raade med Weichsel, Østersø-, Donau- og Balkanlandene. For denne machiavellistiske Plan ophører Tyskerne dog aldrig helt at have Øje; deraf deres Betænkeligheder ved at vende al deres Kraft mod Rhinen.

I 1789 var Katharina i Krig med Tyrkiet; Østrig var hendes allierede, men Preussen og England mistænktes stærkt af Petersborg for under Haanden at støtte Osmannernes heldige Modstand. I den Tanke at udnytte den franske Englænderfrygt havde Kejserinden foreslaaet Ludvig XVI en Alliance mod Albion, men i Versailles havde man betakket sig, hvad der forklarer den Uvilje, som Katharina havde fattet mod Bourbonerne, og som ikke skulde blive mindre, da det gik maadelig med Felttoget. Preussen, der glædede sig ved paa én Gang at kunne hæmme de frygtede Russeres Fremstød og ærgre de hadede Østrigere, veg imidlertid ikke tilbage for at vække Uroligheder i Polen.

Paa det europæiske Skakbræt spilledes der altsaa i 1789 et meget indviklet Spil. Saafremt nu de parisiske Revolutionsmænd lige straks havde gjort Indtryk af at ville blande sig i Partiet og lave Forstyrrelse blandt Bondebrikkerne, eller, hvad værre havde været, saafremt de havde gjort Mine til at bemægtige sig Skakbrættet, da vilde man maaske have opsat Partiet for at knuse disse besværlige. Men det modsatte skete: Revolutionen lammer ikke blot det franske Spil, den erklærer det højtidelig for sin Agt at opgive at være med i noget Parti i Fremtiden. Derved paadrager den sig saa stor en Ringeagt blandt de spillende, at det bliver dens Redning to Aar igennem; en Smule havde de i Juli og Oktober 1789 ladet deres Opmærksomhed afvende fra Spillet af Urolighederne i Paris og Versailles, men havde straks paa ny med truende Blikke kastet sig over deres Spil.

Disse franske Uroligheder blev altsaa en Tilfredsstillelse for Europa. Hilste Folkene Bastillens Fald med Glæde, saa' Kongerne kun deri en Svækkelse for deres »gode Broder i Versail-

les«. Frankrig »tilintetgjorde sig selv«, skrev Østrigeren Mercy; det »var redningsløst fortabt«, sagde Katharina II. Og Kongen af Preussen, Frederik Vilhelm, hvem den fransk-østrigske Alliance længe havde gjort bekymret og usikker, betragtede kun den folkelige Harme mod »Østrigerinden« som en ypperlig Anledning til at undergrave Choiseuls Værk og traadte uden Blu i Forbindelse med Forsamlingens radikale Ledere. Georg III og hans Minister Pitt drog blot den almindelige Slutning af Hændelserne, at en Konge, der forsvarede sine Borge saa daarligt, nu var mere at ynke end at frygte; man kunde da ikke saa hastig vente Franskmændene i Antwerpen.

Europas Ligegyldighed blev i højere Grad forstyrret ved den belgiske Revolution, der den 20de Oktober 1789 rejste Brabant og Liége mod Østrig; ogsaa her sporedes iøvrigt Preussens Haand snarere end Frankrigs. Da den »belgiske Republik« havde sendt Gesandter til Paris, fik Mirabeau, der paa den Tid var saare fredsvenlig, Forsamlingen til at afslaa at tage sig af dem, og Kongen modtog dem ikke. Josef II var da ogsaa ganske klar over, at det var Preussen, England og Holland, som havde Andel i de nederlandske Hændelser, og at tugte baade Oprørerne og deres falske Forbundsfæller var hans eneste Tanke, da han døde den 20de Juli 1790.

Hans Efterfølger, Leopold II, havde ikke hans pirrelige Sind. Som Storhertug af Toscana havde han læst Machiavelli i Palazzo Pitti; han var en Fyrste-diplomat. Han lovede Belgierne Tilgivelse; dernæst lod han snildelig Englænderne vide, at han i paakommende Tilfælde hellere vilde afstaa Belgien til Frankrig end anerkende dets Uafhængighed. Pitt fik en Forskrækkelse og lagde et Tryk paa Preussen, saa det opgav Belgierne. Den 26de Juni 1790 modtog Frederik Vilhelm i Reichenbach Sendebud fra Østrig, fra Holland og fra England. Man bad ham slaa Nederlandenes Sag af Tankerne, og man gav ham allerede saa smaat at forstaa, at et fælles Felttog mod Frankrig vilde gøre det muligt for Preussen at afrunde sine Grænser. Da samtidig Katharina II gjorde Tilnærmelser i Verelä til den svenske Konge, Marie Antoinettes ivrige Ven, kunde det nu i Sommeren 1790 se ud, som om det længe adskilte Europa gjorde fælles Sag. Revolutionen vakte endnu ikke Frygt hos det, men nu havde det faaet Øje for, at en Intervention kunde aflede eller hæve dets indbyrdes Stridigheder: for Rusland var det en Udvej til at sysselsætte Tyskerne, for Tyskerne et Middel

til at stille deres Begær, til at komme indbyrdes til Rette paa et splittet Folks Bekostning.

* * *

Paaskud til at intervenere manglede ikke. Havde end Forsamlingens korrekte Holdning i den belgiske Sag fjernet et af dem, var der tvende Spørgsmaal, der bragte det nye Regimente i Berøring — og straks efter i Strid — med to Magter, det romerske Rige og den romerske Stol. For Kejsermagten gjaldt det Lensretsbesidderne i Alsace, for Pavemagten Avignon.

Lensretssystemets Afskaffelse havde ramt en Række tyske Smaafyrster, der havde Rettigheder i Alsace. De havde nægtet at underkaste sig Loven om Ejendomsberøvelsen og havde skudt sig ind under de tyske Magter, der stod som Garanter for de westfalske Traktater. Det var i September 1789. Magterne, som den Gang havde nok at gøre andetsteds og laa i Strid indbyrdes, havde lagt Sagen til Side, idet de dog for en Forms Skyld meddelte den til Kabinettet i Versailles. Udenrigsminister Montmorin havde oversendt Forsamlingen Lensretsbesiddernes Protest; først den 28de April 1790 vedtog man dér, at Klagerne skulde have Skadeserstatning; men disses Krav gik videre: med Støtte i Ludvig XIV's Ord ved Alsaces Indlemmelse krævede de Ophævelse for deres Vedkommende af Lovene fra 4de August. Forsamlingen tog intet Hensyn til dette Krav: den var ikke bunden af Ludvig XIV's Ord.

I det hele gik den ud fra, at under den nye Æra kunde intet Kongeord binde den. Det kom for Dagen, da der paa denne Tid opstod Strid mellem England og Spanien, og den sidste Stat tog sin Tilflugt til Kabinettet i Tuilerierne i Kraft af *Familiepagten*. Forsamlingen nægtede da at tage Alliancens Konsekvenser; rigtignok søgte den ogsaa under dette et Princip at støtte sig paa (Principper gjorde den jo meget af), og dens Trang blev imødekommet af Robespierre, der gerne vilde skaffe sig Oprejsning for de Beskæmmelser, han uafbrudt led. »Vi maa erklære, at Frankrig *giver Afkald paa Erobringer, at det betragter sine Grænser som dragne af en evig gyldig Skæbnebestemmelse*«. Saa fredsvenlig Mirabeau end var, stod han dog for højt i Indsigt til ikke at advare indtrængende mod denne enorme Taabelighed. Man kunde ikke give Afkald paa at have en Udenrigspolitik, paa at hævde sin Anseelse, paa at holde sig krigsberedt, saa længe Europa vedblev at staa i Vaaben. »Indtil videre«,

udraabte han den 20de Maj, »*er og bliver den evige Fred en Drøm og en farlig Drøm, ifald den driver Frankrig til at afvæbne sig overfor et væbnet Europa*«. Men Svaret har allerede lydt fra Sognepræst Rollé: »Lad alle Nationer blive frie som vi, saa vil der ikke længer blive Krige«. Og nu drog Pacifismen Antimilitarismen efter sig; da Cazalès havde fremsat en højstemt patriotisk Udtalelse, endte det med, at en Mishagsstorm nødte ham til at undskylde sig. Ingen Diplomater! Ingen Soldater! Ingen umoralske Alliancer med Kongerne! Og begejstret vedtog man det navnkundige Forslag af 22de Maj, der blev indført som Paragraf VI i Grundloven, for at det kunde staa med uudslettelig Skrift paa den nye Samfundsbygning: »*Den franske Nation giver Afkald paa at føre nogen Krig i Erobringsøjemed*«.

Mirabeau havde paavist en saadan Erklærings Urimelighed og Tomhed i en ny Tale, hvis profetiske Indsigt viser os hans overlegne Genialitet. Dog, saa vidtskuende han end var, viste intet blodigt og straalende Fremtidssyn ham det, der virkelig hændte: Slaget ved Jemmapes og Erobringen af Belgien knap to Aar senere; Slaget ved Fleurus og Besættelsen af Holland knap fire Aar senere; Slaget ved Millesimo og Plyndringen af Piemont; Slaget ved Rivoli og Østrigs Tilbagedrivelse; Slaget ved Pyramiderne og Undertvingelsen af Ægypten; Slagene ved Marengo og Hohenlinden og den militære Oversvømmelse af Italien; Slagene ved Austerlitz, Jena, Sommo-Sierra, Wagram og Borodino; Voldsbesættelsen af Bruxelles, Amsterdam, Mainz, Milano, Venezia, Rom, Neapel, Wien, Berlin, Madrid, Warszava, Moskva, af det hele Europa, en Voldsbesættelse foretaget for Krigshæderens Skyld af Soldater, der bar den trefarvede Kokarde under Fanen fra 14de Juli. »Nationen giver Afkald paa at føre nogen Krig i Erobringsøjemed«.

* * *

»Det var Forsamlingens Mening at give et stort Eksempel paa Uegennyttę, og den følte en oprigtig Stolthed derover«, skriver Sorel. »Det blev Europas Dom, at der var givet et stort Eksempel paa Svaghed, og det ønskede sig til Lykke dermed«. Den franske Gesandt skrev fra London, at det dér allevegne lød: »England har nu ikke længer noget at ængste sig for fra Frankrig og kan uden Skrupler og Frygt tilrive sig Herredømmet i den gamle og den nye Verden«. For en Gangs Skyld viste

England sig her ved sin Lettroenhed endnu naivere end Frankrig ved sin Oprigtighed. Det hele Europa saa' nu kun dette Land, der afvæbnede sig, under Synspunktet et let Bytte. Dette første Anfald af Pacifisme kom altsaa til at fremskynde Krigen ved at vække Naboernes Gridskhed og gøre Ende paa deres Frygt.

Som et muligt Paaskud for Kejserriget til at intervenere forelaa Lensretsbesiddernes Sag stadig. Et andet Paaskud ydedes af Grevskabet Venaissin. Det tilhørte Paven, Roms Suveræn, men smittede af deres Naboers Revolutionsaand fordrev Avignonboerne den 11te Juni 1790 Legaten, gjorde sig selv til en Kommune og tilbød sig til Frankrig. Overfor Romerfjenderne, der ganske naturlig tilskyndede til Anneksionen, gjorde de virkelige Mænd fra 1789 Dekretet af 20de Maj med dets Forbud mod Erobringer gældende. Øjeblikkelig kom det tomme eller det hyklerske ved Formlen for en Dag. Thi yderste Venstre hævdede virkelig med største Hidsighed, at man intet *erobrede*. Avignon gav sig selv, og man modtog det. Det var selve Robespierre, som foretog denne Distinktion — og den betød en frygtelig Breche, brudt i det opstillede Princip. Den 20de November 1790 opfordredes Kongen til at sende Tropper til Avignon.

Majdekretet var nu kastet over Ende: i Paris vrimlede en hel kosmopolitisk Verden, tyske, schweiziske, italienske landflygtige, der »tilbød« deres Lande; de var »Menneskehedens Gesandter«. Dertil kom, at disse Mennesker, opmuntrede f. Eks. af en Desmoulins, æggede til Uroligheder hinsides vore Grænser, og af saadanne Uroligheder kunde fremgaa et Mytteri hist, en Opstand her, som kunde give denne eller hin Kanton Lejlighed til at tilbyde sig til Frankrig paa samme Tid som til Friheden. Og da man er naaet til Efteraaret 1790, er Europa, som en Tid havde vist Ringeagt og derefter blot Opmærksomhed, begyndt at blive bange.

Det vendte sig til Kejseren, der baade var Broder til Marie Antoinette og havde modtaget Klagerne fra Lensretsbesidderne i Alsace og saaledes kunde støtte sig paa to Paaskud, hvis han vilde gribe ind. Men som den kølige Beregner han var, sagde Leopold, at man intet kunde foretage sig uden ligefrem Opfordring fra Tuilerierne; naar Kongen af Frankrig godkendte Revolutionen, skulde man da være mere kongeligsindet end Kongen?

Men da er det, at Opfordringen pludselig kommer fra Tuilerierne. Ludvig XVI, der ærligt er gaaet med til Revolutionen,

sætter sig for første Gang op imod den. Nu gælder det nemlig ikke længer hans Værdighed som Konge, men hans Samvittighed som Kristen. Grundlovsforsamlingen har begaaet den umaadelige Fejl, der faar uoverskuelige Følger, Vedtagelsen af Gejstlighedens borgerlige Forfatning. Af denne Pandoras Æske udflyver alle Ulykkerne: den afgørende Skilsmisse mellem den katholske Gejstlighed, selv dens liberaleste Fløj, og Revolutionen, Religionsforfølgelsen med Borgerkrig i Følge og det pludselige Omslag hos Kongen, der nu fremmer en Krig med Udlandet. Thi det er af denne skæbnesvangre Foranstaltning, endnu mere end af Alsace- og Avignonkonflikterne, at Krigen følgerigtigt fremkaldes, den Krig, som Revolutionens indsigtsfulde Venner var saa ængstelige for i Oktober 1790.

TIENDE KAPITEL.

Den borgerlige Kirkeforfatning.

»Vi har Magt til at forandre Religionen«. Forsamlingen og den katholske Kirke: *de døde, der taler.* Rom og Revolutionen. »En evangelisk Reform«. Martineaus Indstilling. Hvorfor man ikke skilte Kirken fra Staten. Voltaires Teori. Den nye Kirke. Man undslaar sig for en Drøftelse med Rom. Ludvig XVI's Sjælekvaler. Han sætter Loven i Kraft. Den franske Kirkes Modstand, støttet paa Inertiens Magt. Tanken om Edsaflæggelse opstaar. Dekretet af 27. November 1790. Forløbet af Edsaflæggelsen; den borgerlige Forfatnings Nederlag. Indvielsen af de edsvorne Bisper. Ludvig XVI drives over i Kontrarevolutionen.

»Kirken er en Del af Staten; vi er et Konvent*); vi har Magt til at forandre Religionen«. Den, der fremsætter denne Paastand i Mødet den 1ste Juni 1790, er Camus; en Mand, der nylig havde været Gejstlighedens Advokat. Som indbidt Jansenist lader Camus sig for at hævne det ødelagte Port-Royal føre ud i den yderliggaaende Teori om Statens Enemagt paa det religiøse Omraade. En deputeret siger senere: »Tre latinske Ord har styrtet Frankrig i Ulykke: *Veto*, *Deficit* og *Unigenitus*«. Det er Bullen *Unigenitus*, som Camus vil bringe Paven i Rom til at angre. Det synes da ogsaa, som Timen nu er kommen til et Opgør med Rom. Gallikanere og Jansenister agter at ydmyge Rom til Gengæld for deres tidligere Ydmygelser. I dem taler de døde fra Port-Royal. Og i en Rabaut-Saint-Étienne rører sig andre døde, alle de, der efter Calvins og Luthers Oprør har talt mod »den store Skøge«. Det er ganske uforstaaende at stille det Spørgsmaal, hvorfor Forsamlingen ikke, naar den ønskede at nyorganisere og reformere den franske Kirke, henvendte sig til Rom. For Camus, den bitre Jansenist (Mathieu Dumas siger: »nogle Jansenisters ubetænksomme, overdrevne Nidkærhed«), for Grégoire, den yderliggaaende Gallikaner, for Rabaut, Ørkenprædikanten, i hvem otte forfulgte Slægtled har faaet nyt Liv, gælder det jo netop fremfor alt om at forjage

*) d. v. s. en Rigsforsamling med grundlæggende, a Kongemagten uafhængig Myndighed. Denne særlige Betydning af Ordet *convention* var aant fra England og Amerika.

Rom fra Frankrigs Anliggender. Senere skriver en »Patriot«: »Den borgerlige Forfatning *paaførtes Patriotpartiet ved Overrumpling af Sektererne*«. Denne Forsamling, der mener at have Fremtiden i Sigte, forledes til sit styggeste Fejlgreb ved en Samvirken af aarhundredgamle hadefulde Stemninger. De døde talte sandelig i denne Forsamling, og det til fuldstændig Forstyrrelse for dens Ligevægt.

* * *

Af Hensynet til Gejstligheden kunde den ikke føle sig synderlig hæmmet. Unægtelig var der endog i Kirkens laveste Lag et vist Svind i den tidlige Revolutionstids Begejstring. Dog er det først i Oktober 1790, at Bispen af Embrun skriver til Bernis: »Sognepræsterne . . . *begynder* at mærke, at de er bleven holdt for Nar«. Nogle Bisper — Boisgelin hørte til den halve Snes, der kunde anføres — fastholdt uanset Kirkegodsets Nationalisering deres Troskab mod Principperne fra 1789. Endnu da de truedes af den borgerlige Forfatning, gjorde mange af dem endda Tjeneste ved Føderationsfesterne — det gælder endog en Conzié, Bisp af Arras, som snart efter af Forfølgelsen dreves over i de emigrerede Prinsers Raad.

Og Kirkens øverste Hoved, Pius VI, havde en Række Nederlag gjort til en forsigtig Mand; ved hvert Indgreb, Forsamlingen foretog paa det kirkelige Omraade, havde han indskrænket sig til at sukke uden at tordne.

Revolutionen havde altsaa enestaaende Medbør. Sognepræsterne, som den havde plyndret, vedblev at synge *Te Deum*, og Pavedømmet, der ellers tit havde været lettere at fornærme, tav stille. Adelen, der ingen Støtte fandt i de katholske Befolkningslag, syntes at have fattet sig paa at bære alt, og Europa havde ganske vist Opmærksomheden vaagen, men savnede en ledende Handling fra Kejserens Side. Ludvig XVI selv bøjede sig som samvittighedsfuld Suveræn under Loven og for Nationen.

Nu — i Juni 1790 — havde det bedste været at gøre Holdt, at blive ved det opnaaede, at genoprette Statsmyndigheden, vogte den tilkæmpede Frihed og samle hele Nationen om de sejrrige Principer. Men dette kunde paa ingen Maade passe dem, der vilde fiske i rørt Vand og af den Grund maatte ønske, at det vedblev at være rørt, ej heller de frygtelige Sekterer, der agtede at nytte Øjeblikket til at hævne Romerkirkens mange

Ofre, fra Admiral Coligny til Port-Royals Nonner. Den borgerlige Forfatning blev for disse et Vaaben, der skaffede dem den attraaede Hævn, for hine den Lædersæk, der udspyede de tiltrængte Storme.

* * *

Tilsyneladende var det en evangelisk Reform; at dømme efter Udtalelser fra visse af dens Ophavsmænd gjaldt det en Tilbagevenden til de apostoliske Tider, da Folket valgte sine Sjælehyrder. Til de Tider kendte man sandt at sige ikke ret meget — og heller ikke til de Vilkaar, der havde raadet ved hine Valg. Under alle Omstændigheder var det kristne Ursamfund ikke længer til, og hvorledes skulde man genfremstille det? Som et første Skridt havde man da maattet rense det stemmeberettigede Statsborgersamfund for de Protestanter og Jøder, som man netop lige havde optaget i det — og for Fritænkernes Masse. Rigtignok var dette et Argument, der maatte møde Ringeagt hos et Menneske, som besjæledes af »Evangeliets sande Aand«.

En administrativ Reform var det ogsaa og en, der ikke var saa meget at indvende imod, ifald den gennemførtes med Maadehold. »Vi ser«, siger Udvalgsordføreren, »Stifter, der kun rummer 80, 60, 50, 40, 20, ja 17 Sogne, medens andre omfatter 500, 600, 800, ja 1400«. Dette var stødende for Grundlovsforsamlingens geometriske Aand. Var det bedste iøvrigt ikke at føre det hele tilbage til de stive (og kunstige) Departementsrammer? Gennemtænker man Forholdet nøjere, maa det unægtelig falde en Smule komisk at se denne »evangeliske Reform« faa en Tilsætning af denne i et og alt cæsariske Tænkemaade, at et Stift skal rette sig efter et administrativt Omraade. Man vilde føre Kirken tilbage »til Katakomberne«, men til Katakomber, opførte snorlige af en Diocletian.

Endelig var det en politisk Reform. Konkordatet skulde afskaffes, »det vanhellige, forargelige Konkordat«, udbryder den dydige Mirabeau, indgaaet »mellem en umoralsk Pave og en Despot uden Kirkens og Rigets Vilje« — med det Maal at dele »Franskmændenes Rettigheder og Guld mellem to Usurpatorer«. Der kunde siges en Del om denne mildest talt summariske Dom over Værket af 1515. Men indrømme maa man, at det var bleven almindelig ildeset.

Den 29de Maj 1790 havde man begyndt Debatterne om Forslaget til den borgerlige Forfatning, hvis Ordfører var Mar-

tineau. Over seks Uger havde disse Debatter strakt sig — stadig afbrudte af andre Drøftelser. Den 12te Juli var de afsluttede med Vedtagelsen af Loven.

Interessen knytter sig til den almindelige Drøftelse, der havde varet i tre Dage. Martineau havde meddelt Reformens Hovedtræk: de gamle Stiftsdelinger afskaffedes, og der blev en Biskop for hvert Departement; ti Departementer dannede et Arrondissement under en Ærkebisp; der indførtes *biskoppelige Vikarer*, hvis Samtykke var nødvendigt, naar Bispen vilde foretage noget retsgyldigt; Kapitlerne ophævedes uden videre; Sognene fik nye Grænser; Bisper, biskoppelige Vikarer og Sognepræster *valgtes* af Departementets eller Kommunens Vælgerkorps; den kanoniske Indvielse meddeltes Sognepræsterne af Bisperne, og Bisperne af Ærkebispen. Ikke et Ord om Rom. Saaledes blev dette paa en Gang evangeliske, geometriske og kanoniske Tankeværk, der udgik af Forsamlingens Kirkekomités Overvejelser og formedes i Martineaus *Indstilling*.

En Reform var ganske vist nødvendig; den maatte synes selv de mest yderliggaaende Katholikker paakrævet; Forsamlingen havde kunnet angive visse Synspunkter for den: Stifternes Størrelse var urimelig forskellig, Bisperne var altfor sjældent bosatte i dem, visse Kapitler var unyttige, en ny Grænsedragning for Sognene kunde uden Skade foretages. Man havde kunnet indrømme Menighederne eller Gejstligheden en vis Delagtighed i Valget af Sjælehyrderne og havde med dette Formaal kunnet foretage en *Revision* af Konkordatet. Paa et saadant Grundlag kunde Kongen saa have forhandlet med Rom. Denne katholske Kirke, som man nu vilde omforme, havde Forsamlingen dog Gang paa Gang nævnt med dens andet Tillægsnavn, som den *romerske* Kirke. Hvor sælsomt, at man kunde tænke paa at ville *reformere den romerske Kirke uden Rom!*

Ret beset var der jo ogsaa en anden Udvej, at skille Kirken fra Staten. Saa vilde Staten ikke have faaet noget at gøre med Kirken; denne vilde have styret sig selv efter den Lov, som udgik fra Rom, og vilde i Forhold til Staten have dannet en Art privat *Korporation*, saaledes som den i vore Dage findes i Amerika. Men netop det Ord *Korporation*, der i vore Dage hinsides Atlanterhavet er en Beskyttelse for den katholske Kirke, lyder ilde i Grundlovsforsamlingens Øren. Egentlig talt er disse liberale fra 1789 cæsarisk sindede Mænd, der endnu ikke kender sig selv. De har deres Opfattelse fra Voltaire, som i 1768 skrev

til Schuvalov: »*Deres ophøjede Suveræn er den eneste, der forstaar at være Hersker: hun lønner Præsterne; hun aabner og lukker Munden paa dem; de staar under hendes Befaling, og alt er roligt*«. Martineau, der kræver Konkordatet opsagt, er i Virkeligheden en Forløber for Bonaparte, der bringer et nyt i Stand — til Dels for at kunne beherske Præsterne. Iøvrigt — her ser vi atter Følgen af Kirkegodsets Nationalisering — har man nylig højtidelig forpligtet sig til at afholde Omkostningen ved Gudsdyrkelsen, og hvis man nu skiller Kirken fra Staten, maa man vel tilbagegive de Penge, man har faaet som Vederlag for dette Løfte.

Nej, det bedste i alle Maader er at skabe en Statskirke, der iøvrigt staar uafhængig af Rom — og saaledes aldeles intet have med Rom at gøre.

Treilhard og Camus hævdede som det første og største Nationens Ret til at reformere Religionen; vi har citeret Camus; Treilhards Ord lyder: »Naar en Suveræn tror en Reform nødvendig, kan intet sættes op derimod. *En Stat kan godkende eller undlade at godkende en Religion*«. Napoleon gik aldrig saa vidt som sin fremtidige Statsraad.

Gejstligheden stod ret svagt i denne Strid. Dels fandtes der for mange Misbrug, og Konkordatet var ormstukket; et Regimente, der havde givet Kirken en Bossuet eller en Masillon, kunde ganske vist ikke være udelukkende slet; men det havde frembragt flere Mænd som Dubois end som Bossuet. Dels var Gejstligheden, som vi ved, ikke dadelfri; der var Bisper (og nogle af dem sad i Forsamlingen), som var personificerede Misbrug. Endelig var Gejstligheden gallikansk i bedste Forstand af Ordet; den yndede ikke Kurien; det var en Gejstlighed af samme Aand som den, der havde udsendt *Erklæringen af 1682;* lige til det sidste forarger den af Boisgelin beherskede *Bispekomité* den romerske befuldmægtigede Salamon ved sin store Interesse for den gallikanske Kirkes Friheder. Derved afvæbnes den noget, naar det drejer sig om at forsvare Roms Rettigheder. Den kan kun sige til de reformivrige: »I gaar alt for vidt« — et svagt Argument overfor en Camus' eller en Treilhards selvsikre Taler.

Paa alle Omraader gjorde Boisgelin Indrømmelser; dog indvendte han med megen Føje, at Valgene, det nye Folk foretog, i ingen Henseende vilde kunne lignes med de gamle kanoniske Valg. Men navnlig kunde han ikke gaa med til, at der foretoges saa mange Reformer i Kirken uden Medvirken af Kirken selv.

Han tænkte, om ikke paa Kurien, saa i det mindste paa en Forsamling af den franske Gejstlighed, der kunde skaffe nogle Nyindretninger Godkendelse hos »Kirkens Hoved«.

Men Camus vilde ikke en Gang indrømme Overhøjheden: »Hvad er Paven? *En Biskop, en Tjener af Kristus som andre Bisper med Virkekreds alene indenfor det romerske Stift.* — Det er paa Tide, at den franske Kirke, som stedse har været nidkær for sine Friheder, bliver befriet fra denne Trældom«. Lanjouinais omtalte kun Pius VI under Benævnelsen »Bispen af Rom«.

I sin interessante Gennemgang af Debatten vil Mathiez blot regne alt sligt for tomme Ord; i Grunden ønskede Komiteen, og Forsamlingen maaske ogsaa, en Forstaaelse med Rom. »Man skal bede (*supplier*) Kongen tage alle de Forholdsregler, det vil findes nødvendigt at tage for at sikre den fulde og hele Gennemførelse af Loven«. Dette, siger Mathiez, udtrykker Kirkelovkomiteens Tanke, og hermed synes det, at der gaves Bemyndigelse til en Forhandling mellem Kongen og Rom. Men for det første blev denne Artikel forkastet af Forsamlingen, og for det andet maa dens Udtryk mildest talt kaldes uklare.

Loven vedtoges 12te Juli og indstilledes samme Dag til kongelig Stadfæstelse.

* * *

Ludvig XVI led frygtelige Sjælekvaler; hans Læge Vicq d'Azyr konstaterede stærk Feber hos ham og maatte forstaa, hvad den skyldtes. Kongen forudsaa, at Loven vilde gaa igennem; han havde givet Nuntius Dugnani Varsel om det, men med det Formaal at bede Kurien være forsigtig. Efter Vedtagelsen skrev Ludvig selv til Pius VI i samme Tone. Paven svarede den 18de August, at han vilde undersøge Sagen nærmere.

Men Kirkelovskomiteen krævede bydende af Kongen, at han skulde give Stadfæstelse. Ministrene — hvoriblandt der var tvende Bisper — fraraadede Kongen at benytte sit *Veto*. Saa brød han overtvært og satte Loven i Kraft. Montmorin skrev til Rom: »Hans Majestæt har handlet, som hans Religion har indgivet ham«. Den krænkede Kurie tav, men den 22de Oktober lod Pius VI Kardinal Bernis*) forstaa, at han under ingen

*) fransk Skønaand og forhenværende Minister, der levede i Rom som Frankrigs diplomatiske Repræsentant.

Omstændigheder kunde godkende Lovene »i deres nuværende Skikkelse«. Alt imedens led Kongen af brændende Feber under sin Samvittigheds Piskeslag.

Den borgerlige Kirkeforfatning kundgjordes ude i Provinserne; men Bisperne bekæmpede den med Inertiens Vaaben. Opløsningen af Kapitlerne maatte imidlertid foretages, og det foranledigede uheldige Optrin; allevegne mødte man Bispen som en Hindring. Administrationens Mænd, der æggedes frem af *Selskaberne*, stod ude af Stand til at sætte noget igennem. Kirkelovskomiteen besluttede (som Mirabeau gav det Udtryk) at »sætte Mundkurv paa Gejstligheden«. »Disse opsætsige Funktionærer« maatte bringes til Lydighed. Den jakobinske Presse raadede til summarisk Strafudøvelse; »naar man førte en to—tre af disse Herrer for Folkets Domstol«, vilde de andre »tage sig bedre i Agt«.

Tanken om at afnøde Prælater og Sognepræster en formel Anerkendelse af Loven kom nu op. Den 26de November oplæste Voidel i Forsamlingen en Indstilling fra Komiteen, som mundede ud i Kravet om *Edsaflæggelsen*. »Naar den almene Vilje har talt, har de enkelte kun at lyde«. Et Afslag vilde blive det samme som en Nedlæggelse af Embedet, en voldsom Modstand vilde kunne paadrage Retsforfølgelse. Man arbejdede paa at drage Nederlag over sit eget Hoved.

Lidenskaberne var nu drevne paa Spidsen. Da den yderst moderate Biskop af Clermont fra Tribunen hævdede den franske Kirkes Ret til at samles i Koncil og pleje Raad indbyrdes, forstyrredes hans Tale af idelige Afbrydelser. Debatten fik endog i sin Voldsomhed et forvirret Præg. Fra Tuilerierne fulgte Kongen den, kvidefuld til Døden. Vedtoges Loven om Edsaflæggelsen, havde man med det samme Religionskampen. Burde da han, den trosivrige, fromme Fyrste, stadfæste den Lov, der var tusinde Gange værre end den anden? Mirabeau fik den Tanke, at han kunde fri Kongen for hans Bekymring ved et Tilbud om at faa Loven til at strande ved paa Skrømt at fremsætte endnu videre gaaende Krav; men Oppositionen fra Højre, som ikke forstod, hvad det drejede sig om, hidsede ham; han drev sig op i blindt Raseri og kaldte derved den farlige Maury frem, der ikke levnede den borgerlige Forfatning mindste Ære og spaaede en frygtelig Religionskrig. Den 27de November vedtoges Loven; man »brød alle Broer af«, som Montlosier udtrykker det.

Den 3die December bad Kongen Paven om at give sit Sam-

tykke til de tvende Love. Pius VI, der nu kunde støtte sig paa 93 franske Bispers *Genmæle*, svarede den 14de Bernis, at hvis han samtykkede, vilde han paadrage sig Dadel, ikke blot fra den almindelige Kirke, »men fra den gallikanske Kirke«. Alt hvad han formaaede, var at udsætte sin Afgørelse.

Men i Frankrig udviklede Begivenhederne sig med rivende Hast. Den borgerlige Forfatning havde skabt nogle nye Bispesæder, der skulde besættes; Vælgerne sammenkaldtes, og den 23de November var der paa denne Vis bleven *valgt* en Biskop af Departementet Ardennes, den 12te December en anden af Departementet Mayenne. Man troede ogsaa, at det ganske overvejende Flertal af Sognepræster vilde underkaste sig Edsaflæggelsen, og Ludvig XVI fik den 20de December Opfordring til at stadfæste Loven. Han døjede nogle frygtelige Stunder; i sin Desperation henvendte han sig til Boisgelin, og Bispen, som selv agtede at vægre sig ved Edsaflæggelsen, raadede den ulykkelige Fyrste til at give Stadfæstelse, »men saaledes, at det fremgik, at denne Godkendelse var aftvungen ham«; ogsaa Kongens gamle Ven Saint-Priest, en af de nylig afgaaede stift konservative Ministre, raadede ham til at give efter. Den 26de meddelte Ludvig Stadfæstelsen under store Sjælekvaler. Samme Aften oplæste Forsamlingens Præsident under almindelig Spænding det Brev, hvori Kongen udtalte sin Godkendelse. Venstre jublede. »Det var rigtignok en Stefanus-tekst*), som kunde kalde en Stenregn ned«, skriver Lindet, der siden kastede Præstekjolen. Det blev det hele Land, som fik Stenene over sig.

* * *

»Man venter, at det store Flertal af Gejstligheden skal vise Lydighed«, skriver la Marck til Mercy den 30te December. Dette var den almindelige Mening, men den viste sig gal. Gejstligheden i Forsamlingen gav Eksemplet. Den 4de Januar havde ikke blot 47 Bisper af 49, men to Trediedele af de deputerede Sognepræster — nylig saa oprigtige Venner af Revolutionen og stadig tilbøjelige til kort og godt at bøje sig for den borgerlige Forfatning — nægtet denne Revolution den krævede Edsaflæggelse. Deres materielle Forrettigheder havde de ofret, deres religiøse Troskabsforhold kunde de ikke ofre den, førend Rom havde talt.

*) 26. December er Festen for den hellige Stefanus.

Dette virkede stærkt som Eksempel for Landet. Da de øvrige Bisper og Sognepræster Søndagen den 9de Januar blev opfordrede til at aflægge den skæbnesvangre Ed ved Slutningen af Messen, blev dette en umaadelig Skuffelse for Revolutionsvennerne. Omtrent Halvdelen svor, men deraf tilbagekaldte atter mange, saasnart Pius VI havde offentliggjort sin Fordømmelse af den borgerlige Forfatning. Selv førend dette indtraf, var der et Flertal paa henved 55 pCt., som vægrede sig ved Edsaflæggelsen. Gejstligheden var splittet i tvende Dele, og der skulde snart blive aaben Kamp.

Kun fire Bisper havde ikke vægret sig ved Edsaflæggelsen: Talleyrand (af Autun), hvem vi allerede kender alt for godt, Jarente (af Orléans), »en ren Galgenfugl«, siger en samtidig, den forrykte de Savines og den tidligere Førsteminister Kardinal Loménie de Brienne, den fødte Lakaj for enhver Magthaver, den atheistiske Erkebisp, der senere præsiderer i Klubben i Sens med sin røde Hat skaaren til som Jakobinerhue — alle de værste Produkter af Beneficiesystemet. Det var ingen heldig Begyndelse for »en Tilbagevenden til de apostoliske Tider«. Man havde ganske vist to Prælater til, Gobel af Lydda og Miraudot af Babylon — Bisper *in partibus infidelium**).

Man havde imidlertid erklæret de »opsætsige« Bisper for afsatte. Fra Februar til Maj valgte man deres Efterfølgere; 19 af de nye var deputerede Sognepræster med Grégoire i Spidsen. De maatte nu indvies, og Talleyrand bød sig til at blive Fader til denne »genfødte« Kirke, et paradoksalt Forhold. *Lydda* og *Babylon* bistod *Autun*. Den 20. Februar lagde de deres Hænder paa tre nye Bisper i Oratoriets Kirke. Disse kom saa igen til at indvie deres Standsfæller; thi efter at Talleyrand paa denne Maade havde givet den genfødte Kirke Livet, traadte han straks efter ud af den med en afsluttende Pirouette og vendte tilbage »til den verdslige Stand«. Gobel for sit Vedkommende modtog de tredive Sølvpenge i Skikkelse af Paris' Ærkebispestav, indtil den Time kom, da han afsvor Troen for snart efter at lide en blodig Død. Lindet, der blev Biskop over Eure, skrev den 14de Maj 1791 de ejendommelige Ord: »Endelig har da de, som sad til Bords, rejst sig, og de, der stod og saa' hungrig til, har faaet Plads og tager fat paa Maaltidet« — man maa studse over, i hvilken Grad denne gejstlige deputerede bevæger sig i Forestillinger om Spisen. Han kom maaske ogsaa til

*) Titulære Bisper (hvis nominelle Stifter laa i Hedningelande).

at finde Gildet for magert, siden ogsaa han næppe tre Aar efter slænger Krumstav og Kjole fra sig.

Et magert og bittert Gilde blev det virkelig; hvor mange Forsmædelser maa disse kunstig lavede Prælater ikke fordøje. Mennesker af Talleyrands eller af Lindets Art er de ingenlunde alle. Nogle — som en Grégoire, en Le Coz — mener ganske ærligt, at de renser en fordærvet Kirke; nogle trodser i kommende Aar, 1793—94, med sjældent Mod Forfølgelsen fra deres gamle Venners Side. Dog, i det store og hele er det ikke nogen fremragende Generalstab de kommer til at danne for en Hær, der ogsaa snart rammes af Mangel paa Soldater. Paa det kirkelige Omraade beredtes der straks i disse første Aar det føleligste Nederlag for Grundlovsforsamlingens konstruerede Statsmandsværk.

Allerede i Slutningen af Januar forudsaa man i Paris, at naar Paven tog Ordet, blev det kun for at fordømme; en Venstredeputeret skrev, at »Kardinalerne ikke kunde godkende den borgerlige Forfatning uden at fremkalde en sand Revolution i Rom, for hvilken de selv vilde blive de første Ofre«. Om Pavens afvisende Stilling kunde ingen være i Tvivl. Pius' Breve'r af Marts og April 1791 havde det ventede Indhold; den borgerlige Forfatning fordømtes højtidelig som skismatisk.

Fra den Dag af maatte Ludvig XVI som ivrig og logisk tænkende Katholik regne sig for en Synder. Han havde kun med største Modvilje givet Stadfæstelsen. Jo grusommere Begivenhedernes Udvikling bragte ham hans »Overtrædelse« for Øje og nødte ham til at fremture i den, des tilbøjeligere kom han til at føle sig til at bryde det Aag, som først havde fornedret hans Kongeværdighed og nu tyngede hans Kristensamvittighed. Først fra den Dag af trues Revolutionen for Alvor ovenfra, og det sker just paa samme Tid, som den støder an mod en af de Almenfølelser, der havde fastest Rod i lavere Lag, Følelsen for Katholicismen.

ELLEVTE KAPITEL.

Revolutionens Vendepunkt.

Kongen, Dronningen og Europa. Emigranterne. Forsamlingen giver Europa Paaskud. Avignons Anneksion er skæbnesvanger. Østrig tøver endnu. Den indre Krise. Landet ønsker, man skal gøre Holdt. Reaktion i Forsamlingen; det revolutionære Parti deler sig. Mirabeau og La Fayette; deres indbyrdes Misforhold hindrer Dannelsen af et moderat Parti. Mirabeaus Død. Kongefamilien under Tvang. Dens Fejlsyn paa Forholdene. Planer om at drage bort.

»Jeg vilde hellere være Konge i Metz end blive ved at være Konge i Frankrig paa en saadan Maade«, havde Ludvig XVI sagt, da han underskrev Loven om Edsaflæggelsen, »men *det faar snart Ende*«. Nu havde han kastet Skruplerne fra 1789 og 1790 over Bord og tænkte paa at kalde Europa til Hjælp.

Dronningen havde tænkt derpaa længe før ham. Vi bør ikke dømme dem for ilfærdigt. Der var Tradition for denne Tilkalden af Udlandet, som falder os Nutidsmennesker for Brystet. Coligny og Huguenotterne havde i sin Tid kaldt Englændere og Tyskere ind i Frankrig; Liga'en havde indkaldt det østrigske Hus; den store Condé, en fransk Prins, havde villet føre Spanierne til Paris i Frondens Spor. Desuden var der intet usædvanligt i, at Ludvig XVI stod i ganske andre Forbindelser med de fremmede Kabinetter end dem, det officielle Diplomati vedligeholdt; der havde altid i Versailles været en *kongelig Hemmelighed**). Det, vi har Grund til at undres over hos Ludvig XVI — naar Hensyn tages til Traditionerne og Praksis — er hans langvarige Skrupler.

Selv Marie Antoinette havde længe haft sine, saa meget »*Østrigerinde*« hun end var. Først henad Sommeren 1790 synes hun at have tænkt paa denne Henvendelse til Europa. Endda har man i Almindelighed ikke ret Forestilling om, hvilken Tanke hun forbandt dermed, en Tanke, som var en Kvindes, ja bedst passede for et Barn. Hendes Drøm gik slet ikke ud paa en Kontrarevolution, der skulde bringes til Paris paa de frem-

*) gængs Navn under Ludvig XV paa Kongens private diplomatiske Korrespondance.

Greven af Artois. Den senere Kong Karl X.

medes Ammunitionsvogne; den gik ud paa en blot og bar Demonstration ved Grænserne, der skulde være en Tilkendegivelse fra Hoffernes Side om at de »misbilligede den Maade, hvorpaa man behandlede Kongen«. Kejseren skulde have trukket Tropper sammen og gjort Mine til at rykke frem, Ludvig XVI skulde have sat sig i Spidsen for den franske Hær, og Leopold skulde være veget for sin Svoger; denne skulde sluttelig være vendt tilbage til Paris i Glansen af denne Sejr, hyldet af et hengivent Folk, der saa desuden havde »faaet en Advarsel«. Det hele var fantastisk, et balletmæssigt Scenearrangement, hvori Leopold maatte paatage sig en temmelig fjoget Rolle. Dronningen følte sig imidlertid for hos ham. Han gav det Svar, han stedse holdt sig til indtil Juni 1791, at han ikke kunde bestemme sig til noget, førend Kongen var draget bort fra Paris, hvor han i Tilfælde af et Indfald vilde være udsat for de største Farer. Tankegangen var ikke ufornuftig, hvad der viste sig klart nok i August 1792.

Ludvig XVI havde heller ikke givet sin Billigelse til denne Paakalden af Kejserhoffets Tjenstvillighed. Først den Dag, han underskrev Loven om Edsaflæggelsen, gjorde han Dronningens Plan til sin. Breteuil, hvem han indsatte til sin befuldmægtigede i Europa, skulde i Kongens Navn bede Kejseren henvende sin Opmærksomhed paa, hvad der skete i Paris.

Leopold, der just havde undertvunget Belgien, havde nu nærmet sig Preussen; dertil kom, at Katharina II, som i December 1790 havde tilføjet Tyrkerne det afgørende Nederlag, nu havde Blikket rettet mod det polske Bytte, hvoraf endnu Halvdelen stod tilbage at sluge. I den Tanke at faa sine medskyldige i den første Deling paa Afstand, arbejdede hun paa at faa dem vendt ad Rhinen til. Og den 20de Februar 1791 modtog Kejseren en Udsending fra Preussen i Wien og hørte venskabeligt paa ham.

Emigranterne spillede samme Rolle som Fluen paa Bagsmækken af Vognen. Deres Tal var vokset rivende. Den første Emigration — den i 1789 — havde, som en af Højres Repræsentanter udtrykte det, været »en Hovmodens Emigration«. Men nu var der opstaaet en ny og mere undskyldelig, foranlediget af Brandstiftelserne paa Slottene og Indførelsen af et Pariasystem paa de adeliges Bekostning. Unægtelig havde ogsaa Moden og Frygt for Menneskers Dom spillet ind med. Det er ikke Adelens Fjender vi giver Ordet; det er visse af dens Venner. Frénilly siger, »at ene Emigrationen og ikke de nye Love har øde-

lagt Adelen«. Det blev, siger han, »en beklagelig Epidemi«. Den røvede Kongen nyttige Venner i selve Landet. »*Man kan vinde et Parti, der staar slet*«, havde en aandfuld Kvinde skrevet fyrretyve Aar tidligere; »*men man kan ikke vinde et, man har opgivet*«. Det værste er, at »disse loyale og ulykkelige Ofre for ærgerrige Intriger«, som Frénilly ogsaa skriver, opgav Partiet i Frankrig for bedre at ødelægge det i Udlandet.

De første Emigranter havde straks vakt Europas Forbavselse; nu var de begyndt at vække dets Forbitrelse. Man havde givet dem en meget god Modtagelse — i den Tro, at de var velhavende og elskværdige. Men de var nu draget rundt, fra Bruxelles til Turin, med det frygtelige Smil, som Franskmanden viser Udlændingen, og havde saaret Folk og Fyrster. Desuden var de langt mere blottede for Midler, end man havde tænkt, og bragte derved Skuffelse. Endelig vakte deres »ægte franske Frivoliteter« Forargelse hos brabantske, tyske og schweiziske Borgermænd. Snart blev de Genstand for Had.

Landflygtigheden havde nu baade drevet deres Forestillinger højt op og bragt dem i Ulave. Greven af Artois havde sagt: »Vi vender tilbage om tre Maaneder« — han vendte tilbage fem og tyve Aar efter, saa han regnede en Smule forkert. »Vi vender tilbage!« — derved maatte forstaas: tilbage med Vaaben og Oppakning og med Enevoldsmagten i vor Oppakning. Den »eneste frie« Prins havde straks opkastet sig til eneste Repræsentant for Tronen og Dynastiet, som han arbejdede paa »at bringe paa Fode«. I Turin, hos sin Svoger Kongen af Sardinien, kom han snart til at gælde for en farlig Urostifter. Og samme uheldige Ry fik ogsaa de Emigranter, der uafbrudt strømmede til Mainz, Koblentz, Trier, Bruxelles. Med deres støjende Konspireren drømte de, at de ophidsede Europa mod Frankrig; i Virkeligheden fik Ophidselsen dem selv til Genstand. Tanken om at skulle være et Redskab for disse Franskmænd mod de andre vilde have været nok til at standse Udlandets Arm for et Øjeblik.

De morede sig alt imedens. De Breve, Vaissiére har offentliggjort, stiller de arme Mennesker i et bedrøveligt Lys: man spillede, souperede, dansede; man gjorde sig lystig over de tunge Tyskere eller Belgiere, »nogle Øldrikkere«, »nogle Fandens Hængehoveder«; der solgtes »Frivoliteter«; man satte Moder i Gang eller gjorde Kur til Damerne. »En saadan Maade at leve paa«, skriver en af de emigrerede Damer selv, »vil synes Dem

lidet egnet for Mennesker, der tragter efter at optræde som Statsreformatorer«.

De tragtede navnlig efter at optræde som Modreformatorer; hele Værket fra 1789 burde omstyrtes og dets Ophavsmænd straffes; de mest maadeholdne var de mest brødefulde, for Eksempel denne Grev de Lally, »Pøbelens Bærme« (*la lie de la populace*), som et vittigt Hoved havde sagt; og just for at blive af med disse stygge moderate burde man drive Sagerne paa Spidsen. »Jo galere det bliver, des hurtigere vil der kunne hjælpes paa det«.

Som ægte Franskmænd vedblev de, vel at mærke, at være gode Franskmænd paa deres Vis. De kaldte højlydt Europa til Hjælp; men de vilde være faret i Struben paa den første, der havde talt om at betale den fremmede Indgriben med en eneste af Rigets Fæstninger. Det var i Kraft af den monarkiske Fællesfølelse, at Europa »skyldte sig selv« at intervenere.

* * *

Greven af Artois krævede et alvorligt Hærtog ind i Landet; Breteuil, Kongens befuldmægtigede, regnede den straalende Prins for et Menneske, man allerhelst maatte ønske at blive kvit; han gjorde Leopold opmærksom paa hans Farlighed, og i Januar 1791 viste Kejseren Kongens Broder Vintervejen. Marie Antoinette vilde selv skønne over det rette Tidspunkt og holdt sig for Resten til sin blotte og bare *Demonstration*.

Forsamlingen ydede imidlertid Europa det ene Paaskud ovenpaa det andet. Den havde ikke vovet at slaa til Emigranterne, men dens Færd overfor de rhinske Smaafyrster, der modtog dem, var præget af Vrantenhed. Ikke des mindre var det Avignonsagen, der navnlig lagde Tønder til Branden. I Ridehuset begyndte man at imødese den med Følelser, der ingenlunde kunde kaldes beherskede. Den 13de April havde Paven fordømt den borgerlige Forfatning; den 4de Maj havde Pøbelen i Palais Royal brændt Pius VI's Billede, og Nuntius havde maattet flygte. Da Grevskabet Vénaissins Forhold atter blev bragt paa Dagsordenen den 30te April, kunde man se, hvilke Fremskridt Anneksionspartiet havde gjort. Det fik vedtaget principielt, at da Avignon *rettelig* tilhørte Frankrig, foretog man ikke nogen *Erobring* ved at genforene disse Kantoner med Riget. Clermont-Tonnerre indvendte, at dette var at true hele Europa; vilde man ikke en skønne Dag proklamere, at Bruxelles *rettelig* til-

hørte Frankrig, fordi Karl den Dristige havde hersket dér, og Aachen, fordi Karl den Store var begravet dér. Den velbaarne Taler mente at fremsætte en Spydighed; hans Ord blev i Stedet en Profeti. Den 24de Maj blev Forkastelsen af Anneksionen vedtaget med kun 6 Stemmers Flertal; den kunde altsaa uundgaaelig ventes. Og for at Europa ikke skulde tage fejl af den Aand, i hvilken Planen vilde blive virkeliggjort, havde Barère udtalt: »Det er min Overbevisning, at Frankrig af Hensyn til sin Sikkerhed har Lov at gøre de samme Rettigheder gældende, som Ludvig XIV og Ludvig XV har udøvet med mindre væsentlige Formaal for Øje«.

Østrig betænkte sig til alt Held stærkere end nogensinde paa at gaa i Spidsen. Det følte Uro over Katharina II. Kejserinden var nu meget opsat paa at gøre en Ende paa Polen. Da dette Land den 31te Maj 1791 havde »fordristet sig til« at ville reformere sin Forfatning for at værne sin sidste Rest af Uafhængighed, havde Katharina regnet dette for tilstrækkeligt Paaskud til en sidste og afgørende Indblanding. Men nu mere end nogensinde var det hendes Agt at sætte sig til Bords alene. »Jeg bryder mit Hoved«, skrev hun, »med at faa Hofferne i Wien og Berlin til at blande sig i Frankrigs Sager . . . for selv at faa Hænderne frie«. Kæberne fri skulde hun hellere have sagt.

Saa begyndte der en ren Komedie: Katharina, der paa Skrømt vilde slaa »Revolutionen i Polen« i Hartkorn med den franske Revolution, kastede sig ud i voldsomme Anklager mod »Jakobinerne i begge Lande«. »Hver skal vi foretage vor Kontrarevolution«, skrev hun til Wien, »Tyskerne i Paris, Russerne i Warszava«. Fra da af gjorde hun sig til ledende Aand i en Koalition, som hun da rigtignok selv agtede at holde sig udenfor; hun opflammede Greven af Artois' Hovmod ved »himmelske Budskaber«, hidsede Gustav III frem og ansporede Leopold.

Kejseren gennemskuede næsten helt den skørteklædte Machiavellis Spil. Derfor var han urokkelig kold overfor Greven af Artois, da han mødtes med ham i Mantova den 11te Maj. Og da Kongen af Preussen bad om en Sammenkomst i Pillnitz i den kommende Sommer til Forhandling om de franske Forhold, gik han vel ind derpaa, men tilføjede, at det var hans Hensigt at lade Begivenhederne udvikle sig og vente, til den franske Nation følte Nødvendigheden af et Omslag«.

* * *

Nationen følte ikke »Nødvendigheden af et Omslag«, men mere end nogensinde følte den Nødvendigheden af en Standsning i den svimlende Fremfart, man søgte at drive den frem til. Fremfartens Mænd fra 1790 havde allerede skubbet til dem fra 1789, og nu i 1791 var der en ikke ringe Del af den revolutionære Generalstab, som var stemt for at standse; men nye Hold skubbede atter til dem, traadte dem i Hælene og nødte dem til Fremfart under Trusel om at tage Vejen over deres Lig.

Landet var træt af Politik; der var allerede næsten ingen, som afgav sin Stemme, og Valgene var i Hænderne paa de folkelige Selskaber. I sin politiske Træthed vilde Frankrig helst være »gaaet over til sine Forretninger igen«. En Række Haandværkslav stod overfor den truende Nød; Marat selv regnede, at en Milliard i Penge var forsvunden siden Revolutionens Begyndelse; de halve Butikker og en Trediedel af Værkstederne var lukkede. Brevene fra Vinteren 1790—91 bærer Vidne om en vidtgaaende Misfornøjelse. Alle beklager de sig, fra de arbejdsløse Arbejdere, som Forsamlingen tager haardt paa, til de kundeløse Butiksfolk; nogle tyr til Forkynderne af »en ny Revolution«, andre taber i høj Grad Begejstringen selv for den første.

* * *

Den Enhedsstrømning, som havde baaret Nationen fremefter i 1789 fandtes altsaa ikke længer. Nu brødes to Strømninger; nogle vilde gøre Holdt eller endog stundom skride tilbage, andre vilde videre frem.

Disse to Strømninger drev Revolutionens Ledere mod hinanden. Det Parti, der hidtil var gaaet i Spidsen for Udviklingen eller havde fulgt den lærvilligt, spaltede sig i to Dele.

Paa yderste venstre Fløj dannede der sig en rent republikansk Gruppe. Partiet var kommen til Verden, skriver Aulard, »paa Mme Robert-Keraglios Kanapé«; det var, som Mme Roland siger, »en lille aandrig Dame med megen Forslagenhed og Finhed«; hun var gift med en tyk Tølper af en Journalist, Belgieren Robert, og inspirerede de voldsomme antiroyalistiske Flyveskrifter, han udsendte. Hertil kom, at Forsamlingens yderste Venstre i sin Lyst til at formere en Hær af Oprørere bliver mere demagogisk, jo mere selve Flertallet synes at tendere mod en antidemokratisk Politik. Robespierre, der sædvanlig er saa konservativ i social Henseende, har dog i Cordelier-

klubben — den radikale Klub, der vover sig længere ud end Jakobinerne — foredraget en voldsom Straffetale mod de rige, »en Frugt af en retvis Tænkemaade og en ren Sjæl«, der har indbragt Maximilien Lykønskninger fra »*De nødlidendes Selskab*«.

Alt dette finder mange deputerede saare misligt. At samle dem i et vægtigt Parti med det Program at holde igen vilde have været muligt for tvende Mænd, Mirabeau og La Fayette.

Mirabeau ønskede nu at arbejde ikke paa en Reaktion, men paa en Holden igen. Necker havde forladt Ministeriet. Til Trods for den Modstand af enhver Art, han mødte, haabede Mirabeau at sætte sig selv paa Ministerpladsen og derfra øve en afgørende Indflydelse paa Begivenhedernes Udvikling. Han stemtes fjendtligt mod et Røre, der indtil da blot havde løftet ham højt for alles Blikke, men ikke bragt ham noget haandgribeligt. Undergravet af Sygdom, som han allerede var, med ophedet Hjærne og betændt Organisme, med Pinen af en forrykt Livsførelse i Kroppen, blussede han af Vrede snart mod Forsamlingen, »et rent Vildæsel«, snart mod Kongefamilien, »Kongehøvederne«. Kongen betalte ham og anvendte ham ikke. Ingen kunde tvivle om, at han havde solgt sig, men »til et Hverv, der stemmede med hans Overbevisning« ifølge La Fayettes berigtigende Udtalelse, og i Virkeligheden var det ganske oprigtigt, at han ønskede saavel Opretholdelsen af Revolutionens Erobringer som Genoprettelsen af den kongelige Myndighed. Hans Breve til Hoffet røber os et overmaade overlegent Hoved, men et, som Lidenskaberne Gang paa Gang driver Blodet op i.

Ogsaa La Fayette havde gerne organiseret Modstanden mod Demagogiet; efter hvad Esterhazy fortæller, havde han forelagt Kongen en Plan af den Art, og hans Brevveksling bekræfter dette Vidnesbyrd. Han havde støttet Bouillé, da han marcherede mod Nancy, havde den 2den September med temmelig usikker Haand splittet oprørske Hobe i Paris og paadraget sig Marats Vrede. I det hele var han nu Skive for rasende Angreb i den jakobinske Presse. Det syntes ikke, som om dette foreløbig havde gjort noget føleligt Skaar i hans Yndest. Han formaaede meget; i Forbund med Mirabeau vilde han have formaaet alt.

Hoffet havde lige stor Mistillid til begge; for Mirabeau var dette kun en Grund til paa sin Side at lade det gaa ud over Oprigtigheden; La Fayette derimod, der var lige saa besværet af sin Galde som den anden var af sit Blod, havde stedse noget at beklage sig over. Fremfor alt var han bange for, at den depu-

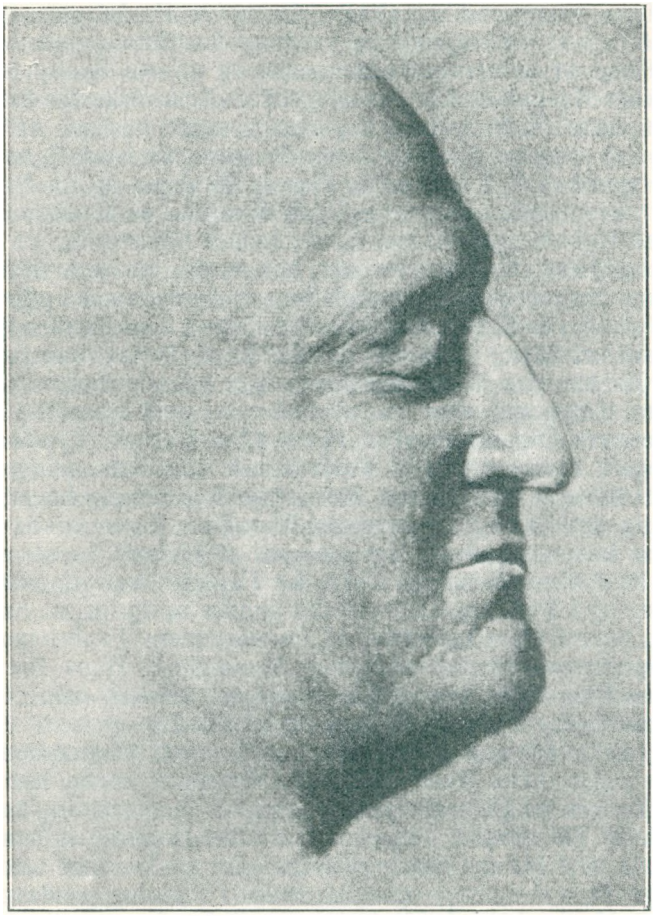

Mirabeau's Dødsmaske.

terede fra Aix skulde komme til Magten; som den uforbedrelige liberale saa' La Fayette en fremtidig ministeriel Tyran i den provencalske Tribun og gjorde ret underfundige Forsøg paa at skade hans Stilling. Ikke des mindre vandt Mirabeau frem. I Marts 1791 satte de valgberettigede ham ind i Direktoriet for Departementet Paris. »Man haaber«, skriver en »Aristokrat«, »at han vil genoprette Ordenen og bringe Lovene til Udførelse. Denne Mand, der har gjort os saa megen Skade, kan nu gøre

os nogen Nytte. Han er Øjeblikkets Mand. Alle Ønsker, alle Blikke rettes mod ham«.

La Fayette blev forskrækket. Han nærmede sig yderste Venstre for at spærre den frygtelige deputerede Adgangen til Præsidentsædet, hvor man vilde have ham op. Første Gang fik han hans Valg forkastet; »mig er det ligefedt«, skrev Mirabeau; men da hans Valg endelig gennemførtes med Støtte fra Højre, blev han vild af Glæde. Som Præsident i Forsamlingen og indflydelsesrigt Medlem af Departementet syntes han at have naaet den højeste Tinde; han havde da ogsaa opnaaet en Sammenkomst med Marie Antoinette og havde halvvejs vundet hende for sig. Maaske han selv uden La Fayettes Støtte vilde kunne drive Demagogiets Bølge tilbage. Men Dødens Finger havde rørt ham. Endnu den 27de Marts holdt han en Tale i Forsamlingen; et forfærdeligt Anfald af Nyrekolik, der bragte ham til at skælve af Smerte, fik hans Ansigt til at fortrække sig saaledes, at han virkede skrækindjagende. Den 30te maatte han søge Sengen; det var ude med ham. Paris kom i det stærkeste Røre; Kongens Sendemand mødtes med Jakobinernes ved Tribunens Port; Mængden stod flokket om hans Bolig i Chaussé d'Antin; dér gik han Døden imøde med et Mod, hvori der som altid blandede sig nogen Kynisme, men nu og da ogsaa bitter Fortrydelse over et mislykket Liv. »Jeg ser saa klart«, havde han skrevet, »at vi er ude i Anarkiet og at vi for hver Dag kommer dybere og dybere ned i det; hvor den Tanke harmer mig, at jeg blot skulde have bidraget til et uhyre Nedbrydningsværk«.

Hans Død, den 2den April, blev Dagens store Hændelse; hans Overførelse til Panthéon foregik med enestaaende Højtidelighed. Folket begræd ham; Hoffet havde langt mere Grund til at sørge over ham. Han alene havde — maaske — kunnet redde Kongen.

* * *

»Jeg tager de sidste Pjalter af Monarkiet med mig i Graven«, havde han sagt til Talleyrand. Umiddelbart før sin Død havde han fraraadet Kongen at flygte. Med sin sædvanlige Forudseenhed havde han følt, at man forberedte en Flugt. Den var i Virkeligheden besluttet.

Ogsaa Folket anede Uraad. Det holdt tyrannisk paapasselig Vagt over Kongefamilien, der netop derved blev bitrere stemt. Saa bagvendt gik det, at Ønsket om at holde fast paa Kongen blev en Aarsag til at drive ham til Flugt.

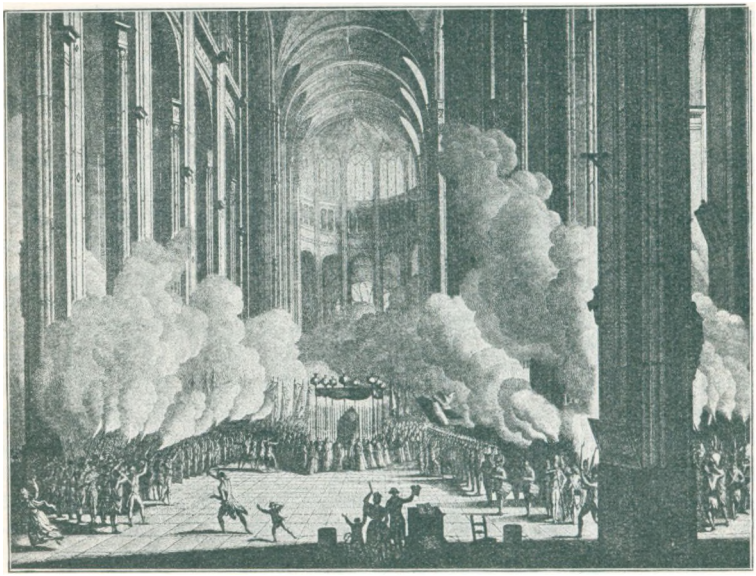

Mirabeau's Bisættelse.

Spændingen giver sig stadig nye Udslag. En Dag breder det Rygte sig, at *Monsieur* (Greven af Provence) er ved at tage bort; man skarer sig om Luxembourgslottet; man tvinger Prinsen til at vise sig og til at køre rundt i Paris med Kareten fuld af Hallernes Damer, der er ved at knuse ham med deres Omfavnelser. Vil Kongens Tanter, Ludvig XV's Døtre, tage udenfor Paris, stormer man truende hen foran Tuilerierne for at nøde Ludvig XVI til at faa de »gamle Damer« til at vende tilbage. En ny Episode opstaar, da det en Dag fortælles, at man har opdaget en underjordisk Gang mellem Tuilerierne og Vincennes; Folket bliver ude af sig selv og styrter først mod Vincennes, dernæst mod Tuillerierne; La Fayette maa skaffe Oprørshoben bort med Løfter og edelige Forsikringer. Han begiver sig op paa Slottet, men da han dér træffer nogle Adelsmænd, som er ilet til for at forsvare Kongen, gør han en skrækkelig Blæst, er nær ved at gribe Hertugen af Villequier i Struben og angiver disse »Riddere af Dolken« for Kongen. Ludvig XVI harmedes saa stærkt over Hobens og over La Fayettes Paatrængenhed, at han blev syg.

Nu imødesaa han ogsaa med Skræk Paaskens Komme. Da

han mente at være bleven syndeskyldig, den Gang han stadfæstede Kirkelovene, burde han gaa til Skrifte*); men da han mistvivlede om at kunne faa Forladelse, besluttede han sig til helt at holde sig borte. Dette vakte et sandt Raseri i den Lejr, der holdt paa Edsaflæggelsen; sælsomt nok krævede disse Fritænkere højlydt, at Kongen skulde overholde Paaskealtergangen. Da Ludvig XVI nu agtede sig til Saint Cloud for at undgaa Opmærksomhed for sin Adfærd, lejrede Mængden sig den 18de April om Slottet og spærrede Udgangene. Da Kongen vilde tage derfra, satte selve Nationalgardisterne sig imod det, og en Snes Slubberter gav sig til at raabe: »Han skal ikke komme herfra!« La Fayette ilede til og forsøgte at underhandle, men blev mødt med Forhaanelser. Familien maatte opgive at drage til Saint Cloud. Hvid af Vrede sagde Dronningen til La Fayette: »Nu maa De da indrømme, at vi ikke er frie«. La Fayette indgav sin Afskedsbegæring og tog den tilbage igen. »Han havde burdet bryde sin Kaarde i Stykker paa Stedet«, skriver Baron Staël den 21de April, »i samme Øjeblik hans Soldater vægrede sig ved at lyde«.

Samme Dag rettede *Departementet* en, som Morris kalder det, diktatorisk Skrivelse til Louis XVI med en Irettesættelse for hans Handlemaade i denne Sag. Jorden brændte under Kongens Fødder. Han var dybt saaret og fast bestemt paa at tage bort, koste hvad det vilde. For at skjule sit Forsæt fandt han sig i alt; man krævede, at han skulde sende de fremmede Hoffer en Rundskrivelse, hvori han erklærede, at han var fuldkommen fri, og han affattede Skrivelsen den 20de; man ønskede, at han skulde skrifte for en edsvoren Præst, og han skriftede; at han skulde gaa til Alters, og han gjorde det; brave Folk fik en Følelse af at være bleven fornedrede ved denne Kongens Fornedrelse; han gjorde ikke længer blot Indtryk af at være under Formynderskab, men af at være vendt tilbage til Barnekaar. Siden La Fayette havde vist sig magtesløs den 18de April, var Kongen oven i Købet værgeløs overfor en voldelig Overrumpling.

I Tuilerierne troede man det psykologiske Øjeblik kommen. Europa traadte sammen bag Leopold for at drive ham til at intervenere. Og imidlertid syntes det, at Landet stod uvist og raadvildt, og at det revolutionære Parti var splidagtigt. Forsamlingen var upopulær; kunde den vel føre Styret, naar Kon-

*) før den sædvanlige Paaskealtergang.

gen var rejst, og vilde en Diktatorstilling ikke gøre det af med La Fayette — denne *Gilles Cæsar?* Desuden — hvad der slog Hovedet paa Sømmet — var Opholdet i Paris ved at blive uudholdeligt for Kongen. Det medførte idelig Krænkelse af hans Frihed, af hans Værdighed, ja af hans Samvittighed. Han vilde begive sig til denne Metz-hær, der førtes af Bouillé, og der, efter hvad man sagde ham, havde bevaret sin Troskab mod ham; naar det rygtedes, vilde Nationen, der i det sidste Aarstid havde faaet Øjnene op, falde ham til Fode, og i Paris vilde Forsamlingen gaa helt fra hinanden eller underkaste sig. Man vilde da ikke en Gang have Brug for Østrigs *hvide Frakker* til at skaffe sig ind i Paris — saa lidt som for Prinsen af Condés Emigrantjunkere ved Rhinen. Naar Kongen var vendt tilbage med Bouillé, vilde han bringe Tilgivelse, Fred og Oprejsning for Nedbrydningsværket.

Hvad Ludvig ikke vidste, var, at Bouillés Hær var lige saa revolutionssmittet som de andre og ingen Smag vilde have for Opgaven; han vidste ikke, at Nationen, der holdt fast paa Revolutionen og dens Erobringer, vilde opfatte hans Flugt som Indledningen til et morderisk Angreb paa Friheden, at den nemt vilde kunne forudse, hvorledes Kongen ude i Grænselandet maatte blive en Forbundsfælle, maaske en Kastebold for Tyskerne, som flokkedes tæt derved; at hver og en, yderliggaaende og moderate, Borgermænd og Arbejdere, Bønder, der fulgte den gode Sognepræst, og Bønder, der fulgte den slette, vilde glemme al indbyrdes Kiv og kun tænke paa at bjerge Revolutionen og Nationen, og at Forsamlingen, naar den bares oppe af den offentlige Mening, vilde være i Stand til at overtage Diktaturet til Statens Redning. Dette vilde Mirabeau kunne have fortalt. Man vilde iøvrigt ikke have lyttet til ham; for Kongefamilien var Maalet fuldt.

TOLVTE KAPITEL.

Flugten til Varennes.

Flugten. Drouet galopperer. Varennes. Kongefamilien standses. Paris ude af sig selv; La Fayette tager Ledelsen. Romeuf i Varennes. Kongedømmets Dødskamp i Sauces Hus. Den skrækkelige Hjemrejse. Tilbagekomsten til Paris.

Da Kammertjener Lemoine Klokken syv om Morgenen den 21de Juni kom ind i Ludvig XVI's Kammer, fandt han Sengen tom. Han gjorde Anskrig; man løb til Dronningens, til Børnenes Værelser; der var ingen. En Time efter lød Stormklokken over det oprørte Paris.

Det var lykkedes Kongen lige efter en lang Samtale med La Fayette at skuffe alle de ivrigt paapasselige og komme ud af Slottet, forklædt som Tjener, og han var nu kørt fra Paris med hele sin Familie i en vældig Berlinervogn. Han var slaaet ind paa Argonnevejen med den Plan at naa Montmédy. Saa snart han var naaet over Argonnehøjderne, skulde Bouillé fra Metz slutte sig til Kongefamilien med sit Hærkorps.

Op ad Dagen den 21de kører Baronesse Korff (Dronningen), som rejser med sin Familie og sin Intendant (Kongen), frit af Sted paa Champagnes hvide Veje i en skrækkelig Solhede. Da Kongefamilien er kommen hinsides Châlons, anser den sig for at være i Sikkerhed; allerede i Sainte-Menehould venter den at finde Damas' Dragoner, sendte af Bouillé.

I Sainte-Menehould var Damas' Dragoner ganske rigtig kommen til Stede; men de var fyldte af den samme Ulydighedsaand som den øvrige Hær. Deres Nærværelse gjorde ingen Gavn, snarere Skade; thi den henledte Opmærksomheden paa denne Berliner, som i sig selv var paafaldende ved sit Omfang. Postmester Drouet fandt imidlertid ikke, at han kunde foretage sig andet end sige til Postillonerne, at de »ikke skulde køre for halsbrækkende«; men da Berlinervognen var borte, tilbød hans Søn og en ung Guillaume med Kendingsnavn La Hure at ride til Clermont og standse disse mistænkelige rejsende; straks efter

fo'r de ad Genveje gennem Argonneskoven; de skulde naa Varennes før Kongen.

I Clermont, hvor Kongen var kommen ved Mørkets Frembrud, havde han ganske vist forefundet Grev de Damas, men uden Dragonerne; de havde vist sig saa upaalidelige, at deres Kommandanter ikke havde vovet at tage dem i Brug. Det blev altsaa uden Eskorte, at Berlinervognen umiddelbart efter kørte videre ad Montmédy til ad Vejen, der gaar gennem Varennes. Bag den oprøres Clermont; man afvæbner (uden Vanskelighed) Dragonerne og lader Stormklokken lyde.

Imidlertid galopperer Drouet og Guillaume af Sted. Hvor tit har jeg ikke, naar jeg færdedes i disse Skovstrækninger, jeg er vel kendt med, troet at høre deres Hovslag. Denne unge Drouet er Skæbnens ridende Bud, saa han er sikker paa at naa sit Maal. Den tunge Karosse ruller da ogsaa trægt af Sted i den varme Nat, medens han, den forhenværende Dragon, jager sin Hest frem for slappe Tøjler.

Berlinervognen havde en halv Times Forspring for Rytterne; det mistede den i Varennes' nedre Del; Drouet fo'r lige løs paa den Del af Byen, hvor rejsende, som vilde til Montmédy, skulde igennem. Han gør Anskrig, lægger Beslag paa en Arbejdsvogn, anbringer den paa tværs af Broen over Aire, som man skulde over, og faar tilkaldt Kommunens Prokurør, »Far« Sauce.

Man har saa ofte hørt, hvad der nu følger paa. Hvorledes de kørende standses af Barrikaden og febrilsk giver sig til at underhandle, hvorledes Sauce, der maa erkende, at Passene er gyldige, staar uvis og først giver efter overfor Drouets kraftige Tiltale. Kongen taber Taalmodigheden og raaber: »Naa, Postilloner, kør videre!« Men i de sammenstimlede Skarer spænder man Bøsserne: »Ikke et Skridt; saa fyrer vi!« Ludvig taber Modet og gaar ind paa at blive hos Sauce i det Haab, at Bouillés Soldater hurtigt vil være der. Husarerne kommer, men dem faar man demoraliseret og paavirket. De frembyder ikke længer en Hjælp; de frembyder næsten en Fare.

En Borger i Varennes genkendte Ludvig, og Kongen indrømmede, hvem han var, og i et af de Stemningsanfald, der hørte med til denne underlige Natur, bredte han Armene ud, omfavnede vedkommende Borger, omfavnede Sauce, omfavnede hele Kommuneraadet og vilde have omfavnet selve Drouet. Haabede han mon at kunne afvæbne disse Mennesker? Selv om Sauce havde givet efter, vilde Mængden, der nu brusede truende om hans

Urtebod, ikke have tilladt Rejsens Fortsættelse. Kongen skulde af Sted, men til Paris, og der rejses Barrikader mod Bouillé, som fra nu af kommer til at staa som en Slags Varulv for Revolutionsvennerne. »Til Paris!« raabes der; »til Paris, eller vi skyder ham i hans Vogn!« Ludvig søgte Udflugter; Sauce var i Forlegenhed; han sendte Ilbud til Paris. Ilbudet mødte paa Vejen de Folk, Forsamlingen havde udsendt paa Jagt efter Kongen.

* * *

Flugten var som sagt bleven kendt i Paris den 21de Klokken syv om Morgenen, og Klokken otte bølgede det hele Paris, oprørt til Bunden, om Tuilerierne. I Løbet af faa Timer gennemgik Massen, saaledes som General Thiébault fremhæver det, en hel Skala af Følelser: Forbløffelse, Skræk, Harme, Raseri; siden hen fik den parisiske Gadedrengeaand Overhaanden, og det gled over i en grovkornet Ironi.

La Fayette var kompromitteret; man sagde, at han havde ladet sig narre, eller at han var medskyldig. Han tog Stillingen meget ligefrem og koldblodigt, gik midt gennem den oprørte Mængde over til Slottet, hvorhen han fik Følge af Maire Bailly, som rystede af Sindsbevægelse, og af Forsamlingens Præsident, Alexandre de Beauharnais. Hvem vilde imidlertid gøre det vovelige Skridt at underskrive Ordren om at føre Kongen tilbage, død eller levende? La Fayette tog Pennen og skrev under; ti Adjudanter drog af Sted i alle Retninger.

Imidlertid var Mængden trængt ind i Tuilerierne; en Kirsebærkælling tronede med sit Kram paa Dronningens Seng; til Postbudet, der forbløffet ledte efter, hvem han skulde aflevere Brevene til, raabte *Træpiberne**): »Rejst uden at efterlade Adresse!« Paris begyndte allerede at tage Sagen lystigt. Man slog Plakater op paa Slotsporten med »Bolig til Leje!« Naar man lo, var det dog, ret beset, i nogen Grad for ikke at komme til at græde. Nerveophidselsen var overordentlig; om saa Østrigerne havde vist sig for Portene, vilde ikke en Gang det have forbavset.

Forsamlingen derimod tog ikke Sagen lystigt. Den var traadt sammen Klokken ni under Forsæde af Beauharnais; den Dag skaffede den »smukke Danser« sig en Rolle; thi medens La Fayette tog Roret paa Raadhuset, greb Beauharnais det i Ridehuset. En kort Stund syntes denne Middelmaadighed, en Ari-

*) Pariserdrengene (hvis almindelige Dragt gav dem Lighed med denne Fugl).

stokrat paa yderste venstre Fløj, at være Høvding; »Dauphinen« kaldte Menigmand spøgende den lille Eugène, »den smukke Dansers« Søn med Kreolerinden Josephine de la Pagerie.

»Det er min Tanke«, sagde Beauharnais, »at Nationalforsamlingen under disse lige saa uforudsete som betydningsfulde Forhold vil finde det rigtigt af Hensyn til Roen i Riget og Opretholdelsen af Forfatningen at udstede Befalinger hurtigst muligt, for at man snarest kan faa Underretning om denne nye foruroligende Hændelse i alle Dele af Riget«. Forsamlingen erklærede sig permanent, og dets Møde blev først hævet den 25de om Aftenen. Men den havde ingen Dagsorden.

Omsider bestemte man, at Indenrigsministeren skulde sende Kurerer ud i Departementerne med Ordre til at anholde enhver, der drog ud af Landet. Beslutningen var bleven vedtaget enstemmig; selv Højre sluttede sig bestyrtet eller skræmt til den, og for de øvriges Vedkommende var al Tvist mellem Venstregrupper forstummet; Forsamlingen dannede Blok.

Hen ad Champagnes Veje sprængte nu allerede Romeuf, en af La Fayettes Adjudanter, med Anholdelsesordren, som havde faaet Forsamlingens Stadfæstelse. Ved Midnat havde han og hans Kollega Bayon, som han var stødt til, naaet Argonnes Fod. De tager Vej over Højderne, kommer gennem oprørte Byer, hvor Stormklokken lyder og Ildsignaler tændes, farer ad Passet ved Les Islettes ned mod Clermont, hvor de Klokken fem om Morgenen rider midt ind i en oprørt Folkemasse; dér hører de, hvad der er hændt i Varennes, haster did og træffer Kongen hos Sauce. De foreviser ham med sorgfuld Ærbødighed Forsamlingens Beslutning. »Der er ikke længer nogen Konge i Frankrig«, siger Ludvig bittert. Han vidste ikke fuldt ud, hvor sandt han talte. Monarkiet mødte sin Død i Varennes; det var kun dets Begravelse, Paris foretog et Aar efter.

* * *

Det er da Monarkiets Dødskamp, vi har overværet under Optrinene i Varennes; efter dem fulgte Tilbagerejsen, en sand Golgatavandring. Berlinervognen næsten bæres af Sted under Presset af Mængden, der faar Forstærkning af Bærmen i de Byer, man drager igennem, og bliver stedse voldsommere, jo længer man kommer. Passagererne hilses med ærekrænkende Fornærmelser og Lattersalver; stadig hører man samme Forsikring fra Kongen: »Det var ikke min Mening at forlade Riget«; det reg-

Ludvig XVI tages til Fange i Varennes.

ner over Dronningen med de plumpeste Skældsord; uden at tage Hvile, næsten uden at skifte Forspand drager man af Sted i den stegende Sol, i Champagnevejenes hvirvlende Støv og under Trykket af det spotske Had fra de seks, syv Tusinde Bønder, der danner Eskorten. I Châlons er Modtagelsen af lignende Art; Bourbonnerne maa høre de styggeste Udtalelser. »Capet er fed nok til det, der nu skal gøres ved ham«, raaber de besatte Mennesker under Latterbrøl; de skal nok »lave Kokarder af Louis og Antoinettes Tarme og Bælter af deres Skind«; man vil have »deres Hjerter og Levere«, at stege og spise. Fra Châlons til Épernay gik Berlinervognens Fart gennem en Orkan af Skælden; i Chouilly saa' Bønderne med Forfærdelse, hvorledes Uslinge spyttede i Ansigtet paa Kongen, der forholdt sig ganske rolig, medens Dronningen og Prinsesse Elisabeth græd af Harme. Naar man ikke skældte dem ud, kom der Pedanter og formanede dem; da Ludvig straks efter sit Komme til Épernay vaskede Rejsestøvet af sig blandt de stedlige Øvrighedspersoner, sagde en af dem docerende til ham: »Ja, det kommer der ud af at rejse«. Hvor man vendte sig, saa' man Respekten for Kongestillingen henvejret.

Mellem Épernay og Château-Thierry mødte Kongen tre deputerede, som Forsamlingen havde udsendt: La Tour-Maubourg, Barnave og Pétion. Paris havde først faaet Kongens Anholdelse at vide den 24de, og under de tvende Dages ængstelige Spænding var Mistrøstigheden vokset stærkt. Mængden skjulte eller bødede paa sin Bekymring med Spotteri; den havde tilsyneladende slaaet sig til Taals med nu at være uden Konge. »En Konge og en Dronning er tabt«, raabte man paa Gaden, »god Ducør til den, som ikke finder dem«. Desmoulins drev sin grusomme Spøg med Flygtningene. Forsamlingen vilde, nu den var permanent, spille romersk Senat, der urokket af Sammenbruddet drev sin vante Id, og den gav sig derfor demonstrativt til at drøfte Enkeltheder i den nye Straffelov.

Vi ser imidlertid af Breve fra Medlemmerne Roger, Biauzat og Lindet, hvor dybt Ængstelsen gik. »Gud staa os bi«, skriver Biauzat den 21de. »Gud vil staa os bi«, skriver han den 22de. Den Samdrægtighed, der straks er kommen i Stand mellem Revolutionstilhængerne, »1789-Mændene saa vel som Jakobinerne«, hedder det, henrykker de deputerede. Men Ængstelsen stiger, da hele den 24de gaar, uden at man hører noget.

Klokken halv ti om Aftenen rives de deputerede ud af deres »Døsen« ved Raab udenfor: »*Kongen er grebet*«. Et Øjeblik efter

forelæste Beauharnais det Brev, som to støvpudrede Kurerer fra Varennes bragte. Man udnævnte straks tre Medlemmer, der skulde rejse hen, hvor Kongen var, føre ham tilbage og muligvis yde ham Beskyttelse. Klokken fire om Morgenen kørte Pétion, Barnave og Latour-Maubourg allerede ad Épernay til. De traf paa Kongen ved den lille Landsby la Cave og fulgte tilbage med ham ad Paris til, anbragte i Rejsevognen, hvor de hang ubehagelig tæt over Kongefamilien.

Klokken tre om Eftermiddagen, i 32 Graders Hede og stikkende Sol, var man i Pantin. Indenfor Hovedstadens Toldmur modtoges man ikke længere af Skælden, men af en endnu mere knugende Tavshed i den tætte Folkemasse, der fulgte en fælles Parole. Ikke en Hat løftedes. Kongen sad uden at røre sig. »Vor stakkels Dronning«, skriver en venligsindet, »sænkede Hovedet, saa det næsten rørte hendes Knæ«. Nationalgardister stod opstillede i Række med sænkede Vaaben som ved en Jordefærd. I et Brev af 26de Juni fra den deputerede Roger har vi en gribende Skildring af dette Skuespil, der aldrig havde haft Sidestykke.

Da Ludvig var steget af foran Tuilerierne, gik han uden at sige et Ord op ad den store Trappe; da Dronningen viste sig, hørtes en misfornøjet Mumlen. Klokken syv om Aftenen lukkede Forhallens Gitter sig efter dem.

Forsamlingen hævede sit fire Dages Møde. La Fayette gik til Tuilerierne og spurgte, hvad Kongen befalede. »Det forekommer mig«, sagde Ludvig leende, »at det snarere er mig, der staar under Deres Befaling, end omvendt«. Kongen havde faaet at vide, at Forsamlingen om Eftermiddagen havde besluttet, at han, medens han var suspenderet, skulde holdes vel indesluttet som Fange i Tuilerierne; hans Munterhed er da ikke fri for at virke skærende. Han smilede endnu stadig, da han næste Dag den 26de fik Besøg af deputerede, der forhørte ham som en anden tiltalt, og han tog det hele saare godlidende. Dronningen modtog dem for sit Vedkommende med kold Høflighed, lod dem sætte sig i Armstole og tog selv demonstrativt Plads paa en almindelig Stol. Hun var bleven tyve Aar ældre; da hun den Morgen havde taget sin Natkappe af, havde Kammerjomfruen iagttaget, at hendes Haar var bleven helt hvidt »som paa en halvfjerdsaarig Kvinde«.

Uger igennem var Tuilerierne nu tillukkede, med en Vagt af Nationalgardister omkring. Kongen var i Behold; Tronen var brudt ned.

Barnave.

TRETTENDE KAPITEL.

Skydningen paa Marsmarken.

Kongens Suspension. Klubberne ønsker hans Afsættelse; hverken Provinsen eller Forsamlingen ønsker den. Barnaves Rolle. Brud blandt Jakobinerne; Feuillanterne udskilles. Den 17. Juli paa Marsmarken. Demonstrationen og Proklamationen af Krigstilstand; La Fayette og Bailly lader skyde. Forsamlingen er for træt til at iværksætte en Reaktion.

»De kloge Forholdsregler, Forsamlingen har taget, har bibragt endog Smaamanden den Tro, *at Kongen kunde undværes*, og paa alle offentlige Pladser har jeg hørt Folk raabe: »*Vi behøver ikke længer nogen Konge*«. Saaledes skriver en Korrespondent til Fyrsten af Salm den 24de Juni.

I Virkeligheden syntes det, som om en republikansk Strømning var nær ved paa Stedet at skylle Forfatningen og Bourbonernes Trone bort. Det gjordes ikke nødig at styrte Kongen. »Han er selv steget ned af Tronen«, skriver en af de edsvorne Bisper, Suzor, allerede den 22de Juni; og den gejstlige, der

havde en saadan Opfattelse, troede endda paa, at der forelaa en »Bortførelse«.

Enten nu Ludvig XVI var bortført eller flygtet, var han sunket saa dybt som tænkeligt var, i almindelig Agtelse. »En kongelig Leddedukke til at lægge paa Hylden«, skriver Mme Roland. »Ludvig den Falske«, »det tykke Svin«, raaber man i Forstæderne. Og det værste var, at denne haanlige Ringeagt endog skinnede igennem de Taler, der holdtes i Forsamlingen af dem, som vilde forsvare Kongedømmet; om det saa er Gouverneur Morris, der dog var udpræget revolutionsfjendtlig, finder man en Genklang af Smædeordene hos ham: »En lav og grusom Natur«, skriver han, »brutal og umedgørlig«, og som Slutsum af det hele: »Man kan ikke undres over, at *et saadant Dyr* bliver afsat«. Saaledes skriver en Ven af Hoffet.

Kongen paa Flugt vækker Had. Kongen som bortført vækker Foragt; Kongen som fangen maa under alle Omstændigheder vække Latter; den Mand, der er kommen tilbage til Paris med Ansigtet overspyttet af Provinsen, maa staa som en nedværdiget Mand.

Nationen derimod havde følt, hvorledes den voksede og hvorledes Revolutionen sikredes under Indflydelsen af det »elektriske Stød« (som en deputeret skriver), der havde bragt hver og en paa Benene fra Raadhuset i Paris til Argonnes Smaakommuner. Og der var ingen Forstyrrelse sket i den offentlige Orden, Deraf sluttede man: »Der kan gives en Nation uden en Konge, men ikke en Konge uden en Nation«.

* * *

Grundlovsforsamlingen syntes en kort Stund at nære denne Tanke. Ludvig XVI vedblev at være »suspenderet«; Forsamlingen tog Vare paa Rigsseglet. Selv Højre kunde ikke samle sig til kraftig Protest. En Del af Venstre syntes imidlertid ikke tilbøjelig til at udnytte sin Sejr yderligere. Ved en Fiktion, der ikke narrede nogen som helst, lod man det blive ved, at Kongen var bleven *bortført*. Bouillé havde da ogsaa i et aabent Brev erklæret sig for Ophavsmand til Bortførelsen og var emigreret. Forsamlingen lagde en Byrde af Forbandelser paa ham. Intet Forslag blev indgivet om Afsættelse af Ludvig.

I Klubberne var derimod et saadant Forslag bragt paa Bane. Allerede den 21de satte Cordeliererne det paa Dagsordenen og opfordrede Jakobinerne til at tage det under Overvejelse. Bris-

sot og Condorcet indledede et Felttog mod »den kongelige Automat«. Pétion var tilbøjelig til at følge Eksemplet, uagtet han gjordes usikker af den smigrende, noget groteske Indbildning, at han paa Køreturen hjem til Paris havde vakt ømme Følelser hos Kongens Søster, Madame Elisabeth. Men den altid forsigtige Robespierre udtalte sig mod ethvert Forsøg paa en »ny Revolution«. Vi vil faa Lejlighed til at vise, i hvor høj Grad denne Retoriker stedse gyste tilbage for voldelig Indgriben. Den gode Advokat var altid bange for at blive overfløjet af Næverettens Mænd, af dem med Vovemod, som denne Danton, der for Tiden havde Ledelsen blandt Cordeliererne. Marat vilde nok af med Kongen, men vilde have udnævnt en »Militærtribun« i Stedet (»Folkevennen« var og blev cæsarisk sindet). Snart maatte en Mme Roland finde, at »det heldige Øjeblik for Friheden svandt, uden at man drog sig det til Nytte«.

Desuden vedblev Royalismen at raade i Provinsen, uanset det »patriotiske Sindelag«, man dér havde vist. I en Klub i Angers angreb ganske vist en ellers ukendt Tribun, Cordier, Kongens Ukrænkelighed, der var »lige saa urimelig som Pavens Ufejlbarhed«, og forlangte, sælsomt nok, i Forventning om »en Gigantkrig«, at man skulde vælge »en Kejser«. En Klub i Montpellier, hvori Cambon var den ledende Aand, oversendte andre Selskaber en Henvendelse, der skulde rettes til Forsamlingen, om at »gøre Frankrig til en Republik«. Men den fik ikke Tilslutning.

I Paris bevarede Republikanerne dog Haabet om at rejse en afgørende Bevægelse. En Regn af antiroyalistiske Flyveskrifter udgød sig over Byen. Men Ridehuset var ikke til at faa med. Og Gorsas, en jakobinsk Journalist, skrev, uden at kende noget til, hvad Cordier nede i Angers mente: »En Kong Klods er at foretrække for en Republik med en Trane«[1]). Man frygtede allerede Marats »Militærtribun«. Condorcet havde forkyndt Republikken; men en anden Ypperstepræst talte i modsat Retning; der kom et Orakelsprog fra Sieyès: han var stemt for den monarkiske Statsform, »der løber ud i en Spids«, medens Republikken »løber ud i en Flade«; »den monarkiske Trekant«, udtalte han, »er langt mere egnet end den republikanske Flade for den Deling af Statsmyndigheden, som er det sande Bolværk for

[1]) Der sigtes til Lafontaines Fabel om Frøerne, der fik en Trane til Konge af Juppiter, da de havde vraget en Træklods, han først havde givet dem.

Friheden«. Overfor et saa afgørende Orakelsprog maatte al Vaklen ophøre.

Barnave slog Hovedet paa Sømmet. Han var nu fuldt og helt bleven en Tilhænger af Kongefamilien. I denne yderliggaaende, heftige, højsindede og forfængelige Natur havde Mirabeau anet en Tribun, »der lod sig vinde«. Han var bleven betaget af Medlidenhed, da han paa Vejen mellem Meaux og Paris havde kunnet iagttage de kongeliges Ulykke paa nært Hold, og fra den Stund besjæledes han af en hjertevarm Loyalitet. Uden at bære disse Følelser til Skue tog han energisk Kampen op mod den republikanske Idé. Han fik gennemført Beslutningerne af 15de og 16de Juli, der fastslog Kongens Uskyldighed og genindsatte ham i hans Rettigheder — i Teorien vel at mærke, thi han vedblev at være suspenderet indtil Kundgørelsen af Forfatningen. For at tilfredsstille Republikanerne talte man om at paabyde, at »den kongelige Rolling« skulde have en Hovmester, og lade Hvervet tilfalde Condorcet.

Jakobinerne derimod syntes for Flertallets Vedkommende besluttede paa at aabne Felttoget. Cordelierernes Andragende var bleven forelagt dem. Der var da opstaaet en Spaltning; under lydelige Protester havde Brødrene Lameth, Sieyès og Barnave forladt Klubben for at grunde et rivaliserende Selskab i *Feuillanternes* Kloster; de rystede Støvet af deres Fødder paa »dette slemme Sted«, som Rabaut skriver, hvor man talte om at oprette »noget, man kaldte Republik«. Efter at være bleven af med deres moderate Ballast havde Jakobinerne bestemt at slutte sig til Andragendet. Næste Dag, den 17de, skulde det højtideligt bringes til *Fædrelandets Alter* paa Marsmarken.

La Fayette havde paa sin Side besluttet sig til at modsætte sig Demonstrationen med Magt. De nye *Feuillanter* skulde ikke lægge nogen Dæmper paa ham. »Det Helvedes Pariserdepartement«, som Fournier Amerikaner siger, stod paa deres Side og var rede til Forstaaelse med »de to sammensvorne Bailly og La Fayette« om »et nationmorderisk Anslag«. For at sige det jævnere, Nationalgarden blev kaldt under Vaaben, og Bailly var forberedt paa at gaa saa vidt som at proklamere Krigstilstand.

Den 17de om Morgenen drager nogle Klynger ud til Fædrelandets Alter og finder neden under dette to Personer, om hvilke det øjeblikkelig kom til at hedde, »at de vilde lægge Miner under Alteret«. Hvor forfærdeligt! Mængden var nervøst overmod-

tagelig; man slog disse »Uslinge«, man hængte dem. Nyheden løber om i Paris med begge Partiers Fordrejelser. For det ene bliver disse to Landstrygere Fædrelandsfjender, der vilde sprænge Overbringerne af Andragendet i Luften; for det andet bliver de fredelige Borgere, der er bleven skændigt myrdede. En Kendsgerning stod fast: disse arme Djævle var bleven tagne af Dage paa revolutionær Metode. Da Folkemassen voksede, drog La Fayette til Marsmarken med nogle Bataillioner. Dem lod Mængden haant om; i de sidste to Aar var Pøbelen bleven vænnet til at se Bøsserne glide til Side for den. Men Borgerskabet var med god Grund bleven opskræmt; Nationalgardisternes Taalmodighed var omme, i slet Humør som de var over at skulle træde under Vaaben en Søndag i Sommerheden; La Fayette havde faaet Bailly med, hvis Pligt det da ogsaa var at være til Stede. Mairen lod den røde Fane, Tegnet paa Krigstilstand, udfolde.

En Hagl af Stene modtog General, Maire, Garde og Fane. Garden fyrede imidlertid første Gang ud i Luften; paa dette forholdsvis fredsommelige Skridt svarede et forrykt Menneske med at skyde paa La Fayette, og Soldaterne, der nu var ude af Ligevægt, sendte en Salve ind i Mængden, hvor den ryddede svært op.

Dermed var alt i vild Opløsning. Kavaleriet angreb; Mængden, der med ét paa det føleligste havde faaet at mærke, at her kunde den ikke længer ustraffet trodse, splittedes ynkeligt; de skuelystne søgte dødsensangste Sikkerhed. Havde Lambesc den 13de Juli 1789 handlet, som »Demokraten« La Fayette handlede den 17de Juli 1791, var Bastillen aldrig bleven taget.

Alligevel overdriver Mme Roland stærkt, naar hun taler om et Blodbad (*massacre*). Saa meget er imidlertid vist, at dette lille Mandefald var tilstrækkeligt til at skabe et Svælg mellem La Fayette, Borgerskabet, Forsamlingen, Bystyret paa den ene Side, og paa den anden Side de urolige Folkelag, de radikale Partier og yderste Venstres Klubber. Nogle faa Dage viste selve det egentlige Venstre — hvad Brevene fra en Mand som Lindet er gyldigt Vidnesbyrd om — Beundring for La Fayettes højsindede Maadehold og glædede sig over »Brissots, Dantons, Laclos' og Condorcets Nederlag«.

I yderste Venstre imødesaa man »Proskriptioner som Sullas«. Det var at vise Forsamlingens Konsekvens og La Fayettes Energi for megen Ære. Denne Pudderjunker af en Sulla gøs tilbage for at dyppe sine Kniplingsærmer i Blod. Robespierre

havde holdt sig skjult nogle Dage i en Angstfølelse, som laa ham nær; nu vovede han sig atter frem. Danton alene maatte emigrere som en anden Bouillé. En indledet Undersøgelse blev trukket i Langdrag, saa den ikke gav noget Resultat. Danton kom tilbage fra England — med Martyriets Palmer.

Forsamlingen var for træt til at slaa ind paa en ny, myndig Tvangspolitik. Den maatte da have taget fat helt fra nyt af, givet Myndighederne nye Vaaben, opløst Klubberne, bragt Hæren paa ny kraftig Fod og underkastet den anarkiske Statsforfatning en alvorlig Revision. Dertil havde den ikke længer Kræfter.

Desuden havde den en Forudfølelse af, at uanset al Skydning og al Skælden og Forfølgen af de overvundne fra 17de Juli, var det dem, der skulde arve dens Magt. Man havde jo allerede oplevet, at Robespierre med Tusinder parisiske Stemmer var bleven valgt til offentlig Anklager i Pariserdepartementet, og at hans Ven Pétion var valgt til Tribunalets Præsident. Man havde oplevet, at Condorcet, fra nu af det republikanske Partis Orakel, var bleven udnævnt til deputeret for Paris.

Forsamlingen lod træt og modfalden Armen synke. Den stundede med stærke Skridt mod Graven.

FJORTENDE KAPITEL.

Grundlovsforsamlingens sidste Dage.

Forsamlingen vil revidere Forfatningen, men formaar det ikke. Barnave naar for silde til Erkendelse. Forsamlingens Selvopgivelse; Vedtagelsen af Forbud mod Genvælgelse. Avignon genforenes. Sammenkomsten i Pillnitz; de tyske Fyrsters Erklæring, der tilsigter at vinde Tid, bliver af Emigranterne omdannet til en Trusel. Koblenz-manifestet. Kongen godkender og kundgør Forfatningen. Grundlovsfesten. Grundlovsforsamlingen har ment at slutte Revolutionen af, men har netop levnet den Anledning til videre Udvikling.

»Fra 83 Kanter af Frankrig«, skriver den »jakobinske« Borgerinde Jullien den 11te August, »lyder Raabet: En ny Rigsdag!«

Frankrig var træt af Forsamlingen; dog kunde den ikke være det i højere Grad, end Forsamlingen var træt af sig selv. Alle længtes efter at komme bort, nogle rent fysisk afkræftede, andre et Bytte for den dybeste Skuffelse.

»Det er ubeskriveligt, hvilken Forandring der er foregaaet med de demokratiske Ledere«, skriver en Gesandt den 4de September. »*De synes nu overbeviste om det umulige i at faa Forfatningen til at virke*«.

De søgte virkelig at rette paa den ved en Revision. Dette var en Beslutning, Mirabeau i Dødens Gab havde fravristet Forsamlingen. Og Barnave, der den Gang havde sat sig imod Beslutningen, tog den nu op som brugeligt Vaaben. Vi har set, i hvilken Stemning han var kommen tilbage fra den frygtelige Rejse til Champagne. Denne Stemning fik noget at sige; der foregik en skæbnesvanger Udvikling med den unge deputerede; det var, hvad Mirabeau havde forudsagt. Barnave lod en Dag Malouet vide: »Jeg er ældet meget i de sidste Maaneder«. Som Mounier i 1789, som Mirabeau i 1790 opdager Barnave i 1791, at han kun har været med til »at bryde ned« og tragter efter at genopbygge. Vi vil faa at se, hvorledes Vergniaud og Brissot ligeledes »ældes« paa nogle Maaneder i 1792, og Danton og Desmoulins i 1794 — og stedse for sent.

Advokat Barnave var en højspændt Sjæl i et Hylster af Is.

»Han havde«, siger en samtidig, »alle Ungdommens Ynder uden dens Ild eller rettere uden dens Flamme; thi indvendig brændte han«. Nu brændte han efter at give Oprejsning. Dronningen stolede paa ham; i Klubberne udraabte man ham som Forræder: Barnave gik mod Højre, ad Maurys onde Veje (»*se Maurysisait*«).

Han havde i Sinde at faa sine Venner med, Lameth, Le Chapelier, Du Port — det tidligere »jakobinske« Triumvirat, der havde svigtet den navnkundige Klub. En Reaktion vilde ogsaa de virkelig gerne være med til; men de var bange for ikke at beholde Herredømmet over Reaktionen, naar den først var sat i Gang. »Hvorledes skal vi kunne skaffe Kongemyndigheden den Energi, den har nødig«, sagde Le Chapelier til Malouet, »saafremt vi maa frygte for, at man vender den mod os selv?« De var bange for at blive »ædt« af Klubberne til Gavn for deres »Fjender« i Tuilerierne. I Forsamlingen selv afviste Højre deres Tilnærmelser. Wimpfen, der havde været Overbringer af det nye Venstres Forslag til »de sorte« (Højre), sagde ved Afskeden: »De ønsker at forspilde alt, og desværre, det lykkes dem«. I Højre spottede man over disse Mennesker, der, som Rivarol sagde, »først havde været Brandstiftere og nu kom og tilbød sig som Brandmænd«. Man burde tværtimod have modtaget disse »Brandstifteres« Tilbud; de vilde blive de allerbedste Brandmænd, fordi de vidste, hvor Ilden var paasat.

Følgen af denne Mangel paa Forstaaelse blev, at Venstre ikke turde tage fat paa en alvorlig Revision. Man maa hade det nye »kontrarevolutionære« Parti, som Mme Jullien hadede det, for med hende at paastaa den 25de August, at »alle Klenodierne fra Kongekronen er bleven samlet op og med Flid sat ind igen« — af disse »Revisorer«, skriver Barbaroux opbragt, »der er en Skændsel for Grundlovsforsamlingen«.

Det viser bedre, hvordan Sagerne staar, at da Malouet fra Tribunen foreslaar at styrke Statsmyndigheden, raaber Biauzat, der har Plads Side om Side med Le Chapelier: »Dette er intet mindre end en Kontrarevolution«. Og Le Chapelier, der har tilskyndet Malouet til at optræde, bliver da saa bange, at han selv foreslaar at fratage ham Ordet. Man nøjedes med at revidere Valgloven, uden at det klart fremgaar, hvorledes den paagældende Revision skulde kunne hindre de yderliggaaende i at skaffe sig valgt*). Til Gengæld bestemte Forsamlingen for at

*) de nye Regler er nævnt S. 133.

bringe Republikanerne med deres Trusel til Tavshed, at Forfatningen ikke under noget Paaskud kunde revideres før efter ti Aars Forløb af et Konvent — altsaa ikke før 1801. Vi, der ser tilbage, maa smile ad denne Bestemmelse. Hvor var Forfatningen af 1791 vel henne, da man skrev 1801? Da havde tre Forfatninger allerede afløst hinanden, og af de Mænd, som vedtog den første og som det, til Forskel fra Barnave og Le Chapelier, var lykkedes at undgaa Skafottet, stod mange i Konsularmyndighedens Tjeneste.

* * *

I svidende Sommerhede arbejdede den udmattede Forsamling paa at blive færdig. Den var upopulær og var ikke uvidende om det. Høsten havde været daarlig; »den utærskede Afgrøde er en Fjerdedel mindre end sidste Aars«, skriver en Landbo i Juli 1790. Arbejderne, der aftakkedes fra Nationalværkstederne, bandede de deputerede. Man gjorde endeløse Løjer med disse Fyre, som makkede om paa deres eget Værk. De deltog selv i Spotten. »Den Ting er min Sandten lige saa fjollet, som det, vi vedtog i Gaar«, sagde en af dem til en Kollega. »Hvorfor nævne en bestemt Dag?« svarede den anden. Offentligheden var af samme Mening. Vi sidder inde med talløse Vidnesbyrd om, hvor hjertelig ilde lidt den døende Forsamling var.

Det var sandsynligvis Bevidstheden om denne — i visse Maader ufortjente — Upopularitet, der tilskyndede Forsamlingen til den Taabelighed, der satte Kronen paa Værket. Det syntes mangen deputeret, at det vilde være skønt og virkningsfuldt, naar man vedtog, at intet Medlem af Grundlovsforsamlingen kunde genvælges til den lovgivende Forsamling. En Taabelighed, der satte Kronen paa Værket, maa det med Rette kaldes; thi ved den gennemførte disse Mennesker Ødelæggelsen af deres eget Værk. Ved at arbejde med Tingene var disse Ideologer — hvad deres Revideringsanfægtelser vidner om — i Færd med at blive mere indsigtsfulde Parlamentarikere, og naar de havde genoptaget deres Arbejde i den nye lovgivende Forsamling, havde de maaske kunnet bringe noget bedre Forhold i de Love, de havde vedtaget, og havde under alle Omstændigheder givet Forfatningen Anvendelse i den Aand, i hvilken de til allersidst havde stemt for dens Vedtagelse. Højre viste sig — en Gang endnu — uforstaaende; det tilskyndede til at gennemføre Bestemmelsen af en barnagtig Lyst til at faa fuldstændig Has paa en Forsamling, der havde ydmyget det. Ma-

louets Indrømmelse foreligger: »Vi havde kun én stor Fejl tilbage at gøre, og den fik vi virkelig ogsaa gjort«.

Men Malouet indrømmer ogsaa, at hans »Hovede var udpint«. I en Snes Dagbøger og Breve fra Rabauts til Biauzats finder vi samme Indrømmelse. Den skønne og virkningsfulde Handling var først og fremmest et Udslag af Træthed og Selvopgivelse.

I øvrigt skød man ubehagelige Overvejelser fra sig. Den borgerlige Kirkeforfatning gjorde Fiasko allevegne; al Drøftelse af dette Emne blev udsat. De emigrerede rasede, som vi skal se, i Koblenz; man gav Afkald paa at foretage sig noget i den Anledning; »Anskuelserne vil ikke tage fast Form«, skriver en deputeret. Kejseren og Kongen af Preussen mødtes i Pillnitz; den nys saa ømfindtlige Forsamling lod Pillnitz være, hvad det var. Hærens Oprørskhed havde naaet et Højdemaal; Forsamlingen tog kun »latterlige Forholdsregler«, som en af Tilhørerne paa Galleriet skriver den 29de August. Avignonspørgsmaalet var bragt paa Dagsordenen — for fjerde Gang, nu i yderste Øjeblik; det løste Forsamlingen imidlertid paa radikal Vis for dog at faa det fra Halsen. Forgæves havde Salamon, Roms hemmelige fuldmægtigede, været hos Barnave (»Jeg hos Barnave!« skriver han); Beslutningen om Landskabets Annektion vedtoges den 12te September. Maury affattede en Protest, hvis slappe Stil viser, at ogsaa han, den haardhændede Forkæmper for det gamle, faldt af.

* * *

Denne sidste Beslutning var imidlertid følgesvanger. Den gav Europa et Paaskud.

Kejseren syntes rigtignok lidet tilbøjelig til at gribe det. Han nærmede sig ganske vist Berlin; Preussen og Østrig syntes omsider besluttede paa at træde enigt op. Fra Wien havde Kaunitz desuden sendt Opfordring til Regeringerne om at enes om fælles Skridt. Men Leopolds Maal var egentlig kun at gøre det brydsommere for Kabinetterne at handle. Som han ventede, gjorde de fleste da ogsaa Forhaling med forskellige Begrundelser. Katharina priste Tyskerne, fordi de vilde gribe ind, men paaberaabte sig »den fremrykkede Aarstid« for at kunne holde paa sine Tropper, som hun skulde bruge til den planlagte Indskriden i Polen. Endog Preussen forlangte med vanlig Realisme, at førend det laante Østrig sine Tropper, skulde Østrig, hvem det kraftigt mistænkte for at ville afrunde sine

Greven af Provence. Den senere Kong Ludvig XVIII.

Besiddelser i Frankrigs Grænseegne, give solide »Garantier«: man maatte have et Forhaandstilsagn om, ja en umiddelbar Overdragelse af Kompensationer. Alt dette reddede Frankrig — for det næste halve Aar.

Emigranterne var imidlertid skuffede og rasende. Greven af Provence, der havde forladt Frankrig den 21de Juni, holdt et

Hof i Bruxelles; han havde nemlig erklæret sig for »Regent«. Kongen af Sverige, Gustav III's Komme til Aachen havde hidset Staklerne op. Man smedede Planer om Invasion uden at bryde Hovedet med, hvad Magterne virkelig paatænkte, og naar man vel havde Invasionen fra Haanden, lod man i Tankerne alle og enhver hænge, fra La Fayette til Barnave. Bouillé, en brav Krigsmand, men vildledt af sin Harme, tilbød »at føre Hærene lige til Paris«; det samme havde han i øvrigt erklæret Forsamlingen i et Brev saa forrykt, at det kunde have været nok til at volde Tronens Fald, om ikke den reaktionære Stemning havde raadet blandt de deputerede.

Greven af Artois havde travlt med at lave Uro og Dumheder, hvor meget saa Ludvig XVI bad ham holde inde. Han udvirkede, at Kejseren i sin Træthed meddelte ham en *Tilladelse* (som han lavede om til *en Indbydelse*) til at komme til Slottet i Pillnitz, hvor de tyske Suveræner skulde mødes.

Det var ingenlunde Suverænernes Mening, at Krigen skulde vedtages dér; de vilde snarere søge Udvej til at opsætte den. Og da de var kommen sammen den 25de August, enedes de straks om Nødvendigheden af at udskyde »Eksekutionen«. Den 26de kom saa hele Emigranternes Generalstab til Stede: Bouillé, Calonne, Polignac, Condé, Artois. Kongens Broder gjorde Fordring paa en Fællesudtalelse i ti Artikler, hvoraf en stillede Paris i Udsigt at blive jævnet med Jorden og truede Revolutionsmændene med »de højeste Straffedomme«. Just fordi man havde udskudt enhver praktisk Afgørelse, vilde Suverænerne nu ikke lade disse uudholdelige Emigranter gaa tomhændede bort. De formede da en Erklæring i forsætlig uklare Vendinger: Kejseren lod enhver Intervention være afhængig af hele Europas Medvirken. »*Da og i saa Fald . . .*«, sagde Erklæringen, og, som vi ser af et Brev fra Leopold, fastslog han, at disse opsættende Vendinger tog Brodden af det hele Skridt.

Da var det, at Emigranterne lavede dette halve Nederlag om til en glimrende Sejr. Medens Leopold i Forstaaelse med Frederik Vilhelm raadede Ludvig XVI til loyalt at godkende Forfatningen, slyngede Emigrantlederne Pillnitzdokumentet mod Paris, ledsaget af den mest oprørende Kommentar. Denne Kommentar udgjorde det navnkundige *Koblenz-Manifest*. Rivarol, der dog var ivrig Royalist, skrev til Ludvig XVI, at en saadan Erklæring var nok til »atter at knytte alle Hjerter og alle Anskuelser til Lovgivningskorpset«. Aktstykket viede Ludvig XVI til den Skæbne, der ogsaa virkelig ventede ham; trods Advars-

ler fra alle Sider stod Kongens Brødre fast paa at ville ødelægge ham. »Kain!« udbrød Dronningen ved Synet af Provences og Artois' Underskrifter.

I Ridehuset forholdt man sig imidlertid stum. Forsamlingen stod for et Opbrud, og Vaabenet lagdes til Side for at gøre Tjeneste til rette Tid. For Resten udledte man navnlig en Ting af disse Hændelser, den nemlig, at naar alt kom til alt, havde man endnu ikke med Angreb, kun med Trusler at gøre. »Dersom alle disse Mennesker lader endnu en Maaned gaa uden at angribe os«, havde Mme Jullien skrevet i August, »bliver der ingen Krig inden næste Foraar«.

* * *

Forsamlingen opløste sig den 25de September, efter at først Forfatningen var bleven godkendt af Ludvig XVI og formelig kundgjort.

Thouret havde overbragt Kongen den vedtagne Forfatning den 4de September. Den 13de havde Kongen i en meget værdig Skrivelse meddelt, at han godkendte den, og havde tilføjet: »Jeg vilde dog ikke holde mig til Sandheden, dersom jeg sagde, at de Midler, som er overladt den udøvende Myndighed og Administrationen, forekom mig at rumme al den Energi, der maatte udkræves til at bringe Fart og hævde Sammenholdet i alle Dele af et saa udstrakt Rige; men eftersom Meningerne om disse Ting for Tiden er saa delte, indvilliger jeg i at lade Erfaringen alene være Dommer«. Han lovede derpaa at komme hen i Forsamlingen den 14de og oplæse en Stadfæstelseserklæring.

Gav Forsamlingen end Kongen en Modtagelse, der paa visse Punkter maatte føles ydmygende, lagde Folket ikke Mærke dertil. Ludvig havde godkendt Forfatningen; man kunde da være rolig; han var en brav Mand. Selv Marie Antoinette, der havde smilet huldsaligt til de deputerede, kom til at nyde et Øjebliks Popularitet, »et Vidnesbyrd«, skrev hendes Ven Grev La Marck til hende den 16de, »om den Magt, Dronningen kunde udøve, ifald hun forstod at indrette sig og smigre for dette bevægelige, letsindige Folk«.

Alt var lutter Glæde; Forsamlingen havde vedtaget Amnestien, Amnesti for Emigranterne, som man opfordrede til at

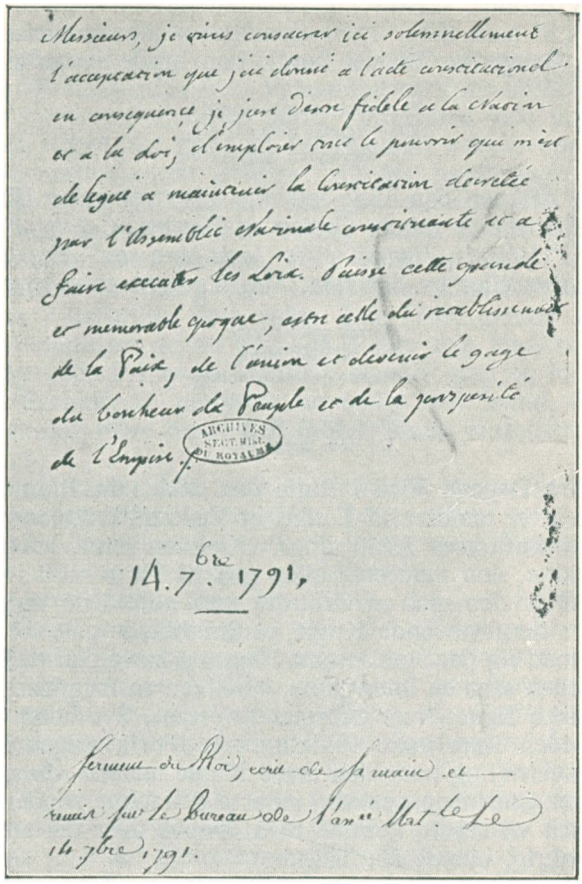

Ludvig XVI's Ed paa Forfatningen.

vende tilbage, Amnesti for de Urostiftere, der var bleven dømte i de sidste Maaneder.

Den 17de September var der Fest i Paris; Venner og Fjender af Revolutionen — fra Morris til Biauzat — giver straalende Skildringer af denne Fest, der skulde komme til at staa helt isoleret. Under almindelig Illumination kørte Kongen Tuilerierne rundt, drog ud derfra og kørte lige til Chaillot, »stadig

hilst med Bifald«, skriver en Venstredeputeret den 20de. Man sang Vers til hans Ære. Opéra-Comique genoptog *Richard Løvehjerte*, og Sangeren Clairval fandt, han burde synge*):

O, Ludvig, o min Konge!
Dine Venner omgiver dig,
Vor Kærlighed omgiver dig.

Og om Aftenen den 18de lod alle Theatre under Bifald opføre royalistiske Stykker: *Gaston og Bayard*, *Calais' Belejring*, *Henrik IV i Paris*, *Henrik IV's Jagt*. Man saa' ikke et Glimt af en Brutus eller en Scævola. Paa Gaderne sang man:

Vores gode Konge
har slidt og stridt.
Vores gode Dronning
sikken hun har lidt!
Men nu er den go'
for dem begge to.

Det blev Dagens Vise i Paris den 25de, da Illuminationslamperne atter tændtes til Fest. I et Væld af Trikolorer fejrede Paris »Revolutionens Afslutning«. »Klokken fem«, hører vi fra et Øjenvidne, »lod man en Ballon gaa til Vejrs midt i Champs Elysées. Over den saas en Ørn, der med udfoldede Vinger syntes at føre den svævende Kugle, et Sindbillede paa vor Forfatning, op med sig paa sin ilsomme Flugt og hæve den til Skyerne. ... Forneden saas en liden Jolle, i hvilken to frygtløse gæstede de ætheriske Egne, hvor Stormene opstaa«. Symbolet kunde i Virkeligheden ikke være fuldkomnere: Forfatningen svævede oppe i Skyerne, og naar den arme Kugle naaede »de ætheriske Egne, hvor Stormene opstaa«, maatte den blive sønderflænget. Kun Ørnen vil stadig komme til at svæve over det stormhærgede Frankrig, biende sin Tid.

* * *

Det var paa denne Dag, Grundlovsforsamlingen ophørte. Ludvig XVI begav sig paany derhen, og denne Gang blev han behandlet som en Konge. Man hilste ham med langvarigt Bifald. Og da Kongen var taget bort, erklærede Præsidenten Samlingen for sluttet. »Det hele Frankrig gav sin Tilfredshed til Kende«,

*) som Variant af den Sang, der i Stykket foredrages af Kongens tro Troubadour Blondel: »O Richard, o min Konge« o. s. v.

skriver et Medlem, ikke videre elskværdigt, i sin Længsel efter den nye lovgivende Forsamling.

De deputerede var, som vi ved, aldeles udtrættede ved Opbruddet. »Endelig er vi frie! Vi har spændt fra!« skriver Lindet. Dog bevidnede de stundom deres Tilfredshed med sig selv (se Breve fra Roger, fra Rabaut, fra Biauzat) i deres Fortrøstning til, at Revolutionen var afsluttet. Kongen havde sagt: »Revolutionen har naaet sin Grænse; Nationen kan atter føle sig lykkelig«, og ved at læse en hel Række Breve fra de forskelligste Mennesker fra Tiden mellem 1ste August og første Oktober ser man, at dette var den gængse Opfattelse. Gode Slotsherrer, der har levet i uafbrudt Fare siden Juli 1789, aander atter op; Fougeret beslutter sig til at »lade banke sine Madrasser«*), og den emigrerede Prinsesse Lamballe vender glad og fornøjet tilbage til Frankrig — netop et Aar inden den Stund, da hendes Hoved skulde blive bragt den fangne Marie Antoinette paa en Spydspids.

Trods alt sporer man i de optimistiske Breve fra en Roger, en Rabaut stundom en nagende Tvivl. »Hvis vore Arvtagere opretholder Forfatningen, vil de blive vore Redningsmænd. Hvis de vil lave en anden, er vi fortabte«.

Arvtagerne var jo hine deputerede, der just nu var bleven valgte, Mænd saa unge og saa nye i det offentlige Liv til Hobe, at de ganske naturlig maatte ønske at iværksætte noget nyt. Det gik da, som en af disse nye Mænd selv skrev siden hen: »Da Arbejderen lod sit Værk i Stikken, var Forfatningen prisgivet Mennesker, der kom til at rokke Bygningen i dens Grundvold og selv knustes under dens Ruiner«. Derefter kom der andre til, Konventets Folk, som fuldbragte Ødelæggelsesværket. Dette vækker Harme hos den første Forfatnings Fædre; men man maa give det Konventsmedlem Medhold, der paaviste for en af dem, at Konventet ingenlunde fordærvede Grundlovsforsamlingens Værk, men tværtimod fuldbragte det: »I havde betroet os et Lig; vi har stedet det til Jorden«. Paa Ruinerne af den gamle monarkiske Bygning havde Forsamlingen — en Forsamling med de bedste Hensigter, højsindet, fædrelandskærlig, frihedselskende, oprigtig monarkistisk — rejst en Bygning, hvis Brøstfældighed, som vi har set, var saa stor, at den fra første Færd truede med Sammenstyrtning og, naar den omstødtes, nødvendigvis maatte knuse Friheden og Monarkiet i

*) ɔ: for det Tilfældes Skyld, at han vilde tage Bolig paa sin Gaard.

sit Fald. Og Uvejret var ikke langt borte. »Ude fra Horisonten truer en frygtelig fremfarende Orkan«, skrives der den 31te August 1791. Noget særlig stort Stormvejr kræves der ingenlunde til at henvejre det politiske Bygningsværk, der er rejst mellem 1789 og 1791. Ganske vist var der bleven opstillet store Principer, der undertiden tages i Brug som Grundvold for det Genrejsningsarbejde, Konsul Bonaparte og hans Statsraad gennemførte mellem 1799 og 1801. Men paa denne Grundvold, der ikke en Gang altid var sikker, havde Forsamlingen kun evnet at opføre skrøbelige Mure bag en prangende Facade, der smulrede hen, næsten før den havde faaet sin endelige Afpudsning.

ANDEN DEL

DEN LOVGIVENDE FORSAMLING

J. P. Brissot.

FEMTENDE KAPITEL.

En Forsamling af »Romere«.

»De nye«. Højre. Romerne fra Bordeaux. Den »bordeaux'ske« Gruppe; dens Førere. Det yderste Venstre. Centrum. Forpostfægtning om Forretningsordenen. Brissot tordner mod Europa. Emigrationen. Love mod de emigrerede og mod Præsterne; de edsvorne Præsters ynkelige Lod; man hævner dem. Kongen vil ikke godkende Undtagelseslovene. Revolutionstilhængerne ønsker Krig.

»Alle tror, at der ude fra Provinserne vil komme Inkarnationer af Aristides, af Fabricius, af Cato, af Cincinnatus«, skriver Borgerinde Jullien den 14de August. Thomas Lindet derimod meddelte allerede Broderen, at der mellem hans Kol-

leger fandtes »Mennesker af skrækindjagende Overspændthed«, og vi maa godkende den nye Biskops Syn.

Necker kalder dem ironisk »uerfarne i at nyde Værdighed og Ære«; men de var lige saa uerfarne i at arbejde med offentlige Anliggender. Ti Bisper af de nye, fire Brigadegeneraler, tre Oberster, nogle lærde fra Akademiet, flere var der ikke, som kunde kaldes »Samfundsspidser«, af 750 deputerede; dertil kom saa femten menige Præster, tredive Officerer, otte og tyve Læger — og saa en larmende Masse Advokater og Litterater. Disse sidste, der først nylig var indtraadte i det offentlige Liv og gjorde sig store Tanker som alle, der har arbejdet med Idéer uden Berøring med det haandgribelige, gav den nye Forsamling en ganske særlig Karakter. »Blaastrømper«, kalder Morris dem, og farlige Folketribuner var det, ifald man med Figaro mener, at »den litterære Stat er en Rovdyrstat«. Af Ejendomsbesiddere, handlende og Agerdyrkere var der meget faa. Armod trykkede de fleste; »man har regnet ud«, skrives der i Oktober 1791, »at de ikke tilsammen har Grundejendom, der kan give 300,000 Livres i Indtægt«. Choudieu saa' nogle af dem laane tre Livres hos deres Sidemand, naar de skulde spise til Middag. Dette styrkede den Formening — som Necker gengiver — at de 18 Livres om Dagen var en Lokkemad, de ikke havde været ufølsomme for. Til alt dette kom deres Trang til at udmærke sig ved store Fremstød, en meget slem Tilbøjelighed, naar man med Frénilly tænker, »at man ikke havde ladet dem beholde stort andet at kaste over Ende end selve Tronen«.

En Lov stærkere end deres egen Vilje anviste Bænkene paa højre Haand til Forfatningsvennerne, »Feuillanterne«, der havde haft Plads paa venstre Side i Grundlovsforsamlingen. Anbragte i den Gabestok, en Højrebænk i en Rigsdag er, bliver disse La Fayettes og Barnaves Venner, der i og for sig er fortræffelige Liberale, »Koblenz' deputerede« i Galerispektakelmagernes Øjne. Couthon nøjes med at give dem Navn af »Svindlere«; Soubrany kalder foragtelig Højre »Blindgyden«: kontrarevolutionære er de under alle Omstændigheder.

Det var de nu egentlig ikke. Mathieu Dumas, en fanatisk Beundrer af La Fayette, blev af sin Nabo Ramond hilst som »Frihedens førstefødte«. Jaucourt var Typen paa Adelsmanden fra 1789; havde han ikke Aar 1790 midt iblandt Jakobinerne hilst »vor Revolution, paa hvilken Filosofien ynder at fæste Blikket i tankefuld Glæde«. Girardin gjorde sig højlydt til af sit fordums Forhold til »sin dydige Ven, J. J. Rousseau«. Høj-

Vergniaud.

res 44 deputerede var alle af lignende Art. Men »højre Side« var det, og det varede ikke længe, inden disse Feuillanter, der i Koblenz var Genstand for al mulig Haan, kom til at gaa og gælde for »Østrigpartiet«. Dette var nok til at lægge dem for Had. Desuden nærede Hoffet Mistillid til dem og førte dem bag Lyset, og da de ikke duede synderlig til politisk Manøvreren, syntes de forudbestemte til hastig Udslettelse. Der er da intet forbavsende i nogle Uger senere at se en ung deputeret trække sig bort paa Taaspidserne fra disse farlige Bænke for at slutte sig til Gruppen, der dannes af »de deputerede fra Bordeaux«. Det er den skeptiske, elegante Hérault de Séchelles.

Disse deputerede fra Bordeaux danner Kernen i Venstre. Det er de senere Girondiner. To Mænd tildrager sig størst Opmærksomhed i dette urolige Venstre, Brissot og Vergniaud, Litteraten og Advokaten — og dette Træk er saare karakteristisk: at tale og at skrive bliver alt, hvad Partiet duer til. Det bliver det yderste Venstre, der handler.

Taler man om hine glimrende »Girondiner«, maa man altid tage sig i Vare for de gamle romantiske Toner, hvorunder

vore Fædre er voksede op. Takket være Lamartine og Michelet — for ikke at tale om Alexandre Dumas — er vi fordømte til at tage os ud som Billedstormere, naar vi, det være nok saa lidenskabsløst, forgriber os paa denne fredhellige Gironde. Paa den anden Side har Biré været alt for streng mod den. Lad os forsøge en ligevægtig Bedømmelse af disse Girondiner, og siden vi her i Oktober 1791 finder dem paa Venstres Bænke, lad os da glemme, hvor langt de senere, i 1793, kom ned. I 1791 var det ivrige Jakobinere, og i dette Lys ønskede de alle at ses, baade de, som traadte særlig stærkt frem under disse Møder, Brissot, Vergniaud, Grangeneuve, Guadet, Gensonné, Isnard, og de hundrede deputerede, som fulgte dem; af den store Klubs tyve Præsidenter i Tiden fra Oktober 1791 til Juli 1792 afgiver de da ogsaa de elleve. De er endog i visse Henseender mere yderliggaaende end Robespierre; de er som han fanatiske Tilhængere af Rousseau, men bøjer sig ikke som Jean Jacques og hans Profet for det højeste Væsen; de fleste er ikke Deister, men Atheister. I Januar 1792 gaar Guadet bittert i Rette med Robespierre, fordi han har talt om Forsynet.

Deres Hedenskab skyldes i øvrigt en troskyldig Dyrkelse af Antiken. De er Romere, paa Parti med den ældre og den yngre Brutus, med Gracchus, med Cato. De er Republikanere, fordi de er opelskede med Plutark, Filosoffer, fordi de er opelskede med Marcus Aurelius. Naar de angriber Ludvig XVI, kalder de ham Tarquinius eller Caligula. Kom ikke og sig, at de er deputerede fra Gironde; de er fra Pelopones eller Latium. Vergniaud er det i uudholdelig Grad. Deres hellige Bjerg er Mons Aventinus, ingenlunde Sinai, der er Robespierres.

Mere end alt andet er de Advokater og Litterater. De beruses af Frasen, af den, de hører, og endnu mere af den, de fremfører. Vergniaud eller Guadet kan træde op paa Talerstolen med den Forestilling, at de ikke vil angribe Kongen; Udfaldet bliver, at de gør det af med ham. De kan forestille sig, at de ikke vil vække Ophidselse i Folket; Udfaldet bliver, at de vækker Oprør. Deres Kollega Vaublanc har skildret den »Rus«, der greb dem, naar Bifaldet lød op imod dem. »De kom ofte til at gaa videre, end de virkelig følte, og naar de forlod Mødet, undsaa de sig ofte over, hvad de havde sagt«. Deres Retortemperament var dem en Tvang; de maatte høre Bifald. Deraf opstod de farligste Fraser; hele Rædselsperioden indesluttes i en Udtalelse af Isnard: »Man maa skære det angrebne Parti af Legemet bort for at redde det øvrige!« Ingen af dem ønskede

at udgyde Blod, men hver eneste af deres Fraser aabner for en Sluse, hvorigennem der skal skylle Strømme af Blod, deres eget indbefattet — thi Frasen er stærk, skøn og kan tage Bifald.

De elsker den skønne Frase; de elsker ogsaa den skønne Gestus, det effektfulde Theateroptrin. Disse Ildtilbedere af Klassicismen er i Forbindelse hermed Romantikere paa en Hals. De kom til at øve Selvmord med det Formaal at gøre Indtryk. Deres *Memoirer* (som de allesammen skriver med Døden for Øje) bærer Vidnesbyrd om denne stadige Ærgerrighed »at være smuk«.

Og smukke var de næsten alle: den magre, stærkt brunlige Guadet (fra Bordeaux) med det brændende Øjepar i det galdegustne Ansigt, underfundig midt i Tragedien, frygtet paa Grund af sine Sarkasmer, den kolde, skarpe Gensonné, ogsaa fra Bordeaux, med Hovedet fuldt af abstrakte Idéer og Systemer; det altid begejstrede Bogmenneske Ducos, en tredie Bordeaux-deputeret, en ung Heros, hvem Glorien allerede omsvævede; den dristige, voldsomme, lidenskabelige Grangeneuve, ligeledes fra Bordeaux, Isnard, der var fra Marseille, en Mand, hvis Ord, som hans Kollega Couthon senere skriver, »traadte frem, som prentede med Ildbogstaver«, en Taler i den tragiske, næsten afsindige Stil, der uafbrudt tabte Herredømmet over sig selv. Mester for dem alle — Advokater som de var — var Vergniaud, Anklageindlægenes Mand med den klassiske Svada, men ude af Stand til at frembringe andet end et catilinarisk eller filippisk Kunstværk, en Taler, der undertiden sejrede ved ubønhørlig Logik, men oftest blændede ved Sofismer, ved Skønheder, ved Varme, og opererede med det altsammen med saa beundringsværdig en Kunst, at man næsten kunde indbilde sig, det var Improvisation; alt i alt, Vergniaud kom øjeblikkelig, som den deputerede Lamothe skriver, til at vække »Sensation«. I øvrigt var han lad, nydelsessyg, for sit Vedkommende mere byzantinsk end romersk anlagt, og yndede at vugge sig i sine Drømme og senere at dulme sine bitre Følelser ved Klangen fra den henrivende Skuespillerinde Mlle Candeilles Harpe.

Brissot var ikke saa følsom; han var en god Ægtemand med et kvækeragtigt Præg, som han fremhævede yderligere efter sit Ophold i Philadelphia, og denne paatagne Puritanisme gjorde Virkning paa de troskyldige. Han ansaa sig selv for alvidende, fordi han havde skrevet meget. Han var allerede den Gang omtaalig som ingen anden og gik altid om med gammelt Nag, der skulde gaa ud først over Hoffet, siden hen over Robespierre.

»En dreven Taler«, siger Mathieu Dumas, »men«, skriver en anden Kollega, Beugnot, »hans Mangel paa Forudseenhed stod paa Højde med hans Aandslivlighed, og derved blev han den Mand, der skulde føre sit Parti i Undergang«.

I en sammenfattende Dom kunde man kalde dem en glimrende politisk Generalstab — kun rummede den ikke en eneste Statsmand. Dette forklarer, at disse selvfølende Herrer dog nærede en troskyldig Ærefrygt for Condorcet. Denne »Professor i anvendt Moral« skulde blive den nye Rigsdags Sieyès — og derfor snart lagt for Had af den forriges Ypperstepræster, Sieyès og Robespierre. Det naturvidenskabelige Akademis faste Sekretær stod som Tænker højt over Girondens urolige Hoveder, men var tillige uheldigvis skrækkelig kedelig. Hans Aand, skrev Mme Roland, var »en fin Likør, indsuget i Bomuld«; Rivarol sagde ubarmhjertigere, at han »skrev med Opium paa Blade af Bly«. Han stod som et Orakel. Da han »*omsider* traadte frem« (der ligger meget i dette *omsider!*), droges straks alle til i Nysgerrighed. Han gjorde et kedeligt Indtryk, men han var nu en Gang Condorcet. Man bestemte sig hurtig til at finde sig i ham, ja endog til at beundre ham. Orakler er en Fornødenhed for enhver raadslaaende Forsamling.

Hans Plads var tæt op ad yderste Venstre; og dér fandt han et uheldigt Selskab. Det var Cordeliererne, en lille Gruppe, hvis tre mest iøjnefaldende Skikkelser i lang Tid var Chabot, Bazire og Merlin. »Man forsikrer, at de er nidkære Patrioter, men hvad er det dog for Mennesker!« skriver selv Borgerinde Jullien i Juni 1792. Det var »Nedbrydningsmænd«, som Dumas kalder dem; den forhenværende Kapuciner Chabot forekom Thomas Lindet at høre hjemme i Daarekisten; Bazire fra Dijon og Merlin fra Thionville stod højere end denne forløbne Munk, der var paa Overgangen til at blive Tyv; men forrykt virkede de. Ingen gør dog saa afskrækkende og frastødende et Indtryk som han, hvem en Kollega, Dorizy, kalder »den frygtelige Kapuciner«.

Til venstre Side hørte endvidere Robert Lindet, en hæderlig, ikke videre overlegen Statsborger, og Lazare Carnot, der sagde om sig selv, at han »som god Militær ikke talte meget«; de to »begravede sig i Komitéernes Dunkelhed«, siger Lindet selv. Biskop Fauchet — en stakkels eksalteret Præst — repræsenterede her den allersentimentaleste *Socialisme* som en Art »savoyisk Kapellan«, der havde forvildet sig ind i Politik og skulde komme til at undgælde haardt for sine Sværmerier.

Det var Centrum, der under alle Forhold maatte blive Tun-

gen paa Vægtskaalen; en Pastoret, forhenværende Bisidder i Skatteraadet, Medlem af Oldskriftsakademiet, en Bigot de Préameneu, en kølig, redelig Administratortype, en Cérutti, en Lacépède minder langt mere om Ramond og Beugnot end om Chabot og selv om Brissot. Men det var forsigtige Mennesker, »en Hærskare, der ikke rørte sig af samfundsnyttige Hensyn, men kun lod sig sætte i Bevægelse af Frygt«, skriver deres Kollega Hua. De kaldte sig »*upartiske*«. »Denne M. Pastoret er halvt et, halvt et andet«, skreves der den 4de September. »Det er en Rævehjerne i et Kalvehoved«, havde den grusomme Mirabeau sagt om denne Typen paa alle de »upartiske«. Disse drevne Herrer snor sig gennem Revolutionen; Pastoret kommer til at ende som Marquis, Bigot som Greve; nogle bliver Senatorer under Napoleon og Pairer under Ludvig XVIII, ja under Louis Philippe. Ikke des mindre erklærede de sig for »uafhængige«. Efter først at have støttet Højre gaar de fra hverandre og holder til med Venstre. En mere raadsnar Sjæl, Hérault de Séchelles, havde ikke brudt sig om at dvæle i deres vaklende Rækker paa sin Vej fra Højre til Venstre.

Paa godt og paa ondt er det Forsamlingens uundgaaelige Lod at lade sig lede af sin venstre Side. Kun dette Venstre danner noget, der virkelig kan kaldes en Gruppe. De 130 Medlemmer, der staar i Jakobinerklubben, modtager deres Løsen dér, og til sidst drager de henved 400 af deres Kolleger over til Klubben. Dertil kom, at Højre og Centrum sjældent mødte fuldtalligt; det var kun Venstre, som ikke lod sine Bænke staa tomme; Chabot skriver til sin Moder i December 1791, at han er i Forsamlingen fra Morgen til Aften og stundom Natten med. Venstre holdt permanent Møde. Ved sin Voldsomhed indgød det Frygt, ved sin Veltalenhed rev det med. Det fik desuden Støtte fra de truende Galerier og regnede med dem som Skræmmemiddel. Derfor krævede det da ogsaa stadig Afstemning ved Navneopraab. »Spørger man, hvorfor vi sætter vor Vilje igennem«, skriver et Medlem af Bjerget, Soubrany, »svarer jeg: i Kraft af Mødernes Offentlighed. Man kan være forvisset om, at hvis Lovene skulde vedtages ved skriftlig Afstemning, kunde Emigranterne og Kongens Ministre faa det, som de vilde«. Som Sagerne staar, er Højre fortabt. Venstre har alle Trumferne — og ogsaa nogle mærkede Kort — paa Haanden.

* * *

Den første Forpostfægtning gjaldt Forretningsordenen og blev det første Mødes Hovedhændelse. De gode Mænd havde indfundet sig i beskedent Udstyr, »med Regnsko*) og Paraply«. Dette forklarer den Storm, der senere opstaar, da man foreslaar at nedsætte Diæterne fra 18 til 14 Francs om Dagen. Men de deputerede havde til Hensigt at drage Tronen ned i Plan med »deres Regnsko og deres Paraplyer«. »Hvilken Fryd for disse Herrer«, skrev Necker, »at give Ordrer til deres første Fuldmægtig, Kongen af Frankrig!« Denne Fuldmægtig burde da kun have den Plads, hans Stilling medførte; derfor foreslog Grangeneuve at slette Ordene *Sire* og *Majestæt* af Talebrugen, og Couthon overbød ham ved at forlange Tronstolen afskaffet, saa Kongen fik Plads paa en Armstol ved Siden af Præsidentens. Disse Forslag vedtoges under et.

Ludvig XVI syntes imidlertid bestemt paa ikke længer at lade sig mishandle. Han havde modtaget en Deputation fra Forsamlingen temmelig køligt og lod nu dem i Ridehuset vide, at dersom de vilde opretholde den Beslutning, kom han ikke i Forsamlingen. Vaklende, som denne en Tid lang vedblev at være, foretog den da et Tilbagetog og ophævede Beslutningen.

Kongen gav saa Møde; hans forbigaaende Stivhed var smeltet ved denne lille Sejr, og hans Tale aandede Harmoni. »Kærlighed til Fædrelandet bør forene os og Almenvellet gøre os uadskillelige«. Man gav sit Bifald til Kende.

Man havde ogsaa ytret Bifald, da han havde understreget Nødvendigheden af at genoprette Ordenen i Hæren og sætte Riget i Forsvarstilstand, alt imedens der atter skabtes god Forstaaelse med Europa.

Europa! Det var, hvad alle nu først og fremmest tænkte paa, og Ludvig XVI havde gode Grunde til at forsøge paa ikke at faa for meget Ansvar. Brissot med sit skønne Overblik over baade den gamle og den nye Verden kom med truende Orakelsprog. Pillnitzerklæringen og Koblenzmanifestet vakte beredtiget Harme i Frankrig. At Kongens Brødre havde sat deres Navne under disse Trusler mod det nye Frankrig, fandt man med Føje var forbrydersk Taabelighed. Greven af Provence havde oven i Købet i sin Egenskab af »Regent« protesteret mod Forfatningen; under det landflygtige Hof tog Emigrationen sig endelig frit Spil.

Den var bleven en offentlig Fare. Under den Pariamedfart,

*) *galoches:* Overtræksfodtøj med tykke Træsaaler, der kun brugtes af Menigmand.

de adelige led ude i deres Provinser, drog der for hver Dag flere i Landflygtighed. Med disse Emigranter fra 1791 kan man ikke gaa i Rette som med dem fra 1789; de svævede virkelig i Fare, hvis de blev. Under alle Omstændigheder bør man, før man dømmer dem, læse de Breve, hvor de giver Udtryk for deres Angst og i øvrigt ogsaa for deres Tøven. Der var for Resten ganske overlagte Planer om at drive dem af Landet. I Venstre hed det jo: »Saa meget bedre; Frankrig udrenser sig!« og en deputeret havde kaldt denne Emigration »Frihedslandets naturlige Udsveden!«

Disse usalige Mennesker klumpede sig sammen ved Rhinen og afventede, hvad der vilde ske. Mange begyndte allerede at blive klare over »de fantastiske Drømme, man havde vugget dem i«, som Hertuginden af Tavannes skriver (hendes »nedslaaede« Breve var det værd at citere i deres Helhed). Mange vilde aabenbart have foretrukket at vende tilbage; nogle gjorde det ogsaa; »nu er det snarest Mode at vende tilbage«, skriver den deputerede Le Coz den 26de Oktober. I det Tilfælde at Forsamlingen og Departementsdirektorierne var gaaet virkelig kraftigt til Værks mod dem, der satte Ild paa Slottene, og mod de stedlige Tyranner, vilde mange af de emigrerede være vendt tilbage.

Uheldigvis var der en anden Gruppe Emigranter, som snarere vakte Harme end Medlidenhed. Det var dem, en af deres Fæller kalder »forrykte Hoveder«, dem, der flokkedes om Prinserne optagne af de fantastiske Drømme; de havde travlt med Intriger, og deres løse Paafund og ligeledes deres løse Sæder var en Plage for deres belgiske, tyske, schweiziske og piemontesiske Værter. Hver og en af disse vigtige Herrer vendte op og ned paa Europa og knuste Frankrig fra Greven af Artois' »Hof« og fra Kafé »Trekroner« i Koblenz, hvor de gamle Ludvigsriddere sad og løb Storm mod Lorraines Fæstninger ligesom de gamle i »Lysistrate« mod Akropolis, med den Forskel at her foregik det under Triktrakspil — og samtidig var de saa opsatte som nogensinde paa at faa hængt La Fayette, Barnave og Lameth, ja selv Bailly, endda førend de fik hængt Robespierre eller Marat.

Betænkeligere var det, at somme af dem var organiserede i særlig Trop, »*Condés Hær*«. Den gjorde fra første Færd Indtryk af at have hjemme i Operetten; samtlige Medlemmer gjorde Krav paa at være Officerer, skønt man tilsikrede, hvem der vilde nedlade sig til at være menig, en kongelig Lønning. For

at gøre en Ende paa Striden om Posterne, havde »Regentens« Minister, Calonne, sat dem til Auktion. Efter at Hæren var bleven »organiseret« paa denne Vis, afventede den ørkesløs, at Tyskerne skulde »rykke ind«, og hengav sig imidlertid til den grummeste Truen. Selv de forstandigste havde tabt Dømmekraften ved Landflygtigheden. »Jeg kender Vejen til Paris«, udbrød Marechal de Broglie (hvis Søn for Resten vedblev at tjene i Nationens Rækker); »jeg skal lede de fremmede Hære, og af denne hovmodige Hovedstad skal der ikke blive en Sten tilbage«. Den Slags Udtalelser løb om i Klubberne i Paris, til Fortvivlelse for de moderate og ogsaa for Tuilerierne, men til Glæde for de yderliggaaende, fordi Venstre derved fik forgiftede Vaaben i Hænde.

Uden at gøre sig saa mange Betænkeligheder som den forrige Forsamling agtede den daværende at behandle disse forblindede, men oftest beklagelsesværdige Mennesker som Oprørere. Kongen havde haabet at kunne forekomme den; den 14de Oktober havde han offentliggjort en Proklamation, hvori han bad Emigranterne vende tilbage. Forsamlingen kunde ikke lade sig nøje med denne platoniske Henstilling. Den 20de indledes Debatten om Emigrationen. Den fik en meget hidsig Karakter, saa snart man indførte det religiøse Spørgsmaal i den, da dette optog Sindene i endnu højere Grad end Emigrationsspørgsmaalet. Venstre, der jo var i Bund og Grund antiklerikalt, satte sit Haab til at faa de »genstridige« Præster draget med ind i Straffefuldbyrdelsen.

Pius VI havde, som vi ved, højtidelig fordømt den borgerlige Kirkeforfatning, og straks var der fulgt en Række Tilbagekaldelser med det Udfald, at den officielle Kirke afgjort kom til at staa som et skismatisk Mindretal, med hvilket Menighederne ikke vilde have at gøre. Nogaret, Biskop i Lozère, skriver: »Man hujer og skælder efter mig, naar jeg lader mig se«, og Arbogast, Biskop i Haut-Rhin, anraabte i største Knibe den døende Grundlovsforsamling: »Hjælp mig, jeg kan ikke holde Stillingen«.

Det var den nye Kirke, der anraabte den verdslige Magt om Bistand. Den lovgivende Forsamling, der — som Sorel har paavist — maatte ty til Ludvig XIV's Love som Vaaben mod Emigrationen, dreves nu til at hylde hans Theori for at kunne værne om denne meningsløse Statskirke.

Til Paaskud tog man »Præsternes Fjendskhed«. Den Fjendskhed var da ogsaa ubestridelig; det var intet blidt Skudsmaal,

de nye Herrer fik af Sognepræsterne, der var bleven jagede fra deres Embedsboliger og Kirker efter at være bleven plyndrede for deres Eje af den Revolution, som de havde hilst med Bifald i 1789. Og Skudsmaalet tiltraadtes af de troende, fra Alsace til Syden, i Centralplateauet og i Vesten; her og der opstod et Røre, som vendte sig, ikke mod de nye borgerlige Love, men mod det nye religiøse Regimente. I Calvados havde et saadant Røre givet sig Udslag, og mere truende Former fik det i Gevaudan, i Poitou, i Anjou. Gensonné, der skulde aflægge Beretning om Sagen for Forsamlingen, stemplede disse Bevægelser, (der i Virkeligheden var uden indbyrdes Forbindelse og alle opstaaede af sig selv) som en vidtstrakt Sammensværgelse af Præsterne. De ti *edsvorne* Prælater i Forsamlingen var i deres store Bitterhed ikke de Mænd, der afbødede den Arm, de selv tre Maaneder i Forvejen havde paakaldt. For alle paa den Side stod det fast, at Præsterne, der var »Emigranternes medskyldige«, burde behandles som Emigranterne og Prinserne, der var »Udlandets medskyldige«.

Emigranterne sattes først paa Anklagebænken. Debatten kom til at strække sig over elleve Møder, og i den kendetegnedes Girondinernes Ledere, der næsten alle deltog: Brissot, Isnard, Gensonné, Guadet, Vergniaud — og tillige Condorcet. Brissot foreslog yderst strænge Forholdsregler mod Emigranterne, navnlig hvis det var Officerer eller Embedsmænd; de skulde enten vende tilbage eller dømmes til Døden *in contumaciam*. Isnard støttede ham med den løsslupne Lidenskab, der var almindelig hos den deputerede fra Var: »Vore Fjender maa enten sejre eller besejres, derpaa staar det, og enhver, der ikke indser denne store Sandhed, er efter min Mening en blind i politiske Spørgsmaal«. Nogle Dage efter var han naaet til at sige om Præsterne: »Hvis der foreligger Klager mod en Præst, der ikke har aflagt Eden, bør han tvinges til at forlade Riget. *Beviser gøres ikke nødig*«. Hovedtalen holdtes af Vergniaud i sand ciceroniansk Stil; men hans togaklædte Svada (»lovformelige Beviser! . . . lovformelige Beviser! . . . lovformelige Beviser!«) løb noget nær ud i samme brutale Formel som Isnards. Man grebes af Beundring; man gav henrykt sit Bifald til Kende: hin Marcus Tullius Cicero, som de alle drømte om, var kommen til Live igen, og »Catilina'erne i Koblenz« skulde slaas ned.

Om Prinserne kom man hurtig til Enighed — »disse Tarquinier!« sagde De Bry. Højre mente ligesom Venstre, at man burde kræve, at de vendte tilbage; Ludvig XVI selv, hvem

den overmodige »Regents« Anmasselse krænkede, vilde have, han skulde vende tilbage; Feuillanterne, der bestormede ham med deres Raad, antog med Rette, »at man ikke vilde tro Kongen, saa længe man saa' hans Brødre i Spidsen for Emigrationen«. Der blev da ved Forsamlingens enstemmige Beslutning rettet en Opfordring til Prinsen om at komme hjem til Frankrig inden to Maaneder, da han i modsat Fald vilde miste sin Ret til at blive Regent og Konge.

Den 9de November afgjordes Emigranternes Sag, idet man vedtog Vergniauds Forslag, saaledes som det var ændret af Isnard. Forgæves havde Højre hævdet (i særdeles god Tro, viser Brevene fra Lamothe, og med fuld Føje, viser Emigrantbrevene), at man burde lade Intrigemagerne brænde sig i Koblenz, hvor man ikke tog dem alvorligt, og lette dem, der en Stund havde været »forblindede«, at vende hjem, hvad mange af dem dog allerede tragtede efter. Venstre gik af med Sejren; den vedtagne Lov erklærede enhver Emigrant under Mistanke for Sammensværgelse, saafremt han ikke var vendt tilbage den 1ste Januar 1792; naar den Dag kom, ifaldt de, der holdt sig borte, Dødsstraf og Ejendomsfortabelse (Condorcet havde til sin Ære vendt sig mod denne afskylige Bestemmelse). »Nationen«, havde Vergniaud udbrudt den 26de Oktober, »udstrækker Hænderne venligt mod Emigranterne«; men i de sidste to Aar havde Nationen til alt Uheld faaet en lovlig haard Haand mod de ulykkelige.

Den 29de November fik Præsterne deres; der havde ti Møder igennem staaet en usædvanlig voldsom Debat. Under denne var det, Isnard var kommen med sit »*Beviser unødvendige!*«, der til sin Tid skulde tages op af Fouquier-Tinville og bringe Isnards Venner paa Skafottet.

Loven gik igennem: Præsterne skulde aflægge Ed, medmindre de vilde mistænkes for Oprørskhed; en gentagen Vægring medførte, at »den opsætsige« sattes under Politiopsyn, og i Tilfælde af stedlig Uro blev arresteret og sluttelig holdt i Forvaring. Der var ikke længer Skrupler af »frihedsvenligt Principrytteri« som i Grundlovsforsamlingen; nu var det Alvor.

* * *

Lovene blev forelagte Kongen, og derved kom en Krise til Udbrud. Ludvig stadfæstede den, der ramte hans Broder, en Gestus, hvorved han maatte have tilfredsstillet Venstre (Verg-

niaud havde selvfølgelig paa Forhaand sammenlignet Ludvig med Brutus, der dømmer sine egne Sønner). Men de to andre Love fandt Kongen, han umulig kunde gaa med til.

Ludvig XVI var paa denne Tid — ligesom tre Maaneder tidligere — fast bestemt paa at regere efter Forfatningen; han omgav sig gerne med Forfatningsvenner; Barnave havde Kongens Øre, og Ministrene var alle Feuillanter. Men just Novemberlovene forekom ham at stride mod Menneskerettighedserklæringen og mod Forfatningen.

Men Ulykken var, at han ved at holde sin Haand over Emigranterne ganske simpelt gjorde Indtryk af at føje sig efter Ønsker fra Hoffet, som for sit Vedkommende vedblev at drive en mere eller mindre underfundig Politik, der var fuldkommen fjendsk mod alt, hvad der hed Revolution.

Indtrykket var ikke rigtigt. Ogsaa Departementsdirektoriet, der var ganske forfatningsvenligt, raadede Kongen med næsten samme Iver som Hoffet til ikke at give Stadfæstelsen. Men rigtigt eller urigtigt, den 11te December lod Ludvig Forsamlingen vide, at hvad Lovene mod Emigranterne og Præsterne angik, »vilde han tage dem nærmere i Betragtning« (»*il examinerait*«), hvilket var Formlen for et Veto. Dermed var Krisen udbrudt. Forfatningsvennerne syntes bestemte paa at støtte Kongen, og muligvis var det lykkedes dem at trænge Voldspolitiken afgørende tilbage, dersom ikke netop da Europa pludselig ved en fjendtligere Holdning, der forstærkedes af Emigranterne, havde bragt Kongen, hans Feuillantministre, Forsamlingens Højre og alle moderate i en saare vanskelig Stilling og givet de voldsomme det ivrigt attraaede Paaskud til at rejse Kampen paa ny. Den Krig, der nu truede, skulde sætte Hændelserne i rivende Udvikling og ødelægge alle Planer om Modstand mod den anden Revolution.

Pétion.

SEKSTENDE KAPITEL.

Narbonne og Krigen.

»Popilius' Cirkel«. Venstre og Krigen. Landet ønsker Krig. Robespierres Holdning. Narbonne Minister. Hvorfor han forbereder en Krig. Hoffet og Ministeriet undergraver Narbonne. Ministeriets Opløsning.

Gironden attraaede nu Magten. Valget af »den kære Pétion« (som Robespierre endnu skrev) til Maire i Paris havde givet hans Venner Blod paa Tanden. De ønskede at skyde Feuillantministrene til Side; naar Europas truende Holdning bragte Drøftelserne til Feberhede, vilde det blive muligt at styrte de Lessart (Udenrigsminister), Duportail (Krigsminister) og Molleville (Marineminister), idet man anklagede dem for Svaghed og stemplede dem som Emigranternes ubevidste eller bevidste Redskaber.

Unægtelig var Stillingen udadtil ved at blive alvorlig nok; men Girondinerne gjorde den endnu værre. Allerede den 20de Oktober havde Brissot talt Europa meget overlegent til; »en imponerende Holdning«, mente han, kunde bringe det til at

vige tilbage. Ogsaa her var det romerske Minder, som stod dette Ridehus-senat for Øje; i Kapitoliets Curia havde det sin Plads, og nu i dette Efteraar var »Popilius Cirkel« begyndt at dukke op i alle Taler*); i den burde man indeslutte de rhinske Kurfyrster, der, efter hvad der sagdes, trak Tropper sammen. En Deputation drog til Tuilerierne for at bede Ludvig XVI om at spille Popilius.

Men netop paa samme Tid som man krævede, at Fyrsterne skulde vige tilbage og fremfor alt sende Emigranterne tilbage, nægtede Pariserklubberne sig ikke at modtage en anden Art Emigranter med aabne Arme, »Patrioter« fra Belgien, Holland og Tyskland, hvem man opmuntrede til at rejse deres Lande »mod Tyrannerne«. Af saadanne Forhold, der for hver Dag blev mere spændte, skulde Krigen opstaa.

Men Krigen var ogsaa populær paa Venstres Bænke. Hérault de Séchelles, som nu havde sin Plads dér, hilste den som det, der skulde foranledige den Belejringstilstand, han paastod var nødvendig for Revolutionens Fuldbyrdelse. Derved vilde det blive muligt at skabe et Velfærdsdiktatur. »Øjeblikket er kommen til at kaste et Slør over Frihedens Statue«, udbrød han. Couthon havde skrevet den 17de December: »Maaske Revolutionen trænger til en Krig for at fæstne sig«. Saa vidt gik »Bordeaux-Mændene« ikke; men de saa' dog mildt til Tanken om Krig; den vilde give dem Magten over Kongen; thi det vilde være *deres* Krig. De vilde komme til at lede den og gøre den længere eller kortere, som de lystede, og som deres indre Politik fordrede det; den vilde tillade dem at lægge Beslag paa Kongen eller styrte ham, at afsløre den royalistiske Underforstaaelse med Europa eller faa den til at ophøre. Under alle Omstændigheder kunde de kun høste Gavn af at gøre Ende paa den Uklarhed, der nu raadede.

Derved rettede de sig ogsaa efter den offentlige Mening. I Kraft af en af hine gaadefulde Bølgegange, der kan gøre Politikernes Smaapaafund til intet eller til overmægtigt meget, var Landet nu begyndt *at ønske Krig;* thi Landet var jo det Frankrig, som ikke kan faa Ro for sit Krigerblod, og som trættes af lang Dvale. »Krig, Krig«, erkender en meget fredsvenlig depu-

*) Roms Repræsentant, Popilius, satte Kongen af Syrien Stolen for Døren ved at drage en Rundkreds om ham med sin Stav og erklære, at inden han traadte uden for den, skulde Spørgsmaalet om Krig eller Fred være afgjort.

teret, Biskop Le Coz, den 9de Januar, »Krig er det Raab, som skingrer imod mig fra alle Kanter af Riget«. Brissots Venner vandt Bifald, naar de raabte, hvad Landet raabte.

Robespierre var dette meget imod. Lige siden September havde han set rigtig skævt til det nye Hold Mænd. Deres Fremgang gjorde ham bitter. Deres Krigspolitik forekom ham at være Højdepunktet af Uklogskab. Den gode Maximilien var ikke fra Bordeaux, men fra Arras. Han kom ikke i Ophidselse, og det maa erkendes, at ved denne Lejlighed skuede hans smaa grønne Øjne bag de blaa Briller baade klart og vidt ud. Krigen vilde blive til Undergang for Revolutionen; man vilde blive overvunden, fordi man vilde blive forraadt; og skulde det end træffe sig, at man sejrede, kom det til at betyde enten Kongens Genindsættelse eller en Krigsøverstes Diktatur. Selv om der ikke kom andet ud deraf end et Ministerium af Bordeauxmænd, var denne Udsigt nok til at stemme ham uvillig.

Brat og tørt skar han gennem alle Begejstringsudbrud og Floskler med Indvendingen: »*Vi vilde blive forraadte*«. — »Saa meget des bedre«, svarede Brissot . . . »*et mægtigt Forræderi er, hvad vi har Brug for*«. Han havde i Tankerne, at Følgen vilde blive Afsættelse eller Udvidskelse af Kongen og Oprettelse af et »brissotinsk« Diktatur i Tuilerierne, men hans Tale gjaldt Befrielsen af Folkene. Condorcet drømte om Europas forenede Stater.

Hoffet ønskede endnu ikke Krigen; men man gjorde dog en Indrømmelse til den krigsvenlige offentlige Mening ved at kalde Grev Narbonne til Krigsministeriet.

Narbonne var en indtagende Mand, langt betydeligere end de Feuillantministre, mellem hvem man gav ham Plads. Man troede, at han var af berømmelig Byrd (om end paa dunkel Vis); Henrik IV's Blod skulde rinde i hans Aarer. Var hans Moral end ikke helt streng, var han dog alt i alt en fin Natur, fædrelandskærlig, tilgængelig for nye Tanker, med stor Tro til Muligheden af at komme til Enighed med Revolutionen og med stor Interesse for Hæren. Han kom en Gang i Tiden til at gøre god Fyldest blandt Napoleons Adjudanter.

Han var en ivrig Politiker; hans Mening var, at Monarkiet, naar det ikke havde evnet at forsvare sig ved Energi, endnu vilde kunne redde sig ved Diplomati. Han var, skønt han hørte til Feuillanterne, ikke sen til at støtte Brissot.

Thi ogsaa han ønskede Krig. Han, den stolte Krigsmand, maatte se paa, hvorledes Hæren gik sin visse Opløsning imøde,

og han tænkte, at naar den franske Soldat stod overfor Fjenden, vilde Pligtfølelsen atter komme op i ham. Brissot ønskede Krigen for at kunne afsløre de forræderske Generaler, Narbonne for at kunne holde fast paa de deserterende Soldater.

Han regnede ogsaa paa, at Krigen skulde genoprette Kongens Anseelse; han vilde gøre den trivelige Bourboner til et ægte Skud af Stammen ved at sætte ham i Spidsen for Hæren. Et begrænset, hurtigt afsluttet Felttog mod de tyske Kurfyrster vilde sætte Ludvig i Stand til at høste nemme Laurbær — der alligevel vilde være af største Værdi.

Narbonne havde lige været i Lorraine og erklærede, at Fæstninger, Tropper, alt var i glimrende Stand. Han overøstes med Bifald og var i et kort Nu Frankrigs mest folkeyndede Mand. Herover kom yderste Venstre i Uro. »Mener han det ikke ærligt, er han det farligste Menneske for Forfatningen«, sagde en Jakobiner til Baron Staël.

Nu havde Krigsstemningen nemlig fuldstændig Overhaand. Alene Robespierre regnede Narbonne for en Forræder, lige saa slem og værre end La Fayette. Den 11te bekæmpede han hvast Tanken om Krig i Jakobinerklubben, men Brissots Venner hujede ad ham. Han tilgav dem aldrig den Aften.

I Forsamlingen havde Narbonne Støtte fra Condorcet, hvad der havde meget at sige. Kuriøst nok var ogsaa denne Fredsven, af Grunde, som hans sidste Biograf omhyggelig har udviklet, naaet derhen, at han ønskede Krig. Han mente, den vilde føre til Republiken. Hvor langt han end, som man vil se, stod fra Narbonne i Anskuelser, støttede han den krigsvenlige Minister og tilskyndede Forsamlingen til yderliggaaende Beslutninger.

Men paa denne Maade blev Narbonne overfløjet af sine Forbundsfæller. Hans Planer om en Krig i mindre Maalestok strandede herpaa, og man tænkte da, at nu maatte han hellere bort.

Hoffet var sjæleglad over dette. Marie Antoinette, der var ude af sig selv (hun afskyede desuden Narbonne i hans Egenskab af Baronesse Staëls Ven), drømte kun om de radikaleste Udveje. »Heller alle mulige Farer end at leve længere i den Fornedrelse og Elendighed, jeg nu lever i«, sagde hun til den russiske Minister. Hendes Drøm var nu en pludselig Indrykning af Stormagterne, og hun drev paa Preussen og Østrig. Leopold tog et Skridt frem paa denne Tilskyndelse; den 7de Februar sluttede han virkelig Alliance med Frederik Vilhelm; den 28de meddelte den preussiske Minister Goltz i Paris, at enhver Indrykning paa tysk Omraade vilde blive regnet for Krigsaar-

sag i Berlin. Leopold stod vistnok i Begreb med at tiltræde denne Erklæring, da han pludselig døde den 1ste Marts.

Hans Efterfølger, Frants II, var meget revolutionsfjendsk og ikke anlagt for at gaa frem med Lempe; han imødekom straks Preussen, da det med vanlig Realitetssans krævede haandgribelige Tilsagn, før det sendte Tropper til Rhinen. Det tog nu ivrigt fat; det franske Parti i Berlin syntes helt forsvunden; et af dets tidligere Medlemmer, Ferdinand af Braunschweig, tog endog imod Stillingen som Øverstbefalende. En eneste Ting holdt Tyskerne tilbage, Forholdet til Polen. Katharina II besluttede sig til at tilbyde en Deling, om det kom saa vidt. Dermed var Indrykningen i Frankrig bleven umiddelbart forestaaende.

Den Udvikling af Forholdene var til Gunst for de voldsomme, og Voldsomhed var nu virkelig Øjeblikkets Løsen; *Brissotinerne* pustede voldsomt til Ilden. Der kom en ny Opvaagnen af Revolutionen, som en Stund var døset hen ude i Landet (fra 26de November har vi en Indrømmelse fra François de Neufchâteau af, at »Almenaanden var næsten udslukt«). Venstrepressen brød løs mod Kongen; paa Plakater opfordredes »det frie, suveræne Folk« til ikke at finde sig i, at »dets første Fuldmægtig misbrugte den Magt, der var ham overdraget«, og »Monsieur Veto« udraabtes som »rede til at lade Borgerne, deres Hustruer og Børn myrde af alle Ministrene fra den anden Side Rhinen«. Som altid gjorde Dyrtiden Forbitrelsen værre, thi det havde været en slem Vinter. Breve fra alle Slags Mennesker, Venner og Fjender af Revolutionen, er enige om Sagernes sørgelige Stilling — og den 30te Januar gik Assignaterne 40 pCt. ned. Det hungrige Paris faldt snart hen i Ligegyldighed og bruste snart op i Vrede. Man stemte ikke længer; Pétion var bleven valgt til Maire med 6600 Stemmer af 80,000 berettigede. Misfornøjelsen raadede. Højre tog deraf Opfordring til at gaa angrebsvis til Værks og vendte sig i Forsamlingen mod de folkelige Selskaber; det stillede Krav om, at man skulde forbyde de deputerede at være Medlemmer. Alt dette tydede paa et forestaaende Omslag i den offentlige Mening. Man havde Brug for Krigen til atter at vinde Landet for Revolutionen. Men Feuillanterne, de Forrædere, vilde dog aldrig erklære den; der maatte patriotiske Ministre til Magten! Bordeauxmændene var bestemte paa at styrte det forfatningsvenlige Ministerium.

Hoffet var selv uforsigtigt nok til at rokke ved det. Der rettedes stærke Angreb mod Narbonne, hvem man anklagede for

at »udlevere Monarkiet til Demagogiet«; Katholikerne gik saa vidt at tillægge ham »protestantiske Intriger« med Mme de Staël. Minister de Lessart modarbejdede hans Planer. Narbonne trak sig tilbage den 9de Marts og afløstes i Krigsministeriet af »den unge Chevalier de Grave«.

Der blev nu den stærkeste Uro. Den 10de gennemførte Venstre en Udtalelse om, at Ministeren »fulgtes af Forsamlingens Savn og Beklagelse«. Derpaa gav Brissot sig til at stemple de nye Rænkespil fra Udlandet; hans melodramatiske Tale vakte et Brus af gysende Forargelse; der lød lidenskabeligt Bifald fra Galerierne, da han krævede Anklage rejst mod de Lessart, hvis Svaghed, (der var »bevist« ved Korrespondancen med Wien), han erklærede grænsede til Forræderi. Militærkomitéen havde allerede forlangt, at man skulde erklære, at »Marineminister Molleville havde tabt Nationens Tillid«. Faldt Lessart, vilde hele Ministeriet følge. Venstre satte sin største Indsats ind, idet det kaldte Vergniaud til Talerstolen. Der holdt han sin allernavnkundigste Tale og unægtelig en af sine skønneste. Man vilde skræmme Tuilerierne, nøde den truede Konge til at tage et Bordeauxministerium. »Fra denne Talerstol«, udbrød Taleren, »kan man se det Slot, hvor troløse Raad vildleder Kongen ... Der er ofte udgaaet Skræk og Rædsel fra dette Slot; men denne Gang skal de i Lovens Navn sendes derind igen. *Alle de, som bor der, bør vide, at ene Kongen er ukrænkelig*, at Loven uden Forskel vil ramme alle de skyldige dér, og at intet som helst Hoved, hvis Brøde er godtgjort, kan undslippe dens Sværd«. For dette voldsomme Udbrud, der tog Bifald hos Galerierne og Venstre, »veg Centrum af Vejen«, skriver en Højredeputeret, og det vedtoges at sætte Ministeren under Anklage. Højre syntes knust. »Aldrig har jeg overværet et saa skrækkeligt Møde«, fortæller en deputeret senere; »da det hævedes, var jeg syg«. Da det hævedes, var Ministeriet dødt.

Otte Dage efter havde alle Ministrene, »hvem det frygtelige Angreb havde givet Advarsel«, taget deres Afsked — paa nær de Grave, der, som Barbaroux skriver, gjaldt for »en god Jakobiner«.

Bordeauxmændene var Herrer over Slagmarken; de stod paa Springet til at tage Magten og skulde nu gøre Krigen uundgaaelig.

Roland.

SYTTENDE KAPITEL.

Ministeriet Roland og Krigserklæringen.

Det »brissotinske« Ministerium; Dumouriez. Ægteparret Roland. Mme Roland og Ministeriet. Det store Ministeriums Program. En patriotisk Luftning gennemsuser Landet. Mødet den 20. April 1792; Krigen erklæres. »Krigen mod Kongerne«. Tuilerienes »Desto bedre«.

Man var midt i Krisen: Alle forstod, at den maatte løses hos Vergniaud. Det var hos ham, Vendômepladsen Nr. 5, at man ved bevægede og animerede Frokoster tre Dage i Træk lavede den ene Ministerliste efter den anden; Brissot havde den afgørende Stemme i disse Debatter.

Det var ham, der til at begynde med, for at behage sin Ven Gensonné, havde indført General Dumouriez. Denne sidste havde — endnu før Ministeriet var endelig dannet — taget sig af Lessart's Portefeuille, Udenrigsministeriet, de »udenrigske Forbindelser«.

Han var ikke mere nogen Yngling som de, der stod bag ham; ja, han havde endogsaa en ganske net eventyrlig Fortid. Han var Barnebarn af en af Molière's Tjenere, havde været ude for lidt af hvert som Lesage's Romanhelte, og hans hele Karakter minder stærkt om Beaumarchai's Lakajer. Andet Plans Soldat og Diplomat, naar Lejlighed gaves, indblandet i alle mulige Intriger før 1789 uden derved at gøre sin Lykke, forsøgte han, om han skulde kunne finde den i Revolutionen. Uden politisk Overbevisning saa' han i denne Tragedie kun en ham uhyre velkommen Forvirring: Han var ligeglad med alt, elskværdig, pralende og for Resten indtagende, siden han kunde snylte sig ind hos de alvorlige Girondiner.

Intelligent som han var, havde han uden at forbavses set først det gamle Regimente og dernæst Mounier's *Monarkister* og Barnave's *Feuillanter* lide Skibbrud. De var alle efter hans Mening nogle Dumrianer, der havde rodet sig ind i for mange Overbevisninger. For ham var Revolutionen en Kendsgerning: man maatte tage den, som den var, finde sig til Rette i den, hyle med de Hunde, man var iblandt, og iføre sig den røde Hue, »sætte den godt ned over Ørene« — for at kunne fiske i rørt Vande. Da han den 11te var blevet Minister, drev han Kongen til at modtage »Jakobinerne« i Tuilerierne, hvor han maatte finde sig i Hoffets Modvilje og i at blive behandlet som »pestbefængt«.

Han havde opnaaet, at man midlertidig bibeholdt Chevalier de Grave som Krigsminister, og at de Lacoste, som ogsaa ansaas for en »god Jakobiner«, var blevet udnævnt til Marineminister. Disse tre forlorne Jakobinere danner snart en Klike for sig. Valget af de øvrige lod han Vergniaud og Brissot om. Hos Vergniaud slettede man alt, hvad der smagte af *Robespierrisme*, Collot d'Herbois og Danton, som man et Øjeblik havde ment skulde blive Ministre. Brissot fremtvang Udnævnelsen af sin Slægtning Clavières, der var halvt Genfer, og som fra 1789 havde anset sig for ved Forsynets Tilskikkelse at være kaldet til at styre Finanserne, »en af Europas betydeligste Finansmænd«, forsikrer Couthon den 20de Marts. Vergniaud's Venner vilde have en Mand af Bordeaux-Gruppen til Justitsminister; de fik Duranton, General-Prokurøren i Gironde, et udmærket Menneske, »et rent Nul«, som man falskelig troede vilde hoppe og springe for dem, der havde faaet ham ind. Da nu de Grave beholdt Krigsministeriet, indtil man kort Tid efter gav denne Portefeuille til Oberst Servan, en god Ven af

Rolands, saa var Ministeriet færdigdannet, efter at Roland selv havde overtaget Indenrigsministeriet.

Denne M. Roland de la Platière mente alle, at man ikke kunde komme uden om; han, der var Fabriksinspektør og forhenværende Medarbejder ved *Encyklopædien*, var heller ikke mere ung; han var tres, men bar sin Alder godt. Hæderlig, saa han kunde gjort selve Hæderligheden forhadt, saa snæversynet, pedantisk og overmodig var han. Hovmod blandet med Sværmeri, et Kvækerydre og en Kvækersjæl, en paagaaende Puritanisme gjorde, at han var som skabt for Catorollen, og Cato kaldtes han af alle, især af sin Kone. Hun tegner ham ganske tydeligt for os: streng, alvorlig, med »en Svaghed for at tale om sig selv«, »selve den strenge Dyd«; han var kedsommelig: »Fader skænder altid; det keder mig«, sagde den lille Eudora. Mme Roland gør denne Udtalelse til sin, som den Kvinde, der forstaar Dybden i den: Han vil kede Kongen, som han keder Eudora, ved at skænde i Stedet for at styre. Han er som Pædagogen i Fablen, der holder Formaningstaler for den druknende.

Han havde kun een Ting, der talte til Gunst for ham — denne »Cato« — hans Kone, den smukke Marie Jeanne — Manon, som Husets Venner kaldte hende.

Denne Kvinde har, mer end de fleste af Datidens Mænd, øvet Indflydelse paa Begivenhedernes Udvikling i Aarene 1791 til 1793. Hun var ganske forskellig fra Fabrikkernes »Cato«, saa mærkelig personlig. Historikeren maa standse, naar han møder en saadan Kvinde — en Kvinde, der kommer til at inspirere en hel Gruppe glødende Politikere, faar dem til at samle sig til et Parti, dirigerer et Ministerium, bringer det til Fald, naar Nødvendigheden fordrer det, arbejder paa at rekonstruere det *per fas et nefas*, naar det er faldet, — en Kvinde, der smitter Mænd som Buzot og Barbaroux, ja selv Brissot og Pétion med sin Begejstring, sine Fordomme og sit Had. Det er hendes Nag til Marie Antoinette og senere til Danton og Robespierre, der skaber Kriserne; hun er et af de menneskelige Elementer i Revolutionens Drama: hun inspirerer den, leder den, faar den paa Afveje, indtil hun selv ligger knust under dens Ruiner.

Og denne lille Manon Roland, denne mærkelige Blanding af List og Begejstring, af spartansk Dyd og romantisk Lidenskab, af glødende Offervillighed og kold Beregning, til Tider klarsynet, hvor de andre famler sig frem, til andre Tider blind, saa det næsten grænser til Vanvid — hun er stadig den samme

Madame Roland.

som i de første Maaneder af sit Ægteskab, da hun lavede Mad til sin Cato, alt mens hun læste Shakespeare og Plutark; men Resultatet blev ogsaa derefter.

Henrivende endnu trods sine 38 Aar, med det fintformede, yndige Ansigt under Titushaaret, tror hun sig at være en græsk eller romersk Heltinde — »en Heros«, vilde hun selv have sagt med Henblik paa sin Mandighed, og dog saa kvindelig, nervøs, fantastisk, lidenskabelig, yderliggaaende. Det mest iøjnefaldende ved hende er dog hendes næsten totale Mangel paa Evne til at dømme sundt om Menneskene, altid ser hun dem under Sympatiens eller Antipatiens Synsvinkel.

Hun blev straks Sjælen i Ministeriet; denne lille Borgerkone var den første, der fik Idéen til et homogent Ministerium, støttende sig til en »parlamentarisk« Gruppe, med hvilken det stod i nøje Forbindelse; de seks Ministre blev enige om at samles til Frokost hver Dag snart hos den ene, snart hos den anden for at være enige, naar de mødtes i Statsraadet; til disse Frokoster vilde man desuden indbyde Venstres Førere. Det varede ikke længe, før Mme Roland ogsaa kom der; ja, lige fra Begyndelsen var hun den virkelige Indenrigsminister, der modtog Visiter, ekspederede Rundskrivelser. »Min Kone er ogsaa inde i Ministeriets Sager«, sagde Roland til Barras, der blev lidt forbavset over at finde Manon placeret ved Ministerens Skrivebord. Egentlig var hun mere hjemme dér end den »værdige Ven«. Men frem for alt var hun Sjælen i Salonen, hvor Ministrene og de deputerede mødtes. Her var det især Brissot, der havde Forsædet, Gensonné, Isnard, Grangeneuve og en halv Snes andre diskuterede; Paris' Maire, Pétion, fik Parolen, og den unge Barbaroux, »Antinous« med »Ørneblikket«, lagde — som de marseillanske Jakobineres Fører — Cannebièrens Hyldest for Manons Fødder. Dagen før den 10de August kan hun derfor slippe ikke alene Paris, men ogsaa Marseille løs. Til Kredsen hørte ogsaa Manons gode Ven, den »følsomme«, i al Ærbarhed »højtelskede« Léonard Buzot, en »Saint-Preux«, værdig sin »sublime« Heloïse, et sikkert Redskab, en trofast Tilbeder, der deler hendes Fejder, tjener hendes Nag og giver Eventyret et Strøg af rousseausk Roman midt i den nationale Tragedie.

* * *

Denne lidenskabelige og stærkt personlige Kvinde giver Ministeriets og Partiets Program den Kraft, som man kan vente. Manon er Republikaner à la Plutark. Det er muligt, at hun inden den 23de Marts virkelig ønskede at se Tronen falde og »Dyds-Republikken« indført. Fra den Dag da Kongen lod Roland »kalde« til Minister, blev »Tyrannen« til at udholde; naar blot »Antoinette« ikke mere forsøgte at forføre »sin dumme Ægtehalvdel«, kunde man, hvad dem angik, foreløbig opsætte de store Projekter. Og Venstre deler denne Mening: Bordeaux-Gruppens Førere er villige til efter den 23de Marts at dæmme op for den republikanske Bevægelse. De har overtaget Ministeriet; allerede det synes dem et betydeligt Fremskridt. Et naturligt Synspunkt for en Politiker.

Men bortset fra Forfatningsspørgsmaalet er Ministeriet af 23de Marts et Venstre-Ministerium og iøvrigt et »stort Ministerium«. Man har i Sinde at »befri Frankrig for Aristokraterne«, at afskaffe de »infame underordnede«, skriver Mme Roland, rense »Augias-Stalden«. Dumouriez rydder op i Diplomatiet og Clavières i »Post-Direktoriet«, der var særlig »aristokratisk«, og da Officererne alle har Ord for at være Forfatningens Fjender, sørger Ægteparret Roland for saa hurtigt som muligt at faa Oberst Servan udnævnt til Krigsminister; »hans Principper er ikke til at tage fejl af, da han allerede før Revolutionen har givet dem Udtryk i et anerkendt Arbejde« (*Borgersoldaten*). Og det lykkes Servan i den Grad at »befri Generalstaben for Aristokrater«, at Mme Roland, endnu inden der er gaaet et halvt Aar, finder, at den er lovlig overfyldt med Cordelièrer. Hvad Ægteparret Roland angaar, saa finder de deres særlige Mission i en haardnakket Kamp mod »Papismen«. Frankrig forledes til et nyt Skridt paa den revolutionære Vej, som det endnu kun tøvende betræder. Krigen bliver Paaskuddet, og den er da ogsaa et af de vigtigste Punkter paa Ministeriets Program.

* * *

Allerede den 27de Marts havde Dumouriez rettet et storsnudet Ultimatum til Regeringen i Wien, og — da han forudsaa et Afslag — sendt Maret til Belgien med den Opgave endnu en Gang at bringe Befolkningen til Oprør mod de østrigske Herskere. Den 29de Marts optraadte Ministeren for de udenrigske Anliggender — han elskede alt, hvad der smagte af Parade — i den lovgivende Forsamling i Generalsuniform.

Regeringen i Wien, der havde sikret sig Bistand hos Regeringen i Berlin, svarede meget stejlt paa hans Ultimatum; Svaret naaede Paris den 18de April og Ministeriet besluttede, at man skulde foreslaa den lovgivende Forsamling at erklære »Tyrannen i Wien« Krig.

Man var sikker paa, at Forsamlingen vilde modtage Forslaget med Akklamation.

Enkelte Feuillanter bemærkede dog, at man handlede overilet og spillede højt Spil: de forskellige Hæres Generalstaber tyndedes svært ud; ganske vist skrev en Venstre-Deputeret, at det »rensede« Hæren, men det kan ikke nægtes, at det maatte anses for en lidt radikal Rensning, naar 6000 af Hærens 9000 Officerer havde enten taget eller faaet deres Afsked. De for-

svandt lidt efter lidt; lige indtil Kampen begynder, ser man dem forsvinde, og Rochambeau bemærker træffende, at Generalerne stod overfor et Penelope-Arbejde. Med Rette opfordrede La Fayette de royalistiske Officerer til for Ærens Skyld at emigrere straks, for at Situationen i det mindste kunde være klar. Desuden var der en fuldstændig Mangel paa Disciplin hos de menige Soldater; Læseren henvises forøvrigt til Arthur Chuquet's indholdsrige Arbejde om dette Emne; man maa forbavses, naar man læser herom. Soldaterne betragtede Officererne som Forrædere og vilde slaa dem ihjel; de frivillige, der indrulleredes, viste en forfærdende Mangel paa Lydighed. Der udbrød stadig Mytteri: i Phalsbourg, i Lunéville, i Neubrisach, i Strasbourg. Trods de frivilliges Tilstrømning var Hæren desuden numerisk meget svag: den bestod af ialt 150,000 Mand, 110,000 Infanterister, 30,000 Kavallerister og 10,000 Artillerister; Rochambeau havde Overkommandoen fra Dunkerque til Philippeville, La Fayette fra Philippeville til Wissembourg-Linjerne og Luckner kommanderede »Rhinarméen« — fra Wissembourg til Basel. Luckner, »hvis Maade at være paa og hvis elskværdige Ansigt« den 28de Februar indgød Couthon »den største Tillid«, var i Virkeligheden en gammel, tysk Rytterofficer i fransk Tjeneste, »sløvet«, siger Mme Roland om ham, lidt latterlig, god Soldat, naar han blev holdt i andet Plan, men fuldstændig umulig som Feltherre. Uden at være den »Forræder«, som Brissot og Robespierre kappedes om at afsløre, var La Fayette mere Politiker end Soldat, mest interesseret i, hvad der foregik bag ham, ivrigt optaget som han var af Begivenhedernes Udvikling i Paris. Rochambeau derimod var en udmærket Hærfører trods sin Alder, men han kunde aldeles ikke komme ud af det med Dumouriez, der ganske gik uden om Servan og vilde bestemme alt; Rochambeau's Næstkommanderende Dillon og Biron var endvidere meget egenraadige. Der var ingen Sammenhold, intet Samarbejde indenfor Hærledelsen, ingen Tillid mellem de overordnede og de menige. Dertil kommer, at der slet ingen Krigsforberedelser var truffet, der var ingen Levnedsmidler, ingen Ammunition og trods Narbonnes Paastand var Fæstningsværkerne i meget daarlig Stand. Man var aldeles ikke forberedt paa at føre Krig.

Men hvad betød vel det? Den patriotiske Begejstring havde bredt sig over hele Riget. Alt for længe havde dette Krige-Land forsumpet i Fredens Lænker; ikke saa snart havde Begejstringen for den borgerlige Frihed ophidset Hjernen og faaet

Hjerterne til at svulme, før den samtidig med at opvække hæslige Lidenskaber ogsaa kaldte Nationens ædle Tilbøjeligheder frem; naar en Franskmand opflammes af Fædrelandskærlighed, søger han af Instinkt Sværdheftet. Og Pillnitz-Deklarationen har fremkaldt en Følelse af saaret Stolthed. Frankrig har gjort Revolution. Med Rette eller Urette? Er man gaaet for vidt eller ikke vidt nok? Det kommer ikke Sagen ved i denne Sammenhæng: Revolutionen er en Kendsgerning, og saa kommer Udlandet og gør Mine til at lægge den Hindringer i Vejen og paatvinge Frankrig sin Lov ved at blande sig i dets Sager. Denne paatvungne Indblanding faar det franske Folk til at skælve af saaret Stolthed. Hvad vil det sige? Er franske Borgere ikke frie, kan de ikke selv bestemme, hvordan Frankrig skal styres? Og pludselig rejste hele Folket sig. Landet var truet, man vilde angribe det. »Despoterne« løftede Haanden; godt, man skulde nok vide at faa Fingre i dem, om man saa skulde »grave dem ud af deres Huler«. De klejnmodige, de politiserende og de beregnende indenfor Højre og det yderliggaaende Venstre vilde man ikke give Ret, deres Betænkeligheder tog sig ud som Fejghed; Robespierre var lige ved at miste sin Popularitet. »De skal faa at se«, sagde man, »at Disciplinen nok skal komme paa Kampens Dag. Det lumske Forræderi skal afsløres. *Det skal gaa*« (*ça ira*). Det er Haabets store Frydeskrig. I det sidste halve Aar har de frivillige ladet sig indrullere: hine frivillige fra 1791, Bønder, Kontorfolk, Haandværkere, ja, selv Adelsmænd, hos hvem den gamle Militæraand er vaagnet paany. »Skum« siger Morris. Skum — maaske —, men det brændende hede Skum vil flyde ud over Europa og skylle det bestaaende bort.

Men Ængstelsen knugede alligevel alle Hjerter, om Frankrig skulde kaste sig ud i dette gabende Svælg. Den 20de April var der Røre i den lovgivende Forsamling: man vidste, at Ministerraadet havde bestemt sig for at erklære Krig. Man ventede Ministrene og maaske Kongen. Condorcet læste med sin svage Stemme en Rapport om Skolernes Organisation; men der var ingen, der tænkte paa Skolerne; en lille Bara bryder sig ikke mere om sin Lærebog; han tænker kun paa at røre Trommen i Spidsen for det fremstormende Kompagni.

Klokken 12 kom Ludvig XVI; hans Øjne var slørede, han saa ud som han drømte; han delte ikke mere Folkets Begejstring og betragtede Krigen som Resultatet af de forhadte Jakobineres og Emigranters Intriger. Han læste op af det Papir, som hans Ministre havde stukket ham i Hænde, og endte med

at erklære Franz den II Krig, »akkurat«, siger Mme de Staël, »som havde han oplæst det ligegyldigste Dekret af Verden«. Og han forlod Salen under ærbødig og trykkende Tavshed.

Udenfor paa Gaden var Uroen stor. Den smittede de deputerede. Girondineren Mailhe forlangte, at man skulde skride til Debat straks og ikke forsinke Forordningen med at oplæse Komitéens Rapport eller med andre indledende Bemærkninger. Mathieu Dumas, en udmærket Soldat, men sat og adstadig, vilde sætte sig derimod; han blev hysset ned. Centrumsmanden Pastoret, der Dagen i Forvejen havde nølet, forlangte nu Krigen: »Sejren«, sagde han, »vil forblive Friheden tro«. Paa Højremændene Hua og Becquey lukkede man Munden med Magt, da de foreslog at overveje Sagen. Bordeaux-Gruppen var som grebet af Vanvid: Bazire, der var en god Robespierre-Tilhænger, vilde have, at man i det mindste diskuterede, men det var igen Mailhe, der tog til Orde: »*Folket vil Krigen*; skynd Dem, mine Herrer, og giv efter for dets ædle og retfærdige Utaalmodighed. Det er maaske den ganske Verdens Frihed (man ser, han er Girondiner), De dekreterer. Jeg forlanger, at Forsamlingen ikke skilles, før den har erklæret Krigen«. I Salen herskede hin Atmosfære, som Vergniaud snart efter skulde beklage sig over — de natlige Møders tunge, berusende Atmosfære, der fra de tændte Lysekroner synes at sænke sig over Forsamlingen som en egen dramatisk Rus. De moderate kunde ikke mere faa et Ord indført. Forordningen blev endelig forelagt og Debatten erklæret for afsluttet. Man skulde lige til at skride til Afstemning, da man saa' en af de deputerede klatre op paa Talerstolen; det var den stolte Merlin fra Thionville. Da Debatten jo var endt, kunde han ingen Tale holde, han raabte blot: »*Jeg vilde kun sige, at vi maa erklære Kongerne Krig og Folkene Fred*«.

Erklære Kongerne Krig! Alle Dumouriez' snedige Kombinationer, der stilede mod en god, gammeldags Krig mod det østrigske Kejserhus, ja selv enkelte Venstre-Politikeres Tro paa at kunne have Tag i denne Krig, at kunne dirigere den og slutte Freden, deres Planer om en afgrænset og kort Krig blev tilintetgjort ved disse Ord. Kongerne vil forstaa Meningen; det nye Regimentes Statsmænd havde tænkt sig at splitte dem — nu tvinger man dem tværtimod til at slutte sig sammen. Frankrig rejser sig mod hele den gamle Verden. Det var, hvad Krigserklæringen dybest inde betød: kun 7 Stemmer var imod, alle de andre stemte for under øredøvende Begejstring.

»Desto bedre«, skriver Marie Antoinette. Dronningens For-

bitrelse havde naaet sit Højdepunkt. Hun havde drømt om, at Europa vilde lægge sig imellem, og havde troet, at det forskrækkede Frankrig skulde kaste sig for Kongens Fødder; det var ogsaa Ludvig XVI's Tanke. Nu er der ikke mere Tilgivelse for Marie-Antoinette; hendes Lidenskab var sluppet løs, og hun ønskede at se den franske Hær lide Nederlag og tilintetgøres. Den 30te underrettede hun Østrig om de Forhandlinger, som Dumouriez førte med det øvrige Europa, og som for Resten ikke førte til noget Resultat. England indtog en fjendtligt afventende Holdning, og Kongen af Preussen havde allerede den 26de April forladt Berlin for at gaa mod Paris.

Koalitionen var nu dannet. Den stod overfor ubefæstede Grænser, en Hær uden Officerer, Generaler, hvis Dygtighed var saare tvivlsom, et nydannet Ministerium, et forræderisk Hof, Soldater, der manglede enhver Disciplin, en tøjlesløs Pøbel og en lovgivende Forsamling, der lod sig lede af denne Pøbel; det vilde være et Mirakel, om Frankrig undgik den Skæbne, Europa havde tiltænkt det. Mærkeligt nok var der to store Partier i Paris, der regnede med Frankrigs Nederlag: de Mod-Revolutionære for at undertrykke Revolutionen og de Revolutionære, der ønskede at se den bryde ud paany. Aldrig er nogen Krig bleven forberedt og ønsket med flere Bagtanker — Bagtanker, som man næsten aabent tilstod.

Men det første Punkt paa Girondinernes Program var i hvert Fald ført igennem.

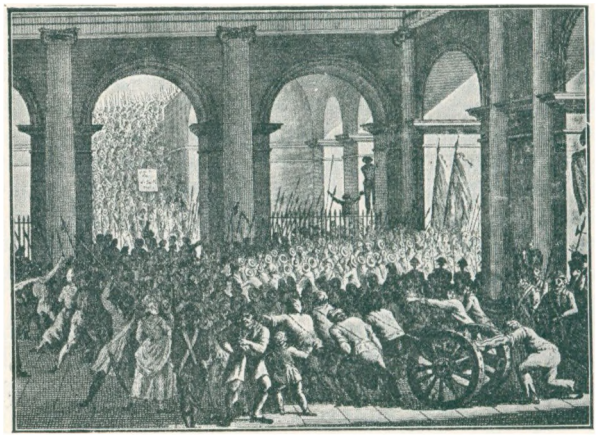

Folket stormer Tuilerierne den 20. Juni 1792.

ATTENDE KAPITEL.

Det store Ministeriums Fald.
20de Juni-Dagen.

Nederlaget den 28. April. Bevægelse i Paris. Den konstitutionelle Gardes Opløsning. Servan indkalder de Fødererede. Brud mellem Dumouriez og Rolands. Ministrene afskedigedes. Manons Salon forbereder Hævnen. 20. Juni-Dagen. Folket i Ridehuset og i Slottet. »Kongen drikker«. Almindelig Reaktion. La Fayette vil lukke Jacobinerklubben. Hoffet forraader ham. Venstre fatter igen Mod.

Den 30te April gik Rygtet i Paris, at Hæren havde lidt Nederlag. I Virkeligheden var det langt værre: det var den mest ydmygende Flugt. Alle, der var inde i Sagerne, eller som havde stillet sig mistroisk, havde nok ventet noget i den Retning, men man havde ikke tænkt sig, at det skulde blive saa slemt. Den 28de havde Rochambeau's Hær under Dillon og Biron, Marchallens to Næstkommanderende, angrebet den belgiske Grænse paa to forskellige Steder. Fra Lille var Dillon's Hær-Afdeling marcheret mod Tournay; men da de østrigske Husarer havde vist sig, opstod der formelig Panik blandt Franskmændene. Kavaleriet havde gjort omkring; de havde raabt »Lad os flygte«, og da Dillon havde kastet sig foran de flygtende for at holde dem tilbage, var han blevet slaaet

ned; uden at have udgydt andet Blod end deres Chefs var Soldaterne med Skam vendt tilbage til Lille. Biron var samme Dag rykket fra Quiévrain mod Mons, men havde pludselig opgivet Angrebet: foran Højdedragene ved Jemmapes, der var ganske oversaaede med hvide Uniformer, havde han trukket sig tilbage; men saa havde Panikken grebet Dragonerne, der havde gjort omkring, idet de raabte: »Vi er forraadte«. La Tour-Foissac har i sine Memoirer beskrevet den forfærdelige Uorden, der herskede, Biron blev trukket med, Soldaterne faldt om af Skræk, Vaabnene kastede de fra sig paa Vejene; Hjemturen fra Valenciennes var værre end Dillon's Soldaters.

Østrigerne kunde ikke komme sig af deres Forbavselse; da de var marcheret ind paa fransk Territorium, sagde de nok saa haanligt, at Franskmændenes Valgsprog var: »Sejre eller flygte«. Nu vidste de, at for at faa disse Franskmænd til at flygte, behøvede man ikke Sabler, men Piske.

»Det hele vil være forbi om et Par Uger«, sagde en Ambassadør i Paris til Morris. Det blev for Resten denne Episode, der frelste Frankrig: Østrigerne, der ikke ventede, at Heldet saadan straks skulde falde ned over dem, standsede, da de troede, de var Herrer over Situationen, og La Fayette og Luckner (Rochambeau havde trukket sig tilbage) kunde, saa godt det lod sig gøre, prøve paa at stive Troppernes Moral af.

I Paris skreg man op om Forræderi. Den lovgivende Forsamling skød — ganske uventet — Skylden paa Præsterne. I de sidste Uger havde nemlig den antiklerikale Stemning taget stærkt til, og den 27de Maj vedtog Forsamlingen derfor en Lov om Forvisning af disse Præster, »der stiftede Oprør«; man fortalte med Rædsel (det lød lidt usandsynligt), at der mellem de fjendtlige Lig (man havde aldeles ingen slaaet ihjel) var fundet edsnægtende Præster forklædt som østrigske Soldater; selv den gode Le Coz tror paa dette latterlige Rygte.

Forsamlingen var ganske ude af sig selv og fordybede sig i heftige og unyttige Debatter; den havde ligefrem belønnet det militære Mytteri ved med de største Æresbevisninger at modtage de oprørske Soldater fra Châteauvieux i Forsamlingens Midte, efter at de var blevet løsladt af Slaveriet, og bagefter spurgte man sig selv lidt naivt, hvad der burde gøres for at oprette Disciplinen indenfor Hærens Rækker. Forsamlingens Medlemmer fo'r rundt imellem hinanden, fortumlede af »Kanonernes Torden« læste man et Sted; de deputerede langede hinanden Lussinger, og Tilhørerne gjorde deres til at forøge Uor-

denen; Højre, der var blevet groft fornærmet, forlangte, at »Klubberne«, der holdt til paa Galerierne, skulde lukkes, men det havde man dog ikke turdet indlade sig paa. I alle Etager var der Slagsmaal. Man sloges ogsaa i Klubberne, hvor Robespierre triumferede over Nederlaget, som han rigtigt havde forudset; han lod sine Tilhængere gaa rundt og fortælle, at Magten havde beruset *Brissotinerne:* de mistænktes for at være kongeligsindede, fordi deres Tilhængere var blevet Ministre; og de gav nu Kongen til Pris for at vise, at de var lige saa ubestikkelige som en Robespierre.

Det forsikredes, at Hoffet »forberedte en Bartholomæus-Nat paa Patrioterne«. Hvem skulde det bruge dertil? spurgte Feuillanterne. Kongen har afskediget sin Livgarde, og han har ingenting at sige over Hæren. — Men der er den nye »Prætorianske Garde«, den saakaldte konstitutionelle Garde; den maatte man saa afskedige, raabtes der oppe fra Bjerget. Gensonné var bange for at være mindre rendyrket end Chabot og fik den 29de Maj den konstitutionelle Garde ophævet; denne Forholdsregel udleverede i Virkeligheden Ludvig XVI til de første de bedste Optøjer.

Kongen godkendte imidlertid Forordningen, og alle var fra det Øjeblik klare over, at han var fortabt; af de samtidige Breve ser man, hvor Kongefamilien forhaanes og trues; Nationalgarden er ikke stærk nok til alene at beskytte Kongen, og der er ogsaa en Rejsning i Gære, som man aabenbart nu er ved at skaffe Forstærkning udefra.

Den 4de Juni mødte Servan, der nu var Krigsminister og Familien Rolands haandgangne Mand, i Forsamlingen og forelagde et meget misligt Forslag. Den 14de Juli skulde Føderationsfesten fejres for anden Gang. Ministeren foreslog, at hvert Kanton skulde ekvipere og udruste fem *Fødererede*, som saa efter at have deltaget i Festen paa Marsmarken kunde danne en Hær paa 20,000 Mand, lejret i eller lige udenfor Paris. Det kom som en Overraskelse; Servan havde handlet uden — eller rettere sagt mod Ministeriet, hvor Dumouriez havde paavist, hvilken Fare en saadan Massetilstrømning vilde repræsentere for Ordenens Opretholdelse. Debatten, som Højre var aldeles uforberedt paa, varede kun kort, Servan forklarede, at denne Forordning var af ren og skær militær Natur; den blev vedtaget den 6te Juni.

Ikke alene Kongens Tilhængere, men ogsaa den Del af Befolkningen, der holdt paa Ro og Orden og vilde bevare Forfat-

ningen, blev i høj Grad urolige ved denne Forholdsregel. Og det viste sig da ogsaa, at de fødererede — ved at slutte sig til den ophidsede Pøbel — skulde komme til at spille en langt større Rolle i Paris den 10de August, end den, de senere kom til at spille paa Slagmarkerne. Barbaroux' Korrespondance med Borgerrepræsentationen i Marseille viser tydeligt, hvor god Grund der var til at være urolig. Feuillanterne syntes, at Kongen allerede havde gjort alt for store Indrømmelser, og Paris' Direktorium, der var i deres Hænder, bad ham om ikke at godkende Loven mod de edsnægtende Præster, en Lov, som Ministeriet haabede at kunne paatvinge Ludvig XVI. Men der var nu Splittelse indenfor selve Ministeriet; en voldsom Scene mellem Dumouriez og Servan (det var nær kommet til Haandgribeligheder), fremkaldt netop af Spørgsmaalet om de fødererede, havde vist Majestæten, at Ministrene ikke mere gik i Spand. En Del af Ministeriet truede med at demissionere, hvis Kongen ved sit Veto satte sig imod de to Forordninger; og han benyttede derfor den kærkomne Lejlighed til at skille sig af med disse Mennesker, som han ikke mere kunde holde ud.

Den 10de Juni troede Roland, han kunde forskrække ham: han trak et »Brev til Kongen«, som Manon helt og holdent havde forfattet (det var derfor ikke lutter Artigheder), op af Lommen; det mindede kort og godt Ludvig XVI om hans Pligter som Landets højeste Embedsmand. Roligt tog han Brevet, foldede det sammen og stak det i Lommen. Men da Roland den 13de netop stod parat til at gaa hen i Ministerraadet, modtog han et Par Ord fra Kongen, der i Korthed bad ham »tilbagelevere Indenrigsminister-Portefeuillen«; samtidig blev Clavières afskediget og snart efter Servan, der afløstes som Krigsminister af Dumouriez.

Der blev stor Staahej. »Jeg begriber ikke en saadan Frækhed«, skriver Mme Jullien den 16de. I den lovgivende Forsamling vidste man hverken ud eller ind; »det gjorde et meget pinligt Indtryk«, bemærker en af de deputerede. Den 14de gav man Klokken 10 om Formiddagen de afskedigede Ministre — stik imod Loven — Adgang til Forsamlingen, og de blev modtagne »som Martyrer«. Rolands Brev til Kongen skulde trykkes, og man vedtog, at »det var med Sorg Nationen saa' Ministrene gaa af«. Dumouriez, »den Forræder«, kom netop i det samme og blev overfaldet paa det voldsomste. »Diktator«, raabte Guadet, »Bagvasker«, skreg Lacuée. Dumouriez betegnede dem som »gale«. Han havde maaske kunnet slaa et Slag for Kon-

gens Sag, men selv om Ludvig XVI fandt ham behageligere end Roland, saa havde han dog ikke mere Tillid til »denne holdningsløse Fusentast, som ordentlige Mennesker ikke kunde være bekendt at kendes ved«, end til de andre, skriver Montmorin, Kongens Fortrolige; Generalen, der saa', at han havde ikke alene Forsamlingens Vrede, men ogsaa Hoffets Mistillid, begærede sin Afsked, før han havde naaet at lægge sig helt ud med nogen af Parterne. Ludvig XVI tog et Feuillant-Ministerium, valgt blandt dette Partis mindre betydelige Medlemmer, og Forsamlingen, der aabenbart havde ladet sig forskrække, tog ganske godt imod det, siger Le Coz.

Men Venstre var ude af sig selv. Denne »fejge, bestukne« Forsamling, skrev Mme Jullien, lod Revolutionen i Stikken, Kongen kastede Aaget af. Nu maatte man have en »Dag«. Den kom den 20de Juni.

* * *

En af Lederne paastaar, at »det var i Mme Rolands Salon, at man fik Idéen og lagde »Planen«. Det er sandt nok, at Manon var den, der var mest ude af sig selv, og at Roland var dødelig fornærmet. Clavières sukkede efter »sine Finanser«; den 20de Juni saa Sergent ham paa Karruselpladsen, ophidsende Folket til først og fremmest at forlange, at »de udmærkede Ministre skulde kaldes tilbage«. (Enhver er sig selv nærmest). Da Stamgæsterne i Roland-Salonen ønskede en Dag, var de professionelle Ledere straks parat. Der var Santerre, den rige Brygger og Slagteren Legendre, der var »Amerikaneren« Fournier og Lazowski, Chabot og Saint-Huruge, hele den fordægtige Stab, der den 10de August omstyrter Tronen.

Den 20de Juni vilde man egentlig kun have »de udmærkede Ministre« kaldt tilbage og tvinge Kongen til at underskrive de to Forordninger. Men hvis Folket tilfældigvis skulde komme til at vælte Tronen, vilde der naturligvis ikke være nogen Anledning til at rejse den igen.

Man valgte som Paaskud at fejre Treaarsdagen for Boldhuseden ved at plante et Friheds-Træ paa Feuillanternes Terrasse i Tuilerihaven. Allerede ved Morgengry drog 8000 Mand fra Forstæderne ind til Paris. Dagen i Forvejen havde der staaet i Bladene, at »Folket vilde gaa til den lovgivende Forsamling for at forlange store Ting«.

Forsamlingen var blevet underrettet herom i Forvejen af Syndicus Roederer, og man var netop i Færd med at for-

handle, da de, der skulde overbringe Bønskrifterne, kom og forlangte at faa Adgang til Salen. Det kom til en heftig Debat. Venstre hilste ogsaa denne Gang med Glæde »Folket, der rejste sig« — »Folket«, svarede Højre, »er det de Fyre dér, der slæber Kanoner og Spyd med, naar de kommer for at overrække et Bønskrift«. Samme Aften skrev Soubrany, »at han i denne tiltalende Mangfoldighed af Vaaben og Dragter med Glæde havde genkendt *det, der egentlig var Folket*«. Guadet, men især Vergniaud forlangte, at man skulde indlade Overbringerne af Bønskrifterne. (»Alle fulgte vi dem i vore Hjerter«, skrev Mme Jullien); disse Folk var, naar alt kom til alt, kun Rolands og Clavières Hævnere. De fyldte allerede Korridorerne. Man indlod først en Deputation; dens Fører, »en ny Cicero«, fremførte »storslaaede Idéer«; han talte med Heftighed: »Folket har rejst sig . . . Blodet vil flyde, hvis I ikke lader Frihedstræet, som vi vil plante, vokse i Fred. Mon Fædrelandets Fjender tror, at 14de Juli-Mændene er faldet i Søvn? . . . Deres Opvaagnen vil blive frygtelig!« Den skrækslagne Forsamling gav »Folket« Tilladelse til at defilere forbi. Hvis Folket havde »rejst sig«, saa havde det i hvert Fald ondt ved at holde sig paa Benene. Selveste Michelet — hvor rørt han end er — kan ikke lade være at finde det hele Optog ynkeligt, men undskylder det dog: »nødt som de var til at søge Styrke i den forfalskede Pariser-Vin for at stramme sig op, gjorde de en meget uværdig Figur i Forsamlingen«. De fleste af de deputerede, der overværede denne Scene, væmmedes i Virkeligheden ved den; andre morede sig over den. Hua beskriver denne »vandrende Skov af Spyd« og Aulard bemærker, at »det komiske dominerede stærkt«. Men »*Pariser-Revolutionerne*« udgød en kærlig Taare over »alle disse Kullempere, disse Torvedragere, der opførte sig saa dannet« og (hvor mærkværdigt) over »mere end 200 hundredaarige Invalider«. Og Journalisten siger videre: »En frimodig Glæde besjælede dette Optrin«, men »den forfalskede Pariser-Vin« skulde snart berøve det enhver Poesi. Forsamlingen maatte trods alt holde ud i tre Timer.

Formanden, François de Nantes, havde med Haanden paa Hjærtet erklæret overfor »disse gæve Fædrelandsvenner«, at Forsamlingen skulde nok vide at undertrykke »de sammensvornes Forbrydelser«. De stolede aabenbart ikke rigtig paa ham, thi da de forlod Ridehuset, satte de straks Kursen mod Slottet.

Der var ikke mere nogen Garde, der kunde forsvare det; Mængden kunde gaa lige ind ad de aabne Døre. I Løbet af faa

Minutter var den trængt ind i de kongelige Værelser; nogle af Dørene gik man løs paa med Øksehug; Kongen lod dem aabne og fremstillede sig for Mængden. Han var ganske rolig; den Koldblodighed, hvormed han optraadte selv i de mest farefulde Stunder, var hans særlige Form for Mod. De puffede til ham, fornærmede ham. »De sagde ikke saa faa Grovheder til ham«, skrev samme Aften den jakobinske deputerede Azéma; »blandt andre var der en ung Nationalgardist, der ikke veg tilbage for de mest uhørte Uhyrligheder«. Gennem Fornærmelserne hørtes Raabene: »Skriv Lovene under. Kald de fædrelandssindede Ministre tilbage. Væk med Præsterne. Du maa vælge mellem Koblentz og Paris«. Kongen svarede roligt, at det her hverken var Stedet eller Tiden at beskæftige sig med de to Love, sagde, han vilde kun Fædrelandets Vel, og da han i det samme fik Øje paa en Mand med en rød Hue, tog han den og satte den paa Hovedet. Det var næsten for meget; »Patrioterne« blev ganske forfærdede, helt generte (det kunde man tydeligt se); men de vilde alligevel prøve, hvor langt de kunde faa »Veto«; det var forfærdeligt varmt, rundt omkring drak man, en af Mængden rakte Kongen et Glas, og han drak det ud.

Nationalgarden var imidlertid kommet til; den fik gjort lidt Plads rundt om Kongen. Han stod dér, svedende under den store røde Hue, der sad paa Skæv over hans pudrede Paryk, med et Glas daarlig Rødvin i Haanden, og de raabte: »Kongen drikker«. Han smilede blot. Vergniaud kom fra den lovgivende Forsamling; han troede, hans Veltalenhed kunde faa Pøbelen til at vende om, men de hørte slet ikke paa ham; de satte ham op paa Skuldrene af en Torvedrager, og fra denne mærkelige Talerstol udslyngede han sin Tale til Fædrelandsvennerne, som kun grinede ad ham.

Endelig kom Mairen Pétion; denne »høje blonde Mand, en lad Skønhed med et sødladent, fejgt og kæltringeagtigt Udtryk«, som Frénilly udtrykker sig, er virkelig en af den Tids mest utiltalende og fordægtige Typer. Klokken var efterhaanden blevet 6 om Eftermiddagen; siden Kl. 4 om Morgenen havde Pøbelen været paa Benene; som en anden Pilatus erklærede Borgmesteren imidlertid, at han »lige var blevet underrettet«. Ludvig XVI tog køligt imod denne Forræder; men han fik alligevel gjort en Ende paa det skandaløse Optrin; da Oprørerne saa, at de ikke kunde faa »Capet« til at give dem noget Løfte, blev de efterhaanden trætte; Pétion sagde til dem, at det skulde helst ikke se ud, som om Svaret var fravristet Kongen med Magt — det lød nærmest som en Spøg. Mængden skil-

tes. Pétion gik til den lovgivende Forsamling for at undskylde sig eller vel snarere for at prale med sin Bedrift, og denne Ridder af den bedrøvelige Skikkelse nød den Ære at blive indbudt til at overvære Mødet.

* * *

Det var en slem Forløbelse; Venstre var klar over det og prøvede paa at dække over det saa godt som muligt. Instruksen lød paa, at man skulde sige, at Folket havde villet »*aflægge Besøg hos Kongen*«. Dette Udtryk genfinder man i alle Venstremændenes Breve og i de jakobinske Blade. »De sagde storartede Ting til ham«, tilføjer Mme Jullien. Og Soubrany skrev, »at Folket havde vist, at det var Friheden værdigt ved den Maade, hvorpaa det havde benyttet den«. Condorcet faldt i Ekstase: »Der var kun blevet knust et Par Ruder«, sagde han.

Men der var god Grund til at vente, at det revolutionære Parti vilde komme til at betale de Ruder dyrt. Thi Harmen var i Virkeligheden stor, og der viste sig — i de Breve, der skriver sig fra den følgende Uge — en stærk reaktionær Bevægelse til Fordel for Kongedømmet.

La Fayette var blevet alvorlig bange og kom straks til Paris. Han haabede at finde Støtte hos alle dem, der var oprørt over det, der var passeret den 20de Juni, og vilde benytte Lejligheden til at lukke Jakobinerklubben, hvor hans Navn forøvrigt daglig blev slæbt i Skarnet.

Den 28de begav han sig til den lovgivende Forsamling, hvor der blev stor Bestyrtelse; »paa den harmfulde Armés Vegne« anklagede han Hovedmændene, Jakobinerklubbens Medlemmer, med en saadan Heftighed, at Venstre et Øjeblik ganske tabte Fatningen. Højre var lutter Begejstring, ja, selv Centrum, der troede, at Hæren holdt med ham, tilraabte ham sit Bifald. Hvis Hæren havde været med, er der ingen Tvivl om — deri har Mathiez Ret — at La Fayette havde kunnet gøre et Kup. Guadet turde ikke gaa lige løs paa ham og behandlede blot La Fayettes Skridt med bidende Ironi. Men Forsamlingen havde endnu ikke glemt de modbydelige Indtryk fra den 20de Juni, og for disse Borgermænd var og blev La Fayette »Frihedens førstefødte«. Forsamlingen stillede sig beskyttende om den store Fører og forkastede med 339 Stemmer mod 234 et Forslag om at sende ham tilbage til Hæren. »De stakkels Jakobinere« var ikke rigtig heldige. »Man hører lutter Forbandelser imod dem«.

Dette Nederlag bragte Venstres Raseri paa Kogepunktet; i Jakobinerklubben kaldte Robespierre ham endnu samme Aften

for »en Fædrelandsfjende«; »han er den største Skurk«, skrev Couthon; »en Slyngel og en Dumrian«, kalder Desmoulins ham. Deres Raseri vilde have været fuldstændig magtesløst, hvis Hoffet og Hofpartiet havde støttet Generalens Plan. Men Tuilerierne ansaa ham stadig for sin værste Fjende. Man misforstod fuldstændig den reaktionære Bevægelse, der gjorde sig gældende overalt i Riget; man ansaa den med Urette for modrevolutionær. Der var, mente man, ikke Brug for La Fayette; »han er intrigant og skurkagtig«, skriver den 29de Juni en »Aristokrat«, »og vil nu, da Lykken vender sig, prøve paa at skaffe sig Tilgivelse ved at være gaaet over til den anden Lejr«. Medens Jakobinerne nu angreb La Fayettes »Monckerier«*), gjorde man ved Hoffet Nar af hans »Don Quixoterier«. »Hellere vilde jeg dø«, sagde Dronningen, »end lade mig frelse af M. de La Fayette og de konstitutionelle«.

Man viste altsaa La Fayette af, og hvad værre var, man forraadte ham; han havde hørt, at Kongen den 29de skulde holde Revy over Nationalgarden, og vilde derfor benytte Lejligheden til at fremstille sig for sine gamle Soldater for at opflamme dem til at gaa mod Jakobinerne. Hvor utroligt det end lyder, underrettede Hoffet Pétion, der gav Ordre til, at Revyen skulde aflyses. La Fayette rejste nedslaaet tilbage til Arméen. Om Aftenen brændte man in effigie »denne Skurk, denne Slyngel Mottié« — i Palais Royal kaldte man ham nu kun Mottié (han hed Mottié de la Fayette). Hoffet havde igen ladet sine Chancer ubenyttede. I den lovgivende Forsamling var de slukørede; Centrum fortrød og søgte Venstres Tilgivelse; og saa holdt Vergniaud den 3die Juli en vældig dreven Tale og — uden at vove at brændemærke La Fayette — forlangte han, at der skulde optages Rapport over det passerede. Han hilstes med Bifald selv fra den Side, hvor Højre sad — de var nu selv blevet forskrækkede. Disse konstitutionelle underskrev deres egen Dødsdom. Og hermed er der definitivt dæmmet op for den reaktionære Bevægelse, der var fulgt efter den 20de Juni. Venstre var blevet dristigere, og de rasende Jakobinere var fast bestemte paa at hævne sig for den Skræk, de — omend saa kort — havde været i.

Den 10de August er deres Svar paa »denne Slyngel Mottiés Forsøg paa at gøre Oprør«.

*) hans Forsøg paa at efterligne General Monck, der genindsatte det stuartske Kongehus i England.

NITTENDE KAPITEL.

Spørgsmaalet om Kongens Afsættelse.

Venstre truer Kongen for at opnaa Ministrenes Genindsættelse. Pétion suspenderes. Lamourette's Broderkys. 14. Juli 1792. De fødererede kommer. »Fædrelandet i Fare«.

Venstre havde været bange; læs blot Couthon's, Mme Roland's og Mme Jullien's Breve og ogsaa dem som »Bjergets« deputerede skrev; fra den 20de Juni til den 3die Juli er det de samme Følelser, der afspejler sig i dem alle; og den 3die lyder der et enstemmigt Befrielsesudbrud. La Fayette's Nederlag, der udelukkende skyldtes Hoffet, gjorde Ende paa alle de bange Anelser.

Den fælles Frygt bragte Venstres Førere nærmere til hinanden; Brissot og Robespierre lod næsten til at være forsonede. Alle ventede nu med Længsel de fødererede, for at man kunde faa en ny 20de Juni ud af det. Man ventede sig især meget af de fødererede fra Brest og Marseille, afrejst henholdsvis den 22de og den 19de Juni. Den 2den Juli havde den lovgivende Forsamling vedtaget, at de skulde samles i Paris, og Kongen havde underskrevet Forordningen. Hverken de fødererede fra Marseille eller fra Brest kunde naa at komme med til Festen paa Marsmarken den 14de Juli; de gik kun mod Paris for at styrte Kongen; Storbyen, stod der i *Fædrelandsvennen*, havde Brug for »en Dosis Fædrelandskærlighed«.

Medens man ventede, gjorde man sig store Anstrengelser for at ophidse Pøbelen. Paa Gader og Stræder blev der sunget Smædeviser om Kongen:

> Tykke Ludvig, vil vi ta'
> paa Barbaresk-Manér, hej fallera!

Men i den lovgivende Forsamling lød der en anden Vise. Den 3die Juli havde Vergniaud ladet sin Stemme høre, og den klang tragisk. Man maatte »erklære Fædrelandet i Fare«, det vilde virke stærkt til at løfte Stemningen. »Bordeaux-Grup-

pens Cicero« udøvede sin Veltalenhed i Klubbens ciceronianske Aand. »Jesuiterne La Chaise's og Le Tellier's blodtørstige Hykleri . . .«, »Medicæernes uhyggelige Aand«, Bartholomæusnatten, Dragonaderne og alle de historiske gamle »Travere«, omend lidt afblegede, saa dog stadig dyrebare, havde maattet holde for; han havde ogsaa gjort opmærksom paa »vore indenrigske Fjenders overmodige Smil, der varsler Koalitionstroppernes Komme«. Og deri havde han Ret; Hoffet glædede sig; men hvis paa den anden Side Taleren ikke ønskede at fremskynde Begivenhedernes Gang, burde han i hvert Fald ikke udslynge saadanne Ord fra selve Ridehuset. »Vi gaar med Stormskridt Katastrofen imøde«, skrev Morris den 10de Juli.

* * *

Og saa kom Efterretningen om, at »det æreløse Direktorium« den 7de Juli havde afskediget Pétion og Manuel, Mairen og Kommunalprokurøren. Ogsaa denne Gang havde man ventet for længe med at skride ind; umiddelbart efter den 20de Juni vilde selv Pétion's Venner have anset en saadan Forholdsregel for selvfølgelig; nu, 14 Dage efter, tog den sig nærmest ud som — blev i hvert Fald fremstillet som — Indledningen til et Statskup.

Mairen var paa det Tidspunkt Partiets mest populære Mand; alle Venstrepartierne paaberaabte sig ham; »den uskyldige Pétion«, sagde den højstemte Couthon den 19de November; han var den 7de Julis uskyldige Martyr. Mme Jullien omtalte hans »yndige Familieliv«. »Det er Dyden, min Ven«; »den rene og skære Dyd«, skriver hun et andet Sted. Bordeaux-Gruppen betragtede ham som en af deres. Pøbelen lod sig imponere. Det første Barn, Biskop Gobel døbte, kom til at hedde *Pétion Nationale Pique*. — Og denne Person — Tidens tommeste Tønde — blev betragtet som en Gud; »Aristides eller Sokrates«, som Mme Jullien kaldte ham, var ikke nok, nej, der udkom et Værk om *Pétion's Levned*, hvori Forfatteren sammenlignede Pétion med Kristus og iøvrigt mente, at denne burde have været Maire i Jerusalem, som Pétion — den nye Messias — havde været det i Paris. Inderst inde var denne Messias baade fejg og dum. »Den fejge Pétion«, kalder hans Partifæller ham i 1792. Sagnac giver det mest uhyggelige Billede af ham.

Der blev en forfærdelig Opstandelse, da Ludvig XVI den 12te Juli underskrev denne simple Fyrs Afskedigelse. Girondinerne,

til hvis Kreds han hørte, holdt paa ham, om ikke for andet, saa for Princippets Skyld; og de, der arbejdede med Oprøret for Øje, vilde kun have Held med sig, hvis Pétion, der gerne lukkede Øjnene, blev som Maire. Folket, der var mere fri for Bagtanker, og som havde forgabet sig i denne »Messias«, raabte: »Pétion eller Døden«. Det er ofte saadanne højtravende og aandsforladte Talemaader, der bringer en Mand i Skubbet. Afskedigelsen, der var fuldt berettiget efter Mairens Optræden den 20de Juni og under alle Omstændigheder lovlig, ansaas, skriver Dumas, »for et aabenbart Brud paa Forfatningen«. De deputerede misbrugte deres Magt — og det Misbrug var tydeligt nok — til at annulere Afskedigelsen; Kongen havde kunnet paaberaabe sig dette Misbrug mod den lovgivende Forsamling; men han tabte som sædvanlig Hovedet; nu var det ude med ham.

* * *

Der kom allerede fra flere Sider Forslag om Kongens Afsættelse; Vergniaud havde indskrænket sig til at gøre Hentydninger, men allerede den 3die Juli havde Cambon aabent forlangt, at man afsatte en Konge, der vitterlig holdt med Udlandet mod Frankrig. Ved de Møder, Forsamlingen holdt i Begyndelsen af Juli, tog det yderliggaaende Venstre de lidt forbavsede Girondineres Plads; disse sidste vidste i Virkeligheden ikke rigtig, hvad de vilde: Tanken om Kongens Afsættelse forskrækkede dem egentlig; for Øjeblikket forlangte de i Grunden kun at faa deres Ministre genindsat. Mænd som Chabot, Cambon og Merlin vidste nok, hvad *de* vilde. Girondinerne derimod var stadig uklare og svævende, selv Condorcet forlangte blot, at man skulde gøre Kongen »magtesløs«. Vaklende mellem disse diametralt forskellige Anskuelser blev Forsamlingen mere og mere udmattet, uden at der naaedes noget Resultat; kun denne fuldstændige Afslappelse og Nervøsitet kan forklare den højst besynderlige Scene, som man har kaldt »Lamourettes Broderkys«.

Lamourette, Lyons Biskop, havde patetisk manet til Sammenhold i denne Stund, da Fædrelandet var i Fare, og pludselig saa man de deputerede, der Dagen i Forvejen havde langet hinanden Lussinger, falde hinanden om Halsen under »Strømme af Taarer«. »Det er et af Elektricitetens uforstaaelige Mirakler .... hele Forsamlingen havde rejst sig, skriver et Øjenvidne, og rakte Armene mod Himlen .... De deputerede

kastede Hattene højt i Vejret, man trampede i Galerierne; Salen genlød af Glædesudbrud og Bifald. Beruselsen havde grebet alle«. Med Begejstring havde man modtaget Biskoppens Ord: »Vi vil afsky Republikken!« Man syntes, det var »et Raab, der kunde samle alle«; vel maatte en god Jakobinerindes Hjærte »rase«. Kongen var blevet underrettet og mødte op; den gode Ludvig XVI var rigtig i sit Es ved saadanne Lejligheder. Han smilede, græd og gav sin Velsignelse. Taarerne stod Folk i Øjnene, da de gik bort. Og et Par Timer senere gav man sig igen til at »rive Øjnene ud af Hovedet paa hinanden«, som Montmorin skriver den 10de. Denne Scene viser, i hvilken oprevet Sindstilstand Forsamlingen var, en Sindstilstand, der godt nok forklarer denne Tids Dumheder og Heltemod, dens Svagheder og Dumdristigheder, dens Forbrydelser og dens store og gode Handlinger. Lige fra Tuilerierne til Forstaden Saint Antoine var man gaaet fra Koncepterne.

Samme Aften var le Coz, der endnu var helt beruset af Rørelse, nær blevet slaaet ned af tre Borgere, der ogsaa var berusede — ganske vist af noget helt andet. I Virkeligheden fortsatte Klubberne deres Kamp for Kongedømmets Afskaffelse og vilde ikke indlade sig paa en Forsoning. Forsamlingen gjorde dog en sidste Kraftanstrængelse for at trodse Pøbelen: den 10de Juli blev La Fayette frikendt med 446 Stemmer mod 224; det var denne Afstemning, der mere end noget andet førte Hoffet bag Lyset; naar Kongen den 10de August søgte Tilflugt i Ridehuset, var det især fordi han troede, at den lovgivende Forsamling, naar det gjaldt, kunde holde Stand.

Men Sindene blev mere og mere ophidsede af de Farer, der truede. Den 11te erklærede Forsamlingen »Fædrelandet i Fare«. En saadan Erklæring, afgivet lige før 14de Juli-Festen, gav den nye Føderation en alvorlig Karakter.

Pétion, der den 13de var blevet genindsat i sit Embede, blev ved Festen Genstand for alles Hyldest. Paa Mars-Marken tiljublede Folket ham — som det havde tiljublet La Fayette to Aar i Forvejen — paa Majestæternes Bekostning. Kongefamilien var stærkt truet. Danton havde udtalt offentligt, at man vilde benytte Lejligheden og skille sig af med dem den 14de. De opførte sig meget værdigt under Mængdens Hujen. Mme de Staël giver en Beskrivelse af disse stakkels Mennesker; Dronningen havde Taarer i Øjnene og Kongen var saaledes klemt inde af Menneskemasserne, da han skulde hen og aflægge Ed paa Fædrelandets Alter, at det næsten saa ud, som han vilde

blive trampet ned. »Da han steg op til Alteret, var det som vilde han frivilligt bringe sig selv som Offer for Fædrelandet«.

I de sidste otte Dage var der stadig kommet fødererede fra forskellige Egne af Landet; efterhaanden som de kom, blev de indfangede af Klubben, og Robespierre besvor dem at »frelse Staten«. Billaud-Varenne udtrykte sig mere præcist: »Tarquinierne skulde jages væk«. Det var de fødererede med paa; de nægtede at forlade Paris for at drage til Grænsen: »Ingen af os gaar til Grænsen, hvis Kongen ikke bliver afsat«. Ordene: Kongens Afsættelse fløj som en Stormvind over Paris, og man hørte dem allerede summe i den lovgivende Forsamling, hvor nogle, siger Lamothe, taler om at afsætte Kongen, »ganske som talte de om at afskedige en almindelig Skriver«.

De fødererede forlangte Kongens Afsættelse. Der kom stadig flere og flere; den 18de var der kommet 2690, den 30te 5314. En *Central-Komité* havde Kommandoen over dem sammen med et Femmands-Eksekutiv-Direktorium, bistaaet af de parisiske Folkeførere Gorsas, Fournier (der nu »altid havde et Middel mod Undertrykkelsen i Lommen«), Carra, Santerre, Chabot og Lazowski. Paa Foranledning af denne Komité indbragte de fødererede den 17de et Bønskrift til den lovgivende Forsamling, hvori Kongen anklagedes for Forræderi. Formanden svarede undvigende, at »man nok i Forfatningen skulde finde Midler til at frelse Nationen«.

* * *

Men samtidig ophidsedes Pøbelen i høj Grad af et bevæget Optrin, der skaffede Vand paa de sammensvornes Mølle. Som bekendt havde Vergniaud faaet erklæret Fædrelandet i Fare. Den 22de og 23de Juli proklamerede de kommunale Embedsmænd den skæbnesvangre Forordning paa alle offentlige Pladser. Medens Alarm-Kanonens Torden lød fra Pont Neuf og Arsenalet, udraabte de — med det trefarvede Skærf over Skulderen og ledsaget af Soldater til Hest — paa alle Gadehjørner og Torve: »Fædrelandet er i Fare«. Og paa Tribuner, pyntede med Trikoloren, foregik samtidig Hvervningen af de Frivillige til Hæren ved et interimistisk Bord, dannet af et Brædt paa to Trommer. Patriotismen havde taget Fart, men den skyldtes lige saa meget Harme som Begejstring. Og Harmen var velbegrundet; den 25de skrev Morris: »Østrigerne venter bestemt at kunne tilbringe Vinteren i Paris«; man vidste Besked med disse Skryderier, men man

vidste ogsaa, at der var Chance for, at de kunde blive til Virkelighed; man stolede ikke mere paa de ledende Mænd, end ikke paa den lovgivende Forsamling, og især ikke paa Kongefamilien. Og vi ved nu — i hvert Fald hvad Marie Antoinette angaar — at der var god Grund til Mistillid. I hendes Kreds paakaldte man, ja paaskyndede man Fjendens Ankomst. »Sygdommen gaar godt frem«, skrev en »Aristokrat« nok saa fornøjet den 10de.

Folk anede, hvad der foregik. For de frivillige var det en Selvfølge, at hvis man skulde slaas ved Grænsen, maatte »Tuileriernes Forræderi« ikke falde »Nationens Soldater« i Ryggen.

Den lovgivende Forsamling var overfløjet; selv Venstre følte, at de ikke mere kunde være med. »Bordeaux-Gruppen« stillede sig tøvende: hvis Kongen vilde kalde Roland, Clavières og Servan tilbage, vilde man nok beholde ham. Vergniaud, Gensonné og Guadet sendte i al Hemmelighed Kongen et Ultimatum. Og for at gøre Indtryk paa Ludvig XVI ved et mere officielt Skridt, lod de ham den 26de formane af *Tolv Mands-Kommissionen*, en lovgivende Komité, der — for at bruge Aulard's Udtryk — allerede var en Slags selvbestaltet Velfærdskomité. De *Tolv* forelagde den lovgivende Forsamling en Adresse (forfattet af Condorcet), hvori det hed: »Nationen vil uden Tvivl selv kunne forsvare og bevare sin Frihed, men den beder Dem, Sire, *for sidste Gang:* vær med til at forsvare Forfatningen og Kongedømmet«.

Brissot tilbød underhaanden at redde Kongedømmet, hvis Ludvig XVI vilde slutte sig til Girondinerne. Venstre sporede allerede en »Forræder« i ham. »Barnave« raabte de til ham; Vergniaud, der ogsaa var tilbøjelig til at spare Kongen, hvis han vilde underkaste sig, spottede man ligeledes: »*Barnave den Anden*«, kaldte de ham. I Grunden haabede Girondens Politikere at kunne forebygge den Revolution, som Chabot havde forberedt i Forsamlingen og Danton i Klubberne. Men det var for sent. Hvis Hoffet paa den ene Side vægrede sig ved at lade sig frelse af Brissot, som det i sin Tid havde vægret sig ved at lade sig frelse af La Fayette, saa var paa den anden Side de sammensvorne fast bestemte paa ikke at lade sig deres Bytte fravriste af disse Snakkehoveder til Girondiner.

»Barnave den Anden« kom for sent — som Barnave den Første var kommet for sent Aaret i Forvejen.

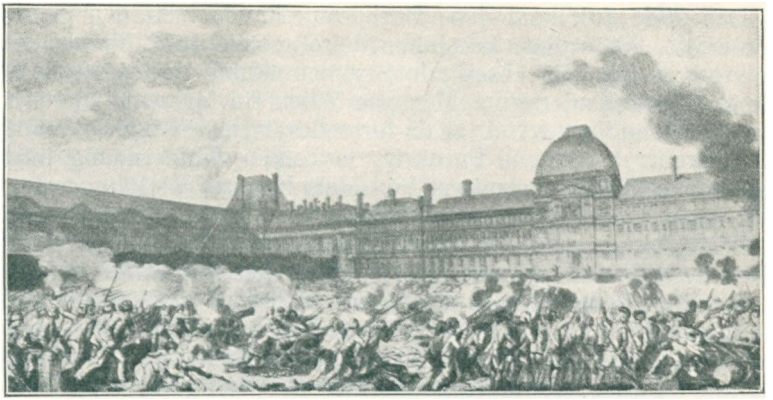

Stormen paa Tuilerierne den 10. August.

TYVENDE KAPITEL.

Kongedømmets Fald.

Marseillanerne kommer; Marseillaisen. Emigranterne og Europa. Braunschweig-Manifestet. Aftenen den 9. August. Danton's Statskup. Det oprørske Kommune-Raad. Mandat's Død. Forsvarstropperne splittes. Kongen i den lovgivende Forsamling. Sammenstødet mellem Oprørerne og Schweizergarden. Myrderierne den 10. August. Den lovgivende Forsamling afsætter Kongen og udleverer ham til Kommune-Raadet.

Den 29de Juli forlangte Robespierre i Jakobinerklubben udtrykkeligt Kongens Afsættelse og Indkaldelse af et Nationalkonvent. Dette Feltraab fik man sat i Omløb blandt Sektionsraadene i Paris.

Disse, der i de sidste Uger havde haft en ganske ulovlig Tilstrømning fra de lavere Klasser, var — for Størstedelen — under Ledelse af de sammensvorne; ja Théâtre-Francais-Sektionen var Sammensværgelsens egentlige Arne; Danton, Desmoulins, Fabre d'Églantine, Chaumette, Marat, Manuel, »Amerikaneren« Fournier og Fréron holdt til dér. Det var dog Fontaine de Grenelle-Sektionen, der allerede den 20de havde indgivet Forslag til de andre Sektioner om Kongens Afsættelse. De fleste lod til at stille sig venligt til Forslaget, men Sektionsraadene var nu kun offentlige Møder uden nogen som helst officiel Karakter, og for Resten var man ikke sikker paa, at disse Skraalhalse, naar det kom til Stykket, vilde vove Skindet. Man afventede derfor Forstærkningen fra Marseille.

Den 29de Juli kom den; Barbaroux havde bedt den gamle Mouraille, Marseilles Jakobiner-Maire, sende »600 Mand, der forstod at dø«. Et Hundrede Stykker skulde da ogsaa finde Døden foran Tuilerierne. Men paa Vejen fra Marseille til Paris havde de imidlertid vist, at de forstod at synge. I ugevis havde de marcheret gennem Frankrig, højrøde i Kinderne og med straalende Øjne, syngende af fuld Hals *Hymnen for Rhinarméen*, der nogle Uger i Forvejen var skrevet i Strasbourg af en ung Officer, Rouget de Lisle, men den lod i den Grad til at komme dem fra Hjertet, at man straks døbte den *Marseillaisen*.

Den 29de kom de altsaa til Charenton; der var dem, der mente, at de burde være blevet der*); men Barbaroux fløj dem imøde paa Længselens Vinger: »alle disse Scævola'er«. Den 30te trængte de ind i Paris, hvor de allerede samme Aften dræbte en Officer af Nationalgarden, saarede nogle Soldater og lavede Ulykker overalt, hvor de kom frem.

Denne lidt frygtindgydende Begyndelse fremkaldte en Reaktion. Da Mauconseil-Sektionen, der aabenbart var letnem og tog efter Marseillanerne, den 31te ganske simpelt erklærede, at »Kongen var afsat«, var der ikke en eneste af de andre Sektioner, der fulgte Eksemplet. Det gjorde de derimod den 4de, for den 3die August om Morgenen havde man nemlig i Paris faaet Efterretning om det sindssvage Braunschweig-Manifest.

* * *

Vi ved, at Europa, efter at de franske Hære i Foraaret var flygtede i vild Uorden, ansaa Frankrig for et sikkert Bytte. »Spadsereturen til Paris« vilde gaa som Fod i Hose. De forskellige Magter delte allerede Stumperne, ja de kom med de mest kyniske Udtalelser; saaledes skrev den østrigske Minister Cobenzel: »Man bør nu ikke betragte det som vore Hæres højeste og eneste Maal at genoprette Ordenen. En fortsat Tilstand af Forvirring og Borgerkrig maa endogsaa anses for gavnlig for vor Sag, og Fredens Genoprettelse — med en eller anden Regeringsforms Stabilisering — er et Gode, som Frankrig maa tilkøbe sig for nogle af de Provinser, som til den Tid vil være i vor Magt«. Frankrig skulde altsaa sønderslides endnu mere af de indre Uroligheder; det var Paaskuddet for at man opsatte Fremmarchen. I Virkeligheden kunde Prøjsen og Østrig ikke bestemme sig til at lade Rusland have frie Hænder, og de to

*) I Charenton ligger Frankrigs ældste og mest kendte Sindssygeanstalt.

allierede havde ikke den ringeste indbyrdes Tillid, misundeligt skelende til hinanden gik de mod Lothringen. Dette forklarer de »mirakuløse« Begivenheder ved Valmy. Den Koalition, der truede Frankrig, var uhyre mangelfuld, vag, hæmmet af uhelbredelig Mistillid og desuden — hvad der var uhyre farligt — alt for sikker i sin Sag.

Og Emigranterne var endnu sikrere i deres Sag; de var lutter Geskæftighed og saa' meget optimistisk paa Tingene. De havde fattet en højst fantastisk Plan; Frankrig var simpelthen i nogle faa Banditters Vold, og man skulde bare sætte haardt mod haardt. Et Manifest, der kunde jage Skræk i det franske Folk, vilde faa det til at falde til Fode for Kongen. Saa skulde Condé's Legion blot drage ind i Landet med Bourbonernes hvide Fane i Spidsen, og det hele vilde straks ende i Fryd og Gammen. Selv i deres Planer om at trænge ind i Frankrig med Magt kunde der spores en Rest af Patriotisme; hvis Frankrig erkendte sine Synder, vilde der ikke være nogen Grund for de fremmede Magter til at skride ind, og de vilde derfor ikke have noget Paaskud til at tage sig betalt. Disse Taaber overrumplede den ubeslutsomme og langsommelige Overgeneral, Hertugen af Braunschweig, der (med et Skuldertræk) underskrev et Manifest udarbejdet af en M. de Linon. Dets Indhold er kendt nok: Man behandlede Frankrig som en Oprører, der, for at undgaa Henrettelse — i dette Tilfælde den militære Invasion — burde kaste sig angrende i Støvet for sin Konge; Paris truedes med at »blive jævnet med Jorden«, hvis Kongefamilien led Overlast. Medlemmerne af den lovgivende Forsamling og Embedsmændene ansvarliggjordes, og de af Befolkningen, der »vovede at forsvare sig«, vilde være hjemfaldet til de frygteligste Straffe. Forøvrigt gør man ingen Forskel paa »Oprørerne«; der er Trusler til alle, som siden 5te Maj 1789 har »gjort Oprør«. Morris gør tykt Nar af Manifestet; han sammenfatter Tendensen i det og dets Konsekvenser i faa Ord: »*Vær mine Fjender, thi jeg er alles Fjende, og forsvar jer godt, thi I har intet Haab om Pardon*«.

Dette »ynkelige Praleri«, som Frénilly skriver, bedømmer Mathieu Dumas langt strengere, men fuldstændig rigtigt: »De franske Prinsers Brodermord paa Ludvig XVI og hans Familie«.

* * *

»Nu er vi reddede«, udbryder Republikaneren Condorcet. Nu maatte Kongedømmet uhjælpelig falde. Den 3die kom Pétion

hen i den lovgivende Forsamling som Overbringer, sagde han, af en Adresse fra Sektionsraadene, der fordrede Kongens Afsættelse. Vergniaud, der ikke var glad ved Situationen, fik Diskussionen udsat (det var det værste, han kunde gøre), og da Mauconseil-Sektionen den 4de paany havde erklæret, »at den ikke mere anerkendte Ludvig XVI som Frankrigs Konge«, afviste den lovgivende Forsamling ganske vist at tage Forslaget op til Behandling, »eftersom Suveræniteten er hos Folket og ikke hos en Sektion«, men de fleste modtog Sektionens Adresse med et saa overdrevent Kryberi, at man tydeligt føler, at de deputerede er ude af sig selv af Skræk. En Englænder, John Moore (hvis Optegnelser om disse August-Dage er meget interessante) har et aabent Øje for, at den lovgivende Forsamling hverken ved ud eller ind: den 6te August tiltræder man ved samme Møde en Adresse fra Departementsraadet i Meuse, der forlanger Afstraffelse af enhver, der underskriver en Ansøgning om Kongens Afsættelse, og senere modtager man med fuld Honnør Overbringerne af disse Ansøgninger. Moore er Vidne til, hvorledes Tilhørerne fornærmer de deputerede, gør Nar af dem, truer dem: »Jeg havde Lejlighed til at overbevise mig om, at Tilhørerne var mere opsat paa at smide de deputerede ud, end disse sidste var paa at smide Tilhørerne ud«. Imidlertid udleverede Forsamlingen Kongen: man vedtager at sende de faa Bataillioner af Schweizergarden, der var stationerede lige udenfor Paris, og som var Kongens eneste Støtte i Tilfælde af Oprør, til Nordarméen.

»Forsamlingen er vist alt for svag til at støtte Folkets Ønske og Folket alt for stærkt til at lade sig beherske af den«, skriver Mme Jullien den 8de. »*Det vil regne med Blod*«, tilføjer hun. Marseillanerne havde — med denne »Blodregn« for Øje — allerede den 4de aftvunget de kommunale Embedsmænd 5000 Patroner, og da Chefen for Nationalgarden, Galliot de Mandat, var kongetro, havde Santerre lovet, at han nok skulde faa sine Tropper til at nedlægge Arbejdet.

De deputerede var klare over, at det vilde komme til Oprør; til daglig var de ellers ivrige nok til at erklære at Forsamlingen var permanent, men nu, da Faren var overhængende, vilde de ikke være der. Den 9de August Kl. 7 om Aftenen skiltes de. Brissot tænkte, at naar Ludvig XVI absolut ikke vilde tilbagekalde »de udmærkede Ministre«, saa »var det en tvingende Nødvendighed, at man lod Loven sove«.

* * *

Den 9de om Aftenen var det kvælende varmt. Alt, hvad der kunde krybe og gaa i Paris, var paa Benene. Rygtet gik: »I Aften skal det være«. Pludselig, Klokken et Kvarter i tolv, begyndte Cordeliererklostrets store Klokke at klemte dystert; seks andre Kirkeklokker svarede den nogle Minutter senere. Det var Stormklokken, der lød. En Febergysen gik gennem Paris. »Nu kommer det, *det skal gaa!*«

Det var Danton selv — Generalprokurørens Substitut — der havde givet Signal til Ringerne i Cordeliererklostret. Mellem Kl. 8 og 9 havde der været nogle forfærdelige Spektakkelmøder i de forskellige Sektioner; der skulde vælges Kommissærer, som kunde gaa op paa Raadhuset og forskrække Kommunalraadet, der var sammensat af forfatningsvenlige Royalister; i givet Tilfælde skulde de indtage dets Plads. Kuppet mod Raadhuset maatte nødvendigvis ske før Angrebet paa Tuilerierne; naar man var Herrer over Raadhuset, kunde man afsætte Mandat og tage Kommandoen over Nationalgarden og saa kaste Forstadspøbelen og »Marseille« mod Slottet, som saaledes var berøvet sit Forsvar. Klokken 11 var de valgte Kommissærer allerede paa Vej til Raadhuset.

Her var Raadet forsamlet. Der var sendt Bud efter Pétion, og da det varede noget, inden han kom, blev der givet Mandat Ordre til at slaa Generalalarm. Mandat tog straks de fornødne Forholdsregler og begav sig saa til Slottet; Pétion havde meget mod sin Vilje maattet bekvemme sig til at følge ham. Imidlertid indfandt Danton sig paa Raadhuset, hvor de 82 Førere for Sektionerne allerede huserede. De kaldte sig »det nye Kommuneraad«. Det virkelige Raad, der stadig holdt Møde, havde givet dem Tilladelse til at installere sig i en Sal ved Siden af; det var denne Indrømmelse, der styrtede det i Ulykke. Før der var gaaet en Time, havde det oprørske Kommuneraad fjernet det lovlige.

* * *

Paa Slottet var man i Færd med Forsvarsforanstaltningerne. Mandat var ikke helt sikker paa Nationalgardisterne, men han gav sine Ordrer saa myndigt og sikkert, at det lod til at stramme dem op. Desuden havde han tilkaldt den Del af Schweizergarden, der endnu var stationeret i Rueil og Courbevoie, og Gendarmeriet, saa han disponerede over omtrent 1800 regulære Soldater. Men Nationalgardens Kanonerer, der var gode »Niog-

firsere«, yndede rigtignok ikke Naboskabet med disse »fanatiske Tyran-Tilhængere«.

Klokken 11 kom Departementets Syndicus, Roederer, der ogsaa var »Niogfirser«. Han, der havde været Medlem af den grundlovgivende Forsamling, hører til dem, der kommer til at spille en for Kongefamilien meget uheldig Rolle: først Jakobiner, saa svagt moderat, Senator under Kejserdømmet for endelig at optages i Adelsstanden under Louis Philippe, beleven, ikke udygtig, indsmigrende som han er og mod enhver voldelig Afgørelse, er denne Lothringer den, der i et saadant Øjeblik er bedst egnet til at nedstemme selv den mest utæmmelige Energi. Endelig kom ogsaa Pétion med sit evindelige Smil paa Læben, men trods Kongens venlige Modtagelse benyttede han snart Lejligheden til, under Paaskud af Troppernes anstødelige Opførsel, at forsvinde over i Ridehuset, hvor der var et Par af de deputerede forsamlede, og hvorfra han saa skyndte sig — ikke til Raadhuset, hvor han jo burde have været — men til Maire-Boligen; der blev han saa holdt i Stuearrest af Oprørerne, »lagt i milde Lænker« ganske efter Barbaroux' Plan.

Nu begyndte Dagen at gry; Mme Elisabeth trak et Jalousi op. »Kom, sagde hun til Dronningen, og se Solen staa op«. Og i denne skønne Sommermorgen saa Marie Antoinette for sidste Gang Solen staa op over Kongedømmet. Ludvig XVI vilde sove, sagde han; i samme Time gjorde Danton sig til Herre over Raadhuset.

Der huserede Cordelièrernes Fører; Pétion's Fraværelse gav ham frit Spil. Raadet var ved at lade sig overbevise: Mandat, sagde man, var en Forræder. Han havde opstillet et Batteri paa Pont Neuf for at hindre Oprørerne fra de to forskellige Sider af Floden i at forene sig, og det var Førerne rasende over, da det satte en Stopper for alle deres Bevægelser; man raabte op om, at »denne Forræder« spillede under Dække med Hoffet og havde planlagt store Myrderier paa Folket. Raadet, der ikke rigtig vidste, hvad det selv vilde, gav Mandat, der opholdt sig i Tuilerierne, Ordre til at møde paa Raadhuset. Han tøvede først; Ministrene holdt ham tilbage, men Roederer raadede ham til at adlyde: hvad kunde han frygte af Raadet, der var sammensat af lutter hæderlige og kongetro Mænd? Han var uvidende om, at der var dannet et oprørsk Kommune-Raad; Mandat gik saa, alene, uden Eskorte; da han kom derhen, blev han omringet, fornærmet, erklæret for afsat, og paa Vejen ud blev han skudt ned.

Stormen paa Tuilerierne den 10. August 1792.

Det nye Kommune-Raad havde overskredet Rubicon ved at erklære Mandat for afsat; det lod nu det lovlige Raad vide, at da det alene repræsenterede Folkets Vilje, havde man bestemt, at »det gamle Raad skulde ophæves«. Det var en utrolig Frækhed; Raadet protesterede: Kommissærernes Forsamling havde ingen som helst lovlig Myndighed. »Naar Folket gør Oprør, svaredes der tilbage, *saa inddrager det enhver Myndighed for selv at udøve den*«. Husk disse Ord og sæt dem som Motto over denne Tids Historie; en Bande Oprørere kan altsaa paatvinge et Folk paa 30 Millioner Mennesker sin Vilje. Men hvad skal man sige til denne Fejghed hos et Raad, der nok protesterer, men hæver Mødet og overlader Pladsen til de andre? Det nye Kommune-Raad indtager Pladsen og er Herre i Paris.

* * *

Det hele gik, som det var smurt. Da Mandat var dræbt og Forsvaret takket være hans Død bragt i Ulave, begyndte Folkeskarerne at omringe Tuilerierne. Paa Pont Royal og Feuillanternes Terrasse havde de rettet Kanonerne mod Slottet. Ludvig XVI skulde nok blive vækket af sin Søvn. Det lod til, at Nationalgarden ikke var rigtig paalidelig, og Kongen gik ned paa Karruselpladsen for at inspicere den; hans Øjne var røde, »Parykken ganske flad«, og paa hele den ene Side var der ingen Pudder; han gik tungt og fandt ikke et eneste Ord, der kunde elektrisere Tropperne, men gentog bare foran hvert Kompagni: »Jeg sætter stor Pris paa Nationalgarden«. Frénilly skriver: »Jeg ser ham endnu for mig gaa ned langs vor Front, stum, adspredt, dinglende, som om han vilde sige: »Det er ude med os«. Nogle Soldater, der var gaaet ud af Rækkerne, gav sig til at følge efter ham, mens de raabte: »Ned med Kongen! Ned med det tykke Svin!« Ludvig XVI svarede ikke; Klokken halv otte vendte han forpustet tilbage til Tuilerierne.

Da han var gaaet, blev der Uro i Rækkerne. Kanonererne erklærede højlydt, at de ikke vilde skyde paa deres Landsmænd, og Oprørerne, der nu begyndte at banke paa Portene og klatre op paa Muren, tilskyndede dem til at falde fra.

Roederer havde ogsaa været nede paa Pladsen, men var saa gaaet op igen i de kongelige Værelser for at overtale Kongefamilien til at kapitulere. Nogle deputerede (næsten alle Venstre-

mænd) havde givet Møde i Ridehuset; hvorfor skulde Kongen ikke søge Tilflugt hos dem? »Synes De?« sagde Kongen. — »Ja, der er ikke andet at gøre for Deres Majestæt«. Dronningen vilde ikke. »Vi har jo Soldater til at forsvare os! Hvad for noget, man har forladt os! Der er ingen, der kan tage Kampen op!« »Ja, Deres Majestæt, vi er alene, det er umuligt at tænke paa Modstand, hele Paris er paa Benene« (Roederer overdrev ikke saa lidt). Han blev ved: »Sire, det er paa høje Tid«. Kongen vendte sig mod Dronningen og sagde: »Lad os saa gaa«. Det var deres første Skridt mod Skafottet. Roederer gik i Spidsen, fulgt af Ministrene og nogle Nationalgardister, saa kom Kongen og den kongelige Familie. Dauphinen sparkede til de visne Blade, der paa Grund af den ualmindelig varme Sommer allerede dækkede Alléernes Gange. »De er faldet tidligt i Aar«, sagde Ludvig XVI — han skulde ikke mere se Træerne i Tuilerihaven springe ud.

Medlemmerne af den lovgivende Forsamling (de var iøvrigt mødt meget faatalligt op) var meget nervøse; de sad og ventede paa Kongen. Han gik op paa venstre Side af Formandspladsen; der sad Vergniaud. Skæbnens ubarmhjertige Spil vilde, at netop han skulde føre Forsædet i Konventet den Dag, Kongens Dødsdom faldt, og nu i Dag havde den allerede anvist ham samme Plads i den lovgivende Forsamling i denne Time, da Forsamlingen tog imod Kongen for at forraade ham. Man skulde ikke have anet det af den Tone, han anslog: »Deres Majestæt kan stole paa Forsamlingens Fasthed; vi har alle svoret at dø for Folkets Ret og vore lovmæssige Myndigheder«. Det hele er kun Talemaader; denne stortalende Vergniaud er allerede Fangevogterens Haandlanger, som han senere skal blive Bøddelens.

Man vidste ikke, hvad man skulde stille op med disse kongelige Højheder, som man her var blevet belemret med; de blev stuvede sammen, Kongen, Dronningen, Børnene, Madame Elisabeth og nogle af Tjenerskabet i Logograflogen (Stenograflogen), og der maatte de sidde hele Dagen i kvælende Varme. Moore beundrede Marie Antoinettes værdige Holdning, men Tyskeren Bollmann skrev, at han syntes, Kongen saa »sløvet og kraftesløs ud«.

Da de for lidt siden var paa Vej til Ridehuset, stod der en ung, korsikansk Officer paa Terrassen foran Tuilerierne, og da han saa Ludvig XVI saadan gaa sin Vej uden ringeste Mod-

stand, udbrød han: »Che coglione!« Det var Kaptajn Napoleone de Buonaparte, der tankefuldt saa Kongedømmet styrte sammen og Pøbelen trænge ind i Tuilerierne.

* * *

Klokken 8 om Morgenen omringede Folkeskarerne Slottet. Paa Kongens Ordre havde Schweizergarden trukket sig tilbage til det Indre; Nationalgardisterne alene skulde forsvare Slotsgaardene, og de saa meget omtalte Marseillanere trængte stærkt ind paa dem for at faa dem til at opgive Stillingen uden Modstand. Man afventede Santerre og hans Folk fra Forstaden Saint Antoine, »Hædersforstaden«, for at begynde Stormen. Men han havde paa Vejen faaet Underretning om, at han var udnævnt til Chef for Nationalgarden, og var ilet til Raadhuset for derfra at udstede sine Ordrer.

Men de behøvedes ikke mere; Tuileriernes Kanonerer havde rømmet Portene, og selv Gendarmeriet var faldet fra. Det varede ikke længe, før Kanonerne, der var opstillede i Slotsgaarden, var rettede mod Slottet. Schweizergarden var stærkt ophidset; skulde det Pak have Lov til at trænge ind i Slottet, uden at nogen gjorde Modstand? Skulde de maaske lade sig myrde af dem? »Overgiv Jer!« raabte Westermann til dem paa Tysk. »Tror I ikke, vi har Ære i Livet?« svarede de heltemodigt tilbage.

To Schweizergardister, der et Øjeblik var gaaet frem for at forhandle, blev skudt ned af Oprørerne; straks knaldede deres Kammeraters Geværer af; de skød paa ganske nært Hold, Oprørerne var allerede ved Trappen. Marseillanernes Chef faldt, og henved hundrede saarede laa rundt omkring paa Gaardens Stenbro. Angriberne flygtede forfærdet til alle Sider, — man ser, hvor Ludvig XVI havde ladet sig bedrage af Roederer. Straks sprang Schweizerne af Sted over Ligene og bemægtigede sig Kanonerne, tog igen Kongeporten i Besiddelse og gik tværs over Karruselpladsen for ogsaa at tage de Kanoner, som stod der.

De flygtende mødte nu dem fra Forstaden Saint Antoine. Endelig kom de da! De fattede nyt Mod og begyndte igen Angrebet; Schweizerne kunde vanskeligt staa imod, da de næsten ikke havde mere Ammunition; de blev igen kastede tilbage til Slottet, og mange af dem blev paa Valpladsen.

I den lovgivende Forsamling, hvor Forhandlingerne kun gik

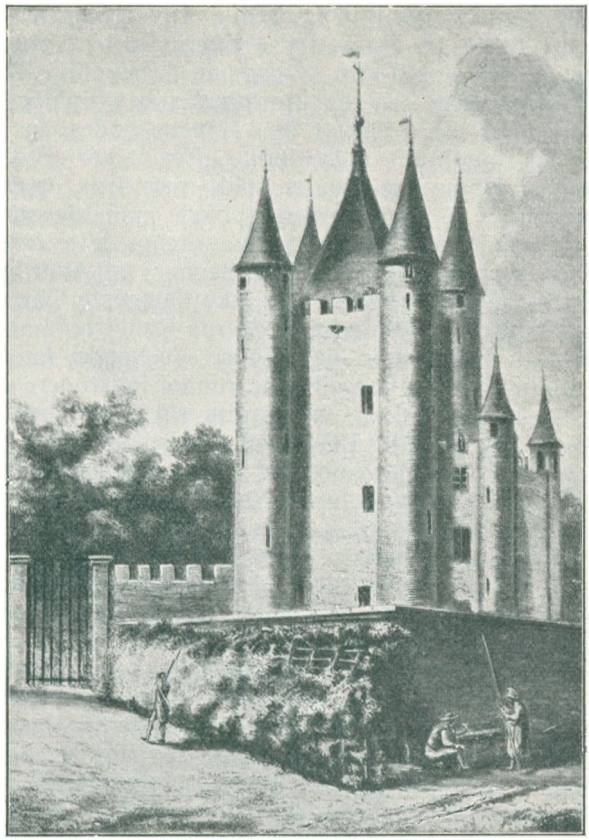

Le Temple.

langsomt, havde man hørt Geværilden; der kom Bud om »Myrderierne paa Folket«, men ogsaa om at Slottet var ved at blive stormet. Forsamlingen strammede sig op, nu maatte der gøres noget, og saa vedtog den en Forordning om, at »saavel den personlige Sikkerhed som Ejendomsretten stilledes under Befolkningens Beskyttelse«. Saa blev 20 af Medlemmerne sendt i Deputation til Tuilerierne og 12 til Raadhuset, hvor de skulde forhandle »med alle, der i Øjeblikket *enten retmæssigt eller uretmæssigt* sad inde med Magten og som *i det mindste tilsyneladende havde Folkets Tillid*«. Det virker som Humor i en Tragedie.

Paa de deputeredes indtrængende Opfordring underskrev Kongen en Billet til Schweizerne om at ophøre med Skydningen og begive sig til den lovgivende Forsamling. De adlød. Faa Øjeblikke efter var de omringede og myrdede; overalt fandt man deres Lig, i Slottet og i Haven; andre, der var blevne førte til Raadhuset, blev dømte efter et kort Forhør, som et Medlem af Kommune-Raadet holdt over dem, og saa skudt ned og parterede. I Slotsgaarden stablede man Ligene sammen og stak Ild paa dem. Man forstaar vanskeligt dette umenneskelige Raseri; næppe 400 (376, siger Sagnac) af Angriberne var blevet dræbt. Og Schweizerne var ikke de eneste Ofre. Medens nogle hæderlige Folk forhindrede de raa Banditter i at plyndre Tuilerierne — de lod dem kun knuse »de Spejle, foran hvilke Marie Antoinette altfor længe havde kunnet indstudere den hyklerske Mine, hvormed hun skulde vise sig for Folket« — hengav man sig andre Steder i Byen til mindre uskyldige Fornøjelser; Therwagne de Marcourt lod Journalisten Suleau hugge ned, fordi han nylig havde gjort Nar af hende; i Slottet myrdede man alle lige ned til Køkkenkarlene; Kavallerer, Livgardister, Dauphinens Underhovmester d'Hallonville faldt som Ofre, og blandt de mange ogsaa den ulykkelige Clermont-Tonnerre, en af hine højsindede adelige, der allerførst havde talt Folkets Sag i Generalstænderne.

Menneskedyret var sluppet løs. Om Aftenen saa' Dumas med Rædsel »nogle meget unge Mennesker, der legede med de afhuggede Hoveder«, og Frénilly hørte en hæderlig Haandværker sige: »Forsynet har været mig naadigt, jeg slog tre Schweizere ihjel«. Man kan godt regne, at Rædselsherredømmet begyndte den 10de August; Sagnac anslaar de myrdedes Tal til ca. 800.

* * *

Og mens Myrderierne gik for sig, sad Ludvig XVI i den lovgivende Forsamling, hvor han tilbragte en pinlig og sørgelig Dag.

Medlemmerne var, som før nævnt, mødt meget faatalligt op; Højres og Centrums deputerede, der var i høj Grad opskræmte, havde ikke vovet at give Møde; enkelte var ikke blevet varskoede (Condorcet f. Eks., der boede i Auteuil, kom først om Aftenen); der var knapt 290 af de 750 deputerede i Salen; de hørte næsten alle til Venstre og hverken vilde eller kunde nægte Galeripublikum noget. Som fortalt havde Forsamlingen sendt

en Deputation til Oprørernes Kommune-Raad; paa Vejen havde den mødt en Deputation fra Kommune-Raadet. »Folkets nye Embedsmænd« (saadan kaldte disse selvgjorte Styrere sig) fremstillede sig for de skrækslagne Lovgivere; de vilde blot meddele dem, at deres sidste Time var kommet; de forlangte nemlig, at der skulde sammenkaldes et *Konvent*. Guadet havde ved Ti-Tiden afløst Vergniaud paa Formandspladsen; han modtog disse Magtranere med Lovtaler, i det Haab, at han paa denne Maade kunde holde dem Stangen. »Forsamlingen, sagde han, anerkender Deres Nidkærhed . . .«, og han bad dem »vende tilbage til deres Post«. Men de folkelige Talere stormede Talerstolen. »Vid«, sagde en af dem, »at vi har stukket Ild paa Tuilerierne, og at vi ikke har i Sinde at slukke den, før Folket har stillet sin Hævntørst«.

Det, Folkets Hævntørst gik ud paa, var Kongens Afsættelse. Alt, hvad den lovgivende Forsamling kunde gøre, var at forkaste *Afsættelsen* og vedtage, at Kongen blev *suspenderet*, »indtil Nationalkonventet havde haft Lejlighed til at udtale sig«. Forhandlingerne varede hele Dagen, og de kongelige Herskaber havde — i en uudholdelig Atmosfære — maattet overvære Kongedømmets Ligbegængelse. Klokken 10 om Aftenen blev de førte over til Feuillanternes Kloster, hvor de kunde tilbringe Natten paa et Par hastigt opredte Senge. Næste Morgen blev de førte tilbage til Logograflogen; Overgangen til Fængsel var nu let. Den lovgivende Forsamling havde først vedtaget at internere Ludvig XVI i Luxembourg Palæet; senere var Justitsministeriet paa Vendômepladsen blevet udset (en af Sektionerne havde nemlig søgt Foretræde i Forsamlingen for at gøre opmærksom paa, at Kongefamilien vilde kunne flygte fra Luxembourg »gennem Katakomberne«), men Kommune-Raadet protesterede: det alene burde bestemme, hvad der skulde gøres med Kongen; fra Galerierne rasedes der mod Forsamlingen, og den gav igen efter og udleverede dem, der havde søgt Tilflugt i dens Midte, til Oprørerne paa Raadhuset; den 12te August blev Ludvig XVI og hans Familie overgivet til Kommune-Raadet, der internerede dem i Temple. Og ligesom den lovgivende Forsamling »overgav« Kongen til Chaumette, skulde den overgive Magten til Danton. Ludvig XVI var ikke den eneste overvundne; Girondinernes Tid var forbi, de havde udleveret alt, ogsaa sig selv.

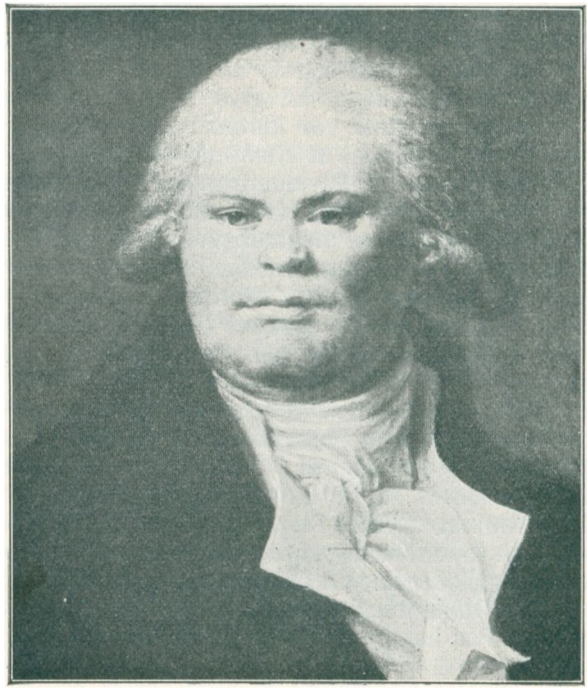

Danton.

ENOGTYVENDE KAPITEL.

Danton.
Fjendernes Indfald og September-Myrderierne.

Det udøvende Minister-Raad. Jacques Danton. Hans Program. Fjendens Indfald. De til Raadighed staaende Styrker. De Frivillige. Dumouriez' Værk. Longwy og Verdun erobres. Forfærdelig Krise i Paris. Kommune-Raadet i Konflikt med den lovgivende Forsamling. For at styrke sin Magt forbereder Kommune-Raadet Myrderierne. Septemberdagene. Minister-Raadets og den lovgivende Forsamlings Holdning. Danton og Myrderierne.

Jacques Danton var Dagens egentlige Sejrherre, og hvor stor Uvilje »Bordeaux-Gruppen« end havde imod ham, maatte den dog anerkende ham. Efter at have vedtaget, at der skulde vælges et udøvende Minister-Raad, og at Formandspladsen i

dette skulde tilfalde den først valgte, udpegede Forsamlingen straks Danton. Med 222 Stemmer af 285 blev han udnævnt til Justitsminister. Monge og Le Brun valgtes til henholdsvis Marine- og Udenrigsminister; Roland, Servan og Clavières overtog de Portefeuiller, de allerede havde haft.

Valget af netop disse Mænd giver straks Danton den ledende Plads. Servan, som »Bordeaux-Gruppen« anser for en af sine, lader sig fuldstændig kue, og det samme gælder i endnu højere Grad Matematikeren Monge, som hans Akademikollega Condorcet har faaet puffet ind; denne »Bjørn«, som la Revellière kalder ham, optræder som »et Fjog«, skriver Barbaroux. Le Brun faar hele sin Rolle suffleret af Danton. Clavières har alle Dage hørt til de mindre betydende. Saa er der endelig Roland, men den gode Mand var ældet endnu stærkere i de sidste tre Maaneder; hans huslige Sorger havde bragt ham helt fra Koncepterne; forøvrigt var og blev han den lærde Encyclopædist, ikke Spor af Statsmand. Sin Kone, der tidligere havde været alt for ham, var han blevet mistænksom overfor og led frygteligt under det.

Alt i alt var det en slem Samling Nikkedukker. »Kyklopen«, der, som han selv udtrykte sig, var blevet ført op paa Ministertaburetten »af en Kanonkugle«, havde let Spil med dem.

Hidindtil var denne Danton blevet anset for en ret vulgær Forstads-Agitator, uregerlig og farlig; Vergniaud og Robespierre med deres klingende Fraser havde haft ondt ved at tage ham alvorligt. Og for os staar han nu med ét som en Personlighed af ganske anden Vægt.

Han var Søn af en Sagfører i Champagne og var slet ikke den Parvenu, man har villet gøre ham til; han havde udmærket sig som studerende og vist særlig Forkærlighed for Aandslivets stærke Skikkelser: Dante, Shakespeare, Corneille, Rabelais; som Advokat havde han gjort sig saa bemærket ved sin Dygtighed, at Justitsministeren Barentin før 1789 havde villet give ham en Stilling i Ministeriet, hvad han dog afslog, da han allerede saa »Lavinen« nærme sig. Efter at have opgivet sin Stilling for at faa friere Hænder lod han sig uden Tøven føre med af »Lavinen«. Han forsøgte sig først i Frimurerlogerne, var maaske ogsaa Hertugen af Orléans' Agent, men vendte sig saa til de yderliggaaende Klubber, der var mere i Overensstemmelse med hans Naturel, og i de sidste tre Aar havde han ved sin Veltalenhed bragt Revolutionsaanden i Glød. Som Medstifter af alle de revolutionære Bevægelser bliver han baaret oppe af

den højeste Bølgegang og føres derved helt op paa Retsplejens øverste Sæde.

Her satte han sig dog ikke til Hvile; fra dette Sæde »stormer han frem« mod Diktaturet. Det er typisk for Danton, at han en Dag i barnligt Overmod med et Fingerknips brækker den franske Lilje, der viste Timerne paa Uret i hans Embedskontor; det viser, hvor impulsiv hans Natur er. Han brækker Viseren; Robespierre vilde simpelthen have ladet Uret sende til en Urmager for at faa byttet Viserne om.

Impulsiv var han i allerhøjeste Grad, lidenskabelig, heftig, mere dristig end egentlig udholdende og fast; han elskede Livet med dets Nydelser og Laster, gjorde sig snarere værre end bedre end han var; han er ærgerrig, men uden Beregning, hans Sprog er glødende og fængslende, uden Spor af retorisk Apparat, og han var altid rede til at græde Taarer af Blod over de Ulykker, som hans Ord havde fremkaldt.

Hans Ydre understreger hans Tales Vildhed — først og fremmest hans Mund, denne Flab, der kan minde baade om Bulbider og Løve; han er »Pøbelens Mirabeau«.

»Han er et Mandfolk«, skriver Sorel; Michelet mener, han er »en glimrende Komediant«. Hvilken Misforstaaelse! Han var kun alt for oprigtig; hos ham kom alt fra Hjertet, hans Harme, hans Medlidenhed, hans Kærlighed, hans Vildskab. Han er uden Bitterhed, let at bevæge og glemmer hurtigt den Uret, han lider, bliver ofte fortvivlet over den Uret, han gør, og kender hverken til Had eller Beregning. Han elsker Guld, og selv om han ikke selv snyder, saa lader han i hvert Fald de andre snyde; det var ikke ubestikkelige, han tog sig af.

Hans Hjerne var omfattende og hans Hjerte brændende; Revolutionen og Fædrelandet havde i lige høj Grad hans Kærlighed; han var Franskmand fra Top til Taa. Naar Faren truer Fædrelandet, opbyder han al sin Kraft for at afværge den. Og det er det, der gør denne Mand — der ellers paa flere Punkter virker frastødende — stor i vore Øjne. Hans Sjæl er som en brændende Lavastrøm, hvor lutrede, rene Flammer stiger op af den plumrede, smudsige Masse.

Og endnu eet: han var doven; han kunde gaa utroligt paa, men ogsaa utroligt lade fem være lige. Handlekraften kom over ham i pludselige Anfald, han var ganske fremmed for det stadige, støtte Arbejde og det taalmodigt ventende Had. Robespierre skal have bebrejdet ham at kunne tilgive en Fjende før han saa ham død. Royer-Collard skriver, at han var »højsindet«;

maaske kom hans Højsind af hans Dovenskab; han tabte hurtigt Interessen for alt, selv for dem, han var vred paa.

Han var ingen Idéernes Mand; han havde foretrukket en vidtstrakt Tolerance; da han gifter sig igen midt under Rædselsherredømmet, lader han en romersk Præst forrette Vielsen; men han havde tilladt, at 100 Præster myrdedes i Karmeliterklostret, og havde forsvaret Myrderierne. Han drømte om at samle Frankrig i Kampen mod de truende Tyskere; Republiken burde alle samles om, den skulde ikke splitte Nationen. Det falder ham vanskeligt i 1793 at besvare Girondinernes Fjendskab og i 1794 at tro paa Robespierres Had. Allerede fra August 1792 drømmer han om at rejse hele Folket mod den fælles Fjende. Denne Kærlighed til Fædrelandet faar ham — Dovenkroppen — til at slide uafbrudt i flere Uger paa det næsten uoverkommelige og højst nødvendige Arbejde at reorganisere alt i dette Land, der var blevet et Bytte for den mest uhørte Ligegyldighed og Uorden.

Alt i alt er denne Danton en Magt, man maa regne med.

* * *

Det forstod Venstre ogsaa godt; »Bordeaux-Gruppen« havde kunnet gøre Roland til Regeringens Chef, men — det sagde de nu ikke til Mme Roland — de ansaa ham aldeles ikke for at være dette Herkulesarbejde voksen. Girondinerne gik den visse Undergang imøde ved at vælge »Kyklopen«, men de frelste Frankrig. Det er først, efter at Fjenderne er trængt tilbage over Grænsen, at de tænker paa at fjerne Dantons Kæmpeskikkelse fra den politiske Skueplads.

Han udviklede straks sine Idéer i Ministerraadet; Girondinerne var Idealister, han kynisk Realist; han troede ikke paa et republikansk Frankrig; for at tvinge det til at slutte sig til Revolutionen maatte man støtte sig til den revolutionære Hovedstad.

Girondinerne havde hellere støttet sig til Provinsen mod Kommune-Raadet i Paris. Men han havde dem fuldstændig i Lommen. Mme Roland var den eneste, der trodsede ham; lige fra det første Øjeblik kunde hun ikke fordrage ham, fordi han satte hendes Partifæller i Skygge; hun hadede hans Genialitet, hans Laster, alt, lige til hans Ydre, der var »frastødende og forfærdeligt«. Man faar et levende Indtryk af hendes Afsky for ham ved at læse hendes glimrende, men afskræk-

kende, tildels forkerte Skildring af ham, der først er offentliggjort i vore Dage. Han havde gerne indladt sig paa at staa paa en venskabelig Fod med hende, men da han mærker, at hun og Manden underhaanden krydser hans Planer, handler han, som han altid vil handle i et saadant Tilfælde, han fjerner brutalt disse Mennesker med deres stædige Had. Rolandernes Rolle var udspillet. Danton havde ogsaa betvunget de andre Medlemmer af Regeringen. Han var Øjeblikkets Herre.

Alt bøjede sig forøvrigt under Oprørets Lov. La Fayette var nødt til at flygte, da han havde prøvet paa at faa sin Hær til at gaa mod Paris. Provinsen, der havde protesteret mod den 20de Juni, protesterede ikke mod den 10de August. Alle Departementerne — paa nær otte, der forholdt sig afvèntende — anerkendte straks den nye Regering. Det var Braunschweig-Manifestets Skyld.

I Paris var der Fryd og Glæde; man følte sig ligesom befriet fra et Mareridt. Naar man læser Breve og Avisartikler fra den Tid, skulde man tro, at en ny Æra var ved at begynde for Menneskeheden; man er baade rørt og glad; man danser, ler, lykønsker hinanden, det er næsten som i Wells' Roman »In the Days of the Comet«, Luften er lettere, Mændene »bærer Hovedet højere«; Kvinderne er mere ærbare; det hele synes »en eneste skøn Harmoni«; Mme Julliens Breve lyder, som var det *Salomos Højsang*. Imens sad Kongen og hans nærmeste i Temple, og om Aftenen gik Folk i Paris sig en Tur derhen for at haane »den nye Agrippina«; allerede den 20de August rejser der sig Stemmer, som forlanger »den tyranniske Forræders« Hoved.

* * *

Fjenderne begyndte nemlig at trænge ind paa fransk Grund. Den 19de August var Preusserne sammen med en Skare Emigranter gaaet over Grænsen ved Redange. Emigranternes Hjerter krympede sig trods alt (mange Breve vidner derom); for dem var det et højtideligt og sørgeligt Øjeblik, som Chateaubriand, der selv var med, beskriver paa en saadan Maade, at man rigtig forstaar, hvor det gjorde dem ondt. Forøvrigt var der ingen, der tvivlede om, at Heldet vilde følge dem; de preussiske Officerer erklærede, at de kun var Redskaber i den Almægtiges Haand, og aftalte at mødes i Palais Royal i Slutningen af August; der vilde man finde god Mad og hvad dertil hørte. »Aldrig«, skriver Chuquet, »havde man vist mere Foragt for sin Modstander«.

Dumouriez.

Den urolige, brogede Condé-hær vilde gerne gaaet i Spidsen for at modtage den angrende Nation under Bourbonernes hvide Fane. Men Tyskerne, der satte mere Pris paa Fæstninger end paa Anger, havde bestemt det anderledes.

Hertugen af Braunschweig havde 80,000 Mand, den saakaldte »lothringske Hær«, der bestod af 42,000 Prøjsere og kun 29,000 Østrigere; men mod Nord truede Hertugen af Sachsen-Teschen Byen Lille med 25,000 Rigstropper og 4000 Emigranter; Reserven bestod af 17,000 Østrigere og Condés 5000 Mand, der stod rede til at trænge ind i Alsace; alt i alt raadede Koalitionshæren over 131,000 Mand.

Det var særlig Preusserne, der syntes farlige; de nød endnu godt af det uhørte Ry, der siden Sejren ved Rossbach gik af Frederik den Stores Hær. Chuquet har givet en udmærket og indgaaende Skildring af de Mangler og Svagheder, der gjorde sig gældende bag denne Parade-Facade, og som ingen drømte om; især Artilleriet, der skulde blive afgørende i de forskellige Slag, stod langt under det franske. Desuden var Overgeneralen »i høj Grad uskikket til at føre en Invasions-Hær«; var hans Officerer overmodige, saa var han til Gengæld i høj Grad tvivlende. Som Beundrer af »Filosoferne« var Her-

tugen af Braunschweig egentlig imod Krigen mod Revolutionen, og som god Preusser kunde han ikke fordrage Østrigerne, han skulde kæmpe sammen med. Han var endvidere af Naturen ubeslutsom og pessimistisk anlagt, en af disse Generaler, der Dagen før et Slag først og fremmest tænker paa, hvordan de skal dække et eventuelt Tilbagetog.

Men alt det vidste man ikke noget om i Paris; der ansaas den fjendtlige Hær for at være meget farlig og meget stærk; det slog imidlertid ikke Modet ned, det gjorde snarere, at man strammede sig saa meget mere op. Gouvion-Saint-Cyr skriver, at Braunschweig-Manifestet skaffede Frankrig hundrede Bataillioner Soldater.

Det var nu langt fra Soldater af bedste Sort. Sagnet har i lang Tid omgivet disse *Frivillige fra 1792* med en ufortjent Glorie og tillagt dem Æren for Krigens første Sejre; i Virkeligheden var det tværtimod dem, der nær havde ødelagt det hele.

De egentlige Helte paa Slagmarkerne i Champagne, i Lorraine og senere i Belgien finder man — foruden blandt den gamle kongelige Hærs Soldater — blandt de frivillige fra 1791. »Det er Franskmænd, og Slagsen er god«, skriver en General; de manglede Disciplin, men Nederlagene i Maj 1792 havde lært dem, at den var nødvendig. Tilstrømningen af frivillige havde dog ikke forøget Hæren (82,000 Mand) mere, end at den alligevel var den fjendtlige Hær (131,000 Mand) langt underlegen i Tal, og den lovgivende Forsamling havde derfor taget Initiativet til en ny Udskrivning; de nye Tropper, de frivillige fra 1792, var langt ringere end deres Forgængere. Generalerne lægger ikke Skjul paa det i deres Breve, men de opgiver ikke at faa Soldater ud af disse ophidsede Skraalhalse. Kellermann gjorde sig allerede nu til Talsmand for »Sammensmeltningen« af de forskellige Aargange.

Dumouriez var i Stedet for La Fayette blevet sat i Spidsen for Nordarméen, og Luckner havde man givet den tomme Titel som Generalissimus; men man forviste ham til Bagtroppen og erstattede ham i Metz med Kellermann. Det var i Virkeligheden Dumouriez, som efter at have faaet Tilgivelse for alt baade af Servan og af Danton, tog Ledelsen af de militære Operationer i sin Haand.

Han forstod — uden i mindste Maade at lægge Baand paa de frivilliges Begejstring — at indfange den og udnytte den. Hæren var, i langt højere Grad end selve Nationen, republikansk sindet. Dens »Borger«-begejstring var drevet til vanvittige Højder; hvis en saadan Begejstring blev udnyttet paa rette

Maade, kunde den blive uhyre værdifuld. Læs blot de Breve og Marchjournaler — Fricasses, Bricards, François', Joliclercs og mange andres, — som er udgivet i de sidste 20 Aar. Aldrig har man set en saa blind og urokkelig Tro paa en Sag. Deres Tro frelste dem. De omsatte *Marseillaisens* Ord i Handling.

Ovenikøbet forstod Dumouriez, som fandt »Dejgen fra 1791« god, at bearbejde den paa rette Maade. Ved hans dygtige Dressur blev Flygtningene fra Mons og Tournai til Valmys og Jemmapes Helte. De staar deres Prøve i disse Slag. »Blaa Fajance« kaldte Emigranterne spydigt de franske Tropper, der var helt klædt i blaat. Fajancen havde for første Gang været i Ilden for at hærdes, og det havde til at begynde med set ud, som den skulde springe. Men »Slagsen er god nok«; det var nogle af de bedste Franskmænd, som Troppeudskrivningen i 1791 havde ført i Felten; en af dem, den tidligere Trommeslager Victor, mindes senere, da han er blevet Marchal, med Rørelse hin vidunderlige Begejstring: »O, du 1791's ophøjede Begejstring, jeg kan ikke noksom prise dig«. »Vi var«, skriver Marmont, »som i en ny og bedre Verden; jeg føler endnu med mine 55 Aar dens Magt og dens Varme, akkurat som jeg følte det den allerførste Dag«.

De frivillige havde selv Lov til at vælge deres Bataillonschefer (et stort Vovestykke!), og de forstod i Reglen at vælge dem, der duede: Bessières, Championnet, Delmas, Haxo, Laharpe, Lecourbe, Suchet, Pérignon, Jourdan, Victor, Oudinot, Marceau, Moreau, Davout o. s. v., en Fjerdedel af Republikkens vordende Divisionsgeneraler og syv af Kejserdømmets vordende Marchaller. Før der er gaaet to Aar, er disse unge Fyre Generaler og kappes med hine Underofficerer, der ogsaa i Løbet af et Aars Tid stiger op i de højere Grader: Lefebvre, Bernadotte, Ney, Murat, Augereau, Soult, Pichegru, Moncey, Hoche. Det er dem, der (sammen med de unge Førere af Aargangen 1792, Mortier, Gouvion, Brune, Lasalle, Joubert) med Marchalstaven i Tornystret fører deres Batailloner sejrrigt i Ilden. Hvilket Held for Frankrig! Desuden var mange Artilleri- og Ingeniørofficerer, der var mindre tilbøjelige til at emigrere end Infanteri- og Kavalleriofficererne, blevet paa deres Post; denne solide, behjertede Stab staar fast bag deres Kanoner og afventer det glimrende, preussiske Infanteri, der, før der er gaaet seks Uger, maa give fortabt foran deres Malmrækker; de ældre frivilliges blanke Vaaben og den Begejstringens Aand, der hersker iblandt dem, sætter Kronen paa Værket.

* * *

Der maatte en seks Uger til, før den nye Hær kunde opstaa af Kaos. Longwy kunde ikke forsvares og maatte kapitulere den 20de August; Garnisonen forlod Fæstningen, men dens urokkelige Fædrelandssind forbløffede baade Preusserne og Emigranterne; ikke en eneste Soldat (de optimistiske Emigranters Spaadomme blev grundigt gjort til Skamme) gik over til Fjenden; denne deres Holdning gjorde et stærkt Indtryk paa de tyske Officerer.

Kellermann, der den 27de August var kommet til Metz, fandt Uorden overalt, men Troppernes Moral var udmærket. De raabte: »*Det skal gaa!*« Ogsaa i Lejren ved Maulde, hvor Dumouriez ved sit udmærkede Humør og sin Fasthed havde faaet godt Tag i Soldaterne, raabtes der: »*Det skal gaa!*«

Hertugen af Braunschweig mente at kunne skyde sin Hær ind mellem Kellermanns og Dumouriez'; Kongen af Preussen, som Emigranterne havde faaet overtalt, vilde, at han skulde gaa direkte mod Paris; Hertugen vilde have foretrukket at erobre nogle Fæstninger; fra den 24de til 29de August laa han stille i Lejren ved Praucourt, hvor under Regnskyllene Dyssenterien for første Gang viste sig blandt de preussiske Tropper. Imidlertid var Respekten for dem endnu saa stor, at den alene fik Verdun til at overgive sig den 2den September. Men ogsaa her gjorde Garnisonens Holdning Indtryk paa Sejrherrerne; Kommandant Beaurepaire foretrak at skyde sig en Kugle for Panden fremfor at underskrive Kapitulationen, og da de franske Tropper den 2den marcherede ud af Fæstningen, raabte Soldaterne, da de defilerede forbi Hertugen af Braunschweig: »Paa Gensyn paa Champagnes Sletter!«

Alt imens smedede Kellermann i Metz og Dumouriez ved Sedan hurtigt, men sikkert det Vaaben, der snart skulde skaffe den franske Hær Revanche.

* * *

Erobringen af Longwy og senere af Verdun repræsenterede ikke destomindre en alvorlig Fare; Fjenden stod nu allerede paa et af de Højdedrag, der omgiver den parisiske Slette. I Paris steg Ophidselsen, Regeringen havde fuldt op at gøre: »Hvad hjælper det«, skrev Mme Roland, »at vi ikke faar et Blund i Øjnene, og at vi udfolder en overmenneskelig Aktivitet; det er umuligt i faa Timer at genoprette, hvad fire Aars Forræderi har revet ned«. Situationen *var* forfærdelig. Efter at have »suspenderet« Kongen, havde den lovgivende Forsamling taget

En Sansculot.

Magten i sin Haand, men den var ikke til stor Nytte for det udøvende Raad; den var fuldstændig under Indflydelse af Klubberne og Kommune-Raadet; snart adlød den dem blindt, f. Eks. ved at indføre almindelig Stemmeret ved Valgene til Konventet, og snart prøvede den paa at gøre Modstand. Det var en *Rump*-forsamling; af 750 Medlemmer var der knapt 250—260, som mødte til Møderne; Højre var flygtet. Centrum havde næsten helt gjort sig usynlig, og Venstre var ganske i det yderliggaaende Venstres Magt.

Forsamlingen havde roligt fundet sig i, at der dannedes en Slags Forløber for Rædselsherredømmet; de adelige og Præsterne ansaas alle for at have sammensvoret sig mod Republikken og blev behandlet som mistænkelige. Den 17de August havde Forsamlingen — i den Tro, at det kunde forhindre Myrderier — oprettet en ligefrem Revolutions-Domstol, der havde

til Opgave at dømme »Forbrydelserne fra den 10de August« — det vil naturligvis sige Aristokraternes. Fængslerne var saaledes blevet fyldt; allerede den 15de havde Forsamlingen i øvrigt vedtaget en Lov om, at Emigranternes Fædre, Mødre, Hustruer og Børn skulde være at betragte som Gidsler og holdes under Bevogtning som saadanne; den 26de havde den vedtaget, at de Præster, der ikke havde villet aflægge Ed, og som ikke var deporterede, skulde fængsles. Den 28de August havde Danton opnaaet, at der tillodes Husundersøgelse; denne endte i de fleste Tilfælde med, at de mistænkte, hos hvem den fandt Sted, blev indespærrede i »Abbediet«, la Force eller Karmeliterklostret.

Kommune-Raadet gjorde Fordring paa Magten i Paris. For denne Magt skælvede Vergniaud i Forsamlingen, og Roland og selveste Danton sad angst paa deres Ministertaburetter. Raadet var blevet forøget med Jakobinernes Generalstab, lige fra Billaud til Chaumette; og Pétion forblev kun i Mairestillingen paa Betingelse af, at han i et og alt underkastede sig dets Vilje; forgæves sukkede Mme Roland over dette »gale Kommune-Raad«, som selv Mme Jullien ansaa for »alt for indbildsk«; den lovgivende Forsamling havde forgæves prøvet paa at sprænge det; Danton, der dog ikke var særlig begejstret for det, havde holdt sin Haand over det. Han haabede paa at slaa Bro mellem de to Forsamlinger, der sad inde med Magten; de burde kunne enes, mente han. I Forening maatte de to Forsamlinger arbejde for Rejsningen mod den fælles Fjende, de fremstormende Tyskere; den 2den September skulde Folket sammenkaldes paa »Marsmarken«, hvor nye frivillige skulde indrulleres. »Stormklokken vil ringe, og det er ikke et almindeligt Faresignal; den ringer til Storm mod Fædrelandets Fjender. For at besejre dem maa vi have Mod, Mod og atter Mod, saa vil Frankrig være frelst«.

De, der i et og alt vil forsvare Danton, paastaar, at da han saa Pøbelen parat til at kaste sig over Fængslerne, forsøgte han at drage den ud paa Marsmarken, for at de, der havde morderiske Hensigter, kunde faa dem styret ved at blive gjort til Soldater i Republikens Hær. Det er sandt, at Danton ikke ønskede Myrderierne, men da han ikke var blind, vidste han godt, at Kommune-Raadet forberedte dem, og at de vilde blive iværksat ved den første daarlige Efterretning, der indløb fra Lorraine — og han fik før nogen anden i Paris Meddelelse om Verduns Kapitulation. Naar hverken han eller Roland eller Servan og

heller ikke Pétion har sørget for, at der straks blev sat forsvarligt Vagt ved Fængslerne, saa kan det hos Roland og Servan forklares som en i høj Grad beklagelig Forsømmelighed; hos Danton er det derimod bevidst Meddelagtighed. Men man stod overfor Valgene til Konventet; i Paris var det Kommune-Raadet, der ledede dem, og Danton var Kandidat. Kommune-Raadet ønskede Myrderierne for at terrorisere Befolkningen, altsaa lukkede Danton Øjnene. Hans voldsomme Sind veg desuden aldeles ikke tilbage for Blodsudgydelsen; han kunde for den Sags Skyld godt have givet Ordre til Myrderierne, hvis han havde ment, de var nødvendige; nu, da han mente, de var uundgaaelige, lagde han ingen Hindringer i Vejen; men det er en Forbrydelse, der vejer tungt i Vægtskaalen for en, der, som vi ved, ikke var en blot og bar Forbryder. I Stedet for at forebygge Myrderierne befordrede Danton dem; ved at drage de virkelige Fædrelandsvenner ud paa Marsmarken, gav han Fængslerne til Pris for Byens Bærme. Antager man, at han ikke var klar over, hvad der vilde ske, holder man ham for en Dumrian — og det var han ikke.

Den 1ste September om Aftenen havde Ophidselsen naaet sit Højdepunkt. Mme Jullien skriver, at Folket vaagner: »Lad dem dog endelig have frit Spil! *Det skal gaa!*« Danton lod dem have frit Spil og »det gik«.

* * *

Den 2den om Morgenen spredtes Efterretningen om Verduns Erobring. Den lovgivende Forsamling havde — ak, saa kort — trodset Kommune-Raadet, som nu ønskede en »Dag«, der kunde styrke dets Magt. Frankrig skulde jo nu kaldes til Valg. Hvem vilde det vælge? Maaske *Brissotinere* eller *Rolandister*. Man maatte slaa Landet med Skræk. Collot tilstaar selv: »Havde den 2den September ikke været, var der aldrig blevet noget National-Konvent«. Han mener: var der aldrig blevet noget »Bjerg« i Konventet.

Vel var Gæringen i Folket baade stærk og berettiget, men den blev ogsaa i høj Grad opmuntret. John Moore fortæller, at han hørte Talerne rundt om paa Gadehjørnerne komme med de mest utrolige Historier; hvis man skulde tro, hvad de sagde, var der Forrædere i hver en Krog, lige fra Marie Antoinette, der dog sad forsvarligt indespærret, til Mme Roland, hendes svorne Fjende, der saa langt fra kunde mistænkes for royali-

stiske Tilbøjeligheder, var alle Forrædere; »Koblenz« havde medskyldige overalt. Den 1ste September uddeler man Flyveskriftet: *Ludvig Capets sidste store Forræderi. Der er opdaget et Komplot: alle gode Borgere skulde myrdes Natten mellem den 2den og 3die* . . . etc. Patrioterne dreves virkelig til Vanvid; de skulde myrdes, sagde man; saa vilde de hellere lade de andre myrde.

I Virkeligheden vilde Kommune-Raadets Tilhængere snarere Roland end Royalisterne til Livs. Siden Ægteparret Roland havde nægtet Marat en Understøttelse af de hemmelige Midler, overdængede han dem med de mest gemene Skældsord. Han vilde nu slaa dem ned i det samme Slag som Aristokraterne. Det var første Gang, at denne skrækkelige Bladmand, der i de sidste tre Aar havde ophidset Paris, gik over til Handling. Af egen Magtfuldkommenhed tog han Plads i den »Aarvaagenhedskomité«, som Kommune-Raadet havde oprettet, og fra dette Sinai udslyngede han sine Taler: D'Herrer i det udøvende Raad lod de skyldige undslippe; dem maatte man gøre det af med, og samtidig kunde man saa skille sig af med Rolandisterne og Brissotinerne. Marat underskrev ganske roligt — uden at have nogensomhelst Fuldmagt eller Tilladelse — en Arrestordre mod Indenrigsminister Roland.

Sektionerne var imidlertid i vildt Oprør. Det var Poissonnière-Sektionen, der tog Initiativet; den bestemte, at »alle Præster og mistænkte, der fandtes i Paris, Orléans eller andre Byers Fængsler, skulde henrettes«. Andre Sektioner sluttede sig hertil. *Aarvaagenhedskomitéen* udstedte Mordordren.

Det blev »befalet, at der skulde dømmes«. Befalet hvem? Hvem som helst. Man fandt nogle »Dommere« frem, forfejlede Eksistenser som f. Eks. Skuespilleren Dugazon, hvis »skærende Stemme« Salamon endnu mange Aar efter kunde høre for sine Øren; han og Maillard var de mest fremragende. Maillard, der allerede var kendt fra Oktoberdagene, og blev den egentlige Overdommer, havde ikke et Ydre, der røbede Afsind. »Han mødte i sort Kjole med pudret Paryk. Han saa slet ikke frastødende ud«. Disse »Dommere« fik hurtigt og nemt deres Domme eksekverede; de marseillanske Føderativtropper, som ikke havde bestemt sig for at drage til Fronten for at slaas, var lige ved Haanden. »Gud straffe mig!« hører Maton de la Varenne en af dem sige, »tror I, jeg havde marcheret de 180 Mil, hvis jeg ikke engang skulde have Lov til at spidde 180 Hoveder paa mit Spyd«; han mente Franskmænds Hoveder.

Prinsessen af Lamballe.

Der var mange Banditter blandt dem; Méhée de la Touche fortæller om rene røveriske Overfald, Tyverier og Plyndringer; men de fik Paris' Smaaborgere trukket med. For Dr. Cabanès er disse Septemberdage et af den *revolutionære Nevroses* mest typiske Udslag, en Blanding af Skræk, Begejstring, Grusomhed og Vellyst: den rædselsfulde Medfart, Prinsessen af Lamballe var Genstand for baade i la Force-Fængslet og senere ude paa Gaderne, er et Bevis for, at disse Mordere ogsaa kunde være Bytte for ondartede sadistiske Anfald.

Louis Blanc udtalte (da han havde faaet Skin af at undskylde Myrderierne), at han ikke vilde »strø Sand over Blodet«. Det vil vi heller ikke; men lad os, for at redde Parisernes Ære, blot nævne, at de største Sortseere anslaar de egentlige Bødlers

Tal til knapt 150. Det er netop det forfærdelige, at halvandet hundrede Banditter i tre samfulde Dage har kunnet øve deres Rædselsgerninger, medens hele Befolkningen, selv Regeringen og den lovgivende Forsamling saa til med en Art Ligegyldighed. der bundede i Frygt.

»Domstolen« begav sig til »Abbediet«: Fangerne blev ført frem; de blev enten frigivne eller smidt udenfor, hvor Morderne ventede dem for at gøre det af med dem. Da det var Slut, forlod Maillard Stedet. »*Lad os gaa hen til Karmelitterklostret, der er ikke flere her*«. I Karmelitterklostret var det især Præster, der sad fængslede, blandt andre Ærkebiskoppen af Arles. Morderne vilde straks tage sig af dem, men Maillard udbrød: »*Vent lidt. I maa ikke slaa dem ihjel saadan uden videre; de skal dømmes*«. Og i den skumle Korridor, som man kan se endnu den Dag i Dag, »dømte« han dem. Og paa samme Maade »besøgte« de alle Fængslerne. Der er ført Protokol over mindst 1176 Mord, men da andre 438 forsvandt fra Fængslerne netop den Dag, kan man vist roligt regne dem med blandt dem, der »dømtes« af Maillard; det giver ialt 1614 Fanger, myrdede uden nogen som helst Proces; man myrdede overalt, hvor der var Fanger: i Karmelitterklostret (116), i Conciergeriet (100), i la Force (65), i Saint Bernard-Taarnet (73), i Saint Firmin Seminariet (76), i Châtelet (223), i Abbediet (318); og saa umættelig var deres forfærdelige Lyst til at slaa ihjel, at de ogsaa drog til Bicêtre og la Salpetrière, hvor der udspilledes særlige liderlige Scener. Og hvad foregik der ikke paa Gaderne: Ligene blev skaaret i Stykker, skændede, obscøn Latter hørtes rundt omkring; Bødlerne forhandlede mellem disse Menneskelegemer, der vred sig i de sidste Krampetrækninger. Man maa læse, hvad Øjenvidner fortæller, det er umuligt at gengive slige Rædsler i korte Træk. Rundt omkring kommer Menneskeligheden glimtvis frem; det viser, at Banditterne ikke var helt alene om det; der var ogsaa nogle parisiske Gadedrenge med, og de er altid parat til at lade noget ædelmodigt løbe med i Legen.

* * *

Kommune-Raadet havde ophidset — eller i hvert Fald fundet sig i, at Folk blev ophidsede til dette Blodbad. Billaud-Varenne havde turet rundt i Fængslerne — »vadende i Blod« — og opmuntret »Folket«; »I gode franske Mænd, hug jeres Fjender ned, saa gør I jeres Pligt«, han lader 24 Livres (Francs) udbe-

tale til hver af Maillards Bødler. Og Dagen efter sender Forsamlingen paa Raadhuset et Cirkulære ud til alle Departementerne, hvori man i høje Toner berømmer »denne Retfærdighedsgerning, som Folket — nu, da det staar parat til at gaa imod Fjenden — har ment var nødvendig, for at sætte Skræk i de Tusinder af Forrædere, der skjuler sig i denne By, saa de ikke skal vove at falde det i Ryggen«, og opfordrer Nationen til at »anvende alle Midler, der maa anses for nødvendige for det almene Vel«.

Maire Pétion spillede som sædvanlig Pontius Pilatus. Da Myrderierne begyndte, var der en Læge, Dr. Seiffert, som henvendte sig til ham for paa det mest indtrængende at bede ham redde Prinsessen af Lamballes Liv; han svarede blot: »Folket har Retsplejen i sin Haand, jeg selv er dets Fange«. Da Myrderierne havde varet i tre Dage, kom nogle af Blodhundene op i Maireboligen, hvor Pétion netop havde Brissot, Gensonné og Duhem til Frokost; han bød disse »Arbejdere«, der var oversprøjtede med Blod, indenfor. »Hr. Maire, sagde de, nu har vi ekspederet de Slyngler, men der er 80 endnu; hvad skal vi gøre ved dem?« — »Det er ikke mig, I skal henvende jer til«, svarede han lavmælt og gav Ordre til, at de skulde have noget at drikke.

Den kuede lovgivende Forsamling *vilde* ogsaa være uden Indflydelse. Den spillede uvidende endnu om Aftenen den 2den, da der kom ganske utvetydige Bud, at der rundt omkring samlede sig Skarer, som vilde forcere Adgangen til Fængslerne. Man bestemte da at sende Kommissærer ud for at »tale til Folket og genoprette Roen«. To Timer senere vendte de tilbage og erklærede, at de ingenting kunde stille op. Choudieu fortæller i sine *Mémoirer*, at en af »Dommerne fra Abbediet«, Skuespilleren Dufraise, havde sagt til ham: »Hvis du kommer for at hindre Folket i at øve Retfærdighed, saa vil jeg lade dig vide, at det er spildt Ulejlighed«. En af Kommissærerne, Dusaul, erklærede i Forsamlingen: »*Der var saa mørkt, saa vi ikke kunde se, hvad der gik for sig*«.

Medlemmerne af den lovgivende Forsamling havde ikke noget imod, at det var saa mørkt, at de ikke kunde se, hvad der gik for sig. Kommune-Raadet var imidlertid ondskabsfuldt nok til at lade dem vide, »hvad der gik for sig«. Tallien tilføjede iøvrigt, for egen Regning, at det var »lutter Skurke«, der sad i Fængslerne. De deputerede foretrak at hæve Mødet; den 3die foretager de sig heller ingen Ting. Bjerget sluttede sig til Tal-

lien og var enigt med Mme Jullien, der skrev (2den Septbr.): »Jeg vil kaste .... et Slør over disse Forbrydelser, *som man har tvunget Folket* til at begaa ved i to Aar at prisgive det andre Forbrydelser«. Hun forsikrede desuden, at »Maalet helliger Midlet, *vi vil ikke vide af nogen barbarisk Humanitet*«. Bordeaux-Gruppen derimod var temmelig rystet; om Aftenen den 3die forlangte Gensonné, at man skulde »tilskynde Folket til en værdigere Holdning«. Der udsendtes et Dekret til de forskellige Autoriteter, hvori de anmodedes om at »skaffe Agtelse for den personlige Sikkerhed«; de, der blev udvalgt til at overbringe Dekretet til Sektionerne, undskyldte sig med, at det var lovlig sent (Klokken var 10); de gik ikke, og Myrderierne fortsattes hele Natten. Roland selv forsøgte at dæmpe den vaagnende Samvittighedsuro. I et Brev, hvori han naturligvis ikke glemte at omtale »sine Dyder«, skrev han: »Man maa vist helst lade Sløret hvile over Gaarsdagens Begivenheder. Jeg er overbevist om, at Folket, selv om det er frygteligt i sin Hævn, *dog paa en vis Maade udøver denne Hævn retfærdigt*«; og med Henblik paa Dagens Begivenheder lyder det tragi-komisk skinhelligt, naar han siger, at naar der bør »lægges en Dæmper paa Gæringen i Folket, er det *fordi den maaske kunde føre til Misbrug*«. Den lovgivende Forsamling og Ministeriet saa roligt paa, at Blodet flød i samfulde fem Dage. Endnu den 6te skriver Couthon, som var det den naturligste Sag af Verden: »Folket optræder stadig som *Retfærdighedens suveræne Fuldbyrder* rundt omkring i de forskellige Fængsler«. Alle viser den samme Ligegyldighed. »Mordene fortsættes«, skriver Morris den 6te, ».... Vejret er godt«. Den 5te skriver en »Aristokrat«: »Folk ser slet ikke ud, som det gjorde noget Indtryk paa dem«. Det lykkedes dog »Amerikaneren« Fournier at komme i Ry ved at lade 53 Fanger myrde i Versailles, mens de var paa Vej fra Orléans' Fængsler — endda særlig fremragende Fanger; to af Ludvig XVI's tidligere Ministre, de Lessart og d'Abancourt, blev nedsablede ved denne Lejlighed.

* * *

»Vi er prisgivne Robespierres og Dantons Kniv .... Danton er Hovedmand for denne Bande«, skriver Mme Roland den 5te. Hendes Had førte hende paa Vildspor. Danton var ikke Hovedmanden, han var kun medskyldig. Han siger om Myrderierne: »Ingen Magt paa Jorden havde kunnet standse dem«. Det er

en nem Undskyldning; i Virkeligheden kom de ham ganske tilpas — jeg har nævnt hvorfor. Hvis nogen havde kunnet standse dem, saa var det ham. Men han ønskede ingenlunde at rage uklar med Kommune-Raadet. Det værste ved det hele var, at han blev stillet i uheldigt Lys af sit »Kabinet«. Fabre d'Églantine sendte det forfærdelige Cirkulære, der undskyldte Myrderierne, ud med hans Underskrift. Fra Rouen skrev et folkeligt Selskab den 12te, at det havde modtaget Dantons »officielle Kundgørelse«; sandsynligvis er denne Kontrasignatur en Tilsnigelse (Mme Roland indrømmr selv, at han »gav sit Navnestempel fra sig«); men da han ikke vilde, at det skulde se ud, som han var blevet ført bag Lyset, foretrak han at blive betragtet som Hovedmand. Og han roste sig ganske kynisk af at have givet Stødet til dette Blodbad: »Det er mig, der har lavet det hele«, siger han til Hertugen af Chartres. »Hvad bryder jeg mig om at blive kaldt blodtørstig«, udtaler han senere i Konventet.

Og hele hans Parti bestemte sig da ogsaa efter nogen Tids Tøven til at prise det skete, for ikke at være nødt til at dadle det; Billaud roser sig af at have standset Kongen af Preussen; Mme Jullien skriver den 6te, at man simpelthen havde forhindret Skurkene i »at besudle Frankrigs Jord med Folkets Blod«. Denne Form fik Legenden. De fødererede fra Brest skrev den 3die: »Omstændighederne *undskyldte* næsten disse Henrettelser«; den 6te anser de dem for »*nødvendige*«. »Folket har øvet Retfærdighed i Fængslerne«. Et af Bjergets mest moderate Medlemmer, Robert Lindet, skriver senere, at han kun anser Blodbadet for »*en upartisk Anvendelse af Naturrettens Principper*«.

Ganske vist skrev samme Lindet Aar IX, da han var bedre underrettet: »*Det var ikke nogen Folke-Bevægelse, det hele var arrangeret* .... Jeg mener ikke, at der er nogen Tvivl om, at hvis en af de tre Myndigheder, der officielt sad inde med Magten (den lovgivende Forsamling, det udøvende Raad eller Paris' Maire), havde *nægtet* sin Billigelse, vilde disse Begivenheder aldrig have plettet Frankrigs Navn«. Ret betragtet er denne Tilstaaelse af en god Jakobiner, der selv var Medlem af den lovgivende Forsamling i 1792, egentlig forfærdelig.

Revolutions-Soldat.

TOOGTYVENDE KAPITEL.

Valmy.

Den lovgivende Forsamling mellem Ruinerne. Dens Endeligt. Frankrigs Termopylæ. Højen ved Valmy. Nationens Soldater slaar »Soldaterne fra Rossbach«. »En ny Æra«.

Den lovgivende Forsamling var og blev »knust under Ruinerne af den Forfatning, den selv havde tilintetgjort«, skriver et af dens Medlemmer. I Virkeligheden var den tilintetgjort af det Blodbad, som den ikke havde forhindret. I Forsamlingen »skete der næsten ikke mere noget«, skrev Couthon den 8de September. Den droges med Døden og var Genstand for almindelig Foragt. »Det har ikke imponeret mig at se den

lovgivende Forsamling«, meddeler en Mand fra Provinsen til Mairen i Brest. »Der var ikke Spor af majestætisk over den«.

Den havde strøet Landet med Ruiner, og hvad der maaske var det ynkeligste, den havde gjort det uforvarende. Som den grundlovgivende Forsamlings Arvtager var den tilsyneladende dennes fredsvenlige Principper tro, men den havde alligevel med eller mod sin Vilje kastet Frankrig ud i en daarlig forberedt Krig; om Aftenen den 19de September, Dagen før den opløstes, kom Meddelelsen om, at Passagen gennem Argonneskoven var forceret af Fjenden. Den var forfatningsvenlig, men havde dog gjort Brud paa Forfatningen, og uden at ønske Republikkens Indførelse havde den roligt set Kongedømmet gaa til Grunde. Skønt dens Medlemmer for Størstedelen var moderate, havde den ved sin Mangel paa Fasthed udleveret alle de Borgere, som den ved sine Forordninger havde ladet indespærre i Paris' Fængsler, til de blodtørstige Bødler, og — som et Slag og en Haan mod den — valgte nu Byen Paris nogle af disse Blodhunde til Medlemmer af Konventet.

Og som om den ikke var tilfreds med saaledes — af bare Kærlighed til Frasen og af Frygt for de voldsomme — at have tilintetgjort Kongedømmet, Freden, Friheden, Retfærdigheden, Forfatningen, der var betroet dens Varetægt, ja sig selv med, skulde Girondinerne selv paa Falderebet føje endnu en Ulykke til alle de andre. Ved sit sidste Møde den 20de September vedtog den lovgivende Forsamling Skilsmisseloven, en Lov, der var saaledes affattet, at Hjemmene, Frankrigs Hovedhjørnesten, i aarevis (det kan paavises allerede 1795) skulde komme til at lide frygteligt under det.

Midt i alle de Ødelæggelser, den havde været Aarsag til, afventede den nu Konventet, der — med Støtte af de Udtalelser, som havde lydt fra den lovgivende Forsamlings Talerstol — et Par Maaneder senere skulde sende hele Girondens Stab, dens egentlige Ledere for den offentlige Anklager.

* * *

Men selv om Frankrig truedes fra alle Kanter, gik det dog ikke til Grunde; netop som Politikerne i den lovgivende Forsamling under Septemberhimlens truende Skyer (Regnen styrtede stadig ned hin September Maaned) erklærede Forsamlingen for opløst, klatrede de franske Soldater, iført Træsko og blaa Trøjer, gennemblødte til Skindet, men med frejdigt Mod og

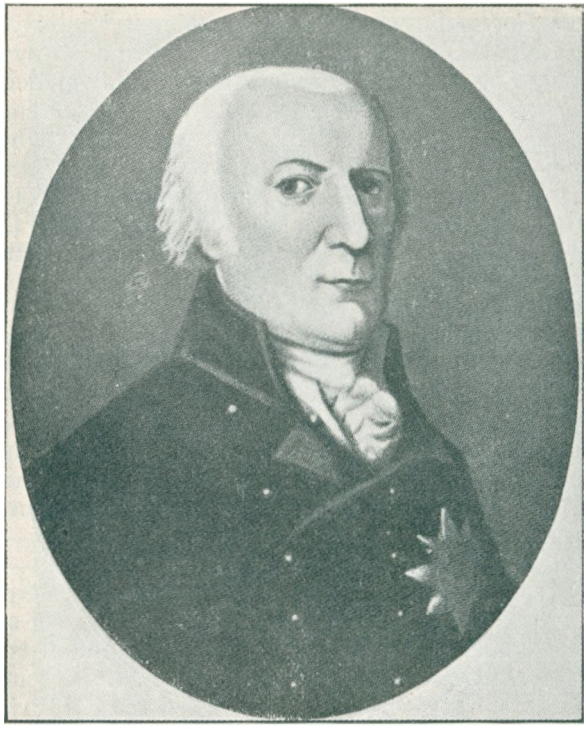

Hertugen af Braunschweig.

raabende af fuld Hals: »Leve Nationen!« op ad de vestlige Skraaninger i Argonneskoven, der en kort Stund havde været i Fjendens Haand. Netop den 20de September Kl. 11 om Formiddagen havde Kellermann taget Stade ved Valmy-møllen, hvor de preussiske Kugler slog, med sin Trikolorefjederhat løftet paa sin Kaardespids og med Raabet: »Frankrig leve!« Og Frankrig levede.

Dumouriez havde faaet sin Hær i Orden igen og havde opmuntret Tropperne paa det bedste. »Naa, nu maa vi have frisk Mod«, skrev han. Og med sine styrkede og raske Soldater svor han at ville forsvare Argonne, »Frankrigs Termopylæ«. Hertugen af Braunschweig havde med Lethed kunnet besætte Argonneskoven lige efter Verduns Fald, men han vaklede stadig mellem sine Principper og sin Pligt, mellem sine egne Planer og Kongen af Preussens, og forspildte derved det rette Øjeblik. Og imidlertid

Kellermann.

tabte hans Hær Modet; Dysenteri-Epidemien — det saa meget omtalte *preussiske Durkløb*, der i mange Aar efter var Genstand for Meuse-egnenes Spøg —, var for en stor Del Skyld deri; men ogsaa Lothringernes Holdning havde stor Indflydelse; de preussiske Officerer havde af Emigranternes Beretning faaet det Indtryk, at de stod overfor et Land, der var rede til at overgive sig, og nu saa de, at man tværtimod overalt var fast besluttet paa at »beholde Revolutionen«. »Fanden staa i denne Krig«, skrev en preussisk Officer; »hvorfor har vi blandet os i noget, der slet ikke kom os ved«. Forholdet mellem Tyskerne og Emigranterne blev derved mere og mere spændt for hver Dag, der gik; Preusserne, der saa Østrigerne belejre Fæstningerne i Flandern, blev desuden stedse mere overbevist om, at den altid forhadte Regering i Wien overlod Kongen af Preussen at rage Kastanierne af Ilden. »Det frygtindgydende preussiske Infanteri«s Soldater var tilsølede »som Svin« og gennemblødte, de havde ondt i Maven, og deres Mod var slaaet ned,

saa de ikke mere var saa paalidelige, som de havde været; Generalstaben kunde ikke komme til Enighed, og Hertugen af Braunschweig mente, at dette blot var yderligere Grund til ikke at skynde sig alt for meget.

Kellermann benyttede sig af denne Tøven til ogsaa at naa Argonnehøjderne; fra Metz gik han over Bar-le-Duc langs de fjendtlige Arméers venstre Fløj. Den 18de stod han bag ved »Termopylæ«. Det var paa høje Tid; Tyskerne var trængt over Højderne paa to forskellige Steder, og Dumouriez stolede paa Hæren fra Metz til at hjælpe ham over denne Svækkelse. Han tvang Kellermann, der først satte sig derimod, til at besætte Højden ved Valmy, en Udløber paa Champagne-kamten af Argonnekæden, for at han kunde afskære Preusserne Vejen til Paris.

Paa det lille Højdedrag dér lod Kellermann den 20de September, medens en fin Støvregn indhyllede Landskabet, sin Hær tage Opstilling overfor la Lune-Højderne, hvor Massenbach havde opstillet de preussiske Batterier. De laa indhyllede i en tæt Taage, og da den op ad Dagen lettede, saa Tyskerne for første Gang Trikolorerne smelde for Vinden over den velordnede, begejstrede, unge, franske Hær.

Hertugen af Braunschweig blev imponeret; han opsatte Slaget og prøvede sig frem med et Kanonbombardement, der ingenlunde lod til at bringe de franske Tropper ud af Fatning; saa indvilligede han i at lade Infanteriet prøve sin Lykke, men det holdt ikke Stand. De franske Tropper sang »*Det skal gaa!*« og *Marseillaisen*, de svingede med Hattene og raabte »Leve Nationen!« Og nu begyndte de franske Kanoner at lade det regne med Kugler over Tyskerne. Der blev Uro i Preussernes Rækker; dette var dog næsten ikke til at tro; disse blaatrøjede Skræddere og Skoflikkere sigtede og skød jo godt, og saa gjorde ogsaa deres Begejstring Indtryk paa Modstanderne. Pludselig gik Hertugen af Braunschweig til Kongen af Preussen og forlangte, at man skulde ophøre med Kampen. Regnen øsede ned; det var hans Paaskud. Frederik Wilhelm gav efter. Preusserne erklærede sig altsaa for overvundne — i hvert Fald moralsk.

Og dermed var Franskmændene Sejrherrer. De franske Troppers Holdning havde været saa udmærket, at Preussernes sidste Illusioner var bristede. Disse Stoddere havde holdt den store Frederiks Soldater Stangen. Hertugen af Braunschweig, der havde fraraadet Fremmarchen, Officererne, der i det hele taget havde misbilliget Forbundet med Østrig og som hadede Emi-

Dragon fra Revolutionstiden.

granterne, Soldaterne, der var udmattede af Sygdommen, ja, selv Kongen, som endelig var bleven overbevist om, at han, ved at fremtvinge Fremstødet mod Paris, havde foreskrevet en fejl Manøvre, alle fra den højeste til den laveste følte det afgjort som et Nederlag. Egnen, man drog frem igennem, stod langt fra paa Tyskernes Parti, og de franske Soldater var solide nok; Emigranterne havde altsaa løjet, og samtidig med at Preusserne paa det uvisse gik mod Paris — maaske for at blive nedsablede paa Vejen — laa de farlige Østrigere og bombarderede Fæstninger oppe mod Nord, hvor de gerne vilde udvide deres Besiddelser i Flandern. Al Mistilliden, alt Hadet vaagnede paany. Preussen trak sig pludselig tilbage; det havde troet, Sejren vilde blive let; nu gik det fra den ene Yderlighed til den anden og tabte Modet i urimelig Grad.

Men de franske Soldater var kommen i høj Stemning ved denne halve Sejr og regnede den — ligesom Goethe*) — for Begyndelsen til en ny Æra. Dumouriez behøvede ikke mere at opmuntre dem til at have frisk Mod; de havde nu fuldkommen Tillid til sig selv; fra Valmys Høje frembrød *den store Nation*, der staar parat til at erobre Verden.

Og Konventet traadte nu til, og medens forfærdelige Storme hærgede Frankrig, skabte det af disse begejstrede og snart krigsvante Soldater den herlige Kærne, hvorom »Republikkens fjorten Arméer« skulde danne sig.

*) Goethe, der fulgte med den preussiske Stab, fortæller i sin „Campagne in Frankreich" om den nedslaaede Stemning efter Træfningen. „Da det var ved at blive mørkt, sad vi tilfældig sammen i en Kreds uden en Gang at kunne faa et Baal tændt; de fleste tav, nogle talte, men ingen havde rigtig Omtanke og Dømmekraft. Endelig opfordrede man mig til at sige min Mening ... jeg sagde: „Paa dette Sted og denne Dag begynder en ny Æra i Verdenshistorien, og I kan sige, at I har været til Stede derved".

TREDIE DEL

NATIONALKONVENTET

TREOGTYVENDE KAPITEL.

»*Gigantforsamlingen*«.

Valgene i 1792. Stemningen i Konventet, dets Ejendommeligheder. Gironden. Bjerget. Sumpen. »Den politiske Arena«.

Mellem den 5te og den 20de September var Konventet opstaaet af Valgurnerne. Kun i Paris havde der været en heftig Valgkamp, thi kun der var der to Partier, som stod skarpt overfor hinanden. »Robespierres Parti har svoret at ødelægge Brissot«, skrev man den 5te.

Kampagnen mod »Brissotinerne« havde været ført med stor Haardnakkethed. Callot havde indprentet Demokratiets Vælgere, at de ikke skulde vælge »disse Mennesker, der altid syntes, at de var bedre end andre«; det var Brissot og Condorcet, der nu gik af som deputerede for Paris, han sigtede til.

Lige fra den 5te September havde man for Resten været klar over, hvad Resultatet vilde blive; af 525 Stemmer var 338 faldet paa Robespierre, medens Pétion, der var mistænkt for *Brissotisme* — »purt Guld forvandlet til usselt Bly« — kun fik 136 Stemmer. Dagen efter var Danton blevet valgt med 638 Stemmer af 700. For hver Dag, der gik, fejrede de yderliggaaende Jakobinere nye Triumfer; Marat blev valgt, saa kom Turen til Kommune-Raadets store Mænd: Collot, Billaud og endelig selve »Morderne« Tallien og Panis; Borger Egalité*), Ludvig den Helliges Efterkommer og Kommune-Raadets Kandidat, var den sidste, der blev valgt ind paa »Romernes« Liste, saadan kalder Mme Jullien den uden mindste Skygge af Ironi. »En vederstyggelig Repræsentation«, udbryder Girondineren La Revellière. Mme Roland skælvede af Vrede trods sin villede Optimisme, da hun skrev: »Valgene i Departementerne giver os atter Fortrøstning«; baade hendes Mand og hendes Ven Buzot var blevet valgt i Provinsen; Condorcet, som var faldet i Paris, blev valgt i fem forskellige Departementer.

*) Den tidligere Hertug af Orléans.

Derude var der tilsyneladende ingen Kamp. Hvordan kunde der blive Kamp, naar der ingen Valgprogrammer var? Kun i Paris opstillede man *Spørgsmaalet om Republikkens Indførelse.* Alene Seine-et-Oise-Departementet paalagde sine Repræsentanter at forlange »Kongens Afsættelse«. Royalisterne syntes at være sporløst forsvundne, kuede af Voldsmændene eller drevne i Landflygtighed; men i Virkeligheden undgik Provinsen, som stadig var Tilhænger af Kongedømmet, blot at indlade sig paa dette Spørgsmaal. Til Gengæld talte man overalt om at *bevare Ejendomsretten.* Rabaut bemærker den 21de September, at »de fleste Departementer har sørget for at sende jordbesiddende deputerede, da de er bange for, at man skal finde paa at afskaffe Ejendomsretten«.

Disse nye deputerede var derfor en Slags konservative. Men Revolutionen har baade bragt dem Fordel og gjort et Tilbagetog farligt, og de fleste af dem lever i en stadig Skræk for, at der *enten skal komme en Mod-Revolution med de deraf nødvendigt følgende Repressalier eller en social Revolution, der efter al Sandsynlighed vil medføre, at de mister deres Eje.*

Man er langt mere optaget af de Farer, man vil undgaa, end af store Ideer. Den grundlovgivende Forsamling havde haft alt for mange, Konventet lod til slet ingen at have. Konventsmedlemmerne er Opportunister og Realister; de retter sig udelukkende efter Forholdene, og Forholdene gør endog, at Konventet lemlæster sig selv; fra Girondinernes Fordrivelse indtil Robespierres Fald er der gennemsnitlig kun 220—250 Medlemmer tilstede af 750. Principper har de overhovedet ingen af i 1792. Man afskaffer kun Kongedømmet ved at stadfæste »Afsættelsen«; man drister sig ikke til at proklamere Republikken. Det er et Spørgsmaal, om der var ti virkelige Republikanere i Ridehuset. Disse Jurister er Cæsarianere, hvis de i det hele taget er noget. Forfatningen af Aar VIII viser sig senere som skabt for dem. De behøver ikke at skifte Sind for at blive Napoleons (ofte udmærkede) Embedsmænd.

Deres Mening om Forholdet mellem Kirken og Staten er ogsaa meget svævende; de fleste er dog imod Katolicismen: »Nu er Øjeblikket kommet til at pille Kristus ned af Korset«, erklærer Manuel. Det er omtrent Voltaires Program; det er lidt vagt. I 1792 tænker de ikke synderlig paa at skille Kirken fra Staten, og naar de senere hen gør det, er det kun for at indvinde nogle Millioner. »Vi maa tage lempeligt paa Præsterne og samtidig holde et vaagent Øje med dem«, skriver Fouché til Con-

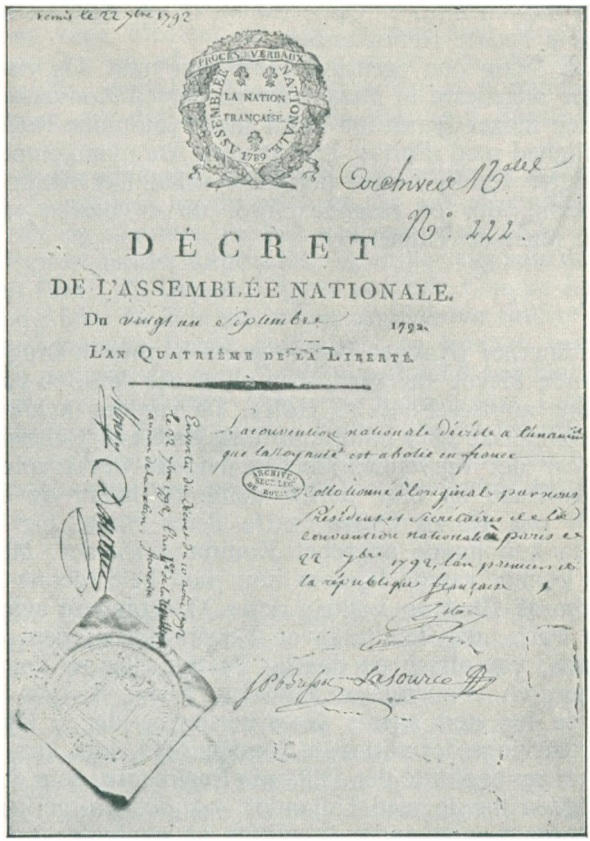

Konventets første Dekret: »Konventet erklærer enstemmigt, at Kongemagten er ophævet i Frankrig«.

dorcet; det var rimeligvis til at begynde med deres eneste Ide paa det Omraade.

De har heller ikke noget Program for den Udenrigspolitik, de vil føre; efter som det passer i deres Kram, er de enten Modstandere eller Tilhængere af de *naturlige Grænser*.

Men der var én Ting, man vilde i 1792: man vilde de »nivellerende« Teorier til Livs. Robespierre, den lunkne Republikaner, der gerne vil skaane Præsterne og forsvarer Ejendomsretten,

men som næsten altid er Opportunist, bliver derfor i lang Tid Konventets bedste Repræsentant.

Er man fattig paa egentlige Ideer, har man dog visse Antipatier. De allerfleste af Medlemmerne er ved Konventets Sammentræden meget fjendtligt stemt mod Kommune-Raadet og i Almindelighed mod »Pariser-Diktaturet«. De nyankomnes Breve er paa dette Punkt meget karakteristiske. Det skaffer straks Girondinerne, der er rasende, fordi de er bleven vragede i Paris, en Mængde Tilhængere.

* * *

»Girondinerne« (Navnet begynder at komme i Brug) er tilsyneladende blevet stærkere, men nu er det dem, en uafvendelig Skæbne anviser Plads til Højre. De var dog hverken mindre republikanske eller mindre antiklerikale end Robespierre — snarere var det omvendt. Men de hadede det revolutionære Kommune-Raad og blev derfor dem, til hvem de Borgere, der holdt paa Ro og Orden, satte deres Haab. Og hvis de saa endda kun havde angrebet Kommune-Raadet. Men Mme Rolands Venner rasede ligesom hun mod hele »denne By, der kun næres af Blod og Løgn«; deres Modstandere svarede, at det var Paris, der havde lavet Revolutionen; den, der gik imod Paris, var altsaa en daarlig Patriot eller en daarlig Republikaner, en »Føderalist«. Desuden ansaa Bjerget Pariser-Diktaturet for den eneste Regeringsform, der i Øjeblikket kunde fremtvinge det nationale Sammenhold, idet kun Pariser-Diktaturet muliggjorde det Velfærds-Regimente, som den Krig, man allerede havde med Udlandet, og den Borgerkrig, som skulde komme, nødvendigvis syntes at paabyde; men dette Velfærds-Diktatur, der kom til at opretholde Rædselsherredømmet, var i Grunden Girondinerne imod, og det tilspidsede Situationen yderligere. Men det ender med, at Diktaturet bliver en absolut Nødvendighed, og medens dets Tilhængere triumferer, bliver de, der har bekæmpet det, eller som kun nødigt har fundet sig i det, simpelthen skaffet af Vejen. Og dermed er egentlig alt sagt om denne forfærdelige Kappestrid.

Og hvor mange var vel saa disse Girondiner, som vi for Størstedelen allerede kender fra den lovgivende Forsamling? Selv var de aldrig rigtig klare over, hvem de kunde regne med, og hvem ikke. De dannede ikke en *Gruppe* i Ordets parlamentariske Betydning; de mødtes kun i Selskaber, nogle hos Mme

Roland, andre hos Mme Condorcet; en af deres Modstandere paastaar, at visse Medlemmer kun stemte med Højre, naar de lige kom fra en af disse Ledestjerner. En ejendommelig Gruppedannelse, der alene holdes sammen af Kvindehænder. Aulard mener, at der alt i alt var 165, som kunde kaldes Girondiner.

Der var endda mange Ting, de slet ikke havde de samme Meninger om. Vergniaud havde helst set, at alle »Republikanere« havde sluttet sig sammen, ja, han gaar saa vidt, at han under Kongens Proces ganske kapitulerer og stiller sig paa de yderliggaaendes Parti. Til Gengæld nærer den lille Gruppe *Rolandister* en sand Afsky for Bjerget; under umiddelbar Indflydelse af Mme Roland kæmper Buzot, Barbaroux og Louvet haardnakket mod de deputerede, som Kommune-Raadet har faaet valgt ind. Endelig er Condorcet Voltaire-Tilhænger og Lanjuinais svoren Katolik. Og da de oven i Købet alle er talentfulde — Filosoffer og Skribenter — saa udgør de den værste Stab, man kan tænke sig, nemlig en Stab, der bestaar af lutter Personligheder.

* * *

Og overfor Gironden staar Bjerget frygtindgydende. Jeg har allerede defineret dets Politik i dens Modsætning til Girondens. Den er meget empirisk: kollektivt Diktatur, Belejringstilstand i hele Riget, Undertrykkelse af enhver Opposition, hele Landet skal tvinges med ind i »Genfødelsen« og derfor foreløbig underkaste sig Velfærdsregimentet; det er en ganske umenneskelig Politik, som Forholdene imidlertid giver en vis Berettigelse, og den alene danner Grundlaget for et Parti, som ellers er endnu mere splittet end det andet.

Ved de første Møder er Danton den mest fremragende Skikkelse; ham kender vi allerede. Omkring ham grupperer sig hans »Kabinet«, Desmoulins og Fabre d'Églantine, valgt i Paris sammen med »Mester«; Camille gør Indtryk af fuldstændig at have givet sig sin Galde i Vold; han har spillende Øjne under de tætte Bryn, Munden har et bittert Træk; han er frygtelig, naar han bruger Pennen, men stammer i det, naar han skal bruge Munden; Fabre, som *Den gamle Cordelier* benævner »*Philinte's* udødelige Forfatter«, *Il pleut, bergère's* Digter*), er en fordægtig

*) Kærlighedssangen „Det regner, Hyrdinde" synges endnu. „Philinte" og Fabres andre nu glemte Komedier gjorde Lykke i Samtiden.

Fyr, en tvetydig Personage, der ved Leverancer til Staten søger at skabe sig den Formue, som *Philinte* ikke har forskaffet ham, og derved kompromitterer sin Gruppe. Til det dantonske Triumvirat slutter sig endvidere Hérault de Séchelles, »Bjergets Alkibiades«; han er elegant, skeptisk, siger selv, han hører til »det Parti, der blæser de andre et Stykke«, men han er en udmærket Taler med en flot Optræden, Elev af Demosthenes og Mlle Clairon.

Ogsaa om Robespierre samler der sig en Gruppe Tilhængere; han gør paa ny sin Entré i Ridehuset, hvor han saa ofte før har været til Spot i Nationalforsamlingens Tid, som Paris' først indvalgte Repræsentant. Mon det er Erindringen om hine Ydmygelser, der i de første Uger gør ham tavs og tilbageholdende? Han er forøvrigt bestandig korrekt, næsten elegant i sin blaa, tætsluttende Dragt. Og ved Siden af denne Profet staar den tilbedende Discipel, tidligere »Ridder« Saint Just, Partiets og Forsamlingens Benjamin, kold som selve Faldøksen og frastødende, fordi han trods sine unge Aar aldrig smiler, men talentfuld er han, hans Vilje er ubøjelig, og han har Tro paa sig selv; Desmoulins gaar galt i Byen, naar han gør Nar af denne Selvtillid; thi Spotten koster ham hans Hovede. Couthon er Robespierres anden næstkommanderende, en ynkelig Krøbling, der lider af alle mulige Plager, og som kører om i sin lille Vogn under Klynken og Stønnen — men som dog kommer til at begrave, ja til at hjælpe i Graven saa raske Gutter som Barbaroux og Hérault.

En fuldstændig Modsætning til Robespierre, der altid er som et pillet Æg, er Jean Paul Marat. Helt oppe paa »Tinden« har denne Sydfranskmand af fremmed Afstamning sin Plads — hans Kolleger holder ham forsigtigt paa Afstand; han er forsætlig snavset og stinkende, med olivenbrun Teint og det sorte, tjavsede Haar stikkende frem fra Hovedklædet, der er dyppet i Eddike — et Middel mod den uudholdelige Migræne, der altid plagede ham. Marat er en saa voldsom Natur, at det næsten grænser til Vanvid; han er som oftest drillende, kynisk, udfordrende; kun Galeriet tiljubler ham; er han ikke *Folkets Ven?*

Det er de mest fremtrædende Skikkelser; Resten er en underlig Blanding af alt muligt: der er Stanislas Fréron, Kongens Gudsøn, Marquis de Rovère, der er med under Rædselsherredømmet og senere i Reaktionen, der er den foragtelige Tallien, Søn af en Lakaj, Collot d'Herbois, Billaud-Varennes, som vi senere vil høre mere om; men mellem alle disse voldsomme

finder vi den samvittighedsfulde Købmand fra det sydlige Frankrig, Cambon, den strenge og alvorlige Officer Carnot, den berømte David, der er en stor Kunstner, men en slem Politiker; der er den forhenværende Formand i Nationalforsamlingen Lepelletier, Mangemillionæren, som gerne vil prøve paa at redde sine Millioner, den tyske Baron Clootz (Anacharsis), som man i Forstæderne kalder *Canard Six*, den tidligere Capucinermunk Chabot, der stadig fører Dyden i Munden, men som ikke kendes ved den i Praksis, og endelig »Philip den Røde« — »Borger Egalité«, Huset Bourbons forlorne Søn, den vordende Kongemorder, der sidder Marat meget nær.

* * *

Mellem disse to Partier staar det vaklende, udvidskede Centrum, *Sletten* eller *Sumpen*, der kun sjældent har noget paa Hjerte. Det lever i en stadig Frygt, og eftersom denne Frygt faar det til at hælde enten til det ene eller det andet af de to Partier, faar disse Majoriteten ved Afstemningerne.

»Det var retskafne Mennesker«, siger Durand de Maillane om sine Kolleger af Centrumspartiet, »*der ligesom jeg selv forholdt sig tavse, naar der blev forhandlet om Sager, de misbilligede*«. Sieyès, Cambacérès, Boissy d'Anglas og endnu et Hundrede Stykker, der senere hen gør deres Lykke, »eksisterede simpelthen« for at bruge et Udtryk, som en af dem*) selv har brugt. Robespierre væmmes ved sine sjuskede eller udsvævende Kolleger, men Sletten, disse fortræffelige Borgermænd, der »simpelthen eksisterer« og afgiver deres Stemme med Skræk i Livet og Dødens Tavshed i Sjælen, betragtede han ikke uden Tilfredshed — de forholdt sig jo tavse, naar der blev forhandlet om Sager, som de misbilligede.

De ser efterhaanden deres Sidemænd i Forsamlingen meje hinanden ned, og først da der ikke er mere igen af Højre- og Venstrepartierne, griber de endelig — efter den 9de Thermidor — Magten for at give Republikken en ordentlig Forfatning, hvor Valgretten indskrænkes betydeligt.

I Øjeblikket betragter de Forsamlingen som »en Arena« det er Fockedey, Medlem af Konventet, der kalder den saaledes; de sidder sammen og ser »Gladiatorerne« slaa hinanden ned.

*) Sieyès, da man senere spurgte ham, „hvad han havde bestilt under Rædselsperioden".

Og det er som i en romersk Arena; det gælder Liv eller Død, thi de betragter aldrig hinanden som blotte Modstandere, men som Fjender, og disse Fjender benævner hinanden »Oprørsstiftere« og »Forbrydere«.

Til Grund for dette Raseri ligger en fælles Følelse.. De føler sig bestandig truede, de lever som paa en Vulkan, og Dag for Dag bliver det værre og værre.

De nages derfor af en hidsig Feberglød, der tilsidst bringer dem ud i den fuldkomne Vildelse. De gaar fremad uden Plan. De betvinger de oprørske Provinser og besejrer det ganske Europa, takket være en Række enestaaende Foretagender, som disse kortsynede Borgermænd end ikke drømmer om, da de den 21de September indtager deres Pladser i Ridehuset.

Marat.

FIREOGTYVENDE KAPITEL.

Girondinernes Angreb.

(September-December 1792).

Republikken proklameres. Gironden kontra Paris. Gentagne, men splittede Angreb paa Marat Danton og Robespierre. Louvet's »Jeg anklager —«. Bjerget slutter sig sammen og danner Blok. Grænseerobringerne. Dumouriez og Gironden. Girondinerne synes at beherske Situationen.

»I dag er der intet nyt, *kun er Konventet traadt sammen og har erklæret, at der ikke mere skal være nogen Konge*«, skriver Morris den 21de September. Han tager det noget overfladisk, hvis han da ikke mener det ironisk.

Dagen i Forvejen — den 20de September — havde virkelig de 371 deputerede, der allerede var samlede i Paris, anset dette Antal for tilstrækkeligt til at konstituere sig. Det fremgik tydeligt ved denne Lejlighed, at Girondinerne var i Flertal; Pétion blev valgt til Formand med 235 Stemmer, Robespierre fik kun 6. De Sekretærer, der blev valgt, var alle kendte Girondiner, f. Eks. Brissot og Vergniaud. »Vore Pariser-deputerede vover

knapt at trække Vejret«, skriver Mme Jullien endnu den 7de Oktober.

Det første, Konventet foretog sig den 21de, var enstemmigt at *erklære Ejendomsretten for ukrænkelig*. Men Forsamlingen lod til at være mindre forhippet paa at proklamere Republikken, men endte med, efter en Del Nølen, at vedtage Loven om Kongedømmets Ophævelse. Republikken blev ikke direkte proklameret, den »har sneget sig ind«, indrømmer Robespierre senere. Men eftersom Konventet den 25de erklærer, at *Republikken er én og udelelig*, har man vel Lov at slutte, at den eksisterer.

Den Kulde, hvormed det øvrige Frankrig modtog Meddelelsen om denne Begivenhed, viser, hvor lidt republikansk Provinsen var. Aulard bemærker meget træffende: »Det ser nærmest ud, som Forsamlingen vilde sige: der er ikke andet at gøre«. Og det franske Folk er endnu mindre maalbevidst.

* * *

Danton lod imidlertid til fuldstændig at dirigere det *udøvende Raad;* trods sit Valg til Konventet beholdt han stik imod Loven sin Ministerportefeuille; Roland kom ikke mere i Raadet — for at protestere herimod —, men Følgen blev blot, at »Kyklopen« nu var uindskrænket Herre. Ægteparrets officiøse Journalist, Louvet, blev saa pudset paa ham, og i *Skildvagten* angreb han ret underfundigt Danton og hans Partifæller. Danton tog til Genmæle; den 29de kritiserer han paa en lidt grov og brutal Maade, hvorledes Borgerinde Roland blander sig i Statens Sager.

Hun var blevet bitter i Sindet; Forholdene i Hjemmet var forfærdelige, siden Roland var blevet skinsyg paa den »højt elskede« Léonard Buzot. »Cato« havde aldrig været morsom, nu var han slet ikke til at holde ud; han spyede kun Galde og Forgift; Mme Roland mente, det stammede alene fra Septembermyrderierne. Ogsaa hun sygnede hen; Marat og Hébert slæbte hendes Navn i Skarnet; hun havde kun een Tanke: Hævn over disse Uslinge; »Forbrydere« er de, alle til Hobe, lige fra Danton til Marat.

Da Paris lod til at støtte disse Forbrydere, ophidsede hun de »rolandistiske« deputerede mod Storbyen og dens Kommune-Raad. Lasource udbrød, at det var paa Tide, at Paris blev tvunget til at nøjes med sin Rolle som ét af tre og firs

Departementer. Nogle Departementer tilbød at sende Hjælp, der kunde beskytte Landets Repræsentanter mod »Uhyret«. Dette vakte Bjergets Forargelse: »*Senatet*, skriver en af dets Tilhængere, *bør kun have to Beskyttere: Kærligheden og Retfærdigheden*«. Det kunde være meget godt, men man kan paa den anden Side ikke fortænke Højre i, at det i Betragtning af Marats og hans Tilhængers lidt truende Holdning gerne vilde forstærke disse to sikkert saare udmærkede Beskyttere med nogle paalidelige, girondinske Føderativtropper.

Ulykken var, at Girondinerne med al deres lidenskabelige Hidsighed ikke havde nogen bestemt og klar Slagplan. De havde ingen Tillid til Paris; Kommune-Raadet afskyede de; Marat var dem modbydelig. Danton var de bange for, og Robespierre irriterede dem med sin paatagne Fromhed (sit »Tartufferi«). Men Paris og Kommune-Raadet var ikke det samme. Danton og Robespierre kunde slet ikke sammen, og hver især hadede og foragtede de Marat. Girondinerne skulde resolut have udvalgt sig den Modstander, som de vilde ramme, og ikke have angrebet snart den ene og snart den anden; det drev dem blot til at holde sammen, saa de kom til at udgøre et samlet Parti. Hver enkelt af Girondinerne tog kun Hensyn til sine personlige Antipatier og tvang derved »Fjenderne« til at slutte Geledderne.

Da Marat var den, der i al Almindelighed var mest forhadt, vilde de begynde med ham. Han sad som en pestbefængt paa en Plads ganske for sig selv, men det var han lige glad med; han kaldte sine Kolleger »*Fjolser*« og »*Svin*« — regnede dem kort sagt for »*Bedsteborgere*«. Han steg op paa Talerstolen, snavset og haanligt grinende: »Ned med ham!« raabtes der. — »Der er mange i denne Forsamling, der er mine personlige Fjender!« — »Det er vi alle!« raabte Højre. — »De skulde skamme sig. Jeg maa bede dem afholde sig fra disse rasende Udbrud og upassende Trusler mod en Mand, der har tjent baade dem og Friheden bedre, end de vist har nogen Anelse om«. Denne fyrige Ripost, der forøvrigt var fuldt berettiget, gjorde dem betuttede; de hørte roligt videre paa hans Uforskammetheder. Forsamlingen blev bange, og Angrebet var afbødet.

Højre lod saa til at opgive ham, for at rette deres Angreb mod en stærkere: den 18de Oktober kom Roland med demonstrativ Samvittighedsfuldhed og fremlagde sine Regnskaber; hans Partifæller spurgte saa, hvorfor man ikke saa noget til Dantons, og det paa en saadan Maade, at man tydeligt mær-

kede, hvor de vilde hen. Tolv Dage senere maatte han igen staa for Skud, denne Gang i Anledning af September-Myrderierne. Han tog Tyren ved Hornene, prøvede slet ikke paa at undskylde sig, paatog sig snarere Ansvaret, men kun for at hævde, at han gjorde hvad han vilde: »Man har endnu aldrig set, at en Trone er blevet slaaet i Stykker, uden at Splinterne ramte nogle gode Borgere .... o. s. v.« Hans Veltalenhed og hans Brutalitet stoppede straks Munden paa dem, der havde vovet at anklage ham.

Saa kastede Louvet sig over Robespierre. Selv for hans Venner kom dette Stormløb den 29de Oktober ganske overraskende. Det var en direkte Fortsættelse af den foregaaende Diskussion. I sin Beretning om Myrderierne havde Roland udtalt, at man ikke veg tilbage for at forlange »en ny Aareladning«, og Højre havde sendt Robespierre et meget talende Blik. Han blegnede: »Ingen vover at staa frem og anklage mig«, sagde han; Louvet sprang da, dirrende af hadefuld Lidenskab, op paa Talerstolen. »Jo, det gør jeg, Robespierre. *Jeg anklager dig*, fordi du i lang Tid har bagvasket selv de bedste Fædrelandsvenner. *Jeg anklager dig*, fordi du til Stadighed har fremstillet dig selv med en Helgenglorie .... *Jeg anklager dig*, fordi du klarligt har stræbt efter Magten i Staten .... o. s. v.«

Kan man tænke sig noget mere vagt? En Mand som Vergniaud ansaa for Resten ikke Robespierre for at være saa farlig, og han støttede derfor ikke Louvets Angreb. »Det var en kapital Dumhed«, skriver denne i sine *Mémoirer;* »de holdt deres Haand over Robespierre, og det ødelagde dem;« men Maximilien var i Virkeligheden ikke rigtig glad ved Situationen; han forlangte Betænkningstid for at forberede sit Forsvar og kom saa otte Dage senere og holdt en Tale, der stillede ham selv i et meget beskedent Lys. Han glemte dog ikke at tage Hævn; efter først at have sørget for, at Brissot blev smidt ud af Jakobinerklubben, kom Turen senere til baade Louvet og Roland.

Efter disse uoverlagte og resultatløse Angreb slutter Medlemmerne af Bjerget sig sammen og forbereder *deres* Angreb. Men det er nu ikke saadan lige at løbe til, thi trods deres taktiske Fejl er Girondinerne dog endnu tilsyneladende meget stærke. Danton er til sidst blevet nødt til at opgive sin Portefeuille; Garat, der er blevet Justitsminister i Stedet for ham, lader sig ganske vist fuldstændig lede af ham, men Ægteparret Roland betragter ham dog i hvert Fald for en Tid som deres Partifælle. Pétion er gaaet af som Maire, og baade Lefebvre

d'Ormesson og senere Chambon, der bliver hans Efterfølgere, hører til de moderate. Den girondinske Presse, som ledes af Gorsas, Brissot, Louvet og Carra, lader til fuldstændig at beherske den offentlige Mening. Mme Roland er blevet angrebet og faar i den Anledning — komisk nok — tilkendt en Æresplads ved Konventsmødet. Girondinerne har ogsaa Flertallet i Forfatnings-Udvalget og har overdraget Condorcet at udarbejde en meget demokratisk Forfatning, som, naar den engang bliver vedtaget, sikkert vil skaffe sine Fædre Folkets udelte Taknemlighed. Endelig er Dumouriez Girondinernes svorne Mand, og hans Sejre vil naturligvis ogsaa medvirke til at styrke deres Magt.

* * *

Dumouriez var afgjort Dagens Helt. Han havde netop gennemført sin Plan og erobret Belgien, og hans Navn nævntes med Hæder og Stolthed.

»Nu skal I bare se disse Hanekyllinger bruge Sporerne«, skrev en Preusser lige efter Slaget ved Valmy .... »*Det er ikke et enkelt Slag, vi har tabt*«.

Preusserne lod virkelig til at have lidt mere end et enkelt Nederlag. Hertugen af Braunschweig havde opnaaet Kongens Tilladelse til at trække sig tilbage. Regeringen i Berlin havde pludselig opdaget, at Rusland og Østrig bag dens Ryg forberedte sig paa igen at annektere nogle polske Provinser. Fredrik Wilhelm blev bange og begyndte Tilbagetoget. Dumouriez, der mente, »at man skulde bygge en gylden Bro for en slagen Fjende«, havde aldeles ikke i Sinde at lade det komme til Slag i Lorraine; hans Had til Østrig styrkede hans Sympati for Preusserne; han vilde ikke fuldstændig ødelægge dem og tilbød dem endda gavmildt østrigsk Schlesien som Vederlag for en Alliance. Han ønskede fremfor alt at »tilbringe Karnevalstiden i Bruxelles«.

Preusserne lod virkelig til at være grebet af en sand Panik; de forlod Verdun uden mindste Sværdslag og Longwy uden at løsne et Skud; den 29de Oktober trak de sig tilbage over Grænsen.

Franskmændene havde da allerede foruden Belgien besat Mainz, Porrentruy, Genève, Savoien, Grevskabet Nizza, overalt brød de ind over Europa.

Custine, Birons Næstkommanderende, var dristigt trængt frem mod Rhinen, den Strøm, hvori de franske Krigere lige

fra Arilds Tid har haft Ønske om at vande deres Heste. Han var energisk, streng og lidt indbildsk og mente selv, han var en lige saa god Diplomat som Strateg, men Soldaterne, der morede sig over hans barske, skæggede Ansigt, havde Tillid til General *Moustache*, som de kaldte ham, og han haabede at forskrække de mange Smaafyrster, ja, selve Kongen af Preussen, ved at føre Krigen over i Rhinlandet. Han erklærede, at han var tilkaldt af »de rhinske Patrioter«, og at han bragte dem »Friheden«; efter at have besat Speier og Worms rykkede han den 24de Oktober ind i Mainz og senere i Frankfurt, som maatte ud med en ordentlig Krigsskat.

Samtidig var Montesquiou rykket ind i Savoien. Han blev modtaget som Befrier af Byraadet, da han drog ind i Chambéry. *Allobrogernes Forsamling* traadte kort efter sammen og tilbød Frankrig Provinsen Savoien. Indbyggerne i Grevskabet Nizza fulgte Eksemplet; efter at Anselme havde erobret Nizza, bad de om at blive indlemmet i Frankrig. Det udøvende Raad var ganske beruset af det Held, der fulgte de franske Faner, og drømte allerede om at gaa mod Turin for at gøre det af med »Murmeldyrenes Konge«, som man sang Viser om i Paris; man fandt ogsaa paa et Paaskud til at komme med Trusler mod »Patricierne i Genova« og »Paven i Rom«, og mens Genève lod sig paatvinge et Slags Protektorat, blev Porrentruy besat, — det var det første Skridt mod Basels Erobring.

* * *

Konventet var ganske overvældet og vidste ikke, hvordan det skulde forholde sig overfor disse hurtigt paa hinanden følgende Sejre. Det havde ikke haft Tid til at danne sig nogen Teori. Skulde man nu slutte sig til den grundlovgivende Forsamlings Principper? Den havde, som man vil huske, den 22de Maj 1790 højtideligt »*afvist enhver Tanke om Erobring*«. Selv Danton syntes at vakle mellem Princip-Politikken og Dristigheds-Politikken. Skulde man nu byde Lykken Haanden og indlade sig paa dette Vovestykke, der begyndte saa godt? Man kan ogsaa købe Krigsære for dyrt. Skal Republikken, der daarligt nok er proklameret endnu, løbe Fare for at fostre en Cæsar eller en Monck?

Dumouriez vilde nok selv have taget en af disse Roller, men i Øjeblikket var han endnu for svag; han maatte først vinde et mere betydningsfuldt Slag end Forpostfægtningen i Ar-

gonneskoven. Han vilde have Lov til at gaa mod Bruxelles, det var da en passende Hævn for Belejringen af Lille, hvor man — som Konventets Kommissærer skrev den 5te Oktober 1792 — havde »levet under en stadig Kugleregn« uden at have overgivet sig; »den Kannibal, der har ladet Lille bombardere, har endelig trukket sig tilbage«, skriver Couthon den 11te Oktober, og Le Bas forsikrer paa sin Side, »at alle er ellevilde af Glæde«.

Og midt i denne Glæde indtræffer Dumouriez i Paris med Hovedet fuldt af Planer. Det var i sin Egenskab af »Patriot«, at han vilde erobre Belgien; men inderst inde var han fast bestemt paa at udnytte sin eventuelle Sejr til at genoprette Roen og Ordenen i Frankrig.

Girondinerne støttede ham, uden at kende noget til disse Bagtanker. Sit »Forræderi« fra Juni 1792 fik han Tilgivelse for af Mme Roland ved med et ærbødigt Riddersmil at lægge en Buket røde Roser for Manons Fødder. Han var jo, skrev hun, »Preussernes Betvinger«; hun lod sig røre. Han traf Girondinerne snart hos hende, snart hos Julie Talma, og modtog al den Virak, man ødslede paa ham. Især hos Julie Talma i Rue Chantereine blev der givet glimrende Fester, hvor Mme Candeille, Mme Vestris og Mme Fusil (som har beskrevet disse Fester for os) henrykte de opstemte Gæster, der til Harpens Lyd og mellem Dansene forhandlede om Republikkens Skæbne og Europas Erobring. I Klubberne blev man forskrækket. Marat gik op i Rue Chantereine og overfusede Generalen paa den mest uforskammede Maade.

Mærkeligt nok var det i det selv samme Hus, der tre Aar senere solgtes til Joséphine de Beauharnais, at Statskuppet af 19de Brumaire forberedtes. Her i disse Saloner, hvor Dumouriez i Oktober 1792 lægger Planer for de Erobringer, der skal give ham Magt til at omstyrte Republikken, forbereder »Kongemorder«-Deputerede og sejrrige Generaler i Vendémaire Aar VIII den nye Cæsars Tronbestigelse. Men i Efteraaret 1792 var Tiden blot endnu ikke moden.

Dumouriez fik uindskrænket Fuldmagt til at erobre Belgien; han rejste tilbage til Hæren, og før der var gaaet en Maaned, var Belgien erobret. Den 28de Oktober havde Dumouriez begyndt Fremmarchen med sine 78,000 Mand; allerede den 6te November var han stødt sammen med Østrigerne ved Mons og havde efter en glimrende Kamp erobret Højdedragene ved *Jemmapes*. Det var Republikkens første store Sejr. Den 14de stod han foran Bruxelles, hvorfra den østrigske Regering sam-

men med de franske Emigranter nogle Timer tidligere var flygtet over Hals og Hoved; den 15de holdt han sit Indtog i Byen; den 28de var han i Liège, medens Antwerpen aabnede sine Porte for hans Næstkommanderende Miranda. Repræsentanter traadte sammen i Bruxelles, erklærede Huset Habsburg for afsat og sendte en Deputation til Paris for at udvirke Belgiens Uafhængighed.

* * *

Konventet kunde ikke rigtig bestemme sig for, hvilken Politik det skulde vælge. Indbyggerne i Savoyen, Mainz og Nizza forlangte at blive optaget i det franske Rige, og Belgierne bad om deres Frihed; skulde man nu udvide Grænserne?

Sejren ved Jemmapes fik alle Hjerter til at svulme af Stolthed; Vergniaud kaldte den for »Menneskehedens Sejr«, og det var under denne løftede Stemning, at man den 19de November vedtog følgende Forordning, der i Fremtiden skulde blive uhyre skæbnesvanger: »*Frankrig vil bistaa alle Folkeslag, der kæmper for at genvinde deres Frihed*«.

Med fuld Oprigtighed ledte Konventet i Frihedens Navn Frankrig ind paa den Vej, der skulde føre det til at herske over Europa.

Jakobinerne ønskede gerne at se Frankrig stort og mægtigt; det var i Overensstemmelse med deres Temperament og passede udmærket ind i deres Planer. Pludselig saa man Rollerne blive byttet om. I Foraaret 1792 var det Girondinerne, der havde ønsket Krigen; den havde begejstret dem, men allerede nu blev de bange, da de indsaa, at den vilde være et udmærket Paaskud for et »Velfærds-Regimente«. Robespierres Tilhængere derimod, der tidligere havde været Modstandere af Krigen, havde nu ingenlunde noget imod dens Fortsættelse, ja, end ikke noget imod en Udvidelse af Krigsskuepladserne. Belgiens, Mainz' og Savoiens Anneksion vilde nu i aarevis give Anledning til Krigstilstandens Fortsættelse; det vilde selvfølgelig medføre en fortsat Belejringstilstand og denne igen Muligheden for et fortsat Voldsherredømme. Skønt Dumouriez talte ivrigt for, at man simpelthen burde anerkende Belgiens Uafhængighed, oversvømmede Jakobinerne dog Landet med Folk, der skulde berede Vejen for Anneksionen.

Og ikke nok med det; Holland, sagdes der, »tragtede ogsaa efter Friheden«; man var altsaa nødt til at besætte ogsaa dette Land — stadig i Frihedens Navn. I Virkeligheden blev Bjerget Til-

hænger af de naturlige Grænser. Da »Allobrogernes« Udsendinge kom og tilbød Frankrig Savoien, foreslog Grégoire, hvem det var overdraget at afgive Betænkningen, Foreningen med Frankrig. Efter at have »*studeret Naturens Arkiver*«, sagde han den 27de November, var han kommet til det Resultat, at »*Frankrigs Grænser burde være Pyrenæerne, Alperne og Rhinen*«. Det vilde være ensbetydende med at indvikle Frankrig i et langvarigt og farefuldt Eventyr.

Det maatte jo medføre ikke alene Savoiens, men ogsaa Belgiens Anneksion og desuden et Indfald i Holland. Og ingen af Delene vilde England se roligt paa. Regeringen i Saint James faar pludselig en brændende Interesse for den fangne Ludvig XVI, samtidig med at Republikken besætter Antwerpen. Mon ikke denne Interesse vil stige yderligere, naar ogsaa Amsterdam trues?

Bjerget gjorde Fordring paa Holland og Belgien. Cambon fremviste den tomme Statskasse — de rige Nederlande vilde være en udmærket Malkeko. Jakobinernes Finansmand udsmykkede ganske vist denne realistiske Politik med de mest idealistiske Motiver, men Pengespørgsmaalet var dog allerede det, der laa bag ved Spørgsmaalet om Rigets Udvidelse. Den 15de December vedtog Konventet en Lov, hvorved de erobrede Folk blev sat under Frankrigs Formynderskab, og en saa pengeløs Formynder skulde nok passe paa at udsøge sig rige Myndlinge. Dermed var det besluttet at annektere det erobrede Belgien — og at erobre Holland.

Dumouriez fik overdraget at føre det nye Felttog. Girondinerne var begejstrede for Generalen, og kun af den Grund lod de Erobringspolitiken gælde. Der blev dannet et *Forsvarsudvalg* den 3die Januar; det bemægtigede Girondinerne sig, som de havde bemægtiget sig Forfatningsudvalget.

I Begyndelsen af Januar 1793 saa det derfor ud, som om de var Herrer over Situationen. Bjerget havde haabet paa, at det skulde blive dets Mænd, der gav Landet en ny Forfatning, men Gironden havde bemægtiget sig »Sinai«. Bjerget havde faaet sat igennem, at Krigen skulde fortsættes; Girondinerne beholdt Ledelsen i deres Haand. Men Bjerget venter paa, at dets Tid skal komme, og søger at fremskynde Begivenhedernes Gang; Kongens Proces bliver den Klippe, hvorpaa Gironden skal strande; Girondinernes Parti splittes i to Lejre og bliver derved et let Bytte for Fjenden. Kronen paa Værket sættes af den haardnakkede Verdenskrig, hvis Spire ligger i Loven af 18de December.

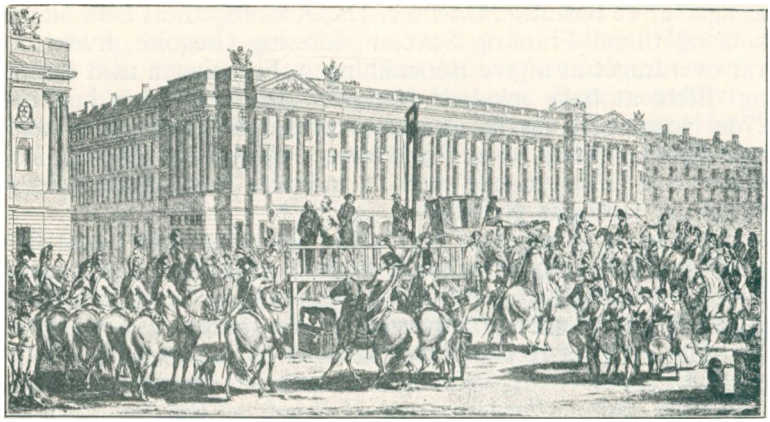

Ludvig XVI henrettes.

FEMOGTYVENDE KAPITEL.

Kongens Død.

(December 1792—Januar 1793).

Kongens Proces og Kampen mellem de to Partier. Processen. Forslag om at appellere Dommen til Folket. Pressionen paa Konventet. De forskellige Afstemninger. Dødsdommen. Ludvig XVI paa Skafottet. Den 21. Januar og dens Følger.

Mon Girondinerne ønskede at frelse Kongen? Guadet siger »Ja«, Biré siger »Nej«. De har begge baade Ret og Uret, thi de forudsætter begge, at der eksisterede et homogent *girondinsk Parti*. Men det er netop Kongens Proces, der viser os, at Gironden er delt: af de 36, der i Juni 1793 erklæres for fredløse, med andre Ord Partiets Hovedmænd, er der kun 6, der slet og ret stemmer for Døden, 10 stemmer for Døden, men stiller visse Betingelser, og 12 for livsvarigt Fængsel. Saadan fordelte Stemmerne sig den 16de og 17de Januar. Fra November til Januar har der endda været Tid nok til, at Begivenhedernes Gang har kunnet gøre sin Indflydelse gældende paa de mindre befæstede Sjæle.

Hvis man sætter sig grundigt ind i Sagen, vil man se, at de ledende Girondinere i November 1792 i Virkeligheden *ønskede* at redde Kongen. Men her som saa ofte tidligere tog de Kampen op uden Sammenhold, uden rigtig at vide, hvad de egentlig

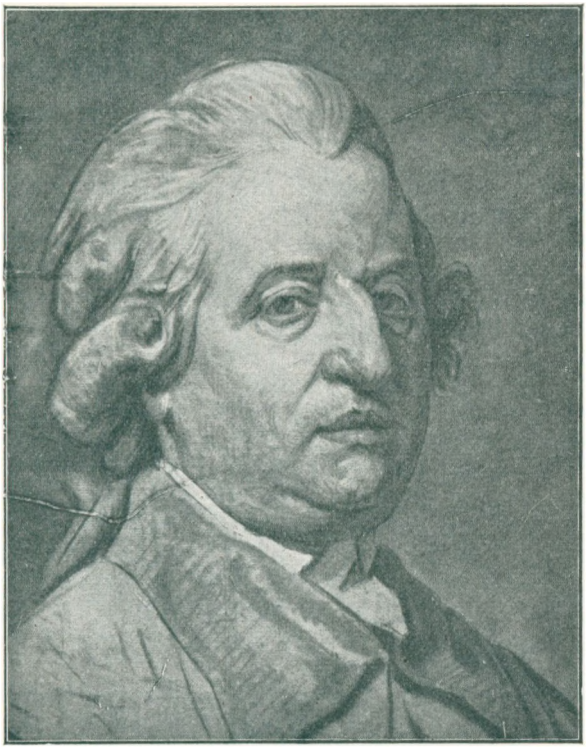

Det sidste Billede af Ludvig XVI (18. Januar 1793).

vilde; de var allerede drevet for langt ud ved de Udtalelser, som enkelte af deres Førere tidligere var kommet med, og Frygten for at være mindre »gode Republikanere« end deres Modstandere fik dem til at vakle.

Bjerget derimod *vilde* Kongens Død, ikke saa meget af Blodtørst, som af Beregning. Robespierre vidste, at det vilde splitte hans Modstandere; for ham var dette Grund nok til at kræve de radikaleste Forholdsregler. Desuden vilde et saadant Skridt gøre al Forsoning umulig og derved sikre de yderliggaaende Magten. Da Kongens Henrettelse den 20de Januar var vedtaget, skrev Le Bas til sin Fader: »*Vi har brudt alle Broer af;* nu er der ingen Vej tilbage, og vi har kun Valget mellem

at leve som frie Mænd eller dø«. Allerede i November vil et forvovent Mindretal »bryde alle Broer af«. Som dette udviklede sig, førte det til en Sønderbrydelse af Girondinernes Gruppe.

* * *

Bjerget var saa fast besluttet paa, at Kongen skulde dø, at det til at begynde med slet ikke vilde vide af nogen Proces; Robespierre og Saint-Just forlangte, at han skulde *henrettes* ifølge Dekret. Konventet var ingen Domstol og kunde heller ikke optræde som saadan: »Cæsar blev stukket ned midt under Senatsmødet uden andre Formaliteter end to og tyve Dolkestik«, sagde Saint-Just. Det var slet og ret Statsmordet, de gjorde sig til Talsmænd for; først nogle Maaneder senere skulde det vinde Hævd (Girondinernes, Dantons og Robespierres Død er ikke andet end Statsmord). Girondinerne mente, de havde vundet en stor Sejr ved at sætte igennem, at »Ludvig skulde dømmes«. De troede, de var humane, fordi de, som vilde tage Retten med Vold, ikke fik deres Vilje, og af Frygt for et *Statsmord paa Kongen* gik de nu med til, hvad man kunde kalde for et *Majoritets-Mord*. Ingen af Delene lader sig forsvare; Konventet har aldeles ikke hverken Bemyndigelse eller Ret til at fælde Dom, og dog giver det med en enkelt Stemmes Majoritet et Menneske i Bøddelens Hænder.

Og ikke nok dermed: disse selvbestaltede »Dommere« indlod sig paa at dømme i en Proces, der ifølge Loven aldeles ikke kunde indankes for nogen Domstol, den være sig nok saa lovlig, thi Forfatningen af 1791 havde gjort Kongen uansvarlig. Det stolede Ludvig XVI paa, og samvittighedsfuld som han var, vilde han ikke give de yderliggaaende Lejlighed til at anstifte nye blodige Optøjer mod Fangerne i Temple ved at nægte at fremstille sig for deres Domstol. Han gik med til denne Rettergangskomedie, maaske i den Tro, at man ikke vilde gaa saa vidt som til at lade ham lide Døden.

Da Barbaroux den 11te December i Konventet havde oplæst Anklagedokumentet, der var udarbejdet af Lindet, blev Kongen tilkaldt for at svare paa de 33 Spørgsmaal, som blev forelagt ham deri. Det blev overdraget Cambacérès at hente ham i Temple. Den vordende Ærke-Kansler var endnu ikke fortrolig med den lidt indviklede Etikette, hvormed han senere skulde omgive sig. (»Ved offentlige Lejligheder kan De kalde mig *Deres Højhed*; naar vi er alene, er det nok, naar De siger

Monseigneur«, paalægger »Fyrst Cambacérès« senere hen sin Omgangskreds). »Ludvig Capet, jeg er kommet for at . . . . .« Hans demagogiske Pedanteri irriterede Ludvig XVI: »Jeg hedder ikke Capet«, sagde han, men gik dog ind paa at følge med Borger Cambacérès, vordende »Højhed«.

Barère førte Forsædet i Konventet; »et elskværdigt Menneske«, siger Choudieu. Kattevenlig var han virkelig, og hans Optræden gav Kongen Haab. Barère anbefalede Forsamlingen at optræde med Anstand: »Lad Eders Holdning stemme overens med Eders nye Hverv!«

Det er vanskeligt at gengive et Forhør; Forhøret over Ludvig XVI maa man selv læse. Kongens Optræden var hævet over enhver Ros, jævn og overmaade værdig. Han sad i sin Armstol og svarede paa alt med overlegen Ro og Lethed; snart paaberaabte han sig Forfatningen, som man havde paatvunget ham i 1791, og snart nægtede han, at han havde tænkt sig, at hans Handlinger skulde have den Rækkevidde, som man nu bagefter vilde tillægge dem.

Forhøret gjorde stærkt Indtryk paa Forsamlingen, og Lanjuinais gik saa vidt, at han forlangte, man skulde opgive Processen. Bjerget blev ganske ude af sig selv og beskyldte Højre som Helhed for at ville »redde Tyrannen«. Det gjorde Højre forskrækket, og alt hvad det turde forlange og kunde gennemføre var, at Ludvig XVI skulde have juridisk Bistand. Kongen valgte Target og Tronchet til sine Defensorer, men Target erklærede sig for inkompetent; og et saadant (forbigaaende) Omslag var der sket i den offentlige Mening, at Fiskerkællingerne, skrives der den 19de, »bragte Target Ris og Tronchet Blomster«; den gamle Malesherbes, der under det gamle Regimente havde vist sig som Tilhænger af Frihedsidéerne, tilbød saa sammen med den unge veltalende Desèze at overtage Defensoratet.

Desèze kom til at føre det egentlige Forsvar; han gjorde det med megen Dygtighed og Inderlighed; snart priste han Kongens Godhed og fremhævede hans stadige Retfærdighed og Kærlighed overfor sine Undersaatter, snart paaberaabte han sig Kongens Ukrænkelighed, der udtrykkelig var garanteret af Forfatningen. Naar man læser hans Forsvarstale, maa man give ham Ret: Konventet som Domstol var nødt til at frikende Kongen. Men Robespierre havde sagt det forløsende Ord: »I er slet ikke Dommere, I er og kan kun være Politikere«. Desèze's alvorlige Stemme lyder til os, trods de mange Aar,

der er gaaet: »Jeg vil endnu kun minde Jer om, at Historien vil dømme Jeres Dom, og at *dens* Dom vil blive staaende i Aarhundreder«. Og læs saa, hvad Albert Sorel*) har skrevet, ham vil ingen beskylde for at være en Modstander af den franske Revolution; denne redelige og nøgterne Historikers Svar paa den unge Advokats højtidelige Appel til Historien retter et knusende Slag mod Konventet.

* * *

Meningerne var meget delte i Forsamlingen. Der øvedes et voldsomt Tryk paa de ubeslutsomme. Mme Roland, der nylig havde ønsket Kongeparret alt det onde, hun kunde tænke sig, var indigneret. »Næsten alle vore deputerede«, skriver hun den 25de December, »er bevæbnede til Tænderne, naar de gaar ud; de faar utallige Advarsler mod at overnatte andetsteds end paa Hotel. *Det er en nydelig Frihed, vi har her i Paris!*« Men Kommune-Raadet tog ogsaa alle Midler i Brug.

Den 27de havde Girondinen Salle spagfærdigt klaget over dette Tryk og deraf taget Anledning til at foreslaa, at *Dommen skulde appelleres til Folket.* Robespierre blev meget nervøs ved dette Forslag og stillede sig absolut derimod; han troede aabenbart ikke, at Provinsbefolkningen vilde godkende en Dødsdom: »Dyden«, sagde han, »var altid i Minoritet her paa Jorden«. Saint-Just sagde lige rent ud: »*Appellere Dommen til Folket .... vilde det ikke være det samme som at genoprette Kongedømmet?*« Men Tanken lod ellers til at trænge igennem; Vergniaud forsvarede den blandt andre. »Afgørelsen staar paa Vippen«, hedder det den 8de Januar hos Mme Jullien, som blev holdt à jour med Sagernes Stilling af sin Mand, der var blevet Medlem af Konventet.

Man kan let tænke sig, at Trykket blev endnu mere følelig i Dagene fra den 8de til den 15de Januar, da Stemmeafgivningen skulde begynde. En af Kongemorderne, La Revellière, siger: »Man maa indrømme, at *der i Øjeblikket hørte større Mod til at frikende end til at dømme Kongen*«. Klubberne, Sektionsraadene og Kommune-Raadet gav Lidenskaberne Tøjlen. Barère havde faaet sat igennem, at Stemmerne skulde afgives paa den Maade, at hver enkelt deputeret blev kaldt frem og afgav sin Stemme; saa kunde Galeriet holde Kontrol med,

*) L'Europe et la Révolution, III, 270. (Forf.s Anm.)

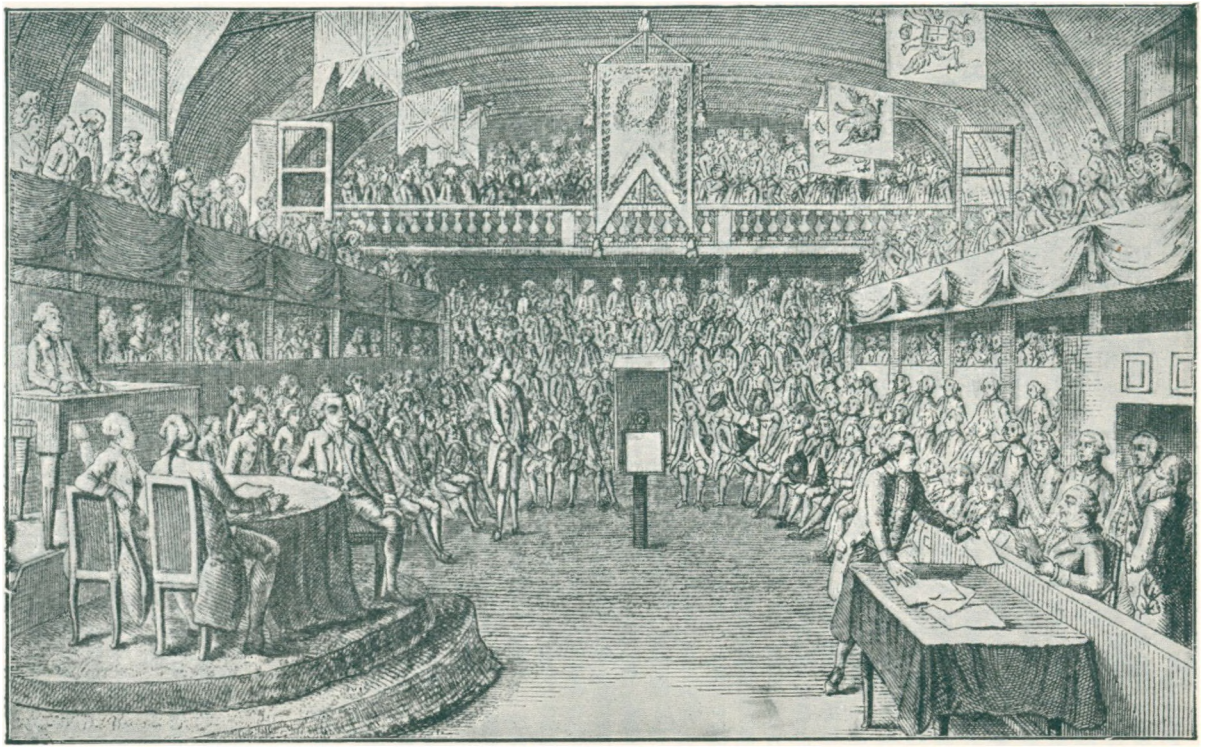

Ludvig XVI's Proces.

hvem der var »rene« og hvem der var »urene«. Buzot, Gensonné og Kersaint tillod sig at klage over Kommune-Raadets forkastelige Fremgangsmaade; »September-Morderne« fyldte Mødesalen. En Udsending fra Departementet Loire-Inférieure, Sotin, skriver den 8de, at Forsamlingen »vilde komme til at *stemme med Dolke hængende over Hovedet*«; han vidste, at de deputerede for hans Departement helst vilde stemme mod Dødsdommen, men de var »i høj Grad nervøse«, og tre af dem (den ene var Fouché, der kort i Forvejen havde villet spare Kongens Liv) stemmer da ogsaa for Døden.

Moralsk havde det ogsaa Betydning, at Forsamlingen den 15de Januar, da der skulde stemmes om, hvorvidt Kongen var *skyldig eller ej*, enstemmigt erklærede ham for skyldig. »Jeg for mit Vedkommende«, klynker en af dem, der selv havde været med til at stemme, »følte mig meget ilde berørt«. Denne Enstemmighed gjorde ikke desto mindre et stærkt Indtryk. Højre har troet, at det ved at gaa med til at erklære Kongen for skyldig skulde kunne blive i Stand til at sætte igennem, at Dommen blev appelleret til Folket; man diskuterede Forslaget, og Barère udtalte, at dets Vedtagelse vilde betyde Borgerkrig. Højre troede sig imidlertid sikker paa Sejren, der vilde betyde meget for Girondinerne, idet de derved vilde skabe et Præcedens for at kunne appellere til Provinsen mod Paris. Men Trykket fra de yderliggaaende fik allerede de ubeslutsomme til at falde fra; Fouché, der lige havde stemt med Højre, stemmer imod; og hvor mange andre moderate, som Skrækken var faret i Blodet, gjorde ikke som han. Forgæves slutter Girondinerne sig sammen for blot ved denne ene Afstemning at staa som en samlet Gruppe: *Folkets Godkendelse af Dommen forkastes med 424 Stemmer mod 283.* Det ser ikke særlig lyst ud for Ludvig XVI.

* * *

Nu skulde man bestemme, hvad Straf han skulde lide. Stemmeafgivningen begyndte den 16de Januar Kl. 8 om Aftenen. I 24 Timer i Træk steg de 721 deputerede, der var tilstede, en efter en op paa Talerstolen for højt og tydeligt at udtale, hvilken Straf de stemte for. De blev kaldt frem efter Departement, og da man begyndte med G, var der et vist Haab, fordi saa Repræsentanterne for Gironde — tolv deputerede, som man ansaa for at være fast bestemte paa at skaane Kon-

gen — skulde udtale sig først, i hvert Fald som nogle af de første. Hvis man kan stole paa Harmand (fra Departementet Meuse) skulde Vergniaud Aftenen i Forvejen have sagt til ham: »Selv om ingen andre vil, saa vil jeg stemme imod Dødsdommen«. Han førte Forsædet i Forsamlingen, og oppe fra sit høje Stade stemte han for Døden. Otte af de deputerede fra Bordeaux stemte som han. Nu kom de tøvende paa Glid. Den 17de Klokken 10 om Morgenen skriver en af Bjerget fra sin Plads i Konventet: »Det ser ud til, at Dødsdommen vil sejre«.

Klokken 8 samme Dags Aften var man færdig med Stemmeafgivningen. Vergniaud skulde oplæse Resultatet; han havde selv af Svaghed bidraget sit til, at det blev som det blev; men det beseglede ikke alene Kongens, men ogsaa hans eget Partis Skæbne: »*721 deputerede har afgivet deres Stemme; Majoriteten er altsaa 361. 387 har stemt for Døden, 334 mod Døden eller for en betinget Dødsdom*«.

I den ellevte Time, den 18de, foreslog Girondinerne, at man skulde udsætte at eksekvere Dommen. Det var for sent. Flertalsmedløberne var nu uløseligt bundne til Bjergets Triumfvogn. Robespierre, Couthon, Tallien og Barère kaldte til Orden i nogle truende Taler, og De Bry f. Eks., der netop havde udgivet en lille Piece, hvor han stillede sig venligt til Forslaget om en Udsættelse, stemte nu imod. Man havde sat sin Lid til Dantons »Ædelmodighed«; da han stemte imod, lød der et skuffet »Aah!« fra Højre, men det var med Udbrud af en anden Art, at man hørte paa Hertugen af Orléans. Dagen før havde han stemt for Kongens Død, og da han nu med Sveden perlende paa Panden stod frem og mumlede sit »Nej«, raabte Højre ubarmhjertigt: »Vi kan ikke høre«. Prins Egalité gentog »Nej«. Det var en ren shakespearesk Tragedie, — intet manglede, end ikke Kongefrændernes Myrden af hinanden.

* * *

Ludvig XVI havde bedt om at maatte faa tre Dage til at berede sig til Døden. I disse tre Dage viste den ulykkelige Fyrste et saa ophøjet Mod, at han bliver mange Gange større i vore Øjne.

Den 21de Januar blev han henrettet for Øjnene af Paris' rent ud lamslaaede Befolkning. Maaske var man bange for en værre Virkning af Henrettelsen; thi at dømme efter to Marseillanere, der var Kongen meget fjendtlig sindede, var Pa-

ris bleven sat i fuldkommen Belejringstilstand. En stor grøn Karosse, eskorteret af en stærk Afdeling Militær, førte den afsatte Konge til *den tidligere Ludvig XV's Plads*. Her, hvor der fordum stod en Statue af den daarlige Konge (»efter mig kommer Syndfloden«), skulde nu den »gode Konge« fra 1789 lide Døden. Han gik med faste Skridt op ad Trinene til Skafottet: var han ikke større her end paa Tronen? Det var Samson, der skulde foretage Henrettelsen; han skrev Dagen efter en ejendommelig Beretning om Henrettelsen. »Han hjalp selv med til at tage sin Kjole af. Han gjorde Indvendinger, da man vilde binde hans Hænder, men rakte dem saa selv frem, efter at den Person, der ledsagede ham (hans Skriftefader), havde gjort ham opmærksom paa, at det var et sidste Offer, han kunde bringe ... Han steg op paa Skafottet og vilde gaa frem som for at tale; men vi sagde til ham, at det var umuligt. Saa lod han sig føre hen til Retterstedet, hvor man bandt ham fast, og hvorfra han udbrød med høj Røst: »Franskmænd, jeg dør uskyldig«. Saa vendte han sig mod mig og sagde: »Jeg er uskyldig i det, de anklager mig for. Gid mit Blod maa udgydes til Held for Frankrig ....« Efter Santerres Fremstilling begyndte man nu at trænges om Skafottet; Bøddelen syntes at tøve, men Santerre gav Ordre til at røre Trommerne og fremskyndede Henrettelsen. Man hørte saa kun »et forfærdeligt Skrig, som Øksen kvalte«. Bøddelen, som det hele havde gjort et stærkt Indtryk paa, tilføjede i sin Beretning: »Jeg skylder Sandheden at sige, at han opførte sig med en Ro og en Koldblodighed, der forbavsede os. Jeg er overbevist om, at det var hans religiøse Principer, der forlenede ham med denne Ro«. En ivrig »Patriot« fra Departementet Meuse skrev hjem: »Han døde med Ro og Fasthed«. Der hørtes nogle spredte Raab: »Leve Nationen!« Ellers bevarede alle en uhyggelig Tavshed — der af Mme Jullien blev opfattet som »romersk og majestætisk«.

I Virkeligheden var alle grebet af stærk Sindsbevægelse — allermest de, der havde været med til at stemme. De var fuldstændig overvældede; »det har været en trættende Uge«, skrev en af Bjerget. Og denne »trættende Uge« bliver dem skæbnesvanger; nogle — fra Vergniaud til Robespierre — skal, inden der er gaaet to Aar, lide samme Skæbne som Kongen; andre faar derved hele deres Forestillingskreds forrykket, for ikke at sige forrykt, saa deres Livsbane for stedse paavirkes deraf. Alt er bleven anderledes for dem; Ludvig XVI's Guillotine kaster sin Skygge fremefter.

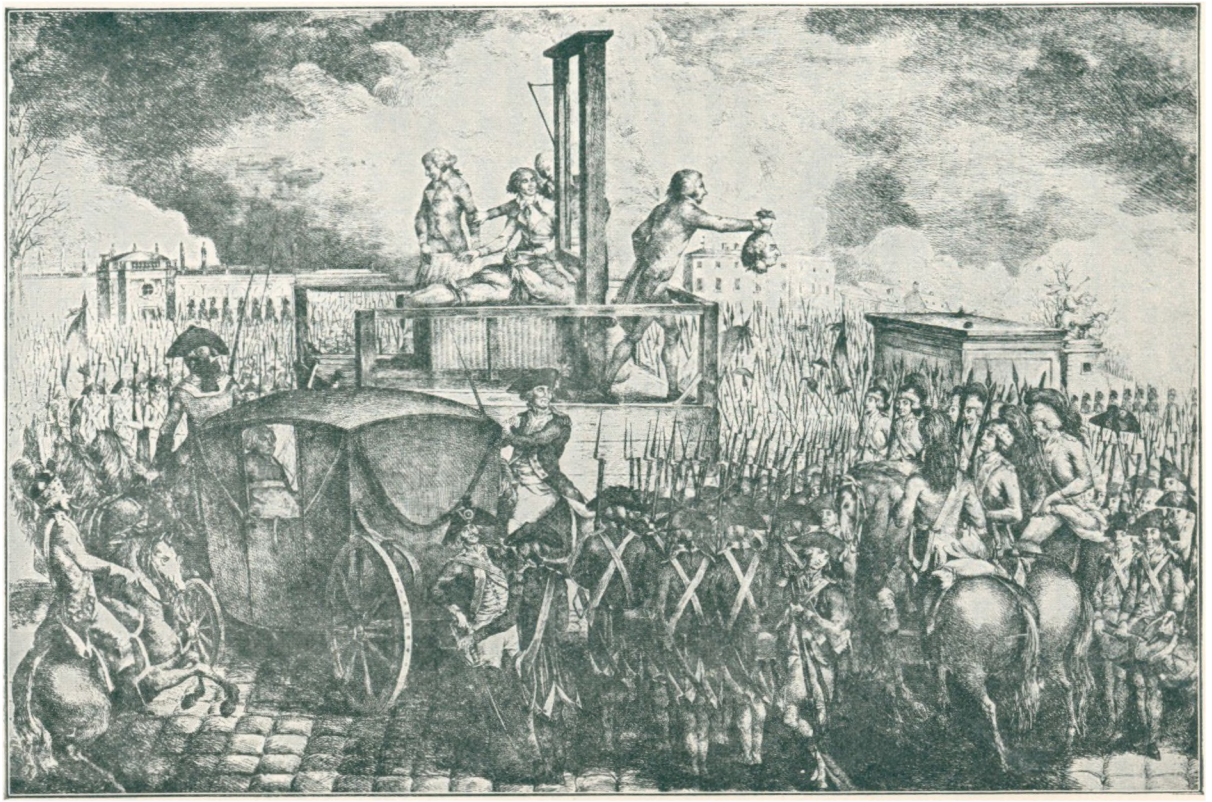

Ludvig XVI's Henrettelse.

Og selve Revolutionen skifter Karakter. »Broerne er brudt af«, der er »ingen Vej tilbage«, skriver et Medlem af Konventet. Men Vejen fremad trædes i vildt og mørkt Raseri! Det samme Raseri, der tvinger dem ind i Rædselsherredømmet, fører dem unægtelig til Sejr over Europas »Tyranner«; de har dømt en Konge til Døden, og nu maa de slaa alle Jordens Konger til Jorden. Døden er dem vis, dersom de ligger under; de sætter derfor Ryg mod Ryg og danner et Slags *Kongemorder-Oligarki;* først efter at en ganske anderledes »Tyran«, Bonaparte, har taget Magten i sin stærke Haand, føler de sig trygge; hans haardhændede Regimente beskytter dem mod Repressalier.

De videre Følger af Afstemningen den 17de Januar er evindelige Krige, Rædselsherredømmet, Oligarkiet, og tilsidst Enkeltmands-Diktaturet. Mon det egentlig var Maalet, da Revolutionens Morgenrøde i 1789 begyndte at gry?

SEKSOGTYVENDE KAPITEL.

Dumouriez' Forræderi.

Januar—April 1793.

Den 21. Januar, Partierne og Europa. Europa rejser sig mod Frankrig. Gironden giver efter for Velfærdspolitiken. Danton og Gironden. Velfærdsforanstaltninger. Dumouriez er utilfreds. Oprøret i Vestfrankrig; Vendée. Dumouriez' Forræderi. Bjerget søger at indføre Diktaturet. Dumouriez kaster Masken, og Girondinerne er fortabte.

Den 21de Januar var en Sejr for Bjerget. Forgæves havde Vergniaud og Barbaroux stemt for Døden; der havde ikke behøvedes mere, end at de vilde appellere Dommen til Folket, for at Klubberne kunde beskylde dem for hyklerisk at have villet »frelse Tyrannen«. Mange af deres Venner havde iøvrigt stemt mod Døden: de var da alle mer eller mindre forklædte »Fjender af Folket«. Dette forgiftede Vaaben vil Robespierre og hans Tilhængere benytte imod dem.

Desuden var Europa nu endelig bestemt paa at danne en Koalition; en af Generalerne var godt paa Veje til at blive Forræder; de gamle Grænser truedes derved endnu en Gang, og endelig udbrød der Borgerkrig i Vestfrankrig. Denne vanskelige Situation nødvendiggør »Velfærds«-Systemet. Girondinerne er villige til at støtte det, men da de stadig staar vaklende, synes de kun lidet egnede til at tage Ledelsen i deres Haand, og det varer da heller ikke en Maaned, før Robespierre har faaet dem jaget ud af alle deres Stillinger, i Forsvars-Komitéen saa vel som i Forfatnings-Udvalget. Deres Fald bliver Resultatet af deres Fejl, men ogsaa af den almindelige Situation, som vi derfor maa standse ved.

* * *

To stærkt opstemte Marseillanere skriver samme Aften, som »Tyrannens« Henrettelse har fundet Sted: »*Kongerne er døde*«. Men Kongerne vilde ikke dø.

Nu har de desuden et Paaskud i den »Misgerning«, der af England straks betegnes som »den afskyeligste, den mest gru-

fulde, Historien kan opvise« (man har rent glemt, at Karl I blev halshugget i Whitehall).

England vil sætte alt ind paa at forhindre Frankrig i at sætte sig fast i Antwerpen. Men Danton, der ikke rigtig har kunnet bestemme sig for at gaa med til *de naturlige Grænser*, anerkender dem nu med fuld Honnør: *Naturen har angivet Frankrigs Grænser: Vi vil naa dem paa fire Steder: ved Atlanterhavet, ved Pyrenæerne, ved Alperne og ved Rhinen.* Det betød det samme som at inddrage Nizza, Savoien, Genéve, det schweiziske Jura, den Del af Tyskland, der laa Vest for Rhinen, hele Belgien og en Del af Holland.

England var rasende og protesterede, men Konventet tog slet ingen Notits deraf og gav den 29de Januar Dumouriez Ordre til at gaa mod Holland. Det bevirkede, at England tog Affære, og ogsaa fik Spanien, hvor »Kongemordet« havde vakt en Ophidselse af saa at sige religiøs Art, draget med.

Endvidere knyttedes Forbundet mellem de tyske Fyrster, der et Øjeblik havde syntes at skulle opløses, igen fastere. Den 23de Januar havde Rusland og Preussen delt et nyt Stykke af Polen. Østrig lader til at finde sig i det, efter at man har lovet at holde det skadesløst med Flandern, Alsace og Lorraine, og England er blevet stillet tilfreds med Haabet om Antwerpen. Det er det engelske Guld, der betaler Fastlandets Hære; det flyder overalt: i Madrid, i Turin, i Neapel, i Wien, i Berlin. Endelig erklærer ogsaa den tyske Rigsdag Frankrig Krig. Kongens Død er det mere følelsesmæssige Paaskud, den nye Læresætning om de naturlige Grænser er en vægtigere Grund, og endnu mere vejer Haabet om snart at kunne partere det »opløste Land«.

Og straks ser det ud, som om dette Haab skal gaa i Opfyldelse. Næppe er Dumouriez den 17de Februar trængt ind i Holland, før han bliver nødt til at trække sig tilbage. Østrigerne er gaaet lige mod Belgien; Miranda, der belejrer Maestricht, opgiver skyndsomt Belejringen den 3. Marts og trækker sig tilbage til Liège i en saadan Uorden, at Østrigerne to Dage senere jager ham bort derfra. Den 8de Marts bliver Dumouriez kaldt tilbage for at forsvare Bruxelles; han er rasende, mindre paa Europa end paa Konventet, der har ladet Kongen myrde, og skønt han endnu ikke har høstet de Laurbær, der behøves til det Statskup, som han paatænker, er han nu mere fast besluttet paa det end nogensinde før. Den 12te Marts er han saa forbitret paa Konventet, at han ikke mere kan styre sig,

og han begaar den Daarskab at sende Forsamlingen et Brev med en Irettesættelse, der nærmest tager sig ud som en Krigserklæring.

* * *

Det var et forfærdeligt Slag for hans Venner Girondinerne. De blev da ogsaa overvældede af disse Begivenheder, som Robespierre forstod at udnytte paa den mest snedige Maade.

Bjerget vilde Kamp paa Liv og Død, især da Girondinerne lod til at finde Bistand hos alle de mange, som var utilfredse med Forholdene.

Ganske vist lod Højre sig paa samme Tid lidt efter lidt puffe ud fra de Poster, det havde besat.

Blandt Ministrene havde Garat sluttet sig til Bjerget, og den »gode Papa Pache«, Rolands forhenværende Drabant, der havde overtaget Krigsministeriet efter Servan, havde pludselig gjort Front mod sine tidligere Velgørere og var sunket saa dybt som til at blive ikke længer Dantons, men Marats haandgangne Mand. Det havde bragt Ægteparret Roland i en meget mislig Situation. Manon var ved at tabe Holdning og Værdighed: »Den Køter Marat lod hende ikke have Fred et Øjeblik«, skrev hun den 25de December. »Jeg tror næppe«, tilføjede hun, »at man har skrevet værre Ting om Antoinette, som man nu sammenligner mig med og nævner mig efter«. Hun havde efter de bedste Romanmønstre tilstaaet Roland sin platoniske, men brændende Kærlighed til Buzot; den gamle Stakkel havde taget hende Tilstaaelsen meget ilde op. Udslidt og fortvivlet indgav han sin Afskedsbegæring. Derved fik Bjerget Flertal i Ministeriet, thi nu var der kun Lebrun og Clavières — og hvor svage var de ikke — tilbage til at repræsentere den girondinske Politik.

Robespierre og Marat vandt Terræn — lidt for meget efter Dantons Mening; han havde nemlig gerne søgt at nærme sig Girondinerne. For Resten drømte han om en almindelig Sammenslutning mod den ydre Fjende, der truede Fædrelandet. Han gjorde de indledende Skridt, fik Konferencer i Stand, men Mme Roland var ikke af dem, der kunde glemme, og hendes Tilhængere delte hendes Had. »Alt andet«, udbrød Guadet ligefrem, »alt kan vi gaa med til, men Morderne og *deres Medskyldige* skal ikke slippe fri for Straf«. Det var Danton, han sigtede til. Denne saa skarpt paa Guadet og sagde: »*Du kan ikke tilgive, Guadet, derfor vil du gaa til Grunde*«.

Det var hele Landets vanskelige Situation, der havde faaet Danton til at gøre dette Forsøg. Han havde været i Belgien og været Vidne til Invasionen og vilde derfor, at Konventet skulde lade sine indbyrdes Stridigheder ligge og sætte alle Kræfter ind paa at skabe nye Hære, skaffe Penge og støbe Kanoner.

Men medens Danton kun forlangte Soldater, forlangte Robespierre allerede *Lænker* til »Udlandets Medskyldige«. Sektions-Raadene raabte paa, at det frem for alt var nødvendigt at oprette en *Revolutions-Domstol*. Nogle Girondiner var imod det. Vergniaud udbrød: »Det er Inkvisitionen om igen, tusind Gange forfærdeligere end Venedigs«. De afviste ligeledes Forslaget om Dannelsen af en *Velfærdskomité;* de syntes at *Forsvars-Kommissionen*, i hvilken de havde Magten, var tilstrækkelig.

Man vilde tvinge dem og forberedte en »Dag«; det skulde være den 10de Marts. Den mislykkedes fuldstændig, men da Østrig erobrede Liège, blev Folkestemningen oprørt, og Konventet blev rusket op. Robespierre beskyldte Forsamlingen for ved sin Overbærenhed at være Skyld i det hele, og Danton, der altid var parat til at fare frem med Vold, støttede ham og fik saaledes vedtaget den Lov, hvorved *Revolutions-Domstolen* oprettedes. Som bekendt dømte denne Domstol Aaret efter — næsten paa Dato — Danton til Døden.

Grundstenen var altsaa lagt til Rædselsherredømmet, nu manglede man bare *Velfærdskomitéen*. *Forsvarskommissionen* vilde ikke vide noget af den, men netop fordi Girondinerne havde Majoriteten i denne sidste, satte Bjerget alt ind paa at faa Kommissionen knust; Guadet, som Robespierre ikke kunde fordrage, var dens Formand. Vil han og hans Tilhængere kunne holde Stillingen? Pludselig den 14de tilføjer Dumouriez den et skrækkeligt Slag; hans omtalte skæbnesvangre Brev kommer. Kommissionen undertrykker det og sender Danton og Delacroix til Dumouriez for at bringe ham tilbage til Pligtens Vej. Hvis han gør Alvor af sine Trusler, er Gironden kompromitteret og fortabt.

Dumouriez vilde først gøre Alvor af sine Trusler, naar han havde vundet en Sejr, og han spejdede derfor efter en Chance; han troede ogsaa at have fundet den ved Neerwinden den 20de Marts; det saa et Øjeblik ud, som han skulde sejre, men de Frivillige lystrede ikke paa hans Fløj, de begyndte at vige, og han maatte trække sig tilbage.

Da han nu ikke kunde komme til Paris med Sejrspalmerne i Hænderne, bestemte han sig til at drage til Paris uden Sejrspalmer. Det var med Nød og næppe, at Danton fik ham til at sige Forsamlingen et Par Ord til Undskyldning.

Og nu var det for Resten for sent; Nederlaget ved Neerwinden havde drevet Konventet til det yderste, og den 25de var den berømte *Velfærdskomité* blevet dannet; for at Overgangen ikke skulde føles alt for stærkt, blev Girondinernes Førere valgt ind i den, men de var ikke mere i Majoritet, og der er ikke gaaet mange Uger, før Komitéen »foretager en Renselsesproces« og smider de girondinske Medlemmer paa Porten.

Fra nu af har Girondinerne mistet hele deres Magt. Det maa nærmest betragtes som et Mirakel, at de endnu i seks Uger kan holde deres Pladser i Konventet.

* * *

Mere og mere nødvendiggjorde Forholdenes Udvikling Velfærdspolitiken og skadede de faldne Magthavere. To vidt forskellige Begivenheder skal oven i Købet paa dette Tidspunkt fuldstændig retfærdiggøre denne Politik — Oprøret i Vestfrankrig og Dumouriez's aabenlyse Forræderi.

Endnu inden Liège var faldet, havde Konventet forsøgt at sende nye Styrker op til Forsvar for den truede Nordgrænse. Man kunde ikke mere gøre Regning paa at hverve Frivillige og havde derfor den 25de Februar vedtaget en Lov om, at *der ved Lodtrækning skulde udtages 300,000 Rekrutter*. Denne første Udskrivning vakte stor Misfornøjelse overalt i Landet. I de Egne, hvor Revolutionen havde vundet Tilhængere, foregik Udskrivningen uden større Vanskeligheder, men paa andre Steder blev Udskrivningen den Gnist, der tændte.

Bocage-Egnene (Skovstrækningerne i Vendée, Maine og Normandiet) ovre mod Vest havde altid ligget langt udenfor Tidsstrømningerne. Indbyggerne var uciviliserede Bønder; der var intet Borgerskab, og over Bønderne stod smaa Landadelsmænd, hvis Levevis lignede Bøndernes, og rundt i Præstegaardene sad der meget afholdte Sognehyrder. Man forstaar saa godt, at Kirkens borgerlige Forfatning i langt højere Grad end selve Revolutionen havde gjort Indtryk paa Befolkningen her. Vendée ventede kun paa en Lejlighed til at rejse sig mod det

»sataniske« Regimente. Marquis de la Rouerie's Oprørsforsøg havde tydelig vist, at Landet var undermineret, lige parat til at springe i Luften.

Loven af 25de Februar blev den direkte Aarsag. Nu var det ikke nok, at den skændige Revolution forviste »de gode Pastorer«, nu skulde den ogsaa tage »Knøsene« med sig og gøre dem til Djævelens Soldater. Nej, skulde man slaas, saa vilde »Knøsene« alligevel hellere slaas med Djævelen.

Gendarmeriet havde villet sikre sig »Knøsene« med Magt, og saa var det kommet til Sammenstød. Disse Bønder dannede et Slags Land-Demokrati; deres første Fører var en Vognmand, Cathelineau hed han, et hæderligt, gudhengivent, uslebent og godt Menneske. Han fik Bønderne i Saint Florent til at gøre Oprør, og i mindre end en Uge stod hele Bocage-Egnen i Vendée i lys Lue.

Til at begynde med mærkes intet til Royalisme; de kæmpede »for Religionen, som disse Hallunker i Paris vovede at angribe«. Foruden Smaafolk som Cathelineau, Stoflet og Gaston var der ogsaa enkelte af de mindre Landjunkere, der stillede sig i Spidsen for Oprøret, f. Eks. Bonchamps, Lescure, Elbée, Larochejaquelin og Charette. Det hele kom ganske bag paa Regeringen, der i disse Egne kun disponerede over Nationalgardisterne i de omliggende Byer og nogle faa Linjebatailloner, som Oprørerne snart fik gjort det af med, og det varede ikke længe, før hele Anjou havde rejst sig. Endnu inden der var gaaet to Maaneder, var »Knøsene« Herrer i de mindre Byer Châtillon og Bressuire, og Bonchamps, en tidligere Officer, og hans Venner satte lidt System i Oprøret, og der dannedes tre forskellige Hære, en under Bonchamps ved Loire, en anden under Charette noget sydligere nede i de sumpede Egne, og mellem disse to »den store katolske Hær«, der førtes af Elbée.

Angers og Nantes var allerede i Begyndelsen af Marts stærkt truet, og i Bretagne og Normandiet gærede det. Det oprørske Vestfrankrig kunde let smitte de andre Dele af Landet, saa at ogsaa Sydfrankrig, hvor Bølgerne allerede gik højt, kom til at staa i lys Lue, lige fra Bordeaux til Toulon, fra Marseille til Lyon. Borgerkrigen truede virkelig fra alle Kanter.

* * *

Og nu var Dumouriez' Forræderi oven i Købet en Kendsgerning. Han var traadt i Forbindelse med Prinsen af Koburg, der stod i Spidsen for den østrigske Hær. Hvis Prinsen vilde gaa ind paa ikke at overskride Frankrigs Grænser, vilde Dumouriez overlade ham Belgien, som han derpaa ogsaa rømmede. Den 26de Marts traf han i Tournay tre fremragende Jakobinere; sejrssikker og ophidset af Vrede begik han den utrolige Dumhed at afsløre sine Planer for dem: han vilde gaa mod Paris, lukke deres Kluber og »befri« Forsamlingen for deres Tyranni. Derefter skrev han et nyt Truselsbrev til Beurnonville, der imidlertid var blevet Krigsminister.

Konventet blev paa denne Maade underrettet, og med den dobbelte Fare for Øje — Oprøret mod Vest og Forræderiet mod Øst — holdtes det ene ophidsede Møde efter det andet. Girondinerne, der af et oprigtigt Hjerte var Revolutionen hengivne, og som i hvert Fald ikke vilde staa hverken som de oprørske Katolikkers eller den forræderske Generals Medskyldige, maatte nu, hvor tungt det end faldt dem, gaa med til alt, hvad Bjerget forlangte; den 19de Marts erklæredes Præsterne og de adelige for fredløse, den 21de besluttedes det, at der i hver Kommune skulde udnævnes en *Revolutions-Komité*; Lovene af 28de Marts og 5te April erklærede Emigranterne for landsforviste for bestandig, og den 5te April dannedes en *Revolutions-Hær*, der skulde opretholde Ro og Orden i Landet. Med andre Ord: i Løbet af tre Uger var hele Rædselsherredømmets Maskineri sat paa Benene. Og saa vælges da den egentlige, den berømte *Velfærdskomité*, bestaaende af 9 Medlemmer, og for første Gang faar den tildelt udøvende Myndighed. Marat havde udtalt: »Med Magt maa vi tvinge Friheden igennem; det er en absolut Nødvendighed, at vi indfører en foreløbig *Frihedsdespotisme for at undertrykke de kronede Hoveders Despoti*«. Den 6te April træder den nye Komité sammen, udstyret med diktatorisk Myndighed, men ikke en eneste Girondiner bliver valgt ind i den; Danton er Herre, indtil han kort efter fortrænges af Robespierre. Gironden har faaet Naadestødet.

Dens uhjælpelige Undergang fremkaldtes derved, at Dumouriez' nu satte Kronen paa sin Forbrydelse. Fire Konventsmedlemmer og Krigsministeren var blevet sendt op efter ham; de skulde med det gode eller med det onde føre ham for Konventets Skranke. Den 4de April udleverede han dem til Østrigerne, hvorefter han forsøgte at faa Hæren til at gøre Oprør. Forsøget mislykkedes imidlertid, og han maatte søge Tilflugt i den fjendtlige Lejr.

Girondinerne desavouerede ham af et oprigtigt Hjerte; men de havde i sin Tid bragt ham i Vejret og støttet ham, og Forargelsen over dette uhørte Forræderi faldt knusende paa dem. De er udstødt af Komitéerne og er nu mistænkte for Fjendskab mod Republiken. Klubben kalder dem for »Pitts og Koburgs Medskyldige«. Fra nu af er det afgjort ude med dem. Robespierre lurer med sine smaa grønne Øjne paa sit Bytte, og Marat udpeger dem under frygtelige Forhaanelser til Folkets Hævn.

SYVOGTYVENDE KAPITEL.

Girondens Fald.

April—Juni 1793.

Kampagnen mod Girondinerne. Gironden forsvarer sig; Marat for Revolutionsdomstolen. Kommune-Raadet contra Konventet. Marat frikendes. Tolv-Mands-Kommissionen. Oprøret den 31. Maj. Den 2. Juni; Konventet som Fange. Optrinet paa Karussel-Pladsen. »Kanonerer, hold jer parat«. Konventet udleverer Girondinerne.

»Brissot og Gensonné maa prøve Guillotinen; de trænger til at lære den lidt nærmere at kende«, siger Carrier til Garat i Maj 1793.

Girondinerne var stadig i Vejen. Man maa lade Bjerget, at det havde et klart Overblik over Situationen; Frankrig vilde ikke lege med mere; den 26de Marts skriver Jeanbon, der er sendt ud i Provinsen, til Barère: »*Overalt er Folk trætte af Revolutionen*«; deraf sluttede man saa, at man — for at tvinge den »trætte« Befolkning til at lege med — maatte proklamere »den store Velfærdslov« og sørge for, at den sejrede, og da nu Girondinerne nok gik med til visse Forholdsregler, men alligevel gjorde Modstand, blev Velfærdspolitikens første Opgave derfor at skaffe sig af med dem.

Kampagnen mod dem antog en meget voldsom Karakter. Højre havde været dum nok til at angribe Danton, og han bestemte sig saa til at slutte sig til dets Modstandere. »For at redde sig og sine«, skriver Garat, »var han bestandig parat til at overskride Rubicon«; han havde ladet sin tro Næstkommanderende, Desmoulins, udgive en sjofel og ondskabsfuld Piece, *Brissotinernes Historie*, hvori denne Fusentast (han skulde bittert komme til at fortryde det) forlangte, at »Brissotinerne skulde udspys af Konventet«, og i Løbet af faa Dage blev Piecen trykt i 4000 Eksemplarer. Marat tog naturligvis fat med fordoblet Kraft; han var nu svært ovenpaa; som Formand i Jakobinerklubben stemplede han dem i en Henvendelse til Departementerne som disse »Forrædere«, der havde villet frelse Tyrannen ved at stemme for, at Dommen skulde appelleres til Folket. Girondinerne

svarede med et velrettet Stød: den 13de April anklagede de Marat for ved sin Henvendelse til Departementerne at ville ophidse Befolkningen til Mord, og de fik Forsamlingen til at indstævne *Folkevennen* for Revolutionsdomstolen.

Fjendens uventede Held gjorde Kommune-Raadet aldeles rasende. Denne Forsamling, der »vendte sig mod sit eget Spy« skulde have sig en ordentlig Forskrækkelse. Det gjaldt om at skræmme Borgerskabet; Folket sultede, og selv de mest yderliggaaende Deputerede havde ikke andet at stoppe i de sultne Munde end den klassiske Rhetoriks skønne Fraser: »Fabricius' Hytte har intet at misunde Crassus' Palads«, sagde Robespierre. Kommune-Raadet vilde endnu en Gang benytte sig af de oprørske tomme Maver til at gøre det borgerlige Konvent bange. Den 18de indfandt Pache — der var gaaet af som Krigsminister (paa Grund af sin fuldkomne Udygtighed), men som saa var blevet udnævnt til Paris' Maire — sig i Konventet; han overbragte et Andragende om Indførelse af *Maksimumsloven*, saa at Salgspriserne ikke kunde overstige et vist fastsat Maksimum; det var en rent socialistisk Forholdsregel, støttet paa fuldkomment kommunistiske Argumenter: »Det kan ikke nytte, man paaberaaber sig Ejendomsretten; *Jordens Grøde tilhører, lige saa vel som den Luft, vi indaander, alle og enhver*«.

Sligt var det forfærdeligste, man kunde byde Forsamlingen; Andragendet henvises til et særligt Udvalg, hvorpaa Kommune-Raadet erklærer sig »*i Revolutions-Tilstand*, indtil de nødvendige Levnedsmidler tilsikres Befolkningen«. Konventet giver efter for denne Trusel og vedtager den 4de Maj *Maksimumsloven*. Fra nu af ved Kommune-Raadet tilfulde, hvad det formaar.

* * *

Raadet havde lagt et stærkt Pres paa Domstolen for at faa Marat frifundet; hans Proces var en forfærdelig Forargelse for Klubberne, hans Frifindelse vilde være ensbetydende med en Dom over Girondinerne. Den 24de April blev han frifundet. De Scener, der udspilledes ved denne Lejlighed, er ikke til at gengive. »*Folkevennen*« blev i et sandt Popularitetsvanvid baaret paa Folkets Skuldre fra Justitspaladset til Tuilerierne, fra Anklagebænken til sin Plads i Konventet og derfra til sin Formandsplads i Jakobinerklubben. Pludselig blev Døren til Ridehuset slaaet ind, og den forfærdede Forsamling saa ham, den nylig havde stødt fra sig, komme til Syne, baaret paa Mæng-

dens Skuldre; hans olivenfarvede Hovede er kronet af Laurbær — en Cæsar i Pjalter. Et ondskabsfuldt Smil kruser hans Læber — Hævnen er nær — han taler, man tiljubler ham, og efter at han har ydmyget sine Anklagere tilstrækkeligt, fortsætter han sit Triumftog, stadig baaret af Mængden, til Jakobinerklubben, hvor denne Forherligelses Slutningsscene udspilles.

Girondinerne lod sig ikke forknytte, men de blev i den Grad rasende, siger Levasseur de la Sarthe, at de fuldstændig tabte Hovedet. De for haardt løs mod Paris i Taler, som der ingen Handling stod bag ved.

Og mens de holdt Taler, handlede Kommune-Raadet. For at foretage det paatænkte Kup maatte det have en Hær; vel havde man ved Lov afskaffet Overkommandoen i Nationalgarden, men nu udnævnte Raadet alligevel til dens Chef en Fyr, der hed Boulanger, en tidligere Skrædersvend, som blev gjort til General.

Det var et ganske haandgribeligt Overgreb, og Hensigten var klar. Konventet blev da ogsaa bange for, hvad der kunde ske, og Girondinerne foreslog to Forholdsregler, dels at opløse Kommune-Raadet, dels at indkalde Konventets Suppleanter i Bourges; derved vilde Oprøret, som forberedtes for alles Øjne, enten blive afværget eller løbe ud i Sandet. Men Forsamlingen flagrede bogstavelig talt rundt om Kommune-Raadet, som Fuglen flagrer fortryllet rundt om Boa-Slangen, der lurer paa den; Konventets Optræden virkede »krampagtigt«, skriver en af Bjerget den 18de Maj. Barère mente at kunne faa Sagen jævnet ud ved at foreslaa, at der valgtes en *Undersøgelseskommission bestaaende af 12 Medlemmer*, som skulde undersøge Situationen.

Dette kunde godt tages som en Skrinlæggelse, men det var nu ikke Girondinernes Agt. Tolv-Mands-Kommissionen valgtes den 24de Maj, og det var Højre, der gik af med Sejren; straks den første Dag vedtoges det, at Konventets Garde skulde forstærkes, og at Hébert, der med Titel af Prokurørsubstitut var Sjælen i Kommune-Raadet, skulde arresteres. Da der den 27de kom en Deputation fra Kommune-Raadet og paa en meget udfordrende Maade forlangte Héberts Frigivelse, svarede Isnard, der havde Forsædet i Forsamlingen, med at udgyde al sin Harme over dem. I sin Tale (der tilsidesætter alt Maal og Maade) faar han endelig Afløb for alt det Had, hans Parti maatte føle efter i saa lang Tid at have været bundet paa Hænder og Fødder ved Forsamlingens Fejghed. »Det vil jeg sige jer i hele Frankrigs Navn, hvis det nogensinde skulde ske, at Na-

tionens Repræsentanter led Overlast under en af disse Folkeopstande, som nu bestandig gentager sig siden den 10de Marts, uden at Øvrigheden har givet Forsamlingen Underretning, *saa vil Paris blive tilintetgjort, ja det ganske Frankrig vil hævne en saadan Misgerning, og det vilde ikke vare længe, før man maatte spørge sig selv, paa hvilken Bred af Seinen Paris havde ligget*«.

Stakkels Folketribuner, der troede, de kunde skræmme med Floskler! Men saa overnervøst paavirkelig var Forsamlingen, at den under mægtigt forvirret Røre tiljublede Formanden sit Bifald og opretholdt Héberts Arrestation. Girondinerne troede, de havde vundet Spillet, og forlod Salen. Men Hérault de Séchelles, der indtog Isnards Plads som Formand, havde nu i Sinde at føje Andragerne: »*Fornuftens Magt og Folkets Magt er et og det samme*. Hvad I kræver af os, er en Øvrighedsperson og Retfærdighed; Folkets Repræsentanter vil give Eder det«. Og pludselig skred Velfærdskomitéen ind og opnaaede, at Forsamlingen, hvor der nu kun var 100 Medlemmer tilstede, satte Hébert paa fri Fod og — hvad mere var — ophævede Tolv-Mands-Kommissionen. De girondinske Deputerede, der for tidligt var gaaet deres Vej, fik i Løbet af Aftenen gennem Skraalene paa Gaden at vide, at man havde berøvet dem deres sidste Vaaben.

* * *

Dagen efter, den 28de Maj, tog de Vaabenet tilbage. De var mødt fuldtalligt op og fik omstødt Dekreterne fra den 27de og igen indsat Tolv-Mands-Kommissionen.

Men hvad brød de sig om det oppe paa Raadhuset? Kommune-Raadet var fast besluttet paa — og denne Gang ogsaa forberedt paa — et Kup.

Oprøret begynder om Aftenen den 30te Maj. Sektions-Raadene i Paris (det er samme Fremgangsmaade som den 10de August) vælger Kommissærer, der samles i Ærkebispegaarden hvor der var nem Forbindelse med Raadhuset; denne Komité lader Portene lukke og ringer med Stormklokken. Det lovlige Kommune-Raad afventer velvilligt Oprørskomitéens Sammentræden, og til Belønning kommer Kommissærerne den 31te ved Daggry og meddeler Raadet, at det atter har »Folkets« Tillid paa Betingelse af, at det paatager sig det Hverv at haandhæve »den hellige Frihed og den hellige Lighed«. Der ringes med

Stormklokken, Alarmtrommen gaar, Folket kaldes under Vaaben; der betales 40 Sous om Dagen til Oprørssoldaterne, og der er selvfølgelig nok, der gerne vil tjene de Penge, og det Folk af den rette Art. Tilsidst udnævnes der en Chef for denne Styrke; han er ganske ukendt og hedder »General« Hanriot.

Allerede den 30te om Aftenen havde Stormklokken ringet til Oprør. Girondinerne vilde ikke lade sig slaa ihjel i Nattens Mulm, og de troede, skriver Louvet, at Faren var overhængende; derfor krøb de i Skjul, men da Dagen gryede, kunde intet holde dem tilbage i deres Gemmesteder. Tidligt om Morgenen den 31te begav de sig til Tuilerierne (Forsamlingen havde nu faaet Lokale i det forhenværende Hof-Teater), hvor de i den nye Mødesal kun fandt tre Medlemmer af Bjerget. Danton var der; han sagde, han var ganske rolig: »Det bliver ikke til noget«. Men hans Ansigt viste tydeligt, hvad han tænkte, og Girondinerne læste deres Dom deri. »Ser du«, sagde Louvet til Guadet, »hvor hans modbydelige Fjæs lyser ved Tanken om det forfærdelige, der vil ske?« »Ja, det bliver nok i Dag, at Clodius forviser Cicero«. Lige til deres sidste Stund havde de »*De Viris illustribus*« paa Læben.

Salen fyldtes lidt efter lidt. Guadet, der var Sekretær, satte sig op ved sin Pult, »en modig Handling«, skriver Thiers; han maatte vente, at Pulten blev en Gabestok for ham.

Konventet sendte Bud efter Mairen og Indenrigsministeren, og Garat forsikrede beroligende, at Oprøret kun var af rent »*moralsk*« Karakter. (I Aarene 1789 til 1799 møder man en hel Række Udtryk af den Slags, som vilde fryde enhver med Sans for Humor, dersom de ikke havde faaet saa mange Hoveder til at falde). Pache erklærede paa sin Side, at alt var roligt, og at ingen »vilde vove« at løsne et Kanonskud, saa længe han var i Live. Han havde ikke endt sin Tale, før der lød Kanonskud. Det var Hanriot, der *vovede* det.

Imidlertid indfandt der sig Deputationer med Andragender (Programmet er stedse det samme paa disse »Dage«). Trods Garats Forsikringer lod deres Hensigter til at være alt andet end blot »moralske«, thi de var væbnede til Tænderne. Guadet lod sig ikke forbløffe; han stod frem og sagde, at Paris var i »en Haandfuld ophidsende Oprørsstifteres Magt«., de forlangte, at Tolv-Mands-Kommissionen skulde afskaffes; man burde, sagde han, tværtimod give den forøget Myndighed, saa man kunde faa Klarhed paa, hvem der havde vovet at ringe med Stormklokken og affyre Kanoner. Couthon forsvarede Paris og

angreb Tolv-Mands-Kommissionen. Han vandt Bifald hos Mængden, der var trængt ind i Salen, og som haanede »den Skurk Isnard« og Tolv-Mands-Kommissionen og forlangte, at 22 Deputerede skulde sættes under Anklage. Midt under den forfærdelige Forvirring, der opstod, foreslog Grégoire, som førte Forsædet, at Forsamlingen skulde gøre Overbringerne af Andragendet den Ære at indbyde dem til at overvære Mødet.

Barère, der altid — lige fra Kongens Proces og indtil den 9de Thermidor — er den, der i de kritiske Øjeblikke retter Naadestødet mod Modstanderne, optraadte nu og foreslog med sin blide Stemme paa Velfærdskomitéens Vegne, at Tolv-Mands-Kommissionen skulde afskaffes, hvad der betød det samme som at udlevere de 22 Deputerede.

Man gav sig til at forhandle midt i alt Spektaklet. Dagen slæbte sig hen. Endelig steg Robespierre op paa Talerstolen og forlangte, at de 22 skulde arresteres; men som sædvanlig indhyllede han det dødbringende Forslag i lutter Omsvøb. »Kom dog nu med Forslaget«, raabte Vergniaud utaalmodigt til ham. — »Ja«, svarede Robespierre, saaret og irriteret, »*Jeg skal komme med Forslaget, og det skal ramme Jer*«, og uden videre Omsvøb forlangte han deres Hoveder.

Forsamlingen havde ingenlunde i Sinde at skænke ham dem, men henimod Klokken 10 om Aftenen, da — som Durand de Maillane skriver — »alle Salens Udgange var spærrede af den væbnede Mængde«, gik den med til at afskaffe Tolv-Mands-Kommissionen.

Man forsikrede Folket, at dets Krav var sket Fyldest. Paris blev illumineret, men Oprørets Ledere sagde aabenlyst, »at man var kun naaet Halvvejen, at man maatte have en Ende paa det med det samme og ikke lade Folket afkøles«.

* * *

»Borgere, staa fast! Fædrelandet er i Fare, I maa yde det alt«. Denne Proklamation blev slaaet op den 1ste om Morgenen. Den 1ste var en Søndag; da kunde der ikke foretages noget; men Hanriot, som ingen krummede et Haar paa, organiserede sin Hær. Marat var meget skuffet den 31te og bestemte, at han selv vilde tage Affære. Da Aftenen kom, luskede han alene op i Raadhustaarnet og gav sig til at ringe med Stormklokken. Det var *Folkevennen*, der fra først til sidst ledede Oprøret den 2den Juni.

Robespierre.

Man havde i Løbet af Søndagen sikret sig nye Styrker. En Del ophidsede Frivillige, der var paa Vej til Vendée, fik Ordre til at vende om og marchere mod Paris, hvor de først skulde straffe Forræderne, før de kunde slaa Oprørerne mod Vest. Allerede fra Kl. 9 om Aftenen belejrede en væbnet Folkemængde

Konventet. Grégoire var i samme Time i Færd med at oplæse et nyt Andragende fra de 48 Sektioner, som forlangte, at der skulde rejses Anklage mod »Tolv-Mands-Kommissionen, dem, der havde staaet i Forbindelse med Dumouriez, og dem, der bragte Provinsens Indbyggere til Oprør mod Hovedstadens«.

Forsamlingen henviste Andragendet til et Udvalg, men henimod Midnat hørtes Vaabenklirren: det var Hanriots Bataillon er, der tog Opstilling rundt om Tuilerierne og gjorde sig rede til Kampen; ved Morgengry var 60 Kanoner rettede mod Slottet, de Frivillige holdt Karruselpladsen besat, og over 80,000 Parisere belejrede Udgangene. Naar man i de tidlige Morgentimer slap de Deputerede ind, var det som i en Rottefælde.

Af de 22, der var udpegede til Proskription, kastede to sig modigt i Afgrunden; det var Barbaroux og Lanjuinais; men ogsaa Isnard, Lanthenas, Abbé Fauchet og Dussaulx, som alle var »mistænkte«, indfandt sig. Lanjuinais optraadte beundringsværdigt den Dag; midt i en Storm af Hujen og Hyssen tog han Offensiven og holdt en glimrende Tale, hvor han protesterede mod Voldsfærden, forlangte, at man skred ind mod Oprørs-Autoriteterne, angreb Kommune-Raadet, og trods de stadige Fornærmelser, der regnede ned over ham, forlod han først Talerstolen efter at have sagt alt, hvad han vilde sige.

Nu kom Turen til dem, der havde overbragt Andragendet: »I kender de Forbrydelser, Konventets Oprørsstiftere har begaaet. *Vi staar her for — for sidste Gang — at minde jer om dem*«. De gode Folk drev alligevel deres Uforskammethed for vidt, og Forsamlingen gik over til Dagsordenen. Saa hævede der sig et forfærdeligt Hyl, Overbringerne af Andragendet og Tilhørerne styrtede mod Dørene, og Repræsentanterne for Sektionerne raabte: »*Lad os saa frelse Fædrelandet. Til Vaaben.*«

* * *

Forsamlingen gennemrystedes først og faldt saa sammen; man søgte forgæves en Udvej. Den snedige Barère troede, han havde fundet den; han foreslog, at de Medlemmer, der var anklagede, frivillig skulde nedlægge deres Mandater. Lanjuinais vilde ikke gaa med hertil, og da Chabot kom med Fornærmelser imod ham, vendte han sig mod den forhenværende Kapucinermunk og sagde: »Naar man i Oldtiden lavede til Ofring, bekransede man Offerdyret med Blomster, før man førte det til Alteret; Præsten slagtede det, Chabot, men han forhaanede det

ikke«. Og da han sagde det, fortæller La Revellière, var det »som en Hædersglorie omgav hans Hovede«. Barbaroux vilde heller ikke indlade sig derpaa. Hans smukke Hovede med det aandfulde Udtryk (»Antinous«, kaldte Mme Roland ham) lignede en Martyrs. »Jeg har svoret at dø paa min Post, og jeg vil holde min Ed«. De Deputerede var »ganske lammede«, skriver La Revellière. Hérault sad tavs som Formand i en stum Forsamling.

Pludselig kom nogle Deputerede harmfulde ind. De havde villet forlade Tuilerierne, men var blevet mishandlede af Pøbelen (Boissy d'Anglas viste, hvorledes hans Klæder var revet i Stykker); man havde jaget dem tilbage til Slottet med Kolbestød.

Barère udbrød: »Lad os vise, at vi er frie og kan gøre, som vi vil. Jeg foreslaar, Konventet fortsætter Forhandlingerne ude blandt Tropperne, der *sikkert* vil beskytte os«.

Hérault rejste sig. Man kan vanskeligt tænke sig en mere repræsentativ Fører end denne smukke, statelige Mand. Med Hatten paa Hovedet gik han hen mod Døren, men de Deputerede fulgte ham med blottede Hoveder, som om de vilde yde deres Fyrste Hyldest.

De var ialt 300 og stod snart i tæt Klynge paa Karruselpladsen. Den 10de August var Ludvig XVI, som man vil huske, lige før han blev styrtet, gaaet den selv samme Vej.

* * *

Derude fik Hérault Øje paa den lange Række Kanoner, og foran den stod Oprørshærens Stab. I Spidsen holdt en General med store Fjerbuske i Hatten; Hérault kendte ham ikke — det var Hanriot; »et barsk og forvrænget Fjæs«, staar der i en Politinotits om ham . . . ., »hidsig og raa, han raaber forfærdelig op, naar han taler«; en Eventyrer, der havde været baade Kirkebetjent, Kammertjener og Brændevinshandler. Medens de Deputerede gik frem med Hatten i Haanden, sad den lille Fyr under sin Fjerbusk og bredte sig paa sin sorte Hest.

Hérault gik hen, hvor han holdt, og talte til ham, »med Høflighed« siger Barère. »Hvad forlanger Folket? spurgte Konventets Formand. »Forsamlingen vil kun dets Vel«. — »Hérault,« svarede den forhenværende Kammertjener, »Folket har ikke rejst sig for at høre paa Talemaader; det forlanger, at I udleverer de 22 skyldige«. — »Saa tag hellere os allesammen!« raabte de nærmeststaaende Deputerede.

»Generalen« svarede ikke; han drejede Hesten og kommanderede »med en Kæft, der vilde kunne faa et helt Regiment til at tie stille«: »*Kanonerer, hold jer parat*«.

Konventet veg for dette; vel agerede de Deputerede Brutus, naar de stod paa Talerstolen, men opofre sig som Decius vilde de ikke. Saa begyndte den stakkels Flok at fare om i sin lukkede Fælde; den løb gennem Slottets Gaarde og Tuileri-Haven og søgte forgæves et Sted, hvor man kunde slippe ud, medens Tropperne spottende saa til og raabte: »*Leve Bjerget! Til Guillotinen med Girondinerne*«. Ved Svingbroen traf de ulykkelige Marat i Spidsen for nogle Soldater. Han fo'r løs paa dem og brølede: »Maa jeg bede jer gaa tilbage til jeres Post, som I saa fejgt har forladt«. Saa vendte de tilbage med »den Køter Marat« lige i Hælene. Tropperne haanede »Gigant-Forsamlingen«, og den maatte finde sig i deres Spot, ligesom de romerske Kejsere i Forfaldstiden havde maattet finde sig i Prætorianernes Spot, før de lod sig myrde af dem. Det var et Slags Forbillede for alle de Statskup, der skulde komme. Hanriot lukkede Dørene for de Deputerede den 2. Juni, den 19. Brumaire er det Murat, der faar dem til at springe ud gennem Vinduerne.

* * *

Til Spot vilde man virkelig gøre dem, førend man tvang dem til selv at decimere sig. Thi næppe var de kommet tilbage til deres Pladser, før de maatte døje en Tale af Couthon, der gjorde lavkomiske Løjer med deres Dødsfare. »Borgere! Alle Konventsmedlemmer kan nu være *fuldkommen sikre paa deres Frihed* ..... Nu, *da I har set, at I har fuld Forhandlingsfrihed*, beder jeg jer ikke om straks at sætte de 22 Medlemmer under Anklage; men lad Konventet dog i hvert Fald udstede en Forordning om, at de skal holdes arresterede i deres Hjem«. En Girondin, der vilde gøre en Ende paa disse Prokuratorløjer, raabte: »Couthon er tørstig, giv ham dog et Glas Blod«.

Og hvem var saa disse 22? Marat gav sig til at regne deres Navne op; han slettede Navne paa Listen, satte dem ind igen, haanleende og legende med sit Bytte. Og blandt de Mænd, der saaledes passerede Revy, var der ikke een, der ikke havde bragt Revolutionen et Skridt fremad. Lanjuinais, der i 1789 havde oprettet den første revolutionære Klub, Rabaud, en af Mændene fra Boldhuset, Vergniaud, Gensonné, Guadet, Isnard, der havde forberedt Kup'et den 10. August, Barbaroux, der havde stor-

met Tuilerierne, Pétion, der havde fremmet Angrebet, Brissot, den »store Brissot« fra 1791, Gorsas og Louvet, de to dygtige jakobinske Journalister fra 1792. Bjerget vedtog Forordningen, »de andre«, skriver Durand, »saa bare til«. Først da det var bleven meddelt udenfor til Pøbelens højrøstede Glæde, at Forsamlingen havde forraadt sine bedste Mænd, lod Hanriot Kanonerne køre bort; Portene til Karruselpladsen blev lukket op, de Deputerede kunde forlade Tuilerierne.

De gik bort, fulgt af Mængdens Sarkasmer. Mer end een af dem havde forraadt sig selv ved at forraade sine Kolleger. Hanriots Kanoner skulde snart køre frem igen.

OTTEOGTYVENDE KAPITEL.

Oprøret i Provinserne.

Juni—Juli 1793.

Opstanden i Departementerne. Forfatningen af 1793; en Mystifikation. Nederlag for Oprørerne i Normandiet. *Føderalismen* kvæles i Sydfrankrig. Danton og Robespierre. Danton fjernes fra Velfærdskomitéen.

»Der siges, at *de* er flygtet til *deres* Hær i Vendée«. Saadan meddeler Couthon den 25de Juni nogle af de girondinske Føreres Flugt. Denne ondskabsfulde Maade at bringe Meddelelsen paa forraader Bjergets Plan: man ønskede at fremstille sine Modstandere som Royalister, der nu — endelig! — kastede Masken. Det vilde kunne tage Brodden fra de mange Protester, der kom til Orde selv indenfor Konventet (75 Deputerede havde højtideligt protesteret), og frem for alt vilde det stille det ventede Oprør i Provinsen i et helt forkert Lys.

I Paris var Kommune-Raadet ubestridt Sejrherre; Vergniaud, Brissot og Gensonné hørte til de arresterede, Buzot, Guadet, Isnard, Barbaroux og Pétion var paa Flugt, og desuden havde man paa Listen over de fredløse ogsaa opført Ægteparret Roland, samt Ministrene Clavières og Le Brun. Danton syntes nok, at det gik lovlig vidt; især var han utilfreds med, at man havde arresteret Udenrigsministeren, hans højre Haand. Han kunde aldeles ikke undvære ham, og man saa derfor det Særsyn, at Fangen hver Dag, ledsaget af to Gendarmer, kom og besørgede de løbende Forretninger i Ministeriet, holdt Konferencer med Velfærdskomitéen og ekspederede Depêcher til Udlandet. Men Danton var bleven overlistet af Robespierre, saa han havde maattet gaa med til at erklære den 31te Maj og den 2den Juni for »glorværdige Dage«, hvilket betød en ny Sejr for Kommune-Raadet.

Og hele Paris haanede de overvundne. Allerede den 2den havde Byen, der i de sidste Dage nok saa snedigt var blevet udsultet, pludselig faaet tilført rigeligt med Levnedsmidler. Det var selvfølgelig takket være de fordømte »Brissotineres« Udryd-

delse, at Markedet i Poissy nu vrimlede med Kvæg, og at Kalvekødet solgtes til en rimelig Pris nede ved Pont de la Tournelle. De, der nu protesterede i Paris, maatte følgelig høre med til Udsulterne, Royalisterne, Pitts og Koburgs Tilhængere. Til Ære for dem, der protesterede, de femoghalvfjerds, vilde man en af de første Dage lade den tapre General Hanriot gøre Turen til Tuilerierne om igen. Saa protesterede de ikke mere; Kommune-Raadet fik Lov til at være i Fred. Ja, Danton selv maatte opsætte ethvert Forsøg paa at bremse det.

* * *

Men i Provinsen gik det ganske anderledes. Departementerne gjorde Opstand. Louvet fortæller, at 69 Departementer protesterede, Meilhan siger 72, i hvert Fald var der 20, der aabenlyst rejste Oprørsfanen.

Lyon havde ikke afventet den 2den Juni. Kommune-Raadets gentagne Forsøg i Løbet af Maj Maaned paa at kue Konventet havde været nok til, at der udbrød Oprør, som fuldstændig overrumplede Myndighederne; den jakobinske Borgmester Châlier, en utaalelig Tyran, var blevet fængslet, dømt og henrettet; Lindet, der lige efter den 2den Juni var blevet sendt derned af Konventet, fik til Svar, at Byen Lyon kun vilde anerkende Forsamlingen, »naar denne var fuldtallig, og naar den havde tilbagekaldt Forordningen af 2. Juni, hvorved en Del af dens Medlemmer var blevet sat under Anholdelse«. Endelig havde man valgt en *Velfærdskommission for Departementerne Rhône og Loire*. Marseille havde allerede gjort Oprør, og de to store Byer vilde let kunne forene deres Kræfter, hvis Avignon sluttede sig til dem, en Tanke, som denne By syntes at være venlig stemt overfor. Men især syntes Bordeaux fast besluttet paa at gøre sig til Centrum for Oprøret. Den 8de Juni var Sektionerne dér blevet opfordret til at danne en *Velfærdskommission*, den 9de dannedes den, og de andre Departementer opfordredes samtidig til at følge Eksemplet. Dauphiné og Franche-Comté var øjensynlig villige til at gaa med, og desuden havde Girondinerne Sympati i Nantes og i Brest. Normandiet opflammedes af Buzot, der var flygtet fra Paris; det skulde danne det afsluttende Led i den frygtelige Kæde, der nu syntes at ville omslutte Hovedstaden for at knuse Urostifterne fra den 2den Juni.

Bordeaux burde vedblevet at være Bevægelsens Centrum,

men Buzot, der selv var fra Normandiet, fik Bordeauxboen Guadet og Marseillaneren Barbaroux med derop og indledede nu Fjendtlighederne fra Evreux. Det var imidlertid en daarlig Taktik at ville lede Bevægelsen ikke fra dens Centrum, men fra den yderste venstre Fløj. I Caen sammenkaldtes den 13de Juni *de forenede Departementers Forsamling*, og det varede ikke længe, før denne By var Fyr og Flamme; det var da ogsaa fra Caen, at den stolte sværmeriske Jomfru, Charlotte Corday, en Slægtning af Corneille, drog til Paris, hvor hun den 13de Juli gik til Marat, i hvem hun saa' de ædleste Borgeres Forfølger, og stødte ham ned med en Dolk, medens han sad i sit Badekar.

Men det var ogsaa omtrent det eneste, Buzot havde ud af sine Anstrengelser. Han og hans Tilhængere befandt sig overalt — lige fra Caen til Lyon — i en yderst vanskelig Situation; de rejste den ene Bataillon Soldater efter den anden, men ogsaa Royalisterne lod sig indrullere — og det var Vand paa Bjergets Mølle. Brest og Nantes var girondinsksindede, men republikanske; de vilde ikke have noget at gøre med det royalistiske Vendée. I Normandiet ser man Puisaye, som er Royalist, kæmpe under Wimpfen, der er Republikaner; i Lyon stillede Précy og Virieu, begge svorne Royalister, sig i Spidsen for Hæren; i Toulon tilkalder Oprørerne den engelske Flaade og hylder »Ludvig den XVII«. Med saa kompromitterende Forbundsfæller maa og skal den republikanske Oprørsbevægelse mislykkes. Netop de »Hvides« Sejre i Vendée (de havde erobret Saumur og Angers og truede nu Nantes) smedede de »Blaa« i Vestfrankrig fastere sammen. De republikansksindede Departementer stillede sig afventende og søgte et Paaskud til igen at forsone sig med Konventet.

* * *

Dette Paaskud var Konventet saa klog at give dem ved at skynde sig med at vedtage den saa længe ventede Forfatning (24. Juni). Jeg tror ikke, Historien formaar at fremvise en mere gennemført Mystifikation end denne *Forfatning af 1793*. Hérault de Séchelles, den uhyggelige Spøgefugl, der havde staaet for Redaktionen, var begyndt med at holde sine Kolleger i det nysudnævnte Forfatnings-Udvalg for Nar ved at sende dem hen i Biblioteket for at forlange Sagnkongen Minos' Lovsamling. Saa havde han flottet sig med at ophobe »demokratiske Garantier« i denne Forfatning, som han meget godt vidste var ganske

uanvendelig; den lovgivende Forsamling valgtes kun for et Aar, der var almindelig Valgret og Referendum (som iøvrigt var fuldstændig illusorisk), og først og fremmest skulde Forfatningen vedtages ved en Folkeafstemning for i det hele taget at have Gyldighed. Alle priste de saa overfor Vælgerne denne Forfatning, der — som man skrev den 25de — »vilde skabe en lykkelig Stat«. Endelig sørgede man for at tilføje, at naar Forfatningen var vedtaget, »vilde Konventets Mission være endt, og en ny lovgivende Myndighed træde i dets Sted«. Denne Forsikring beroligede de Departementer, som stod lige paa Nippet til at gøre Oprør. De vedtog Forfatningen: 1,801,918 stemte for, medens kun 11,610 heltemodige, som derved risikerede deres Hoveder, stemte imod, og Provinsen — paa nær en halv Snes Departementer — lod til at være stillet tilfreds.

Men da man havde opnaaet det saa meget attraaede Resultat, blev Forfatningen, »der var meget for spartansk for Frankrig«, erklæret for alt for vidunderlig til, at man turde risikere at ødelægge den ved at tage den i Brug. For at imidlertid ingen skulde være i Tvivl om, at den eksisterede, blev Dokumentet deponeret i et Skrin, der — særdeles upraktisk — blev placeret midt i Konventets Mødesal. »Denne Vugge blev dens Grav«, skriver Barère, der ogsaa er en uhyggelig Spøgefugl.

* * *

Men — jeg gentager det — man havde opnaaet, hvad man vilde. Allerede den 13de Juli vandt man en let Sejr over Wimpfens Hær ved Vernon. Under Paaskud af, at den nye Forfatning opfyldte alle deres Ønsker, svigtede Eure og Calvados de overvundne. Buzot, Guadet og Barbaroux undgik kun Arrestation ved hurtigt at flygte ad Søvejen til Girondes Kyst; men der fik de at vide, at Bordeaux havde overgivet sig, og at Tallien og Ysabeau førte et sandt Rædsels-Regimente i denne By.

I Sydfrankrig havde Jakobiner-Klubben, nu den havde Forfatningen til Vaaben, kunnet afskære Forbindelsen mellem Bordeaux og Marseille og Marseille og Lyon. General Carteaux havde haft let ved at besejre den lille marseillanske Hær, og den 25de August var han draget ind i Marseille, hvor Frèron og Barras skulde sørge for »at Konventet blev respekteret« — vi vil senere faa at se, hvilke Midler de brugte.

Kun Toulon og Lyon lod til at ville holde Stand mod det sejrrige Konvent. Af Frygt for »Cordelièrernes Kølle«, som Frèron svang i Provence, overgav Toulon sig den 28de August til Englænderne, og først den 19de December efter den i Historien saa kendte Belejring lykkedes det at erobre det tilbage. I Lyon var Oprørerne Herrer indtil den 8de Oktober; da aabnedes Portene for Konventets frygtelige Repræsentanter med deres Fuldmagt til fuldstændig at ødelægge Byen, for at »den undertrykte Føderalisme kunde blive rykket op med Rode«.

* * *

Føderalismen (for Fremtiden kaldes Oprøret i Sommeren 1793 med dette beskæmmende Navn) var i det store og hele kvalt, inden Efteraaret kom. Men den havde tjent og skulde endnu i lang Tid tjene Bjergets Politik; den var det afgørende Paaskud til definitivt at oprette Velfærds-Regeringen — til at indstifte det »gavnlige Rædsels-Regimente« — og til (som et Led i denne Politik) at fjerne Danton, der allerede ansaas for at være alt for »mild«, fra den store Komité til Fordel for Robespierre.

Det gik meget let med at faa ham sat ud; Løven lod sig fange i Rævens Snare paa den taabeligste Maade.

»*Republikken er kun en belejret Storby*«, erklærer Barère. Det er derfor fuldstændig tilladeligt at erklære hele Riget i Belejringstilstand. Og da denne Belejringstilstand tjener det yderliggaaende Bjergs Planer, har Robespierre ikke noget imod, at den varer ved, og han er derfor nu erklæret Tilhænger af Krigens Fortsættelse til det yderste. Danton havde derimod gerne forsøgt at dæmme op for Krigen og arbejdet paa at faa en Fred i Stand med Udlandet for derved at naa til mere rolige indre Forhold.

Historikeren bringes bestandig paa Vildspor af denne mærkelige Personlighed. Medens man let følger hans Fjende Robespierre i hans paa langt Sigt tilrettelagte Planer, føler man sig bestandig desorienteret af Dantons impulsive Karakter. Han drømte nu om Ro og Endrægtighed. Men Sorel har paavist, at hans Fortid, der kun var i alt for frisk Minde, gjorde hans Stilling meget vanskelig og at der ogsaa laa en Fare i — netop under disse ophidsede Forhold — at skulle bevare en Popularitet, der tit var opnaaet ved usunde Midler. Og for at klare Skærene var han nu ofte nødt til »at skrige paa Hævn, medens

han i det stille virkede for Mildhed«. Endelig lod han sig — ligesom Mirabeau — rive med af sit Folkeledertemperament, der nu kom paa tværs af hans Statsmandstanker. Sorel viser os — og han støtter sin Paastand paa paalidelige Dokumenter —, hvorledes han prøver paa at genoprette Freden mellem Frankrig og en Del af de europæiske Stater, og pludselig udbryder han saa midt i det hele fra Talerstolen: »Det er Kanonerne, der skal fortælle vore Fjender om den nye Forfatning. Nu er Øjeblikket kommet til at sværge den sidste store Ed, at vi alle som een vil dø Heltedøden eller tilintetgøre Tyrannerne«.

Robespierre forholdt sig som kold Tilskuer til denne Kamp mellem Dantons Temperament og hans Politik. Han iværksatte underfundigt Angreb paa Velfærdskomitéen, hvor Danton — skønt Couthon og Saint Just var blevet valgt ind i den — endnu havde Flertallet paa sin Side: Komitéen var for svag, hed det; Mainz, der var belejret af Fjenden, kapitulerede først den 23de Juli og Valenciennes den 28de, men man ventede allerede deres snarlige Fald; Piemonteserne forberedte en ny Offensiv, og Spanierne truede Perpignan og Bayonne; i Vendée var Oprørerne stadig de sejrende, og Westermann, en af Dantons Tilhængere, havde lidt Nederlag i Vestfrankrig. Der var altsaa rig Lejlighed til Angreb. Dantons General udsattes for skarp Kritik; Danton vidste godt, at det egentlig var ham, den gjaldt, men han forsvarede sig aldeles ikke. Han var snarere Mand for at lede et Stormløb end for at udholde en Belejring, og Robespierre havde lagt Belejringen sindrigt an. Danton havde faaet nok af Politik (til Tider kunde han komme med Udbrud, der tydeligt viste, hvor dødsenstræt han var af det hele); desuden gik han helt op i sit nye Ægteskabs Glæder, hvad der svækkede ham, sanselig som han var. For den anden, der kun tænkte paa Politik, gik det som en Leg at skaffe ham af Vejen. Den 10de Juli foreslog han, at Komitéen i Stedet for 16 herefter kun skulde have 9 Medlemmer. Danton var ikke blandt de 9. Og da Robespierre saa var sikker paa (han gik altid frem med den største Forsigtighed) at have en paalidelig Majoritet i denne afklarede Komité, lod han sig den 24de vælge ind i den. Det var den berømte Velfærdskomité fra Aar II, som først skulde ophøre at eksistere den 9de Thermidor.

Danton trøstede sig med, at han vilde have mere Albuerum udenfor. Saadan tænker *de* altid, der har ladet sig narre til at blive puffet ud.

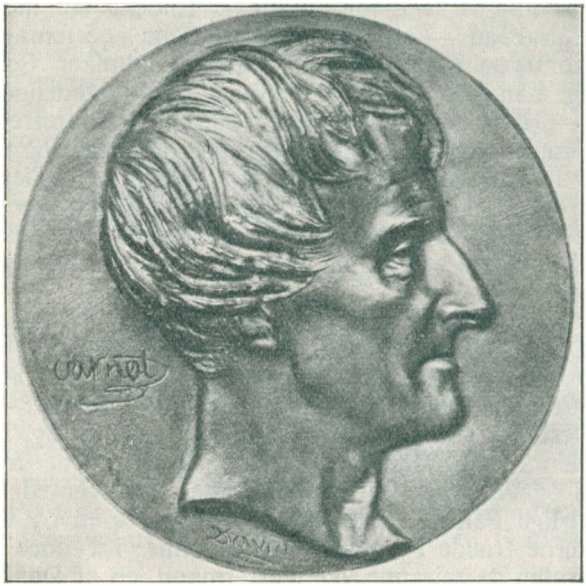

Lazare Carnot.

NIOGTYVENDE KAPITEL.

Velfærdsregeringen.

Krigen som Paaskud for Jakobinernes Diktatur. Velfærds-Komitéen. Konventet en »Lovmaskine«. De udsendte Repræsentanter. Det dobbelte System af Forgreninger: folkelige Selskaber og Revolutions-Komitéer. Det nationale Forsvar. *Sammensmeltningen.* Republikkens »Fjorten Arméer«. Lazare Carnot og »Organisationen af Sejren«. Revolutionssoldaterne.

Robespierres Indtræden i Komitéen bragte Velfærdsregimentet til Fuldendelse. Hvis Fjenderne var gaaet lige mod Paris i Sommeren 1793, vilde Komitéen aldrig have faaet Tid til at organisere sig. »Var Østrigerne ikke gaaet frem med planmæssig Langsomhed«, siger Thiébault, »havde vi været uhjælpeligt fortabte. De alene har reddet os, ved at give os Tid til at skabe Soldater, Officerer og Hærførere«.

»Planmæssig Langsomhed«! Sorel har vist os, at Thiébault skønnede rigtigt. I Wien var man utilfreds med Polens 2den Deling, hvor Østrig ikke havde været med. Østrigerne vilde have

haft Krakow, og nu tilbød man dem Strasbourg og Lille, som de vel at mærke først selv skulde erobre. De var derfor ærgerlige paa Preusserne, der paa den anden Side mødte uventede Vanskeligheder ved Besættelsen af de nyindlemmede polske Omraader, og som havde Regeringen i Wien mistænkt for at være Ophavsmand til disse Vanskeligheder. De to »allierede« Magter havde aldrig været hinanden mindre venligt sindede. Deres Fremmarch mod Vest foregik uden indbyrdes Aftale, uden indbyrdes Tillid og derfor uden Kraft og Fortrøstning. Da Preusserne havde tilbageerobret Mainz, gjorde de Holdt ved Alsaces Grænse, og efter at Østrigerne havde erobret Condé og Valenciennes, truede de Lille, uden at kunne bestemme sig til at belejre denne By. England, der betalte Gildet, formaaede ikke at sætte Liv i sine dorske Forbundsfæller. For Resten havde det selv været med til at saa Splid indenfor Koalitionen ved at være altfor gridsk i sine Fordringer.

Emigranterne forsøgte at opflamme de allierede: Frankrig var jo i fuldstændig Opløsning; det vilde være en let Sag at genindsætte Kongedømmet. Men den Vise havde man faaet nok af i Europa. Diplomaterne var nu blevet utaalmodige og begyndte at tale rent ud af Posen. »*I tror maaske, det er for jeres Skyld, vi er gaaet i Krig*«, sagde Mercy til Emigranterne, der oprørtes ved at se det østrigske Flag vaje over Valenciennes, »en kongelig Fæstning«. »*Nej, det er noget ganske andet, det gælder*«.

Dette »andet« var de franske Provinser, som de paa Forhaand delte imellem sig. Men da de ikke kunde enes om Rovet, forholdt de sig foreløbig afventende. Hvorfor skulde man ikke vente? Frankrig lod sig sønderslide af Borgerkrigen og blev for hver Dag, der gik, et lettere Bytte; paa en fjorten Dages Tid kunde de være i Paris; og de havde i Sinde, naar de holdt deres Indtog, at have Traktaten i Orden, saa man kunde være paa det rene med, hvem der skulde have hvad. Aldrig har man mere taabeligt solgt Bjørnens Skind.

* * *

Men Bjørnen øvede imidlertid sine Kræfter og hvæssede Kløer. Konventet havde af Stumper og Stykker dannet den *revolutionære Regering*, og denne revolutionære Regering sørgede for, at der blev bragt System i *det nationale Forsvar*, saa at Frankrig fra nu af kom til at gaa fra Sejr til Sejr.

I Spidsen for denne Regering stod *Komitéen*, der i Virkeligheden havde den udøvende Magt (det *udøvende Raad* afskaffes den 12. Germinal Aar II). Selv de forskellige Ministerier afskaffes; de vilde blot genere Overministrene, der danner den *store Komité*.

Inden ret længe er alle Regeringsforretningerne samlede under een Hat, og det er Komitéen, der holder Traadene i sin Haand. Ved dens Side — uafhængig af den — staar *Sikkerhedskomitéen*, et Slags Politi-Ministerium, som Velfærds-Komitéen kan tilkalde til Forhandlinger for at sikre Styrelsens Enhed. Komitéen er uindskrænket undtagen i Finansanliggender. Den har — med enorme hemmelige Midler i Ryggen, den vanlige Basis for politisk Almagt — Ret til at udnævne og afsætte Generalerne, hvad der vil sige det samme som at raade med dem; den giver Ordrer til de Repræsentanter, der udsendes til de forskellige Departementer, afskediger og udnævner Civil-Embedsmænd, og endelig leder den Udenrigspolitikken uden nogensomhelst Kontrol. Om det saa er Folkeoplysningen og Borgerfesterne, ja Religionen og de skønne Kunster, saa sorterer de under den. Komitéen lader Folks private Breve aabne, den har sit »sorte Kabinet« og sit hemmelige Fond, hvad der vel er det sikreste Tegn paa, at Frankrig atter er ved at faa en Regering. Og hvor længe har saa denne Regering i Sinde at blive siddende? Den 10. Oktober 1793 erklærer Saint Just: »*indtil Freden er sluttet*«.

Ligesom for at fastslaa sin Magtstilling slaar Komitéen sig ned hos den guillotinerede Konge. I *Flora-Pavillonens* Stueetage, hvor tidligere de kongelige Værelser laa, forhandler *Decemvirerne* i den berømte *grønne* Sal, og ved Indgangen til Korridoren er der opstillet Kanoner — til Vagt for Suverænen. »Tronens Trin«, siger Baudin smilende til Barère en Dag, de staar foran Stentrappen, der fører op til Pavillonen.

De Ti har nogenlunde fordelt Myndigheden indbyrdes. Robespierre tager sig af lidt af hvert, men navnlig er han Mellemled mellem Komitéen og Konventet. Saint-Just, Mesterens højre Haand, har overtaget Politivæsenet; denne højre Haand rækker langt, den naar helt ud til Frankrigs Grænser, hvor Saint-Just som Armé-Kommissær svinger Tordenkilen; han interesserer sig med Forkærlighed for de militære Operationer, thi denne unge Fyr tror selv, han forstaar sig paa alt. Couthon er ogsaa knyttet til Indenrigspolitikken, medens Billaud og Collot snart faar overdraget Brevvekslingen med de *udsendte*

Repræsentanter. Hérault fordyber sig en Tid i Diplomatiet, hvis man tør anvende et saadant Ord paa denne Knytnæve-Politik, men Barère gør ham Rangen stridig og indtager snart hans Plads; han er »Komitéens Faktotum«, skriver Gros med Rette, for han har ogsaa overtaget Ledelsen af Folkeoplysningen og de skønne Kunster. Prieur fra Marne, der er den mindst fremtrædende af »Decemvirerne«, er stadig sendt ud i en eller anden Mission. Prieur fra Côte-d'Or tager sig af Forplejningen, bistaaet af Lindet, der er en stor Slider, og som forøvrigt udretter et glimrende Arbejde; Jeanbon Saint-André har overtaget Marinen, og Carnot giver sig i Lag med at organisere Hæren.

Til Tider beskæftiger de sig egentlig allesammen med det hele. Carnot overdriver, naar han efter Thermidor (i sin Tendens' Interesse) taler om to Grupper: »Politikerne« og »Arbejderne«. Politikerne arbejdede stedse og Arbejderne politiserede sommetider. Naar man læser *Velfærdskomitéens Protokoller*, udgivet af Aulard, ser man, at der ingenlunde var nogen skarp Adskillelse mellem disse »Departementer«. Aldrig har noget Ministerium været mere *solidarisk* end denne frygtelige Velfærdskomité.

Og aldrig har noget Ministerium faaet udrettet saa meget. »Det var overnaturligt«, har Joseph de Maistre sagt, og hvis man troede paa Mirakler, vilde man kunne fristes til at sige som han. Hele Maaneder igennem levede disse Mennesker i et Slags frivilligt Fængsel, hvor de tilbragte deres Dage og Nætter med at ransage og udarbejde Dokumenter. Og Dokumenterne gjaldt Menneskers dyre Liv, de mistænkte blev sendt til Guillotinen, og Soldaterne blev sendt ud som Kanonføde for Fjenden. Tusinder af Mennesker viede de, nogle til Fængslerne, andre til Sejren, næsten alle til Døden. Hele Nationen fik de stivet af og frisket op, de fik klaret Hjernen og fik Hjertet til at banke i det udslidte franske Folk. Sommetider kom Trætheden over dem; saa kastede de sig paa en Madras, hvor de hvilede sig et Par Timer, og stod saa op og begyndte forfra.

Her har vi ikke at gøre med historisk Sagndannelse: hin grønne Sal for Enden af den mørke Korridor blev et Laboratorium, hvor en Nation fik Liv, og dernæst en Esse, hvor den hamredes til. Under disse Menneskers Behandling mistede den sin gamle Form, men blev til Gengæld hærdet. Napoleon følte egentlig en berettiget Taknemmelighed mod dem, der overleverede ham denne modstandsdygtige og smidige Klinge.

Officielt er Velfærdskomitéens Medlemmer kun Konventets

Ministre, men som saa mange andre Ministre tager de Magten fra den egentlige Hersker. Og Konventet finder sig godvilligt deri; Thibaudeau fortæller os, at Konventet var aandsbeslægtet med Komitéen; det føler sig som eet med disse Mennesker og støtter dem; først da Faren er ovre, skiller det sig af med dem. Komitéen kom med sine Forslag og Konventet vedtog dem; i Løbet af tre Aar vedtog det 11,200 Dekreter. Ved et enkelt Møde blev der til Tider vedtaget 10, ja 15 Forslag, alle de, som *Decemvirerne* behøvede for at herske, dræbe og sejre. Konventet hyldede Dantons Princip, at under en Revolution »maa man sætte Farten op«, og det satte Farten op, saa alt maatte bøje sig; alle de Garantier mod en for hastig Behandling af Lovforslagene, som de to foregaaende Forsamlinger havde faaet indført (de var saamænd skrøbelige nok), fik det afskaffet; der er ikke længer noget, der hedder anden Behandling eller at forlange hurtig Behandling — alle Love behandledes hurtigt. »Saaledes«, skriver Aulard, »blev de mest betydningsfulde af dem alle, de terroristiske Love, vedtagne ved et enkelt Møde«.

Komitéen holdt skarpt Øje med Konventet, og det varede ikke længe, før den brugte sin Magt tyrannisk. Sommetider gør Forsamlingen Oprør, men i Smug, ligesom Ludvig XIII to Hundrede Aar i Forvejen kunde gøre Oprør mod en eller anden Tvangsforanstaltning, som Richelieu havde faaet ham til at skriver under paa; men som oftest gaar den godvilligt med til alt. »Lov-Maskinen« stod i alle Tilfælde til Disposition for de forfærdelige Maskinmænd i Flora-Pavillonen.

* * *

Hvem varetager saa denne Regerings Interesse ude omkring i Landet? Hele Frankrig skal man jo »have med«. Det er *Kommissærerne*, *de udsendte Repræsentanter*, *de folkelige Selskaber og de stedlige Revolutions-Komitéer*, der bliver dens tro Redskaber.

Allerede den 6. Marts 1793 har Konventet ved Lov vedtaget at sende to Medlemmer til hvert Departement, for at de kan sørge for, at den store Udskrivning af 24. Februar bliver gennemført; men for at de ikke skal hæmmes af nogen Modstand, faar de Myndighed til at rydde enhver Hindring af Vejen, den være sig af politisk, administrativ, finansiel, økonomisk eller religiøs Natur. De bliver bemyndiget til, ja ligefrem opfordret til at opkaste sig til *Prokonsuler*. Og da Udskrivningen er endt og

Hæren forsynet, forbliver de i Departementerne for at undertrykke »de Sammensværgelser, der vil Friheden til Livs«.

Velfærdskomitéen har lagt disse Kommissærer under sig; de bliver nu for denne tihovedede Richelieu, hvad Intendanterne var for Kardinalen. Den 9. Nivôse Aar II bliver der betroet dem en ny Opgave: de skal rense ud i Embedsstanden, som er befængt med »Føderalisme«, og holde Øje med *de mistænkte*. Hvorledes skal de, der lige er kommet til Egnen, kunne vide, hvem der er mistænkte? Ved straks fra første Færd at arbejde sammen med *de folkelige Selskaber*. Som Barn af Jakobiner-Revolutionen véd Velfærdskomitéen bedre end nogen anden, hvad der — lige fra Revolutionens allerførste Tid — har været dens bærende Magt: det er »Den store Klub« og dens Underafdelinger. Nu er det mægtige Selskab udbredt over hele Landet, selv i de mindste Flækker har den Aflæggere. Komitéen kender dets Magt, og som den har vidst at udnytte Kommissærerne, der allerede eksisterede, da den blev til, giver den sig nu til at udnytte Selskaberne, som den skylder sin Tilblivelse. Jakobiner-Klubben, der omhyggeligt passes af Robespierre, og der smigres ved at have sin daværende Yndling, Collot, med i Komitéen, bliver sammen med sine Aflæggere officielt taget i Brug. Denne omhyggeligt tilrettelagte Organisation er en afgørende Støtte for Kommissærerne. Tærskeværket har to Arme, og Robespierre har glimrende Tag paa at sætte dem i Gang. Hvis Kommissærerne — hvad de ender med at gøre — vægrer sig ved taalmodigt at gaa Komitéens Ærinde, bliver de erstattede af *Nationalagenter*, unge Fanatikere, som vælges indenfor Decemvirernes nærmeste Kreds; »den lille Jullien«, Robespierres Sendemand i Nantes, Bordeaux og Toulouse, er, som vi senere vil faa at se, Typen paa en fuldendt Nationalagent. Og da de folkelige Selskaber, svimle af Stolthed over Forordningen af 14. Frimaire Aar II (den giver dem Ret til at udpege de Embedsmænd, som Kommissærerne giver Afkald paa at vælge), synes at blive for store paa det, bliver de brat slaaet fuldkommen ned ved at det betydes dem (en Mystifikation, alle maa lade, som de tror paa), at det eneste, de har at gøre, er »at sørge for at skaffe Salpeter«. I Stedet for dem lader Regeringen et nyt Net forgrene sig over det stakkels Land, der for hver Dag, der gaar, bliver mere og mere bastet og bundet: de saakaldte *Revolutions-Komitéer*.

Ved Forordningen af 21. Marts 1793 dannes der en Komité for hver Kommune, og til at begynde med har den kun til Op-

gave at holde Øje med alle fremmede. Den har udvidet sin Virksomhed til at omfatte alle mistænkelige; den 17de September 1793 faar den officiel Tilladelse til at føre Liste over dem, og endelig den 14. Frimaire Aar II faar den Ret til »at anvende alle de revolutionære Love«.

Dette nye Net har meget smaa Masker, for at bruge Aulards Udtryk, og Velfærdskomitéen holder i Snorene, hvormed det trækkes sammen. Disse frygtelige Komitéer, der snart skal vise sig i al deres Vederstyggelighed, er det sidste Led i Velfærdssystemets Organisation, som vi maa kende for at kunne forstaa det følgende.

* * *

Det første Resultat, som denne mærkelige Regeringsgenskabelse kan opvise, er den myndige Ordning af *det nationale Forsvar*, der skulde faa de mest glimrende Følger for Frankrigs Fremtid.

Den 23de August fik Barère hele Forsamlingen revet med, da han skitserede Planen: »Fra denne Stund og indtil det Øjeblik, da Fjenden er forjaget fra Republikkens Grund, maa alle Franskmænd kun tjene Hæren og dens Interesser. De unge Mænd maa gaa i Kampen, de gifte smedde Vaaben og bringe Levnedsmidler. Kvinderne skal lave Telte og Klæder og gøre Tjeneste paa Lazaretterne; Børnene piller gammelt Linned til Charpi, og Oldingene maa lade sig føre hen paa Torve og Pladser for med deres Ord at ildne Krigerens Mod og prædike Had mod Kongerne og Sammenhold indenfor Republikken. Opbudet skal være almindeligt; de ugifte Borgere og de barnløse Enkemænd mellem 18 og 25 skal gaa i Spidsen .... Den Bataillon, der dannes i hvert Distrikt, skal samles under et Banner, og det skal bære Indskriften: »*Det franske Folk mod Tyrannerne*«. Hensigten er, som Carnot udtrykker det, at organisere Folkets hele Begejstring militært.

Men der maatte en *Udskrivning* til; den begejstrede Tilstrømning fra 1791 og 1792 var forbi. Det franske Folk var træt og fremfor alt ledt ved det hele. Ganske vist holdt det stadig fast ved Principperne fra 1789 og ved, hvad det den Gang havde opnaaet, men det var klar over, at det blev misbrugt af et bestemt Parti. Selv om det et Øjeblik lod sig rive med ved Tanken om enestaaende Krigsbedrifter, saa spurgte det dog sig selv — og med Rette — om ikke denne Triumf blot var en ny Lokkemad, som Fuglefængeren satte ud for at indespærre

det endnu sikrere mellem Burets Stænger. Loven af 24de Februar havde faaet en daarlig Modtagelse. Kommissærerne havde maattet tage haardt fat, før Frankrig nedkom med den nye Hær paa 200,000 Mand, og da man i September iværksatte den nye Udskrivning, den, man havde taget Sigte paa ved den fyndige Lov af 23de August, maatte Kommissærerne atter true og støde de unge Fyre frem; men disse Helte mod deres Vilje bliver alligevel de bedste Soldater, Verden har set. »Disse Børn«, siger Rivarol, »som i tusindvis kastedes mod Grænsen, kom did skælvende af Skræk for snart at faa det ganske Europa til at skælve«.

Ikke des mindre havde disse nyudskrevne ved deres svage Disciplin kunnet volde endnu værre Ulykker end de fra 1792. Men Regeringen i Paris havde allerede bestemt — belært af Erfaringerne —, at de Frivillige fra 1792 og naturligvis i langt højere Grad Rekrutterne fra 1793 ikke skulde faa Lov til at udvikle sig, som de vilde. Der skulde foretages en *Sammensmeltning*, hvorved de indarbejdedes i den gamle Linjehær. Fremgangsmaaden var den, at to Bataillon Frivillige, smeltet sammen med en Bataillon øvede Soldater, dannede de berømte *Halv-Brigader*, der skulde indlægge sig saa stor Ære. Denne Sammenslutning foregaar meget ceremonielt under Afsyngelse af *Marseillaisen*, med Tale af Konvents-Kommissæren og under Udveksling af broderlige Kys — alle er rørt til Taarer. Ceremoniellet forekommer maaske lidt barnligt, men hvad gør det? Af disse Omfavnelser fødes den glimrende Hær, der skal faa det ganske Europa til at skælve. Bondemanden og Haandværkssvenden er paa Vej til Berømmelsen.

Konventet, der var i sine Talemaaders Vold, troede nok saa naivt, at de meget omtalte »*fjorten Hære*« vilde skyde op af Jorden; fjorten Hære paa hver 100,000 Mand! Det var som en Plan af et Barn. De 752,000 Soldater, som Republikken i Virkeligheden faar at disponere over, bliver af Carnot, en nøgtern Natur, som forstaar at omsætte Barères Fraser i praktisk Handling, fordelt ved Grænserne og rundt omkring i Landet i Styrker, der naturnødvendigt maatte være af ulige Størrelse; f. Eks. havde Nordarméen ved Meuse 113,000 Mand og Indenrigshæren kun 4000.

Fra dette Øjeblik blev Lazare Carnot, der sad bøjet over sine Overslag og sine Kort, Nationens Generalstabschef. Denne solide Burgunder, Typen paa en videnskabelig Officer, som desuden — han skal senere bevise det — er i Stand til som den

dumdristigste Blænker at kaste sig midt ind i Kugleregnen, er en klart beregnende og forudseende Militær, omend daarlig bevandret i Politik, som han dog alligevel ikke kan holde sig fra; han taber aldrig Modet og bliver aldrig træt, og han blev nu den, der kom til at afgøre Frankrigs Skæbne. Naar han blev »*Sejrens Organisator*« midt i denne sydende Nation, var det kun, fordi han med sin Ro, der næsten kunde virke isnende, blev *Disciplinens Organisator*. Hele det stortalende, bloddryppende Rædselssystem, der, efter hvad somme paastaar, i sig selv kunde have bragt os Sejren, vilde kun have ført til en endnu rædselsfuldere Nedslagtning ved Grænsen, end det forvoldte i det indre Frankrig, hvis ikke denne koldt beregnende Ingeniør havde forstaaet at lede Lavastrømmen i Kanaler, hvor den kom til Nytte. Siddende i sit Kontor, mellem sine grønne Mapper, frelste han Frankrig fra den fjendtlige Invasion, og de Sejre, som det franske Folk kan takke ham for, reddede Revolutionen fra den rene Vanære.

* * *

Men disse »Fjorten Arméer« skulde have Vaaben, Føde, Klæder og Løn. Man skaffede Penge ved at omsætte Emigranternes konfiskerede Godser til et Krigsfond. Der udstedtes Tusinder af nye Assignater. Der blev sat System i Krudtfabrikationen: de revolutionære Videnskabsmænd gav sig i Lag med at studere den, og Fourcroy, Monge, Berthollet og Guyton-Morveau viste, at Republikken i høj Grad havde »Brug for Kemikere«*). Det var Guyton, der ledede og forbedrede den militære Luftsejlads, der ved Fleurus snart skulde forbavse de fjendtlige Hære, og Chappe var indrulleret som Telegrafist-Løjtnant.

Hvad Beklædningen og Levnedsmidlerne angaar, kan Kommissærernes Rekvisitioner delvis tilfredsstille Forbruget; i Marseille forlanger Barras pludselig, at 20,000 velhavende Borgere skal levere hver 2 Skjorter, i Lyon tager Fouché Støvlerne fra hele den civile Befolkning, for ikke at tale om Forordningen af 10. November, der rekvirerede »en ottende Del af Republikkens Svin« til Føde for Soldaterne.

Naar Hæren var udskrevet, organiseret, bevæbnet og vel udrustet i det hele, gjaldt det om at finde nogen, der kunde føre den. Det var en slem Knude. Hvis Hæren overlodes til

*) „Republikken har ingen Brug for Kemikere", skal et Medlem af Revolutionstribunalet have svaret, da man bad om Naade for den dødsdømte Lavoisier.

»Patrioterne«, hvad Klubberne foreslog, vilde det være ude med den. Men heldigvis er der flere unge Fyre, der viser, at de baade er glødende Fædrelandsvenner og glimrende Førere, saaledes Hoche, Jourdan og Moreau, og der er endnu flere, der viser sig som ypperlige Krigsmænd, f. Eks. General Chancel, der svarer sine udsultede Tropper: »I maa vide, at man kun ved ihærdigt Slid og efter drøje Savn, Strabadser og Lidelser kan gøre sig fortjent til den Ære at kæmpe og dø for sit Land«.

Generalerne bliver nøje bevogtede af Kommissærerne ved Arméen. Men selv om enkelte dygtige Førere falder som Offer for Systemet, er der til Gengæld andre, som det lader til at have en glimrende Indflydelse paa. Eller maaske er det snarere *Dristigheden*, — den, som Danton sætter saa højt, og som Kommissærerne lovpriser i høje Toner — der griber disse unge Førereres Sjæle og gør dem til de glimrende Strateger, som krydser alle Udlandets gamle, tungt arbejdende Taktikeres Slagplaner.

Da de europæiske Magter saa endelig i Efteraaret 1793 bestemmer sig til at skride til Handling, staar de overfor baade en Regering og en Hær, og det vil de hurtigt faa at føle. Men ogsaa det stakkels Frankrig skal snart faa Regeringens Jernhaand at føle; før Velfærds-Regeringen gør sig berømt ved sine Sejre, skal den gøre sig berygtet ved sit Rædsels-Regimente.

Et Billede fra Revolutionens Krige. Underskriften lyder: »Fjenden aner ikke, at vi er her. Klokken er nu syv; vi overrasker dem i Morgen tidlig Kl. fire«.

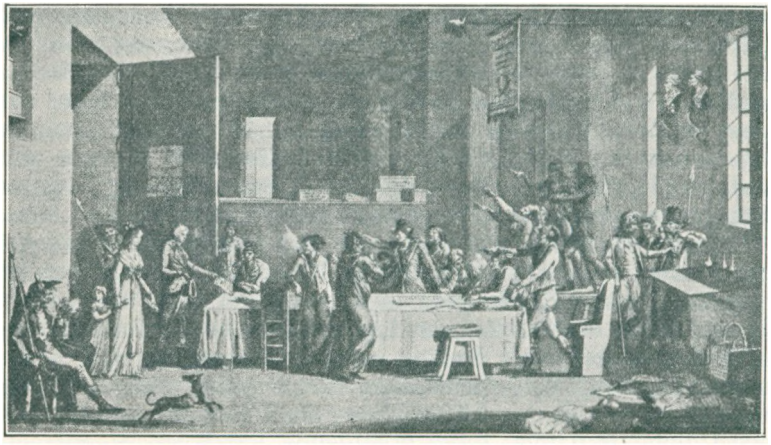

En Revolutionskomité under Rædselsherredømmet.

TREDIVTE KAPITEL.

Rædselsherredømmets første Tid.

Juli—December 1793.

Grænserne truede. Rædselsherredømmet. Guillotinen i stadig Aktivitet. De røde Messer. Revolutions-Domstolen; Fouquier-Tinville. »De skyldiges« lange Tog: Charlotte Corday; Dronningen; Girondinerflokken. Manon Roland paa Skafottet; Philippe Egalité; Officererne under Guillotinen. Loven om de Mistænkte. Rædselsherredømmet i det øvrige Frankrig: der druknes, skydes ned og guillotineres. »Lad hellere Konventet faa den paa«.

Man stamper ikke en fuldt kampdygtig Hær frem af Jorden saa energisk og voldsomt man end farer frem. I Løbet af Efteraaret vandt Frankrig derfor kun nogle mindre betydningsfulde Sejre, fulgt af enkelte Nederlag, der var et velkomment Paaskud for Rædselsherredømmet.

Medens Europa var faret vild i Koalitionens »Labyrint«, der til Held for det franske Folk blev gjort endnu mere indviklet af det evindelige polske Spørgsmaal, og stadig forholdt sig passiv, var det nu Frankrig, der tog Offensiven. Tilskyndet af Carnot gik Houchard mod Østrigerne ved *Hondschoote* den 6te September 1793; det lykkedes ham at slaa dem, men han var gammel og alt for forsigtig og udnyttede ikke Sejren. Tropperne

Hoche.

Jourdan.

grebes igen af Panik, og Prinsen af Koburg kunde med Lethed ved en Mod-Offensiv bemægtige sig Maubeuge, hvorfor Houchard maatte forlade Hæren og fremstille sig — det var nu ved at blive Skik og Brug i saadanne Tilfælde — for Revolutions-Domstolen.

Jourdan kom dog til at tage Hævn for dette Nederlag den 15de og 16de Oktober ved *Wattignies*, hvor Carnot selv hjalp ham med at føre Tropperne frem til Sejr gennem Østrigernes Ild, og Kampen kunde med Sandhed kaldes Republikkens »Denain«. Men samtidig tog Wurmser den 13de Offensiven i Alsace og jagede Franskmændene bort fra *Wissembourg*, saa at der nu var Fare for Strasbourg saavel som for Lille. Til alt Held saaede det polske Spørgsmaal paany Splid indenfor Koalitionen, og i et Par Uger lammedes dens Initiativ. Derved fik den unge dristige Hoche, der stod ved Moselle, og den snu Pichegru ved Rhinen, Lejlighed til at forberede en ny Offensiv. Men lige før de første afgørende Sejre i November og December, ved *Kaiserlautern* og *Landau*, saa det ud, som kunde man vente det værste. Vinteren 1793—94, der skal skaffe de franske Hære deres store Sejre, begynder meget daarligt. Hvad skal der blive af Frankrig, hvis det lykkes Pitt — der ved Konventsdekret af 7de August er blevet erklæret for »*Menneskehedens Fjende*« —

at styrke Koalitionen, og hvis Prinsen af Koburg bliver forsonet med Hertugen af Braunschweig og bestemmer sig til at tage Strasbourg?

* * *

Denne foruroligende Situation kom Regeringspartiet til Nytte. Nederlagene var et kærkomment Paaskud til at bringe de uhyggelige Planer til Udførelse; Rædselsherredømmet tog Fart. Paa de europæiske Magters gentagne Trusler svarede man med Henrettelser. Og hvem var det, der blev henrettet? Fædrelandssindede Generaler som Custine og Houchard, fædrelandssindede Deputerede som Vergniaud og Brissot, fædrelandssindede Kvinder som Mme Roland. Naar man læser disse Navne, forstaar man straks, at Fædrelandets Frelse kun var et hyklet Paaskud til at tilfredsstille Partiets Had.

»*Det er forkert*, sagde Louis Blanc selv, »*at Rædselsherredømmet skulde have frelst Frankrig, men man kan roligt hævde, at det har kørt Revolutionen træt*«. Men den Virkning havde det, at Robespierres Parti kom til at sidde fastere i Sadlen.

Lad os ikke — som saa mange andre — overdrive og betragte Robespierre som Syndebukken. Det var ikke ham, der opfandt hverken Navnet eller Systemet; han greb det med Begærlighed og forstod at udnytte det til at skaffe sig af med sine Medbejlere og anvende Maskineriet mod dem, der havde opfundet det.

Allerede den 5te September havde Sektions-Raadene indfundet sig for at anmode om, at *Rædselssystemet blev sat paa Dagsordenen*; men først den 25de December, efter at Situationen havde udviklet sig, som den gjorde, og efter at mange Hoveder var faldet for Guillotinen, formulerede Robespierre sin Læresætning: »I Fredstid er en folkelig Regerings Styrke at søge i dens Dyd; under en Revolution maa den tillige søge sin Styrke i et nødvendigt *Rædsels-Regimente*«.

»*Gemytterne var vildt ophidsede*«, skriver Barère, og Barras siger os hvorfor: »*Man maa guillotinere eller være forberedt paa at blive guillotineret*«. Robespierre, som forstod at bevare sin Sindsligevægt, udnyttede de andres Ophidselse.

Der er næsten ingen Variation i Fremgangsmaaden: »royalistisk Sammensværgelse«. »Pitts og Prinsen af Koburgs Medskyldige«, Marie Antoinette og Mme Roland, Bailly og Chaumette, Madame Elisabeth og Camille Desmoulins, Barnave og Hébert lider alle Døden — hvilket Paradoks — paa Grundlag af den

Davids Maleri af den dræbte Marat.

samme Beskyldning — een stor Sammensværgelse mod Friheden. Og mange af Rædselsherredømmets Mænd tror tilsidst selv derpaa; jeg anser Couthon for at være i god Tro, naar han den 18de Januar 1794 i sit Raseri skriver, at »man har opdaget en skændig Sammensværgelse, der gik ud paa, naar Lejlighed

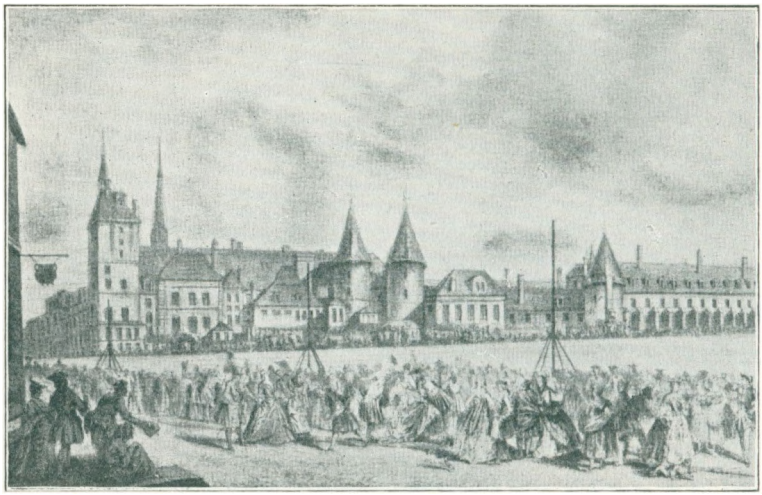

Palais de Justice med Conciergeriet.

gaves, at myrde alle Bjergets Deputerede og udraabe den lille Capet til Konge«, at »der er en forfærdelig Masse Mennesker implicerede i Affæren, og at der allerede er arresteret over 4000«. »Men hav blot Taalmodighed,« tilføjer han; »vi skal nok befri Republikken for alle dens Fjender«. Og der var ifølge Aulard ikke ringeste Skygge af royalistisk Sammensværgelse fra 10. August indtil 9. Thermidor. Det »royalistiske Komplot« er et snildt Middel, Regeringen anvender for at beholde Magten.

For at beholde Magten, ja. Folket er, som vi skal se, ved at sulte ihjel; det forlanger Brød, og da man ikke — som i sin Tid de romerske Kejsere — kan give det baade *Brød og Skuespil*, maa det nøjes med det sidste. Mme Roland har den rigtige Forstaaelse af Situationen: »Nu er Tiden inde, da *Folket forlanger Brød og kun faar Lig*«. Da der ingen Korn er, beruser man de udsultede Stakler med Blod.

En Maade at tilfredsstille paa er det jo, og man vinder en solid Tilhængerskare: Angivere, Slagsbrødre, Tyranner i de underordnede Stillinger. »Aa, disse Kælderetagernes Tordenguder, lad dem blot for en Stund faa Lov at udslynge Lynet, og I vil se, hvor ubarmhjertigt de bruger det«. Saadan staar der hos Shakespeare. *Lynet!* Det er netop det yndede Ord. Naar Fouché og Collot lader Indbyggerne i Lyon skyde ned med Kar-

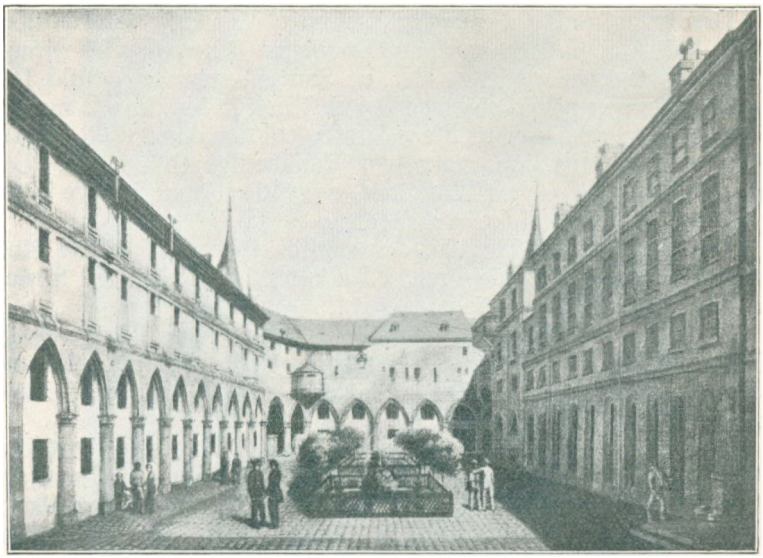

Fangernes Gaard i Conciergeriet.

dætsker, hvor glæder saadan en lille Despot som Achard sig da ikke: »*Du vilde have frydet dig*, hvis du havde kunnet se, hvorledes der i Forgaars blev holdt Dom over 209 af disse Skurke . . . *Det var et Syn, der i Sandhed var Friheden værdigt* . . . . Det skal gaa!« Dette Brev ender med disse Ord: »*Min Hilsen til Robespierre*«. De Uslinge tilbeder den store Mand. Det er, fordi han stadig fortæller dem, at de tjener »Friheden og Loven« ved at »slynge Lynet«.

»Spionerne«, der — som Lameth siger — »kunde have angivet Gud Fader selv«, og hvis »Angiveri«, skriver Mme Roland, »anses for et Bevis paa deres gode Borgersind«, dem roser man i høje Toner for deres afskyelige Haandværk. De tjener Friheden, Fædrelandet og Loven og sætter da ogsaa en Ære deri. Albitte protesterer mod de Vers i M. J. Chéniers *Gracchus*, hvor der forlanges »Love og ikke Blod«: »Denne Grundsætning,« udbryder han i selve Teatret, »er den sidste Skanse for Feuillantismen«. Men Robespierre erklærer mere forsigtigt, at det er for at fremme Loven, at Blodet flyder.

* * *

Den nyopfundne Guillotine fremmer Myrderierne. Desmoulins kaldte i 1791 for Spøg Bøddelen *den udøvende Magts Repræsentant*, men vist er det, at Samson snart med fuld Ret vilde kunne smykke sig med denne Titel, ja han kunde næsten betragte sig selv som en Slags Præst, thi der danner sig en Art Guillotine-Kultus, man taler om »den hellige Guillotine«. »*Lad os gaa ud ved Foden af Højaltret*, udbryder Amar i selve Konventet, »og *bivaane den røde Messe*«.

Det er Fouquier-Tinville, der skaffer Ofrene til denne Kultus. Han er Storinkvisitoren, »den offentlige Anklager«, Sjælen i den berømte *Revolutions-Domstol*.

Hellere end paa ny at fortælle denne Domstols forfærdelige Historie burde man henvise Læseren til Akterne i den Proces, der efter 9de Thermidor indlededes mod Dommerne, Nævningerne og »Anklageren«.

Som man vil huske, var »Domstolen« blevet oprettet den 10de Marts, og det varede ikke længe, før den blev, som det hed »Republikkens Bolværk«. Den havde til Huse i Justitspalæets »Store Kammer«, der — hvilken blodig Ironi — var blevet omdøbt til *Frihedssalen*, og her udspilledes nu en Tragedie i hundrede Akter, der skulde komme til at vare i hele 14 Maaneder.

Fouquier-Tinville er den mest fremtrædende Personlighed i denne Domstol. Denne forhenværende lille Prokurator var blevet bitter af al den Nød, han havde gennemgaaet, og han skulde nu lade sine nye »Kunder« dyrt betale de Skuffelser, han havde lidt. »Han var sorthaaret, med smaa spillende Øjne under de buskede Øjenbryn; Panden var lav, hans Ansigt rundt; han var bleg af Hudfarve og havde koparret Opstoppernæse, glatbarberede smalle Læber og en stærkt markeret Hage« og han optraadte altid sortklædt, uden dog derfor at virke tragisk. Han spøgte og sagde Vittigheder og havde altid et spottende Ord paa Læben, naar han veltilfreds vadede rundt i Blod, og han blev kun rasende, naar nogen prøvede paa »*at spolere en Sag for ham*«.

Campardon har skildret Revolutionsdomstolen i et grundlæggende Værk, og Lenôtre har tilføjet nogle karakteristiske Træk. »Det var nogle meget middelmaadige Fyre«, siger Campardon om Dommerne. Herman, der var den første robespierristiske Formand, og hans Efterfølger Dumas — *den røde Dumas* kaldte de ham i Juraegnen, hvorfra han stammede — forstod at gøre Revolutions-Domstolen saa uretfærdig og gru-

Charlotte Corday.

som, som det paa nogen Maade var muligt. Hvad Nævningerne angik — der lønnedes med 18 Livres om Dagen —, har Dunoyer præsenteret os for 2 af dem, Vilatte og Trinchard, et Par kønne Knægte; de fleste af dem var »nogle Fjolser«, som Ganney, der udtrykkelig blev kaldt saaledes; Aandfuldheden repræsenteredes af den forhenværende Lakaj Brochet, der havde forfattet Bønnen: »O Jesu Hjerte! O Marats Hjerte!« Der var ikke en eneste, der tænkte paa, at de sad der for at lade Sandheden og Retfærdigheden ske Fyldest; de var der kun for at skaffe Bøddelen Hoveder at hugge af.

Allerede i Juni Maaned 1793 var Fouquier's »Arbejde« blevet ganske overvældende; den ene Forordning var blevet ud-

Marie Antoinettes Stol og Toilette-Bord i Fængslet.

stedt efter den anden og havde efterhaanden udleveret alle Landets Borgere til hans Forgodtbefindende; naar lige undtages de Deputerede og Generalerne kunde han lade hvem som helst arrestere; man kaldte ham (det skal blot forstaas rigtigt) »Frankrigs Frelser«.

* * *

Og saa begyndte det store Tog. I Begyndelsen var Dødsdommene forholdsvis sjældne: fra April til November var der en hver anden Dag, fra November til Marts 1794 var der 65 om Maaneden; i Ventôse Aar II noteredes 116, i Germinal 155, i Floreal 354, og de 22 første Dage af Prairial var der 381, men efter at Prairial-Loven, som vi senere vil komme tilbage til, er gaaet igennem, er der 1366 Dødsdomme i Løbet af 47 Dage. Ialt bliver i Paris 2625 Ofre udleverede til Samson. (Man erindre, at Septemberdagene havde »tømt Fængslerne«).

Den 12te Juli havde man dømt Konventsmedlemmet Leonard Bourdon's »Mordere«; han slap for Resten heldigt fra »Mordet«, og de fleste af »Morderne« havde aldrig set Manden.

Charlotte Corday, hvis »Forbrydelse« i det mindste var bevist, stod 5 Dage senere for Domstolen, saa skøn, saa »antik«, besjælet af en saa overlegen Ringeagt overfor Livet og Menne-

Marie Antoinette i 1793.

skene og af en saa rolig Glæde over at have ryddet et »Uhyre« af Vejen, at Nævningerne, hvor utroligt det end lyder, et Øjeblik syntes at vakle, saa at Fouquier nær havde »faaet Sagen spoleret«.

Saa blev det Dronningens Tur. Den 1ste August var hun blevet overført til Conciergeriet, et forfærdeligt Sted, hvor hun stadig var under Opsigt, saa hun aldrig kunde skifte Linned. Hun var bleven ganske hvidhaaret i Fængslet, men beundringsværdigt var det stolte Ansigt under de hvide Haar. Paa Girodet's Billede af hende i hendes Sørgedragt, med den lille hvide Hue kantet med sort Crêpe, et Linons Fichu om Halsen og et lille sort Sjal om Skuldrene, er hun mere dronningeagtig end da hun bar Diamanter. Men Hjertet krymper sig ved at se den Sorg og Kvide, der staar malet paa hendes Ansigt.

Hun var allerede dødsdømt, da hun den 14de Oktober blev fremstillet for Revolutionsdomstolen. Det er velkendt hvilke Nederdrægtigheder, »Vidnet« Hébert og Fouquier beskyldte

hende for: hun havde, paastod de — og de undsaa sig ikke for at komme med de mest gemene Detailler — ødelagt sin Søns Moral. Og da hun paa den brutaleste Maade blev opfordret til at svare, sagde hun: »Naar jeg ikke har svaret, er det fordi Naturen forbyder en Moder at tage til Genmæle mod en saadan Anklage; de Mødre, der maatte være til Stede her, vil kunne forstaa mig«. Dette Udbrud fremkaldte stærk Medlidenhed hos de tilstedeværende, og der blev et saadant Røre i Salen, at Herman blev rasende og truede med at vise Tilhørerne bort. Fouquier var blevet urolig ved Situationen og fremskyndede Sagen, Advokaterne fik et Kvarter til at gøre sig færdige i. Hun havde forøvrigt ogsaa faaet nok og ønskede kun at se en Ende paa det hele: »*Er Folket ikke snart træt af at se mig lide?*« sagde hun med et Suk. Da hun var blevet dømt, gik hun majestætisk ud af Salen.

Og majestætisk, men uden Hovmod var hun til det sidste. »Den nedrige Kvind«, skriver et ildesindet Øjenvidne, »var urokkelig fast, selv paa Skafottet«. Æreskænderen Hébert takkede Guderne, »efter at han med egne Øjne havde set Madame »*Veto*«s Hovede pillet af Hejrehalsen«. Inden der er gaaet 6 Maaneder, bliver denne Bladsmører selv slæbt til Skafottet, hvor han opfører sig paa den mest fejge og uværdige Maade.

* * *

Derefter kom Raden til Girondinerne. Den 3die Oktober var en Anklage-Akt, et sandt Væv af Løgne, blevet oplæst i Konventet af Amar, og de tidligere Deputerede henvistes til Fouquier. Allerede den 7de havde han faaet ekspederet Gorsas. Den 14de begyndte Processen mod de andre; de havde sikkert ikke noget Haab om at redde Livet, men da de var Advokater, vilde de i hvert Fald forsvare sig, og de forsvarede sig saa udmærket, at Nævningerne lod til at vakle. »Skal der saa mange Omstændigheder til for at faa kappet Hovedet af disse Skurke, som Folket allerede har dømt?« skrev Hébert. Konventet vedtog paa Opfordringer af den Art en Forordning, i Følge hvilken Nævningerne kunde erklære Sagen for tilstrækkelig oplyst efter 3 Dages Forhør. Og samme Dag erklærede Nævningerne, at de nu havde faaet alle ønskelige Oplysninger; Retsforhandlingen blev kvalt og Forsvaret undertrykt, og efter en kort Forhandling dømtes de 21 Deputerede til Døden. De ulykkelige kom med harmfulde Indsigelser; kun Vergniaud, der indtil det

Processen mod Marie Antoinette.

Marie Antoinette paa Vej til Skafottet.
Skizze af David.

sidste bevarede sin overlegne, ligegyldige Mine, lod sig ikke afficere af denne uhørte Uretfærdighed. Medens Dommen oplæstes, mærkede han, at der gik en Skælven igennem Valaze, som stod ved Siden af ham. »Hvad er der i Vejen? Er du bange?« — »Jeg dør«. Han havde stukket en Dolk i sit Hjerte. De andre udbrød, medens de blev ført ud af Gendarmerne: »Venner, nu er det vor Tur! Leve Republikken!«

Vi behøver ikke at ty til Lamartines skønne Skildring, for at vort Hjerte skal røres: Det er tilstrækkeligt at forestille sig disse rigt begavede unge Mænd (4 af dem var endnu ikke 30 Aar, og 8 havde ikke fyldt de 40), der nu faldt som et Offer for deres Fjenders uværdige Had, uden at en eneste af dem mistede sin Tro paa Frihed og Broderskab. Fauchet, den stakkels Præst, der havde ladet sig begejstre af Revolutionens Sag, lod sig berede til Døden af en »ubeediget« og vendte saaledes i sin sidste Stund tilbage til Katolicismens Skød; de fleste døde som »Filosoffer«, men uden at bramme med deres Gudløs-

hed. Vergniaud var stadig tankefuld; maaske sang de ikke *Girondinernes Marseillaise*, som Lamartine har ladet dem gøre i sin Bog. De døde rimeligvis paa jævnere Vis. Ogsaa den døde Valazé kom under Slagtekniven. Dette Træk viser, hvor gyseligt Rædselsherredømmet var ved at blive. Det vil ikke gaa Glip af et eneste Hovede.

»Maaske undgaar vi ikke, at nogle rene falder som Offer, for at Retfærdigheden kan naa frem til Sejr«, havde Manon Roland skrevet i December 1792. Men hun blev alligevel oprørt over dette Offer af de reneste. Selv var hun ogsaa dødsdømt; allerede den 1ste Juli 1793 (hun havde siddet i Fængsel siden Juni Maaned) havde Sikkerhedskomitéen erklæret sig overbevist om, at »denne foregivne Lucretia var medskyldig i sin foregiven dydige Mands Plan om at forgifte den offentlige Mening«. I Fængslet skrev hun sine berømte *Memoirer*, i hvilke hun ikke lægger Baand paa sig selv i nogen Retning, og hvor man paa hver Side finder Udtryk for hendes Sjæls Indignation. Riouffe fortæller, at hun, der var saa tapper, naar hun var sammen med sine Venner, kunde sidde i timevis og græde, naar hun tænkte paa sin gamle, fredløse Ægtefælle og paa den jagede, »højtelskede« Buzot.

Hun fik Underretning om Vergniauds og hans Partifællers Død; hun beundrede deres Tapperhed og følte nu, at hun ikke mere tilhørte denne »afskyelige« Verden; den 8de November stod hun, klædt i hvidt og med en egenartet fri og glad Holdning, for Revolutionsdomstolen. Hun vilde ikke saa meget forsvare sig, som hun vilde forherlige dem, der i fordums Tid havde ladet sig paavirke af hende. Man afbrød hende, hun talte jo »til Pris for Forbrydelsen«. Dagen før sin Død afsluttede hun sine Memoirer; paa sidste Linie staar der: »Natur, aabn din Favn . . . Retfærdige Gud, tag imod mig. I mit fyrretyvende Aar«. Hun var en værdig Datter af Rousseau.

En af hendes Veninder saa hende, da hun var paa Vej til Guillotinen, »blomstrende, smilende, rolig«. Foran Skafottet stod der som bekendt en Statue af Friheden: »Frihed«, udbrød hun, hvilke Forbrydelser begaar man ikke i dit Navn«. Hun havde beklaget, »at hun ikke var Spartanerinde eller Romerinde«. Hendes Død var disse hendes antike Medsøstre værdig. Hun var ikke en Helgeninde, hun var en Personlighed.

Da den gamle Roland nogle Dage senere fra sit »Smuthul« hørte dem raabe i Rouens Gader med Borgerinde Rolands Død, forlod han sit Skjul uden at sige et Ord og gik hen og tog Livet

En Fængselscelle under Rædselsherredømmet.

af sig. Man fandt hos ham en Lap Papir, hvorpaa der stod skrevet: »Gid mine Landsmænd kunde komme til at afsky det onde og igen føle og tænke som menneskelige Væsener«. Han elskede at holde belærende Foredrag, og det blev han ved med til sin sidste Stund.

Nede i Sydfrankrig flakkede imidlertid andre om; Salles, Guadet, Pétion, Louvet, Barbaroux og Buzot, tilsølede, ubarberede, klædt i Pjalter, skjulte sig snart i Kældere, snart paa Lofter. Guadet og Salles er de første, der bliver grebet; de bliver ført til Bordeaux og guillotinerede. En Aften, da Barbaroux, Buzot og Pétion flakker rundt i Egnen ved Médoc, tror de pludseligt, at man er paa Spor efter dem, og de forsøger at tage Livet af sig. Barbaroux blev samlet op, blodig, med ukendeligt Ansigt og slæbt til Bordeaux, hvor han i døende Tilstand blev henrettet. Nogle Dage senere finder man Buzots og Pétions Lig halvt fortærede af Hundene, »den højtelskede« Buzot, Talerstolens Pryd, og Pétion, der for en Stund havde været Paris' »Messias«.

Ogsaa Condorcet skulde tage Livet af sig selv og derved berøve Fouquier et sikkert Bytte. »Hvor mange talentfulde Mænd«, skriver Benjamin Constant samtidig, »maa ikke lade Livet for disse fejge Aseners Haand!«

* * *

Og imidlertid fortsattes det store Tog i Paris. Philippe af Orléans maatte hastigt følge sin Fjende Dronningen, først i Conciergeriet og senere paa Skafottet. Han, der ved enhver Lejlighed i de sidste 3 Aar havde vist sig saa ringe, var hovmodig og overlegen og gik i Døden med frisk Humør efter at have spist sig en god Middag. Der var ikke gaaet et Aar siden den Dag, han selv var med til at sende Ludvig XVI til Guillotinen. Det sker, at man blandt alle disse Justits-Mord en enkelt Gang er Vidne til, at Retfærdigheden virkelig sker Fyldest.

Og nu rullede Hovederne, det ene efter det andet, ned i Bøddelens Kurv. Fouquier bragte »Skub« i det. Der var mange kendte Folk iblandt, alle dem, der i 1789 havde figureret i Curtius' Vokskabinet. I Mangel af La Fayette, der, heldigvis for ham, sad indespærret i en tysk Fæstning, maa nu hans »Medskyldige« Bailly, gaa i Døden under Martyrlidelser. Mængden brød ud i vild Jubel ved at se et Hoved falde, hvis Haar var graanet i Videnskabens og Frihedens Tjeneste. Manuel, der for endnu kortere siden havde været betragtet som en Afgud, blev guillotineret snart efter. Saa kom Barnave, saa Duport, den tidligere »jakobinske« Minister, saa Kersaint, en Patriot, der et halvt Aar i Forvejen havde faaet Konventet til at genlyde af en sand Bifaldsstorm, saa — da Clavières havde begaaet Selvmord i Fængslet — Le Brun, der fordum var Revolutionens stolte Talsmand overfor Europa; saa kom 3 Generaler fra Republikkens første Tid, den gamle Luckner, den frygtindgydende Custine, den elegante Biron og endelig den tapre General de Flers og den heltemodige Chancel. Efter alle disse fulgte General Houchard, Veteranen, der stod anklaget for Revolutionsdomstolen for Fejghed, og som sønderrev sine Klæder for at fremvise Arrene efter sine 55 Saar.

Der begyndte at komme Fart i Tingene; der var Folk af alle Slags, Tjenere, Herremænd, offentlige Fruentimmer, Nonner, Officerer og Deputerede fra de tre forskellige Forsamlinger. Det blev ogsaa Madame du Barry's Tur; den stakkels gamle Dejlighed koketterede, da hun stod foran Revolutionsdomstolen, og raabte grædende paa Skafottet: »Vent lidt endnu, Hr. Bøddel« — og efter hende kom 8 Karmeliternonner, som Fouquier betegnede som »løse Kvinder«.

Dommernes Udtryk blev haardere, Anklageren blev flittigere i sine Leveringer. For Gadedriverne var Henrettelserne blevet en daglig Forlystelse. Loven mod de mistænkte, »Pøbelens *lettre de cachet*«, som Sorel kalder den, var gaaet igennem den 17de

September og yderligere udvidet den 16de December, og den havde fyldt alle Fængslerne med Fanger. Dauban har givet os en Skildring af disse Fængsler, og vi ser, hvorledes Fangerne lever deres mærkelige, ubekymrede Liv. Baade Bødlerne og deres Ofre begyndte at vænne sig til Tingenes Tilstand. Garat, som lige havde været Minister, sidder nu i Fængsel, men Cambon kan ikke undvære hans Oplysninger og maa sende to Gendarmer hen at hente ham, naar han har Brug for ham. Bagefter bliver han sendt tilbage til Fængslet som til et Hotel. Der er ikke mere noget, der forbavser. Rædselsherredømmet har en mærkelig Indflydelse paa de forskellige Naturer, nogle fordærves, andre styrkes. Man ser hæderlige Smaahaandværkere tiljuble Samson deres Bifald, medens Dukker fra Versailles gaar i Døden som Oldtidens Helte. Overfor denne Resignation »tabte Udlandet Næse og Mund«, som Constant siger.

Og dog har Paris i Vinteren 1793—1794 endnu ikke lært »det store Rædselsherredømme« at kende; først efter Germinal skal det gaa rigtig løs.

* * *

Men i Provinsen havde man allerede oplevet det. Nogle af de Kommissærer, der var blevet udsendte i Tiden Marts—Juli 1793, satte det i Gang, saaledes i Nantes, hvor Carrier »tugtede Vendée«, og i Lyon, hvor Collot og Fouché hævnede »den dydige Châlier«.

Her maa man næsten give op. Andre har taget dette forfærdende Rundskue over Frankrig; men de har skrevet bindstærke Værker. Hvis man prøver paa at give et kort Resumé, faar man let Skin af at forgrove Linierne, medens Sandheden tværtimod er, at man udvisker dem. Mange af Kommissærerne indskrænkede sig til at rekruttere og skaffe Forsyninger til Hæren; andre, der især var optagne af den Mission at skulle »reformere Folkeaanden«, optraadte som Tyranner uden at myrde; nogle prøvede endogsaa paa at afvæbne de lokale Tyranner. I et af de næste Kapitler vil vi faa at se, hvorledes de udrettede deres Hverv som Prokonsuler. Andre igen var rene Bødler, og det er dem, vi maa omtale i Korthed her.

»*Vi vil først kunne være humane, naar vi er sikre paa at være Sejrherrer*«, skriver den elegante Hérault til Carrier fra Velfærdskomitéen. En Mand som Carrier behøver man ikke at opfordre til »republikansk Fasthed«. Krigen i Vendée har gjort Kommissærerne i Østfrankrig fuldstændig vanvittige, lige fra Carrier, der huserer i Nantes, til Lequinio, der holder til i Fontenay.

Carrier gør Indtryk af at være gal; lige til sin sidste Stund hævder han, at han har »frelst sit Land«; saadan taler kun en sindsyg, for han mener det virkelig. Mon det var nødvendigt for at »frelse sit Land« at lade 1800 Mennesker skyde ned i Stenbruddene ved Gigandet og paa Engene ved Mauves; at lade Guillotineringen i Nantes faa et vanvittigt Præg og — for at faa det raskere fra Haanden — at fylde Floden Loire ved at drukne 1800 Mennesker, der blev sat ombord paa gennemhullede Skibe, og først at forlade Egnen efter i Løbet af 4 Maaneder — fra den 19de Oktober til den 14de Februar — at have ofret 4000 forsvarsløse Medborgere for »Fædrelandets Frelse«? Men han er grebet af et mørkt Vanvid, og lige til sin Død anser han sig selv for at være en Sokrates eller en Cato!

Og samme Vanvid lader til at herske overalt; i Nabodistriktet er det Lequinio, der raser. Han vil have den rigtige Fornøjelse af Blodsudgydelsen; han boer og spiser sammen med Bøddelen og lader Fangerne myrde for Øjnene af sig; med egen Haand »gør han én kold«, som det hedder i Mordersproget, og da Domstolen ikke arbejder hurtigt nok, bliver den erstattet af en Kommission, der dømmer uden nogensomhelst Beviser. I Brest og Lorient sker de samme Masseofre. I Sydvest-Frankrig er det Tallien, der dukker op. Fra den 19de September, efter at Bordeaux har maattet kapitulere, lader han og Ysabeau »Royalister« og »Føderalister«, med andre Ord, hvem de finder for godt, komme under samme Kniv. Den militære Kommission, som Kommissærerne har oprettet, gør ingen smaalig Forskel. Hertugen af Vauguyon og den tidligere girondinske Minister Duranton er lige »farlige for Friheden«, og naar kun 301 Personer bliver guillotinerede fra den 29de Oktober til den 9de Thermidor, er det, fordi Tallien har truffet den smukke Therezia Cabarrus, der meget ofte — mod en passende Betaling — holder sin Haand over de dømte. Kommissionen selv aagrer med Frikendelserne; Formanden Lacombe faar senere selv Guillotinen at prøve efter at være blevet anklaget for »Bestikkelse«.

Man guillotinerer lidt nede i Garonnedalen, i Toulouse, i Albi, i Cahors, i Agen. Men her er Landet jakobinsk-sindet. Blodbadet antager ikke noget større Omfang.

* * *

I Rhône-Dalen gaar det ganske anderledes løs. Siden Marts 1793 fører Stanislas Fréron sit Regimente i Provence, — han udfolder en Pasjamoral, der faar Cordeliererne, hans »renere«

Partifæller, til at rynke Brynene. Arnaud, der har skrevet den sidste Biografi af ham, mener, at han er »en svag Karakter, der let lader sig henrive«, men han er en meget uhyggelig Skikkelse; han er født Journalist og kan lade Ordene spille midt under Myrderierne, og han passer sin Don Juan-Rolle samtidig med Torquemada-Rollen. Sammen med Barras svinger han »Cordelierernes Kølle« i Bouches-du-Rhône og Var. I Marseille gør Køllen det af med 120 Mennesker i Løbet af 10 Retsmøder. I Toulon, som Dugommier, nærmest takket være den unge Artillerifficer »Bounaparte«, har tilbageerobret fra Englænderne, er der noget at gøre for »Cordelierernes Kølle«. Paa sin spøgefulde Maade paastaar Fréron, at han har ladet 800 af Toulon's Indbyggere skyde ned. I Virkeligheden er kun 282 blevet henrettet, men paa det nuværende Tidspunkt praler Prokonsulerne gerne lidt med deres Forbrydelser. Vi kan henvise til de Breve, som Aulard har udgivet, — dog altsaa med Overdrivelserne in mente. Toulon, som nu kaldtes Port-la-Montagne, affolkedes næsten ganske, dens 29,000 Indbyggere svinder ind til kun 7000, men Fréron og Barras vender tilbage til Marseille i Triumf, hilst som Sydfrankrigs Befriere. Ogsaa i Orange arbejder man for Sydfrankrigs Befrielse: fra den 1ste Messidor til den 16de Thermidor bliver — ved 42 Retsmøder — 332 »anklagede« ført til Skafottet — »røde Messer« der forslaar noget.

Men de kan alligevel ikke staa Maal med de »røde Messer« i Lyon, hvor Collot og Fouché fører an.

Jeg har andetsteds talt om Rædselsherredømmet i Lyon; det er mange Gange værre end i Paris, og Fouquier kan godt pakke sammen. Senere forsøger Fouché at vælte Ansvaret over paa den forhenværende Skuespiller, Drukkenbolten Collot, der forøvrigt har en bred Ryg til at bære det. Men de har dog begge underskrevet de berømte Breve, hvori de skildrer »deres hemmelige Glæde«, »deres udsøgte Nydelse«; og hvad er det saa, der faar dem til at føle denne hemmelige Glæde og denne udsøgte Nydelse? Det er Kartæskilden nede paa Brotteaux-Sletten, hvor 64 bagbundne Ynglinge den 14de Frimaire bliver strakt til Jorden af Geværkuglerne og hugget ihjel med Sabler, hvor den 25de 209 Borgere lider den samme Skæbne, og hvor der hver Dag er »noget at se paa« for »Fædrelandsvennerne«. — Det udelukker naturligvis ingenlunde den daglige Guillotinering, som den udmærkede Sans-culotte Pilot fortæller saa fornøjeligt om. Prokonsulerne erklærer, at de er »utrættelige i Udførelsen af deres Pligt«; man maa »udrydde nogle Enkeltpersoner« for at sikre

»Efterslægtens Lykke«. Det er for at gøre Efterslægten lykkelig, at Fouché først forlader Lyon efter rent ud sagt at have myrdet 2000 Mennesker, »hvis blodige Lig«, som han selv skriver, »er kastede i Rhône og nu kan sprede Forfærdelse langs Bredderne, ja, helt ud til det skændige Toulon og give et udmærket Billede af Folkets Almagt«.

Den skrækkelige Javogue, der har rejst sin Guillotine i Nabobyen Feurs, skriver mindre pompøst: »*Slagteriet gaar godt*«. Han foretrak at nævne Tingen ved dens rette Navn.

* * *

»Slagteriet« gik godt overalt. I Arras, — for ikke at dvæle ved Rædselsherredømmet i en hel Række Provinser — var det Le Bon, der førte Regimentet. Til at begynde med mistænkte man aabenbart denne forhenværende Oratoriepræst for at kunne vise Svaghed, thi Velfærdskomitéen opfordrede ham til at tage sig i Agt for »falsk og ilde anbragt Humanitet«. Og han tager sig i den Grad i Agt, at hele to Departementer kommer til at svømme i Blod. Alene i Byen Cambrai bliver 150 Medborgere gjort »et Hovede kortere« i Løbet af 6 Uger.

Men det er alligevel i Arras, at han farer værst frem. Denne blege, unge Mand med de blaa Øjne dræber som en gal; han er, skriver hans Sekretær, grebet af »et Slags Feber«; han overværer selv Henrettelserne, og for at more sin Kone efteraber han de døendes Grimasser. Under Le Bon's Proces kommer der saa uhyggelige Enkeltheder for Dagen, at han selv bliver ganske forfærdet og udbryder: »I burde jo have skudt mig en Kugle for Panden«.

Et halvt Aar efter forfærdedes ogsaa de fleste andre over det, de havde gjort. Beruselsen ved deres grænseløse Magt vækker Menneskedyret i dem; hos nogle var det den stadige Skræk for at synes »svage«.

Velfærdskomitéen i Paris gjorde nemlig sit bedste for at opildne dem. Vi har endnu de Breve fra Komitéen, hvor Carrier, Tallien, Fréron, Fouché og Le Bon bliver holdt i Aande. Det Brev, hvori det anbefales Kommissærerne i Lyon at vise »ubønhørlig Strenghed«, er skrevet af Robespierre selv. »Slaa til«, skriver Collot og Barère til Le Bon. Da man rækker den ulykkelige den røde Skjorte (Fadermorderes Skændselsdragt) i det Øjeblik, han skal afsted til Skafottet, udbryder han: »Lad hellere Konventet faa den paa!«

ENOGTREDIVTE KAPITEL

Robespierre og »Faktionerne«.

(Januar—Marts 1794).

»Faktionerne«, Danton-Krisen. Maximilien Robespierre. Desmoulins anbefaler Mildhed: »*Den gamle Cordelier*«. Hébert og »*Fa'er Duchesne*«. Det hébertistiske Kommune-Raad, den »socialistiske« Strømning. Chaumette: Kristendommens Afskaffelse; Fornuft-Dyrkelsen. Robespierre fordømmer de »overbærende«, de »yderliggaaende« og de »raadne«.

For dette Rædselsherredømme skælvede ingen i større Angst og Bæven end netop dette Konvent, der tilsyneladende stod som dets Leder. Thi efter at Girondinerne var blevet udjagede, og de 75 Højre-Deputerede, der havde protesteret, var blevet fængslede, havde Robespierre forkyndt, at der endnu fandtes »Faktioner« paa alle Bænke, de »overbærendes« Faktion, de »yderliggaaendes« Faktion og de »raadnes«. Forsamlingen følte, skriver Thibeaudeau, »at Lynet hvert Øjeblik kunde slaa ned«.

Nu, da Marat dyrkedes som en Gud, generede han ikke mere hverken Robespierre eller Danton, men de to stod nu Ansigt til Ansigt. Robespierre var ved Magten, men den 5te September havde Danton været lige ved at komme op paa Siden af ham. Konventet havde opfordret ham til igen at tage Sæde i Velfærdskomitéen, men han havde afslaaet det, vel vidende, at Robespierre fuldstændig beherskede Flertallet; han foretrak, som han selv sagde, at »bruge Sporerne overfor Komitéerne« uden selv at være Medlem. Men den 25de var det kommet til et mægtigt Angreb paa Velfærdskomitéen, hvis Blod maatte fornyes, var der raabt op om, og saa havde Robespierre bittert afsløret sine Fjenders »Ondskab« og forkyndt, at det var Pitt, der stod bagved. Danton lod sin Modstander beholde Sejren; han sagde ingenting, trak blot paa Skuldrene og bemærkede kun, at det var »noget værre Tøjeri«, Robespierre havde sagt.

Danton gennemgik en uhyggelig Krise. Rædselsherredømmet

fyldte ham med Lede, og Girondinernes Domfældelse havde forfærdet ham; vel var de hans Fjender, men inderst inde beundrede han dem. Han søgte forgæves at døve sin Samvittighed ved kynisk leende at hævde det samme, som han siden hen med Døden for Øje gav Udtryk i et lidenskabeligt Udraab: »Brissot vilde have ladet mig guillotinere akkurat som Robespierre; de er Kains-Yngel til Hobe«; under Processen havde han »med store Taarer i Øjnene« sagt til Garat: »Jeg kan ikke frelse dem«. Og da Camille den Aften, de blev dømt, grædende udbrød: »Aa, jeg Elendige, det er mig, som har dræbt dem«, havde Danton grædt som han. Alt det Blod, der blev udgydt, stod ham for Øje, saa han næsten fik Hallucinationer. »Se«, sagde han til Camille, »Seinen flyder med Blod. Aa! Der er udgydt alt for meget Blod. Grib dog Pennen og kræv, at man skal være barmhjertig; jeg skal støtte dig«. Men i Konventet tav han, som var han udmattet efter den store Kraftudfoldelse i 1792 og 1793 og led ved enkelte af sine Tilhængeres Fejghed: »Han fik Kvalme af Menneskene«, sagde han. Hans Ligegyldighed vakte Forbavselse; sommetider kunde han saa pludselig fare op. En Aften i Sèvres sagde Superbielle: »Hvis jeg bare var Danton!« — »Danton sover, men han vil vaagne«, buldrede han op. I Revolutionstider er den enkelte Folkeførers Tid kun kort, og falder han i Søvn, vaagner han altid for sent.

* * *

Robespierre var derimod vaagen. Maaske er Øjeblikket kommet til at tage den Mand nærmere i Øjesyn, der ved Hjælp af Velfærdskomitéen styrede Konventet.

Hvad om vi spurgte en af hans mest fanatiske Tilhængere? Han vilde svare: »Maximilien er Dyden selv«.

Han *var* Dyden selv: retskaffen, kysk og moralsk; han var »bange for Penge«, sagde Danton om ham, og han var endnu mere bange for Kvinder. Kvinder forfølger han med et særligt Had; mere end nogen anden har netop han bidraget til at bringe Manon Roland paa Skafottet. Det er ham, der en Dag sender den stakkels lille Lucile Desmoulins derop — hun, som har troet, han var hendes Ven —, og det er ham, der forsøger paa at sende Therezia Cabarrus, Talliens Kone, samme Vej. Ja, selv sin egen Søster Charlotte fjerner han med koldt Blod ud af sit Liv. Og som den, der hader Kvinden, foragter han dem, der elsker hende. For første Gang ser man dette letfænge-

lige og lattermilde Frankrig blive regeret af en Fjende baade af Kvinder og Latter.

Og grim er han dog ikke, — Søstrene Duplay finder ham bedaarende; intet bevaret Portræt forraader det »Katteansigt«, som Buzot bittert fortæller om. Borgerinde Jullien fandt hans Træk »blide«; naar man ser paa Danloux's Portræt af ham, maa man næsten give hende Ret; det viser os en elegant, ingenlunde usympatisk Yngling, med lidt for bred Næse og Mund og med lysegrønne Øjne, der i Virkeligheden blinkede frem bag et Par blaa Briller. Korrektheden selv: Haaret er friseret og pudret, Ansigtet er omhyggeligt barberet, og hans lille magre Skikkelse indesluttes i en blaa eller kastaniebrun Frakke med Kaschemirs Vest og broderet Skjorte. Ja, denne Sansculotte*) gaar med Knæbenklæder af Silke, alt for stolt til at ofre til den revolutionære Sjuskethed. Paa hans Klæder ses aldrig en Plet før den forfærdelige Morgen den 10de Thermidor, da vi vil faa dem at se ligge tilsølede af hans Blod (»en Frakke af slesisk Klæde, plettet af Blod«, staar der i Domstolskancelliets Fortegnelse). Hans Arbejdsværelse er altid i den smukkeste Orden, og dèr finder man karakteristisk nok hans eget Portræt »i alle mulige Former«.

Han er nemlig frem for alt optaget af sig selv. Ingen har nogensinde været mere indbildsk over sit eget Jeg. »Dydig«, som han er, har han faaet det Kald at lade Dyden herske. Frankrig har haft den frygtelige Ulykke at være falden i Hænderne paa en af disse skæbnesvangre Missionærer, der, som Cromwell, fra Tid til anden dukker op for at knuse »de ugudelige« og »de ryggesløse«. Det er den værste Art Tyranner. For sligt et Kald maa alt ofres, først og fremmest Venskabet: Robespierre lader alle sine Barndoms- og Ungdomsvenner guillotinere. »Han er et grufuldt Menneske, der lyver for sin egen Samvittighed«, har Madame Roland skrevet om ham. Nej tvertimod; han adlyder den netop; hans Samvittighed er gennemtrængt af hans høje Mission og byder ham at anvende Bagvaskelse (især mod Girondinerne) og i paakommende Tilfælde ogsaa Falskneri (mod Hérault fabrikerer han et falskt Dokument) for at ramme sine Fjender, — *thi hans Fjende er ogsaa en Fjende af Dyden.*

Da han er den inkarnerede Dyd, sidder han inde med Sand-

*) Sansculotte betyder en Mand, der gaar »uden Knæbenklæder«. De revolutionære gik med lange Benklæder (pantalons) i Modsætning til Folk fra l'ancien régime.

heden; derfor er han præget af en vis højtidelig Alvor, — en præstelig Alvor, som — allerede i 1792 — slaar enhver, der kommer ham nær. »*Robespierre er som en Præst*«, skrev man paa dette Tidspunkt. Han er den ufejlbarlige Ypperstepræst, næsten Profet. »Der stak noget af Muhamed og Cromwell i den Mand«, siger Thibaudeau. Han har Ypperstepræstens Urokkelighed; men da han er en »stor Opportunist«, som Sagnac siger, er han ikke uden Bevægelighed; hans Holdning kan ændres, men ikke den ledende Tanke i hans Liv. Paa den tror han oprigtigt, og i hans Oprigtighed ligger hans Styrke. Da han anser sig selv for at være en Inkarnation af Friheden, Republikken og Revolutionen, betvivler han ikke et Øjeblik, at hans Fjender er Revolutionens, Republikkens og Frihedens Fjender. Da han desuden (og dette er det mest utiltalende Træk hos ham) er »galdesprængt misundelig« mod enhver, der kan tænkes at staa ham i Vejen, regner han flere og flere for sine Fjender. De er »daarlige Patrioter«, fordi de angriber ham eller gør Nar af ham, — af ham, som er selve Dyden og Sandheden.

Ret naturligt bliver han Dogmatiker; han er jo den ufejlbarlige Ypperstepræst. Tre ere Dogmerne: *Rædselsherredømmet er Dydens Beskytter*, *Dogmet om det højeste Væsen* og *Ejendomsrettens Ukrænkelighed*. For disse tre Dogmer maa alle bøje sig. En daarlig Borger er enhver, der præker Overbærenhed eller som, uden selv at være dydig, haandhæver Rædselsherredømmet. En daarlig Borger er enhver, der fornægter det højeste Væsen, og det er en daarlig Borger, der vover at angribe Ejendomsretten. Hvor faa er derfor ikke de udvalgte i dette Konvent, og hvor mange er ikke de fortabte! Hans Dysterhed, der vokser Dag for Dag, skyldes hans Afsky for disse *Non-Konformister*, som man — efter hans Læremester Jean Jacques' Raad — bør jage ud af Statssamfundet. For denne Ypperstepræst bliver hver Fjende til en Kætter. Maximilien er, skriver Aulard ironisk, »Sandhedens Herre og Mester«.

* * *

I Komitéerne og Forsamlingen stoler han kun paa nogle ganske faa Venner: Couthon, Saint-Just, Le Bas, sin Broder Augustin og maaske David. Couthon tiltaler ham ved sin Spiritualisme, thi ogsaa han har læst *Kapellanen fra Savoyen;* den 27de Floréal ser vi ham fare op mod »Filosofferne«, der affolker Himmeriges Rige, og for hvem Dyden mangler den

Saint-Just.

guddommelige Stadfæstelse. Men hans egentlige Haandlanger, Profetens sande Apostel, er alligevel Saint-Just, som næsten kunde kaldes hans Messedreng, hvis han ikke — efter min Opfattelse — var Robespierre selv saa langt overlegen baade i Dygtighed og i Begavelse. »*En brændende Sjæl, men et iskoldt Hjerte*«, siger Barère, og det passer vist godt nok. Denne smukke, unge Mand, af hvem Greuze har efterladt et henrivende Portræt, er en »forfærdelig Yngling«. — »Hans Begejstring«, skriver hans Ven Levasseur, »bundede i en Overbevisning af matematisk nøjagtig Sikkerhed«. »Han havde gerne ofret sig selv, men ogsaa hundrede Tusind andre«, siger Levasseur videre, »for at skabe Republikken saaledes, som han havde drømt sig den«. »Han taler kun i Sentenser«, siger et andet robespierristisk Konvents-Medlem om ham, og han formede dem med en Veltalenhed, der var baade patosfyldt og hvas. »Han saa en Forbryder i alle, der ikke var af samme Mening som han selv«, siger en anden af de deputerede om ham, og alene derved maatte han tiltale en Mand som Robespierre. Som »Mesterens« fana-

tiske Tilhænger var han ham underdanig, men drev ham ogsaa frem, og da han var dristigere end Robespierre, blev han Ophavsmand til og Værktøj i de fleste af dennes afgørende Handlinger. Ogsaa den unge Le Bas er Robespierres fanatiske Tilhænger, men paa en mere rørende Maade; efter at have viet sit Liv til Maximilien gaar han i Døden for ham. Kun de store Profeter finder saadanne Disciple, og kun de store Egoister saadanne Venner.

Mod hele den øvrige politiske Verden nærede Robespierre Mistro, saavel mod den plumpe Drukkenbolt Collot som mod Floskelmageren Barère, saavel mod den »raadne« Hérault som mod den »barnlige« Desmoulins, der giver sig til at forsvare Mildhed og Overbærenhed, inden nogen har givet ham Lov.

De »overbærendes« Faktion irriterer egentlig Robespierre mere, end den generer ham i Vinteren 1793. Han regner Danton, Hérault, Desmoulins og Fabre med til den. Camille havde gjort sig til dens Talsmand. »*Stakkels Camille*«, havde Mirabeau sagt om ham; han var og blev »den stakkels Camille«. Han, den begejstrede Journalist, som var uden mindste Beregning, den uvorne Dreng, var blevet gift med en henrivende ung Pige, der havde bragt ham en betydelig Medgift, og hans rigelige Indtægter havde gjort, at han nu saa paa Verden med mindre Bitterhed. Ogsaa han gennemgik i disse Dage i Aar II en Krise: Kunde han glemme, hvem der havde været Forlovere ved hans Bryllup: Brissot, hvis Liv han havde taget, Pétion, der selv skulde tage Livet af sig, og Robespierre, som skulde tage hans eget Liv? Han pintes af Samvittighedsnag og af Frygt; han tænkte paa at lade sig indrullere i Hæren og faa Hjernen slaaet ind ved Grænsen, »for at blive fri for at være Vidne til al denne Elendighed«. Danton viste ham, at en større Opgave ventede ham, nemlig den med sin Pen at kæmpe mod Rædselsherredømmet.

Af Politik eller af Forblindelse lod han, som om han ikke ansaa Velfærdskomitéen, men Kommune-Raadet og dets vigtigste Organ »*Fa'r Duchesne*«, der redigeredes af Hébert, for den egentlige Fjende. Han begyndte saa at udgive »Den gamle Cordelier« og sprang i Struben paa Hébert og de nye Cordeliere, Blodhundene, Bødlerne, Angiverne. Jakobinerne blev urolige og truede: »*Camille*«, skrev Nicolas, en Nævning ved Revolutions-Domstolen, »*er paa Vippen til Guillotinen*«.

Robespierre lod ganske roligt Desmoulins kompromittere sig; hans Drøm var at faa Hébert og Danton kastet i Gruset; han

gottede sig over, at det var en Ven af Danton, som truede Héberts Stilling. Naar »*Fa'r Duchesne*« var ude af Verden, kunde man altid vride Halsen om paa »Den gamle Cordelier«. Den 19de Nivôse havde Momoro, en god Ven af Hébert, angrebet Camille i Klubben. Maximilien tog ham i Forsvar, men med perfide Argumenter. Kort efter lod han ham falde. Da Camille kom med Nr. 7 af »*Den gamle Cordelier*« til sin Bogtrykker, vægrede denne sig, fuld af Angst, ved at trykke det: Robespierre havde nemlig lige i Forvejen pludselig givet sig til at tordne mod »den overbærende«. Den 24de klinger et Angstens Skrig ud fra Camilles Hjem: Lucile Desmoulins skriver til Fréron: »Kom, Fréron, kom hurtigt. Der er ingen Tid at spilde, — — — Robespierre har angivet Camille i Jakobinerklubben«.

Fréron var paa Tilbagevejen, men han skyndte sig ikke; »Sydfrankrigs Redningsmand« havde de mest udmærkede Grunde til ikke at sætte sig op mod Robespierre, der netop paa denne Tid afvekslende ramte Héberts og Dantons Faktion, og saa stor var Forvirringen, at han regnede Fréron, »en af de raadne!«, som hørende baade til det ene og det andet af de to Partier.

* * *

Efter at have gennemtænkt Sagen var Robespierre blevet enig med sig selv om, at det vilde være bedre først at ramme Hébert og hans yderliggaaende Følge, da Danton havde mange Tilhængere i Konventet.

Jacques Hébert repræsenterede næsten alt det, som Maximilien afskyede: baade Gudsfornægtelsen i Kamp mod Religionen og den opdukkende Kommunisme. Og han var en Magt, man maatte regne med, denne Kommune-Raadets Substitut, thi Jacques Hébert var »*Fa'r Duchesne*«. »Det sjofle Papir«, som Madame Roland kalder det, var den mest læste Avis i hele Paris, og oven i Købet »sendte man den i massevis rundt til Soldaterne i alle Hærene«, siger Barras. Skrevet, som den var i et meget vulgært Sprog, bedaarede den Forstads-Befolkningen, der tænkte sig denne Bladsmører som en vild og uforfærdet Kæmpekarl, skønt han i Virkeligheden ikke var andet end en spinkel lille Skraalhals med fine hvide Hænder.

Han var den, der gik videst i sine Fordringer. Han og Chaumette, hans Chef, havde Raadhuset i deres Magt og hævdede derfra de mest »yderliggaaende« Tendenser. Skønt gift med en Kvinde, som stadig var troende Katolik, var det hans Agt at

trodse Atheismen igennem, og skønt han selv sad lunt og godt i et hyggeligt Hjem, kaldte han de hungrende til Oprør mod de besiddende.

Kommune-Raadet, der siden den 10de August troede, at det kunde tillade sig alt, betragtede sig selv som en Slags Regering — næsten sidestillet med Velfærdskomitéen. Alene det vilde have været nok til at forbitre Robespierre; men Kommune-Raadet var en Magt, man maatte regne med, da det havde Pøbelen bag sig.

Det forstod at udnytte den herskende Hungersnød. Krigen med England havde bevirket, at Brødpriserne var steget yderligere; Maksimumsloven, der var blevet paatvunget de handlende, havde gjort, at Hundreder af Forretninger var blevet lukkede; de tyranniske Love, som snart fulgte, den ene efter den anden, bidrog blot yderligere til, at Forretningslivet brød sammen, uden at Levnedsmidlerne derved blev billigere: de økonomiske Love kan nu engang hverken Trusler eller Forordninger ændre noget ved.

Den Slags kummerlige Læresætninger opholdt Kommuneraadet sig ikke ved; det eftertragtede desuden snarere en usund Popularitet end Folkets Vel. Den 8de Vendémiaire Aar II (30te September 1793) opnaaede det at faa *den udvidede Maksimumslov* vedtaget, og det havde til Følge, at al Handel nu helt ophørte, og at Landmændene enten beholdt deres Korn eller lod være at avle noget. Chaumette svarede med for første Gang at udslynge en rent socialistisk Tanke: »Hvis Fabrikanterne giver op, maa Republikken bemægtige sig Raamaterialerne og Værkstederne, thi med Arbejdskraft kan man udrette alt under det folkelige Styre, med Penge intet«. Og saa gik man videre og videre og kappedes i vanvittige Foranstaltninger, hvad det vilde være interessant at gaa nærmere ind paa — lige til Idéen med »Ligheds-Brødet«, som Chaumette for Resten selv maatte hente ude i Provinsen.

Det var nemlig egentlig Fouché — den vordende Millionær —, der, som andetsteds omtalt, allerede i Sommeren 1793 havde indtaget denne mærkelig demagogiske, næsten kommunistiske Holdning ude i Nivernais og Bourbonnais. Alt tog Sigte paa at gennemføre Idéen: »*Rigdom og Fattigdom bør man ikke kende til under Ligheds-Styret*«.

Kommune-Raadet lykønskede Fouché til den gode Idé: »man maatte opfordre Staten til at tage Handelen og Industrien i sin Haand, saa at alle arbejdede for den«. Man vilde omvende

Robespierre til Planen om — som man skrev til ham — »at afskaffe Merkantil-Aristokratiet«. Det, man vilde, var »*den gennemgribende Revolution*« — ogsaa kaldet den sociale Revolution.

Men Robespierre havde aldeles ikke i Sinde at afskaffe »Merkantil-Aristokratiet«; da han var meget konservativ i sociale Spørgsmaal, saa han med stigende Irritation Folk som Hébert, Chaumette og Fouché arbejde for den kommunistiske Revolution, og han ansaa Øjeblikket for belejligt til at sætte en Stopper for deres Planer.

* * *

Oven i Købet var der en anden Bevægelse, udgaaet fra de samme Kredse, som i høj Grad forargede ham. Man forsøgte paa *at afskaffe Kristendommen* og indføre *Fornuftsdyrkelsen*.

Kommune-Raadet stilede nu aabenlyst henimod at afskaffe Kristendommen for at indstifte en fuldstændig verdslig Kultus af Fornuften og Friheden.

Det var Chaumette, som tilskyndede det dertil. Han var en ren og skær Eventyrer, hvis moralske Vandel i vore Dage vilde have bragt ham i Kriminalretten (for lukkede Døre); dér vilde Anaxagoras Chaumette rimeligvis have paaberaabt sig visse græske Filosofer; som de troede han ikke mere paa Guderne. Blandt andre maatte Kristus fortrænges. I Paris begyndte man med at nedtage Kirkeklokkerne, »Vor Herres Dingel-Dangel«, som skulde omstøbes til Kanoner og Smaamønter; derefter vilde man saa rive Taarnene ned, »de ragede for højt op over de andre Bygninger, og det stred imod Ligheds-Principperne«. Teatret gav sig til at latterliggøre Religionen i Stykker som *Hyklernes Grav* og *Indvielsen af Sandhedens Tempel*, hvori der forekom en Parodi paa den katolske Højmesse.

I Konventet var Stemningen imod denne Kampagne. Men Indførelsen af den revolutionære Kalender, der var bleven foreslaaet af Fabre d'Églantine, og som forøvrigt var meget sindrigt udtænkt, kunde imidlertid nok synes et vigtigt Skridt henimod Kristendommens Afskaffelse, da den jo ophævede Søndagen og afskaffede Helgenbetegnelserne. Enkelte Konventsmedlemmer havde desuden i Efteraaret 1793 prøvet paa at indføre den verdslige Kultus i Provinsen i Stedet for den kristne Lære. I Abbeville havde Dumont, efter at have erklæret, at Præsterne var »nogle Harlekin'er og Pjerrot'er i Sort, der spillede Marionetkomedie«, indført Fornuftdyrkelsen, og derefter — selvmodsigende, som man tit var — foranstaltet storslaaede Marionet-

forestillinger; hver Dekade var der Dans i Domkirken, og der var Borgerfester, paa hvis »strenge Overholdelse« (som et Øjenvidne siger) han lagde stor Vægt. Derefter optraadte Fouché; paa Prædikestolen i Domkirken i Nevers erklærede han den kristne Lære afskaffet; resolut strøg han al Spiritualisme af det republikanske Program, udstedte den navnkundige Ordre, der erklærede »Døden for en evig Søvn«, og lukkede saaledes baade Paradisets og Helvedes Port i Laas. Det var forøvrigt Chaumette, der var taget til Nevers og havde paavirket Fouché, og andre Prokonsuler i Midt- og Sydfrankrig fulgte hans Eksempel, særlig Dartigoeyte og Cavaignac i le Gers og Laignelot, som i Rochefort omdannede en Sognekirke til et »Tempel for Sandheden«.

Bevægelsen bredte sig; man begyndte at brænde »Mirakkel-Madonnaerne« og tilrane sig »Kirkernes Sølvtøj«. Biskoppen i Allier maatte paa Fouchés Bud afsværge sin Tro; ogsaa Gobel traadte sin Bispestav under Fødder. Der forekommer groteske Træk; en af de omvendte vasker sit Hoved under Klubbens Møde for at blive »udøbt igen«, og Béchonnet, en tidligere Præst, søger i Klubben i Gannat Skilsmisse fra sin Bønnebog.

Dette opmuntrede Kommunen til at lægge et særligt Tryk paa Konventet, hvor Grégoire, støttet af Robespierre, næsten alene modstod Stormløbet med sandt Mod. Men Hérbertisterne i Forsamlingen rasede, de samme Mennesker, om hvem Grégoire fortæller, at de sendte deres Koner til Skrifte hos ham og lod ham døbe deres Børn, medens de offentligt forhaanede Kirkens Kultus og Dogmer.

Fra Fouché kom der Kasser fulde af Alterkalke og Krucifikser, som man pakkede ud foran Talerstolen i Konventet. Saadan noget kunde Konventet ikke staa for. Ved et af disse Møder, den 17de Brumaire Aar II, hvor det hele var arrangeret i Forvejen, havde man faaet slæbt den stakkels Biskop Gobel op i Forsamlingen, hvor han ynkeligt afsvor sit Kald for Konventets Skranke. Forsamlingen lod sig overrumple og gav efter. Formanden lykønskede Paris' tidligere Biskop og erklærede, at *det højeste Væsen »ikke ønskede anden Dyrkelse end Fornuft-Dyrkelsen, der herefter skulde være den nationale Religion«*.

Øjeblikkelig fik Chaumette gennemført i Kommuneraadet, at der, »for at højtideligholde denne Fornuftens Triumf over atten Aarhundreders Fordomme«, den 20de Brumaire skulde fejres en borgerlig Højtidelighed »foran Billedet af denne Guddom i Hovedstadens tidligere Domkirke«.

Man har tit nok skildret denne berømte Fest, hvor en Frihedsgudinde, laant fra Operaen, yndefuldt draperet med Trikoloren tronede paa Fornuftens Alter. Da Konventet under Paaskud af at skulle arbejde havde nægtet at komme til Stede ved Festen, bragte et Optog af saare blandet Sammensætning Gudinden til Tuilerierne, hvor det i hendes Nærværelse tvang Forsamlingen til at vedtage en Lov om, at Notre-Dame-Kirken for Fremtiden skulde være *Fornuftens Tempel*. Det fandt man endda ikke tilstrækkeligt, og den næste Dekade-Helligdag indstallerede man i Saint Sulpice en ny Fornuft-Gudinde, ingen andre end Departementsmedlem Momoros Hustru. Og snart vrimlede Fornuft-Gudinderne og Friheds-Gudinderne frem i Paris og ude i Provinsen; oftest var det løse Fruentimmer, men der var ogsaa enkelte Gudinder af god Familie og gode Sæder. En af disse Frihedsgudinder bar et Pandebaand prydet med Ordene: »*Lad ikke Friheden udarte til Tøjlesløshed*«, og næsten ingen Steder var denne Formaning overflødig, thi overalt kom det til afskyelige Udskejelser; det fortælles, at man i Lyon lod et Æsel drikke af Alterkalken.

Alt dette stødte Robespierre. Da Payan i Frimaire Aar II henledte Opmærksomheden paa »disse Gudinder, der var mere foragtelige end Fabelverdenens«, tilkendegav Maximilien sit Bifald. Collot, der havde faaet sine Instrukser i Komitéen, tog haardt fat paa »denne forlorne Fornuft, der gik grassat med de Sammensvorne, (de allerede truede Hébertister), og hvis saakaldte Fester udartede til rene Orgier«. Ved *Sejrsfesten* holdt Couthon en deistisk Tale. Danton, der ogsaa var led ved Sagen, protesterede mod de Hymner til Fornuften, som man istemte i Forsamlingen; han vilde for Fremtiden, erklærede han, »her for Skranken kun høre Fornuft paa Prosa«. Robespierre opmuntrede denne Reaktion; han var fast bestemt paa at tilintetgøre først og fremmest Chaumette og Hébert og i det hele den lille Gruppe »Ateister«, der selvbestaltet vilde forjage endog »den savoyiske Kapellan« fra hans Præstegaard.

Han ansaa forøvrigt disse »den gennemgribende Revolutions« Prokonsuler for nogle ryggesløse Individer, og han drømte i det hele om at indlede en Kamp mod Kommissærerne, der opkastede sig til Satraper, og som alle var Modstandere af det højeste Væsen, af Ejendomsretten og af Dyden. Allerede i Frimaire Aar II begynder hans Agenter at dukke op overalt, lige fra den lille Julien til Augustin Robespierre selv, og de optager Kampen mod de »raadne« eller de »ateistiske« Repræsentanter.

Alle som en — Carrier, Tallien, Barras, Fréron, Javogue, Fouché og hvad de nu hedder — lader Robespierre Komitéen kalde tilbage til Paris: Det er en farlig Historie for disse Prokonsuler, der i Robespierres Øjne hører til »Faktionerne«, thi inden de naar Paris, er baade Hébert og Chaumette, Desmoulins og Danton skaffede af Vejen.

Ved at bruge de to »Faktioner« mod hinanden faar Robespierre dem begge slaaet ned, Germinal, Aar II.

TOOGTREDIVTE KAPITEL

Faktionernes Fald.

Robespierre underminerer Faktionerne. »Premièren« paa *Epicharis og Nero*. De »yderliggaaendes« Fald; *Fa'r Duchesnes* Død. Dantons Arrestation. Processen mod Dantonisterne. Dantons Død.

»Der laves for mange Love og statueres for faa Eksempler; I straffer kun de mest iøjnefaldende Forbrydelser, *Hyklerne forbliver ustraffede* .... Sørg for, min Ven, at henlede Selskabets (Jakobinerklubbens) Opmærksomhed *paa de kraftige Grundsætninger*, *Almenvellet kræver*. Det bør tænke paa de storslaaede Midler, hvormed man styrer en fri Stat«.

Det er Saint-Just, der den 24de Frimaire gaar saaledes i Rette med Robespierre ovre fra Alsace, hvor han er i Mission. Han peger paa »Hyklerne«: Danton og Hébert. Maximilien skal ramme dem, og ramme dem ufortøvet. Saaledes styrer man »en fri Stat«.

Som sædvanlig tøvede Maximilien kun, fordi han biede paa Lejlighed. Danton generede ham. Hébert frastødte ham. Hvem skal man nu ramme først? Selvfølgelig den, der staar svagest, altsaa Hébert. Danton, der selv ikke kan fordrage de »yderliggaaende«, vil støtte Robespierre; det er jo Desmoulins, der har været den første til at gaa løs paa *Fa'r Duchesne*. Naar saa Hébert og Chaumette er ryddede af Vejen, naar *Fa'r Duchesne* er hørt op at eksistere, naar det hébertistiske Kommune-Raad er opløst og et robespierristisk Kommune-Raad sat i dets Sted, saa kan man vende sig mod Danton, og støttende sig til Raadhuset tvinge Konventet til at udlevere ham.

Danton vilde intet hellere end kæmpe mod Anarkiet. Den 16de Frimaire støttede han Robespierre, da han, for at befri Katolikerne fra Fornufts-Dyrkelsens Tyranni, fik Loven om Religionsfrihed vedtaget; Fornuft-Gudinden vaklede paa sit Alter, og Desmoulins fortsatte med sine hæftige Angreb paa Hébert.

Samtidig angreb han det terroristiske Diktatur. For enhver selvstændigt tænkende maatte Diktaturet nu iøvrigt synes mindre nødvendigt. Den 28de, 29de og 30te November havde Hoche ved *Kaiserlautern* faaet Ferdinand af Braunschweigs Stilling til at vakle, og derefter var han sammen med Pichegru gaaet mod *Landau*. Saa fulgte Kampen i Alsace i December 1793: kun Sejre — Sejr ved *Lembach*, *Reichshofen*, *Fröschweiler* den 22de December; endelig blev *Weissenburg-Linjerne* erobrede tilbage, og efter det frygtelige Slag ved Geisberg blev *Landau* befriet den 28de. Da Kellermann desuden har kastet de 2500 Piemontesere, der truede Syd-Frankrig, tilbage over Bjergene, kan man nu have det bedste Haab til den reorganiserede Hær. Og det viser sig ogsaa i Foraaret 1794, at Frankrig overalt med Held kan genoptage Offensiven, denne Gang for ikke mere at vige. Belgien erobres tilbage, og Sambre-et-Meuse-Kampagnen ender med den afgørende Sejr ved Fleurus. Da Danton ser, at Heldet følger de franske Faner, mener han, at der er Anledning til — samtidig med, at man støtter Overbærenheds-Politikken i selve Frankrig — at arbejde paa Fred med Udlandet, og han gør sig derved paa dobbelt Vis forhadt af Robespierre, for hvem Krigen mere og mere er en nødvendig Betingelse for Velfærds-Politikken.

Robespierre fik derfor Komitéen til at gribe ind, da den — lige fra Barère til Collot — troede sin Stilling truet af de *milde*. Barère forlangte i Konventet, at Krigen skulde fortsættes til det yderste, og det gik man med til; det blev vedtaget, at »Tyrannerne stadig truede Frankrig«, men Robespierre drog nu deraf den Slutning, at Tyrannerne kun var farlige, fordi de havde medskyldige indenfor Frankrigs Grænser. Man maatte »*skaffe sig af med baade de indre og ydre Fjender, disse Faktioner, der under forskellige Løsener blot arbejdede paa at svække den folkelige Regering*«. Talen, der var meget lang, blev hilst med Bifald.

* * *

Ikke alene Hébert, men ogsaa Danton saa godt, hvem der sigtedes til. Han var ikke de krogede Vejes Mand, men gik altid lige løs paa Maalet. Han ønskede, det maatte komme til en Forklaring, og forlangte at faa en Samtale med Robespierre; han mente, at man maaske kunde faa en loyal Alliance i Stand mod »Blodhundene«. Men Robespierre var lige fra Begyndelsen spids og bitter. Danton blev hæftig: han klagede over det sta-

dig fortsatte Rædselsherredømme; disse Masseofre, »hvor man ikke skelnede mellem skyldige og uskyldige«, maatte ophøre. — »Hvad!« udbrød Maximilien. »Hvem har sagt, at vi skulde have dræbt en uskyldig?« Danton tabte sin Selvbeherskelse; Robespierres storartede Uvidenhed om, hvad han ikke ønskede at vide, syntes ham nedrigt Hykleri. Han vendte sig mod den Ven, der ledsagede ham, og sagde haanligt med sin grove Stemme: »Hvad siger du til det? Ikke en eneste uskyldig er blevet dræbt«. Og dermed gik han brat sin Vej. Det var i Begyndelsen af Januar.

Alt medens Robespierre, der saa, hvorledes Kommune-Raadets Aktier faldt, pønsede paa først at ramme Hébert, forberedte han omhyggeligt Dantons Fald. Før han fældede ham, havde han i Sinde at stille ham i et daarligt Lys ved at sværte hans Tilhængere. Den 6te Januar angreb han Fabre d'Églantine i Jakobinerklubben. Fabre, der virkelig var skyldig i Underslæb, havde svært ved at forsvare sig. Ogsaa Chabot, en anden af Dantons Tilhængere, var en Kæltring. Den 14de Januar lod Robespierre denne »Bande« arrestere. Couthon skrev: »Konventet har foretaget en Udrensning«. Derefter tog man en endnu større Bid: Hérault de Séchelles, den eneste Dantonist i Velfærds-Komitéen. Han hørte til de »raadne« og havde ved sine forargelige Udskejelser i Chaillot stødt an mod »Dyden« i Selskab med en vis Abbé d'Espagnac, ogsaa en Svindler. En Dag, medens Hérault sad og arbejdede i Flora-Pavillonen, mødte han Robespierres rugende Blik, der hvilede paa ham: Nu var han ikke mere i Tvivl om, hvilken Skæbne der ventede ham.

Danton fornam, at man lurede paa ham: Hans Støtter blev taget fra ham. Han vidste, at han var truet, og talte aabenlyst om »Robespierres uudholdelige Tyranni«. Ved Premieren paa Legouvé's *Epicharis og Nero* mødtes de. Robespierre sad i en Loge, Danton var i Parkettet, omgivet af sine Venner. Repliken: *Ned med Tyrannen* blev stærkt applauderet af Parkettet. Legouvé fortæller, at Danton vendte sig mod Robespierre og truede ad ham. Maximilien var bleg af Skræk og Harme og vinkede nervøst med Haanden; han bed Tænderne sammen og pønsede paa Hævnen.

Den Slags Scener maatte fremskynde Krisen.

* * *

Robespierre lod Saint-Just — »Dødens Engel«, som Claretie siger — kalde tilbage. Han holdt den afgørende Tale, der indeholder hele Programmet: »*Vi kan kun bygge Republikken op ved at ødelægge alt, hvad der kommer den i Vejen. Man forbryder sig* mod Republikken ved at ynkes over de arresterede; *man forbryder sig* ved ikke at hævde Dyden; man forbryder sig ved ikke at hævde *Rædselsherredømmet*«. Hver af disse Sætninger betød tyve Hoveders Fald i Konventet. »Retfærdigheden og Retskaffenheden« blev ved Dekret sat paa Dagsordenen. Robespierre's nærmeste tog mørke Miner paa: »*Hvis Helvede er imod os*«, skrev Couthon, »*saa er Himlen i hvert Fald med os, og Himlen er Herre over Helvede*«. Det var den rigtige Torquemada-Stil.

Hébert — »Helvedes Redskab« — fik man hurtig gjort det af med. Collot, der i nogen Tid havde hørt til hans Tilhængere, ødelagde hans Stilling blandt Jakobinerne og berøvede ham Klubbens Støtte. Om end han var truet, havde Hébert maaske trods alt kunnet rejse Pøbelen; men han var en fejg Fyr, han blev bange, han famlede i det, kom med Modbeskyldninger, spildte Tiden. Da Cordeliererne kaldte til Oprør, vilde det ikke rigtig fænge. Hanriot behøvede ikke engang at trække blank overfor disse Marionetter. Han arresterede dem i deres Hjem: Hébert, hans General Ronsin, Clootz, Vincent og Momoro maatte den 24de Ventôse følge Fabre og Chabot i Republikkens Fængsler. Derefter kom Turen til Chaumette og Gobel. De blev alle arresterede under Paaskud af, at de var Pitts og Koburgs medskyldige og Tilgængere af et Diktatur til Fordel for — det er næsten ikke til at tro — Pache, »Papa Pache«.

Fra den 1ste til den 5te Germinal fandt saa Processen Sted. Disse Mænd havde ingen Krav paa Deltagelse, men man kan roligt sige, at ogsaa de blev Genstand for et Justitsmord, lige saa vel som Girondinerne. Hvad man anklagede disse atten, meget uensartede Mennesker for, var, bortset fra de saare vage, ubeviste politiske Beskyldninger, kun deres slappe Moral. De kunde ikke forsvare sig. Hébert opførte sig som en »Taabe«. Han græd, da Dommen blev oplæst, og maatte bæres besvimet bort. Paa Skafottet opførte han sig lige saa uværdigt; med Forbavselse saa Paris den frygtelige Fa'r Duchesne blive ført forbi i Skikkelse af en lille, gusten Mand, der rystede som et Espeløv. Hans Ofre, »Enken Capet« og »gift Kone Roland«, var gaaet i Døden paa anden Vis. Clootz, der var en hæderlig

Fyr, raabte til Folket fra Kærren: »Venner, I maa ikke tro, at jeg er af samme Surdejg som disse Slyngler«.

Ikke alene Robespierre, men ogsaa Dantons Tilhængere lagde en dyster Tilfredsstillelse for Dagen. Chabot skrev i Fængslet et ejendommeligt Testamente, som endnu eksisterer, hvor han frydede sig over disse Uslinges Udryddelse og haabede snart at se dem fulgt af »Catonisterne« i Robespierres Stil. Men baade Chabot og Danton skulde dø, før Turen kom til »Catonisterne«.

* * *

Sporene af Héberts Blod var endnu friske, da Dantons Død blev besluttet.

Han havde et stærkt Parti i Konventet og vilde sikkert have kunnet modstaa Angrebet, ja maaske vilde han ogsaa have kunnet bringe sine Fjender paa samme Skafot, de vilde bringe ham op paa, men hans Afslappelse syntes at tage til Dag for Dag. »Jeg vil hellere guillotineres end guillotinere . . ., desuden *har jeg nu faaet nok af Menneskene*«. Sommetider kom han med voldsomme Udtalelser, men de var usammenhængende, og der stod intet bag dem. »Han vilde æde Robespierres Indvolde«, sagde han til Thibaudeau; til andre sagde han, at han vilde overlade ham til »den Forbandelse«, der venter Tyrannerne. Og snart efter paaberaabte han sig næsten grædende, at han var en »god Ven, god Borger«. Hos en Mand, der har omstødt en Trone og holdt hele Europa i Respekt, er den Slags Udtalelser Bevis paa en vis Nervesvækkelse. Af og til kom han saa igen med Udbrud, der viste hans høje Sind, f. Eks. da han sagde til en, der vilde bevæge ham til at flygte: »Kan man maaske føre sit Fædreland med under Støvlesaalerne?«

Hérault var den første, der blev arresteret. Da han den 24de Ventôse indfandt sig i Flora-Pavillonen, blev han tørt bortvist af Robespierre: hans Kolleger, erklærede Maximilien med en skummel Mine, var ved at drøfte de Beskyldninger, der var rejst imod ham. Nogle Timer senere var den flotte Hérault arresteret. Saint-Just rejste Anklage mod ham i Konventet: han havde staaet i Ledtog med Orléans, Brissot, Hébert, Dumouriez og Mirabeau; man vil næppe tro sine egne Øjne, naar man ser disse Navne Side om Side. Ikke mindst havde »man« — hvilken frygtelig Forbrydelse — »angrebet Sjælens Udødelighed, der havde trøstet den døende Sokrates«. Disse Ord blev sagt, for at Chaumette, der var blevet arresteret den 26de

Ventôse, ene anklaget for »Ateisme«, kunde komme op at køre i Kærren sammen med Hérault.

»Vi maa dræbe Danton«, sagde Billaud ganske raat. Den 9de Germinal (30te Marts) traadte de to Komitéer sammen. Saint Just sagde det forløsende Ord: »Hvis vi ikke guillotinerer ham, bliver vi selv guillotinerede«. Lindet nægtede ikke desmindre at underskrive Anklageordren. »Jeg sidder her for at skaffe Borgerne noget at spise, og ikke for at lade Fædrelandets Venner dræbe«. Den gamle Ruhl i Sikkerhedskomitéen lod Danton underrette.

Danton vilde endnu have haft Tid til at ile hen i Konventet og bemægtige sig Talerstolen, hvorfra han saa mange Gange havde revet Forsamlingen med. Det lod slet ikke til at falde ham ind. Han ragede lidt op i Kaminen, sukkede dybt og fremstødte et Par usammenhængende Ord. Han blev arresteret hjemme hos sig selv den 10de Kl .6 om Morgenen. Desmoulins, Delacroix og Philippeaux, fremragende Tilhængere af Danton, kom samtidig til at gøre Danton, Chabot, Fabre og Hérault Selskab i Fængslet.

Ude i Byen, hvor man hurtigt havde faaet Nyheden at vide, var Folk ganske stumme af Forbavselse; Konventet holdt Møde og vidste hverken ud eller ind: Desmoulins! Danton! De, der havde spillet Hovedrollen den 14de Juli og den 10de August. Fréron, der endelig var kommet tilbage, forsøgte, lidt underhaands, at faa sine Kolleger til at gøre Modstand; Legendre forlangte med større Mod, at der skulde aflægges Regnskab for Arrestationen. Robespierre tog ham overlegent: »*Idag vil det vise sig, om Konventet vil kunne sønderslaa dette Afgudsbillede, der længe har været frønnet, eller om dets Fald skal knuse Konventet og det franske Folk*«. Og idet han saa skarpt paa Legendre, tilføjede han: »*Enhver, der skælver, er skyldig*«. Den tidligere Slagter lod sig forskrække og fremstammede nogle undskyldende Ord. Fréron vovede ikke at sige to Ord til Gunst for Camille. Med en Gestus, som lod han Øksen falde, siger Barras, »retfærdiggjorde« Saint-Just Arrestationen: »*det var Royalisternes sidste Tilhængere*«, man herved ramte. Der udstedtes en Forordning, der sendte de arresterede Konventsmedlemmer for Revolutionsdomstolen.

* * *

Den 12te Germinal (2den April) blev de fremstillede for Domstolen. Danton havde ikke ringeste Tillid til den Slags »Retfærdighed«. Dagen i Forvejen havde han udtalt i Conciergeriet: »*Det er just et Aar siden, at jeg fik oprettet Revolutionsdomstolen; jeg beder baade Gud og Menneskene tilgive mig*«. Slaa et Slag for sit Hoved vilde han dog. Tilhørerne var ham venligtsindede; Udsendinge fra Komitéerne, Forræderen David, hans tidligere Ven, den fejge Vadier, Amar og Voulland skyndede paa Domstolen. Formanden, der ikke var rigtig glad ved Situationen, sendte smaa beklemte Billetter til Fouquier: »Gør det af i en Fart«.

Men Danton vilde tage til Genmæle mod dem, der vilde frakende ham alt. Han haanede den taabelige Anklage: »Danton Aristokrat! Det faar I ikke Frankrig til at tro paa længe! — Jeg skulde være underkøbt! En Mand som jeg har ingen Pris! — Inden der er gaaet tre Maaneder, vil Folket sønderrive mine Fjender! — Mit Navn er knyttet til alle de revolutionære Institutioner, Masseudskrivningen, Revolutionshæren, de revolutionære Komitéer, Velfærdskomitéen, Revolutions-Domstolen. Jeg er Skyld i min egen Død! Og *jeg skulde være for maadeholdende!*« Og idet han henvendte sig til Cambon, der var mødt som Vidne, sagde han: »*Tror du, vi har lavet Sammensværgelse? Ser I! han ler .... Skriv ned, at han lo*«.

Fouquier troede, at alt var tabt; i et ganske hovedløst Brev forlangte han, at Velfærdskomitéen skulde faa udstedt et Dekret, der forbød Forsvaret. De anklagede var »gale«; »deres Indsigelser (Udtrykket er vidunderligt) *forstyrrede Retshandlingen*«.

Den robespierre'ske Komité spillede sin sidste Trumf ud; den fravristede det kuede Konvent et Dekret, der lukkede Munden paa de indstævnte. Det blev oplæst i Retssalen; Tilhørerne lagde ikke Skjul paa deres Mishag; Danton vilde protestere, men Herman hævede Mødet. Dagen efter, den 15de, erklærede Trinchard, Formanden for Nævningerne, Sagen for tilstrækkelig oplyst. Faa Øjeblikke efter var alle de Indstævnte dømte til Døden. Slet og ret overlagt Mord.

Danton vidste godt, hvem det var, der nu, efter at have sendt ham for Domstolen, snørede hans Strube til. »Nedrige Robespierre, udbrød han, Skafottet vil ogsaa kræve dig .... *Du vil komme til at følge mig!*« Inden der var gaaet fire Maaneder, skulde Maximilien komme til at følge ham.

* * *

»Foraaret er meget mildt, alle Træerne staar i Blomst .... det er mange Aar siden, det har været saa herligt at leve«, skrev en Pariser samme Dag. Det var en straalende Foraarsdag, at Danton gik i Døden. »Kronvildt«, havde Fangevogteren sagt til Samson, da han bragte ham de dømte.

Danton var og blev sig selv; han gjorde tykt Nar af Desmoulins, der sad og græd: »Horace, Lucile! Min elskede!« — og af Fabre, der kun som ægte Litterat beklagede sig over, at man i hans Hjem havde beslaglagt et Manuskript, *Neapels Orange*, som denne Usling Billaud, denne udpebne Forfatter, sikkert vilde udgive som sit Værk: Det dejlige Stykke! De smukke Vers! »Vers!« vrængede Danton, »dem vil du frembringe nok af om en otte Dages Tid*).« Han var, lige til han gik i Døden, en Shakespeare-Type.

De var 15 ialt, da de kørte gennem Paris' Gader; Frénilly beskriver Danton, »hvis store, runde Hovede saa stolt paa den maabende Mængde«. Arnault siger, at Hérault var meget rød, men ganske rolig. »Denne Epikuræer«, siger hans Biograf Dard, »var ikke fyldt 34 Aar, men det var, som om han var 80«. Den skrækslagne Mængde stirrede paa Danton; Kvinderne saa paa den smukke Hérault; paa Pladsen, hvor Guillotinen stod, var der en Kvinde, der fra Møbelmagasinets Vindue tilvinkede ham et sidste Farvel; det fik denne Vellystning til at smile. Da Danton fik Øje paa David, der nok saa koldblodigt tog en Skitse af de dømte fra en Fortovskafé, raabte han ude af sig selv til sin fordums Ven: »Lakaj!« Det fortælles, at Abbé de Kéravenan, der faa Maaneder i Forvejen havde viet Danton, fulgte efter Kærren; han udtalte Syndsforladelsens Ord.

Det var blevet sent, inden man naaede Skafottet, Bøddelen skyndede paa dem. Hérault vilde kysse Danton, men Bøddelen lagde sig imellem: »Fjolser«, sagde Danton. »I vil dog ikke hindre vore Hoveder i at kysses nede i Kurven«. Hérault led Døden først, Danton sidst. Hans Mod syntes et Øjeblik at synke; ogsaa han tilbad sin unge Hustru. »Min Elskede, saa skal jeg altsaa ikke se dig mere!« Saa tog han et Tag i sig selv: »Naa, Danton, ingen Svaghed!« sagde han højt til sig selv, og til Bøddelen sagde han: »Vis Folket mit Hoved — det er vel værd at se paa«. Et Øjeblik efter, medens Skumringen sænkede sig over Paris, rullede hans frygtindgydende Hovede ned i Kurven.

*) Ordspil; *vers* kan paa Fransk ogsaa betyde Orme.

TREOGTREDIVTE KAPITEL

Dyds-Regimentet.

(Marts—Juli 1794).

Maximilien's »Diktatur«. Sejren ved Fleurus. Dyden som Basis for Regeringen; et blodigt »Salentum«. Det egentlige Rædselsherredømme, Fængslerne, Domstolen og »Samsons lille Vindu«. Gud genopstaar. Festen for det højeste Væsen (20. Prairial). Fouché og Oppositionen mod Robespierre. Prairial-Loven. »Hovederne falder som visne Blade«. Fouché underminerer Robespierre.

Nu var Maximilien Eneherre. I Europa troede man, at der var opstaaet en Cromwell, der kunde gøre Ende paa Revolutionen og danne en varig Regering, med hvilken man vilde kunne forhandle.

Det var et nyt Paaskud til Uvirksomhed. I Virkeligheden var det Frankrigs Offensiv, der paany slog Modet ned. Fra den Dag, da Hoche fortrængte Tyskerne fra Weissenburg, og Dugommier erobrede Toulon fra Englænderne, var Frankrigs Jord befriet, og Kléber's og Marceau's Sejre ved Cholet og Savenay, der ogsaa fandt Sted i Efteraaret 1793, havde fuldstændig knust Oprøret i Vendée.

Det besejrede Europa stod mere splittet end nogensinde. Polen gjorde Oprør under Kosciuszko i Marts 1794, og samtidig kastede Carnot Østhærene mod Nederlandene. Pichegru forenede sine 160,000 Mand med Jourdans Hær, og Jourdan gik nu i Spidsen for 230,000 Mand dristigt frem. Den 18de Maj blev Østrigerne slaaet ved Tourcoing. Kongen af Preussen dirigerede de Undsætningstropper, der var bestemt for Bruxelles, mod Warszawa, og Kejseren, der var bange for igen at skulle holdes for Nar i Polen, skrev med Bitterhed til sin Kansler: »Nu vil man igen dele uden os«.

Jourdan benyttede sig af denne Splittelse. Han havde en glimrende Hær, den berømte *Sambre-et-Meuse-Hær*, hvis blotte Navn endnu den Dag i Dag lyder som en Fanfare fra et Heltedigt. Krigsvant og vel disciplineret, som den nu endelig var,

Marceau.

Kléber.

bevarede den dog endnu den Begejstring for Revolutionen, der tidoblede dens nationale Kampiver: »Vi kæmpede en mod ti«, skriver en Soldat, »men *Marseillaisen* kæmpede ogsaa paa vor Side«. Den 26de Juni, da denne Hær blev angrebet ved Fleurus, tilintetgjorde den Angriberne fuldstændig. Det var en straalende Sejr, og næst efter Sejren ved Wattignies Revolutionens hidtil største Triumf.

Følgerne skulde ikke udeblive. Den 6te Juli forlod Koalitionstropperne Bruxelles, som Jourdan besatte den 11te. Den 23de drev Pichegru Englænderne tilbage og bemægtigede sig Antwerpen. Nu var Belgien igen Frankrigs. Og samtidig gjorde Alpehæren Mine til at gaa mod Turin. Koalitionen, der undermineredes af det polske Spørgsmaal, var nær ved at opløses.

De skuffede europæiske Statsmænd dækkede over deres Nederlag med en Forhaabning. Hvad havde man egentlig villet? spurgtes der fra Wien til London. Gøre en Ende paa Revolutionen. Ja, men nu vilde Robespierre jo gøre en Ende paa den!

* * *

Det agtede han dog ingenlunde. Som den middelmaadige Begavelse og den smaatskaarne Sjæl, han var, tænkte han bestandig kun paa at sikre sig mod »sine Fjender«. Og han saa

Fjender overalt; det var for at ramme dem, at Guillotinen stadig var i Virksomhed, og da han desuden havde i Sinde at genindsætte sit »højeste Væsen« og forsvare Ejendomsretten, maatte han nu fortsætte sin blodige Politik — ellers vilde hans »Fjender« vel fælde ham paa Basis af den (frygtelige) Anklage, at han var »for moderat«.

Alt og alle maatte lyde ham. Ved at udlevere Danton havde Konventet gjort sig til hans Slave; man vedtog Lovene uden Diskussion og med »en tilfreds Mine« — ellers, siger Baudot, blev man »Genstand for Saint-Just's Opmærksomhed; det var som paa Neros Tid«. Man maatte hverken være bedrøvet eller se tankefuld ud; Barras fortæller, at en deputeret, der troede, at Maximilien havde set paa ham i et Øjeblik, da han saa ud, som han sad og drømte, forskrækket udbrød: »*Nu tror han, jeg sidder og tænker paa noget!*« Billaud holdt pludselig inde midt i en Tale og sagde bydende: »Jeg tror, der er nogen, der knurrer«. Komitéen er som en tihovedet Cæsar; men selv er den ganske afhængig af Robespierre.

I de to »store Komitéer« syntes de egentlig alle, i hvert Fald for en Tid, at være bragt fuldstændig under Aaget. I Provinsen maatte Kommissærerne, som var blevet kaldt tilbage, vige Pladsen for Agenter, der var hans fanatiske Tilhængere. I Paris sikrede Mairen Fleuriot og Nationalagenten Payan ham Raadhusets Bistand; Revolutionsdomstolen dirigerede han ved Hjælp af Dumas, Fouquier og Nævningerne, der alle var hans svorne Tilhængere. Han troede ogsaa, at Hæren var under hans Indflydelse; Idéen til *Mars-Skolen*, der var fremsat af Barère, var blevet grebet med Begærlighed af Robespierre; her havde man nu en Planteskole for Generalstabens Folk, og de unge Mennesker, der gik klædt som Romere, modtog ofte Besøg af *Mesteren;* en af dem, Bangofsky, fortæller os om disse Besøg, og om hvilken Magt Robespierres Personlighed havde over dem. I hvert Fald kunde han stole paa Pariserhæren, der kommanderedes af den skændige Hanriot — »Robespierres Kræ«, som han kaldtes i Hallerne. De besiddende, der saa deres Stilling sikret, havde Tillid til ham, og Statspræsterne, der i hvert Fald tildels var tilfredsstillede ved Dyrkelsen af det højeste Væsen, syntes med Grégoire i Spidsen at være ham gunstigt stemt. Og saa var han jo *Dydens Mand.*

Det var jo da ogsaa Dyden, der førte Diktaturet i Aar II. Robespierre havde laant dette Udtryk fra den Tids sentimentale Udtryksmaade, men han havde hævet det op i en højere

Fouquier-Tinville
(Brudstykke af et Kobberstik, forestillende Marie Antoinettes Domfældelse).

Sfære. Dyden gjorde sig overlegent gældende, selv Therezia Cabarrus forlangte i en Henvendelse til Konventet, dateret 5te Floréal, at man opdrog de unge Piger »til at være dydige«. Therezia! Og et af de folkelige Selskaber (i Provins) lader Læ-

reren fængsle, »fordi han for sent har legitimeret sit Forhold«. Maximilien, der rensede ud i Palais-Royal, er som sagt selv et gennemført Dydsmønster, saaledes som han lever hos Duplay's, i en dydig Families Skød, ovenover Snedkerværkstedet. »Vi vil grunde et Salentum«*), sagde han en Dag til Lindet. Det blev et blodigt Salentum!

* * *

»*Rædselsherredømmet uden Dyden er fordærveligt, Dyden uden Rædselsherredømmet er magtesløst*«, er en Grundsætning for Robespierre. Rædselsherredømmet bliver derfor des voldsommere, jo mere magtpaaliggende det er ham at føre Dyden til Sejr.

Revolutions-Domstolen var kun alt for villig. Fouquier havde efter Instruks af Robespierre opfordret Dumas til at »stoppe Kæften paa de sludrevorne«, og Forhørene gik derfor rask fra Haanden; »*Hovederne*, sagde han muntert, *falder som visne Blade*«. Og han haabede, det skulde kunne gaa endnu bedre. »*Næste Uge skal jeg gøre en 3—400 Stykker et Hovede kortere*«.

I April fordobler man Leveringerne. Hvem kan vel regnes for skyldfri, naar Danton har maattet bløde? Det er en broget Skare Ofre. Chaumette, hvem man blandt andet bebrejder (det er rigtig i den robespierristiske Aand), at han har afskaffet Midnats-Messerne, og Gobel, der dog i Døden raaber: »Leve Kristus!« bliver begge henrettede sammen med Royalister og Nonner. Den forhenværende Biskop havde været delagtig i *Fængsels-Sammensværgelsen*, thi man havde i Fængslerne sammensvoret sig om at dræbe Robespierre! Den tidligere Adelsmand General Dillon, Héberts Enke, en forhenværende Nonne, og den stakkels Lucile, »en Greuze-Ungpigetype, der gik i Døden som en Romerinde« (Claretie), fik man indviklet i denne Sammensværgelse. Den 18de April guillotineredes 17 Mænd og Kvinder, der var beskyldt for at have villet »udsulte Folket« ved Spekulationer; den 20de blandt andre de tidligere Parlamentsmedlemmer Pasquier, Rosambo, Ormesson og Molé: »24 Herrer«, skriver Trinchard nok saa stolt, »der alle var forhenværende Præsidenter eller Raader«. De efterfulgtes af den ærværdige Malesherbes og af d'Épremesnil, der syv Aar i Forvejen — hvor syntes det længe siden — havde været Paris's Afgud, fordi han vilde »*afbourbonisere Frankrig*«; saa kom Tu-

*) Fénelons samfundsfilosofiske Roman »Télémaque« henlægger Mønsterstaten til den syditalienske Oldtidsby Salentum.

ren til Hertuginden af Châtelet og Prinsesse Lubomirska, og sammen med dem henrettedes et Vidne, der »ikke havde vidnet godt!« Derefter kom »Jomfruerne fra Verdun«*), saa de 28 Skatteforpagtere, hvoriblandt Lavoisier**), saa Madame Elisabeth, der var blevet dømt sammen med 20 andre anklagede, Præster, Soldater, Tjenestefolk, og alle var de dømt efter Afhøring af *et eneste Vidne*.

Fængslerne tømtes stadig og fyldtes paany. Hovedanklagen var bestandig den samme, »*de havde nedbrudt Moralen*«, det lod sig jo udmærket forene med Dyds-Politiken; naar Talen er om Damerne Sainte-Amaranthe, der, efter hvad Beugnot fortæller, blev trukket for Domstolen sammen med deres Slæng af flotte Tilbedere, lader det sig maaske forsvare, og vel ogsaa, naar det gælder Therezia Cabarrus, der blev arresteret, efter at hun var vendt tilbage fra Bordeaux, men Madame Elisabeth og Malesherbes!

Alle disse »Forbrydere«, »der nedbrød Moralen«, fyldte imidlertid uophørlig Abbediet, Sainte-Pélagie, La Force, Karmeliterklosteret og Luxembourg, indtil det blev deres Tur at komme for Domstolen og videre ud til Samson.

Det var en Slags Epidemi; man »paadrog sig« at blive fængslet; det var ikke saa ubehageligt som at paadrage sig Kolera, thi medens man ventede paa Døden, tilbragte man nogle fornøjelige Dage sammen med elskværdige Mennesker, og i Omgivelser, der ikke savnede Adspredelse og en vis Maleriskhed.

Det ganske Land syntes at skulle ende paa Skafottet. Og hvem er ikke i Fængsel i Dagene lige før Thermidor? Der er André Chénier†) for Fødderne af Aimée de Coigny, General Hoche for Joséphine de Beauharnais' Fødder, der er Fornuftdyrkelsens Præster Side om Side med Prælater af den romerskkatolske Kirke, der er »Helte« fra den 10de August sammen med Markiser fra Versailles; der er Ministeren Garat, Malerne Suvée og Robert, Kellermann, Sejrherren fra Valmy, og Tallien's Elskerinde, Repræsentanter for de tre revolutionære Forsamlinger og for alle Frankrigs Patricierslægter; alle er de bestemt til at ende paa Madeleine-Kirkegaarden, hvor de skal smuldre hen i den samme Jord, der modtog Danton og Dronningen, Hébert og Charlotte Corday, Chaumette og Ludvig XVI.

*) de unge Piger, der havde været med at hylde Verduns Erobrere (S. 284).

**) den store Naturforsker.

†) den store Digter, der i Fængslet skrev sit berømte Digt »*La jeune captive*« om sin Medfange Mlle de Coigny.

I Provinsen er Myrderierne ikke ophørt, fordi Kommissærerne er blevet kaldt tilbage, og Fængslingerne endnu mindre: Den 7de Thermidor sidder der 1000 Mennesker fængslede i Arras, 3000 i Strassburg, 1500 i Toulose og 7000 i Paris. De maa dø — for at »Dyden« kan sejre.

* * *

Man maa have »en højere Stadfæstelse« for denne »Dyd«. Det er »den dydige Couthon«s Teori, der paa dette Omraade inspirerer Robespierre. Den 11te Thermidor siger Tallien spottende, at denne »lille Robespierre« vilde have »detroniseret den almægtige for at indtage hans Plads«. Det første Skridt var dog, at han satte ham paa Tronen igen.

»*Hvis Gud ikke eksisterede, maatte man opfinde ham*«, erklærede han den 1ste Frimaire. »*Tanken om et ophøjet Væsen, der vaager over den undertrykte Uskyldighed og straffer den sejrssikre Forbrydelse, er helt igennem folkelig*«. Da de »ugudelige« den 17de Germinal er blevet skaffet af Vejen, meddeler Couthon, at Komitéen forbereder en Fest for det højeste Væsen. »Der er«, skriver han den 21de, »en Trang i de sjælsrene til at anerkende og tilbede et ophøjet Væsen«. Den, der ikke har denne Trang i sig, er en Forbryder.

Den 18de Floréal holdt Robespierre sin berømte Tale om »*Forholdet mellem de religiøse og moralske Idéer og de republikanske Principper*«, der var et Udslag af samme Tankegang og gik ud paa, at der burde indføres en deistisk Kultus. Der blev udstedt en Forordning med dette Sigte, og alle sluttede sig til; Maire Lescot lægger en sælsom Mysticisme for Dagen: han venter, »at Gud vil belønne Frankrig for Udstedelsen af denne Forordning ved at give det en rigelig Høst«. Egentlig skylder Gud Maximilien, sin Profet, en saadan Gunstbevisning.

Man forbereder altsaa *Festen for det højeste Væsen*. Den skal være en Slags Apoteose for de troendes nye Præst. Nu mangler der bare et Attentat imod ham, for at han kan blive en rigtig viet Konge; og han faar sit Attentat: i Duplay's Gaard griber man en lille Pige, der er i Besiddelse af to smaa Knive. Det er naturligvis »en Corday«: den »ubestikkelige« skulde have været myrdet. Lille Cécile Renaud blev ført til Skafottet — sammen med 53 »Medskyldige«, som hun aldrig havde set for sine Øjne — iført »Fadermorderens« sorte Slør. Thi Maximilien er jo Fædrelandets Fader!

Den 16de Prairial blev han — for at han officielt kunde præsidere ved Festen den 20de — valgt til Konventets Formand. Enkelte af hans Fjender stemte for hans Valg i Haab om, at hans Diktatur skulde træde haandgribeligt frem, saa man kunde faa Vaaben i Hænde mod ham.

Det var David, der forberedte alt til Festen, han var blevet udnævnt til Republikkens officielle Arrangør; Marie Joseph Chénier havde modtaget Bestilling paa Hymnen, og Gossec skulde sætte Musik til den; men Marie Joseph syntes i Maximiliens Øjne at være uværdig til en saadan Ære, han hadede ham nemlig, og kasserede derfor Hymnen; som Ypperstepræst kan han vel nok lyse sine Undersaatter i Band. Méhul og Gossec havde saa faaet udleveret en »ortodoks« Hymne; de indfandt sig hver Aften, rundt omkring i Sektionerne, for at indstudere den hellige Sang, og hele Paris var derfor i over en Uge optaget af, efter højeste Ordre, at indøve en Lovsang til den høje Guddom. Det er som en Drøm.

Man har ofte nok beskrevet denne Fest. Robespierre præsiderede i sin blaa Dragt, der allerede var ved at blive berømt, og med trefarvet Fjerbusk i Hatten, først i Tuilerierne og senere paa Marsmarken. Fra Estraden — var det en Prædikestol eller en Trone? — holdt han en lang, svævende Tale, som han havde faaet en brav Præst, den gamle Abbed Porquet, til at lave for sig, for at den kunde være rigtig i Stilen. Et hundredtusindstemmigt Kor sang derefter til Herrens Pris. Oppe paa Toppen af et symbolsk Bjerg, man havde ladet rejse, brændte Røgelse, og dér stod Maximilien ombølget af dens Duft. Han, der ellers var saa forsigtig, glemte for et Øjeblik sin Forsigtighed, og den alvorlige Robespierre smilede triumferende. Guds Profet troede for et kort Sekund, han var Gud selv.

* * *

Han hørte ikke Uvejret nærme sig. Blandt Konventsmedlemmerne, der havde Plads bag ham, havde der lydt Knurren — »Forbandelser«, siger Baudot. Samme Aften gjorde *Dekaden* ondskabsfuldt Løjer med den nye Statsreligion; og da Maximilien, endnu beruset af sin Triumf, kom hen i Jakobiner-Klubben, mødte han Joseph Fouché, der saa mørk og bister ud.

Ved et Spil af Tilfældet var denne »Kristendoms-Afskaffer« Formand i Klubben. Han lod, som han tog Del i den almindelige Glæde, men efter et Par banale Bemærkninger tilføjede han:

»Brutus hyldede det højeste Væsen paa en værdig Maade ved at støde sin Dolk i Tyrannens Hjerte. Gaa kun i hans Fodspor«. Robespierre havde forstaaet ham, det fik man at se nogle Dage senere, da han udpegede Fouché som Hovedmanden i en Sammensværgelse, der var rettet imod ham. Men Formandens dristige Ord havde vundet stærkt Bifald: Robespierre havde aabenbart begaaet sit første Fejlgreb.

Et Fejlgreb til, et sidste, havde han tilbage at begaa. Man lurede paa ham. Hvis ikke »Tyrannen« blev styrtet, var der en hel Skare, der vidste sig sikker paa at maatte lide Døden: »de udsendte Repræsentanter«, der var kommet tilbage fra Departementerne — Hébert's og Danton's Slæng vilde Robespierre have kaldt dem — havde han taget imod med en meget sigende Kølighed: Fréron, Barras, Tallien og Fouché var blevet ganske maalløse ved at staa for hans Ansigt, »der var lige saa tillukket som Statuernes iskolde Marmor«. De tre første hørte til »de raadne«, dem vilde man kunne ofre paa »Dydens« Alter, og Fouché var en Gudsfornægter, for hvem den værste Straf ikke var haard nok. Den 18de Floréal havde Robespierre, siges der, henvendt sig til ham personlig fra Talerstolen. »Sig mig engang, Fouché, hvem har bemyndiget dig til at fortælle Folket, at Guddommen ikke eksisterer?«

Fouché var ikke som Danton; han udstødte ikke bitre og grove Forbandelser; han arbejdede under Jorden. Han allierede sig med nogle andre, der ogsaa følte sig truet, og som var bange for deres Hoveder; han fik de bange og de hadefulde til at slutte sig sammen, saa at Danton's og Hébert's Slæng kom til at danne en fast Blok, og ved at løbe fra den ene til den anden fik han rejst en kraftig Opposition, der strakte sig fra Jakobiner-Klubben ind i selve Komitéen, thi Carnot, Billaud, Collot og selv Barère føler sig allerede truet og søger Forbundsfæller. Robespierre har derfor med Rette i de sidste tre Maaneder anset Fouché for sin værste Fjende. Hvilken Harme maatte han derfor ikke føle, da denne »Fjende« blev valgt til Formand i den store Klub, *hans* Klub. Hvor maa han ikke koge af Raseri, naar denne »Usling« samme Dag, han har fejret en stor Triumf, udslynger sin forgiftede Pil, der skal blive siddende i det Saar, som Ypperstepræsten aldrig naar at faa lægt.

* * *

Joseph Fouché.

Svaret lader ikke vente paa sig; det kommer allerede to Dage efter, den 22de Prairial, i Form af et Forslag fra Couthon, der er bestemt til at udlevere Robespierre's sidste Fjender.

»*Enhver Forsinkelse er en Forbrydelse, enhver Formalitet er farlig for det almene Vel. Saasnart man er paa det rene med, at nogen er Fædrelandets Fjende, bør han ufortøvet lide den Straf, han har fortjent.*« De indstævnte skal derfor ikke længer have nogen Forsvarer, og Nævningerne skal dømme en Masse anklagede paa een Gang. Der er ikke mere noget, der hedder »Sag«, der er kun een eneste Sigtelse: »Alle, der forsøger at tilintetgøre Friheden enten ved Magt eller ved List«, ere for Folkets Fjender at regne. Det er at lægge Diktaturet i Hænderne paa den offentlige Anklager, men, som alle ved, er den offentlige

Anklager i Lommen paa Robespierre. Og ikke nok med det; først ved det følgende Forslag ses det, hvor man egentlig vil hen: Hidtil har Folkerepræsentanterne — fra Brissot til Danton — ikke kunnet føres for Domstolen uden Konventets Samtykke; *for Fremtiden vil en Ordre fra Komitéerne være nok.* Det er Lecointre, Legendre, Fréron, Tallien, Barras og Fouché, man vil til Livs. Og der er andre, der er eller der føler sig truede. »Hvis denne Lov gaar igennem«, udbryder Ruamps, »er der ikke andet for mig at gøre end at skyde mig en Kugle for Panden. Jeg forlanger, at Behandlingen udsættes«. De tænker alle som han og kræver Udsættelse.

Saa rejser Robespierre sig; han vil have sin Lov, sine Ofre: »Længe har Konventet nu diskuteret og dekreteret, thi længe har det været fuldstændig i Faktionernes Magt. Jeg forlanger, at Konventet, uden at opholde sig ved det forelagte Forslag om Udsættelse, diskuterer det Lovforslag, som er det forelagt, om vi saa ogsaa skal diskutere til Kl. 8 i Aften!«

Hvilken mærkelig hypnotisk Magt maa denne Mand have haft over sine Omgivelser? Modstanderne af Lovforslaget rystede af Skræk og tav. En halv Time efter var Døds-Loven vedtaget.

Han forlod Forsamlingen, sikker paa sin Hævn. Men allerede næste Dag gjorde Forsamlingen paany Oprør. Bourdon (fra Departementet Oise) og Merlin fik sat igennem, at den Paragraf, der omhandlede de deputerede, uden videre blev strøget. Disse elendige vilde nok prisgive Frankrig, men de vilde ikke prisgive sig selv.

For Robespierre var den Paragraf vigtigere end selve Loven. Han vovede at forlange disse Hoveder, som han ikke frivilligt kunde faa udleveret. Nogle »intrigante«, sagde han, forsøgte paa at rive Bjerget med, og at gøre sig til Ledere af et Parti. »Nævn dem«, raabte de ulykkelige i yderste Ængstelse. Han burde have nævnt dem: i den Tilstand af Rædsel, hvori Forsamlingen befandt sig, vilde den have udleveret dem, han nøjere havde udpeget. Maximilien begik den Fejl at lade dem alle blive i denne Skræk, medens han kunde have beroliget Størsteparten: »Jeg vil nævne dem, naar Tiden er til det!« Men han havde talt; man bøjede sig; Paragrafen blev igen indsat i Loven.

* * *

Samme Aften, efter at Robespierre havde faaet vedtaget den ønskede Lov, begyndte han sin Kampagne. Fouché's Færden i Jakobinerklubben var en Skandale, der ikke kunde blive ved.

Robespierre rettede et Angreb paa ham allerede selve Aftenen den 23de Prairial, og Fouché, der ikke havde Ordet særlig i sin Magt, forsvarede sig daarligt, hævede Mødet og viste sig ikke mere i Klubben; men i det skjulte begyndte han at drage et Net om Robespierre.

De følgende seks Uger — fra den 23de Prairial til den 9de Thermidor — er forfærdelige. Prairialloven havde givet Velfærdskomitéen og Revolutionsdomstolen saadanne Vaaben i Hænde, at Frankrig først nu rigtig fik Rædsels-Regimentet at føle.

Man havde fjernet de »svage« blandt Nævningerne, de, der ikke kom hos Duplays. Desuden havde Fouquier sagt: »*Ikke flere Vidner*«. Det var et rent Blodbad: 40, 50, 60 Hoveder faldt om Dagen. I Løbet af disse 49 Dage var der ikke mindre end 1376, der led Døden i Paris. »Slagteri« kalder Aulard det, — det er netop Ordet.

Hele Paris, der vrimlede med Robespierre's Haandlangere, blev nøje bevogtet af et forfærdeligt Politi. Man følte Angst for enhver Ting, en Dør, der gik, et Skrig, et Vindpust. Salonerne var øde, Beværtningerne tomme, Pigebørnene viste sig ikke mere i Palais Royal, hvor — o Særsyn! — Dyden var kommen til Magten. Under Messidors brændende Sol ventede Paris, tavs og trykket. Hvad ventede den paa? Alle frygtede alt, lige fra Sakristierne til Bordellerne. Alle var mistænkte, de, der nylig havde været Bødler, endnu mere end deres Ofre. Naar en Fouché, Kardætskmanden fra Lyon, angribes for Mangel paa Borgersind, maa alle have Grund til at skælve. Konventet, hvor nu kun Medlemmer af Komitéerne fører Forsædet, ligger næsten øde hen: Prieur vælges til Formand med 94 Stemmer af 117 (Forsamlingen har nominelt 750 Medlemmer); de deputerede overnatter ikke mere hjemme. Af dem, der gav Møde, fortæller Thibaudeau, »flakkede nogle frygtsomt om fra Plads til Plads, andre vovede ikke at sætte sig og listede af, naar der skulde stemmes«. Mistanken truer alle Bænke.

Man var fuldstændig slaaet ned; *Mesterens* egen Kreds laa ligefrem paa Maven for ham. Barras fortæller f. Eks., at han traf General Brune — den vordende Maréchal — hos Robespierre i Færd med at pille Grønærter sammen med Mme Duplay og Éléonore, Snedkerdatteren, som man sagde var forlovet med Robespierre; stadig Gæst var ogsaa Curée, Medlem af Konventet, den vordende *Tribun*, paa hvis Forslag Kejserdømmet bliver proklameret, og som her øver sig i Underdanighed. Men naar

undtages Le Bas, Couthon og Saint-Just, hans tre Næstkommanderende, Agenterne, Mairen Fleuriot og Indenrigsministeren Herman, Nationalagenten Payan, Formanden for Revolutionsdomstolen Dumas, Anklageren Fouquier, og endelig de trofaste *Nævninger*, der sammen med Duplay eskorterer Robespierre gennem Gaderne, samt »hans livegne Kreatur«, Hanriot, er der ikke en eneste, der regnes for fuldt paalidelig. Maximilien siger — som enhver anden Religionsstifter: »Den, der ikke er med mig, er imod mig«.

Og dette Tyranni, som de tjenstivrige gav saa plumpe Former, havde oven i Købet hverken Undskyldning eller Berettigelse — altsaa heller ikke det Rædselsregimente, som var en Følge af det. Frankrig var ikke mere truet. Sejren ved Fleurus havde afvendt enhver Fare; man omgikkes med Planer om at angribe Italien; de europæiske Magter var overalt paa Tilbagetog. »*Sejrene*«, skriver Barère, »*jog Robespierre til Døde*«. Robespierre forstod det godt: Saint-Just lod Barère vide, at han ikke længer skulde »gøre Blæst« af Sejrene. Det vilde Barère imidlertid ikke høre Tale om; han elskede at spille Herold, og især efter at Saint-Just saaledes havde røbet ham Robespierres Mening, var han ondskabsfuld nok til at tale endnu højere om de store Sejre. Selv Nederlagene blev i hans Mund til Sejre: da den franske Flaade havde lidt et afgørende Nederlag og *Vengeur* var gaaet til Bunds, *efter* at have overgivet sig til Fjenden (som det nu desværre er paavist), fik han det lavet til en Heltebedrift: de havde ladet det sønderskudte Skib gaa til Bunds for ikke at overgive sig. Paalideligere Sejrvindinger gav ham da naturligvis ogsaa Deklamationsstof. Forsamlingen hilste ham med Bifald. Robespierre forbandede ham, thi hver eneste Sejr fik hans Diktatur til at synes mere og mere uberettiget, og derfor mere og mere afskyeligt.

Konventet var imidlertid stadig i Komitéens Vold. Da indsaa Robespierre's Fjender, hvorledes de skulde gribe Tingene an. Man maatte bringe Splittelse ind i selve Komitéen, føre Angrebet paa »Diktatoren« ind i den. Naar man havde faaet Komitéernes Sammenhold brudt, vilde de udlevere Tyrannen til Forsamlingen. Det er altsaa i Flora-Pavillonen, at man i Messidor begynder at forberede den Intrige, der kommer til Modning den 9de Thermidor.

Thi af det terroriserede Frankrig og den trælbundne Forsamling kan man ubetinget ikke længer vente sig noget.

FIREOGTREDIVTE KAPITEL

Thermidor.

Splittelsen indenfor den store Komité. De sidste Kærrer. De to Sammensværgelser. Mødet den 8. Thermidor. Samme Aften i Jakobiner-Klubben. Natten mellem den 8. og 9. Thermidor i Flora-Pavillonen. Mødet den 9. Thermidor; Tallien's Dolk. Robespierristerne gøres fredløse. Raadhuset kontra Konventet. Hanriot lider Skibbrud. Robespierre paa Raadhuset. »Catilina's« Fald. Robespierres Henrettelse. Thermidor-Misforstaaelsen.

Saalænge Komitéen var blevet angrebet i sin Helhed, havde den holdt sammen i sin Helhed. I Ventôse havde der vist sig en mindre væsentlig Uoverensstemmelse, men Stridighederne var blevet bilagt efter Danton's Død. I Prairial havde det igen været galt. Collot og Billaud — yderliggaaende Terrorister og i Grunden Tilhængere af Hébert — vilde helst skaane de Kommissærer, der havde ført Chaumette's Idéer ud i Provinsen sammen med Rædselsherredømmet. Den 23de Prairial var Billaud og Robespierre kommen i heftig Kiv; ved et andet Møde havde Collot, brutal som altid, gjort Mine til at kaste Maximilien ud ad Vinduet. Saint-Just og Carnot stod paa en daarlig Fod med hinanden; allerede i Floréal havde Saint-Just villet have Carnot udelukket af Velfærdskomitéen: »Du vil komme til at forlade den før jeg, Saint-Just«, havde Carnot svaret; men siden den Tid var han paa sin Post, og Prieur holdt med Carnot. Lindet kunde ikke tilgive Maximilien Danton's Død. Barère bar som sædvanlig Kappen paa begge Skuldre; men ved sine Indberetninger til Konventet om, hvad der sagdes ude i Europa, gav han underfundigt et Indtryk af, hvor højt man dèr stillede »Diktatoren« paa de republikanske Idéers Bekostning.

Sikkerheds-Komitéen var nu afgjort antirobespierristisk. Naar undtages den trofaste Le Bas og David, som man aldrig kunde være helt sikker paa, var de alle — under Indflydelse af den gamle Vadier — kommen til at hade »Tyrannen«. Vouland og Amar gik om og sagde, at man maatte se at faa ham klemt inde

i en Vinduesniche og »puffe ham ned paa Gaden«. Denne Politi-Komité søgte et saarbart Sted i Maximiliens Rustning. Da en sindssyg Kvinde ved Navn Cathérine Théot var begyndt at spaa Guds Søns Komme paa Gader og Stræder, gjorde Vadier i sin Indberetning til Konventet et stort Nummer ud deraf og lod forstaa, at denne Messias efter Cathérine's Mening var Ypperstepræsten fra den 20de Prairial. Denne gamle sydfranske Bajads, om hvem Philarète Chasle siger, at han lignede Voltaire, vakte Latter ved at gøgle. Latteren gik denne Gang ud over Maximilien, der optog Historien ilde og fik dysset Sagen ned. Det var i høj Grad ubehændigt gjort, thi derved maatte man netop tro, at der var noget sandt i Gascognerens Paastand.

I Virkeligheden begyndte Robespierre at blive nervøs; han følte Modstanden imod sig indenfor Komitéerne vokse, og den 10de Messidor tilbagekaldte han Saint-Just, der var sendt ud til Hærene; han følte sig tryggere i denne »hellige Riddersmand«s Nærværelse, og holdt sig nu selv unaadigt borte fra den uregerlige Komité. Den 13de beklagede Maximilien sig bittert i Jakobinerklubben over Komitéens Intriger.

Han skyldte Klubben alt, hvad han var; i den vilde han nu genvinde sin Styrke, men først vilde han fordrive sine Fjender derfra; han lod Fouché, »Sjælen i den Sammensværgelse, som man maatte tillivs«, stryge af Medlemslisten sammen med enkelte andre. Det gjorde blot, at Fouché fortsatte sin underjordiske Kampagne med endnu større Iver. Han satte Lister i Omløb med Navnene paa dem, der var udset til at proskriberes, og han aflagde selv Besøg hos alle disse Mennesker. »Hvis *han* ikke bliver ryddet af Vejen«, sagde han, »saa er det dig, der bliver det«. Med sine urolige Fingre knyttede han de Traade, der brat skulde snøre sig om Robespierre.

* * *

I Begyndelsen af Thermidor var Traadene flettede færdigt, men skrøbeligt var Nettet; den mindste Rift vilde kunne faa det til at briste. Couthon arbejdede stærkt paa at sønderrive det i Jakobiner-Klubben, hvor han den 5te vovede at angribe Carnot, der blev forsvaret af Barère. Imidlertid havde Fouché faaet forsonet Collot og Tallien, der havde været Uvenner; Bjerget rustede sig til Kamp mod Robespierre, men man maatte søge Støtte hos Centrums-Partiet, der imidlertid havde mindre tilovers for Collot, Tallien og Fouché end for Robespierre og betænkte sig paa at støtte disse oprindelige Hébertister mod en

Mand, der dog søgte at staa sig godt med Sletten. (Vi kender deres Følelser fra Durand de Maillanes Memoirer). Maximilien havde gjort Visit hos Cambacérès og havde indtrængende bedt ham tage sig i Agt for Fouché; men Tallien og Legendre havde paa den anden Side følt sig for hos denne »Sumptudse« og havde gjort ham usikker. Dog optraadte Boissy d'Anglas officielt som en Mand, der agtede Robespierre, og Durand de Maillane havde desuden lykønsket ham varmt til Genindførelsen af Religionen. Uden Centrum — den største Gruppe — kunde man intet udrette: det var dens Mænd, der fik Vægtskaalen til at hælde. Det, der faldt en Mand som Durand for Brystet, var »disse 60 eller 80 Hoveder om Dagen«. Forgæves erklærede Augustin Robespierre sig i Jakobiner-Klubben for »moderat«; den 7de Thermidor var André Chénier blevet henrettet sammen med 36 andre, den 8de skulde Turen komme til 55 dømte, hvoraf 19 var Kvinder. Den Slags Beviser paa »Moderation« var daarligt egnede til at berolige Durand, Boissy og Cambacérès. Men de forholdt sig endnu afventende.

Overalt intrigeredes der; overalt spilledes der om Liv og Død. Man maatte skynde sig, thi begge Parter planlagde et Kup. Var Diktatorens Fjender fast bestemt paa at slaa til, var han det ikke mindre. Naar man studerer visse Dokumenter, ser man, at der forberedtes en robespierristisk »Dag«, der var fastsat til den 10de. Det var Hanriot, Fleuriot, Payan og Dumas, der var de egentlige Ophavsmænd. Festen for de faldne Drengehelte Bara og Viala, til hvilken Mars-Skolen var kaldt til Paris, skulde tjene som Paaskud for en Forsamling, hvorfra »Lynet« skulde slaa ned. Robespierre, der i de sidste 3 Uger havde holdt sig tilbagetrukken hos Duplay, gik ind paa, efter Opfordring af Saint-Just, at forberede Slaget ved en stor Tale i Konventet den 8de Thermidor.

Fouché anstrengte sig imidlertid dobbelt, og Tallien var rede til at vove hvad som helst. Et Sagn (der finder Godkendelse hos en grundig Forfatter af en Biografi af Ægteparret Tallien) fortæller, at Therezia Cabarrus fra sit Fængsel lod sin Tilbeder høre, at det »skyldtes hans enestaaende Fejghed«, at hun skulde dø. Det er ikke umuligt*).

Den 8de Thermidor (27de Juli) sendte den opgaaende Sol sine glødende Straaler ned over denne By, der allerede var paa Kogepunktet.

* * *

*) Mme Talliens seneste Biograf, Gastine, synes dog at gøre det helt af med Sagnet.

Med dyb Bevægelse saa Forsamlingen Maximilien stige langsomt op ad Talerstolens Trin. »En mægtig Proces tog sin Begyndelse«, skriver Konventsmedlem Crevelier.

»Catilina« anslog straks, siger han, »denne despotiske Tone, som snart var ved at virke trættende«.

Under sin tilbagetrukne Tilværelse havde han med megen Omhu udarbejdet denne Tale, som vi kender i dens Helhed. Den betegnede afgjort et Omslag i den robespierristiske Politik: fra Komitéerne appellerede Maximilien til Konventet, »der var underkuet af dem«. De angreb ham kun, fordi han ikke tilhørte nogen Faktion, men selve Konventet. »I mindst seks Uger har jeg været saa afskaaren fra at gøre det gode og forhindre det onde, at jeg helt har maattet indstille min Virksomhed. Er Fædrelandskærligheden derfor blevet bedre beskyttet? Har Faktionerne derfor været mindre frække? Har Fædrelandet derfor været lykkeligere?« Man maa afkaste det Aag, som den anarkiske Komité lægger paa Frankrig. »I er ikke her for at regeres, men for at regere Eders Tillidsmænd«. Saa vender han sig mod Centrum og mod Højres tyndt besatte Bænke og minder om, hvorledes han har reddet Girondinernes 75 Tilhængere fra Bjergets Had og Døden under Guillotinen. Og da han tror sig sikker paa Centrum, som hører paa ham i Tavshed, giver han sig til skarpt at kritisere Finanssystemet (hvorved Cambon rammes), »de utro Agenter« (Prokonsulerne), Krigsførelsen (her er det Carnot, han vil til Livs) og, med en Dristighed uden Lige, selve Rædselsherredømmet. »Lad os sætte, at der eksisterer en Sammensværgelse mod Samfundets Frihed, at den søger sin Styrke i et forbryderisk Komplot, der driver sit Spil midt i Konventet . . . . at endogsaa Medlemmer af Velfærdskomitéen har sluttet sig dertil, og at dette Komplot søger at styrte Fædrelandets Venner og Fædrelandet i Ulykke. Hvilket Middel har vi saa mod dette Onde? *At straffe Forræderne*, at indvælge nye Embedsmænd under Sikkerheds-Komitéen, *at rense ud i denne Komité* og stille den under Velfærdskomitéen, *at rense ud i selve Velfærdskomitéen*, at skabe en Enhed i Regeringen under Konventets Overhøjhed, *at tilintetgøre alle Faktionerne* under Vægten af den nationale Myndighed, *for at Retfærdigheden og Friheden kan rejse sig i al deres Vælde af Faktionernes Ruiner*«.

Forsamlingen, der havde hørt efter under Dødsstilhed, var ganske maalløs. Talen var svævende, men dens Angreb paa Cambon og hans Finansvæsen, paa Carnot og hans Hærledelse, paa Vadier og hans Politi, paa de to Komitéer og de forhen-

værende Kommissærer vakte Angst og Usikkerhed. Det var at indlede en vældig Krise, at aabne »et gabende Svælg«, skriver en af Tilhørerne ved dette Møde, Mrs. Williams; det var ikke godt at vide, »hvilken Del af Byen der vilde blive opslugt, eller om maaske hele Paris vilde blive det«. Det var selve Revolutionen, der kom til at staa som Midtpunkt i en tendentiøs Proces: »*Vi kan ikke engang rose os af at have udrettet noget stort for Dydens Skyld*«. Hvad vilde det sige? Skulde man til at begynde helt forfra? Var det en Anklage eller et politisk Testamente? Skulde man lade denne farlige Tale trykke? Couthon fik imidlertid Trykningen sat igennem.

Men de, der følte sig trufne, havde ikke i Sinde at lade sig myrde uden Modstand. Vadier vilde igen til at diske op med sin Historie om den gamle Cathérine, men Cambon kom ham i Forkøbet; han styrtede op paa Talerstolen: »Før jeg lader mig vanære, vil jeg tale til den franske Nation«. Og han talte, saa det bed. »*Der er kun een, der lammer Konventets Vilje: Denne ene er Robespierre*«.

Det gav Signalet til et sandt Stormløb paa Talerstolen. Billaud kom først; han forlangte, at Robespierres Tale, før den blev trykt, skulde godkendes af Komitéen. »Bort med Masken! *Hellere ser jeg, at en ærgerrig bygger sig en Trone af mit Lig, end at jeg ved min Tavshed skulde gøre mig til medskyldig i hans Misgerninger*«. Man kom højere og højere op. Panis erklærede, at der allerede var affattet en Liste over dem, der skulde proskriberes; man maatte vide hvem. Robespierre protesterede, men nægtede iøvrigt at »rense denne eller hin«. Han indsaa ikke, hvor klogt det vilde have været at nævne ti, saa de øvrige tre Hundrede kunde følt sig beroligede. »Naar man praler af at have Mod til at være dydig«, raabte Charlier, »maa man ogsaa have Mod til at sige Sandheden. Nævn dem, som I anklager!« — »Ja, ja, nævn dem!« raabtes der. — »Jeg holder fast ved, hvad jeg har sagt«, svarede han.

Amar gav sig til heftigt at angribe »den krænkede Forfængelighed, der skabte Ufred i Forsamlingen«; Fréron forlangte, at man skulde fratage Komitéen Retten til at lade de deputerede arrestere. Hver især søgte enten at forsvare sig eller simpelthen at dække sig. Barère vilde paa Skrømt berolige Gemytterne ved sin sædvanlige oratoriske Svindel, men efter et fornyet Angreb fra Bréard blev Forordningen om, at Talen skulde trykkes, taget tilbage.

Mødet hævedes Kl. 5. Robespierre var bleven slaaet i første Omgang.

Han troede, han kunde faa Oprejsning samme Aften. Han vilde gaa hen i Jakobiner-Klubben og lade sig hylde, for derved at intimidere Konventet inden Mødet næste Dag.

Han var fuldstændig rolig. Efter at have spadseret en Tur i Champs-Elysées (Dagen havde været kvælende varm og Aftenen var herlig) sagde han til Eleonora Duplay, der ledsagede ham: »Vi faar smukt Vejr til i Morgen«. Saa gik han hen i Klubben.

Det *blev* en Sejr: Han holdt sin Tale igen, og ophidset af den almindelige Begejstring angreb han Collot og Billaud, der begge var til Stede. »Til Guillotinen med dem!« raabtes der. De to mistænkte skyndte sig til Tuilerierne, hvor Komitéen var samlet. Denne brændende varme Juli-Aften har de rigtig kunnet føle Knivens Staal paa deres Hals.

Maximilien kom saa sejrssikker hjem til Duplay, at han forbavsede ham med sin Optimisme. Inden Midnat var Lyset slukket i hans berømte Værelse med de blaa Gardiner.

* * *

Prieur, Barère og Lindet har fortalt, hvorledes den opløste og forfjamskede Komité tog sig ud hin Nat.

Medlemmerne sad omkring det berømte grønne Bord, da Collot Kl. 11 om Aftenen yderst ophidset kom tilbage fra Jakobiner-Klubben. Gennem den aabne Dør kunde man se Saint-Just, der sad og skrev febrilsk i Værelset ved Siden af. Collot raabte til ham ganske ude af sig selv: »Du er ved at skrive Anklage-Akten mod os?« Det passede virkelig. Saint-Just svarede uforknyt: »Naa, ja, du har Ret . . .«, og med Had i Stemmen sagde han til Carnot: »Du skal ikke blive glemt, og du vil faa at se, at du er blevet behandlet med Mesterhaand«. Carnot trak paa Skuldrene. Billaud var nu ogsaa kommet, og skummende af Raseri udgød han sin Harme over den flegmatiske Saint-Just. Denne blev klar over, at han havde sagt for meget, og bad om, at man lod ham have Ro til at gøre sig færdig; hans Tale var slet ikke det, de troede, og han var villig til at læse den for Komitéen næste Morgen, før Mødet i Konventet. Han skrev hele Natten, medens de andre, der var vendt tilbage til den grønne Sal, henfaldt i ørkesløs Kævlen. Kl. 5 om Morgenen rejste Saint-Just sig, foldede sit Manuskript sammen

Tallien.

og tog koldt Afsked. Ogsaa han gik fortrøstningsfuld ud for at afsvale sit hede Blod; en halv Time senere tog han sig en Galop ude i Boulogneskoven.

Dagen saa ud til at skulle bringe Uvejr; Varmen steg hen mod Middagstid til 40 Gr., Himlen var blygraa, og Tordenen rullede i det fjerne. Komitéen var ved at blive nervøs; man ventede spændt paa Saint-Just. Kl. 10½ kom der en Billet fra ham: »I har saaret mit Hjerte; nu vil jeg aabne det for Konventet«. Ude af sig selv skyndte alle sig hen i Forsamlingen.

Dèr var Korridorerne et Billede paa Forvirring og Oprør. Hele Natten havde man forhandlet fra venstre Side med Højre og Centrum. Resterne af Højre-Partiet blev omsværmet; man truede dem, man smigrede dem. »Aa, hvor er disse Højremænd nogle udmærkede Mennesker«, var Bourdon smagløs nok til at raabe. Da Medlemmerne af Komitéen indfandt sig, styrtede Tallien og Rovère løs paa dem for at sætte Mod i dem.

Det kunde gøres behov. Oven over Forsamlingen, »der var som en sydende Vulkan«, sad Robespierre's Tilhængere tæt paa Galerierne og raabte vildt op. De havde tiljublet Maximilien, da han traadte ind, klædt i den blaa Dragt fra den 20de Prairial, med Haaret velpudret som altid, saa stolt, som gik han en Apoteose imøde. Saint-Just havde sat sig ved hans Side,

iført den graabrune Kjole, den hvide Vest og de lysegraa Benklæder, som vi 48 Timer senere genfinder som blodbestænkte Pjalter i Revolutionsdomstolens Registratur.

Saint-Just gik op paa Talerstolen. Det var Collot, der førte Forsædet. Den stærkeste Trumf, som Robespierre's Fjender havde paa Haanden, var at have denne deres Medsammensvorne paa Formandspladsen. Ellers saa der ud som der plejede. Den gamle Teatersal med sin smalle Talerstol foran den store Formandstribune; paa hver sin Side af Formanden saas de to Malerier af de myrdede Konventsmedlemmer Marat og Lepelletier*), og i Midten af Salen stod Skrinet med den dødfødte Forfatning. Højres Bænke stod tildels tomme, og hos Bjerget mindede et stort gabende Hul om Dantonisternes og Hébertisternes Henrettelse; alene Centrum sad fuldtalligt, stumt og sammenklumpet og ventede paa, hvad der vilde ske. Robespierre havde sat sig foran Centrums-Partiet for at være lige overfor Talerstolen.

Saint-Just fik kun Tid til at sige et Par Sætninger af den Anklagetale, som han saa flittigt havde udarbejdet den foregaaende Nat. Tallien afbrød ham brutalt. Han entrer op paa Talerstolen og puffer den anden ned. »*Jeg forlanger, at Sløret rives til Side*«. — »Ja! Ja!« raabes der fra hundrede Struber. Signalet til Angreb er dermed givet: Det er Billaud, der leder det, han staar paa Talerstolen, endnu før Tallien har forladt den. Han stempler Mødet i Jakobiner-Klubben, hvor »*man har fremsat den Plan at myrde Konventet*«; han siger, at han oppe i en Tilhørerloge har faaet Øje paa den, der fremkom med dette Forslag; han faar den paagældende vist ud og sætter sig derved i Respekt hos Tilhørerne. »*Det er ude med Konventet, hvis det viser sig svagt!*« — »Nej, Nej«, raaber Bjerget og vifter med Hattene.

Le Bas vil tale; det er ham ikke muligt. Robespierre's Fjender har svoret, at hans Venner ikke skal komme til Orde. Der er et forfærdeligt Virvar. Collot ringer utrættelig; kun Centrum forbliver ubevægeligt under dette Uvejr. Billaud bliver ved med sine Angreb paa Robespierre: Formanden for Revolutions-Domstolen har aabenlyst foreslaaet i Jakobiner-Klubben at jage alle dem, man vil vie til Døden, ud af Konventet; »men Folket

*) Michel Lepelletier (S. 104 og 309) var bleven dræbt af en Royalist, kort efter at han havde stemt for Kongens Henrettelse.

har ogsaa et Ord at skulle have sagt, og Patrioterne vil vide at dø paa deres Post«.

Robespierre styrter hen mod Talerstolen, men et mægtigt Skraal driver ham tilbage til hans Plads: »Ned med Tyrannen!« Og Tallien staar desuden igen deroppe. Han vil rette det sidste Stød mod Robespierre. Therezia siger senere engang: »Denne lille Haand har ogsaa sin Andel i, at Guillotinen blev slaaet omkuld«. Tallien er sikkert klar over, at det er ude ikke alene med Therezia, men ogsaa med ham selv, hvis det ikke er ude med Robespierre, inden der er gaaet ti Minutter. Han hæver Stemmen: »*Jeg var med til Mødet i Jakobiner-Klubben, og jeg skælvede for Frankrig; jeg saa, hvorledes den nye Cromwell rejste sin Hær, og jeg har bevæbnet mig med en Dolk for at støde den i hans Hjerte, hvis Konventet ikke havde Mod til at sætte ham under Anklage*«. Og han svinger virkelig en Dolk for Øjnene af den grebne og spændte Forsamling. Man vedtager at lade »Generalerne« Boulanger og Hanriot og Formanden for Revolutions-Domstolen, Dumas, arrestere. De vover endnu ikke at slaa ned paa Robespierre, de røver ham først hans Vaaben, hans Krigere og hans Dommer. Han forsøger endnu engang at tale, men hysses atter ned. Paa Formandspladsen er det ikke mere Collot, Héberts tidligere Tilhænger, men Danton's Ven Thuriot, der med en myndig Bevægelse nægter den ulykkelige Ordet. Og stadig høres den nervøse Ringen med Klokken; det lyder, som naar et Skib er ved at synke.

Man maa for enhver Pris sørge for, at Talerstolen er optaget, saa at Maximilien ikke kan komme til. Barère bestiger den, og efter ham Vadier, der igen begynder forfra paa sin uudholdelige Historie om Profetinden, indtil Tallien, der ikke ønsker, at dette Drama skal forvandles til en Farce, afbryder det gamle Vrøvlehovede for igen at anklage Robespierre; han stempler hans Fejghed den 10de August og hans hyklede Borgersind og Dyd.

For tredie Gang havde Robespierre rejst sig. Med fortrukket Ansigt gik han hen mod Talerstolen. Han kom virkelig til at tale, men man kunde ikke høre ham, thi Thuriot ringede uophørlig med Klokken. Det var, som ringede han over en dødsdømt. Et ikke synderlig kendt Konvents-Medlem, Louchet, forlangte fra Talerstolen, at *Robespierre skulde arresteres*. Det var endelig det forløsende Ord! Bjerget tilkendegav sit Bifald. Den yngre Robespierre udbrød nu heltemæssigt: »Er min Broder

skyldig, er jeg det ogsaa; jeg er fælles med ham i hans Dyder. Jeg forlanger, at der ogsaa udstedes Arrestdekret mod mig«.

Saa gjorde Maximilien en sidste Kraftanstrengelse for at blive hørt. »For sidste Gang: Vil du lade mig faa Ordet, du Mordernes Præsident«. Der fik man et udmærket Paaskud: Tyrannen fornærmede Konventet. »Hr. Præsident«, raabte Charles Duval, »skal dette Menneske regere Konventet?« — »Afstemning om de to Brødres Arrestation!« raabtes der.

Robespierre, der nu kæmpede for Livet, vendte sig til Centrum, som hidtil havde nøjedes med »at være Tilskuer«, siger Barère. »I hæderlige Mænd! I dydige Mænd! Jeg tager min Tilflugt til jer; lad mig faa Ordet; disse Mordere vil ikke lade mig tale!« Durand og hans Venner tog utvivlsomt et Skøn over, hvor mange Hænder der ovre i Venstre var hævet mod Robespierre, og de saa, at han var fortabt. Saa rejste de sig ogsaa imod ham. Durand véd oven i Købet at fortælle, at han selv paa dette Tidspunkt sagde nogle velvalgte, harmdirrende Ord. Da Robespierre saa sig afvist, flakkede han fra Centrum over til Højre; han vilde tale, men kunde ikke for Raseri: »Det er Danton's Blod, der kvæler Ordet i din Mund!« raabte Garnier fra Saintes. Han vilde nu gaa op til Højres Pladser: »Stands!« raabte Fréron, »her sad Condorcet og Vergniaud«! Han snublede ligefrem over Lig. Han sank sammen, ganske udmattet, medens Billaud paany gav sig til at overdænge ham.

Nu vilde de have det gjort af i en Fart; man forlangte, at »Uhyret« skulde arresteres. Le Bas — der altid havde været højmodig og ædel — fordrede at lide samme Skæbne som sin ulykkelige Ven. Billaud henledte Opmærksomheden paa Couthon, og Fréron, der vilde hævne Desmoulins, gav sig til at opregne baade hans og Saint-Just's Synderegister. »Couthon er en Tiger, der tørster efter Konventets Blod (Hør! Hør!) . . . *Over vore Lig vilde han bestige Tronen*«. Den stakkels Krøbling, der sad i sin lille Vogn, kastede et bittert Blik paa sine vanføre Ben: »Ja, jeg vilde bestige Tronen!« sagde han haanligt. Men Fréron sluttede sin Tale med at sige: »*Jeg fordrer, at der udstedes Arrestdekret mod Saint-Just, Le Bas og Couthon*«.

Dekretet blev vedtaget. Faa Øjeblikke efter kom Gendarmerne og arresterede de fem.

Klokken var nu halv seks. Heden var uudholdelig, og Forsamlingen, der var fuldstændig udmattet, udsatte Mødet til Kl. 7; man troede, man havde Sejren i Hænde.

* * *

Men deri tog man fejl. Kl. 7 stod Sagerne helt anderledes, og man havde paa et hængende Haar tabt Spillet; Robespierre var for sidste Gang kommet ovenpaa og stod nu stolt paa Raadhuset, hvor han truede dem, der havde proskriberet ham, med Proskription. Der var i Mellemtiden sket følgende:

Mairen og hans Venner havde hele Dagen ventet at modtage gode Nyheder, overbeviste som de var om, at »Dyden« vilde gaa af med Sejren. Da de fik at vide, at den var blevet besejret, lod Fleuriot Barriererne lukke og gav Ordre til, at der skulde ringes med Stormklokken; han sammenkaldte Kommunens General-Raad og udstedte Forbud til alle Fængslerne mod at modtage »Ofrene«. Jakobiner-Klubben, der ogsaa var blevet underrettet, opfordredes til at sende nogle haandfaste Fyre, »ogsaa Kvinder«, til Raadhuset, og var ikke sen til at adlyde. Mængden var imidlertid paa Stormklokkens Kalden strømmet til Grève-Pladsen.

Man maatte have en Krigsøverste; Hanriot var Manden; han vidste, hvorledes man skulde bringe Konventet til Fornuft. Desværre havde han spist en bedre Frokost i Forstaden Saint-Antoine og var beruset. Da han kom hjem, fandt han nogle Gendarmer, der havde Ordre til at arrestere ham; fluks gav han Ordre til, at de skulde skydes, og gav sig saa til at hyle op: »Nu skal vi have en ny 31te Maj, og de 300 Skurke, der sidder i Konventet, skal udryddes«. Han gik ud, steg til Hest uden Hat, saa Solen brændte paa hans Isse, fo'r afsted i Galop og endte paa Pladsen ved Palais Royal, hvor han gav sig til at holde Tale til de forbavsede forbipasserende; men Gendarmer fra Konventet fik ham trukket ned af Hesten; han blev bagbundet og spærret inde i Velfærds-Komitéens Lokaler. Dette Uheld kunde let bringe Ulave i de robespierristiske Hævnforanstaltninger. Ogsaa Payan var arresteret, og Dumas var blevet bortført fra sin Plads i Revolutions-Domstolen.

Men da Fangevogterne bestemt havde nægtet at modtage de farlige Fanger, som Forsamlingen sendte dem, havde Mairen imidlertid beordret »Martyrerne« op til sig paa Raadhuset.

Maximilien nægtede først at begive sig derhen; denne »Diktator« var i Grunden en nok saa ængstelig Tilhænger af de lovlige Former. Han søgte Tilflugt i Mairie'et paa Quai des Orfèvres, da han helst saa, at Fleuriot oppe paa Raadhuset var ene om Ansvaret. Det vilde Fleuriot dog ikke indlade sig paa, og han lod Maximilien bortføre fra Mairie'et og tvang ham saaledes til at gaa over Rubicon; faa Minutter efter holdt han

sit triumferende Indtog i Raadhusets Saloner, hvor Saint-Just, Le Bas, Augustin og langt om længe ogsaa Couthon indfandt sig. Den provisoriske Regering var nu dannet, men man maatte paatvinge Konventet den ved Hjælp af Kanonerne.

Coffinhal, Revolutions-Domstolens Næstformand, drog dristigt afsted til Tuilerierne med 200 Kanonerer, trængte ind, hvor Hanriot sad fanget, befriede den brave General og opfordrede ham indtrængende til uopholdelig at lade Tuilerierne beskyde. Men Generalens Uheld havde for en Stund slaaet hans Mod ned. Han vilde ikke indlade sig derpaa og begav sig til Raadhuset. Konventet var altsaa frelst — i hvert Fald foreløbigt.

* * *

Konventet havde været i høj Grad bestyrtet. Sikkerheds-Komitéen og Velfærds-Komitéen, der samme Eftermiddag havde holdt et meget bevæget Møde (man bør læse det fyldige Referat i deres Forhandlingsprotokoller), var nær blevet taget med Storm og havde, blege af Skræk, søgt Tilflugt i Konventet. Som det senere almindelig indrømmedes, troede de, at de var fortabte. De fik dog Hanriot erklæret for fredløs.

Det vilde imidlertid ikke have hjulpet, hvis ikke Hanriot, der stadig var usikker paa Benene, havde trukket sig tilbage. Da Konventet saaledes blev befriet, tog det sig sammen og erklærede »Rebellerne«, de oprørske deputerede og deres Venner, for fredløse og bestemte, at der skulde sendes Bud til Raadhuset for at arrestere dem.

Men hvem vilde vove at gaa derhen? Man raadede ikke over nogen militær Fører; man tog sin Tilflugt til Barras, der havde været Officer, og som Fréron anbefalede; under hans Ledelse skulde en Delegation, bestaaende af Fréron, Rovère, Legendre, de to Bourdon'er og Féraud gaa til Raadhuset for at overbringe Meddelelsen om Konventets Dekreter. De drog modigt af Sted, medens man samtidig i de vestlige Kvarterer af Byen ved Fakkelskær proklamerede Oprørernes Fredløshed.

I samme Time og under Udfoldelse af det samme Ceremoniel proklameredes i de østlige Kvarterer Fredløshed for 14 deputerede; det var Raadhusets Svar.

* * *

Hanriot var kommet tilbage til Raadhuset Kl. 10 om Aftenen. Men hans Delireren syntes virkelig at være uhelbrede-

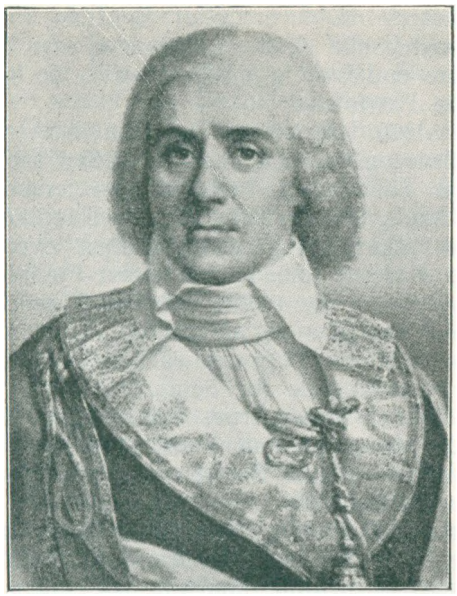

Barras.

lig, thi han havde igen givet sig til at galopere rundt blandt den skrækslagne Mængde, medens han raabte: »Slaa ned, slaa ned, spræt Maven op paa Gendarmerne!« Synet af denne General, der aabenbart var gaaet fra Forstanden, svækkede i høj Grad Tilliden hos Mængden, der ikke vidste, hvorledes den skulde stille sig.

Desuden lagde ogsaa Robespierre Hindringer i Vejen for sit eget Forsvar. Han vovede ikke at træffe en Afgørelse. I dette saa kritiske Øjeblik ser man tydeligt, hvad der fattes hans Hjerne — eller hans Mandshjerte. Han var ikke en Handlingens Mand. Der er intet af en Danton, ikke en Gang af en Barras over ham. »Da den professionelle Taler ikke længer kunde virke i sit Kald«, skriver Barras, »brugte han sin Tid til at diskutere formelle Spidsfindigheder«. Det drejede sig om at forme et Opraab om at gøre Opstand. »Et Opraab til Hærene«, havde Couthon sagt. — »*I hvis Navn?*« indvendte Tilhængeren af de lovlige Former.

Det var Mairen, der besluttede at foretage Skridtet; han underskrev det Dokument, hvori de 14 deputerede erklæredes

for fredløse; blandt de 14 var Collot, Bourdon, Fréron, Tallien, Carnot og Fouché, alle »Folkets Fjender«, »der har formastet sig endnu mere end Ludvig XVI, eftersom de har villet arrestere de bedste Patrioter«.

Men imedens løb Udsendinge fra Konventet rundt til alle Sektions-Raadene og vandt dem for dets Sag. De sendte deres Bataillioner til Tuilerierne. Forsamlingen havde nu en lille Hær, medens Mængden, der vrimlede om Raadhuset, var uden faste Rammer. Barras tog Kommandoen over Konventets Styrke, og ad Kajerne naaede han Grève-Pladsen.

Paa Raadhuset var der stadig hverken Plan eller Styre, og udenfor forholdt Mængden sig afventende. Henimod Midnat fik Folk at vide, at Sektions-Tropperne var gaaet over til Konventet, og det blev bestemmende for deres Holdning. Pludselig begyndte Regnen, der havde truet hele Dagen, at styrte ned. Det benyttede Mængden som Paaskud til at forsvinde; da Klokken var slaaet eet, var Pladsen næsten øde, selv Hanriot's Kanonerer var forsvundet.

Robespierre havde endelig bestemt sig til at underskrive en Appel til at gribe til Vaaben — men nu var det for sent. Dette Dokument eksisterer endnu: Nederst paa Siden ser man Begyndelsen til en Underskrift, de to første Bogstaver *Ro*. . . . . Man har længe paastaaet, at Robespierre skulde være blevet grebet af Frygt eller Betænkelighed og have kastet Pennen fra sig, men Papiret, der er oversprøjtet med Blod (hvor gribende virker ikke disse brune Pletter!) forraader, hvorledes hele Scenen er gaaet for sig. Konventets Tropper trængte ind; der faldt et Skud fra en af dem — en ved Navn Méda har paastaaet, det var hans Bedrift. Kuglen ramte Maximilien, den gik igennem hans Kind og knuste Kæben. Han maa være faldet med Ansigtet ned mod Papiret, netop som han, Revolutionsmanden med de krogede Veje, for første Gang dristede sig til at underskrive et Opraab om Oprør.

Ved Synet af Tropperne, der fulgtes af Konventets Udsendinge, kom alt i vild Opløsning. Le Bas skød sig en Kugle for Panden; Augustin forsøgte at undslippe ved at krybe hen ad Gesimsen, men faldt ned og blev samlet op stærkt forslaaet; Saint-Just lod sig arrestere. Coffinhal, der var ude af sig selv af Raseri, havde grebet Hanriot i Skuldrene og kastet denne Drukkenbolt ud ad Vinduet ned i en Gaard, hvor han først den næste Dag om Eftermiddagen blev fundet i sit Blod. Couthon opdagede man under et Bord, og den stakkels Krøbling

blev kastet ned ad Trappen; han rullede hen i en Krog, hvor han laa og spillede død, da man ogsaa halede ham frem Dagen efter. Det var en Dynge blodigt, tilsølet Menneskekød, der næste Dag blev kastet paa Bøddelens Kærre.

I Løbet af Natten var Luften blevet renset ud af Regnen, og Paris begyndte igen at aande op; i mange af Byens Kvarterer havde man været fuldstændig uvidende om det Drama, der var blevet udspillet; Operaen havde opført *Armida* og *Opéra Comique Paul og Virginie;* kun Sans-Culotte-Teatret havde averteret: *Ingen Forestilling.*

Det skulde faa symbolsk Betydning.

* * *

Robespierre blev baaret hen i Konventet, men man nægtede at se ham: »*Konventet nægter enstemmigt*«, staar der i Referatet, »*at give ham Adgang til Lovens Helligdom, som han saa længe har besmittet ved sin Nærværelse*«. Man lagde ham, tilsølet af Blod, paa Velfærds-Komitéens Bord; en Soldaterbrødkasse blev skubbet ind under hans smertende Hovede. Nu laa han i al sin Uhygge, uden Sko, med den blodige opknappede Skjorte og den sønderrevne Kjole, med de tilsølede hvide Strømper, der faldt ned over hans Hæle, her i den grønne Sal, hvor han altid tidligere var optraadt saa soigneret og saa vigtigt. Blodet randt fra hans Kinder; uden et Ord (han var vistnok i Vildelse) tog han nogle Ark Papir paa Bordet og tørrede Blodet af. Af nogle Uslinge maatte han døje lavsindet Haan: »Sire, Deres Majestæt har det vist ikke godt«. »Naa, saa du har tabt Mælet! Skal vi ikke have en lille Tale?« Han svarede ikke; Munden var fuld af Benstumper fra hans knuste Kæbe. Man forbandt ham, og et Par Timer efter blev de alle ført til Conciergeriet.

De kom kun for Revolutions-Domstolen, for at deres Identitet kunde blive konstateret (de var jo erklærede fredløse), men Robespierre fik lige Tid til at gense det Sted, hvorfra Danton havde raabt: »Robespierre, din Usling, du vil komme til at følge mig!« Fouquier sad bleg som et Lig; »Retfærdighedens Haandhæver« vidste, at ogsaa han var dødsdømt. Den foregaaende Dag havde han nægtet at opsætte Møderne og indstille Henrettelserne: »Kør bare løs!« havde han sagt til Bøddelen, og 42 Hoveder, de sidste, maatte endnu falde, — det havde været lutter Smaafolk, de fleste mindre handlende; der havde ogsaa været en stakkels Kvinde, en Enke, iblandt. Mængden

havde med Ligegyldighed set disse Kærrer køre forbi — man var efterhaanden saa vant til det Syn.

* * *

Men næste Dag skulde der blive noget at se paa. Medens Fangerne i Fængslerne forbavsedes over, at de daglige Navneopraab ikke fandt Sted (Beugnot og flere andre har fortalt os om den forfærdelige Uro og Spænding, der herskede), sendte Fouquier sine Venner til Skafottet.

22 »sammensvorne« steg, Klokken 4 om Eftermiddagen, op paa fire Vogne. Fra Conciergeriet kørte de den sædvanlige, langsomme Vej, gennem Saint-Honoré-Gaden, der var fuld af Folk. De kom forbi Duplay's Hus, som Desmoulins tre Maaneder i Forvejen havde hævet sin knyttede Haand imod, da han kørte forbi i Dødskærren. Dér havde Robespierre levet sit Liv. Man lod Vognen holde: et Barn løb ind hos en Slagter og hentede Blod, som blev stænket paa den lukkede Dør. Robespierre, der laa bundet til Vognfjælen, aabnede Øjnene; det gøs i ham. Mængden klappede, der var almindelig Glæde. Himlen var uden en Sky, nu Uvejret var forbi; det var, som selve Atmosfæren virkede rusende. Man følte, at Masseofrenes Tid var forbi; der gik allerede en Luftning af overstadig Glæde gennem Folk. Men der var Kvinder, som raabte Forbandelser efter ham; det var sørgeklædte Enker og Mødre.

Klokken syv naaede Toget Guillotinen. Couthon blev — bleg og stiv, som var han allerede død — baaret op paa Platformen; de kunde ikke rigtig faa hans forkrøblede Legeme til at ligge, som det skulde, og han jamrede under den haarde Medfart, han fik af Samsons Haandlangere. Efter ham kom Turen til Augustin, der ogsaa var svært forslaaet. Kun Saint-Just stod strunk; kold og elegant gik han i Døden. Hanriot var uhyggelig at se paa; han havde et stort Hul i Panden, det højre Øje hang ned paa Kinden, og han var endnu tilsølet af Snavs; han saa ikke ud, som han var blevet ædru endnu, og laa ganske sløvt hen.

Maximilien besteg Guillotinen som den tyvende i Rækken (Mairen Fleuriot skulde gemmes tilsidst). »Bødlen bandt ham fast til Planken, og inden han vippede ham ned«, fortæller et Øjenvidne, »rev han Forbindingen af ham. Robespierre udstødte et Brøl som en døende Tiger, saa det hørtes over hele Pladsen«. For at lægge en Dæmper paa Medlidenheden er det

maaske bedst at minde om, at Prairial-Loven, som Robespierre havde fravristet Konventet, siden dens Udstedelse havde kræ-vet 1376 Ofre, deriblandt Oldinge, Kvinder, ja Børn, hvis Blod havde farvet Brostenene paa Paris' Pladser røde.

Man viste Folket tre Hoveder, Robespierre's, Dumas' og Hanriot's, »Diktatorens«, hans »Dommers« og hans »Generals«, som om man vilde sige: »Nu *er* det Slut«.

Saa hævede der sig et mægtigt Glædesskrig fra hundrede tusinde Struber. »Folk kastede sig i hinandens Arme«, skriver en Avis. »Nu er vi endelig frie . . . Tyrannen er død!« Og et andet Blad skriver: »Alle Fædrelandets virkelige Venner aander nu friere«.

For Mænd som Billaud, Barère og Collot er Robespierre's og hans »medskyldiges« Død kun en politisk Episode, som Hébert's og Danton's Død havde været det — hverken mere eller mindre. Denne Mand vilde tage deres Liv, nu har de taget hans; det er en Palads-Revolution. Men saadan ser Mængden ikke paa det. Robespierre betød for nogle Rædselsherredømmet, for andre selve Revolutionen. Robespierre's Fald og Henrettelse vil derfor sikkert betyde Rædsels-Herredømmets Ophør, og maaske Revolutionens. Denne Episode bliver en Hændelse af største Omfang. Det er Robespierre, der har faaet vedtaget Prairial-Loven, altsaa vil Rædselsherredømmet ophøre; det er Robespierre, der har været Aanden i Velfærds-Regeringen, altsaa vil denne blive afskaffet; det er Robespierre, der har villet fortsætte Krigen, altsaa maa der komme Fred.

Revolutionen, der pludselig er blevet standset i sin vilde Fart, vil komme til at sadle om. Til stor Forbavselse for Ophavsmændene til den 9de Thermidor bliver det netop den 9de Thermidor, der hidkalder Reaktionen, fordi Frankrig nu vil Frihed og Fred.

Et Afsnit af Historien er afsluttet.

FEMOGTREDIVTE KAPITEL

Jakobinernes Fald.

(Juli—September 1794).

Centrum tager Ledelsen af det nye Røre. Tallien kontra Terroristerne. Reaktionen efter den 9. Thermidor; den gyldne Ungdom og *Folkets Opvaagnen*; Fréron og Therezia Tallien. Therezia lukker selv Jakobiner-Klubben. Skal man lade »Revolutionen sadle om?«

Da Konventsmedlemmerne den 10de Thermidor om Morgenen kom ud fra Tuilerierne, blev de modtaget med et Bifald, der vakte deres Forbavselse; men da Tallien, Barras og Fréron viste sig, steg Bifaldet til vild Jubel: der blev kastet Blomster til dem, unge Mennesker kyssede deres Kjoleskøder. Med største Undren hørte disse Mænd, der nylig havde været Bødler og gerne var bleven det igen, at de havde gjort en Ende paa Rædselsherredømmet.

Det havde de slet ikke tænkt sig, da de gjorde det af med deres Fjende; men nu, de blev hyldede, lod de sig rive med af Strømkæntringen i den offentlige Mening. Desuden havde de den 9de Thermidor givet sig en Gruppe indenfor Konventet i Vold, en, der numerisk var ti Gange stærkere end Bjerget; Centrum, der hidtil havde nøjedes med at »eksistere«, skulde nu pludselig røre paa sig og kræve Styret. »Centrums-Partierne«, skriver Choudieu, »modtog Fréron og hans tidligere medskyldige som Befriere«. Men disse Befriere glider snart tilbage i andet Plan: »Bjerget«, skriver en Centrumsmand, »blev nu Tyende, efter alt for længe at have forestaaet Huset«. Det var Centrums-Partiet, der i det rette Øjeblik pludselig var skredet ind og havde styrtet Tyrannen. De, som nylig havde været saa bange af sig, blev nu paa een Gang stolte af deres Bedrift: »Vi er altsaa egentlig nogle Helvedes Karle!«

Den offentlige Mening bar da ogsaa dette »reaktionære« Centrum frem.

Allerede den 10de havde en vanvittig Glæde grebet Fangerne;

Dagen i Forvejen havde de troet sig sikre paa Døden, nu ophørte de daglige Navneopraab for ikke mere at finde Sted. Revolutions-Domstolen, der var blevet renset ud, gav sig nu kun af med at dømme Terroristerne og dem, der nylig selv havde resideret i *Friheds-Salen*, først og fremmest Dumas og Fouquier. Og medens 72 Medlemmer af Kommune-Raadet sammen med Fouquier og Revolutions-Domstolens Nævninger og Dommere — inden Turen kom til Le Bon og Carrier — blev kørt til Skafottet, løslodes Fangerne først en efter en og senere i smaa Flokke.

Desuden kommer et Hundred Tusinde mistænkte frem fra deres Skjul. Det kan de roligt gøre: de revolutionære Komitéer har nok med at hytte deres eget Skind. Thibaudeau har skildret, hvorledes de proskriberede først følte en behersket, senere en mere frimodig og tilsidst en jublende Glæde over at være undsluppet Døden: »Det var som at stige op af Graven og komme tilbage til Livet«.

Livet — ja, i Begyndelsen forlanger de ikke andet; de finder, at det er godt at leve, og er overstrømmende taknemmelige mod dem, der har givet dem Livet tilbage — selv mod Mænd som Tallien og Fréron. Og Tallien og Fréron, der nu maatte frygte Hævnen, fandt sig hurtigt udmærket tilrette med at spille højmodige. »De glæder sig«, skriver Thureau-Dangin træffende, »over at de nu, da den store Skillelinie drages i Konventet, er kommet paa Dommernes Side, medens der jo egentlig havde været god Grund til at regne dem til de anklagede«. De holder paa, »at man skal glemme«. »Et Folk, der har gjort Revolution, maa aldrig se tilbage«, siger Legendre. Vidste de end hverken ud eller ind til at begynde med, har det franske Folk nu lært dem, hvad deres Sejr egentlig betyder; det har tvunget dem til at betragte deres Palads-Revolution som Menneskelighedens Sejr. De benytter Lejligheden til at opnaa Pardon for sig selv; thi medens det tilsyneladende er dem, der raader for den milde Kurs, haaber de at faa de andre til at følge den, saa de kan knibe ud fra den truende retfærdige Dom.

* * *

Enkelte af Bjerget, der var mindre smidige eller mere overbevisningstro, havde større Vanskelighed ved at gaa med til denne Mystificeren af den offentlige Mening. I Begyndelsen af Fructidor var de bleven sat ud af Komitéerne og prøvede nu

paa at modstaa den vældige Strømkæntring, der vilde vælte dem omkuld og maaske gøre det af med dem.

Tallien rettede nu Angrebet mod disse Bjergmedlemmer, der var kommen bagud for deres Tid. Denne ynkelige Personage var stærkt ude efter at angive de andre, thi der behøvedes endnu Syndebukke, og det gjaldt om ikke selv at blive det.

Ja, man maatte have Syndebukke. Efter at Mængden en kort Tid havde glædet sig og glemt alt Had, vendte den sig imod »Blodhundene«. Ved at læse de Politi-Rapporter, Aulard har udgivet, faar man et overbevisende Billede af, hvor spontan og enstemmig Bevægelsen var. Den folkelige Reaktion ansporede umiskendeligt Konventet.

Vi har ofte faaet skildret Paris i hin sælsomme Tid efter den 9de Thermidor, da man levede i en Rus af Glæde og Hævnlyst. Efter at have frydet sig over at være undsluppet Døden begyndte hver især at regne op, hvem man havde mistet. Man havde forøvrigt ikke opholdt sig synderlig ved at begræde Ofrene (jeg skal senere komme tilbage til, hvorledes man morede sig paa deres Grave), men at hævne dem fandt man i sin Orden.

Hver Dag kom der Folk fra Provinsen, der kunde fortælle de forfærdeligste Ting. Hver Dag bragte sit Bidrag til den store Dokumentation, der skulde faa selv en Le Bon til at forfærdes. Men det første Nummer i hver enkelt Dokumentation var ufravigelig et Brev fra Velfærds-Komitéen, der æggede den terroristiske Prokonsul: Robespierre, Couthon og Saint-Just havde som oftest underskrevet dem, men man fandt ogsaa Collot's, Billaud's og Barère's Underskrifter. Selv i Paris opgjorde hver Bydel alt, hvad der i de sidste Aar var forefaldet i den, og forlangte Regnskab. Man har længe levet i den Tro, at det kun var »Aristokraterne«, som i 1793 og 1794 var bleven stedet for Fouquier og havde givet Samson noget at bestille, og man kunde derfor vanskeligt forklare sig, at den thermidorianske Reaktion ogsaa rekrutteredes blandt Butiks- og Værkstedsfolk; men Smaahandlende, Haandværkere og Tjenestefolk havde udgjort de to Trediedele af Fouquiers og Samsons »Kunder«. Disse mere beskedne Ofres Fædre, Brødre og Sønner forlangte nu — kraftigere end selve de tidligere Adelsfolk — Overbødlernes Hoveder. Dette er Grundlaget for den thermidorianske Reaktion i Paris, der var af rent folkelig Karakter; den rev Jakobinerne med, ligefrem fejede dem væk. Ved et Om-

slag, der i høj Grad forbavsede dem, gik Paris, som de troede at have med sig, over i den mest rasende Mod-Revolutions Lejr.

* * *

Paris vilde ikke have lignet sig selv, hvis denne Bevægelse ikke var udgaaet fra Teatrene. Allerede i Thermidor var der blevet opført anti-jakobinske Stykker, som havde vundet stærkt Bifald, først og fremmest »*Den 9de Thermidor*«, der hver anden eller tredie Aften gav Lejlighed til at udhysse Robespierre paa *Théâtre des Varietés*. Lidt senere udleverede »*Indenfor Revolutions-Komitéen*« de »Sammensvorne«, smaa saavel som store, til Publikums Gøgl og Haan. Selv Stykker med antikt Motiv gav man Brod mod de slagne Tyranner; det gælder saaledes Marie Joseph Chéniers *Timoleon*, om hvis overvældende Succes der berettes i en Politirapport fra den 25de Fructidor. Baade i Tragedierne og i Vaudevillerne blev enhver Hentydning hilst med Begejstring.

»Udryd, store Gud, fra vor syndige Jord
hver den, som finder Glæde ved Menneskemord«.

Saadanne Vers gjorde Voltaires *Mahomet* populær; man forlanger det frem og tiljubler det paa *Théâtre de la République*.

Ungdommen slaar sig løs, og det gaar der Mode i. Naar denne *gyldne Ungdom* (*Jeunesse dorée*) kommer fra Teatret, betagen af Indtryk, foranstalter den Optøjer i Gaderne mod »Blodhundene«. Det er en Slags Generalstab, der hurtigt bliver til en hel Hær; den har sin egen Uniform: »Moskusjunkernes«*) tærnede Kjole, der snart prydes af Bretagnechouanernes grønne Krave. Resten af Kostumet er velkendt: Fadermordere, Bukler ved Ørene, Kalvekrøs, kort Vest, stramtsiddende Benklæder, lave Støvler, en mærkelig Udstafering for disse »Soldater«. Men de kommer dog snart til at beherske Gaderne; »et Regimente«, skriver en af dem, »som ingen satte sig imod, fordi det kun var, hvad alle ønskede sig«. Enhver Armé maa have sin Krigssang; deres Krigssang er *Folkets Opvaagnen* med Tekst af Souriguière og Musik af Gaveaux:

»Hævnens sent oprundne Stund
slaar vore Bødler med Rædsel!«

*) *muscadins*, den særlige Benævnelse for Lapsene i 1793—95.

Folkets Opvaagnen synges snart overalt, lige fra Teatrene, hvor man istemmer den baade før og efter Forestillingen, til selve Galerierne i Konventet, hvor den formørkede mere end een Pande.

Journalisterne æggede de unge til at gaa dristigt frem; »Pressefrihed eller Døden!« har Tallien udtalt den 2den Fructidor. Pressen, der ogsaa havde været proskriberet under »Tyrannen«, hævnede sig. Der kom en Masse nye Aviser, hvoraf den allerstørste Del var thermidorianske, og ved Siden af Aviserne finder man en sand Flod af Brochurer, der alle angriber *Robespierres Slæng*. Brødrene Goncourt og andre har udarbejdet omfangsrige Fortegnelser over dem, og National-Biblioteket ejer en Samling, som man snart bliver ked af at gennemblade, da det er det samme, der gaar igen i dem alle.

Fra Ord gaar man over til Handling: de røde Huer, man nylig nødtvungent bar, banlyses nu fuldstændig; den gyldne Ungdom driver dem med Stokkeslag tilbage til Kommodeskufferne. Allerede i Fructidor skriver »*De frie Mænds Avis*«, et af de faa jakobinske Blade: »Hør Klagerne fra Patrioterne, der undertrykkes af Aristokratiet, som man saa uforsigtig giver frie Tøjler«.

Desværre for disse Jakobinere har Aristokratiet netop ikke noget at gøre med denne Sag. Disse unge Mænd af Borgerskabet har to Førere — eller snarere en Fører og en Afgud, og paradoksalt nok hedder de Fréron og Tallien.

Den elegante, skeptiske og fordærvede Stanislas Fréron er fuldstændig gaaet over til Reaktionen. Det er ham, der har lanceret det frygtelige Slagord *Robespierres Slæng*, og ingen farer værre frem mod dette Slæng end han. Han er forøvrigt en glimrende Journalist, paa en Gang sleben og voldsom; *Folketaleren* er det mest yndede Blad: »Har De læst Fréron?« spørger man hinanden hver Morgen; hver Morgen bringer han nemlig en bidende Artikel, snart om Collot, snart om Barère. Og sommetider slipper han Pennen for at gribe Kniplen og fører sine Læsere, der er bleven hans Garde, paa »Jagt efter Jakobinerne«. Han, der tidligere svang »Cordelierernes Kølle« fra Toulon til Marseille, er nu de parisiske Moskusjunkeres første Knippel.

Saadan noget nedlader Tallien sig ikke til; han er i Grunden for stor en Middelmaadighed til at sætte en Artikel sammen og for fejg til at gribe Kniplen; men denne ringe Fyr er blevet baaret frem af Begivenhederne — og af en Kvinde; denne

Therezia Cabarrus, Talliens Hustru.

lumpne Politiker, der altid er rede til at tage i sig, hvad han har sagt, er ganske i Lommen paa Therezia Cabarrus. Denne yndefulde og henrivende Skabning er allerede i det stille Paris' Dronning, og vi skal se, hvorledes hun senere hen hersker aabenlyst. Den tidligere Marquise af Fontenoy, den vordende Prinsesse af Chimay, har nu faaet en virkelig Samfundsposition, og som Sagerne staar, har hun umaadelig Fornøjelse af at være »Borgerinde Tallien«. Hendes Fangenskab har omgivet hende med en Helgenglorie, og hun er meget villig til at vise en Godhed af den Slags, der ikke kræver særlige Ofre. Hun er frem for alt smuk, og — siges der — ubeskrivelig forførende. Ovenpaa Kvindehaderen Robespierre's Regimente, ovenpaa Rædslernes og Dydens Diktatur følger næsten som en historisk Nødvendighed et Regimente, der legemliggøres af en let og munter, daarende Kvinde. Tallien er stolt af hende — selv om hun — efter hvad der siges — snart tilhører den ene, snart den anden. Da han i Nivôse bliver Genstand for en plump Interpellation fra en Terrorist om »Cabarrus«, forkynder han hendes Pris fra Talerstolen: »Jeg erklærer her i mine Kollegers Midte, i Folkets Midte, at denne Kvinde er min Hustru«, og der udbryder et langvarigt Bifald, som klinger lifligt op mod Galeriet, hvor Therezia ses, »Vor Frue fra Thermidor«, »Vor Frue, Hjælpersken i Nøden«.

Denne ejendommelige Madonna førte Regimentet. Hun æggede Tallien mod Folk som Collot og Billaud, thi Vor Frue, Hjælpersken i Nøden, var, skriver Jules Claretie, »Mildheds-

periodens Herodias«. Hun drev Fréron, hun drev Legendre ud paa samme Jagt. Collot var klar over, hvad det betød: »Nogle Skurke har lovet vore Hoveder til deres Friller . . . *vi maa dø, fordi vor Tids Antonius'er ogsaa har deres Fulvia'er, der holder Prenen rede til at gennembore vor Tunge*«*). Hun skal virkelig ogsaa — efter hvad Lacretelle siger — have ledet Pressekampagnen mod Jakobinerne og betalte en god Artikel med et Kys. Hende skyldtes den endelige Splittelse af det tidligere Bjerg, Collot fik hun deporteret til Kolonierne, og Tallien, »Septembermorderen«, endte ved hendes Hjælp i Højres Rækker.

* * *

Kampagnen blev voldsommere. Den 7de Fructidor var Revolutions-Komitéerne blevet ophævet, og selv om man endnu ikke vovede at ramme Klubben, bibragte man den dog et forfærdeligt Slag ved at forbyde den al Forbindelse med Filialerne: den 26de Vendémiaire Aar III var der blevet udstedt en Lov mod, at de folkelige Foreninger sluttede sig sammen. Man berøvede Blæksprutten dens Fangarme.

Jakobiner-Klubben følte, at den havde faaet Dødsstødet. I nogle Uger havde Medlemmerne været ganske ude af sig selv: Rapporterne beretter om de voldsomme Taler, der blev holdt; den 13de Brumaire angreb Billaud fra Klubbens Talerstol den reaktionære Politik hæftigt: »*Løven er ikke død, fordi den er slumret ind, og naar den vaagner, vil den udrydde sine Fjender*«. Stakkels Løve, den gyldne Ungdom skulde forhaane den, før den blev slaaet ned. Den kastede sig over Klubben, der væsentligst forsvaredes af Strikkekonerne, tvang »Jakobiner-Reden« til at kapitulere, nødte Medlemmerne til at defilere forbi, medens der spyttedes paa dem, og risede Kvinderne; det var hine stolte Jakobinere, der for tre Maaneder siden havde faaet Frankrig til at skælve. Da Konvents-Komitéerne, hvori Centrum nu havde Sæde, derved fik Øje for, at »Løven« hverken havde Kløer eller Tænder mere, bestemte de sig til at gøre det af med den. Man dekreterede Klubben lukket. Fréron vilde ikke overlade dette Stykke Arbejde til andre, han gik selv sammen med Merlin fra Thionville hen og lukkede Porten af og bragte Nøglerne til Konventet. Mme Tallien fortæller i et senere

*) saaledes som Antonius' hævnsyge Hustru efter Sigende mishandlede den dræbte Cicero.

Brev, at hun ledsagede dem; denne letsindige Kvinde, der lo af det hele, betegner ved sin Nærværelse i hint Øjeblik Højdepunktet af den afdøde Klubs Fornedrelse. Man haanede Liget. I Grunden havde »Løven« hele Tiden kun været stærk, fordi dens Ofre havde været fejge.

Fra nu af havde Thermidorianerne vundet Spillet; »det Helvedes Selskab« talte nu, skrev man kort efter, kun 50 deputerede; »et Mindretal, der var fordømt til samme Ydmygelse og Tavshed, som det i sin Tid med Staalet i Haand havde paatvunget sine Modstandere«. Resterne af det gamle Højre kaldtes tilbage, først de *treoghalvfjerds*, saa de seksten Girondiner, der endnu var i Live; man gensaa Louvet og Isnard, der var blevet i høj Grad bitre mod Revolutionen. Nu var det muligt at »*faa Konventet til at sadle om*«. Det fik man da gjort. Den 5te Nivôse blev Maksimums-Loven ophævet, trods Forstædernes Misfornøjelse — hvis Aarsager jeg senere skal forklare; man gav Vendée, hvor Oprøret tildels var undertrykt, et forstandigt Amnestitilbud, og uden at tage nogen endelig Bestemmelse i saa Henseende taalte Forsamlingen, at de ubeedigede Præster og Emigranterne vendte tilbage, og dem saa man nu »næsten paa selve Konventets Galerier«. Endelig havde Loven om Kirkens og Statens Adskillelse, der ved at indføre Kultusfrihed tilsyneladende gav alle Trossamfund lige gode Kaar, pludselig fremkaldt en Genfødelse af Katolicismen, der overgik alt, hvad man havde kunnet vente.

Forgæves bestemte Konventets Thermidorianere for et Syns Skyld, at Aarsdagen for den 21de Januar skulde fejres (det vilde, som en af de deputerede sagde, lukke Munden paa Billaud's Tilhængere, der raabte op om Mod-Revolution). Folket selv misbilligede denne Bestemmelse, da det, efter hvad Politiet fortalte, mente, »at man hellere skulde skaffe det Mel, end holde Fester«.

Thi det franske Folk gennemgik ud paa Vinteren 1794—95 (Republikkens Aar III) en Krise, der i langt højere Grad end politisk var økonomisk, social, ja man kan roligt sige moralsk. For at forstaa det følgende maa vi standse et Øjeblik ved den. Da Aar II's helt igennem kunstlede Regimente synker i Grus, opdager man bag den søndrede Facade et Land, dækket af Ruiner, med et Folk, der ikke ved, hvordan det er stedt, og en ny Overklasse, der uden Ligevægt tumler om i det værste Anarki, man nogensinde havde set.

SEKSOGTREDIVTE KAPITEL

Frankrig Aar III.

En »syg«. Hungersnøden og Forstæderne. Elendigheden og »de nye rige«; de »slunkne Buge« og de »fraadsende Buge«. Den befriede og sikrede Bondestand længes efter ordnede Forhold; National-Godsernes Salg. »Frygt og Haab«. Tronprætendentens uforsonlige Holdning støder Kongedømmets Tilhængere bort. De »Jakobinere, der har faaet deres paa det tørre«. De vil beholde Magten. Krigen en Nødvendighed for at »give Generalerne noget at bestille«; Dogmet om de naturlige Grænser. Alt og alle baner Vejen for ham, der skal komme.

Frankrig er sygt: Feberen fra 1789, den overmenneskelige Anstrængelse i 1792, Aareladningen i 1793 og 1794 og den stadige Sult har bevirket en almindelig Svagheds-Tilstand i Forbindelse med ødelagte Nerver. Mallet du Pan og La Revellière-Lépeaux, en Royalist og en Republikaner, finder begge det samme Billede: »Nationen«, siger den ene, »synes udmattet, som en rasende, efter at have faaet Fornuftens Brug igen, er udmattet som Følge af Aareladningerne, Badene og Diæten«. Og den anden siger: »Efter den brændende Feber fulgte en fuldstændig Udmattelse«. Gennemrystet af momentane Krampetrækninger ligger Frankrig hen uden Kraft. For at komme sig maa det have Ro, og Ro faar det hverken i Tilfælde af en ny Revolution eller i Tilfælde af en Mod-Revolution; det afviser derfor med en træt Bevægelse begge disse Muligheder. Sagen er, at selv om det saa at sige ikke længer har Lidenskaber, *har det i hvert Fald Interesser, der maa værnes om.* Det vil ikke give Afkald paa de Fordele, det har erhvervet for en saa stor Sum af Lidelse; vel er Frankrig sygt, vel er Frankrig udmattet, men det ligger og vogter paa en Skat, som det ikke vil give fra sig.

* * *

Interesser. Ja, det er Interesserne, man maa studere nærmere. De vil forklare alt, fra Germinal Aar III til Brumaire Aar VIII: Haandværkeren er interesseret i at faa Arbejdet i

Gang igen, Smaafolk er interesseret i, at Brødpriserne synker, de, der har tjent Formuer, i at beholde, hvad de har tjent, Bonden i at bevare sin Jord, de nye Politikere i at beholde deres Magt og Militæret i at forsvare, hvad det har erobret. Alt dette trænger til nærmere Forklaring.

Nøden er stor, Guldet er forsvundet; det er erstattet af en Bunke Papir: *Assignaterne*. Jeg har allerede omtalt, hvorledes de saa Lyset, jeg vilde gerne skitsere deres Historie her, men det vilde tage uforholdsmæssig Plads. Man har udstedt alt for mange; Assignaterne, der i Forvejen har et daarligt Ry paa Grund af deres lidt grumsede Oprindelse, en Ejendomskonfiskation, som de tidligere Ejermænd vægrer sig ved at anerkende, er desuden sunket i Værdi paa Grund af de uhyre Mængder, der er blevet sat i Omløb. Man har slidt for meget paa *Klichéen til Assignaterne*; Spekulationen har gjort sit, senere ogsaa de falske Assignater, saa Assignaterne mere og mere har mistet Publikums Tillid. Paa dette Tidspunkt, vi nu er naaet til — Januar 1795, Nivôse Aar III —, har en Louisdor en Værdi af 130 Livres i Assignater, i Marts er den steget til 227 Livres, i Juni til 750, i September til 1200, og da Konventet opløses, er dens Værdi *2500* Livres. Det er imidlertid smaa Tal i Sammenligning med dem, vi kommer til at notere under Direktoriet. Da Lønninger og Renter betales i Assignater, ser man, hvilke Følger Forholdet maa have for Embedsmændene og de smaa Rentenydere, thi de handlende tager kun Assignaterne til Dagskurs.

Oven i Købet bliver Levnedsmidlerne, selv bortset herfra, slet ikke til at faa for Penge. Krigen med England, der blokerer Frankrig, forøger Hungersnøden, der lige siden 1789 stadig er blevet mere og mere følelig, og gør, at Levnedsmidlerne stiger til svimlende Priser. Maksimumsloven bliver ophævet den 4de Nivôse; den hjalp heller ikke Spor; Bønderne sendte ikke mere deres Korn til Bys. »Lyon har ikke haft Brød i fem samfulde Dage«, skrives der i Januar 1795.

I Paris staar man i Queue i timevis foran Bagerbutikkerne, og det i en usædvanlig Kulde; egentlig burde man anføre alle Politirapporterne fra Frimaire, Nivôse og Pluviôse. Og alle sulter. En Skæppe*) Mel betales med 225 Livres, en Skæppe Bønner med 120 Livres, et Læs Brænde med 500 Livres, en Skæppe Trækul med 10 Livres, et Pund Pudder-

*) c. 13 Liter.

sukker koster 41 Livres, en Snes Æg 20 Livres, og den Tid er ikke fjern, da et Pund Brød vil koste 45, et Pund Flæsk 560 og en Bedekølle 1248 Livres.

Naar Middelstanden maa betale 10 Livres for en Kop Kaffe, kan man nok forstaa, at Smaafolk sulter. Naar Skildvagterne raaber: »Hvem dér?«, svares der: »En slunken Mave«. Vi skal se, hvorledes disse »slunkne Maver« i Fortvivlelse styrter sig over Konventet; Fortvivlelsen kommer af, at Tarmene skriger. Thi desuden har Arbejderne ingen Arbejde; Værkstederne er lukkede. Arbejderen er utvivlsomt den, Revolutionen er gaaet mest ud over. Vi skal straks faa at se, hvad Borgerskabet og Bønderne har vundet: Arbejderne har mistet deres Arbejde, og man har nægtet dem alle Rettigheder, Retten til at slutte sig sammen, Retten til at strejke, selv Valgretten. Haandværkerne har derfor deres — ganske vist negative — Interesse: et fast, ordnet Regimente, hvorunder Værkstederne kan tage fat igen og Priserne synke, eller et demokratisk Regimente, hvor man i det mindste giver dem Ret til at tage Del i Lovgivningen. Konventet giver dem hverken Arbejdssikkerhed eller politisk Magt. »Hvis de rige maatte leve, som vi lever«, knurrer de, »vilde Konventet for længe siden have ophørt at eksistere«. Den, der skaffer Folket Hævn over Repræsentanterne — disse »fraadsende Buge« — som har narret Arbejderne, men især den, der kan give dem Arbejde og gøre det billigere at leve, vil de hilse velkommen og snart tilbede.

* * *

Rige fandtes der; men det var den daarlige Slags rige, »de nye rige«.

Revolutionen, i hvilken vi alt for længe har set en Forskydning af Magten, betød først og fremmest en kolossal Forskydning af Formuerne; Ejendommene er gaaet over paa »Købernes« Hænder og Kapitalerne paa »Spekulanternes«.

Det gamle Regimente er blevet »likvideret« i Løbet af 5 Aar. Kun sjældent staar Likvidatorerne tilbage med tomme Hænder efter en Forretning, der gælder Milliarder. Naar Regeringen ingen Penge har — det er til Tider saa galt, at der ikke er 100,000 Livres i Statskassen — og naar Folket dør af Sult, maa det nødvendigvis være, fordi Pengene, der egentlig fra de tidligere Ejermænds Lommer skulde gaa i Regeringens Kasse til Nytte for Folket, er havnet et forkert Sted. Spekulanterne

har kastet sig over Frankrig. En vældig »sort Bande«*) har *gjort Revolutionen i Penge* indenfor Landets Grænser — fra Præstegaard til Herreborg —, og denne Bande forbereder sig paa, efterhaanden som de franske Vaaben har Fremgang, at *gøre den i Penge* ogsaa udenfor Frankrigs Grænser.

I 1795 er *Udviklingen indenfor Frankrigs Grænser fuldbyrdet.* Aristokratiet er gaaet til Grunde, der er opstaaet et *Pengearistokrati.* Det er en fuldkommen følgerigtig Udvikling; men da man aldrig før havde set en saa stor og navnlig en saa hastig Omvæltning, i Grækenland saa lidt som i Rom, har Personskiftet heller aldrig før været saa brat eller saa brutalt. Guiglielmo Ferrero har nylig givet en Skildring af et Aristokratis Endeligt, de romerske Patricieres Undergang, men Ridderne »de forgyldte Buge« havde brugt et Aarhundrede til at fortrænge det gamle Roms Storslægter.

Frankrig er en Slagmark, og denne Slagmark har haft sine Ligrøvere. Penge, der er hastigt og slet erhvervede, gives hastigt og slet ud. Den Luksus, der udfoldes i 1795, er ganske vanvittig. Naar jeg kommer nærmere ind paa Direktoriets »fornemme Verden«, skal jeg vende tilbage til dette Samfund, hvor de nye rige slaar sig løs. Allerede i Aar III begynder Festen.

Det er en Fest uden Mage, og alle vil de være med! Medens Teatrene, efter hvad Politiet siger, takket være de separate Saloner bliver »sande Kloaker af Udskejelser og Lastefuldhed«, aabnes der 644 offentlige Danselokaler. En sand Hunger efter Glæde har grebet det nye Samfund. Det er Livet, der tager Oprejsning over Døden; de nye rige fører an; ruinerede Aristokrater søger dem, der har Pengene, og blander sig med Guldets Parvenuer: Mme Angot**) modtager den tidligere Hertuginde. Mme Tallien leder fra sin »Hytte i Chaillot« det store Bal, »man danser paa Grave«, har en af Balkavallererne skrevet.

Man har berettet alt, hvad der var at berette om Therezia's Kongerige. De Tusinder af Aktstykker, som Aulard har samlet i sin Bog om det *thermidorianske Paris*, forstærker det Billede, man tidligere har givet os deraf. En vis Sadisme krydrer Lystigheden. *Ofrenes Bal*, hvor en af de mest yndede Ture giver

*) Betegnelse for Opkøberne af det konfiskerede Gods, navnlig kendt fra et Ungdomsdigt af V. Hugo.

**) En Figur, der spiller en stor Rolle i Datidens lettere Litteratur. Typen paa den kvindelige Parvenu. Hun har været Fiskerkone og meget andet og er bleven rig ved Spekulationer.

et Billede af en Guillotinering, er tilstrækkelig talende i saa Henseende. Man danser overalt, lige fra Karmeliterfængslet, hvor der endnu er Stænk af de 116 Præsters Blod paa Murene, til Saint Sulpice-Kirkegaarden, hvor der over Porten staar at læse: *Zephyrernes Dansesal.*

Der spilles. Schmidt har skrevet om Hasardspillet i 1795 og givet mange morsomme Enkeltheder; alle spiller som gale; i Palais-Royal, i hundrede Spillebuler ruller Guldet. Der spises ogsaa, og der spises meget og godt. »De serverende i Maison Egalité (Palais-Royal) siger, at der aldrig før er bleven brugt saa mange Penge«. Denne Rapport er dateret 14de Pluviôse Aar III. Der er endnu fem Maaneder til Direktoriet, under hvilket, som vi vil faa at se, Festerne, Spillet og Fraadseriet udarter til det rene Vanvid.

Medens Folket er ved at dø af Sult, praler de rige med deres Luksus. Den 15de Januar 1795 skrives der: »Den paatrængende Luksus, især i Klædedragten, overgaar i Paris alt, hvad umoralsk Monarkiet kunde opvise paa det Omraade. For nylig har en Kvinde, der er gift med en af de deputerede ved Navn Tallien, betalt 12,000 Livres for en Kjole i græsk Stil«. Det er unægtelig meget for et Toilette til denne Gudinde, der havde saa lidt paa! Fréron har altid gaaet godt klædt; lige efter Thermidor forlanger han, at man skal løslade Borger Vilkers, der, siger han i ramme Alvor, »altid har leveret ham særdeles elegante Seler«. Paris fører an, men Lyon, »hvis Brosten«, skrives der, »er farvet røde af 7000 Borgeres Blod, har to Teatre, og de offentlige Dansesaloner er altid fulde«.

Selvfølgelig synes dette mærkelige Samfund, at alt er, som det skal være, og naar Mme Tallien, i Fructidor Aar II, skriver »*Paris er lykkeligt*«, er det ganske naturligt. Og dog er de ikke saa rent fra Sans og Samling, at de ikke hører, hvorledes Paris' Underklasser skælder over »de fraadsende Buge«. Man frygter, hvad Menigmand kan finde paa at kræve. Dog kan de ikke ønske en Mod-Revolution, thi maaske vilde de saa komme til at strække Hals. Bliver man en kort Stund Royalist, sker det under Forudsætning af, at man ikke skal vedgaa baade Arv og Gæld. Da Ludvig XVIII vægrer sig ved at slaa en Streg over Regnskabet, maa Pengearistokratiet, der paa den anden Side heller ikke har særlig Tillid til, at den republikanske Regering vil kunne beskytte dets Interesser, ganske naturligt arbejde hen imod en Løsning af Spørgsmaalet i cæsarisk Retning.

* * *

Bønderne tænker mærkeligt nok ganske lige saadan.

»Kun Bønderne er tilfredse . . . ., de alene høster Fordelene; de har købt næsten alle de Enge, Marker og Vinhaver, der hørte til Emigranternes Godser . . . .« Dette Brev fra den unge Mallet, der er paa Rejse i Frankrig, skriver sig fra 1796. Men i 1795 er Situationen den samme. Thibaudeau har allerede 1795 konstateret det: »Landbruget trivedes. Det var Resultatet af Lensrettighedernes Afskaffelse og Salget af Nationalgodserne«.

Øjeblikket er kommet til i Korthed at omtale Resultatet af denne Likvidation, der havde forvandlet den politiske Revolution til en mægtig social Omvæltning*).

Nationalgodsernes samlede Værdi (Kirkens Gods, der var blevet endelig konfiskeret den 17de Marts 1790, og Emigranternes, der var blevet stillet til Salg ved Dekret af 30te August 1792), beløb sig til omtrent 6 Milliarder. I 1795 var langt de fleste solgt. Ganske vist var en stor Del af dem blevet købt af Folk, der allerede i 1789 var jordbesiddende, og som var henrykte over at kunne afrunde deres Ejendomme til en billig — meget billig — Pris; thi takket være Værdiforrringelsen betalte man tilsidst 5652 Francs for et Gods, der var blevet købt for 152,625, og som maaske var det dobbelte værd. Desuden var mange af Køberne ganske vist Borgermænd og sommetider endogsaa Adelsmænd. Men — og det har en vis Skole indenfor Videnskaben villet nægte, i Modsætning til en anden, der overdriver Forholdets Betydning — *mange af de allermindste Smaabønder, Arbejdere, Smaahandlende og andre Smaaborgere, der ikke*

*) Selvfølgelig kan jeg kun strejfe dette Spørgsmaal; det er et i sig selv vanskeligt og indviklet Problem, og selv om det er meget interessant belyst i Værker fra den senere Tid, særlig i Marion's udmærkede Arbejde, er der en vis Fare ved at omtale det i Korthed. For at kunne udtale sig med Bestemthed maatte man afvente endnu et halvthundrede Undersøgelser, der vilde gøre det muligt at lære Forholdene nøjagtigt at kende i alle de Departementer, hvor Salget har fundet Sted. Ikke desto mindre begynder vi nu, takket være mange udmærkede Forskeres Bistand, at se klart. Salget af Nationalgodserne har ikke været den store Begivenhed, der efter Revolutionens fanatiske Tilhængeres Opfattelse alene har skabt de smaa Ejendomme, og det har heller ikke, som Revolutionens Modstandere paastaar, været uden mindste Indflydelse paa den Udvikling af Besiddelsesforholdene, der er foregaaet. Man maa ogsaa bort fra Michelet's Opfattelse («Jakobinerne erhvervede Jordene«), at Smaafolk, som var Revolutionens Tilhængere, nu fik Adgang til Jorden, og at de var de eneste, der fik det; man maa paa den anden Side heller ikke tro som Jaurés (med al Respekt for hans tankevækkende Fremstilling), at kun Borgerskabet kom til at nyde godt af denne Transaktion. Jeg har skrevet en Artikel i *La République Française* (26. Oktober 1910), der, hvor kort den end er, gaar mere i Detaljer, end denne Bogs Rammer tillader det. (Forf.'s Anmærkning).

havde været jordbesiddende, havde ved denne Lejlighed faaet Adgang til Jorden. Ved det første Salg (1791—1793) var det de store Købere, der havde faaet Broderparten (hvad Marion har vist ved Hjælp af Girondes og Chers Arkiver), uden dog at udelukke de lavere Klasser; men senere hen (1793—1794), da der solgtes i Lodder, som med Forsæt var gjort smaa, tog de mindre velhavende Købere Oprejsning. Lecarpentier mener, paa Grundlag af Beregninger for atten forskellige Distrikter, at 140,000 Borgere og 220,000 Bønder havde erhvervet Jord; og Vialay har ved at studere Kantonerne i Bourgogne vist, at af 556 Købere i ti forskellige Kommuner var der 399, som ikke udredte nogen *Tyvendedel* i Tiden før 1789, og som altsaa ikke den Gang var Grundejere.

De Ejendomme, der blev solgt samlede fra 1791—1792, blev allerede afhændede igen og udstykkedes »i en Uendelighed af Lodder«, skrives der i Prairial Aar VI. I Aar VIII konstaterer Bonapartes udsendte Undersøgere og i Aar IX hans Præfekter, at de smaa Ejendommes Antal overalt er forøget betydelig siden 1789, altsaa at Smaabønderne er blevet jordbesiddende. I Aar X anslaar et Blad Antallet af de Familier, hvis Formue er blevet forøget, til 2 Millioner. Selv om vi antager, at der kun er halvt saa mange i Aar III, og at der er lige saa mange jordbesiddende, der har udvidet deres Ejendomme, som nye jordbesiddende, er Forskydningen af de Milliarder, der er sat i Cirkulation mellem 1790 og 1792, dog en Kendsgerning, og en Kendsgerning af Vægt. Salget af Nationalgodserne havde især gjort mange mindre Ejendomsbesiddere til store Ejendomsbesiddere; men den havde ogsaa bevirket, at mange, der i 1789 ikke ejede Jord, nu var jordbesiddende. Og desuden, selv i de Tilfælde, hvor Bonden intet har erhvervet, mindes han endnu den Tid, da han maatte betale de mange Afgifter og finde sig i Tynge og Plage. Revolutionen har frigjort ham for dette og i al Almindelighed gjort ham mere velstaaende. Han holder derfor fast ved den, men som ivrig konservativ.

Ingensinde har han været Republikaner, ikke engang liberal. Desuden ved han, at »Samfunds-Stormere« i Paris forkynder »Agrarloven«*). I 1795 angriber Babeuf og hans »Lighedsmænd« Ejendoms-Retten, og Regeringen lader ikke til at holde dem tilstrækkeligt i Tømme. Endelig har Bonden holdt fast ved

*) Ordet var (ved en Misforstaaelse af Roms Historie) kommen til at betyde Jordens Konfiskation og nye Fordeling til de besiddelsesløse.

Katolicismen; som Bevis tjener, at Landsby-Beboerne samles i Kirkerne uden Præst for at holde Gudstjeneste. Bønderne ønskede, at man skulde give dem de »rare Præster« tilbage — forudsat, at de ikke forlangte »Godserne« igen og ikke fordrede Genindførelse af Tiende.

Naar en Mand som Napoleon saa længe bevarede sin Popularitet ude omkring paa Landet, er det, fordi han opfyldte disse forskelligartede Ønsker.

Derfor ser baade Arbejdere, Borgere og Bønder, omend af forskellige Grunde, hen til ham, der skal komme. »*Folkets store Masse er blevet ligegyldig overfor Republikken, som den blev det overfor Kongedømmet*«, skriver Mallet i December 1794, »*og holder kun fast ved de lokale og privatretslige Fordele, som Revolutionen har skaffet den*«. Og han ser rigtig (som altid), naar han tilføjer: »*Den vil underkaste sig den Hersker, der forstaar at binde den til sig ved Følelser, der bunder i, hvad den frygter og haaber*«.

»Frygt og Haab« finder man ligeledes baade hos de beedigede Præster, der, efter at være blevet haardt forfulgt i 1794, har faaet fuldkommen nok af Revolutionen, men som paa den anden Side har alt at frygte af en Mod-Revolution, og hos Republikkens Soldater, som i Løbet af to Aar er naaet op til Tjenestegrader, det gamle Regimente afskar dem fra, men som paa den anden Side, hvad vi senere vil faa at se, foragter de Politikere, der staar til Rors. Alle disse Arbejdere, Borgermænd, Bønder, Præster og Militære danner en »kompakt antiroyalistisk Magt«, som Malouet skriver. Og Side om Side med dem finder vi hine Patrioter, der — selv om de afskyr Terroristerne — ikke har i Sinde at give Afkald paa det, man har erobret, og endelig dem, hvis Aand var bleven fuldstændig præget af Omvæltningen, dem, for hvem »den gamle Regering er lige saa fjern som Clodevigs«.

Naar et nyt Kongedømme ikke skulde afskrække alle disse Mennesker — de ni Tiendedele af det franske Folk, som holder fast ved Revolutionen, men er ligeglade med Republikken —, maatte Forestillingen om Kongedømmet ikke være for fast knyttet til Forestillingen om det styrtede Despoti og det forhadte gamle Regimente, og især ikke til Forestillingen om Generhvervelser og Oprejsning for de slagne. Og Kongedømmets Repræsentanter er netop forrykte nok til at gøre, hvad de kan, for at befæste Frankrig i disse Forestillinger.

* * *

»De bourbonske Prinser«, skriver Sorel, »var snarere tilbøjelige til at indføre en Statsinkvisition end til at bevillige et borgerligt Nantes-Edikt«.

Vi kender disse Prinser, Provence, Artois, Condé. I de sidste tre Aar har deres Lod været ynkværdig; men de har, hvad der navnlig gælder den vordende Kong Ludvig XVIII, baaret den saa kækt, at man mister al Lyst til at spotte disse »landflygtige Monarker«.

Jeg har tidligere skildret denne Odyssé — som de havde tilfælles med de ringere emigrerede, de ulykkelige, der tumledes rundt i det ugæstmilde Europa som Genstand for dets Spot, ja næsten for dets Forfølgelse. Men medens Størstedelen af disse stakkels Mennesker — der iøvrigt snarere var emigreret af Nødvendighed end af principielle Grunde — kun har Tanke for, som en af dem udtrykker det, »at komme hjem for hvilken som helst Pris og paa hvilke som helst Vilkaar«, har Prinserne og deres Stabe tværtimod sat deres Fordringer des højere op, jo dybere de er kommen ned. »Regenten«, den vordende Ludvig XVIII, bevarer en ubetinget Tro, ikke blot paa sin Ret, men paa sin Pligt til at føre alt tilbage til sin gamle Skikkelse. I hans Omgivelser giver man sin Lidenskab Tøjlen uden ringeste Forestilling om, hvad det nye Frankrig er. Det er denne *Landflygtighedens Sot*, der, som Tocqueville siger, »gør, at man intet kan lære, og at Aanden stivner«. Ikke blot vil man genoprette alt det gamle, men man vil lade det regne med Straffe, og det blodige Straffe. I sin vægtige Bog om Tiden umiddelbart efter Thermidor har Thureau-Dangin en Række Eksempler paa denne Gengældelseslyst: Terroristerne, Kongemorderne skal dø, men ogsaa »Niogfirserne«, de moderate. »Vi vil køre alt det konstitutionelle Skarn paa Møddingen«. Det er Omkvæd og Løsen for dem. En ung Emigrant, som B. Constant sidder til Bords med (i Marts 1794), siger til ham: »Aa, dersom jeg var Storprofos i Frankrig, vilde jeg lade 800,000 Mennesker henrette«.

Inden disse Royalister faar knust Revolutionen, lykkes det dem at tage Livet af Kongedømmet. Det er ikke fuldkommen dødt i 1795; en hel Gruppe er rede til at kalde det til Live, et helt Samfund staar maaske rede til at tage imod det, men det skal være et konstitutionelt, moderat Kongedømme, som anerkender vundne Friheder, erhvervede Rettigheder, fuldbyrdede Erobringer, og som navnlig intet vil vide af Hævn og Reaktion. Og efter at den arme lille Ludvig XVII ynkelig er

død i Temple — eller er forsvundet derfra —, er det fra Ludvig XVIII, man venter det betryggende Tilsagn. Svaret paa det Spørgsmaal, som Nyroyalisterne i selve Frankrig stiller, udstedes nu fra Verona. Det er den berygtede Proklamation, der fastslaar, at det hele skal føres tilbage til sin gamle Skikkelse, det uindskrænkede Monarki genoprettes, Frihederne afskaffes, de nye Ejendomsforhold ophæves og alle Revolutionens Mænd straffes. Og de praktiske Konsekvenser er de nye Forsøg paa at oprøre Vendée og den forrrykte Quiberonekspedition, der ved at landsætte en blandet Skare Englændere og Emigranter i Bretagne slaar en tyk Streg under den Side af Royalistpolitikken, som den franske Nation mindst kan døje, Forbundet med Udlandet. Denne Holdning gav med ét Konventsblokken nyt Sammenhold, og, hvad der betød ulige mere, den røvede Royalismen alt Haab om Støtte fra liberale og moderate, fra en Mængde sindige, friere tænkende Mennesker, der heller ikke længer havde nogen Tro til Republikken og nu vender Blikket andetsteds hen.

Ludvig XVIII arbejder altsaa ogsaa for sit Vedkommende nede fra Verona paa at bane Vej for Bonaparte.

* * *

Foreløbig hjælper hans Arbejde med til at frelse »Kongemorderne«.

Vi maa nu se lidt paa disse »rentenydende Revolutionsmænd«, der ogsaa er Parvenuer, men ildesete Parvenuer, der alligevel vil paatvinge sig Nationen, voldeligt hævde deres Herredømme, og for at retfærdiggøre det vil fortsætte den evige Krig, med andre Ord forandre Landets Skæbne mod dets Vilje, indtil der optræder en Mand, som redder dem fra Bod og Straf ved at holde sin Haand over dem og iøvrigt tage dem i en stærk Regerings Tjeneste.

»Rentenydende Revolutionsmænd«, dette jævne og grusomme Udtryk, Albert Vandal har brugt om dem, er bleven staaende. Han har ogsaa kaldt dem »Jakobinere, som har faaet deres paa det tørre«.

De har ikke alle i lige høj Grad faaet deres paa det tørre, og dog ser man, hvorledes det begynder at gaa, som det spaaedes af Dumouriez allerede i 1792; han tænkte sig »Chabot residerende i Chantilly, Bazire i Rambouillet, Merlin i Chanteloup«. Sieyès har endnu ikke Crosne, Fouché er endnu langtfra Fer-

rières; men Barras har Grosbois, Boursault har Brunoy, Merlin har Mont Valérien med »Kirkegods til to eller tre Millioner«, skrives der 15de November 1795. Tallien fører stort Hus i sin »Hytte« i Chaillot; Barère har trakteret Vadier og hans Folk i Clichyslottet. Det er Mennesker, der vil tage for sig af Retterne; vi kan minde om, at alene i Komitéen fra Aar III, Thermidorpartiets Generalstab, finder man (efter Sorels Opgørelse) en vordende Fyrste (Cambacérès), 13 vordende Grever, 5 vordende Baroner, 7 vordende kejserlige Senatorer, 6 vordende Statsraader, og foruden alle dem vil man i Konventet finde halvhundrede »Demokrater«, fra den vordende Hertug af Otranto til den vordende Grev Merlin, der alle, inden femten Aar er gaaet, sidder inde med Titler, Vaabenskjolde, Fjerbuske, Kareter, Dotationer, Stamgodser og Slotte i By og paa Land; Fouché er ved sin Død en Mand paa 15 Millioner.

Men alt dette er ikke værd at tale om. Hvad de først og fremmest sætter deres Hu til, er at beholde Magten, fordi de mener, at ene Magten kan redde dem fra Galgen. Et Ord af Mallet er Udtryk for den rigtige Opfattelse af dem; han paapeger, hvorledes Kongemorderne, der nys stod splittede, uventet har sluttet sig sammen lige før Valgene, og han udbryder: »*Det er den 21de Januar, som gør sig gældende*«.

387 deputerede har stemt for Kongens Død, og 691 havde forud erklæret ham *skyldig*. Af disse meget omtalte »*stemmende*« har omtrent tres fulgt Ludvig XVI paa Skafottet, og ti vil komme derop til Prairial. Tilbage bliver 300 Kongemordere, der danner en solidarisk Masse. En af dem, Fouché, har jeg i en Levnedsskildring fulgt fra 1793 til 1815, og vist hvorledes han bliver Minister under Direktoriet, under Konsulatet, under Kejserdømmet og under Ludvig XVIII; ham vil en eneste Tanke forfølge under hele denne brogede Karriere: i sin Anmeldelse af Bogen om Fouché har Faguet skrevet, at denne Mand saa' alle Begivenheder »gennem Brillen*) i Ludvig XVI's Skafot«. Disse uhyggelige, men træffende Ord passer paa alle Kongemorderne fra Januar 1793.

Historien kender intet tilsvarende Eksempel paa en saa betydelig Gruppe Mennesker, der saaledes har været stillede mellem Magten og Skafottet. Falder de, bliver Faldet afgrundsdybt.

I 1795 trues de af Farer fra to forskellige Kanter. Til venstre staar »Anarkisterne«, som de kalder dem, Jakobinere, der

*) Hullet til Forbryderens Hoved under Guillotinen.

ikke har deres paa det tørre, og vil skubbe *dem* ned, der har: det blev de sidste, der uden Medlidenhed knuste deres besværlige fordums Fæller. Til højre staar Ludvig XVIII og lader dem vide, at de vil komme paa Skafottet, naar han er bleven Konge; forstaaeligt nok kunde selv de mindst kompromitterede af dem ingen Begejstring føle for en Restauration og gjorde alt for at hindre den.

I det Øjeblik, de selv blev sat fra Magten, vilde Kontrarevolutionen efter deres Mening begynde. Derfor klamrer de sig fast med Hænder og Fødder. Ilde lidte er de uimodsigeligt, hvad vi skal komme nærmere ind paa, naar vi hører om, hvorledes de umiddelbart inden deres Afgang paatvinger sig de nye Vælgere ved et parlamentarisk Statskup. De er ilde lidte, for det første fordi de har været med i Rædselsherredømmet, for det andet fordi mange af dem mistænkes for at have udnyttet det til Jobberi. Lindet selv anklager i Vendémiaire Aar IV sine Kolleger for at have spekuleret i Assignaterne, og det er en kendt Sag, at mange af Prokonsulerne ikke er kommen tomhændede tilbage fra deres Sendefærd i Provinserne. Nu vilde de unægtelig gerne gøre sig yndede. »*Lad os gøre Republikken elskværdig . . . . lad os faa Folk til at elske den!*« udbryder Fréron. Paa Arten af Republikkens Elskværdighed faar Arbejderne snart Forstand; den betyder saa meget som, at Mme Tallien giver hundrede Louisdorer ud om Dagen under den værste almindelige Dyrtid.

Da de ved, de er ilde lidte, vil de paatvinge sig selv, først og fremmest ved Hjælp af Krigen.

* * *

Fra 1791 til 1794 har Spørgsmaalet om Krigen øvet en afgørende Indflydelse paa vor indre Politik; men det er ikke for meget sagt, at fra 1794 øver de indre politiske Forhold en afgørende Indflydelse paa Ledelsen af Krigen. Terroristpartiet har nyttet Krigen til at oprette Velfærdsregeringen; for Konventsmændene ligger det nær at gøre noget lignende. Dertil kommer, at de føler sig staaende overfor en ny Fare, som Krigen forøger paa længere Sigt, men som den formindsker paa kortere, Faren for Militarismen. Nu er man naaet saa vidt, at man maa lade Soldaterne kæmpe for at give Førerne noget at gøre. Af denne dobbelte Grund vil det snart blive et af Programmets allervæsentligste Punkter at holde Krigen evindelig gaaende.

Europa er allerede træt. »Vi vil lidt efter lidt gaa tilbage over Rhinen igen, idet vi sukker: lad gaa!« skriver en Preusser umiddelbart efter Nederlaget ved Kaiserslautern. Tilbagegangen fandt virkelig Sted i Oktober; den 6te besatte Franskmændene Køln og den 12te Koblentz. Det polske Spørgsmaal har skabt saa store Modsætninger, at Preussen truer sin allierede Østrig med Krig og meddeler vor Gesandt i Schweitz, Barthélemy, at det er villigt til at forhandle.

Thermidorkomitéen giver et overlegent Svar; en Holdning, der stemmer med Partiets Politik, men ogsaa i sig selv er naturlig for disse Legister, der, som vi har sagt, er ægte Børn af Capetingernes. Overfor Preussens og Spaniens Fredstilbud fremsætter Komitéen drakoniske Vilkaar. Med Landets Ønsker stemmer det ikke; Landet vil Fred, ogsaa med alle de øvrige Magter. Imidlertid lader Komitéen Hæren rykke ind i Holland den 10de Oktober, og Merlin fra Thionville proklamerer: »*Nu, da Republikken har ført sine Grænser ud til Rhinen, vil den foreskrive Europa Love*«. Barthélemy bemyndiges til at forhandle i Basel med Preusseren Goltz Januar—Februar 1795; men han skal opstille de skrappeste Krav. Iøvrigt ved man, at om ogsaa Preussen og Spanien er forhandlingsvillige, vil Østrig endnu i aarevis nægte at anerkende Rhinen som vor Grænse og England nægte at taale Frankrigs Herredømme over Antwerpen. Hæren vil da stadig have noget at gøre.

Og noget at gøre maatte den have. Vor Hær stod maaske nu paa sit allerhøjeste. Vi har set, hvorledes den hærdedes under Fjendens Ild; nu er den glimrende; dens Tapperhed er den gamle, og den styrkes yderligere af en Mandstugt, der stundom er streng indtil det frygtelige. Førerne er beundringsværdige; disse unge Mænd forenede i sig den tapre Kriger og den uforsagte Taktiker. De meniges Tillid er tillige en uvurderlig Styrke for Mænd som Hoche, Marceau, Moreau, Kléber, Masséna, Jourdan, Augereau og Lannes. »Det er de Aar i Krigsperioden, da der fandtes mest Dyd*) i Lejrene«, skriver Soult.

Dog — disse fordums frivillige er hurtigt bleven prægede af deres Krigerkald. Om Politik har de stundom ingen Mening, men for Hovedstadens Politikere fatter de en dyb Foragt, hvad deres Breve vidner tilstrækkeligt om. Og haarde, virkelystne,

---

*) Ordet *vertu*, der bruges saa ofte af de franske Revolutionsmænd, har en langt videre Betydning (Kraft, Dygtighed, Karakter) end den, der efterhaanden er bleven gængs for det danske »Dyd«.

ildfulde Mænd er de bleven; man kan da daarligt tænke sig, at de ganske roligt, naar der blev Fred, vilde vende tilbage til den Arne, de har forladt i 1791, 1792 og 1793. Af en hel Række Vidnesbyrd ser vi tydeligt, hvorledes alle Regeringer siden 1791 hjemsøges af Frygt for Soldaten; Roland er allerede inde paa det i 1792; Billaud giver det et bedskere Udtryk 1793; Reubell nævner det, med langt større Føje, i 1795.

Det er navnlig Førerne, man nærer Bekymring for. Velfærdskomitéen i Aar II har holdt dem nede med et Jernaag; men efter Thermidor slappes Trykket. Snart faar man Øje for, at disse Førere har faaet en anden Karakter, fordi Hæren selv er ved at faa en anden. Inden et Aar er omme, bruger man Betegnelserne »Hoches Soldater«, »Bonapartes Soldater«. Det bliver nu lige saa fuldt Generalernes Sag at herske over Hærene som at føre dem i Slag. Kan det tænkes, at disse Officerer, der allerede taler foragteligt om »Advokaterne«, vil føje sig under Regeringen, naar de vender tilbage til Frankrig? Ret beset har Konventsmændene en klar Opfattelse af Sagernes Stilling. For Fremtiden vil Soldaterne kun lyde en Soldat, ham, der selv forstaar at tage Magten over dem. Det er da bedre, man stadig giver dem noget at bestille.

Men jo videre deres Erobringer gaar, des mere vil de besjæles af Herskelyst; jo større deres Sejrvindinger, des kærere vil de blive for Nationen. Den Krig, man holder gaaende for at give dem noget at bestille, vil altsaa tillige hæve dem i Vejret. Dertil kommer, at det herskende Parti saare uklogt indlader sig med dem, snart med det Formaal at smigre for dem, snart for selv at nytte deres Bistand; først giver man dem Adgang til Borgerstaten ved Forfatningen af Aar III og siden hen til selve den parlamentariske Højborg for at værne den mod Stormløbene i Foraaret og Efteraaret Aar III, og endelig, hvad der er allerbetænkeligst, tilkalder man dem for at øve Vold paa selve Forfatningsstaten til Bedste for en Faktion i Fructidor Aar V. De gode »rentenydende Revolutionsmænd« kommer derved til at virke hen til, at Militæret bliver de egentlige Rentenydere og Kapitalforvaltere.

* * *

For Øjeblikket er deres eneste Tanke at holde sig ved Magten og skyde alle Medbejlere til Side, Anarkister og Royalister, Soldater og civile. De vil oprette en Art *Patriciat* — det er det

Ord, en af dem, La Reveillière, anvender. Det er dette Patriciat, der i Vendémiaire III og i Fructidor V øver Vold paa Nationens Ret og ender med at ødelægge den for selv at kunne vedblive at herske. Men da man med dette Formaal for Øje har taget sin Tilflugt til Militæret, har man virket hen til Oprettelsen af en Myndighed af langt folkeligere Art end sin egen. Augereau trækker sig ganske vist knurrende tilbage efter Fructidor-Kuppet, men han har da allerede vist Bonaparte, hvorledes man kan skalte med Nationens Repræsentanter.

Dybere set driver alt fra nu af den franske Nation hen imod et Enkeltmandsvælde. Alt og alle: de forbitrede Arbejdere, der anklager Republikken for at have snydt dem, de pengestærke Borgermænd, der mistvivler om, at den vil kunne skærme deres nye Rigdomme, Bønderne, hvis Ønske er at faa Revolutionen gjort varig og konservativ. At genindsætte en Konge med uforsonlige Principper vilde stride mod Interesser i Tusindetal; men der er et stort Interessefællesskab om at hilse et personligt Styre velkomment, et, der kan værne om den fuldbragte Revolution. Og dette Styre forberedes ude i Lejrene under Medvirken af »Jakobinerne med deres paa det tørre«, uden at de dog altid selv ved, hvad de gør.

Allerede for et Aar siden har Katarina II skrevet: »Hvis Frankrig slipper fra dette, vil det blive saa føjeligt som et Lam; *men det behøver en overlegen Mand, der i Dygtighed og Mod staar over sine Omgivelser og maaske over hele sin Tid. Er den Mand kommen til Verden?*«

Han *var* kommen til Verden, og alt bar ham nu frem.

SYVOGTREDIVTE KAPITEL

Kampen mellem de »slunkne« og »de fraadsende Buge«.

Højres Mænd paa ny i Konventet. »Tinden« udnytter »de slunkne Buge«. Germinal-opstanden. Terroristerne proskriberes. Hungersnøden vokser. Den 1ste Prairial. Almuen i Forsamlingen. »De sidste Bjergfolk«. Forstæderne betvinges. Prairialreaktionen. Quiberon. Kommissionen af Aar III. Dekretet om *de to Trediedele*. Vreden i Landet. Kongemorderne synes fortabte.

Fra den Gang Konventets Højre, den 18de Frimaire, fik 75 proskriberede deputerede tilbage, fra den Gang Velfærdskomitéen — et hartad forargeligt Forhold — maatte optage deputerede, der ikke var Kongemordere, var det ude med Mændene fra den gamle Komité. Selv Carnot, Lindet og Jeanbon angreb man; des mere Grund til at føle sig truet var der for Collot, Vadier, Barère og »den retliniede Billaud«. Den 12te Ventôse blev Dagen for deres Fald; Forsamlingen dekreterede Anklage imod dem. Den 3die Thermidor skulde deres Proces begynde.

Ude i Byen sagdes det blandt »Borgerne«, at hvis de Mænd viedes til Undergang, »vilde det bringe over 80,000 Mennesker under Guillotinen«. Carrier var iøvrigt allerede kommen under den i Frimaire. Man kan let tænke sig, at mange følte sig utrygge — fra selve Mændene paa Thermidorianerbænkene til Folk ude i St. Antoines Skænkestuer. De »rene« blev opskræmte: siden disse hyklerske Konventsmænd foregav, at de blot vilde ramme »Anarkiet«, fordi det »arbejdede Royalismen i Hænde«, maatte man nøde dem til at kaste Masken ved at kræve Forfatningen af 1793 sat i Kraft — den Forfatning, der netop virkede saa dragende og fristende, fordi den holdtes godt gemt for Mængdens Blikke.

For dem, der følte sig truede, og for dem, der ønskede Rædselsherredømmet tilbage, stod der allerede en Hær rede, de hungrendes Skarer.

»Væk med Bajonetterne, det er Brød, vi vil have!« hylede

man i Forstæderne. Raabet om Brød lød allevegne, og blandet hermed hørtes, som en forarget Politimand meddeler, »uanstændige Udtalelser om Konventet«. Kvinderne raabte i deres Hungerkval: »Tag en Bøsse og skyd os, hellere end at lade os sulte ihjel!« Med et »rykkede Forstæderne ned«*). Den 12te Germinal indtraf »de slunkne Buges« første Opstand.

Om Formiddagen sad Forsamlingen og hørte paa en Tale af Boissy d'Anglas — *Boissy Hunger*, sagde man i Forstæderne, fordi han havde Forsyningen under sig og ikke kunde bringe den i Orden. I den sidste Time var der stimlet flere og flere sammen, og just som Boissy sagde: »Vi har genoprettet *Friheden*«, brød Mængden gennem Dørene under Raabet: »*Brød!*« Det blev ikke sidste Gang, der kom et Modsætningsforhold mellem disse to Ord.

Konventet blev overrasket; man stod op fra Bænkene og raabte: »Republikken leve!« Men selve Republikken, meldte Politiet i de sidste Dage, nød ingen blid Medfart af de forsultne Mennesker — at sige Republikken, som den for Tiden var. Merlin fra Thionville mente, han gjorde det ganske udmærket ved at gaa hen og kysse Kvinderne, og der opstod stor Forvirring i deres Rækker, da de egentlig daarligt vidste, hvad de vilde. Selv Bjergets deputerede — »*Creterne*«, som det nye yderliggaaende Venstre kaldtes, fordi de var Bjergets »*crête*« (Tinde) — var overraskede og raadvilde. »Gode Venner«, raabte en af dem, Gaston, »I vil have Brød og Frihed for Patrioterne; det skal I faa; men passér videre, vi kvæles her!« Mellem Kvinderne saa' man uhyggelige Personer »med bart Bryst og bare Arme«, siger et Øjenvidne.

Legendre, der havde ført sine drabelige Vaner fra sin Revolutionstid med over i Reaktionen, var gaaet for at hente Forsvarere. Den forhenværende Slagter var meget igaaet med Moskusjunkerne og samlede dem nu; pludselig viste de sig, væbnede med Ris og Stokke og fulgt af nogle Gendarmer. Nu fulgte en herlig Knippeldans, hvorunder de ulykkelige Gæster »trimlede« ned ad Trapperne eller dukkede sig under Bjergets Bænke, og paa et Øjeblik var Salen renset. »*Den gyldne Bataillon*« havde sejret. Oven i Købet var General Pichegru kommen til Stede som ved et Tilfælde; ham overdrog man nu Kommandoen over Paris' væbnede Styrke. Forsamlingen var reddet.

---

*) til den gamle Bydel paa de lavere Flodbredder. Af de folkelige Forstæder ligger navnlig La Villette højt oppe ad Dalskraaningen.

Den Forskrækkelse, den havde følt, drev den ganske naturligt til at tage en haard Hævn. Allerførst skulde Collot og de andre anklagede deporteres uden Drøftelse eller Dom, og otte »Cretere«, som syntes at have indladt sig med Opstanden, skulde sendes bort fra Paris. Og da Mængden standsede Vognene, maatte Pichegru gribe ind. Bajonetter brød en Vej for det Tog, der førte de sidste Rester af »den store Komité« til Deportationsfængslet. Den 13de meldte Generalen i Forsamlingen: »Repræsentanter, eders Dekreter er udførte«, og denne Soldat nød den Ære at indbydes til at overvære Mødet. Det var det første Skridt paa en farlig Vej.

* * *

Et Slag er intet Svar. Billauds og Collots Deportation til Cayenne skaffede ikke Paris Brød.

Politiindberetningerne fra Germinal og Floréal fortæller mere end alle Skildringer; dér finder man Billedet af en forfærdelig Nød, som driver Forstæderne til Fortvivlelse. Snart udtaler man tydeligt, at man savner Robespierre, der dræbte, men ikke stjal, snart raaber man: »Er det Meningen, man vil tvinge os til at forlange en Konge?« Den 19de Floréal knurres der stærkere end nogensinde »mod Regeringen og Konventet«. »De slunkne Buge« rejste sig mod dem, der allevegne gik under Navnet »de fraadsende Buge«.

Det kunde ikke være andet, end at de reaktionære Thermidormænds Forlegenhed var kærkommen for de »sidste Bjergfolk«. Disse »Cretere« havde set deres Venner blive deporterede og følte sig selv truede; det var ikke dem, der iværksatte en »Dag« (Claretie, der har givet os en gribende Skildring af disse sidste Romeres Tragedie, frikender dem for al Medskyld); men ikke desmindre regnede de med den fortvivlede Almue under deres Plan om at genindføre Forfatningen af 1793 og »Dydens Herredømme«. Hvad der kom ud af det, blev deres Fald og Død.

Den 1ste Prairial styrtede Menigmand mod Tuilerierne i en Hungerrus af den Art, der maaske hidser vanvittigere end Alkoholrusen; man vilde hellere dø end lide, og nu skulde det briste eller bære.

Denne Gang var Konventet advaret og havde derfor den 28de Germinal ophævet det Dekret, der forbød Linietropperne at komme Paris paa ti Miles Nærhed. En Mængde Kavaleri dro-

ges sammen fra alle Nabogarnisoner. Desuden var den gyldne Ungdom bestemt paa at bruge andre Vaaben end Stokke og Ris til at forsvare det Konvent, den nylig havde afskyet — »jeg ler og skammer mig endnu derover«, skriver en af Moskusjunkerne senere hen.

Uanset alt dette kom det nye Røre — ligesom det i Germinal — saa brat, at Forsamlingen i nogle Timer stod modstandsløs og var nær ved at blive overvældet og knust.

Klokken fem om Morgenen begyndte Stormklokken at lyde (Dagen lededes af en Oprørskomité, man aldrig har faaet Rede paa), og Sværmene stormede løs paa Tuilerierne. »*Nu staar Kampen*«, raabte de, »*mellem de sorte og de hvide Hænder* (man ser her, hvorledes Urolighederne nu fik Karakter af en social Krig); paa R .... med de Hallunker!« Inden Klokken ti var Slottet helt omsluttet; inden Klokken tolv var man trængt ind i Salen. Som Skarer af slunkne Ulvinder strømmede Kvinderne igennem under Raabet: »Brød!« Dumont — han, der havde indført Fornuftdyrkelsen i Somme — indtog Forsædet og prøvede paa at stille dem tilfreds med Floskler. »Ikke Ord, Brød!« hylede de. Selv *Moniteur's* magre Referat giver en Forestilling om Forsamlingens opløste Tilstand; den maa have været overvældende, naar deputerede kunde raabe: »Vi er vel ikke bange her i Konventet!« To Aar efter indrømmer Creuzé-Latouche i et Brev, at han og hans Fæller virkelig troede, at deres sidste Stund var kommen.

Tropperne, man havde sendt Bud efter, viste sig ikke; derimod vrimlede der stadig Folk til fra Forstæderne. Det var dog lykkedes nogle Moskusjunkere, væbnede med Stokke, at rydde en Del af Salen, da en Dør paa Formandens venstre Haand gav efter for et Pres, og der udgød sig en ny menneskelig Skypumpe, som for en Stund fejede alt til Side foran sig.

Dumont havde overladt Formandspladsen til Boissy d'Anglas. Det var overordentlig modigt af ham at indtage den, thi ikke mange var saa upopulære som denne *Boissy Hunger*. Han maatte tage en Regn af Skældsord, men nu saa han endelig nogle Batailloner komme; rigtignok »foretoges Attaken«, skriver Lacretelle, der overværede Optrinnet, »lige saa svagt og planløst som Forsvaret«. Soldaterne var endnu ikke vante til at slaa løs paa Folket. Og gennem Indgangene strømmede der ogsaa uafbrudt nye Sværme; den deputerede Féraud, der med stort Mod forsøgte at hindre en Sværm i at komme ind, blev skubbet til Side, slaaet til Jorden med Træskohæle og slæbt

Opstanden i Prairial 1795. Oprørerne drager ind i Konventets Mødesal; paa en Stage bærer de Hovedet af det lige myrdede Konventsmedlem, Féraud.

udenfor Salen, hvor en Værtshusholder gjorde det af med ham, idet han efter god gammel Revolutionsskik »skar Hovedet af ham som en Roe«. Hovedet greb han ved Haarene og kastede det ind blandt Mængden, og straks efter blev det baaret ind i Forsamlingen paa Spidsen af et Spyd. Man bragte det hen for Boissy, og ligbleg hilste Formanden sin slagtede Kollega — en Optræden, der er kommen til at leve i Mindet.

Klokken ni om Aftenen bestemte »Tinden« sig til at gribe ind; midt under Forvirringen lod Soubrany sig udraabe til Formand, Romme gennemførte et Dekret om »en eneste Art Brød«, Goujon og Bourlotte Forholdsregler mod den reaktionære Presse, Duquesnoy Afsættelse af Komitéerne »og dertil Oprettelse af en provisorisk Kommission«, som naturligvis bestod af lutter Bjergfolk, og som bestemte, at den vilde forlade Salen for at holde et Møde for sig selv.

Men der løb den paa de »gode Borgere« (efter *Moniteur's* Udtryk), som Legendre havde ført derhen.

Det var lykkedes Komitéerne at faa en lille Trop væbnet med Sabler og Bøsser. Den rykkede med fældet Bajonet ind i Salen, stak blindt for sig og fejede Deputeretkammerets »Cretere« og deres Folk bort hulter til bulter. Efter et Forsøg paa Modstand blev Mængden kastet ud. »Jeg kan stadig ikke fatte«, siger Larevellière, »hvorledes det gik til, at de forsvandt i en saadan Fart«.

Nu kunde man tænke paa sin Hævn, som Commines, Ludvig XI's Historieskriver, siger. Man havde Syndebukkene; »Tindens« Mænd var kompromitterede. De fik at føle, hvad det vil sige, naar en Forsamling, der har skælvet af Skræk, tager Oprejsning. »Hævn, hurtig Hævn!« raabte Tallien, for hvem det var som dagligt Brød at angive og forfølge; denne Septembermyrderiernes Helt raabte: »Ned med Morderne!« Man proskriberede Goujon, Duquesnoy, Romme, Soubrany o. s. v. Tallien krævede ogsaa andre Hoveder, nemlig de Mænds, der vilde oprette »den skændige Kommune« (han glemte, at han selv havde været med til det); han drev det til at kræve Lindet og Carnot arresterede.

Gadens Befolkning faldt imidlertid ikke til Ro; om Natten syntes Opstanden at blive vakt til Live igen. Det blev nødvendigt, at Forsamlingen gik over fra Defensiven til Offensiven. Det bestemte den sig da til; den 2den Prairial blev Forstæderne beskudt af General Dubois (fra hvem vi har et meget interessant Brev om Begivenheden). Dog først den 4de fik Ge-

neralerne Kilmaine og Montchoisi omsluttet »Hædersforstaden«. Mængden forsøgte at underhandle, men Montchoisi's Dragoner vilde intet høre. »Naar man er under Vaaben«, raabte de, »taler man kun med sin Sabel«. Forstaden Saint Antoine kapitulerede for Militæret; det var nu seks Aar siden, Bastillen i dens Nærhed var bleven jævnet med Jorden. Og Paris, der rystede af Sult, kom nu til at ryste af Angst.

Reaktionen blev skrap ovenpaa Prairialdagen. De kuede Forstæder udleverede ydmygt deres Vaaben; »Overgivelsen af Spydene møder ingen Vanskelighed«, skrives der den 7de Prairial. 3000 Mand var lejret om Tuilerierne. Tallien, Fréron og Barras vilde have stukket »Hædersforstaden« i Brand; de voldsomme Metoder var endnu under Reaktionen disse Terroristers fikse Idé. Det maatte forekomme dem, som oplevede de paany hine skønne Dage, da de spredte Skræk og Rædsel i »Frihedens« Navn; nu skete det blot i »Ordenens«. 5000 Jakobinere i Fængsel, 62 deputerede af Bjerget satte under Anklage og 6 dømte til Døden, det var ikke ilde. Tallien vilde gerne have haft endnu nogle flere Kolleger taget med; Carnot blev kun reddet ved, at en Ven (hvem, er aldrig oplyst) raabte fra sin Plads: »*Carnot! Han har jo været Sejrens Organisator!*«

De sidste Bjergfolk dræbte sig selv, da Dødsdommen læstes for dem; Goujon rakte Dolken til Duquesnoy med Ordene: »Dér, Poetus«, — Plutark laa dem paa Tungen til det sidste*). De, der ikke kunde dræbe sig, blev guillotinerede. »Man forbavsedes«, siger et Blad, »over disse seks Banditters Mod«. En Tallien havde unægtelig Aarsag til at forbavses: kunde det lønne sig at lave en Revolution og saa lade sig guillotinere, just som man skulde drage rigtig Fordel af den?

»Fraadsende Buge«, sagde Forstædernes hungrige Buge om de deputerede. I disse Prairialdage skabes der et Højdemaal af Uvilje mod Konventet. Nøden tog til (Politiindberetningerne fra Foraaret og Sommeren 1795 var værd at anføre); den gjorde Menigmand kølig overfor Republikken og næsten overfor Revolutionen. Da man meddeler Forstæderne, at man vil fejre Festdagen den 10de August højtideligt, henvender en Mand sig til en deputeret med Opfordringen: »Giv os Brød og ikke Musik!« og den Vending, der vel er Opmærksomhed værd, bliver gentaget af flere. »Repræsentanterne kan være glade«, hedder

*) Da Poetus var bleven dødsdømt af Kejser Claudius, gik hans Hustru i Døden for at give ham Mod til Selvmord og rakte ham Dolken, hun drog ud af sit eget Bryst.

det, »*de er de eneste, der har Gavn af Revolutionen*«. Men man forholdt sig rolig; Omordningen af Nationalgarden gjorde den til et Vaaben for det nye Oligarki. »Nu«, siger Benjamin Constant fornøjet den 10de Prairial, »vil den kun blive sammensat *af Folk, som har noget at miste ved en Omvæltning, medens de, der hidtil har været med i den, havde alt at vinde*«.

* * *

De virkelige reaktionære syntes at være Situationens Herrer. I Paris tog den gyldne Ungdom sig frit Spil til Tak for de Tjenester, den havde ydet. Den var langt ude; naar Konventets Garde vil lade Marseillaisen spille, raaber den: »Hold op med Marseillaisen!«, og Garden retter sig derefter og spiller »Folkets Opvaagnen«.

Andetsteds, ude i Provinsen, synes man at forsøge sig med den gennemførte Kontrarevolution, navnlig i Sydfrankrig. Den Benævnelse, man har brugt, *det hvide Rædselsherredømme*, er ikke korrekt, hvis man derved vil sammenligne disse Uroligheder, der ganske vist var blodige, men episodiske og lokale, med hint røde Rædselsherredømme, der nylig tyngede Landet paa Foranledning af en Regering, som havde sine Soldater, sine Dommere, sine Komitéer og sine bestaltede Bødler. Men ikke desmindre er det Rædsel, der spredes af »Jehus Hærskarer«*) i Sydlandet; det frygtelige Sydland, der var bleven saa grusomt kuet lige fra Toulon til Lyon, tager nu Oprejsning og gør Jagt paa Jakobinerne, dernæst paa alle Republikanere, dernæst paa Køberne af Nationalgodserne, og da man histnede endnu stadig har Albigensere og Anti-Albigensere, kommer de religiøse Stridigheder til at forgifte de politiske. Fra Tarascon, hvor man styrter Jakobinerne og deres »medskyldige« ned fra et Taarn, og til Lyon, hvor »Matavon'erne«, ogsaa Jakobinernes medskyldige, bliver myrdede i Saint Jean-Fortet, er det et gennemgaaende Træk, at Reaktionen faar vilde og voldsomme Udslag, og at den her i de Egne, hvor Tingene gerne drives paa Spidsen, hurtigt faar et Anstrøg af Royalisme. Selve Konventets Kommissærer lader sig rive med til den skrappeste Reaktion: betaget af sin Bitterhed mod Jakobinerne raaber Isnard, Vergniauds fordums Næstkommanderende, til de unge Mænd: »Mangler I

*) opkaldte efter den frygtelige Blodhævner og Udrydder af Afgudsdyrkerne i Israel (II. Kongebog 9-10).

Vaaben, grav da kun Eders Fædres Knogler op og slaa disse Banditter ned med dem!«

Paa den anden Kant af Frankrig synes Vendée at være bukket under; men i Bretagne og en Del af Normandiet opstaar nu *Chouanneriet*, en Guerillakrig. Den kan blive Indledning til en almindelig Opstand, der vilde muliggøre den Landgang af Emigranter og Englændere i Forening, som man saa længe har talt om i Greven af Artois' Kreds.

I selve Konventet fandtes der ved Siden af de blindt reaktionære visse Centrumsdeputerede, som efter adskillige overensstemmende Vidnesbyrd nu ikke er langt fra at regne en Restauration for noget, man vel kunde finde sig til Rette med, forudsat den blev maadeholden, frisindet og konstitutionel. »Den lille« — som man kalder Ludvig XVII i Forstæderne — kunde blive taget ud af Temple og stilles under et Regentskab af en Klike Konventsmænd. Og da »den lille« var død den 20de Prairial — eller regnedes for død —, venter man i ængstelig Spænding paa Løsenet fra Ludvig XVIII. Hvorledes dette Løsen kom til at lyde, har vi allerede fortalt; det blev Veronaproklamationen, om hvilken en indsigtsfuld Royalist sagde, at de, der havde tilraadet den, var »Forbrydere«.

»Royalisterne hjemme i Frankrig er fortvivlede«, skriver Mallet du Pan efter Udstedelsen. I Thermidorianernes Kreds voldte den derimod Glæde. Her var man bange selv for en maadeholden Restauration, thi Kongemorderne ventede ikke selv at finde Tilgivelse. Tallien, som Forstæderne og nogle Saloner beskyldte for at have solgt sig til Prætendenten, var tværtimod i Virkeligheden overbevist om, at en genindsat Konge vilde lade ham hænge, og søgte endogsaa at komme ud af Venskabsforhold, der kunde mistænkeliggøre ham i Republikanernes Øjne.

Der blev derfor stor Glæde, da det meldtes til Paris, at der den 7de Messidor (26de Juni) havde fundet en Landgang af Emigranter Sted ved Quiberon, — et paa alle Maader forhastet Foretagende. En engelsk Flaade havde medvirket ved Udskibningen, og dette var saa upopulær en Ting, at det frastødte endog de royalistiske Bretagnere, der fra gammel Tid havde ligget i Kamp med Englænderne. Chouanerne havde da kun givet Landgangen valen Støtte, medens Englænderne — efter først at have sat Emigranterne ind paa Stranden — ikke havde rørt paa sig. Ladte i Stikken baade af dem, der havde ført dem did, og af dem, der havde tilkaldt dem, var Royalisterne ble-

Charette, en af Chouanernes mest bekendte Førere.

ven overvældede og tvungne til at overgive sig. Hoche, der opererede i Vestlandet, havde Dagen efter 6000 Fanger, hvoraf 1000 Emigranter, internerede paa Halvøen, og Konventet fik Opfordring til at bestemme over dem.

I dette himmelsendte Misgreb af Royalisterne saa Tallien et Middel baade til at bringe de ydmygede Jakobinere paa Fode og til at vinde de moderate, der havde royalistiske Anfægtelser, for den thermidorianske Republik. Der skete da, hvad der stedse siden hen skete ovenpaa de uforsonlige Royalisters taabelige *Quiberonnader* (som Mallet siger): den revolutionære Blok dannede sig igen. Tallien blev sendt til Quiberon og foranstaltede et Masseoffer, der vandt en frygtelig Navnkundighed; han lod de fangne Emigranter skyde. Han mente, han kunde afvaske Arbejderblodet fra Prairialdagene med Aristokratblodet fra Quiberonaffæren. Der blev nu i alt Fald dæmmet op for den royalistiske Bevægelse, for den i Deputeretkammeret saa vel som for den i Sydlandet. Da Aarsdagen for den mindeværdige 9de Thermidor kunde fejres med et Festmaaltid, hvor Lanjouinais, der nylig mistænktes for

Royalisme, sad til Bords med den triumferende Tallien, syntes der at herske fuldkommen Enighed mellem de to Grupper, der havde styrtet Robespierre, fordi »*de begge hadede alle Tyranner*«. Konventet gav Forholdet synligt Udtryk ved skiftevis at istemme Marseillaisen og »Folkets Opvaagnen«. Nu, da »Anarkiet« var knust i Antoine-Forstaden og Royalismen i Quiberon, troede Thermidorianerne ogsaa at kunne styre mod deres sikre Havn, Forfatningen af Aar III, en republikansk, men antidemokratisk Statsordning.

* * *

Man havde tænkt paa at bede Sieyès om at forme den. Vi har fortalt, hvorledes dette Orakel var steget op paa sin Trefod i 1789; deroppe havde han holdt sig, svøbt i et Skylag, som han med Forsæt havde gjort tættere for at holde sig uden for alle farlige Foretagender. Fra Skyerne havde han set først Condorcet og siden Hérault opføre deres skrøbelige Bygningsværker.

Med hele sit store Ry som »den første politiske Bygmester« gav han ikke en eneste Lov at se i sine Planer. Som Albert Vandal har skildret os ham i 1799, var han allerede i 1795, hemmelighedsfuld, overlegen, dogmatisk og vag. Det hed sig imidlertid, at naar to Forfatninger allerede var afgaaet ved Døden, den ene udslidt før Tiden, den anden dødsmærket fra Fødselen, var det, fordi Oraklet ikke var bleven raadspurgt. I 1795 ansaa han endnu ikke Timen for kommen og vægrede sig ved at stige ned fra sit Sinaï og tage Sæde i Kommissionen, som han var bleven udnævnt til Medlem af. Dette hans Afslag skulde, som Begivenhederne udviklede sig, komme til at spille en betydelig Rolle.

Omend Ellevemandskommissionen altsaa maatte savne dette Lys, var den dog gaaet til Værket. Den var sammensat fra Centrum og fra Højre: Daunou, Lanjouinais, La Revellière, Louvet, Durand de Maillane, Thibaudeau, Boissy d'Anglas, alle sammen Borgermænd, hvis første Grundsætning var at afsky Forfatningen af 1793, »denne Forstad Antoine-Forfatning«, sagde Durand. Daunou, der blev den egentlige Ophavsmand til den nye Forfatning, forsøgte en sidste Henvendelse til Sieyès og fik til Svar: »Jeg har gransket disse Emner meget grundigt, men I vilde ikke forstaa mig«.

Det vilde være interessant at følge »de elleves« Drøftelser

paa Grundlag af Kommissionsmedlemmernes Erindringer og Breve. Her kan vi blot fastholde den simple Kendsgerning, at naar de forkastede Folkevalg af den udøvende Myndighed, var det, som Louvet ganske raat sagde, »fordi Folket maaske kunde finde paa at kaare en Bourbon«. Regeringen skulde altsaa vælges af Kamrene og bestaa af fem Medlemmer, »Republikkens Direktorium«.

Der skulde være to Kamre. Galiani, der den Gang stod i Ry som Tænker, havde sagt til Barras: »Jo mere viltert vedkommende Folk, som man vil give en repræsentativ Forfatning, er fra Naturens Haand, des flere Kamre bør man give det«, og mere vittigt end høfligt havde han tilføjet, at hvis man gav et Folk af Aber tolv Kamre, maatte Franskmændene i det mindste have fire. Ogsaa Carnot fremsætter en hel Plan med forskellige Kamre.

Det endte med, at der skulde være to: »det ene«, siger Baudin, »sammensat af yngre, skulde være *Fantasien*, det andet, Senatet, *Forstanden*«. Carnot drømte allerede om, at det sidste skulde have Rollen som et konservativt Senat, Fortolker af Forfatningen. Sieyès, som man i den tolvte Time atter søgte, bestemte sig til at fremsætte et Forslag, der gik ud paa noget lignende, en *Forfatningsjury* ved Siden af de to Kamre; men da Forslaget var kommen for silde, kunde han ikke faa det vedtaget, hvad der gjorde ham til en bitter Fjende af Forfatningen af Aar III.

Denne Forfatning blev nu drøftet i Konventet fra 16de Messidor til 30te Thermidor og vedtaget 5te Fructidor Aar III. Den skulde underkastes en Folkeafstemning, og da man var bange for de reaktionært anløbne Borgere, bestemte man, at Militæret, der regnedes for bedre Republikanere, maatte deltage i Afstemningen.

* * *

Det karakteristiske for denne Forfatning er *Genoptagelsen af den indskrænkede Valgret og af Censusbestemmelser*. Besiddelsen regnes nu atter for Vidnesbyrdet om og Grundlaget for politisk Myndighed. »*At et Land styres af de besiddende, er den rette Samfundsorden*«, havde Boissy sagt. Man var Vælger af første eller af anden Grad, simpelt hen efter som man betalte mere eller mindre i Skat. Af dette graduerede Vælgerkorps udgaar en lovgivende Repræsentation, delt i to *Raad*, der vælges efter samme Metode ved Listevalg i hvert Departement, og

hvoraf en Trediedel skal paa Omvalg hvert Aar. *De fem Hundrede* (*Fantasien*) faar alene Ret til at *foreslaa Loven;* disse Forslag kan de blot bringe i Form som *Resolutioner*, og af dem skal saa de 250 *gamle**) (*Forstanden*) gøre *Love*.

Direktoriet har fem Medlemmer og vælges af Lovgivningsmyndigheden: de fem Hundrede foreslaar halvtreds Navne, af hvilke de gamle udtager de fem Øvrighedspersoner. Af Direktørerne skal en paa Omvalg hvert Aar. Man havde tænkt at tilstaa dem det, man i 1791 havde nægtet Ludvig XVI, Retten til at udnævne Funktionærerne, men man opgav det og nødte derved Regeringen til enten at tilrive sig denne Ret eller at staa afmægtig som Leder af en udisciplineret Embedsstab (den valgte det første). Oven i Købet unddrog man den Finanserne, noget, Barras og La Revellière klager bittert over; de blev betroet Kommissærer, valgte af de deputerede, hvad der blev en forsvarlig Hæmsko paa den udøvende Magt. *Veto* blev der heller ikke; La Revellière havde i 1791 været med at nægte Kongen det; nu var Tiden inde, da han skulde se dets gode Sider, eftersom det forholdtes ham selv. For dog at kaste nogen Glans over disse afvæbnede Direktører giver man dem fine Klæder; selv naar de var hjemme, skulde de være i en prangende Embedsdragt, »som en Protest mod Sans-cullottismen«, sagde Boissy d'Anglas.

Denne Forfatning har nydt varm Beundring hos en Historiker som Mignet, en Beundring, det falder vanskeligt at forstaa. Forfatningen af Aar III var en planmæssig Organiseren af Konflikten mellem den udøvende og den lovgivende Myndighed; hvis Direktørerne kom i Modstrid med Folkets Repræsentanter, kunde disse ikke styrte dem, som vore Kamre styrter et Ministerium; Lovgivningsmyndigheden maatte vente tre Aar paa at faa et Direktorieflertal, som den ønskede det. Hvis paa den anden Side Raadene syntes at gaa Republikkens væsentligste Principper for nær, kunde Direktoriet ikke appellere til Landet i Kraft af nogen Opløsningsret, ej heller kunde det sætte sit Veto mod en Lov, som det regnede for forfatningsstridig, saaledes at Folket senere kunde afgøre Sagen. Man burde enten have givet Raadene Ret til at afsætte Direktører, som satte sig op mod Folkets Vilje, eller have givet Direktørerne Ret til at opløse Kamre, der syntes at svigte deres Mandat.

Men ingen kan vel være blind for, at denne ubehændige Or-

*) deres Valgbarhedsalder var 40 Aar.

ganisationsmaade har sin Rod deri, at Forfatningens Fædre følte sig mellem en dobbelt Ild. Deres Traditioner fra 1789 gjorde dem bange for en stærk udøvende Magt; deres Erfaringer fra 1794 gjorde dem meget aarvaagne mod de Magtmisbrug, et enkelt og alt formaaende Kammer kunde begaa. Resultatet blev, at de to Statsmyndigheder kom til at staa vaabenløse overfor hinanden, som var Konflikter mellem dem udelukkede. Men ikke at forudse Konflikter er det samme som at at fremkalde dem, ikke at forebygge dem er det samme som at sørge for, at de bliver uforsonlig bitre. Fire Statskup skulde blive denne Forfatnings Frugter. Kan man for Alvor hævde, at den var god?

I 1795 fandt i det mindste en Mand den forskrækkelig. Dybt forbitret over, at »hans metafysiske Orakelsprog var sunket i Anseelse« (som Mallet siger), gik Sieyès sin Vej, idet han atter og atter sagde: »Det er stadig ikke den gode!« Og dette Fjendskab mod »de elleves« Værk fik som sagt sin Betydning.

* * *

»Forfatningen vil blive godkendt; vi vilde godkende, hvad i Alverden det skulde være«, skrev *Courrier français* den 21de Fructidor, og efter nogle Udfald mod »Barnet med de elleve Fædre« tilføjede det »reaktionære« Blad: »*Det franske Folk tager denne Jomfru til Ægte, om det ogsaa maa være forberedt paa en Skilsmisse og dens Følger*«. Dette udtrykker den almindelige Stemning.

Konventet vilde skærme »Jomfruen med de elleve Fædre« mod »en Skilsmisse og dens Følger« ved at give dette Samliv nidkære Tilsynsmænd, og hvor skulde det vel kunne finde dem nidkærere end i sin egen Midte? Derfor havde det i Bevidstheden om sin voksende Upopularitet ganske ublufærdigt besluttet at sikre sig fortsat Liv i det nye Lovgivningskorps og paatvinge sig de Vælgere, der ellers vilde spy det fra sig. Dette var Formaalet med hint uhyrlige parlamentariske Magtsprog, der hed *Dekretet om de to Trediedele*.

Allerede 3die Fructidor Aar III meldte en Politiinspektør, at de tomme Maver »slog Generalmarsch og ringede Storm for Konventet«. Alle havde samme Følelse: »man vilde ikke genvælge disse Slubberter«, ikke en eneste, thi »de gamle vilde fordærve de nye«. Konventmændene vidste Besked: paa næppe nok halvhundrede nær, en Boissy, en Daunou, en Lanjuinais,

vilde de blive fejede væk — navnlig Kongemorderne, Septembermordernes Ledere og Prokonsulerne fra Aar II, der forøvrigt alle hørte til de »fraadsende Buge«.

I alle disse Egenskaber maatte en Tallien, der en kort Stund havde været paa Ærens og Magtens Tinde, paa Forhaand føle sig som Udskud. Ægteparret er nu Genstand for stærke Angreb: »hendes højvelbaarne Naade Mme Cabarrus« og »hendes ophøjede Gemal«. Man vil have Kræftskaden bort med et kraftigt Snit. Under saadanne Forhold var der intet for Tallien at betænke sig paa. Han lagde nu den alvorligste Bekymring for Dagen for Republikkens Fremtid; det er jo saaledes, Tingen altid gribes an. Dersom man gav Vælgerne frie Hænder, *»vilde Kontrarevolutionen* (en ejendommelig Indrømmelse) *blive bragt i Stand paa forfatningsmæssig Vis inden tre Maaneder«*. Og det maa indrømmes, at denne kyniske Erklæring var vel begrundet. Men for Folk som Tallien gælder det i 1795 om »at herske eller dø«, som Mallet skriver.

Nu viser de gode Mænd sig paany som Magtsprogets Mænd. Den 5te Fructidor opfordrer Tallien Konventet til at vedtage et Dekret som Tillæg til Forfatningen med det Indhold, at *to Trediedele af de deputerede, der skal vælges til det lovgivende Korps, altsaa 500, skal tages blandt den tilbagetrædende Forsamlings Medlemmer*. En eneste deputeret, Saladin, protesterer. Dekretet vedtages samme Dag.

Saa vant den offentlige Mening end var til Overgreb, kom den dog nu i Bevægelse. Navnlig i Paris var Forbitrelsen stor; alle Partiers Presse gik løs paa disse »fast ansatte«. Men naar alt kom til alt, ræsonnerede man, havde man ikke nødig at gøre sig saa mange Bekymringer; man skulde blot undlade at adlyde Dekretet og ingen Konventmænd vælge. Saa udsteder Forsamlingen den 13de et nyt Tillægsdekret: *Dersom Vælgerne ikke genvalgte de 500, skulde dette Tal udfyldes ved dem, der blev genvalgt i dets egen Midte*, med andre Ord, Konventet vilde endogsaa sætte sig ud over den Formalitet at spørge Vælgerne og selv udpege disse ejendommelige »Folkerepræsentanter«. Nationen sloges med Bestyrtelse over et saadant Højdemaal af Frækhed. Malouet skrev med Føje: »Konventet kæmper i dette Øjeblik mod Landets Flertals aabenbare Ønske«. Tallien vilde have været kynisk nok til at indrømme det; men det gjaldt om »at herske eller dø«.

Man havde ganske vist bestemt, at Dekreterne skulde underkastes en Folkeafstemning sammen med Forfatningen. Men man

forberedte sig paa at øve Tryk og, om nødvendigt, Bedrag. At lade Veronaproklamationen opslaa var god Valgkrigsbrug: Prætendentens Trusler vilde samle de uvisse Provinsboere, navnlig Nationalgodsernes Købere, om den republikanske Forfatning; Meningen af Dekreterne selv forstod man ikke synderlig godt ude paa Landet; men det blev sagt, at de hørte nødvendig sammen med Forfatningen. Overfor Pariserne har man et grovere Vaaben rede. Soldaterne strømmer til; den 12te Fructidor melder et Blad om »de vældige Styrker, der udfolder sig under Paris' Mure og i Omegnen«. Sektionerne protesterer herimod allerede den 11te.

Dekreterne erklæres for vedtagne, ganske vist kun med 263,000 Stemmer, et latterligt lavt Tal for hele Landet; Oppositionen var man saa god at indrømme 95,000 Stemmer. »Et aabenbart Bedrag«, siger Mallet. »Alene Paris og Omegn maatte afgive mere end 95,000 Stemmer«. »Et Mesterværk af Vold og Kneb«, skriver en fremmed Gesandt, der ikke er langt fra at more sig over dette Taskenspillerstykke. I nogle Departementer fik Dekreterne ikke en eneste Stemme. I Paris' Departement — dér turde man ikke gøre for galt Vold paa Tallene — var der 21,734 imod og kun 1156 for. Det mest paafaldende for Historikeren er det enorme Tal, der ikke har stemt — Millioner. Intet viser bedre, at Landets Interesse afgjort er svindende, en Følge af Frygt, men navnlig af en Ringeagt og almindelig Lede, der endnu mere end den aktive Opposition baner Vejen for Cæsar.

Bedraget bliver godtgjort, da Landet ved Valgene trods al Pressen kun vælger 376 Konventsmænd af de 500, Dekretet beordrer, og derved nøder Forsamlingen til selv at udnævne de 124 manglende. Thi Valgene gaar dog deres Gang og betegner et knusende Nederlag for Jakobinerne.

Af Valgurnerne udgik der nemlig en Række meget moderate Mænd fra Grundlovsforsamlingen, fordums Feuillanter eller nye Folk, alle fjendtlig stemte mod det udlevede Regimente og mange af dem forhenværende Fanger under Rædselsherredømmet. Og de Konventmænd, man genvalgte, var Lanjuinais, der kaaredes i 73 Departementer, Boissy, der kaaredes i 72, og Højres Mænd, der valgtes næsten allevegne og af otte, af ti, af tyve Valgkollegier, et voldsomt Slag i Ansigtet paa Bjerget.

Trods alle de gamle Rædselsmænds fortvivlede Anstrengelser to Aar igennem for at hævde deres Stilling vilde de dog blive skudt ud eller i det mindste gjort magtesløse; det saa allerede

ud til, at det kommende Direktorium vilde blive sammensat af moderate, Lanjuinais, sagde man, Boissy, Pontécoulant, Daunou og Cambacérès (der begyndte at nægte, at han havde »stemt for Døden«). Kongemorderne saa skrækslagne Afgrunden aabne sig for deres Fødder.

Endnu en Gang skulde de, den 13de Vendémiaire, blive reddede fra Fald af de fremfusende indenfor det royalistiske Parti.

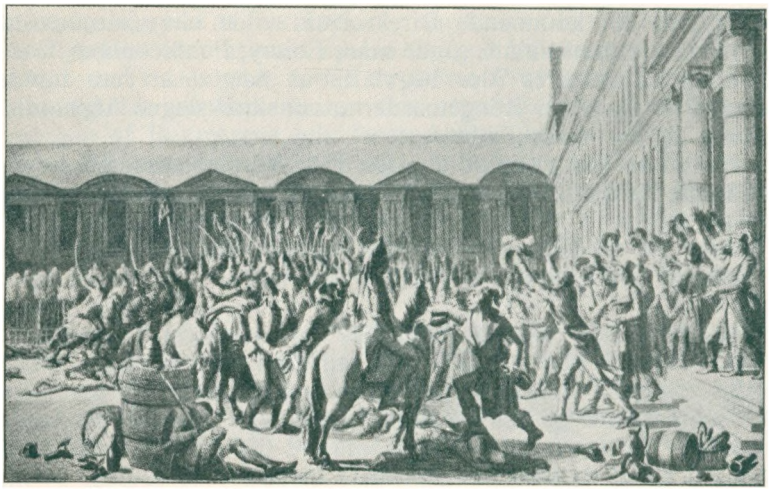

Den 13. Vendémiaire 1795. Konventsmedlemmerne fraterniserer foran Tuilerierne med de Tropper, der har beskyttet dem mod Royalisternes Oprørsforsøg.

OTTEOGTREDIVTE KAPITEL

Den 13de Vendémiaire.

Royalisterne redder Kongemorderne. Paris' Sektioner gaar mod Dekreterne. Det royalistiske Oprør. Barras Overgeneral. »Buona-Parte« foran Tuilerierne. Sektionernes Nederlag. Bonaparte kommer op. Konventets sidste Timer. Det afsluttende Møde. »Gigantforsamlingens« Værk.

Royalisterne optræder i Sommeren 1795 paa samme Maade, som de altid har gjort og altid vil gøre under Revolutionen — som Jakobinernes bedste Forbundsfæller og yderste Hjælp i Nøden. Jakobinerne afskyedes og forkastedes af Landet. Maaske stundede man, uden at vide det, mod et frisindet Kongedømme, hvad der lader sig slutte af, at visse Departementer valgte tidligere Tilhængere af La Fayette og Barnave, ja af Mounier, og maaske kunde man med en maadeholden Republik som Gennemgangsform være naaet til en fredelig Genindsættelse af en forfatningsmæssig indskrænket Konge af det gamle Hus.

Men saaledes vilde de rene Royalister det ikke. For dem var de moderate jo lige saa slemme som Jakobinerne. Efter deres

Opfattelse gik Landets Ønsker kun ud paa at underkaste sig Ludvig XVIII's Scepter, men man holdt det nede med Magt, og derfor skulde de indlede et Oprør. Mme de Staël, der var kommen tilbage til Paris, advarede dem; hun havde med Rædsel fulgt Udskejelserne i 1793, men hendes Standpunkt var den lovmæssige Reaktions; et Oprør vilde mislykkes; Hæren vilde med Glæde rykke mod Royalisterne, Udlandets allierede; med Hensyn til Forstæderne var Royalistpartiet helt paa Vildspor; de hadede det, lige saa fuldt som de hadede Konventet, om end af andre Grunde; Jakobinerne vilde slaa fra sig til det sidste, naar de havde Valget mellem Sejr og Galge. Desuden havde man (som Mallet erkender) heller ikke den fornødne Udrustning til Opstanden, næppe 3000 Bøsser og 400 Centner Krudt.

I de fleste Sektioner raadede øjensynlig »Reaktionen«; men den repræsenteredes ofte af forsigtige Mennesker, der med Føje satte hele deres Lid til en uimodstaaelig Bevægelse i den offentlige Mening. Paa den anden Side havde Paris i de sidste to Maaneder faaet stor Tilgang af Chouaner og Emigranter, »rasende Fyre udefra«, skriver den kloge Mallet, »som hidsede de hede Hoveder endnu stærkere op«.

Sektionerne ansaa Dekreterne for lovstridige; de havde forkastet dem og organiserede en Centralkomité, der indsendte den ene Adresse efter den anden mod disse »Dekreter, hvis Formaal er at sikre stedesevarende Magt for Mænd, som har fedet sig ved Plyndring, eller som staar med Ansvaret for Massemord«. Tredive Sektioner (af 48) sluttede sig til Opraabet. Konventet svarede med at kundgøre, at Forfatningen var vedtaget med 914,853 Stemmer mod 95,373, og erklære, at Dekreterne nu var Statslove, »efter at være bleven godkendte (under hvilke Omstændigheder ved vi allerede) af Landet«.

Som Politirapporterne viser, lød det nu enstemmigt fra Mund til Mund: Tallene var bleven forfalskede. Og langt fra at Røret faldt hen, blev det blot stærkere. Den 3die Vendémiaire var det saa stærkt, at Konventet truede med at forlade Paris, en ejendommelig Trusel, som Sektionerne kun gjorde sig lystige over. Der samledes Tropper; men man bød disse »broderede og befjedrede Knægte« Trods, og i Palais-Royal forfulgte man Soldaterne med Hujen, saa at de maatte trække blank.

Den 11te erklærede Konventet, at Grundvælgerforsamlingerne, der var færdige med deres Opgave, skulde gaa fra hver-

andre, »med mindre de vilde tiltales for Angreb paa *Nationens Suverænitet*«. Det Udtryk maatte unægtelig lyde som en uhyggelig Spøg i de Mænds Mund, der var Fædre til de berygtede Dekreter, og Herolderne, der skulde kundgøre dette Dekret paa de offentlige Pladser, kunde da heller ikke komme til Orde for Hyssen og Hujen. Samtidig traadte Vælgerne sammen i Théâtre-Français*); rigtignok var de for uenige til at kunne tage nogen Beslutning.

Derimod blev Lepelletiersektionen (Boulevard des Italiens) Midtpunkt for en Sammenstimlen af større Omfang, og den kunde give Anledning til værre Ting, thi Konventskomiteerne mærkede godt, hvorledes det gærede over hele Byen. De havde alt for mange Medlemmer til selv at kunne lede Kampen mod et Oprør; der udnævntes da en udøvende Kommission paa fem Medlemmer, hvori man optog Barras, som siden Thermidor havde slæbt med en lang Sabel og havde faaet Ry som en drabelig Krigskarl. Denne Generalstab behøvede paalidelige Tropper. »Det bedste, man kunde gøre for at bekæmpe saadanne Modstandere«, skriver Barras, »var at sætte deres naturlige Fjender op imod dem, de Patrioter, der var bleven fængslede som Følge af Thermidorreaktionen«. Det blev en fæl Flok Individer, man saa' strømme til efter Kommissionens Opfordring, Resterne af de gamle Revolutionskomiteer og Septembermordere, »Guillotinegribbe«, Prairialoprørere, der var satte i Frihed, henved 1500 Slagsbrødre i alt. »Vi gav dem Navnet den hellige Skare«, siger Barras.

Det var ingen heldig Forholdsregel; den opirrede de anstændige Borgere og blev derved til Glæde for Royalisterne. Tidlig paa Dagen den 12te lod Lepelletiersektionen kundgøre ved Tromme, at »Blodhundene« havde faaet Vaaben, og at alle gode Borgere paa deres Side maatte væbne sig for at hindre Myrderier og ile til deres Sektioner. Øjeblikkelig lod Kornhalsektionen Kvarterets Terrorister gribe og sætte i Fængsel, og de andre Sektioner greb til Vaaben for at kunne bistaa den første Sektion, mod hvilken Angrebet rettedes.

Det blev mod Lepelletiersektionen. Femmandskommissionen havde besluttet at kvæle Opstanden i dens Udspring dér og havde overdraget Hvervet til General Menou. Menou hørte til de moderate; han var bleven frastødt ved at se »den Hob Forbrydere og Mordere, organiserede som *Patrioter fra 89*«, som

*) den Gang paa det nuværende Odéons Plads i Bydelen Syd for Floden.

man vilde give ham med. Angrebskolonnerne mod Lepelletier rykkede kun slapt frem, og efter et meget vagt Tilsagn af *Vælgerne* om at gaa fra hverandre trak de sig tilbage.

Menou blev sat fra Kommandoen, men da General Verdière paa Femmandskommissionens Bud rykkede ud mod Lepelletier igen, var Stillingen bleven alvorligere. Ovenpaa Menous Tilbagetog var Paris kommen i Fyr og Flamme. En lille Sektionshær var bleven dannet — og havde besat Pont Neuf under Kommando af General Danican, der for kort siden havde hørt til »Patrioterne«. Man havde dannet en Oprørskomité, der ganske naturlig bestod af Royalister. Om Morgenen den 13de saa det ud til at staa slet for Konventet.

* * *

Barras blev som en selvfølgelig Ting udnævnt til Øverstkommanderende; fra den Dag af kalder han sig »General Barras«,

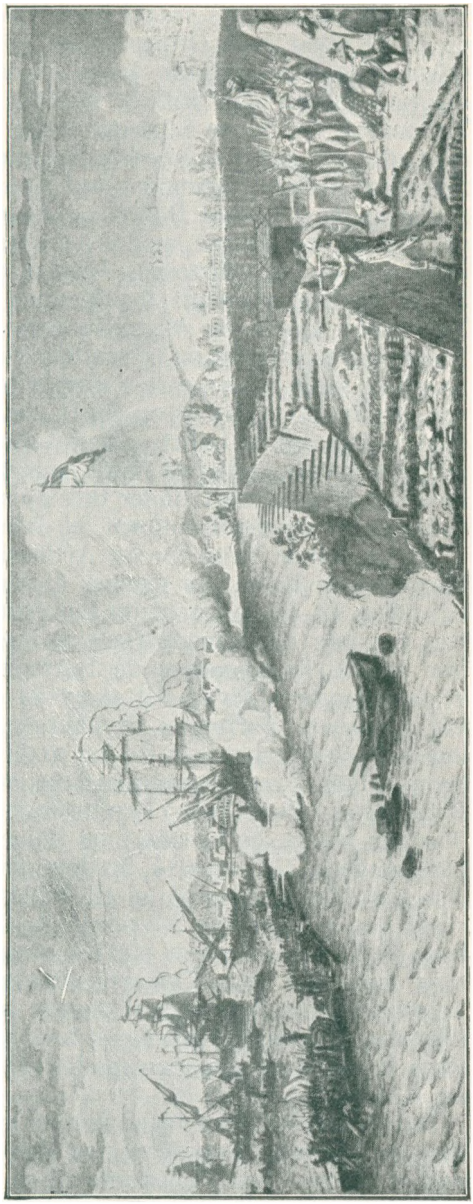

Bonapartes Belejring af Toulon.

men han duede ikke meget som Strateg. Han henvendte sig da til de jakobinske Officerer, der havde været i Unaade i de sidste Maaneder. Blandt denne »robespierre'ske« Generalstab, der paradoksalt nok stillede sig bag ved »Sejrherren« fra 9de Thermidor, fik denne Sejrherre snart Øje paa en gammel Kending; det var just den lille korsikanske Officer, der havde kommanderet under Dugommier ved Toulons Belejring, havde organiseret *de frygtløses Batteri* og mere end nogen anden hjulpet Fréron og Barras med at erobre Byen tilbage fra Englænderne og Royalisterne. Uagtet denne lille Buona-Parte (dette er Stavemaaden for Navnet i alle Rapporter) siden Thermidor havde en Mistanke over sig for stadig at hylde Robespierre-systemet og i Fructidor var bleven afskediget, fordi han ikke vilde overtage en Infanteribrigade i Vestarmeen (han var Artillerist med Liv og Sjæl), havde han dog været noget betænkelig ved at slutte sig til de nuværende Magthavere. Alligevel havde han givet Møde, som han den Gang gik og stod, med det blege Ansigt under den pjuskede Paryk og i sin luvslidte Brigadegeneralsuniform, en lidet imponerende Skikkelse.

Barras havde Brug for en Artillerist. Han gav ikke Korsikaneren den Rang, der nævnes i senere historiske Værker paa Grundlag af, hvad Napoleon har fortalt paa St. Helena, men han tog den afskedigede General i sin umiddelbare Tjeneste: han skulde kommandere de Batterier, som »General« Barras vilde organisere. Hvad det skortede disse Batterier mest paa, var Kanoner. Fyrretyve Stykker befandt sig ude i Sablonslejren og var meget udsatte for at blive bortførte af Sektionspartiet, ifald Konventsstyrken ikke snarest fik fat i dem. Efter Bonapartes Raad var Foretagendet bleven overdraget til Joachim Murat, en Vovehals og tillige en af Hærens mest jakobinsksindede Officerer. I Spidsen for en Jægereskadron var Joachim Murat sprængt ud til Sablons, hvor han allerede var stødt paa en Kolonne Sektionsfolk; den havde han drevet tilbage, havde bemægtiget sig Kanonerne og var inde i Tuilerierne med dem igen Klokken seks om Morgenen efter et nyt voldsomt Ridt. Utvivlsomt kunde hverken den lille General eller den glimrende Kavallerist ane, at de ved at skaffe Barras disse Kanoner til Kampen mod Royalisterne erobrede sig hver en Krone.

Barras havde ogsaa faaet Forstærkninger fra Omegnen, men det var navnlig Kanonerne fra Sablons, der gjorde ham det muligt at omdanne Tuilerierne til en uindtagelig Fæstning. To

Timer i Forvejen havde en lille Styrke kunnet være i Stand til at lægge sig om Slottet; men det regnede, og naar »de ordentlige Folk« giver sig af med at organisere et Oprør, gør de det som »ordentlige Folk«, der nok vil lade sig slaa ihjel, men ikke kan fordrage at blive vaade.

Danican havde da ikke rørt sig fra sin Stilling paa Pont-Neuf. Da Regnen var holdt op, førte han sin »Hær« mod Tuilerierne. Snart efter var Saint-Honorégade fuld af Sektionsfolk; de satte sig fast ved Saint-Roch Kirken og lavede sig til at rykke ned om Slottet. Danican sendte Parlamentærer, der skulde nøjes med at kræve Afvæbning af de frygtelige Banditter, man havde givet Vaaben Dagen i Forvejen.

Man tog intet Hensyn til disse Parlamentærer, men Konventet maa dog have regnet et Angreb for nær forestaaende, siden hvert Medlem fik udleveret en Bøsse og Patroner. Pludselig Klokken halv fem om Eftermiddagen hørte de deputerede Drønet af en voldsom Kanonade. Det var Bonaparte, der skred ind i Historien.

* * *

Kampen var kommen i Gang, vistnok ved at der blev skudt paa Sektionsfolkene fra et af Husene. De havde sendt en Salve til Svar, og Soldaterne havde nu hoppet af Glæde i Rækkerne, skrev Creuze-Latouche, »som var de til Bryllupsfest«.

Skulde man holde sig til Bonapartes egen Fremstilling, maatte man sige, at han lagde det afgørende Lod i Vægtskaalen ved at rette sine berømte Kanoner mod Saint-Roch. Dette var aabenbart ogsaa en vigtig Episode, dog ikke saa vigtig, som det i Regelen fremstilles i vore Lærebøger. Konventets Rapporter gør ikke noget stort Nummer af denne Kanonade, og det er heller ikke let at forstaa, hvorledes Bonaparte skulde have kunnet beherske Pladsen foran Saint-Roch med sit Skyts, saaledes som de lokale Forhold er. Men det synes dog ogsaa, at de nyeste Historikere, der har villet nedsætte den vordende Kejsers Rolle, paa deres Side har tillagt hans Indgriben for ringe Betydning. Kanonerne »fejede« ikke Pladsen; men de jog Skræk i mange Modstandere — hvad der sandt at sige ikke skulde saa meget til. Danican og hans Folk opgav Saint-Roch-Stillingen og trak sig tilbage til Lepelletiersektionen for at drøfte Betimeligheden af et nyt Angreb.

Det blev foretaget ad venstre Flodbred, men faldt ikke bedre ud. Kolonnen, der forsøgte at angribe Pont Royal ved at rykke

frem ad Quai de Voltaire, blev drevet tilbage af Verdière med Kanonskud og tog ved den tredie Salve Flugten ned ad Beaunegade. Endelig ryddede Barras Richelieugade med et Bajonetangreb, og Klokken ti om Aftenen var det hele forbi.

Der stod endnu tilbage at tvinge Sektionerne. General Berruyer rettede Angrebet mod Lepelletiersektionen, og Klokken ni næste Dag rykkede Barras derind uden at møde Modstand. Ved Middagstid var Paris helt i Militærets Magt, og Opstanden var kvalt.

* * *

Konventet var maadeholdende i sin Triumf. Med den ringe Tillid, det nærede til at have Retten paa sin Side, var det mere bange for sine Forbundsfæller fra den foregaaende Dag, de herlige »Patrioter«, end for de betvungne Royalister. Det ønskede ikke, at Underkuelsen af Sektionerne skulde blive Udgangspunkt for en terroristisk Reaktion. Der oprettedes den 15de tre Krigsretter, som dømte nogle af Lederne; men en hel Del af dem gav man Lov at forlade Paris; det var saaledes Tilfældet med Castellane, og da Skildvagten ved Barrieren raabte »Hvem der!«, svarede han smilende: »*Castellane, contumax*«*). Kun Theâtre Français' Sektionens Formand og en af Førerne for Sektionshæren, en tilbagevendt Emigrant, Lafond, blev henrettede. Og paa den anden Side aftakkede man lempeligt »Patrioterne fra 89«.

En eneste Mand fik pludselig en Position. Den 17de havde Barras forestillet Konventet de Officerer, der var kommen ham til Hjælp om Formiddagen den 14de, og havde nævnt dem hver ved Navn under Bifaldsudbrud fra Forsamlingen. Fréron, der paa den Tid stod højt i Gunst hos den smukke Paulette Bonaparte, vilde have den Mand frem i første Række, som han regnede for sin tilkommende Svoger; han fremhævede da »Buona-Partes« Rolle stærkt: det var ham, der havde »ramt Royalismens Uhyre med sit Lyn«. Barras, der mente, at den lille General med den fordringsløse Fremtræden kunde blive hans Redskab, modsagde ikke denne Lovtale. Han udvirkede eller tillod, at Korsikaneren fik Titel af Næstkommanderende over Indenrigshæren, hvis Øverstkommanderende han foreløbig selv vedblev at være; men nogle Dage efter traadte han

*) »ubøjelig«, »genstridig«, i juridisk Sprog en Person, der med Vidende og Vilje undlader at efterkomme en Stævning.

tilbage til Fordel for sin lille Protegé. Denne havde truffet store militære Foranstaltninger for at skærme Konventet i dets sidste Dage.

»Bonaparte, hvad Fanden, er det den Fyr?« sagde Folk. Snart skulde Kanonerne fra Italien give dem fuld Besked.

* * *

Tallien og hans Venner havde gerne set, at Konventet udnyttede »Sejren« til at forkaste de reaktionære Valg og blive siddende fuldtalligt uden andre Formaliteter. Det vilde Konventet dog ikke. Det vilde lade sig nøje med, at det yderliggaaende reaktionære Parti lammedes i Øjeblikket af den sejrrige Antiroyalismes Overvægt. De Medlemmer, der havde vist sig lovlig velstemte mod Sektionsfolkene, Lanjuinais, Boissy og flere, syntes for Tiden at have mistet deres Magt. Med Støtte af Tropperne kunde Kongemorder-oligarkiet nu gøre sin Vilje gældende over de nye Raad; det blev i Stand til at gøre fem af sine egne til Direktører. Hvorfor da forlange mere?

Forsamlingen var i Virkeligheden træt. »Fire Aar med Mordernes Dolke over vore Hoveder har udtømt vore legemlige og aandelige Kræfter«, skriver Bjærgmedlemmet Dubreuille. »Det er paa Tide, vi rømmer Pladsen«, indrømmede den frygtelige Merlin fra Thionville træt, og var selv han træt, hvorledes stod det da med de svage? Ved at se den slappe Forfatning, de var i, havde Morris allerede den 29de August skrevet: »*Jeg er vedblivende overbevist om, at de vil komme under en enkelt Despots Herredømme*«. Og sælsomt nok, dette Konvent, der havde sendt Ludvig XVI, Danton og Robespierre til Skafottet, hjalp netop ved sit sidste Foretagende Napoleon Bonaparte, den vordende Despot, paa Gled.

Under dette var dets Dødsstund kommen. Det var bleven en Genstand for alles Uvilje og Foragt. Nøden i Forstæderne var saa stor, at Roux den 2den Brumaire, to Dage før Opløsningen, foreslog Forsamlingen at genindføre Maximumloven. Ved det næstsidste Møde, den 3die, havde dette Forslag fremkaldt en afsluttende Drøftelse, under hvilken man havde slynget saadanne Sandheder i Ansigtet paa hverandre, at Vallée udbrød: »Skal vi her paa dette Sted berede Kontrarevolutionen?« Dette var ikke Forsamlingens Ønske; under dens sidste Møde i Tuilerierne, den 4de Brumaire, forkyndte den vel en almindelig Amnesti, men undtog med det samme de skyldige

fra Vendémiaire, de edsnægtende Præster og Emigranterne. Men den bestemte, at Revolutionspladsen, der for ikke længe siden flød med Blod, skulde hedde *Concordepladsen**). Skafottet var nu virkelig borte; i Pladsens Midte stod nu kun tilbage den Frihedsstatue af Gips, som Manon Roland havde talt de tragiske Ord til; men det bemærkedes i Bladene (der dog ikke drog noget Varsel deraf), at »Friheden« skallede af og slog Revner.

* * *

En deputeret uden særligt Navn, Genissieu, havde Forsædet ved dette sidste Møde. Da Dagsordenen var udtømt med dette sidste Dekret, rejste han sig for at slutte Samlingen.

Der maatte i dette afsluttende Øjeblik falde et vist højtideligt Skær over den enestaaende Bane, Forsamlingen havde gennemløbet. Omgivet af uhørte Farer havde den haft et Aarhundredes Oplevelser indenfor et Tidsrum af tre Aar, havde proklameret Republiken i Ludvig XIV's Frankrig og havde i Frihedens Navn organiseret det frygteligste Tyranni, noget Land havde været udsat for; den havde sendt en Konge paa Skafottet og dannet Hære, der havde drevet Europa tilbage; den havde med sine Dekreter givet Grundlag for hint Rædselsherredømme, der havde ryddet blodigt op i dens egne Rækker; den havde neddæmpet Borgerkrigen og under tragiske Omskiftelser ført Frankrig ud mod sine naturlige Grænser; den havde vedtaget to Forfatninger, forjaget Gud fra Templet og atter kaldt ham til Live under et nyt Navn i Sansculotteskikkelse, havde skilt Kirken fra Staten, opstillet alle mulige Problemer og lige til sin Død slaaet »Faktionerne« ned. Det vilde være uretfærdigt ikke at minde om (hvad jeg gerne var kommen nøjere ind paa her)**), at den ved Loven af 3die Brumaire (dens politiske Testamente) havde faaet sat det store Spørgsmaal om Statsundervisning paa Dagsordenen i Ihukommelse af et Ord af dens mest fremragende Medlem og berømteste Offer†), at »næst efter Brød er Folkets første Behov Oplysning«, og saa fast havde den været i denne Overbevisning, at den under de utallige Farer, der truede den og lagde Beslag paa

---

*) *Concorde*, Enighed.

**) I det følgende Bind om Konsulatet og Kejserdømmet skal jeg ved Behandlingen af det nye Frankrigs Institutioner vende tilbage til Konventets, saa vel som til Grundlovsforsamlingens Lovgiverarbejde. (Forf.'s Anmærkning).

†) Danton.

dens Opmærksomhed, dog havde grundet *écoles centrales*, de senere *Lycées* (Statsgymnasier) den 7de Ventôse Aar III, havde grundet *École Polytechnique* den 7de Verdémiaire Aar III, havde grundet *École normale* (Statsseminariet) den 30te Oktober 1793, havde omorganiseret Naturhistorisk Musæum og *Collège de France*, organiseret *Conservatoire des arts et métiers* (Industrimusæet) og endelig taget fat paa »hint store og majestætiske Værk«, som Daunou sagde, Oprettelsen af *Institut de France*. Den havde paa denne Vis ødelagt og bygget op, bredt Rædsel og skaffet Fred og havde i nogles Øjne naaet et Højdemaal af Forbrydelse, i andres et Højdemaal af Dyd.

Men saa lavt stod den i Agtelse paa det sidste, at det syntes, som om dens Formand ikke turde fremhæve dens Fortjenester.

»Jeg erklærer Mødet for hævet. Enighed, Venskab, Sammenhold mellem alle Franskmænd bør være Midlet til *at frelse Republiken!*« Forbavset raabte Thibaudeau: »Erklær dog, at Konventet har fyldestgjort sit Hverv«. Saa tog Genissieu sig sammen: »*Nationalkonventet erklærer, at dets Hverv er fyldestgjort og dets Samling sluttet*«. Fra alle Sider lød nu Raabet: »Republiken leve!«

Det var den 4de Brumaire Aar IV Klokken halv 3. »Hvad Time har vi paa Dagen?« spurgte en deputeret, der vilde have de nøjeste Omstændigheder slaaet fast. En Stemme raabte til Svar: »*Retfærdighedens Time*«. Den Stund var det lidt forhastet at forkynde. Kan vi sige, at den er oprundet den Dag i Dag?

FJERDE DEL

DIREKTORIET

Barras.

NIOGTREDIVTE KAPITEL

Direktoriet og Landet.

Direktoriets første Møde. Raadene. »De fem Majestæter«. Barras. Carnot. Reubell. La Revellière-Lépeaux. Partierne lige overfor hinanden. Babeuf og hans »socialradikale«. Royalisterne. »Nationens Parti«. Direktoriets Politik. Den militaristiske Fare. Den »klerikale« Fare. Statskassen tom. Landets Demoralisation: man er nu blot i Stand til at hade. »Den almindelige Dorskhed«.

Den 13de Brumaire Aar IV (3. November 1795) bevægede et mærkeligt Optog sig gennem Paris' Gader fra Tuilerierne til Luxembourg: to Drosker, hundrede Infanterister og halvandethundrede Dragoner i saa mangelfuld Udrustning, at de fleste sad til Hest uden Støvler paa Benene; i Vognene saas fire Mænd, af hvilke Mængden ikke kendte de tre, medens den fjerde, Barras, den eneste almenkendte tiltrak sig Opmærksomheden ved en stor Sabel, han holdt ret oprejst mellem sine Ben, Sablen fra Vendémiaire. Der manglede en af »de fem Majestæter«, som de allerede kaldtes i Spot. Sieyès havde afslaaet Stil-

lingen; den nye Regering haltede. Thi det var Frankrigs Regering, som troppede op her.

De naaede Luxembourg, hvor Forfatningen gav dem Sæde. Der var kun en Portner til at modtage dem. Siden Greven af Provences Bortrejse havde Slottet staaet øde og forsømt, og dets Indbo var forsvundet paa mystisk Vis. De store forgyldte Sale, hvor Kulden herskede, var sande Ørkener. De fire gik rundt paa Lykke og Fromme; i det første Værelse, hvor der fandtes et Bord og en Kamin, slog de sig ned. Bordet, hvis ene Ben havde slaaet sig af Fugtighed, haltede — ligesom Regeringen. Portneren laante dem fire Stole med Halmsæder og skaffede Ved. En af dem havde taget et Hefte Brevpapir med fra Tuilerierne. Det ufuldstændige Direktorium tog da Plads ved det vaklende Bord og protokollerede sin Tiltrædelse paa tarveligt Papir.

De var bleven valgte Dagen i Forvejen af de tvende Raad, der selv havde konstitueret sig den 5te.

Nationens nye Repræsentanter — den Trediedel, som virkelig var valgt — var Liberale af en lidt forsagt Art. Mænd som General Mathieu Dumas, Advokat Tronson-Ducoudray, Økonomen Dupont fra Nemours, Filosoffen Royer-Collard, den forhenværende Diplomat Barbé-Marbois, de provencalske Jurister Portalis og Siméon, det forhenværende Medlem af den lovgivende Forsamling Pastoret, var ganske vist kommen bort fra Ni og firs' skønne Begejstring; men deres Sindighed gjorde dem ogsaa utilbøjelige til noget som helst Vovestykke. Af dem, siger Thibaudeau, »havde Republiken intet at frygte«. De var, efter hvad Marbois sagde, »Nationens Parti«.

Men just dette udsatte dem for en næsten hadsk Mistro fra de fleste fordums Konventsmedlemmers Side. De regeringsvante gamle regnede disse nytilkomne, der ikke havde nogen Fortid at slæbe paa, for »Usurpatorer«, for atter at anføre Marbois. Den Republik, disse nye deputerede ønskede, var da i Virkeligheden ogsaa en Republik, der udstødte Sektererne, Svindlerne og Forbryderne, saa en Tallien havde god Grund til at skælve.

»Kongemorder«-faktionen havde formaaet at faa fem af sine egne valgt til Direktører: Barras, Reubell, Sieyès, Letourneur og La Revellière: Kongemordet var saaledes stadig Garantimærket for den »gode Republikaner«. Der rummedes allerede en Spire til Konflikt i disse Udnævnelser, som næsten maatte regnes for et Statskup overfor Vælgerne, der i 73 Departementer

havde hyldet en Daunou og den moderat-reaktionære Politik.

Sieyès, der saa denne Konflikt dukke op, var knebet ud; han skulde ikke have noget af »*at tørre en raa Lejlighed ud*« (som det virkelig blev udtrykt). Først nogle Dage efter erstattede man ham med Carnot — ogsaa en »Kongemorder«, men en, som den nyvalgte Trediedel regnede for *et afsvalet Hoved*. Naar man læser den officielle Protokollering af Tiltrædelsen, faar man Indtryk af, at de andre allerede saa paa deres nye Kollega som en fremmed og mistænkelig.

* * *

Paa denne sidst valgte nær var den nye Regering ikke egnet til at hæve Republikens Anseelse. *Pentarkerne**) var Folk med ringe Agtelse og Yndest.

Mest almenkendt var Barras, men hans Berømthed var af en uheldig Art. Vicomte Paul de Barras var en Levemand fra det gamle Regimentes Dage, der havde baaret Kaarden i Kongens Tjeneste og var beslægtet med hele Provences Adel fra Castellane- til Brancashuset. Han var ogsaa beslægtet med Marquis de Sade, hvad han selv et Sted indrømmer med et underfundigt Smil; pragt- og nydelseslysten var han og vanvittig ødsel, dertil en Ynder af raffinerede Udskejelser, som stundom fik en grusom og oftere en smudsig Karakter. Men kunde han end selv lade sig rive blindt med af sine Lidenskaber, forstod han ogsaa at udnytte dem, han vakte hos andre, og vi skal faa at se, hvorledes han kynisk fik anbragt sine Favoriter i Alkover af strategisk Vigtighed for hans Felttogsplan, Joséphine i Bonapartes, Therezia i Ouvrards. Sin enestaaende moralske Fordærvelse udfoldede han med samme Færdighed i Politik, i Kærlighed og i Forretningsanliggender. Som den Ødeland han var, tragtede han efter Magten af Hensyn til, hvad den kunde indbringe. Hans samtidige afmaler ham med de værste Farver — dog værre fremtræder han i sine egne Memoirer, hvor hans Sjæls Raadenskab kommer klart for Dagen. »En Fribytter« kaldte man ham i 1795.

Politiske Principper har han ikke. »Den Dag i Morgen vilde han smide Republiken ud ad Vinduet«, skriver en fremmed Gesandt senere, »hvis den ikke afholdt Omkostningerne ved hans Hunde, hans Heste, hans Maitresser, hans Bord og hans Spil«.

---

*) Femmandsraadet.

Der er dog et yderligere Motiv, ikke et Princip, men en Angst, Angsten for Galgen. Saalænge han ikke har modtaget et Tilgivelsesbrev fra Ludvig XVI's Broder — et, som han vil anmode om og maaske ogsaa faa, men som helst tillige skulde være et tykt Pengebrev — agter han at staa Last og Brast med sine Fæller i Kongemordet. Denne bedærvede Adelsmand koketterer forøvrigt til en vis Grad med, naar han holder sin Morgenaudiens (thi »han giver Fyrsten«, som Fouché siger) at modtage Anarkister og Terrorister. I hans Hus finder man baade »røde Hæle«*) og røde Huer.

Skæbnens Ironi bragte denne lave Vellystning Side om Side med den strenge Carnot. Der er en gennemført Modsætning i Ydre mellem den smidige, elegante Barras og hans stive, magre Kollega, og moralsk set er den endnu mere paafaldende. Carnot var den samvittighedsfulde Familiefader, den videnskabeligt arbejdende Officer, »*Ingenieuren i Politik saa fuldt som i Krig*«, som Sorel fint karakteriserer ham, en værdig, selvtilfreds, moralsk, noget haard Person, der var let at bringe i Harnisk, helstøbt i et og alt. Ogsaa han ønskede Magten, men det var for at komme til at styre og ordne alting; iøvrigt var han *let at føre bag Lyset*, som Napoleon senere sagde om ham. Dette opdagede Barras hurtigt og fik ogsaa sin besværlige Medbejler viklet ind i sit Rænkespind.

Som »Sejrens Organisator« var han gaaet fri af Thermidorreaktionen og af den Upopularitet, der ramte hans Kolleger. Fjorten Departementer havde valgt ham til Repræsentant. Vejen fra Konventet til Direktoriet var i øvrigt bleven en Art Damaskusvej for ham. Han var vedbleven at være Republikaner og var desuden overbevist om, som det skrives, at Kongemordet »aldrig kunde vente Tilgivelse«; men paa den anden Side gjorde hans retlinede, mod alt Anarki uforsonlige Tænkemaade ham ilde stemt mod Terrorismens sejlivede Repræsentanter og mod de udsvævende Herrer paa Luxembourg.

Reubell er, ganske modsat, stadig den vaskeægte Jakobiner. Denne evig selvsikre Alsace-advokat med det svære, røde Ansigt og de brede Skuldre, er en af hine frygtelige Advokater, der tog Revolutionen som en Proces, de skulde vinde mod hele Verden og trods hele Verden. Endnu større paa det er han bleven ved navnlig i det sidste Aar at hovmesterere Europa fra sit Sæde i Velfærdskomiteen; han saarer sine Kolleger La Re-

*) Adelsjunkere.

vellière og Barras, men sætter ogsaa dem i Skræk. Voldsomt skal det gaa til: i Prairial Aar IV udbryder han, at »de kontrarevolutionære deputerede skulde stikkes i en Sæk og druknes«. Det værste var, at han havde Ry for at være uredelig. Sieyès sagde ondskabsfuldt: »Reubells Sundhedstilstand kræver, at han tager oftere til sig end de fleste«.

Den ubetydelige Letourneur var ogsaa Ingenieurofficer og fulgte troligt Carnot, »hvem han regnede for ufejlbar«. Da paa den anden Side Reubell og Barras var saa temmelig enige om, at man nødvendigvis, i det mindste foreløbig, maatte styre ved Hjælp af Jakobinerne, ventede man, at La Revellière skulde gøre Udslaget mellem de tvende Grupper. Han havde hørt til Girondinerne og var nær bleven sendt for Revolutionsdomstolen, men reddedes, fordi en Stemme oppe fra Bjerget raabte: »Lad os ikke spilde Domstolens Tid med den Lus.« Proskriberet havde han dog været under Rædselsherredømmet, saa det maatte synes rimeligt, at han nu paa Luxembourg vilde staa dem imod, der havde villet udlevere ham til Samson. En saadan Opfattelse røbede imidlertid ringe Forstaaelse af Politik; dér regner man ikke med den Sne, der faldt ifjor.

Sagen var, at han fuldstændig beherskedes af et uslukkeligt Præstehad. Han var religiøst anlagt, men havde saa at sige Stof i sig til en Modpave. Med sit i det mindste udadtil moralske Præg og sin Puritanerforargelse over Barras' Vandel vilde han være bleven en Fjende af denne »fordærvede«, dersom han ikke havde været i Bund og Grund besat af sin fikse Idé. Hans eneste Drøm — Grundlæggelsen af en *naturlig Religion* — og de hadefulde Følelser, som gav den Næring, var den svage Side, hvorfra han kunde tages. Var Carnot i de sidste Maaneder tryllebunden af Frygt for det røde Spøgelse og Reubell af Frygt for det hvide, kunde La Revellière paa sin Side intet andet i Verden se end det sorte. I Carnots Memoirer spøges der med denne hans Tænkemaade ikke mindre end i Barras'. Naturen havde behandlet ham meget stifmoderligt; han var pukkelrygget, havde et alt for kraftigt udviklet, langhaaret Hovede og alt for tynde Ben, lignede, som en samtidig siger, »en Prop, sat paa to Naale«. Forkrøblet af Aand som af Legeme, bliver han en Kastebold for sine Kolleger, der først faar ham med til Fructidorkupet, hvor han ikke saa meget vil ramme Ludvig XVIII som Pius VI, og senere uden Omstændigheder skubber ham til Side i Prairial Aar VI.

Da disse fem Mænd første Gang viste sig i hele deres Atlaskes

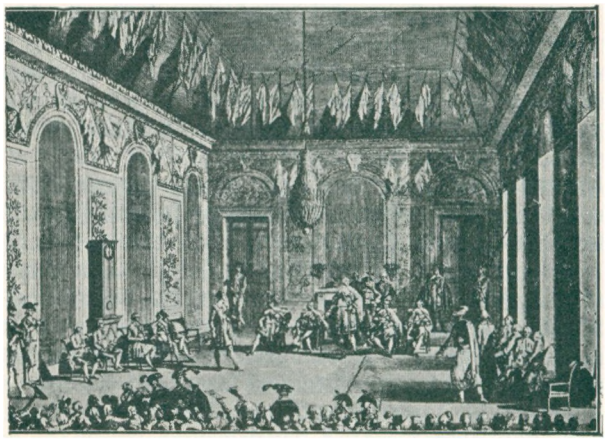

Offentlig Møde i Direktoriet.

Stads, med »Frans den Første Kappe«, fjerprydet Purpurhat, Kniplinger, Skærf, Pragtsværd, Silkestrømper og Sløjfesko, var der stor Fryd. Mere end en Gang ser man bort fra denne Regerings elendige Sider, blot den lægger sine underholdende for Dagen. »*Luxembourg-Maskeraden*« blev straks et gængs Ord.

* * *

Det værste var, at Forholdene krævede et overlegent Geni. Man kan henvise til det ynkelige Billede, La Revellière selv tegner af Landet i Brumaire Aar IV. Hovedindtrykket er, at alt er i Forfald, fra de opkørte Landeveje til de omstyrtede Husarner, fra de øde Hospitaler til de skøre Hoveder, fra den tomme Statskasse til de fordærvede Hjerter. Alle Udlændinge, der vover sig ind i Frankrig, gør de samme Iagttagelser. Den forfærdeligste Dom, der kan udtales over denne Regering, er, at det i de næste fire Aar ikke vil lykkes den at faa en eneste Ruin genrejst, hvorimod den selv skaber nye Ruiner.

Partierne lavede sig allerede til at sønderrive hverandre. Paa venstre Fløj har *Terroristerne* hævet Hovedet efter Vendémiaire. Faktionen, der i det sidste Aar af Had til Thermidorianerne har forbundet sig stærkt med Babeufs Venner, er paa denne Maade gaaet over til at blive, hvad Aulard kalder en Art *socialradikalt Parti*, der ganske naturlig navnlig virker for

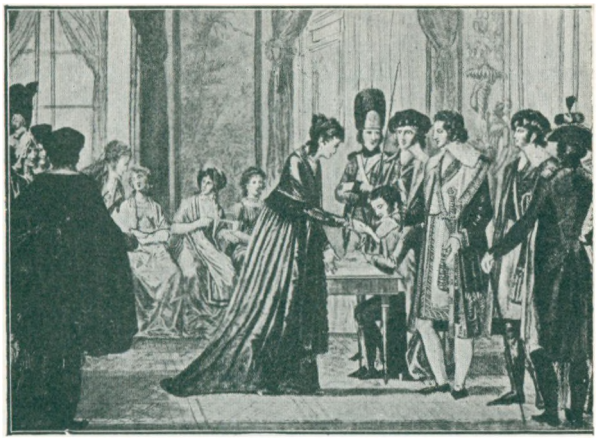

Audiens under Direktorietiden.

at bringe »Socialisterne« til Magten. Omend »Panthéon-klubben«, Partiets Hovedsæde, understøttes stærkt af en rig Jakobiner, Félix Lepelletier, prædiker Babeuf dog den sociale Revolution i den. Man drøfter en Plan til en fuldkommen Omvæltvæltning, der skal sikre »*den almene Lyksalighed*«, og den har allerede nok af Forfægtere. »Partiet vokser meget«, siger en Politioptegnelse fra 2 Nivôse; »navnlig slutter Arbejderne sig ivrigt til«. Men trods stærke Opfordringer fra Carnot vægrede Reubell og Barras sig en Tid lang ved at slaa ned paa disse farlige »Anarkister«.

De to »jakobinske« Direktører gjorde nemlig gældende, at Royalismen var ved at komme op igen. Til et virkelig organiseret Royalistparti sporedes der dog intet; »Fyrbøderne«*) og »Røverne«, der hjemsøger Syden, Vesten og Midtlandet kalder sig ganske vist Tilhængere af Kongen; men dette er blot et Skalkeskjul for deres Ugerninger.

Greven af Artois havde været paa Øen Yeu for at se Lejlighed til en ny »Quiberonnade«, men havde snart sat Kursen til England og ganske opgivet Vesten, og Hoche var nu i Færd med at bringe Ro til Veje dér. Den unge General var draget derhen for at »kurere Republikken for denne Kolik, man endnu aldrig havde forstaaet at behandle«, og var begyndt med en

*) *chauffeurs*. De pinte deres Ofre ved at tænde Ild under deres Fødder.

radikal Operation, idet Stoflet og Charette var bleven skudt, Februar og Marts 1795; men efter at have faaet Ende paa Krigen udstedte han »Vendée's nantiske Edikt«, tillod Genindførelsen af Gudstjenesten og lagde Balsam paa de dybeste Saar. Nu havde det store Flertal af Royalister baade ude i Landet og i Paris ladet deres Forhaabninger bero til en fjærnere Fremtid, ja mange opgav dem helt. Overmaade mange, skrives der, »sukker efter Ro og *vil byde den Velkommen, hvorfra den end kommer*«, (dette er dem, der senere slutter sig til Bonaparte); andre har endog »vænnet sig til at leve under Direktoriestyret og sætter kun deres Haab til nye Valg«.

Men af disse Fragmenter danner der sig et Parti, som man kalder *Reaktionens*, skønt det snarere blot er *Restaurationens*. Uden at ville ofre det væsentlige vundne fra 1789 ønsker dette Parti at genopføre de Ruiner, Landet siden den Tid er bleven oversaaet med, at gøre det af lidt efter lidt med »den revolutionære Lovbog«, at genoprette den gamle Gudsdyrkelse, mildne noget paa Emigrationslovene, bringe Orden i Finanserne og faa »Jakobineriets« Venner ud af Regeringen. Partiet stiller sig afgjort paa konstitutionel og liberal Grund. Det er imidlertid dette Parti, som frygtes og hades af Direktoriets »Venstre« og af mange af den herskende Kongemorderkreds — fordi den ved, at det er opsat paa at drive den fra Magten.

* * *

Staar der et eget Direktorieparti overfor alle disse Partier, yderste Venstre, Højre og Centrum? Nej, ikke en Gang paa et saadant politisk Omraade formaar Direktoriet at bygge noget op; et Parti faar det aldrig. Hvad man kalder »Direktoriepartiet«, faar kun Skikkelse af en Klike, en Forretningssammenslutning til fælles Bedste. Dets Teori er bleven formuleret af B. Constant: »*Sikkerheden og Roen er noget, alle bør have Del i; men at nyde og fornøje sig tilkommer kun Republikens Mænd*«. Det bliver, naar alt kommer til alt, stadig det samme Billede, der fremstiller sig for os: en Generalstab af Kongemordere i Spidsen for en lille Hær af kompromitterede. Man høre f. Eks., hvilken Betingelse Treilhard nævner for Mathieu Dumas, for at denne kan blive taget for fulde som »god Republikaner«. »*Gaa op paa Talerstolen og erklær, at De vilde have stemt for Ludvig XVI's Død, hvis De havde været Medlem af Konventet*«. Her røbes Partiets altbeherskende Tanke. Uden Program og

En Deputeret, en af de Femhundrede.

uden Leder gaar det fra hinanden og sammen igen, aldeles som ydre Hændelser og forskellige Skræmmebilleder paavirker det. Megen Styrke kan det ikke give en Regering, som søger Støtte hos det, men som angribes hver Dag af 70 Blade af alle Afskygninger.

Til et saadant Parti svarer et Direktorium godt, der selv aldrig nogensinde faar et Program. Dets Stræben bliver ikke at søge Tilslutning fra Borgerne, enten de saa staar til Højre eller til Venstre, men at sætte Skræk i dem ved at slaa ned paa dem. I Barrras' Øjne er Nationen som »*delt i to Hære*«, en Regeringsopfattelse, der i sin Afskyelighed rummer Direktoriets hele Metode. Det opfatter sig som »belejret«; fra sin Fæstning med de ødelagte Værker gør det Udfald snart mod en Hær, snart mod en anden. Ingensinde har en Regering været mere

overbevist om, at den som Mindretalsregering bør »sætte Landet i Gang«. Under Valgene overdrages det Kommissærer at »*give Vælgerne Vejledning*«; til Hjælp er der hemmelige Fond, for hvis Fordeling Barras har efterladt os en kynisk Redegørelse. Dømmer en Ret »Fjenden« for mildt, bliver han, som vi skal se, ført for en anden Domstol. Merlin fra Douai, der længe er Sjælen i Regeringen, først som Minister, senere som Direktør udtrykker Principet i Ord, der er forfærdelige i deres Troskyldighed. »*Det er Statshensynet, der giver Reglerne for Retsplejen*«.

Vrider Landet Aaget af sig trods al Valgtryk og Bestikkelse og al Justitsens truende Vilkaarlighed, kasserer man blot Valgene; er de lovgivende Kamre ikke til Pas, rydder man op i dem med Vold. Og eftersom »*man vilde være fortabt, hvis man sluttede Fred*« (som Sieyès tilstaar), skal Krigen stadig holdes gaaende. Dette er Luxembourgs Maade at styre et Land, der allerede er lagt øde.

Ulykkeligvis evner Lovgivningsmyndigheden hverken at hjælpe paa Forfaldet eller staa Tyranniet imod; dertil er den store Mængde af de deputerede alt for lidet anset. Landet ser, hvor planløst og ufrugtbart de arbejder, og har sin Morskab eller sin Ærgrelse af det. Oven i Købet har de deputerede ved Overgangen fra Konventet sat deres Dagpenge op fra 18 til 36 Livres midt under den almindelige Nød, og Lovgivervirksomheden er sunket i Agtelse derved (hvad Levasseur fra Sarthe havde forudsagt). Da Assignaterne vedbliver at falde, finder de deputerede snart efter andre Udveje til at bringe deres Diæter paa det tørre. Og alt imedens »arbejder man paa at skaffe de fem Hundrede et pragtfuldt Mødested i Palais Bourbon«. Naar Folk gaar forbi Façaden her med dens Skulpturarbejder, giver de ondt af sig. Politirapporten fortæller, hvorledes en hungrig ung Mand klagende udbryder: »*Dic ut lapides istæ panes fiant*«*). Vi skal se, hvilken følgesvanger Ringeagt saadanne Forhold avler. Regering og Parlament synes lige uskikkede til at opbygge Ruinerne og redde Landet.

Og som et Modstykke dertil kan vi se, hvorledes Hærens Popularitet vokser, hvorledes hver og en af Førerne begynder at have sine Planer, sit Parti og sit Udkast til en Statsforfatning — fra Pichegru, der sælger Ludvig XVIII sin Indflydelse,

*) Sig at disse Stene skal blive Brød. (Mathæus IV, 3).

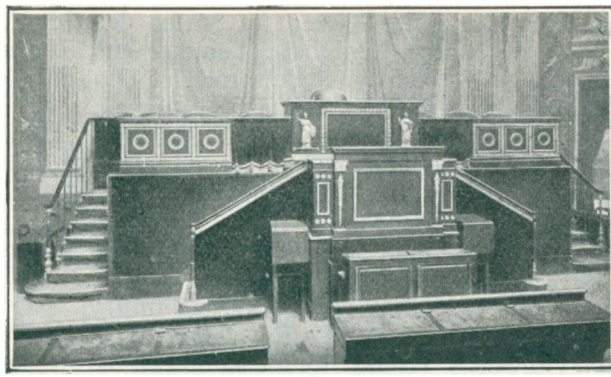

Talerstolen i De Femhundredes Raad.

til den loyale Hoche, der udvikler sine Tanker om en republikansk Reorganisation i nogle kuriøse Breve til General Chenin. Hæren er svanger med Monck'er og Cæsarer, og det lader til, at Soldaterne kan lade sig rive med, som de forargede Politirapporter viser. »*Bare de deputerede sad i en Skov, og man saa brændte den af*«, siger de menige, hvad der jo ikke lyder hyggeligt.

* * *

Paa denne Fare er Direktoriet imidlertid ikke fuldt opmærksom. Derimod foruroliger *den klerikale Fare* det i højeste Grad. »*Vor religiøse Revolution er slaaet os fejl*«, betror Clarke nogle Maaneder senere Bonaparte. »Folk er igen bleven romersk katolske, og vi kan maaske snart faa Brug for Paven selv til at skaffe os Støtte for Revolutionen hos Præsterne og dermed hos Landboerne, som nu paa ny beherskes af Præsterne«. Hoche har ud fra sine Vendée-erfaringer lignende Tanker.

Man kan nu ikke lukke Øjet for, hvad man har kaldt »*Katolicismens Genfødelse*«; det drejer sig dog ikke om en Genfødelse, men om et voldsomt Gennembrud af en levende Tro, der altfor længe har været trykket ned. Paa Landet havde man ikke holdt op at ønske »de gode Sognepræster« tilbage, selv om man ikke gav Ønsket Udtryk. *Den konstitutionelle Kirke*, der allerede ved sin Oprettelse kun repræsenterede et Mindretal, vedblev overhovedet kun at være noget, saalænge Staten stivede den af. En Grégoires rene Karakter og udholdende Stivsind kunde ikke redde den. Konventet har taget Livet af

den, den Gang det skilte Kirken fra Staten den 3die Ventôse Aar III. Katolicismens Genfødelse kommer ene Romerkirken til Gode. Hos Aulard kan vi finde samlet et Utal af Træk, der viser denne ganske uvilkaarlige Genrejsning. En Art religiøs Rus griber de før saa gudløse Overklasser, ikke mindre end Bønderne, der for kort siden syntes ligegyldige. Fra de ringeste Landsbyer, hvor den katolske Sognepræst med *Dekretet af 3die Ventôse* i Hænde atter tager sit Alter i Besiddelse, til Lycée'et, hvor La Harpe prædiker, »*har Forfølgelsen*«, som Protestanten Mallet skriver, »*kaldt Religionen til Live igen*«.

Denne »Genopvækkelse« gør et stærkt Indtryk paa Direktoriet — men fremfor alt paa La Revellière. For ham er det den forhadte »Papismes« Triumf, for de andre et Skridt hen imod Genoprettelsen af den frygtede Trone. Derfor har man paa Luxembourg bestemt sig til at udrydde »*de gejstlige Fordomme*« og, som en Politimand Aar IV skriver, ødelægge »*det Helvedes Præsteherredømme*«.

Forfølgelsen, som denne Hensigt medfører, faar vekslende Styrke og Form; snart er den voldsom, snart underfundig, undertiden er den ude i det komiske; hist er det en Sognepræst, man sætter i Fængsel, her er det en Kirkeklokke, man tager af Stolen. »*Det er Direktoriets alvorlige Agt at ødelægge Katolicismen*«, skriver Aulard. La Revellière tragter endog efter at give den en Afløser. Han begunstiger — endog ved Understøttelser af de hemmelige Fond — hin besynderlige idylliske *teofilantropiske Religion*, der under hans Opmuntring snart fylder Gudshusene med sine ceremonielle Paafund for Børn og barnlige Sjæle. Saa sætter man sig for at gennemtvinge Fejringen af Decadedagen, hvad der navnlig har en Talsmand i den senere Direktør François de Neufchâteau, der om fornødent selv paatager sig borgerlige og republikanske Vielser under Kirkernes Hvælvinger, (saa ringe Autoritet hans egen Holdning som Ægtemand end giver ham).

Disse »*borgerlige Fastelavnsløjer*«, som Grégoire udtrykker det, kan være ubehagelige for Katolikerne, men vinde nogen kan de ikke.

* * *

Direktoriet faar imidlertid andre Bekymringer. *Statskassen er tom;* Skatterne kommer ikke længer ind. Man maa da lave flere Assignater; i Aar IV laver man for 36 Milliarder 603 Millioner. Følgen bliver en Nedgang i den offentlige Kredit af

eventyrligt Omfang. Den Dag, Direktoriet tiltræder, er Louisdoren (24 Livres) 3400 Papirlivres værd, den 13de Brumaire 4000. Seks Maaneder efter skriver Charles de Constant, at den staar i 12000. Bønderne nægter at modtage Papiret med den Bemærkning: »Vi vilde tage imod det, naar vi bare kunde fodre Hestene med det«. Benjamin Constant skriver: »Assignaterne er ved at gaa fuldkommen Fanden i Vold«. Regeringen gør Børsen ansvarlig og lader den lukke af Dragoner. »Det er vist første Gang, man opholder Krediten med Kavalleri«, spøger en tilrejsende. Fire Aar igennem ser vi Regeringen sprælle om i det gyseligste finansielle Uføre.

Det bliver Almenheden, det gaar ud over. Alle og enhver mangler Penge. Nøden, der syntes at være naaet den yderste Grænse i Aar III, er endda vokset siden. Det kan være underholdende nu at blade i den Tids Regnskabsbøger og se de svimlende Levnedsmiddelpriser (Brødet 60 Livres Pundet, Bønner 1400 Livres Septier'en)*), men vore Fædre fandt det ikke underholdende, hvad halvhundrede fortvivlede Breve kan dokumentere. »Paa Gaderne ser man«, siger en Rapport, »mange elendige uden Sko, uden Klæder rage om i Skarndyngerne for at stille deres Sult«.

Ansigt til Ansigt med al denne Elendighed ser vi en følelsesløs Overklasse. »Alt det meget, der er sket«, siger *Gazette*'en 25 Brumaire Aar IV, »*har bragt Hjerterne til at visne*«. »Lovgivende Kamre, Direktorium«, udbryder Bladet, »det er mod Eder, at den ulykkelige, der træder den fugtige Jord med sin halvnøgne Fod, vender Blikket. Skaf allerførst Lindring for vore Lidelser, *men hjælp ogsaa paa vore Sæder*«.

Vi skal se (Kapitlet »Direktorietidens Samfund«), hvorledes Direktoriet bar sig ad med at »hjælpe paa Sæderne« i det Samfund, der har Luxembourg til Midtpunkt.

Frankrig er uden Moral og tillige uden Rygrad; det er den sidste Ejendommelighed ved dette Land i Forfald. Der er ingen offentlig Mening eller, rettere, kun en, som bestaar i Had. Man hader Direktørerne, og man hader de deputerede; man hader Terroristerne, og man hader Chouanerne; man hader de rige, og man hader Anarkisterne — man hader Revolutionen og Kontrarevolutionen.

Direktører og deputerede er (som en Overflod af Træk viser) i lige høj Grad udskregne, ringeagtede, haanede, hadede.

*) en Septier o. $1^1/_2$ Hektoliter.

Men overfor *de nye rige* slaar Hadet ud i lys Lue. »Hvad nytter det at have tilintetgjort Kongerne, Adelsmændene og Aristokraterne, naar de deputerede, Skatteforpagterne og Købmændene er kommen i Stedet!« Der skriges hadefuldt op; men der skriges hen i Vejret; naar Babeuf foreslaar en Socialrevolution eller naar »Kongens« Agenter priser de gode Følger af en Restauration, gør »Skraalhalsene« sig usynlige.

Thi træt er dette Folk fremfor alt. Intet gør længere Indtryk paa det — ikke en Gang Sejrene. Der deserteres efter en stor Maalestok. »Skulde vi lade os slaa ihjel for de Svinehunde, der bestjæler os og udsulter os!« Fred er, hvad man higer efter; det gør Bonaparte endnu populærere, at han slutter Freden i Campo-Formio, end at han baner Vej for den ved Rivolisejren. Det overvejende Indtryk er en fuldkommen Ligegyldighed for alt, for Ære som for Frihed.

»*Almindelig Dorskhed, almindelig Ligegyldighed*« er Omkvædet i alle Breve, alle Rapporter, alle Blade. Man evner ikke at holde Stand mod Direktoriets Tyranni, eller tilintetgøre det; saa afventer man da Befrieren. »*Saafremt der opstaar et virkeligt Geni*«, skriver en fremmed Diplomat, »*vil alt ligge for hans Fod*«.

Talrige Ruiner har Direktoriet forefundet ved sin Tiltrædelse og hjulpet med til at gøre værre; Statsmagten, Folkerepræsentationen, Kirkerne, Finanserne, Hjemmene, de enkeltes Samvittighed og Dømmekraft laa i Ruin. Men sørgeligst af alle Ruiner er Folkekarakterens Ruin.

Babeuf.

FYRRETYVENDE KAPITEL

Barras, Babeuf og Bonaparte.

Sept. 1795—Maj 1796.

Finansnøden; Tvangslaanet Aar IV; Grundejendomsanvisningerne. Pantheonklubben; man lader den »babouvistiske« Klub lukke af Bonaparte. Babeufs Arrestation. »De konstitutionelle Grænser«. Bonaparte og Direktoriet. Generalens Ægteskab. Bonaparte sendes til Italien.

Efter at Direktoriet havde udnævnt sine Ministre (den betydeligste var Merlin fra Douai, der, paradoksalt nok, havde faaet Retsplejen betroet), var det i stor Forlegenhed for at skaffe dem Midler til deres Embedsførelse; Forfatningen gav dem jo ikke Nøglen til Statskassen. Det klagede sin Nød i Tuilerierne, og efter at have gjort nogle Omstændigheder bevilligede Raadene 24 Millioner, ikke til Direktørerne (et Vidnesbyrd om en særdeles begrænset Tillid), men umiddelbart til Ministrene.

Da man nu altsaa skulde se Statskassen efter, opdagede man, at den var tom. *Men man havde Brug for 600 Millioner.* Hvor skulde man faa dem fra, naar Folkets Ydeevne var udtømt? Man vilde da tage sin Tilflugt til de store Formuer ved Hjælp af et *Tvangslaan med rent progressiv Karakter*, omfattende en Femtedel af de skattepligtige. For at dække over Uhyggen ved en saadan Finansoperation gav man sig Skær af at følge demokratiske Principer — ved at stemme i med demagogiske Deklamationer; i sit Forsvar for Skatten sagde Vernier ligefrem, at den var *rettet mod de rige.* Dette var seks Aar efter den Dag, da Mændene fra 1789 havde erklæret *Statsborgernes Lighed for Skatten* for en Grundlov i det nye Regimente. Men naar nu Dupont fra Nemours minder om dette Princip, stempler Vernier ham som »slet Republikaner«. Finansminister Faypoult, der ogsaa senere viste sig som en skrap Udpresser, priste denne »Retfærdighedshandling«. Menigmand glædede sig over, at man vilde aarelade »Millionærerne fra de seneste Aar«. Men Constant beklagede, at man »*skabte en privilegeret Kaste her til Lands*«. Hans interessante og overmaade forudseende Brev var værd at anføre i sin Helhed.

Raadene, der vidste, de ikke var synderlig populære, turde ikke forkaste Forslaget. Loven vedtoges den 17de Frimaire af de Femhundrede, den 19de af de Gamle. Ingen fremdrog et Udsagn af Buzot. »*Ulykken er, at naar man vil ombringe den rige, ombringer man den fattige*«.

Sandheden heraf blev, ikke mange Uger efter, paavist med forfærdelig Veltalenhed af selve Kendsgerningerne. »Vi betaler Laanet«, havde Købmændene erklæret; »men vi vil indrette hele Salget af vore Varer i Overensstemmelse dermed«. Varerne steg, og Værkstederne lukkede. Ude i Saint Antoine, hvor den rige ikke længer bestilte Møbler, bandede man den »demokratiske« Skat. Landejendomsbesidderne, der nys var ivrige Tilhængere af Revolutionen, satte sig paa Bagbenene. »*Denne Udskrivning gør Direktoriet mere forhadt end Robespierres Regimente i sin Tid*«, skrev man.

Oven i Købet blev Skatten ingen god Indtægtskilde. Man havde ventet sig 600 Millioner af den; 1ste Germinal var der indkommet 12½ i rede Penge og Værdigenstande; de 293 Millioner i Papir var ikke for stort at regne. Der blev alt i alt en Snes Millioner til at opveje et noget nær alment Sammenbrud. Det var Direktoriets første store Fejlgreb.

Indtægter maa der imidlertid skaffes. Assignaten var under

Finansoperationen bleven helt værdiløs. Regeringen lavede da »*Grundejendomsanvisningen*«, »et nyt Papir, der repræsenterer en fast og særlig Værdi, hvorved Republikkens Kreditorer kan komme i Besiddelse af et Pant, et Hypotek, *som aldrig vil kunne tabe sit Værd*«. Men naar alt kom til alt, var det en Forpligtelse af lignende Art, der havde været Grundlaget for Assignaten. Anvisningen var kun en *privilegeret Assignat*; men dens Indførelse, der saaledes fastslog en Art Bankerot paa Assignatens Bekostning, rystede just den Kredit, der var nødvendig for Anvisningen selv. Hvem kunde garantere for, at den ikke en skøn Dag gik samme Vej som Assignaten? Man modtog den med Mistillid; straks ved Udstedelsen tabte den 74 Procent af sin officielle Værdi. Og snart var det hele ensbetydende med, at nogle flere Millioner Papirslivres var sat i Cirkulation — atter en Kilde til Misnøje.

Udfaldet af disse tvende finansielle Vovestykker varslede ilde.

* * *

Da man saa Direktoriet i denne Knibe, voksede Modet hos Oppositionen, der ikke havde været synderlig modig til at begynde med. Da Pons fra Verdun den 19 Nivôse havde forelagt de 500 en Rapport med det Formaal atter at sætte *Loven om Emigranterne* i kraftig Virksomhed, tog Dumolard til Genmæle, (hvad der endnu syntes meget forvovent), og ivrede voldsomt mod en Lov, »der vendte op og ned paa al Retfærdighed«. Der blev stor Forargelse; Tallien og M. J. Chénier erklærede, at han havde forhaanet »den republikanske Moral«. Men Boissy d'Anglas kom Dumolard til Hjælp, og Pons' Forslag fik kun et ganske lille Flertal og forkastedes af de Gamle med 101 Stemmer mod 86. Længere fulgte Heldet ganske vist ikke Højre; da det vilde sætte en Erklæring om Religionsfrihed igennem, led det Nederlag. Nogle Stemmers Flertal sikrede Loven af 22 Germinal, der forbød Klokkeringning fra Kirken, et direkte Slag mod Katolikerne. Saa forstummede Klokkerne, der just var begyndt at lade sig mere eller mindre frygtsomt høre, og det liberale Parti forbeholdt sig at bringe denne ejendommelige Proces ind for Vælgerne inden et Aar.

Under dette var en anden Proces begyndt. Efter at Raadenes sidste Afstemninger havde faaet Regeringen til at føle sig noget tryggere for det »kontrarevolutionære« Partis Indflydelse paa dem, besluttede den at slaa ned paa det anarkistiske

Parti for efter sin stadige Taktik at holde Ligevægten mellem Yderlighederne.

Pantheonklubben, et Barn af Samarbejdet mellem Terrorister og Babeufs Folk, genlød paa samme Tid af Opfordringer til den sociale Revolution »for den almene Lyksalighed« og af Begrædelser over den værdige Robespierre. Paa begge Omraader begyndte dens Færd nu at forekomme de thermidorianske Magthavere paa Luxembourg lovlig taktløs.

Carnot, der for hver Dag i højere Grad blev Anarkistbekæmpelsens Mand, henledte Opmærksomheden paa disse Rumlerier og paa mere foruroligende Forhold, de babouvistiske Elementers Indtrængen i *Politilegionen*.

Direktoriet, der ikke vovede aabent at rette et Slag mod Venstre, oprettede 13de Nivôse Aar IV (3. Jan. 1796) et *Politiministerium* — mod Chouanerne, sagde man — og gav paa Carnots Anbefaling Ledelsen til Cochon, et Konventsmedlem, som var kommen langt bort fra sin Fortid og straks tog alle det nye Ministeriums Magtmidler i Brug mod Anarkisterne. Hans Rapporter fik omsider Luxembourg til at røre paa sig; efter Ordre derfra lukkede Bonaparte som Paris' Overgeneral Pantheonklubben den 8de Ventôse, selv om man til Ære for Ligevægtssystemet samme Dag lukkede Feydeau Theatret, hvor der »dreves Chouanstreger«, og Kirken Saint André des Arts, hvor der blev holdt Vespersang — en forargelig Ting.

Babeuf, hvem Barras under Haanden havde beroliget, tog sig tilsyneladende ikke Sagen synderlig nær; hans Agenter satte sig for hver Dag stærkere fast i Politilegionen, hvis Soldater sagde til de babouvistiske Arbejdere: »I skal ikke være bange; I vil ikke faa Soldaterne imod Jer«.

Under en saadan Beskyttelse tog Propagandaen Opsving. »*Folketribunen*« og »*Lighedsvennen*« førte for det første en heftig Kampagne mod Direktører og deputerede, disse »Tartufer«, som »en god Septembermassakre« skulde skaffe Frankrig af med. For det andet udviklede »*Forklaring af Babeufs Lære*« og endnu mere »*Lighedsvennernes Manifest*« en Plan til en social Revolution og tilsagde alle Del i Landets Jord, »der ikke tilhører nogen«. »Forklaringen« blev slaaet op paa Gadehjørner og blev, efter hvad en Politimand fortæller, »hilst med Bifald af de fleste, der læste den, navnlig af Arbejderne«.

Samtidig forberedte Partiets rent jakobinske Del en Opstand, mindre med Tanken paa at sikre den almene Lyksalighed end paa selv at komme til Magten igen. Dertil maatte man have

Soldater, og Lederne betroede sig til Generaladjudant Grisel, der regnedes for renlivet radikal; men han angav dem for Carnot, og medens Barras, hvem hans Kolleger mistænkte, var fraværende, fik Carnot Direktoriet til at vedtage at lade Babouvisterne og Terroristerne arrestere i Flæng. Den 21de Floréal (10. Maj) var de under Laas og Slaa, og en Proklamation meddelte Folket, at man havde frelst det.

Nu syntes Direktoriet at hælde til Højre; vilde man mon gøre Ende paa det nye »Jakobineri?«

Til at fuldbyrde dette havde man ikke længer Bonaparte. Naar Direktoriet saa roligt turde tage fat paa »det terroristiske Komplot«, var det ogsaa, fordi dets egen General just paa samme Tid kastede Glans over dets Styre. Den 21de Floréal var Bonaparte ved at holde Indtog i Milano efter mageløse Sejre, og hans nylig lidet kendte Navn gik fra Mund til Mund i Frankrig og fløj snart efter over hele Europa paa Ryets Vinger.

* * *

Den franske Republik havde haft Oprejsning haardt Behov. Dens Sager, der stod saa straalende i Foraaret og Sommeren 1795, syntes slemt forfaldne i Vinteren 1795—96.

Den 16de Germinal Aar III havde Preussen underskrevet Freden i Basel og godkendt vort Herredømme paa venstre Rhinbred. Det tyske Rige havde paa sin Side syntes tilbøjelig til at skille sin Sag fra sit østrigske Overhoveds og ogsaa møde til Forhandling i »*Basels Talestue*«*). Den *bataviske Republik* (Holland) var den 21de Floréal gaaet under vort Aag, havde afstaaet venstre Rhinbred, udleveret Vliessingen og i øvrigt gjort sig til fransk Vassal. Endelig havde Spanierne ud paa Sommeren (4de Thermidor) trukket sig ud af Kampen og afstaaet os deres Koloni Saint Domingue (Haiti).

Ganske vist vakte disse Magters Frafald stor Vrede i Europa (der dog kun gav den Udtryk i Ord). Katharina II kaldte Preussens Hersker »en lovløs og troløs Konge«. Hun havde paa ny ophidset Østrig til at optræde som Kongernes Forkæmper ved Rhinen, og det samlede sig virkelig ogsaa til nye Foretagender dér. Og England syntes ubøjelig. Den franske Regering — det

*) Schweiz var den eneste Stat, der havde vedligeholdt den diplomatiske Forbindelse med Frankrig. Der kunde man da, ligesom i et Klosters Talestue, faa Lejlighed til at forhandle med ellers isolerede Personer.

var endnu Velfærdskomiteen — tænkte paa at tvinge Øriget ved at lukke det ude fra Europas Kyster og navnlig fra Middelhavet; af den Grund var det, at man nu, efter at have gjort Holland til Vassal og givet Sveriges Sendemand, Baron de Staël, en god Modtagelse, drømte om at alliere sig med Spanien og sikre sig Italien.

Det Held, der fulgte Frankrigs Vaaben, kunde nok opmuntre til store Forsætter. Jourdan var den 20de Fructidor Aar III (7de Sept.) gaaet over Rhinen ved Düsseldorf og havde drevet Østrigerne under Clerfayt tilbage til Main, og paa sin Side var Pichegru ved Huningen gaaet over »den store Rendesten«, som vore Soldater udtrykte sig med dejlig barnlig Overlegenhed, og rykkede frem uden at støde paa Modstand.

Før sin Opløsning havde Konventet den 9de Vendémiaire Aar III vedtaget et højtideligt Dekret, der fastslog Belgiens Indlemmelse i Frankrig og Principet de naturlige Grænser eller, som de nu benævntes, *»de konstitutionelle Grænser«*. Hermed havde Krigen faaet uudtømmeligt Stof; en Fejde, der skulde vare tyve Aar, var indvarslet.

Som vi ved, var der mangfoldige Grunde for et Direktorium, rekruteret fra Konventet, til ingenlunde at finde en Forlængelse af Krigen ubelejlig. Storhedsdrømmene øvede deres dragende Magt. Da Østrig maatte regnes for Hovedfjenden, genoptog man en Tanke, vore Regeringer stadig var kommen tilbage til i de sidste to Aarhundreder, *at ramme det i Italien*. Italiensdrømmen staar os stedse for Øje; Aar IV fik den Kød og Blod. Et Felttog skulde tvinge Piemont til at slutte Fred, gøre Genova til Vassal og true Begge Sicilier til Neutralitet og desuden tage Podalen fra Østrig og lukke England ude fra hele Øen. For La Revellière var det et yderligere Maal at tvinge Paven i Rom i Knæ. Og i det rige Norditalien vilde man finde et Eldorado, saa man ikke behøvede at fare fort med den ynkelige Tvangslaanspolitik. Tankens forretningsmæssige Side spores i alle de Breve, der skrives om den.

Man havde ogsaa andre Planer: at modstaa det troløse Albion fra Genova til Neapel var godt; endnu bedre vilde det være at angribe det i Irland, og man havde overdraget Hoche den Opgave at forberede en Landgang.

* * *

Men hvem skulde det tilfalde at lede Toget til Italien? Den ubetydelige Schérer, der kommanderede »Italienshæren«, laa uden at røre sig ved Alperne; nu hastede det imidlertid at faa rettet dette Flankeangreb mod Østrig; thi det var ved at gaa galt med Frontangrebene.

Efter at have besat Mannheim forholdt Pichegru sig, som om han var bleven slagen af Lammelse, uden at nogen den Gang kunde forklare sig hans mærkelige Optræden. Jourdan indrettede sig paa at støtte ham; ved at operere i Forstaaelse vilde de kunne rykke frem mod Donau og true Wien; men Pichegru gjorde først en Standsning, der ødelagde Mulighederne for ham, og dernæst gav han i December to af sine Divisioner til Pris for Clerfayt ved Heidelberg og tillod ham at forene sig med Wurmser.

Man anklagede Generalen for Uduelighed, men det var Forræderi, han burde anklages for; Hollands Erobrer var bleven vundet af Royalisternes Løfter og gik paa Dumouriez' Veje. Efter at have ladet sig besejre godvillig var han retireret, var veget tilbage til Weissenburg og havde den 10de Nivôse Aar IV (31te December 1795) sluttet en Vaabenstilstand, som Direktoriet ikke kunde forklare sig. Jourdan, hvis Operationer nu var uden Støttepunkt, havde maattet følge Pichegru paa Tilbagetoget og ogsaa for sit Vedkommende gaa tilbage over »den store Rendesten«.

Man troede endnu, at Pichegru havde handlet i Vildelse, og nøjedes derfor med at lade Moreau afløse ham i Kommandoen over Rhinarmeen. Denne dannede Centret i en kæmpemæssig Operation, der nu for Alvor skulde iværksættes i Foraaret 1796. Rhinarmeen skulde rykke mod Donau, hvor den saakaldte Sambre-et-Meuse Hær, som Jourdan havde beholdt, skulde slutte sig til den, og i Forening skulde de falde over Wien vestfra, medens Italienshæren truede det sydfra ad Pos og Adiges Floddale. »En Kæmpeplan« kaldes det af Carnot, der her for anden Gang organiserede Sejren.

Schérer var ikke den Mand, som kunde sikre dens Udførelse for Italiens Vedkommende; Hoche, Moreau og Jourdan havde deres Opgaver paa andre Kampladser. Direktørerne ønskede en foretagsom og haardhændet General hinsides Alperne. Med Henblik paa de Millioner, de vilde gøre til Bytte, ønskede de en, der personlig var redelig, men ikke fik Skrupler, naar det gjaldt at fylde den tomme Statskasse. Siden han skulde tage det op med Fyrster og Præster, maatte han tages blandt de gode

Bonaparte i 1797.

Jakobinere, og for at han ikke skulde finde paa at gaa paa egen Haand efter at have sejret, var det ogsaa nødvendigt at vælge Manden blandt Regeringens Kreaturer. Carnot skulde bruge en ihærdig Hærfører, Reubell en ublu Inddriver, La Revellière en Fjende af »de sorte«, Barras en Mand, han kunde faa det med, som han vilde. Alle fire bragte de Bonaparte i Forslag, og hver for sig erklærede de et Aar efter, at de havde opdaget ham.

I Virkeligheden kendte de alle — omend langt fra til Bunds — ham, der havde ført Sværdet for dem i Paris. Hans Forbindelse med den forhenværende Vicomtesse Beauharnais havde desuden bragt ham nærmere til Barras. De, der var fortrolige med Damens brogede Fortid, havde deres Morskab af hans lidenskabelige Elskov til den letlevende, elskværdige Kreoleriinde, der var lige saa ukendt med moralske Hensyn, som hun var skøn og besnærende. Den lille sortbrune Mand med det

pjuskede Haar, den skødesløse Dragt og det stejle Væsen stak sælsomt af mod Joséphines øvrige, elegante og belevne Kreds, og endnu dybere var Modsætningen mellem dens Letsindighed og hans rene Sæder og ufordærvede Hjerte. Barras — der stundom kunde vise sig rent ud enfoldig — tog ham ikke helt alvorligt og saa kun Spartaneren, den naivt troende Sjæl, i ham. Man har fremstillet det, som om den lille Korsikaner for at opnaa den italienske Kommando giftede sig med en Maitresse, som den mægtige Direktør vilde være kvit. Dette er Bagvaskelse; Bonaparte ægtede en Kvinde, som han var vanvittig forelsket i, og som forblindede ham i nogen Grad. Bortset fra Barras' senere Udtalelser, der er meget upaalidelige Vidnesbyrd, fore-

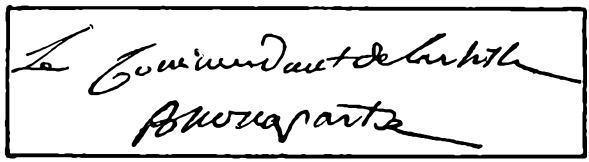

Bonapartes Underskrift i 1793.

ligger der ikke det mindste om en saadan lav Handel. Det var vistnok oven i Købet Carnot, der bragte ham i Forslag til Hvervet, og La Revellière siger, at han blev valgt ved alle Stemmer. Udnævnelsen skete den 8de Ventôse; næste Dag skrev Dupont fra Nemours til Reubell (Højre holdt ikke af den lille »Vendémiaire-general): »Det er næsten utroligt, at I har begaaet et saadant Fejlgreb . . . Ved I da ikke, hvorledes Korsikanerne er? Det er alle sammen Folk, der skal og maa jage efter Lykken«.

Vedkommende Korsikaner var unægtelig ikke just den Mand, Barras holdt ham for. Under min Behandling af Konsulatet og Kejserdømmet vil det nærmere blive udviklet, ad hvilke Arbejdets og Studeringens Veje han havde forberedt sig til den Løbebane, der nu var ved at aabne sig for ham, og hvad der havde givet Næring og Styrke til den enestaaende Helteskikkelse, som Tæppet nu rullede op for paa Historiens Scene. Men Læseren ved allerede, hvilket Geni der gemtes bag denne pjuskede Pande, og hvilken Glød i dette spinkle Bryst — og hvor sælsomt Barras var paa Vildspor, han, der troede sig selv saa dreven.

Generalen holdt Bryllup den 17de Ventôse, og nød to Dage igennem en svimlende Elskovsfryd; dog lod hans Kærlighed

ham ikke glemme sig selv et eneste Øjeblik, eller rettere sagt, hans Elskovsrus forbandt sig med Drømme om Hæder og Storhed. Og den 22de tog han af Sted, fulgt af Barras' Blik, der næsten med Haan hvilede paa den skrøbelige, for ikke at sige ynkelige Skikkelse, hvis blege Ansigt under det pjuskede Haar, og hvis indfaldne Kinder lod formode, at han gik paa Gravens Rand, men hvis sammenknebne Mund ikke fortalte mere, end han vilde.

Direktoriet anede ikke, hvad Klokken var slaaet; det regnede ganske vist paa Sejre, men paa smaa Sejre uden større Rækkevidde.

ENOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Tæppet gaar op for Bonaparte.

Lyn-Felttoget i Piemont. Lombardiet erobres. Direktoriet venter Guld fra Bonaparte. Paris elektriseret af Lynet. Landet mod Direktoriet. Grenelle-Affairen styrker Reaktionen. Den royalistiske Sammensværgelse. De store Sejre i Italien. Felttoget i Tyskland 1796. Rivoli-Aftenen. Bonaparte ønsker Fred. Direktoriet bange. Tolentino. Leoben.

SOLDATER, *i Løbet af fjorten Dage har I vundet seks Sejre, taget en og tyve Faner, fem og halvtreds Stykker Skyts og flere Fæstninger, og erobret den rigeste Del af Piemont; I har gjort 15,000 Fanger, dræbt eller saaret over 10,000 Mand ... Men Soldater, I har endnu intet udrettet, thi der staar tilbage at fuldbringe Værket!*« ... Saaledes udstrør Bonaparte den 6te Floréal (26. April) Laurbær til sine Tropper med begge Hænder.

Han var kommet, havde set og havde sejret. Hint mindeværdige Felttog skal ikke skildres indgaaende her: hvorledes den lille General, »Matematikerpraasen« sætter sig i Respekt hos sine haardhudede Underkommanderende ved sin allerførste Optræden og »næsten gør dem bange«, som Masséna tilstaar; hvorledes han tiltaler de 36,000 Mand, som han med det samme vil kaste mod 70,000 Østrigere og Piemontesere, og hvem han derfor holder Italien for Øje som et sikkert og rigt Bytte; hvorledes han passerer Appeninerne i Stormskridt, lader Østrigerne angribe af Augereau ved *Montenotte* den 12te April, af Masséna og Laharpe ved *Dego* den 13de, atter af Augereau ved Millesimo den 15de og paa denne Maade afbryder enhver Forbindelse mellem de to fjendtlige Lejre og deres ødelagte Centrum; hvorledes efter Østrigerens Tilbagetog Piemonteserne under Colli omringes ved *Ceva* og slaas ved *Mondovi* den 23de, og hvorledes Kongen, da Vejen til Turin nu ligger aaben, nødes til, næppe ti Dage efter Heltens Lynglimts-Tilsynekomst, at undertegne Vaabenstilstanden i *Cherasco*, ved hvilken Fæstningerne opgives, Landet udleveres og Lombardiet lades aabent, og som, da den gaar over fra en Vaabenstilstand til en Fred,

sætter Frankrig i varig Besiddelse af to Provinser. — Alt dette rummes i Proklamationen af 26de April, hvis episke Veltalenhed kun er et pragtfuldt Skrud over en endnu pragtfuldere Virkelighed.

Bonapartes Sejrsflugt er begyndt, og intet vil kunne standse den. »*I har endnu intet udrettet, thi der staar tilbage at fuldbringe Værket!*« Det er til sig selv fremfor alle, at han retter dette æggende Tilraab.

Han maa over Po: ved en heldig Skinmanøvre drager han Fjenden til Valenza og kan derfor uventet naa Overgangen ved Piacenza, hvorefter han kaster Marechal Beaulieu tilbage over Adda, Floden, som *Broen ved Lodi* fører over. Nu følger den Kamp, der for stedse prenter sig i Hærens og siden hen i Nationens Erindring. Den koldblodige Taktiker aabenbarer sig her som den uforfærdede Soldat; vi ser ham ride frem paa Lodibroen under en Regn af Kardætsker, selv rive sine nølende Folk med og kaste dem mod Fjenden, der oprives og drives i yderlig Opløsning lige til Mincio. Dette er den 7de Maj 1796 (27de Floréal).

Lombardiet erobres paa fire Dage. Pavia, Cremona aabner deres Porte for Sejrherrerne, der den 15de Maj holder deres Indtog i Milano i beruset Triumfatorstemning. Og Herosen taler nu fra endnu langt højere Stade end den 27de April, ikke længer til Soldaterne, men til Folkeslagene: »Italiens Folk, den franske Hær har sønderbrudt dine Lænker; det franske Folk er en Ven for alle Folk; kom det imøde . . .«; her i Proklamationen af 15de Maj er der blændende Udsyn over en ny Fremtid; her er Overgangen fra den sejrende Cæsar til den ordnende Augustus, til Befrieren og Genopretteren.

Slagen af Forbavselse saa' Europa, hvorledes der i et kort Spand af Tid opgik en ny Stjerne, der skulde give Verden en anden Skikkelse.

* * *

Ingen følte sig mere slagne end Direktørerne. De havde tænkt sig, at de udsendte en Jagtfalk, afrettet til at bringe Bytte tilbage, og saa havde de ladet en Kongeørn flyve, der nu svævede i Skyerne. Men de mægtige Hændelser kastede dog en saadan Glans over Regeringen selv, at dens Medlemmer ikke vidste, om de skulde ængstes eller glædes. Og desuden meldte alle Breve fra Generalen om Millioner, han vilde sende.

Penge kunde det nødlidende Direktorium aldrig faa nok af.

General Bonaparte.

Medens Bonaparte fra Milano taler til Italiens Folk om borgerlig Frihed, om religiøs Tolerance og om en Forening af Orden og Frigørelse, skriver man fra Luxembourg til ham: »Kunde man ikke bortføre *Casa Santa* (Jomfru Marias Hus i Loreto) og de umaadelige Skatte, som Overtroen gennem femten Hundrede Aar har opdynget dér; de vurderes til 10 Millioner Livres. Det vilde være en ypperlig Finansoperation, der ikke vilde gaa andre end nogle Munke for nær«. Og Guldet strømmer virkelig ind: Bonapartes Breve giver os Indtrykket af en *conquisitador*, som tager frit for sig i Montezumas Rige. De henrykte Direktører skriver: »*De er hele Frankrigs Helt*«.

Han *var* hele Frankrigs Helt, om ikke for det Guld, saa for den Ære, han vandt. Aprilfelttoget havde vakt overordentlig Beundring; men den steg til Henrykkelse, den Gang Lodi-Episoden hurtigt kom i alles Munde. Slapheden og Dorskheden forgik Folket til Forbavselse for de iagttagende Politimænd. Generalens Bedrifter bragte Nationalstoltheden til at røre sig, omend det, Nationen ventede af ham, var Fred ovenpaa Sejrene. Alle Partier vilde drage ham til sig. Joséphine overvældedes af Hyldest og Pris; hun hilstes som *Vor Frue af Sejrene*. En lidenskabelig, næsten forelsket Nysgerrighed ombølgede Krigeren, ved hvem ny Historie skabtes, ja hvem en Del af selve Skaberkraften syntes forlenet. Fremfor alt overgav Paris sig til ham med den frydefulde, ubændige Lidenskab, hvormed den store By kan give sig en Mand i Vold, og Virkningen af den bratte Fortryllelse fortog sig ingensinde.

* * *

Direktoriet var snart blot henvist til at følge den offentlige Mening; da det ikke kunde standse Manden, sledskede det for ham: »De har Direktoriets Tillid; de Tjenster, De hver Dag yder, berettiger Dem dertil; *de anselige Summer*, Republiken kan takke Deres Sejre for, godtgør, at ikke blot Fædrelandets Ære, men ogsaa dets Interesser ligger Dem paa Sinde«. I denne Tone taler en halv Snes Breve. Ved *Festen for Sejrene* i Prairial Aar IV smykker Direktørerne sig ugenert med Ørnens Fjer.

De havde gode Grunde til at tage disse blændende Syner i deres Tjeneste; thi Landet var ellers paa Taalmodighedens Rand. Udsigterne for Valgene var meget daarlige for Luxembourg.

Babeuf-sammensværgelsen havde fremkaldt en ny reaktionær Bevægelse. Saa meget kraftigere blev den, da man erfarede, at

Gracchus' Venner Natten til den 23de Fructidor havde forsøgt at rejse Oprør mod Regeringen i Grenelle-lejren. Klokken 11 om Aftenen havde en Bande paa 6—700 Mand, da Luxembourg var for vel bevogtet, vendt sig mod Grenelle, hvor Kommandanten Malo havde modtaget dem med Bøsseskud og derefter ladet dem omringe. 133 blev arresterede.

Harmen fik frit og voldsomt Udslag. »Nu kan man da ikke længer prædike Glemsel for Forbrydelserne og Naade for de Banditter, der bliver ved med deres Sammensværgelser«, skrev man. »Saalænge Krybet lever, lever ogsaa dets Gift; kun ved at knuse det kan man sikre sig«. Der blev oprettet Krigsretter, som fra 27de Fructidor til 6te Brumaire dømte 88 Oprørere, deraf 31, hvoriblandt tre Konventsmedlemmer, til Døden. Samtidig fik Babeuf og hans medskyldige strængere Fængsel i Vendôme; først i Prairial Aar V (26de Maj 1797) endte Rettergangen mod dem med nye Dødsdomme.

Regeringen følte sig overfløjet og led desuden af indre Splid. Reubell havde af Frygt for Reaktionen nærmet sig Barras; La Revellière gik snart til den ene, snart til den anden Side. Resultatet blev en kaotisk Politik. »Den ene Dag«, skriver Mallet den 5te December 1796, »afsætter Regeringen en jakobinsk Embedsmand, den næste giver den hans Plads til en værre Jakobiner«. Alt imedens vedbliver Folket, efter Politiets Udsagn, »at udspy Forbandelser i Tusindtal mod Regeringen«.

Den udøvende Magts svækkede Anseelse gjorde Raadene noget dristigere. Den reaktionære Bevægelse begyndte at tage Form. I de Gamles Raad havde Portalis taget til Genmæle mod Resolutionen af 17de Floréal, der genoplivede Forfølgelsen mod de katolske Præster, havde holdt en opsigtsvækkende Tale om Religionsfriheden og faaet Resolutionen endelig forkastet den 7de Fructidor. »*Nu drejer det sig ikke længer om at ødelægge, nu er det Tid at styre*«, havde han udbrudt. Disse tilsyneladende selvfølgelige Ord fik Vægt, fordi de øjensynlig gav Udtryk for den almindelige Stemning; en Rapport fra den 10de fastslaar, at Portalis ude blandt Folk blev »overøst med Lovtaler uden alle Partihensyn«.

Højre nærede forøvrigt Haab om at faa Direktoriet med sig; Dumas, Pastoret og Dumolard havde deres Gang paa Luxembourg. Dér havde man dog ikke megen Lyst til at føje sig for denne Paavirkning, men man saa' ingen Udveje. I sin Frygt for »daarlige Valg« ønskede Regeringen et Komplot, som det hører sig til, umiddelbart førend Folket raadspørges. Deres

Ønske blev nu atter imødekommet af de intrasigente Royalister.

Den 11te Pluviôse blev tre Agenter for Ludvig XVIII arresterede paa fersk Gerning i et aktivt Komplot. Det var ganske ubetydelige Personer, »en blot og bar Samling fordægtige Rade«, men ikke des mindre var Abbé Brottier, Duverne de Presle og La Villeheurnois ved deres Paagribelse Ihændehavere af de mest regelrette Fuldmagter, undertegnede af Ludvig XVIII.

I deres Troskyldighed havde Agenterne henvendt sig til to overordnede Officerer, Malo og Ramel, og for at vinde dem havde de været saa dristige at fremvise ikke blot Fuldmagterne, men ogsaa en (saare fantastisk) Liste over deputerede i de to Raad, som de paastod var i Forstaaelse med dem. Malo havde ufortøvet ladet Konspiratorerne arrestere.

Dette Modstykke til Babeufs Sammensværgelse fyldte Regeringen med Glæde. Barras fik derved genoprettet sin stærkt truede Stilling. Man gjorde stort Væsen af Opdagelsen. Det lod dog ikke til, at man kunde faa noget rigtigt ud af Komplottet. Nogle regnede det for en nederdrægtig Opdigtelse af Regeringen, andre ansaa det for et intetsigende Foretagende af uansvarlige Agenter. Den offentlige Mening vedblev at gaa i reaktionær Retning; under Angrebet fra den fælles Fjende kom Babeufs og Kongedømmets Tilhængere til at staa sammen om Hadet, og nu i dette Foraar 1797, da der skulde holdes Valg, var Uviljen mod Direktoriet maaske bleven endnu større, end den var inden det første italienske Felttog.

* * *

Soldaterne vedblev imidlertid at indlægge sig den mest glimrende Ære.

I Italien stod Bonaparte som Herskeren. Intet stod ham imod. Efter den 25de Maj at have slaaet Pavias Rejsning ned var han marcheret mod Feltmarskal Beaulieu, havde forceret Overgangen over Mincio ved *Borghetto*, havde drevet Østrigerne paa Flugt lige til Tyrol og efter uanset Venezias Neutralitet at have sikret sig de tre venetianske Fæstninger Legnano, Peschiera og Verona havde han belejret Mantova, det eneste, Kejseren endnu havde tilbage af Italien.

Generalen havde faaet Overmyndigheden over det hele Land. Han modtog dets Hyldest og desforuden dets Løsepenge.

Ved det sidste gjorde han stadig Direktoriet til Behag; vi ser, hvorledes han, med Tanke for alt muligt, sender de »fem Majestæter« prægtige Heste »til Afløsning af de tarvelige Heste, der gaar for deres Vogne«. Han er allerede kommen saa højt op, at han med en ringeagtende Haandbevægelse giver Almisse til den lurvede Regering. Han holder Razzia Italien over; Hertugerne af Parma og Piacenza kommer, den første med ti, den anden med to Millioner for at faa Fred; den forvovne Murat kaster sig over Livorno og snapper for tolv Millioner engelske Handelsvarer. Ved at tvinge Neapel til at bøje sig for Republiken vandt Generalen al den Højhed, det ydmygede Bourbonhus mistede; men dette er kun lidet mod, hvad han naar, da han fra endnu højere Stade i Bologna paalægger Paven Løsepenge for Rom. Hele Italien ligger for Bonapartes Fødder; han lægger det for Frankrigs.

Jourdan var paa sin Side efter at have brugt den nødvendige Tid til at bringe sin Hær paa Fode gaaet over Rhinen ved Neuwied den 29de Juni, med Kléber og Marceau som Underkommanderende. Heldige Kampe ved *Uckerath* og *Altenkirchen* banede Vej for Hæren; Kléber vandt Sejrene, medens Marceau blokerede Mainz. Jourdan kunde saaledes rykke frem til Mainz og derefter, med Fjenden paa Tilbagetog foran sig, til Raabdalen og besætte Amberg — nogle faa Dagsrejser fra Wien.

Endelig var Moreau i Spidsen for Rhin- og Mosellehæren paa ny gaaet over paa højre Bred ved Kehl, havde slaaet Fjenden ved *Renchen*, *Rastadt*, *Malch*, *Neresheim* og skilt Baden, Würtemberg og Sachsen fra Koalitionen. Samtidig med at Italien ydmygede sig, syntes Tyskland altsaa i Færd med at falde til Føje.

Men var der end intet, som stod Bonaparte imod, gjaldt det samme ikke for hans Medbejlere til Hæderen. Der fremtraadte nu en ung Prins paa seks og tyve Aar, den eneste Kriger, der nogensinde kom til at vise sig de franske voksen, Erkehertug Karl af Østrig. Hans Prøvestykke var et Mesterstykke. 16de August slog han ved *Neumark* Bernadottes Division, som skulde holde Forbindelse mellem de tvende Hære, og skilte dem derved ad; saa vendte han sig mod Jourdan, som han bragte til at vige ved *Amberg*, og kom atter over ham ved *Würzburg*, hvor 30,000 Franskmænd den 30te September kæmpede hele Dagen mod 60,000 Fjender, drev ham helt tilbage til Rhinen under et nyt Sammenstød ved *Altenkirchen* — hvor den syv og tyveaarige Marceau, hvis Liv havde været et ophøjet Helteepos,

faldt — og nødte sluttelig sin Modstander til at gaa tilbage til Alsace i en meget medtaget Forfatning. Moreau, der nu savnede Støttepunkt for sin Fremrykning, nødtes til hint »pragtfulde Tilbagetog«, som en Udlænding kalder det; dets Plan og de Sejre, han vandt undervejs, gjorde, at han kunde vende tilbage til Frankrig over Breisach paa ærefuldeste Vis.

Alt bidrog til Bonapartes Storhed — endog hans Medbejleres Uheld, men selv tog han Kæmpeskridt fremad paa sin Løbebane. Disse Maaneder fra August til November 1796 er en straalende Hæderstid for ham. Da er det, at Wurmser, der rykker ned med 70,000 Mand for at bryde Belejringen af Mantova, overraskes midt paa Marchen, at hans Underførere bliver slaaede ved *Lonato*, og han selv slaaet ved *Castiglione* og drevet tilbage med Resterne af sin Hær lige til Øvre-adige. Da er det, at Davidovich bliver overvunden ved *Roveredo* og *Caliano*, at Trento indtages, at Wurmser den 7de September standses i sin ny Fremrykning ved *Primolano*, bliver afgørende slaaet ved *Bassano* og tvunget til at indeslutte sig i Mantova efter den hæderkronede Kamp ved *San Giorgio* den 15de September; i ti kraftfulde Hug er en hel Hær bleven ødelagt. Da er det endelig, at Alvinzi, der kommer til Hjælp med 50,000 Mand, som vort Tilbagetog i Tyskland har frigjort, forsøger at drive Bonaparte bort fra hans Erobring og holder Stand mod ham tre Dage i Sumpene ved *Arcole*, hvor Helten ligesom ved Lodi selv er fremmerst i Striden og den tredie Dag faar drevet Østrigerne tilbage — den 17de November. Hvad siger det, at Alvinzi kommer tilbage med 70,000 Mand i Januar; Bonaparte er nu uovervindelig i sine Soldaters Øjne. Denne Tro paa Sejren og paa hans Lykke skaber en Fanatisme i Hæren. Et Øjeblik vakler Jouberts Stilling paa Sletten ved Rivoli den 12te Januar, men Bonaparte iler til, tager Slaget op paa ny den 14de og kaster Fjendens Hær over Ende, saa den faa Timer efter ligger knust paa Bunden af Alpekløfterne. Den 2den Februar aabner Mantova sine Porte. I disse faa Maaneder har Sejrherren fra Arcole og Rivoli overgaaet Soldaten fra Lodi, der allerede syntes at have naaet det højeste Maal af Krigshæder.

Hæren havde ført sig glimrende under denne uforlignelige Førers Haand. Rivoliaftenen stod Lasalle efter fire Timers uafbrudte Fægten og Skyden bleg af Udmattelse, men rank ved Fanerne, som man fra alle Sider kastede for Bonapartes Fødder. Generalen vendte sig mod den tyveaarige Officer, pegede paa Trofædyngen og sagde: »Gaa til Hvile ovenpaa dem, La-

salle, det har du vel fortjent«. Hele den italienske Hær havde, nu efter et Aars Felttog, Ret til ligesom Lasalle at strække sig paa et Leje af Trofæer.

* * *

Styrket ved Sejrene og uden tilsyneladende at regne Nederlagene optraadte Direktoriet med større Hovmod udadtil, jo stærkere det angrebes i sit eget Land. Det kunde nok opmuntres i denne Holdning ved *Traktaten i Berlin* med Preussen den 5te August og *Traktaten i San Ildefonso* med Spanien den 19de August. Ved at alliere sig med denne spanske Bourboner, der gjorde sig til »Republikens Storadmiral«, blev Frankrig farlig for England. Pitt gjorde Mine til at forhandle og mødte en overlegen Behandling; i tre Maaneder trak han Tiden ud og brød saa af. Det viste sig at have været en klog Manøvre; thi da Hoche i Januar 1797 forsøger Landgangen i Irland, er det gunstige Øjeblik forspildt, og den mislykkes. Atter det samme Syn: al Ting samvirker, for at hele Nationens Haab, Stolthed og Kærlighed skal midtsamles om den italienske Armés lykkelige General.

Hans Ønske var det at slutte Fred. Tidspunktet var gunstigt: Katharina II var død den 17de November 1796, just som hun omsider vilde skride ind med sine Kosakker paa den europæiske Kampplads. Tsar Paul, en Tilbeder af Preussen og dertil en Mand uden Dømmekraft og Ligevægt, skrev til Wien: »Alliancen staar for Fald«. Ved Efterretningen om, at den gamle Tsarina var ved at dø, havde Minister Thugut skrevet fra Wien: »Det vilde sætte Kronen paa vore Ulykker«. Efter Rivoli var Kronen sat paa dem. Da Mantova kapitulerede, og selv England gjorde Mine til at bøje sig, følte Østrig, at Tiderne ikke længer var til at sætte sig paa den høje Hest. Bonaparte havde en stærkere Fornemmelse af denne Afslappelse end Direktoriet. Han ønskede at slutte en Fred, der skulde være *hans* Fred.

I det sidste Aar havde han mellem Slagene ført Forhandlinger med Italiens Fyrster som en romersk Proconsul med Lilleasiens. I *Tolentino* havde han nylig haft at gøre med vel den mest diplomatiske Magt i Verden, den romerske Kurie, og ved denne Lejlighed havde han ydet det uovertræffelige af genial Smidighed, været skiftevis frygtindgydende og indsmigrende, underfundig og bedaarende. Med Truslen om at omstyrte den

romerske Trone, hvad han var fast bestemt paa ikke at gøre, havde han opnaaet alt af de pavelige Forhandlere; i Tolentino havde Pius VI overladt os Legationerne, Avignon, Venaissin og Kostbarheder til femten Millioner, fra Vatikanets Statuer til Kirkernes Guldsmedearbejder. Og saa snildt havde Bonaparte skiftevis spillet Rollen som den tordende *tragediante* og den indsmigrende *comediante*, at Pavens Folk var vendt hjem fra Tolentino baade plyndrede og taknemmelige. En Politik, der senere skulde faa en betydningsfuld Udvikling, var forberedt.

Den 3die Februar havde Direktørerne imidlertid i et højtideligt Brev *raadet* deres General til at rykke mod Rom og slukke »Fanatismens Fakkel«. »Det er et *Ønske*, Direktoriet fremsætter«, tilføjede de.

Han lod det blive ved Ønsket. Fra nu af fulgte de hans Opsving med Ængstelse. De havde forsøgt — en Smule underfundigt — at modarbejde ham; efter Indtagelsen af Milano havde de gjort Mine til at stille Kellermann ved hans Side, og før Tolentino havde de villet forsøge sig med Clarke. Men Generalen havde vist Direktørerne tilbage ved koldt at tilbyde at tage sin Afsked og havde saa gjort, som han selv vilde.

Han forberedte sig paa at gennemføre en Nyordning, der syntes ham af afgørende Vigtighed. Han maatte have den Fred af Wienerregeringen, som hele Frankrig attraaede. Men saa haardt Østrig end var ramt, vilde det aldrig kunne beslutte sig til paa én Gang at opgive Belgien, Lombardiet og venstre Rhinbred og til umiddelbart efter Erkehertug Karls Sejre at indrømme denne Republik, der havde bragt en Habsburger paa Skafottet, og som det endnu overhovedet ikke havde anerkendt, en overmægtig Stilling — med mindre det fik en Erstatning, der kunde være en liden Tilfredsstillelse for dets Magtlyst og en større for dets Forfængelighed.

Som den udprægede Realiteternes Mand han var, var Bonaparte bleven klar over denne Følelse. Da han intet vilde opgive af det erobrede og ikke var mere tynget af Skrupler end Europas Statsstyrere, tænkte han paa at tilfredsstille Østrig med Næstens Gods. Allerede for et halvt Aar siden havde han kastet sine Øjne paa Venezia; naar han undertvang det, kunde han overgive det til Østrig som en Trøstens Gave. Indtil dette lod sig fuldbyrde, kunde man underhandle med Wien, men uden Haab om at komme til en Afgørelse.

Medens han ventede paa at faa Pantet i Hænde, vilde han

sætte sig i Respekt hos »Huset«; fra Tolentino rykkede han mod Nord, hvor Erkehertug Karl ventede ham. Førend han indledede Kampen, lod han ham tilbyde Fred.

Østrig var stedt mellem en dobbelt Ild. Hoche havde afløst Jourdan ved Rhinen. April 1797 gik han over Floden og fæstnede sit Feltherrery ved en Række Sejre, *Neuwied*, *Uckerath*, *Altenkirchen*, hvor der faldt 8000 Fjender og toges syv Faner og 60 Kanoner. Samtidig rykkede Moreau efter en Sejr ved *Dursheim* gennem Schwarzwald mod Øvredonau.

Erkehertugen var der ikke længere, ham havde man tilkaldt mod den fremrykkende Bonaparte. Men var Bonaparte vel til at standse? Da han alt andet end gerne vilde se Hoche og Moreau komme til Wien før ham selv, gennembrød han med sin lille Hær paa 53,000 Mand en efter anden Fjendens Linier ved *Piave*, ved *Tagliamento* og ved *Isonzo*, og efter at Masséna og Joubert havde besat Højderne ved Tarvis og Tolbach, steg han ned i Dravedalen i selve Østrig. Ved Leoben gjorde han Holdt, halvandet Hundrede Kilometer fra Wien.

Paa ny tilbød han Fred, og Østrig gik ind paa Tanken. Den 13de April kom østrigske befuldmægtigede til Leoben. Den 18de antydede han for dem, at Venezia muligvis kunde hjælpe til at fremme Forhandlingen, og de bifaldt Planen.

Direktoriet var ikke mere nøjeregnende end Europas Kabinetter og havde gerne ofret Venezia. Men man maatte regne med Raadene; de liberale erobrede, som vi skal se, Flertallet dér; de var ilde stemte mod Bonaparte og øvede Indflydelse paa Carnot, der viste Modvilje mod en saa aabenbar Fornægtelse af al Retfærdighed, som »Overfaldet paa Venezia« vilde være. Regeringen afviste altsaa Bonapartes Forslag. Generalen greb til sit sædvanlige Middel, at tilbyde at tage Afsked som Soldat. »Min borgerlige Løbebane skal som min militære være ligetil og jævn«. *Min borgerlige Løbebane!* Det var et Ord, som fik Luxembourg til at skælve, og man gav Generalen frie Hænder. Det dødsdømte Venezia fremskyndede selv sin Skæbne. Den 17de April blev de Franskmænd, der var ladte tilbage i Verona, en venetiansk By, slaaet ned af Pøbelen; hvorledes end Sagerne havde staaet, vilde »den store Nation« ikke have ladet denne »*veronesiske Paaskefest*« være ustraffet, og nu greb Bonaparte Begivenheden som et Middel til at fremme sin Plan. Den 12te Marts blev Venezia besat. Bonaparte, der en Maaned igennem skiftevis havde truet og lokket for Diplomaterne i Leoben, drev nu, da han havde faaet sit Pant i Hænde, kraftigt

paa Underhandlingerne. Den 11te Prairial (31te Maj) skrev han til Paris, at »Venezia vilde blive Betaling for Rhinen«. Freden syntes sikker.

Men just da blev han indviklet i en meget alvorlig Krise — en indenrigspolitisk Krise, der staar som Hovedbegivenheden i Direktoriets Historie. Derfor maa vi nu vende tilbage fra Leoben til Paris, hvor Direktoriet og Raadene siden Nyvalgene i Germinal stod hinanden imod.

TOOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Raadene mod Direktoriet.

Valgene i Germinal Aar V. Vælgerne ønsker Frihed i Landet. Det nye Flertal. Barthélemys Valg til Direktør. Konflikten drejer sig navnlig om det religiøse Spørgsmaal. »Vore Fædres Gudsdyrkelse«. Jordans Indstilling. Afskedigelsen af de »reaktionære« Ministre. Talleyrand i Ministeriet. »Den konstitutionelle Kreds« mod Clichyklubben.

Allerede i Ventôse havde man forudset, at Valgene i Germinal vilde gaa Regeringen imod. Processen mod Babeufs Folk havde ingenlunde dæmpet Reaktionen; den havde retfærdiggjort og derved styrket den. Processen mod de royalistiske Konspiratorer havde ikke kunnet standse den.

Ved en Række Forholdsregler (som iøvrigt modarbejdedes af Raadene) havde Direktoriet forgæves søgt at kvæle Røret og stoppe Munden paa de »royalistiske« Vælgere.

Royalister var Vælgerne dog ikke; deres Ønsker gjaldt Frihed, særlig Religionsfrihed. Et ejendommeligt Forhold, rørende ved sin symbolske Karakter, er det, at Valgene Aar V ude paa Landet staar om dette Spørgsmaal: »*Skal Klokkerne have Lov at lyde?*« Med andre Ord, *man ønskede Bekendelsesfrihed saa vel som Trosfrihed.* Vælgerne i Aar V spurgte ikke Kandidaterne, om de var Republikanere eller Royalister; de stemte paa den, der lovede, at Klokkerne atter skulde ringe og Sognepræsterne vende tilbage. At nogle Royalister har opnaaet Valg som »ordentlige Folk«, er utvivlsomt; men at Landet har ønsket at vælge og ogsaa har valgt en royalistisk Repræsentation, lader sig paa ingen Maade hævde. Det Ønske, man havde næret, var at forjage den gamle jakobinske Klike; saa godt som alle de forhenværende Konventsmedlemmer, der udgjorde den afgaaende Trediedel, blev paa Valpladsen — 205 af 216. Konstitutionens Tilhængere havde selv tilskyndet til denne Uddriven af »Forbryderne«, som Mme de Staël skrev til Roederer nogle Maaneder tidligere. Ogsaa hun udtalte Ønsket om »ordentlige Folk« til deputerede.

I Virkeligheden gik Vælgerne videre, end nogen havde ventet, »videre end nogen kunde ønske«, skrev B. Constant ganske raadvild i Germinal. I Paris, hvor de valgte »ordentlige Folk«, som det syntes, var Royalister, var en af dem, Fleurieu, endog en tidligere Minister fra Ludvig XVI's Regimente. Desuden pegedes der ogsaa paa Imbert Colomès, som var valgt i Lyon, og bevislig hørte til Ludvig XVIII's Agenter, og paa General Willot, der var valgt i Provence og tidligere havde været med i »det hvide Rædselsherredømme« dér. Disse Royalister var som sagt Undtagelser (Pichegru kan man ikke regne med, da hverken Venner eller Fjender vidste noget om hans Forbindelse med Prætendenten). Den store Mængde af de 205 nyvalgte dannedes — for at bruge Betegnelser, der endnu ikke var kommen op — af liberale og konservative Borgermænd. Typen paa dem var Camille Jordan, der var valgt i Lyon paa Programmet religiøs Genopbyggelse, men en Genopbyggelse, der forudsatte den liberale *Adskillelse* mellem Stat og Kirke. De var Tilhængere af Konstitutionen. Derover var man ogsaa klar: Politiet konstaterede, at »den sidstvalgte *Trediedels* Anskuelser var befundne rene og stemmende med alle Forfatningsvenners Ønske«.

En royalistisk Aktion vilde da ogsaa have stødt paa en afgørende Modvilje hos en stor Part af det nye Flertal. Mænd som Thibaudeau og Boissy ønskede blot, som Ch. de Constant skriver, »*større Dyd i Regeringen*« — hvad der baade kunde kaldes meget beskedent og meget fordringsfuldt.

I Virkeligheden gjorde der sig forskelligartede Retninger gældende i det nye Flertal; fra de forfatningsvenlige Royalister til de forfatningsvenlige Republikanere var der en hel Skala af Overgange, og hver enkelt Gruppe i dette oppositionelle Flertal rummede desuden voldsomme og forsigtige Medlemmer; deraf fulgte evindelig indbyrdes Gnidning, saa Højre aldrig kunde slutte sig sammen til et fast Parti om et Program, og Flertallet blev et Bytte for et dristigt Mindretals Foretagsomhed. Larue indrømmer, at de forsigtige er en Klods om Benet for Flertallet, men Dumas og Barbé-Marbois klager senere over, at »de fremfusende« alt for ofte havde givet deres Raad »en kølig Modtagelse«. Pichegru tilføjer i sin Dagbog, at han saa »*flere indbyrdes skinsyge Medbejlere end Mænd med ærlig Vilje til Samarbejde*«. En fuldkommen Enhed kom de først til at udgøre den Dag, da Regeringen førte Royalister og Republikanere,

»forsigtige« og »fremfusende« af Sted i Jernbure til Deportationsfængslet i Sinnamari.

Thi af Regeringen var de alle lagt for Had. Hvad Vægt ligger der for Direktoriet paa, at Siméon, Portalis, Barbé-Marbois eller Boissy d'Anglas ikke vil Republiken til Livs, naar de vil Direktoriet personlig til Livs? De er valgte som dets Modstandere og vil ødelægge det. Da Regeringen ikke kan opløse dem, maa den proskribere og deportere dem. »*Da Direktoriet ikke kan regere med Raadene*«, skrives der i Messidor, »*maa det enten lave en Sammensværgelse mod dem, bøje sig for dem eller gaa til Grunde*«. Men klartseende Folk skønnede allerede, at Udfaldet ikke kunde være tvivlsomt af en Kamp mellem Flertallet »der var bunden paa Hænder og Fødder af den usalige Forfatning« og Direktørerne, der »var Mænd for at gøre sig fri for den Slags Baand«. »I laver for meget Blæst«, sagde Mme de Staël, der havde sluttet sig til Direktoriet, spottende til Dumas. Hvad der tjener til Ære for dette hæderlige og loyale Flertal, er, at Generalen kunde give Barras' nye Veninde det Svar: »Er det da ikke bedre end at lave Stank?«

* * *

Raadene traadte sammen den 1ste Prairial (21de Maj 1797), og deres Stemning lagde sig straks for Dagen ved Valget af Barbé-Marbois til Formand for de Gamle og af Pichegru til Formand for de 500. Og da Letourneur var gaaet ud af Direktoriet (mere end én tænkte, at Barras, der forstod sig udmærket paa at gøre Kunster, havde haft en Finger med ved Lodtrækningen), erstattede Raadene ham med den forhenværende Marquis de Barthélemy, Underhandleren ved Fredsslutningerne i Basel, et Valg, der aabenbart skulde fastslaa deres Fredskærlighed. Carnot vilde have haft sin Ven Cochon til Kollega og allieret i den utaknemmelige Kamp, han skulde tage op; det var en Kongemorder, der var kommen langt bort fra sin Fortid, og det var en Handlingens Mand. Da Højre afslog hans Ønske, blev han kølig, og den Mand, der valgtes, Barthélemy, var ikke en Gang nogen brugbar Kraft for den nye Trediedels Politik; det indrømmer alle, der saa' ham i Virksomhed. Under alle Omstændigheder havde den nye Trediedel kun et Mindretal for sig paa Luxembourg; men dertil kom, at Carnot som overbevisningstro Republikaner maatte være betænkelig ved at gøre noget, og at den upersonlige Barthélemy ikke turde.

Raadene have imidlertid indledet Felttoget. Den 7de Prairial forlangte en af de nyvalgte, Gilbert-Desmolières, at der skulde aflægges Regnskab. Bonaparte havde jo sendt Million efter Million flere Maaneder igennem: hvad blev de brugte til? Desmolières fik overdraget af Finanskommissionen at forfatte en Indstilling herom, og han gik Regeringen mere ligefrem paa Livet med Anklage for Underslæb. Den 30te Prairial gennemførte han en Resolution, der lagde Direktoriet i snævre Baand, og de Gamle omdannede med en ringe Lempelse denne Resolution til en Lov, der gik Luxembourg meget nær. Reubell og Barras, der helst vilde have frie Hænder paa den Art Omraader, blev ude af sig selv.

La Revellière tog sig meget mere nær, at »Klerikalismen« trængte frem. Den 4de Prairial havde Dumolard forlangt en Kommission udnævnt til at *revidere Lovene om Ordensreglerne for Gudsdyrkelse*. Udnævnelsen fandt Sted; Kommissionens Ordfører blev Camille Jordan, og medens man afventede hans Indstilling, opfordrede man Direktoriet til at frigive de Præster, der var fængslede uden Lov og Dom.

Den 29de forelagde Jordan sin opsigtsvækkende Indstilling; den løb ud i fire Forslag, som i vore Dage maa forekomme saare spagfærdige: 1) *Frihed for de troende til at vælge den Præst, de finder for godt;* 2) *Frihed for Præsten til at lede Gudsdyrkelsen uden nogen Art Edsaflæggelse;* 3) *Frihed til at ringe med Klokkerne;* 4) *Frihed for ethvert Trossamfund til at have egen Kirkegaard.* Dette var egentlig kun den fulde Gennemførelse af Kirkens Adskillelse fra Staten, men som Stillingen var, vidste baade Venner og Fjender af Katolicismen, at det vilde blive ensbetydende med en snarlig sejrrig Genindførelse af den fredløse Religion.

En Storm af Raseri rejste sig i Jakobinerpressen. Det gærede i hele den gamle antireligiøse Surdej. *Folkevennen* satte i: nu kom »*Medici'ernes frygtelige Politik*« til Live igen. Inkvisition, Bartholomæusnat, Ophævelsen af det nantiske Edikt var Omkvædet paa alle disse Artikler — hvad der sandt at sige gjorde mindre Indtryk paa Flertallet af Læserne end den stadige Henvisning til Kirkegodset, hvis Købere, paastod man, havde al Grund til at føle sig truede, naar »Fanatikerne« nu tog Oprejsning.

Den katolske Strømning vedblev ikke des mindre. I Aaret IV var Tallet af Kirker, Katolikerne havde faaet tilbage alene i Paris, vokset fra 15 til 40. Forgæves havde Direktoriet paa-

lagt sine Agenter at lægge Bevægelsen Hindringer i Vejen ved at »slide Præsternes Taalmodighed ud«. Præsterne lod sig ikke »slide ud«. Den 6te Thermidor Aar V meddelte *Religiøse Annaler* at 31,214 Sogne i Frankrig havde genoptaget Gudstjenesten, og at 4511 havde gjort de indledende Skridt dertil. Bevægelsen var almindelig, vedholdende og uvilkaarlig. Preussens Gesandt skrev, at »*Tørsten efter Religion ingensinde havde faaet saa glødende Udtryk*«. I Landsbyernes Kirketaarne gik der en Skælven gennem de gamle Klokker.

Den 20de Messidor begyndte de 500 under største Spænding Drøftelsen af Jordans Indstilling. Spændingen var selvfølgelig, nu var jo Øjeblikket inde, da Tidens altbeherskende Spørgsmaal skulde afgøres. Skulde Fædrenes Kirke, som man havde troet bandlyst for stedse, faa sit Herredømme tilbage? — thi man maatte vel tro de antikatolske Filosoffer og Politikere paa deres Ord, at den vilde genvinde Herredømmet ved at vinde Friheden.

Det blev dog ingen Filosof, det blev en Soldat, der indledede Angrebet. General Jourdans Tale viser, hvorledes de Soldater tænkte, som i højere Grad end nogen anden Samfundsklasse følte Uvilje mod »Kapucinerstregerne«. Han gik løs paa disse Præster, som den republikanske Soldat i Vendée altid havde truffet i Fjendernes Rækker; men til Gengæld priste et Medlem af yderste Højre, Lemerer, »vore Fædres gamle Gudsdyrkelse«. De Ord satte Eschasseriaux i Raseri: »I, der hele Tiden taler om vore Fædres Religion, nej, I skal ikke faa os ført tilbage til urimelige Trosformer, til tomme Fordomme, til en forrykt Overtro . . .«. De fornærmelige Udtalelser opbragte Flertallet. Men om muligt endnu voldsommere var Boulay de la Meurthe, en ny Mand, der skulde blive en af Venstres Ledere. Naar Præsterne ikke bandtes af nogen Ed, hævdede han, vilde de »genoprette Sogne og Stifter, lægge Folket under sig paa ny, udnytte alle de Midler, deres moralske Indflydelse gav dem, til at faa deres Ejendomme tilbage og gøre Ende paa Republiken, der havde solgt disse«. Og som yderste, afgørende Argument viste han, hvorledes en saadan genoprettet Kirke vilde komme i Hænderne paa *en fremmed Fyrste*, paa Paven, som man havde haft til Hensigt at gøre det af med.

Royer-Collard, Boissy d'Anglas og Pastoret støttede Jordan veltalende. Royer-Collard krævede »*Retfærdighed og Retfærdighed og atter Retfærdighed*«. Saa radikal var imidlertid Tænkemaaden — i et saadant kirkeligt Spørgsmaal — blandt Politikerne (der

var mange *Filosoffer* blandt det konservative Borgerskab), at Raadet vedtog at bibeholde Eden med 210 Stemmer mod 206. Til Gengæld for denne Indskrænkning blev Proskriptionslovene afskaffede. Den 7de Fructidor gav de Gamle Resolutionen Lovskraft; det Løfte, den bibeholdt, var kun en simpel Forpligtelse til ikke at forstyrre den offentlige Ro, det kunde selv de mest kongeligsindede Præster aflægge med god Samvittighed.

* * *

Vedtagelsen af Resolutionen er af afgørende Betydning. Jeg anser det for givet, at den gjorde Udslaget for de følgende Begivenheder. Som det vidnes fra flere Sider, vilde La Revellière have betænkt sig paa at slaa Følge saa langt med Reubell og Barras, at han, der selv havde været proskriberet, gik ind paa, at Nationens Repræsentanter proskriberedes. Han talte altid senere med Sorg om 18de Fructidor, der dog efter hans egen Indrømmelse »ikke havde kunnet finde Sted« uden ham. Først da han saa', at Flertallet agtede at »oprette den romerske Overtro«, eller i det mindste modstandsløst gik med dertil, tiltraadte han det *Triumvirat*, der tog Kampen op. Det er den 27de, at de 500 gennemfører Resolutionen, og det er den 28de, at La Revellière er med til det Forspil til Statskupet, hvorved han særlig ønsker at ramme Jordan og Pius VI: Afskedigelsen af de »reaktionære« Ministre.

Hos Barras er Tanken om at slaa Raadene ned for længe siden modnet; hos Raadene har Tanken om at slaa Barras ned ikke samme Fasthed, eller Forskellen er maaske snarere, at han ved, hvorledes han vil bære sig ad — kalde Hæren til Hjælp, medens de andre ikke ved det. De to Magter er imidlertid ved at prøve Kræfter; den egentlige Kamp tog sin Begyndelse ved Spørgsmaalet om Ministrene. Fire af dem var »Jakobinere«, Schérer, Delacroix, Merlin og Faypoult, to derimod, Bénezech og Cochon, Tilhængere af den nye Tænkemaade. Raadene vilde have Direktørerne til at afskedige de fire »Jakobinere«; Carnot blev Oppositionens Talsmand paa Luxembourg. Reubell regnede dette Ønske af Lovgivningskorpset for »en Krænkelse af Forfatningen«; Triumvirerne afviste det og gik over fra Defensiven til Offensiven og tvang Bénezech og Cochon til at tage deres Afsked. De ofrede derpaa selv Schérer og Delacroix (der dog ikke var dem til megen Gavn) og lod dem afløse af Hoche, som Barras havde udset til Redskab for Statskupet,

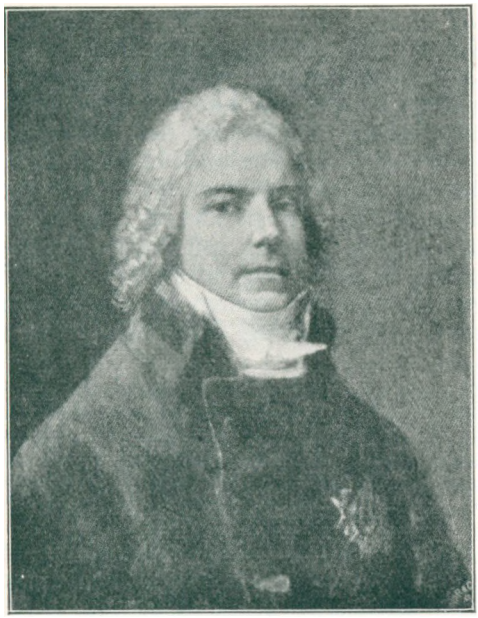

Talleyrand.

og af Talleyrand, hvis Optagelse i Regeringen skaffede Barras Støtte fra en hel Gruppe.

Det drejede sig om den Gruppe, der nu havde samlet sig om Baronesse de Staël og Benjamin Constant og syntes at have bestemt sig til at kæmpe mod »Reaktionen«. Den havde grundet »den konstitutionelle Kreds« for at modvirke Indflydelsen fra »Clichyklubben«, hvor Højre holdt til, »en ren Aristokratrede«.

Den konstitutionelle Kreds ønskede i det mindste en Repræsentant blandt Magthaverne. Det blev Talleyrand.

Denne Herre var nylig dukket op igen og havde ganske naturlig taget sin Tilflugt til sin gamle Veninde fra 1789, Germaine de Staël. Han havde Brug for et Springbrædt for at komme i Vejret igen, og dertil var den gode Baronesse egnet; hun sagde om ham, at han »havde alle det gamle og alle det nye Regimentes Laster«, men hun var altid tilbøjelig til at underordne sig Mennesker, som hun ingen Agtelse havde for. Barras havde længe været betænkelig ved at lade denne farlige Ven »sætte sin Klumpfod paa Luxembourg«. Baronessen nødte Di-

rektøren til at optage ham i Kredsen. Intriganter er en frygtelig Menneskeart; den smidige, smilende Diplomat blev allerværst til at bringe Barras ind paa Voldsomheder.

Direktøren opmuntredes dog ikke blot af denne Repræsentant for de direktorievenlige »moderate«, han bestormedes ogsaa af de skræmte Jakobinere, der foreholdt ham, at hans Nølen vilde blive til Undergang for Republiken. Sieyès tilskyndede — som altid paa forborgen Vis — til at slaa løs, om end han ikke selv satte noget ind derpaa. Styrket ved Støtte fra disse forskellige Sider traf Barras i de sidste Dage af Messidor sine Forberedelser til at »genoprette Enigheden mellem Myndighederne« — om det saa skulde være med Sabelhug. Statskupet stod for Døren.

TREOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Fructidor-Statskupet.

August—September 1796.

»Hæren skal give sin Mening tilkende«. Der tages Overblik over Sablerne. Barras og Hoche. Det første Forsøg strander. Bonaparte og Flertallet. Venezia-Spørgsmaalet. Bonaparte mod »Clichy«. Adresserne fra Hærene. Augereau i Paris. »De handlede som en Tosse«. Aftenen den 17de. Carnots Flugt. Barthélemys Arrestation. Augereau i Tuilerierne. De deputerede i Temple. Møderne den 18de og 19de Fructidor. Proskriptionsdekreterne. Fructidors Følger. »Sablen er Lov«.

Der maatte kaldes paa Sablen. Det syntes virkelig et Øjeblik, som Raadene i Harme over de »reaktionære« Ministres Afskedigelse agtede at sætte Ministrene under Anklage. Dumas klagede bittert for Moreau over »Fornærmelsen«; Pichegru truede med at »stige til Hest«. Og Spændingen blev saa stærk, at der indtraf noget, som Politiet aabenbart er ganske forbløffet over: »de politiske Interesser syntes at tage Luven fra Forlystelserne«.

Barras tog Overblik over Sablerne. Moreau var »politisk et Nul« (en stor Ros for en Soldat); Bonaparte var farlig og for langt borte, Hoche alene passede ham. Under Paaskud af at give ham Krigsministerposten kaldte Direktøren ham til Paris (i Virkeligheden var Generalen efter Loven for ung til at blive Minister). Hoche tog sig det utaknemmelige Hverv paa, da Barras fik ham til at tro, at Mændene i Tuilerierne vilde genindsætte Kongen. »Vi er bleven enige med Generalen om, at *hans Hær skal give sin Mening til Kende*«. Der har vi Ordet; Tiden er nu inde for den militære »Meningstilkendegivelse«, *pronunciamiento*, som Ordets klassiske spanske Form lyder. *Sambre-et-Meuse*-Hæren skulde afgive fire Regimenter, der skulde lade, som de gik mod Brest, men ved Corbeil skulde de uden videre overskride den *konstitutionelle Grænse**) og omkring

*) Se S. 461.

den 15de Thermidor skulde de stille sig til Raadighed for Luxembourg.

Sagen kom imidlertid ud; den 4de Thermidor gav Aubry Meddelelse i de 500's Raad om Troppernes March; de deputerede spurgte Carnot, der ikke kunde svare andet end, at han intet kendte til denne mistænkelige Troppebevægelse; men han lod Spørgsmaalet gaa videre til Barras. Barras blev bange og nægtede alt; Carnot, der for Tiden havde Forsædet i Direktoriet, vilde have Sagen helt paa det rene og sendte Bud efter Hoche, der var kommen til Paris for at modtage sine Regimenter. Det kom til et pinligt Optrin; Hoche var højsindet nok til ikke at forraade Barras, og Barras var ussel nok til at nægte at have givet ham Ordrer. Men samme Aften tog Generalen bort igen, opfyldt af Foragt og Fortrydelse og saa elendig over Eventyret, at dette i Forbindelse med en snigende, uopklaret Sygdom, han allerede led af, lagde ham i Graven paa nogle faa Dage. Carnot lod til at være bleven beroliget; han indskrænkede sig til at forlange en Række Pæle anbragt omkring Paris, saa at man kunde se den meget omtalte »konstitutionelle Grænse«. Barras kunde i Stilhed tage sig en god Latter over dette fortrinlige Forebyggelsesmiddel. Han var nu kommen sig af sin Forskrækkelse og saa' sig om efter en anden Sabel. Han valgte Bonaparte.

* * *

Fra sin Lejr fulgte Bonaparte opmærksomt, hvad der foregik i Paris. Han var en ivrig Modstander af enhver Tanke om Kongedømmets Genindførelse og vidste desuden, at han havde Fjender i det »reaktionære« Flertal.

De nye deputerede var ham virkelig ilde stemte; for dem var og blev han Jakobinersoldaten, »Manden fra Vendémiaire«. Ej heller vandt hans italienske Politik Bifald hos dem, allermindst hos Barthélemy og Carnot. Her havde han fundet størst Tilslutning hos Modpartiet; den jakobinske Presse næsten forgudede ham: Bonaparte var »Republikens Skjold«.

Dette var just en ny Grund for Raadene til ikke at have noget til overs for ham. Et helt Parti afskyede »den lille pjuskhaarede Marionetfigur, som var falden efter Mandrin«, og man ventede, at han snart skulde knække Halsen under sine »Fjælebodstriumfer«.

Dette Fjendskab fik Udslag, da Dumolard i Clichyklubben

gik voldsomt løs paa Bonapartes Plan om at ødelægge Republiken Venezia. Der hersker Enighed mellem Memoireforfatterne Dumas og Vaublanc (som repræsenterer to noget forskellige Oppositionsretninger), om at deres Kollegas Tale var vanvittig uklog. Kritiken bragte i Virkeligheden Bonapartes Harme paa Kogepunktet. »Clichypartiet vilde have hans Hoved«, det vilde han værge — og dermed ogsaa Republiken. Fra Paris kom der stadig smigrende og æggende Henvendelser til ham fra den konstitutionelle Cirkel, fra Mme de Staël og Talleyrand. Og Hæren ventede kun paa et Vink fra den store Krigerfor at give et Ord med.

Hæren nærede fjendtlige Følelser overfor de nye deputerede. »Vore velkendte Anskuelser«, siger Marbois, »havde gjort os forhadte for Hæren«. Disse Yndere af »Kapucinerstreger«, disse »Beskyttere af Chouanere og Emigranter«, der oven i Købet var »Modstandere af de naturlige Grænser«, var ikke bedre værd end at smide paa Møddingen. »Ve Clichy!« udraabte en af de moderateste Militære, Joubert, i Breve til sin Fader. I Messidor lød det lige fra Rhinen til Po, at man burde smide disse »Kongens deputerede« ud ad Vinduet.

Aarsdagen for den 14de Juli (25de Messidor) syntes en god Lejlighed til en Demonstration. Marmont fik overdraget af Bonaparte at meddele Generalerne Parolen. Divisionerne skulde *give deres Mening til Kende* ved en Række *Adresser*. Augereaus Division gik værdigt i Spidsen. »Medens vi er draget i Triumf for Wiens Porte, arbejder skændige, brødefulde Mennesker paa Uroligheder og Sammensværgelser i selve vort Lands Hovedstad; deres Maal er at nedsænke Fædrelandet i Blod og Taarer, bringe nye Ofre til Borgerkrigens Dæmon og rykke frem ved det dystre Skær af Fanatismens og Tvedragtens Fakkel over Aske- og Ligdynger til Kamp mod den Frihed, de agter at ombringe . . . Vi har betvunget vor Harme; *vi satte vor Lid til Lovene, men Lovene tier*. Hvem vil herefter tale, hvis ikke vi bryder Tavsheden?« De sammensvorne skulde skælve. »Eders Misgerningers Tal er opgjort, *og deres Løn er paa Spidsen af vore Bajonetter!*« De andre Divisioner fulgte efter. Jouberts sagde: »*Hærene bør rense Frankrig*«. Og sluttelig gav Bonaparte sit Bidrag. I en Proklamation til Hæren udbrød han: »*Her er de samme Mænd, der har skaffet Fædrelandet Sejr over det forenede Europa . . . I samme Minut, de viser sig, er det ude med Royalisterne*«. Og da han meddelte Luxembourg Adresserne og Proklamationerne, tilføjede han: »*I maa umiddelbart tage Eders Beslut-*

ning . . . Jeg ser, at Clichyklubben vil rykke frem over mit Lig til Ødelæggelseskampen mod Republiken. Er der ikke længer Republikanere i Frankrig? . . . Har I Brug for at anvende Magt, kald da paa Hærene«.

Dette Brev kom til Paris, just da Barras havde ladet Hoche sejle sin egen Sø. Man maatte da slaa sig til Ro med Bonaparte, der syntes at byde sig til. Direktørerne troede, at han vilde komme personlig og kaste de deputerede i Vandet. De kendte ham ikke endnu; han skøttede ikke om at lade sig selv drage ind som Deltager i »denne Kammerpottekrig«. Han vilde for sit Vedkommende staa uden Ansvar, efter at han havde sat Sagen i Gang; det var ikke blot Plutark, han læste i Mombello, det var ogsaa Machiavelli. For Øjeblikket indskrænkede han sig til at tilsende Direktoriet nogle saare værdifulde og saare uventede Vaaben. Generalen havde set sig i Stand til at anholde Grev d'Antraigues i Verona og beslaglægge hans Papirer, og de indeholdt det uigendrivelige Bevis paa Pichegrus Forræderi.

Pichegru maatte bringe Clichy-mændene i Undergang; man vilde nu kunne faa dem med ind i et Spind, som de ikke kendte noget til. Det var et overraskende Held for deres Fjender; den første Formand, de havde valgt i de 500's Raad, var en General, der havde solgt sig til Kongen og forraadt Republiken! For Oppositionen var en saadan Opdagelse (hvad Mallet du Pan indrømmer) det værste, der kunde hænde; ved at kundgøre den Dagen efter Statskupet syntes Magthaverne for en Stund at godtgøre dettes Berettigelse.

* * *

Imidlertid havde Indsendelsen af *Adresserne* vakt et svært Røre. Carnot angreb dem i Direktoriet, Willot blandt de 500. Raadene nøjedes dog med i en meget skarp Tone at udbede sig Forklaring af Direktoriet baade paa Troppebevægelsen og paa Adresserne.

Men Triumviratet havde nu vundet meget i Styrke. Den 20de Thermidor var Augereau kommet til Paris; ham regnede Bonaparte for at være uden »Indsigt« og vel egnet for den ønskede store Politiaktion. Den vordende Hertug af Castiglione var vild Jakobiner og i øvrigt, som La Revellière skriver, »uden boglig Dannelse«, han var ikke den Mand, der stak sine Planer under Stol. »Jeg kommer for at slaa Royalisterne ihjel«, sagde han (Soldater bruger enkle Udtryk for Tingene). Til Bonaparte skrev han mere højttravende: »Vor Renhed og vort Mod skal

redde Republiken fra den frygtelige Afgrund, hvori Tronens og Alterets Haandlangere har styrtet den«. Direktørerne blev slagne over denne Jætte, der uafbrudt tordnede og svor. »Det var dog en mægtig Røverkarl«, udbrød Reubell efter den første Sammenkomst med ham. Men han fik dem til at føle sig tryggere. Dette prægede deres Svar paa de 500's Budskab; den 23de oversendtes det til Kamrene. Adresserne, sagde Direktørerne temmelig hovent, havde deres Forklaring »i den Uro, en Mængde gode Borgere med Rette grebes af overfor visse Forsøg paa at kaste Frankrig ud i en ny Revolutions Rædsler ved at omstyrte den nuværende Statsorden ved Forræderi eller Vold«.

Der skulde ikke meget til, for at Højre lod sig forskrække, og forskrækket blev det. Dumas skjuler ikke for Moreau, hvilken Uro — og hvilken Harme, — han grebes af ved Augereaus Komme og ved, at der dukkede »5—6000 afskedigede Officerer« op i Paris, hvor de angreb »de sorte Kraver« og »opmuntrede Soldaterne til de værste Udskejelser«. De talte »om at hakke Pichegru i Stykker«. Man kan finde det underligt, at Pichegru paa dette Tidspunkt tog saa blidt paa et Røre, der truede ham personligt. Men vi ser nu af hans offentliggjorte Optegnelser, at den ulykkelige af visse Tegn anede, at han var røbet. Han vidste, at hans Brøde vilde styrte Partiet i Undergang, og denne Tanke knækkede al Energi hos ham.

Under alle Omstændigheder vidste Raadet kun en Ting at sætte op mod Truslerne: en Nyorganisation af Nationalgarden. Den slog fuldstændig fejl. Medens Triumvirerne raabte op om Statskup (Nationalgardens eneste Bestemmelser var »at genrejse Tronen«, sagde La Revellière til den preussiske Gesandt), var Paris' Borgerskab i sin Fornedrelsestilstand ikke til at formaa til at melde sig under Fanerne.

Direktørerne var bestemte paa at handle, og man søgte nu at skaffe sig en gunstig Kampstilling. Der udspredtes allehaande Rygter: de deputerede vilde »sætte Landejendomskøberne ud«, ja »foranstalte en ny Bartholomæusnat«, revidere Ludvig XVI's Proces og sende enhver, som havde Del i Revolutionen, paa Galejerne. Politiet indskrænkede sig ikke til at høre efter disse Forlydender; det gav dem selv Udbredelse. Da de deputerede efter Statskupet førtes til Rochefort, kunde de høre Udbrud blandt den ophidsede Sværm omkring deres Jernbure: »*Der er de Fyre, som vilde indføre de gamle Skatter igen*«.

Paa Luxembourg fandt der hvert Øjeblik de skarpeste Sammenstød Sted. Da Carnot — om Talleyrands Meddelelser til

Sandoz staar til troende — havde nægtet at sætte sit Navn under et Budskab, der skulde lægge Hindringer i Vejen for Nationalgardens Organisation, kaldte Reubell ham »en Forbryder« og anklagede ham for at have villet sende dem alle til Skafottet i Robespierres Dage. Barras fo'r over ham med Grovheder. »Der er ikke den Lus paa din Krop«, raabte han, »som ikke har Ret til at spytte dig i Ansigtet!« Carnot sprang løs paa ham; de andre skilte dem ad. Alt vidnede om det Uvejr, der drog sig sammen.

Augereau var bleven udnævnt til Kommandant over Pariserhæren. Det er ubegribeligt, at en saa tydelig Tilkendegivelse af, hvad der var at vente, kun vakte en ganske passiv Beklagelse i Forsamlingerne. »Havde vi blot dannet et virkeligt Parti . . .« skriver Vaublanc, og det er Ord nok. Mere end nogensinde stod de splittet og derfor lammet. Da Tronson-Ducoudray den 3die Fructidor forelagde et Svar paa Direktoriets »brandstiftende« Budskab, blev Barras tilskyndet til at gaa dristigt frem ved dette Svars saare maadeholdne Karakter, »der gav en Forestilling om vor Svaghed«, som en af Flertallets »voldsomme« siger. Men paa den anden Side bevirkede de Gamles Vedtagelse den 7de Fructidor af Tilbagekaldelsen af Lovene mod de edsnægtende Præster, at La Revellière nu forbitret sluttede sig afgjort sammen med sine »medsammensvorne«.

Netop den Dag overtog »Filosoffen« Forsædet efter Carnot. Den 10de holdt den forhenværende Girondiner en meget truende Tale »i Regeringens Navn«. Alle var klare over, at der forestod »en ny 31te Maj«.

Raadene havde kunnet afbøde Stødet ved at være de første til at slaa. Om Aftenen den 15de kom der en Oberst til Dumas og tilbød ham at tage Reubell og Barras til Fange og skaffe dem af Vejen. »Ideologen« afviste Tilbudet med Afsky. Da han langt senere fortalte dette til Napoleon, svarede Kejseren ham: »*De handlede som en Tosse; De har ikke Begreb om Revolution*«. Læseren vil mene det samme som Napoleon — i øvrigt til Ære for Fructidors proskriberede Deputerede.

* * *

Den 17de Fructidor holdt Direktoriet sit daglige Møde, hvor alle fem Medlemmer var til Stede. Der hændte intet af Interesse, Klokken fire hævede La Revellière smilende Mødet. »Hele mit Liv«, skriver Carnot, »vil jeg se dette Menneskeædersmil for mig«.

Om Formiddagen havde Barras faaet Meddelelse om, at man vilde sætte ham under Anklage, fra Prinsen af Carency, en af hine dybt sunkne Personer, der i disse oprørte Tider uafbrudt færdedes mellem Oppositionens hemmelige Forhandlingsmøder og Politiets Kontorer. Direktøren besluttede ufortøvet at forekomme sine Fjender.

Klokken otte om Aftenen samledes *de tre* til Direktørmøde. »Som Følge af de indtrufne Efterretninger om den Fare, hvori Republiken svævede, og om det Angreb, *de royalistiske sammensvorne* pønsede paa *for at myrde Direktoriet* og omstyrte Forfatningen . . ., har det udøvende Direktorium besluttet at gøre sit Møde permanent. Til Stede var Borgerne Reubell, Revellière og Barras«. For at Forfatningen kunde faa Lov at beholde sine dyrebare Direktører, skred man til at ødelægge den — som Faderen i Sagnet, der opholder Livet ved at æde sine egne Børn. Der foreligger nu en Udgave af hele Protokollen over dette Møde paa otte og fyrre Timer, som indledes med en saa hyklersk Erklæring. Hver eneste Linie indeholder Ordrer til Militærindgriben, Uddrivelser, Fængslinger. Man anvendte hele Natten til at »*redde Forfatningen*«; men ved saadanne Midler, at der ved Daggry kun var Ruiner tilbage af den.

Carnot var den første, der fik Nys om, at der var udstedt Arrestordre mod ham, og at man havde bestemt ham til Deportation. Barras havde sandsynligvis ikke haft noget imod at blive lettet for alt Bryderi med ham ved et Bajonetstød. »Det havde været fuldkommen berettiget, om Carnot var bleven dræbt«, skriver han, »da det er bedre at slaa Djævelen ihjel end lade sig slaa ihjel af ham« — et overbevisende Ræsonnement. Carnot gjorde altsaa vel i at redde sig, da han blev advaret i Tide; til Reubells voldsomme Forbitrelse undkom han gennem en af Luxembourgs Belejringsudgange. Barthélemy var ikke saa raadsnar. Klokken tre om Morgenen blev han arresteret af en Officer, medens han laa i sin Seng. »I hvis Navn?« spurgte han. »I Direktoriets!« »Jeg er selv Medlem!« »De er en Forræder og min Fange«. Der blev sat Vagt over ham, og Klokken ni opfordredes han til at nedlægge sit Embede; han afslog det og blev saa ført til Temple, hvorfra han skulde sendes til Deportationsfængslet.

Carnot havde faaet Tid til at advare Pichegru. I sin Egenskab af Salsinspektør overnattede Generalen i Tuilerierne, og da Carnots Meddelelse kom, var Slottet allerede omringet af Bajonetter. Augereau havde faaet Paalæg om at tage Magten

over Kamrene; de deputerede, der gav Møde, skulde enten arresteres eller for de 500's Vedkommende sendes til Odéon, for de gamles til Kirurgisk Akademi, hvor »de gode deputerede« skulde træde sammen — for »de oprørske« var der Plads i Temple. Efter en Ordre, der var udstedt om Morgenen, rykkede Regimenterne ind fra Nabobyerne, overskred »den konstitutionelle Grænse« og stillede sig til Raadighed for Augereau.

Imidlertid sendte Pichegru og Willot skyndsomt Bud til Formændene Siméon og Laffon-Ladebat, og Kommandanten for Kamrenes Grenaderer, Ramel, kaldte til Vaaben; Korpset, 800 Mand, besatte Havens Porte, der belejredes af Augereaus 12000 Mand med 40 Kanoner — en »Hanriotaffære« i bedste Stil. Ramel blev opfordret til at trække sine Grenaderer tilbage, men afslog det og gik for at pleje Raad med Pichegru og Willot. Klokken var da tre om Morgenen, Klokken halv fire lød det aftalte Tegn, et Kanonskud fra Pont Neuf, og Soldaterne stormede mod Portene. Kamrenes Grenaderer gik øjeblikkelig over til Fjenden. »Vi er ikke Schweizere«, sagde de, »vi vil ikke kæmpe for Ludvig XVIII«, og de lod de Kanoner, som de havde i Værge, rette mod Tuilerierne.

Nu optraadte Augereau; den heltemodige Kriger havde et skændigt Følge, Septembermorderen Fournier, den forhenværende General Santerre, Pache, Rossignol, Gengangere fra Rædselstidens blodige »Dage«. Det bliver forstaaeligt, hvorfor Bonaparte havde foretrukket at blive i Italien. Augereau selv virkede snarere som en Røver end som en Soldat; han greb Ramel ved Halsen, rev Epauletterne af ham og gav ham Ørefigen. »Han havde drukket lidt Champagne for at blive flink«, skriver Barras.

Under dette kom deputerede til; man tillod dem at gaa ind, men en Time efter lod General Verdières dem føre til Temple. Imidlertid havde baade Laffon-Ladebat og Siméon indtaget deres Formandspladser, og de vægrede sig ved at lade sig føre med. Paaberaabelsen af Forfatningen vakte kun Soldaternes Haanlatter; under Skældsord greb de de deputerede i Kraven. Overfor Pichegru betænkte de sig lidt: det var dog Hollands Erobrer. Hán har selv i sin »Dagbog« skildret det frastødende Optrin, der fulgte. En Soldat truede ham med sin Bajonet, Pichegru stødte ham til Side; man tumlede løs paa hinanden; et Dusin Soldater styrtede sig over Generalen og mishandlede ham. Unægtelig laa der ikke megen Magt paa Pichegru i sig

selv, men derfor var det alligevel Frankrigs Vælgere, man slog ved at slaa ham.

Inden Siméon blev revet op fra sit Formandssæde, fik han Tid at diktere Sekretærerne en afsluttende Sætning: »Raadet opløses af den væbnede Magt«. »Dette var«, siger Marbois, »*de sidste Ord, der lød i Forfatningen af Aar III's Tid, fra dette Øjeblik var den ikke længer Franskmændenes Lov*«. En Time senere sad de to Formænd i Temple.

Klokken otte om Morgenen forsøgte deputerede, som havde samlet sig fra forskellige Kanter, at trænge ind i Tuilerierne; de blev drevne tilbage, splittede af Dragoner og grebne af Gendarmer. De protesterede »i Lovens Navn«. En Officer raabte: »*Sablen er Lov!*« Dette jævne Ord gav Kærnen i Situationen.

Den hele Dag tog man deputerede ved Vingebenet. Klokken fire om Eftermiddagen var Temple-fængslet fuldt af dem. Der mødtes den royalistiske deputerede La Rue med Kongemorderne Rovère og Bourdon, som nu — under Anklage for *Royalisme* — blev stukne ind i selve Ludvig XVI's Celle.

Samtidig blev Raadenes Grenaderer, som havde forraadt dem, førte til Luxembourg og modtog først Lykønskning fra Direktoriet og siden hen fra *Rump*-raadene. Det er de samme Grenaderer, som 19de Brumaire udleverer Direktorium og Raad til Bonaparte — hvad der kun var følgerigtigt.

* * *

Raadene — eller hvad der var tilbage af dem — var traadt sammen, det ene i Odéon, det andet i Kirurgisk Akademi. Det var Direktoriets Mening, at disse elendige skulde lade sig bruge til at proskribere deres Kolleger. Selv nøjedes det med at lade en Proklamation opslaa, hvori der fortaltes om »Sammensværgelsen«. Dér stod den Løgn at læse, at Chouaner »havde angrebet Vagtposterne om Direktoriets Residens«; der maatte da tages Hævn for et saadant Chouanerangreb paa Direktoriet.

De 500, der traadte sammen Klokken ni om Morgenen i Odéon, udnævnte en Kommission, der skulde sørge for »Opretholdelsen af Forfatningen« (man ser, hvorledes Løgn kæder sig til Løgn) — men i Virkeligheden affatte Proskriptionslisten. Man ventede paa Ordrerne fra de høje Herrer. De indløb ogsaa; Direktoriet sendte et Budskab med en Fremstilling af Sammensværgelsen, støttet paa de Afsløringer, man havde af-

presset den royalistiske Agent Duverne de Presle, og navnlig paa de Papirer, Bonaparte havde beslaglagt i Verona. Unægtelig var Antraigues' Brevskaber fældende for Pichegru; men deraf fulgte dog ikke, at 52 deputerede og Pichegru selv kunde deporteres uden Rettergang og Dom, hvad Boulay de la Meurthes Paastand ikke des mindre gik ud paa. Saaledes var det besluttet Dagen i Forvejen, at man skulde gaa frem. Man burde ikke anvende Rettergang, havde en forsynlig Mand sagt under de foregaaende Forhandlinger. »Den almindelige Stemning er *for ildesindet* til, at man bør udsætte sig for Farerne herved. Vi har Magten paa vor Side i dette Øjeblik og bør drage Nytte af den«. Boulay sagde omtrent det samme fra Forsamlingens Talerstol. »I maa forstaa, at den langvarige, formelt retslige Fremgangsmaade ikke kan komme i Anvendelse i dette Øjeblik. Idag staar I som Sejrherrer, men bruger I ikke Eders Sejr, vil Kampen begynde igen i Morgen, og det bliver en blodig, en frygtelig Kamp«. Nu foreslog en dreven gammel Konventsjakobiner, Viller, Kassation af Valgene i 49 Departementer, Deportationer, Skærpelse af Lovene mod Præsterne; med Genoptagelse af, hvad der var Brug i 1793, begyndte Medlemmerne ligesom Marat den 2. Juni at udpege Ofre ved Navn og kappedes om at spille Angivere — for nogles Vedkommende for ikke at synes lunkne. Selv i sin lemlæstede Skikkelse nølede Forsamlingen dog og talte evindelig frem og tilbage, førend den vedtog Proskriptionslovene. Ved Midnat (mellem den 18de og den 19de) fik den Lov at gaa fra hinanden. Da den unge Barante, der havde været blandt Tilhørerne, gik hjem, lagde han Mærke til en Theaterplakat, der meddelte, at man den Aften opførte »*Det tvungne Samtykke*«, og det slog ham, at Tilfældet stundom kunde være vittigt.

De Gamles Samtykke var i endnu højere Grad tvungent. De nølede hele den 18de og udnævnte om Natten en Kommission, der Klokken fem næste Morgen stillede Krav om fyldigere Oplysninger og sikrere Beviser. General Marbot, en voldsom Jakobiner, svarede, »*at der ikke behøvedes Beviser overfor sammensvorne Royalister*«. Det var en Teori værdig Fouquier-Tinville — der øjensynlig var kommen for tidlig af Dage. Hele den følgende Dag forhandlede man stadig, medens Soldater fyldte Galerierne under Raabet: »Naa, lad det nu gaa løs!« Ogsaa Direktoriet skyndede paa de betænkelige med et nyt Budskab: »*Man vil foreholde Eder Principer, man vil undersøge Formerne, man vil faa Sagen trukket ud . . . en afskyelig og farlig Frem-*

gangsmaade«. Saa fandt Afstemningen om Proskriptionslisten Sted, og saa stærkt der end var renset ud i Forsamlingen, blev dog det store Flertal siddende under tvende Opraab; Forsamlingen skulde tælle 250 Medlemmer, men der afgaves kun *15 Stemmer* for Proskriptionen, medens 7 stemte imod.

* * *

Ved disse berygtede Dekreter af 19de Fructidor kasseredes Valgresultaterne fra Germinal i 49 Departementer — efter at de valgte havde deltaget i Forhandlinger og Lovgivning i fire Maaneder. 154 deputerede mistede paa denne Maade deres Mandater, og desuden blev Raad og Øvrighed i de samme Departementer afsatte. Og for at gøre Vælgerkorpset ude af Stand til at tage Oprejsning lemlæstede man det ved at fratage *Slægtninge af Emigranter* Valgretten og ved at kræve, at Vælgerne skulde »sværge Kongedømmet Had«. Endelig straffede Artikel 13 165 Borgere, hvoriblandt 2 Direktører og 53 deputerede, med Deportation uden Lov og Dom. Man indskærpede Straffelovene mod hjemvendte Emigranter, de skulde stilles op ad en Mur og skydes, og man genindførte dem mod edsnægtende Præster, de skulde deporteres. Sluttelig gaves der Direktoriet Bemyndigelse — en ligefrem Indførelse af Diktatur — til at lade de Præster, »som forstyrrede den offentlige Ro«, deportere ved en blot og bar Ordre for hver enkelts Vedkommende, og for en saadan Forstyrren regnedes det, hvis de nægtede at sværge Kongedømmet Had. Men Avisredaktionerne skulde ikke slippe bedre fra det end Præstegaardene; den forhadte Presse prisgaves fuldkommen Vilkaarlighed, og Deportationen ramte alle, der mentes at skade Regeringen i den offentlige Mening, fra den frygtindgydende Richer-Serizy til den brave Gadesanger Ange Pitou, der har efterladt en Dagbog om sine Oplevelser under Statskupet. Paa den Maade vilde Barras faa Hævn over alle sine Fjender.

Proskriptionslisten, hvor man lumsk satte sammensvorne Royalister paa Linie med gode Republikanere, maa snarest forekomme os en Æresliste efter de Navne, den for Størstedelen indeholder. Der var Jordan, Siméon, Marbois, Mathieu Dumas (der endnu Dagen i Forvejen havde vægret sig ved at forlade Lovens Grund, selv om han derved kunde afbøde Voldshandlingen), Laffont-Ladebat, en alvorlig, men liberal Protestant, Advokat Tronson-Ducoudray, der selv under Rædsels-

perioden havde haft Frihed til at forsvare saa mange proskriberede; der var Portalis, Suard, tidligere fast Sekretær ved Akademiet; der var Barthélemy, som havde undertegnet de hæderfulde Fredsslutninger i Basel, og Carnot, som havde organiseret Sejren — der var Repræsentanter for det dygtigste, hæderligste, fineste, Frankrig kunde yde; de skulde deporteres, men Barras fik Fædrelandet Lov at beholde.

I Jernbure og under Overopsyn af General Dutertre, der tidligere havde været dømt til Slaveriet for Tyveri, Ildspaasættelse og Mord, blev sytten af disse fremragende proskriberede ført til Rochefort for derfra at sendes til Guayana. Derovre bukker en Del af dem under for Klimaet, og deres Bødler havde da ogsaa ventet, at Klimaet skulde gøre dem denne Tjeneste. Tronson-Ducoudray, der blev et af Ofrene for denne »ublodige Guillotine« — i visse Maader et afskyeligere Mordredskab end den rigtige — forsikrede til sin sidste Stund, at hans Maal altid kun havde været at faa »en hæderlig Republik«.

Men det var just derfor, man holdt ham for en farlig Oprørsstifter; thi derved maatte han undergrave den herskende Klike. Det er betegnende, hvad en lovlig aabenmundet Statskupdeputeret i sin Lettelse forklarede fra selve Talerstolen: »*Vor Vej gik mellem Strikken og Guillotinen*«.

Barras og hans Venner betryggede sig yderligere ved at oprette *Militærkommissioner* rundt om. De dømte 160 Mennesker til Døden og sendte 329 til Guayana, hvor 167 omkom. Men, skriver La Revellière, den berømmelige Fructidordag blev gennemført »*uden at der udgødes en eneste Draabe Blod*«.

Befolkningen synes at forholde sig udeltagende. La Revellière forsikrer endog, at han hørte nogle raabe: »Leve La Revellière-Lépeaux!« — en komisk Tone midt i Tragedien. »Der herskede samme sløve Ligegyldighed«, hedder det, »som kunde iagttages i Konstantinopel, den Gang man hver tredie Maaned myrdede eller afsatte en Kejser«.

* * *

Heri laa netop en af de Farer, som Landet udsattes for ved Direktoriepolitiken. Det kom i Vane med at finde det naturligt, at man gjorde Vold paa Forfatningen, paa Loven og paa Folkesuveræniteten. Man har set Soldater raadslaa om Staten ude i Lejrene, Hærførere blive opfordrede til at »give deres Mening til Kende«, den ypperste af dem overlegent sende en af sine næst-

kommanderende ind at lukke den Sal, hvor Folkets kaarne Mænd raadslaar, Grenaderer modtage Lykønskninger, fordi de har forraadt Lovgivningsmyndighederne, Repræsentanterne blive deporterede uden Lov og Dom, Friheden og Retfærdigheden taget med Vold — og over alt dette vil Regeringen have, at Folket skal fryde sig. Fryde sig gjorde det ikke; men det blev fortroligt med, at sligt kunde ske. »*Et skæbnesvangert Exempel*«, skrev La Revellière senere hen efter selv at være bleven Offer for et andet Statskup; og Barras indrømmer kynisk: »*Efter at være bleven saaledes krænket havde Forfatningspagten af Aar III i Virkeligheden mistet al Anseelse og Betydning*«.

Selv om virkelig de mishandlede Raad havde stræbt efter at genindføre Kongedømmet, var de ikke des mindre ukrænkelige; men et saadant Maal havde de ikke en Gang, naar man ser bort fra enkelte Medlemmer. Da jeg begyndte at gennemgaa Sagens Aktstykker, var jeg forud overbevist om det modsatte, men Studiet godtgjorde mig, at Flertallet virkelig havde et *loyalt Forsøg* med en liberal Republik i Tankerne.

»Et skæbnesvangert Exempel« — og Følgerne var ogsaa skæbnesvangre: Den sejrrige Regering har ikke længer noget lovligt Grundlag. Den, der herefter lægger Raad op mod den, vil ikke — saafremt Handling følger paa — kunne kaldes Oprørsstifter, og heller ikke — saafremt Handlingen krones med Held — kunne kaldes Magtraner. Efter at Raadene har godkendt og tiltraadt Anvendelsen af fysisk Magt, *føres Direktoriet til at forsøge det samme igen paa Bekostning af selve dem, der har givet deres Bifald, derefter griber Raadene til samme Middel mod Direktoriet, og endelig anvendes det mod selve Statsordningen af Mændene fra Brumaire Aar VIII*. Man kan ikke beskylde nogen for at omstyrte en Forfatning, der (som Siméon fastslog, da han joges ud fra sit Formandssæde) har ophørt at eksistere.

Og Folket fatter fra nu af endnu større Ringeagt for disse deputerede, baade for de enfoldige, der har ladet sig besejre, og for de nederdrægtige, der har foretaget Proskriptionen. Den nationale Repræsentation er allerede bleven det *Rump*-parlament, der venter paa en Cromwell.

Undertrykkelsen af Pressen — hvilket »bidrager til at hindre Dannelsen af en offentlig Mening«, som Aulard skriver — i Forening med Nedværdigelsen af Parlamentet — forbereder Sindene paa Diktaturet. Ja, Diktaturet er allerede i Virksomhed; thi i Modstrid med Forfatningen tiltager Direktoriet sig

Ret til at afskaffe Valget af Funktionærer. Alt dette udvikler sig af Fructidorbedriften. Lejet er beredt for Cæsar.

Og Cæsar personlig bæres frem af Fructidor. Hæren har givet sin Mening til Kende paa en *Imperators* Vink. Og denne Imperator havde der maaske været en Mulighed for at standse paa hans Sejrherre- og Erobrerbane, dersom ikke netop Statskupet — hvad Sorel saa udmærket har paavist — havde aabnet ham denne Bane paa ny. Den »Faktion«, der bukkede under i Fructidor, var den, der holdt paa en rimelig Fred; *den sejrrige »Faktion« er Tilhænger af en evig Krigstilstand.* Men kun naar *Imperatoren* er til Stede, vil Krigen gaa godt; naar han er borte, vil den gaa uheldigt. Som den sejrrige Nations Feltherre, som den truede Nations Redningsmand maa Bonaparte naa Magtens Tinde.

Den 18de Fructidor, da »Sablen bliver Lov«, har maaske skudt Ludvig XVIII's Kongedømme ud i Fremtiden; men den har fremkaldt Napoleon I.

Dragter fra Direktorietiden.

FIREOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Direktorietidens Samfund.

»Morskaben er paa Dagsordenen«. Therezias Regering. Barras' Samfund. Moderne: efter *Sans-culotte*'rne følger *Sans-chemise*'rne. Forlystelsesstederne; Ballerne; Paris' Kraas. Spillet. Theatrene. »Familiegryden er vælted«; Hjemmenes Opløsning. Skilsmissens Ødelæggelser. Lasten. Moralen og Politiken.

Under alt dette morede man sig. Der er god Grund til at gøre opmærksom herpaa; thi banede de politiske Hændelser Vejen for Cæsar til Tronen, bevirkede Forlystelserne, at hele det Samfund, som stod under deres afkræftende Indflydelse, kom til at ligge viljeløst for hans Fod; deres Indflydelse var da lige saa dybtgaaende som Sejrvindingerne i Italien eller Luxembourgs Voldshandlinger.

Man morede sig med Liv og Sjæl. »Morskaben er paa Dagsordenen«, skrev Ch. Constant den 27de Floréal Aar II, og i hans livfulde, kritiske Breve har vi Vidnesbyrd nok derom. Morskaben har været paa Dagsordenen siden 9de Thermidor og vil stadig være det indtil 19de Brumaire.

Hverken af Politik og Krig eller af Litteratur og Kunst lader man sig synderlig fængsle*).

Den 21de Floréal opdages en anarkistisk Sammensværgelse, der, efter hvad man siger, havde en Plyndring af Paris til Maal. Hvad staar der at læse i Bladene? »En vigtig Hændelse: Damerne Tallien og Bonaparte har skiftet Frisure. De havde en Tid lang udmærket sig ved deres prægtige sorte Haarfylde, men nu har de endelig bøjet sig for Sværmeriet for de blonde Parykker«.

Pluviose Aar V er Tiden for de royalistiske Sammensværgelser om det gamle Regimentes Genindførelse, for Sejren ved Rivoli, for Mantovas Kapitulation. — »Man hører svage Rygter om, at den blonde Paryk vil forsvinde. Den græske Frisure i to eller tre Lag er paa Mode«.

I Germinal falder der Valg, som ufejlbarlig vil fremkalde en frygtelig Konflikt, maaske, efter hvad man siger, en Genoprettelse af Monarkiet, maaske en Triumf for Anarkiet. Samtidig er man ved at forberede den europæiske Fred i Leoben. — Opsigtsvækkende Nyt: »den yndige Sophie« har vist sig i Bagatelle, iført Spencer.

I Messidor Aar V staar man overfor et Statskup af Raadene mod Direktoriet eller af Direktoriet mod Raadene. — Da er Folk optagne af »den store Strid mellem Spencerhatten og Turbanhatten«. »Kanariefuglehaleviften med Pailletter« dukker op; vil den mon vinde Raaderum? Den røde Kothurne maa vige for den grønne Safianssko; men, for at den skal kunne virke, som den bør, maa »Trediedelen af højre Arm anbringes under Kjolens Folder og holde Kjolen opløftet saa højt som til Læggen«.

Den 19de Fructidor føres de proskriberede Deputerede til Deportationsfængslet; Præster i Hundredevis rives fra deres Altre; Nationen knebles. — Naar de 300 Ballokaler og de 30 Theatre stadig holdes aabne, er det hele ikke saa slemt.

* * *

*) I denne Bog har jeg ikke ment at burde behandle Litteraturen og Kunsten under Revolutionen undtagen rent i Forbigaaende. Omtalen heraf vil være paa sin Plads i det følgende Bind om Konsulatet og Kejserdømmet. Det vilde være upraktisk at omtale David og Girodet, M. J. Chénier og Le Brun, Mme de Staël og Geoffroy, Andrieux og Legouvé, Talma og hans Fæller baade under Revolutionen og i Kejsertiden. Kunster og Videnskaber har deres Fællespræg i Tidsrummet i 1789—1815 og vil bedre kunne indføres i en Behandling af Kejsertidens Klassicisme. (Forf.'s Anm.).

»Ingen tænker længer paa andet end at spise og drikke og nyde Livet«, skrev Mallet du Pan 1796. To Aar efter hører vi det samme. I Messidor Aar VII staar der at læse i en Avis: »Det, der frem for alt optager den parisiske Ungdom, er Trangen til Adspredelser, Modestrømningerne, Middagsselskaber med Spil, pragtfuldt Boligudstyr og Elskerinder«. Om det truer med, at Babeuf eller Ludvig den XVIII skal fortrænge Barras, har intet at sige. Den, der regerer, er »Hendes høje Majestæt, Therezia I«.

Hendes Scepter er en Narrebriks og hendes Hof en Sarabande. Barras har draget hende frem fra »Hytten i Chaillot« (hun bliver skilt fra Tallien), har udraabt hende til »det skønnes Diktator« og gjort hende til Dronning paa Luxembourg. Hvad Moral angaar, er der iøvrigt ingen Sammenligning mellem dette forføriske Pigebarn og den bundfordærvede Direktør.

Indtagende maa hun have været. Man kan forhøre sig hos hvem som helst af Samtiden: hos Ch. de Constant, der ellers har lettere til Spot end til Begejstring, hos Barras, der dog er hensynsløs nok overfor sine »forhenværende«, hos Lacretelle, som er bleven gjort fredløs af Luxembourgmagthaverne, hos den tit saa barske Norvins, hos Frénelly, der tager saa overlegent paa den anden Stjerne, Joséphine Beauharnais, hos den unge Kriger Marmont, hos Mme de Chastenay — selv en Skønhed! — om et er de alle enige: hun var uimodstaaelig.

At bedaare var hende en uvilkaarlig Trang, og hun naaede det i fuldt Maal. Hendes berømte »røde Karet« er den eneste, som uantastet kan vise sig gennem fire tunge Nødens Aar. Men Menigmand er ogsaa Genstand for hendes fyrstelige Godgørenhed: hun slutter sig ikke inde i Luxembourg, men viser sig paa Gade og Vej halvt nøgen, som en Fryne, der ikke blot lader sig skue af Areopagosraadet, men lader hele Folkeforsamlingen frydes ved sin Skønhed. Og Menigmand, der har hujet ad Borgerinde Hamelin, »det slemme Kvindemenneske«, da hun kørte fra Luxembourg til Champs-Elysées, nøgen til Bæltestedet, hujer ikke ad Therezia Tallien. Hendes ømme Blik betvinger en Regering, et Overklassesamfund, en Folkemasse.

Det er hende, der *lancerer* Moderne. Hun ønsker at gøre Ære af Sultanens Sendebud — og straks kommer Turbanen i Mode — og derefter Kashmirsjalet, fordi Barras en Gang beslaglægger en Pakke indiske Varer. Sort Haar er kun gangbart, saalænge hun pranger i sin kulsorte Fylde; men faar hun det

Juliette Récamier.

Indfald at ville være blond, er med det samme blond Paryk det eneste mulige.

Paa Luxembourg optræder hun som Værtinden. Kun Barras holder aabent Hus dér. Selskabet er blandet; det er fornemt og demimondænt. Ved Siden af Therezia glimrer Generalinde Bonaparte, men ogsaa Juliette Récamier; Delécluze fortæller nemlig, at han har set »denne Rafaels Madonna«, som Thibaudeau kalder hende, ved Barras' venstre Side, medens Therezia gik ved højre. Denne »Snehvide« maa den Gang have fundet Fornøjelse ved at gaa gennem Smudset. Undertiden deltager Mme de Staël i Luxembourgdineren; men denne Veninde med det uroli-ge, fremfarende Væsen viser sig snart ikke at passe der. Resten er underordnede Størrelser, som Mme Tallien har ført med fra »Hytten« til Slottet; der er Damerne Mailly-Château-Renaud, Regnault (de Saint-Jean-d'Angely), Hainguerlot, Hamelin, v. Krüdener, de Navailles, Rovère, Jouberthon, hele Flokken af *merveilleuse*'r*), Hustruer til

*) vidunderlige; ironisk Navn for Modedamer under Direktoriet.

Emigranter og Kongemordere, til Generaler, Deputerede og Leverandører; der er Kreolerinder, som har faaet Indpas i Joséphines Kølvand, der er udenlandske Damer, som Forholdene har kastet ind her, saaledes Mme Visconti fra Italien og Mme Grant fra Hindustan — Mme Grant, der er bleven indført af Talleyrand, er »paa en Gang den skønne og Uhyret«*); der er Damer fra Théâtre Guimard og Arnould, men ogsaa en Marquise de Noailles, der er Kvinder i Hundredevis fra alle Verdens Hjørner, fra Faubourg Saint-Germain, Théâtre-Français, Bankverdenen, Indien, Kosmopolis' — alle kommer hos Barras — undtagen selve Mme Barras, der aldrig viser sig i Paris og i øvrigt er den eneste Kvinde, Barras ikke gør Indtryk paa.

Dette Selskab rummer ikke mange Soldater; de har nok at gøre andetsteds. De Herrer, man hyppigst træffer, er de nye Størrelser i Finansverdenen, ja ogsaa dem, der først er ved at vinde sig en Plads i den. »De Kavalerer, der har afløst Marquis'erne og Pagerne«, skrives der den 25de Juni 1796, »er Leverandørerne og Børsspekulanterne«. Da alle er med til at spekulere (saa at selv hine Damer alle sammen jobber med Sukker, Kaffe, Grunde og Assignater), er Storspekulanterne ganske naturlig dette Selskabs Matadorer. Der er Vanderberghe, Séguin, Hainguerlot, der paa at forsyne de »fjorten Hære« har tjent over fjorten Millioner, Perregaux, saa at sige Regeringens officielle Bankier, Delessert, Hottinguer, Brødrene Michel, Brødrene Enfantin og over dem alle »Finansvæsenets Bonaparte« Ouvrard, der ejer Slotte i Raincy, Marly, Luciennes og andre Steder, Direktoriets Guldmager.

I denne forlorne fine Verden med dens »Gudinder« og opblæste Pengesække blander der sig nogle fornøjelsessyge adelige. Mangen Gang ser man Sønner af guillotinerede danse med Døtre af guillotinerende. Det kaster noget feberagtigt over dette kaotiske, daarligt sammensatte Selskab, der for en stor Del er rekruteret nedefra og nu, blottet for Smag og Takt, vil nyde hastigt, hvad det hastigt har tjent. Det er let at forstaa, at just Therezia Cabarrus har hersket over denne Verden; hun, der var Datter af en udenlandsk Bankier og skiftevis bærer Navnene Marquise de Fontenay, Borgerinde Tallien og Prinsesse de Chimay, personificerer den jo som ingen anden.

* * *

*) Titel paa et Folkeeventyr. De franske Ord har tillige Meningen: hun var baade skøn og dum.

Moderne er ekscentriske, som en Gennemgang af Bosios Tegninger eller Gotha-almanakken kan vise. Moden skifter hver tredie Maaned; Skærfet og Turbanen, Skoen og Kothurnen anlægges og afskaffes lige hastigt. Louise Fusil har grebet et Øjebliksbillede af denne de flygtige Moders Tid: »Pandebind, Diadem, Kleopatra-armbaand, Bælte med antik Agraf, Kashmirsjal, der bæres som Kaabe, eller Kaabe med Guldmorsbroderi, der lægges over Skulderen, Sandaler med Diamantstjerne«, saaledes gaar »ordentlige« Damer klædte. De uordentlige er næsten helt uden Klæder, det er de meget omtalte »*Sans-chemise*«r (særkløse); »Barmen og Armene er bare, et Flors Skørt bæres over kødfarvede Benklæder (det saakaldte *costume à la sauvage* (Vild)), nedenfor og ovenfor Knæene bæres diamantbesatte Bøjler«. Antiken er paa Mode; David er nu vendt tilbage til sit Værksted, og han og hans Elever befolker den nye Overklasseverden med Romere og Grækere. Her ser man Gudinder af Kød og Blod, med Kjortel som Flora, med Tunika som Ceres, hvad der alt sammen omtrent kommer ud paa ét med at være næsten nøgen. »Det havde ikke behøvedes«, siger en samtidig, »at tage ret meget af dem, for at de skulde komme til at ligne den medicæiske Venus«. Og dog er Dameskrædderne Matadorer, det er deres Opgave at yde det største Maal af Elegance med det mindste Maal af Stof. Matadorer er ogsaa Kothurnemagerne og Frisørerne, der ikke nøjes med mindre Titel end »Frisurekunstnere«. Og noget at bestille har disse »Michel Angelo'er«: naar Mme Tallien ejer tredive blonde Parykker, følger alle Eksemplet. Ovenpaa *Sans-culotte*'rnes Herredømme har man faaet *Sans-chemise*'rnes.

Fra Luxembourg gaar Toget ned i de offentlige Haver; hele Paris morer sig. Bagatelle, Tivoli, Frascati, Elysée-Bourbon, »Landsbyen« i Chantilly er de Slagmarker, hvor Moden og Glæden udfolder sig, og dertil kommer yderligere Marbeufhaven, Paphos-haven, Idalias Have, Mousseaux-haven. Tivolis særlige Tiltrækning er de Fyrværkerier, Ruggieri foranstalter, »for tre Franc kan man her to Gange om Ugen deltage i den mest glimrende Fest, Europa kan byde paa«. »Man anslaar, at 12,000 Mennesker har været til Stede ved Tivolifesternes Genoptagelse, og at der er kommen 29,000 Livres ind«, skriver »*Publiciste*« den 24de Prairial Aar VI. Men ogsaa i Pavillon Hannover gaar Raketter til Vejrs; i Kapucinerhaven aabnes en Manege af Franconi, og denne galonerede Berider maa falde saa godt i dette Byzantinersamfunds Smag, at han over-

straaler Ruggieri, »Geniet blandt Fyrværkere«. Men Attraktionerne er endnu langt fra udtømte. I Richelieu-balsalen, »et Hav af gennemsigtige Kostumer«, ser man, efter hvad Mercier beretter i 1797, »hundrede parfumerede Gudinder, kransede med Roser«. Og dette er ikke *Pigebørn*, det er Deputeredes, Ministres, Direktørers Hustruer — til højre eller venstre Haand. Disse Damer ses ogsaa i Ranelagh; det er her Victor de Broglie for første Gang ser Mme Tallien i den lysrøde Florstunika, der staar aaben paa Siden, og med bare Fødder funklende af Ringe; men man ser dem tillige i Frascati, i Salen, der kendes fra Dubucourts Maleri, den med det bleggule Tapet med irgrønne Ornamenter. Bliver Publikum overmæt af alle disse Adspredelser, forstaar den sindrige Piconnet at vække dets Appetit igen ved i Idalias Haver at arrangere Tableauer, der trodser al Beskrivelse.

Med allerstørst Lidenskab drives dog Dansen. Der danses allevegne — Byen har tre Hundrede offentlige Balsale — der danses vanvittigt. Man danser endog paa Grèvepladsen, hvor man nylig guillotinerede; dermed

I Palais-Royals Have under Direktoriet.

gaar Aftenen, om Dagen er der Promenadeture i Boulogneskoven. Longchamppromenadekørslen har faaet et fuldkommen nyt Opsving; en begejstret Journalist skildrer, hvorledes Damerne Tallien og Récamier i et Optog paa 2000 Vogne »glimrer i Sværmen lig Nattens blidtfunklende Lys«.

Der spises ogsaa godt — at sige af dem, der kan betale 1248 Livres for en Bedekølle. Aar 1795 er Fødselstiden for »Restauratøren«, der serverer god Mad og Drikke i Omgivelser, der straaler af Spejlglas og Forgyldning. »Familiegryden er væltet«, skrives der, Hjemmets Arne staar forladt, Middagen indtages altid i Palais-Royal, de styrtede Aristokraters Kokke bliver Værter; var Vatel det klassiske Navn i gamle Dage, er det nu Véry, Beauvilliers eller Méot, »den store Méot«, siger en af hans Kunder grebet. Man spiser videnskabeligt; det er Tiden, da Brillat-Savarin tænker, og da Grimod de la Reynière skriver. Den første hilser Renæssancen for Trøflen, »Taflets Diamant«, den anden glæder sig over at se Ende paa en grov Revolutionstid, »hvori endog Opskriften paa Hønsefrikassé var ved at gaa tabt«. Og Grimod henfalder i dybtfølt Beundring over den vidunderlige Omskabelse, Aarene IV og V har set. »De fleste velstaaende Pariseres Hjerte er bleven forvandlet til en Kraas« — Ord, der er Udtryk for en frydefuld bevæget Stemning.

Besøget i Palais Royal bruges ogsaa til Spil, og det højt Spil; »paa et enkelt Kort har Borgerinde Bentabole, en Deputerets Hustru, tabt to Millioner«, en Kendsgerning der i øvrigt giver Formodning om, at hendes Mand ikke altid har ladet sig nøje med det, han oppebærer for sit parlamentariske Arbejde.

Selvfølgelig har de to og tredive Theatre fuldt Hus. »Alt er her præget«, siger Politiet, »af Overflod og Sorgløshed, af Morskab og Glæde«. Scenekunsten sidder i Højsædet, thi foruden de to og tredive offentlige Theatre gives der to Hundrede Privattheatre for Dilettanter. Og Dilettanten har Forbilleder at se op til; ingensinde har der været en lignende Samling Skuespillere: Comtat, Raucourt, Duchesnois, Julie Talma, Lange, Mars, Montansier. Talma overvinder hurtigt den Upopularitet, der kom over ham, fordi han havde blandet sig med Jakobinerne, og »Molé fortryller«. Vestris lægger Hjerterne for sin Fod ved sine Entrechats. »Michu (paa Opéra-Comique) ældes umiskendelig til stor Sorg for Damerne«; men »den uforlignelige Lays«, »Sangguden«, slaar selv sine Fjender med beundrende Stumhed. Men den egentlige Mani gælder Garat, der bringer Romancen i Kurs med »tilbedelsesværdigt« Foredrag.

Disse Theatre, hvis Skuespillere, Sangere og Dansere alle er »dejlige«, har Hovedæren af at gøre Opholdet i Paris saa tillokkende, at alle Udlændinge — som man skriver i Brumaire Aar V »maa indrømme, at Paris er den første By i Europa«.

* * *

Udlændingene er — som deres opbevarede Breve viser os — navnlig forbløffede over den moralske Opløsning. Familielivet er nedbrudt. Under det gamle Regimente var det Grundvolden for Samfundet. Ophævelsen af Førstefødselsretten, men navnlig den kritiske Aands Overmagt har emanciperet Sønnerne og Døtrene. »Da Revolutionen huggede Hovedet af Ludvig XVI, huggede den Hovedet af alle Familiefædre«, lader Balzac sin Hertug af Chaulieu sige. Den Gang disse Ord falder, har Napoleon imidlertid genoprettet Familieordenen. Under Direktoriet lever Forældre og Børn paa en Kammeratskabsfod, der — mere end noget andet — slaar de hjemvendte Emigranter med Forbavselse. Men Fædre og Sønner ser heller ikke meget til hinanden. Arnen ligger i Ruiner. Loven af 20de September 1792, som indfører Skilsmisse, og som Konventet gør radikalere i 1794, bærer fire Aar efter Frugter, dens Ophav ikke selv har forudset. Skilsmisse kan med en Dags Frist foretages mellem Ægtefæller paa Grund af Gemytternes Uoverensstemmelse og kan foretages med senest et Aars Frist i det Tilfælde, at den ene af Ægtefællerne i saa langt et Tidsrum vægrer sig ved at hæve Forholdet; 28de Floréal Aar II bemyndigedes den ene Ægtefælle til at lade sig skille og gifte sig igen, saafremt den anden har været fraværende et halvt Aar, og dette gaar saa vidt, at »da der ikke er gjort nogen Undtagelse med Fædrelandets Forsvarere«, vender Krigeren laurbærkronet hjem fra Italien og finder, at en ny Ægtemand har optaget Pladsen i hans Hjem.

Skilsmissen har vundet stormende Tilslutning; sidst paa Aaret 1793 — femten Maaneder efter Loven — er der 5994 Skilsmisser alene i Paris. En Kommentar til Loven kan man finde hos Sagnac, en Skildring af dens Følger hos Goncourt. Under Direktoriet ser vi Kvinderne passere fra Haand til Haand med Lovens Velsignelse. Hvad bliver der af Afkommet i disse skiftende Forbindelser? Undertiden skaffer man sig af med det; Antallet af Hittebørn stiger Aar V til 4000 i Paris, til 44,000 i det øvrige Land. Beholder man Børnene, opstaar

der en tragikomisk Brogethed. Man gifter sig med flere Søstre efter hinanden; en Borger ansøger de 500 om Tilladelse til at ægte Moderen til de to Søstre, han har haft til Ægte. Til et saadant Overmaal bruges Loven, og saa nedbrydende er dens Følger, at det gør Indtryk paa de 500; i Nivôse Aar V faar Forsamlingen en Redegørelse at høre, som baade er til at le og til at græde over; men noget Bødemiddel lykkes det ikke at finde. Familien opløses. En *Ægtefællefest* fejres imidlertid med stor Højtidelighed den 10de Floréal, en *Sønnekærlighedens Fest* fejres 16de Pluviôse. Komedien kunde ikke være mere gennemført.

Selve Døden tages mildest talt ligegyldigt i disse Aar, da alt forvendes. Ch. de Constant udtrykker sin store Forundring over, hvor flygtigt og stilfærdigt man gør Begravelserne af. I et Land, hvor Dødekultusen altid har spillet den største Rolle, har Døden ikke længer Krav paa Ærbødighed, ikke en Gang paa Opmærksomhed.

Det var værd at vide, hvorledes det gaar til under Samfundets Overflade. Mallet du Pan er som Fjende af Revolutionen intet uvildigt Vidne, naar han taler om »Sodoma og Gomorra«, og Ch. de Constant, der kommer fra Genevès Egne, vil kunne mistænkes for at være en puritansk Alarmist. Men Politikommissær Picquenard er en Autoritet af en ganske anden Art, og han leverer et stort Materiale til Bekræftelse af sin Paastand: »Det er umuligt at gøre sig nogen Forestilling om Samfundsfordærvelsen«, og 5te Prairial meddeler han Merlin fra Douai Eksempler paa sædelige Tilstande, som der ikke en Gang kan gives et afdæmpet Indtryk af paa dette Sted. Aviserne, som man ikke kan mistænke for Puritanisme, klager over, at uterlige Bøger, »vore unge Pigers Yndlingslekture«, udbreder sælsomme Laster. En Rapport fra Prairial Aar VII gør Rede for disse Laster i saa hensynsløse Vendinger, at man ikke kan meddele den svageste Forestilling om dem. Alle som en kommer til det samme Resultat: »Der er ikke længer nogen Moral«.

* * *

»Royalisterne har deres Glæde af denne Fordærvelse; de forstaar, hvor stærkt den republikanske Aand maa svækkes ved denne Opløsningens Aand, der breder sig i alle Klasser. Katolikerne sukker over, at Religionen er forfulgt og derfor ikke længer kan lægge en gavnlig Dæmper paa alle disse Udskejel-

ser«. Her fremdrager Politirapporten en Omstændighed, der fører os tilbage fra Moralen til Politiken.

Det vanslægtede Samfund forstaar selv, at det glider ned mod Afgrunden. Det morer sig desuden alt for kraftigt til ikke nu og da at føle dyb Lede og Kedsomhed. Familien, der er i Opløsning, besjæles af en uklar Trang til at fæstnes paa ny. De — af Overklassens Folk — der nys var Tilhængere af Filosofien, spørger nu og da sig selv, om man dog ikke har været for hastig til at forvise Gud fra Samfundet. Somme forlanger kraftige Love: »*Kræves der en Gud til dette store Værk?*« spørger Politikommissær Picquenard. »*Nej, der kræves blot vise republikanske Institutioner*«.

Men ingen tror længer paa vise republikanske Institutioner, eftersom Barras vedbliver at herske paa Ruinerne af Forfatningen.

Og man retter Blikket andetstedshen — bort fra de republikanske Institutioner.

FEMOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Bonaparte Ansigt til Ansigt med Direktoriet.

(September 1797—Maj 1798).

»Statsmagten taget med Storm«. De nye Direktører Merlin og François. Embedsjagten. Rædselsherredømmet efter Fructidor. Den to Trediedeles Bankerot. Brud mellem Fructidorsejrherrerne. Bonaparte i Udine. Campo-Formio (25 Vendemiaire Aar III). Bonapartes enestaaende Popularitet. Generalen i Mombello; fredsvenlige Udtalelser. Bonaparte i Paris. Modtagelsen i Luxembourg. Generalen i Institutet. Han forlanger at komme bort. Direktoriet revolutionerer Italien. Toget til Ægypten.

»BORT *med de urimelige Teorier om foregivne Principer, med de taabelige Paakaldelser af Forfatningen!*« Denne bjørnetjenstivrige Erklæring skyldes Bailleul, Ordføreren for Direktoriet efter Statskupet. Den giver tydeligt Varsel om, at Udviklingen nu, for at tale med Mme de Chastenay, vil »blive karakteriseret af Vold og Erobring«.

De Jakobinere, der var gaaet i Spidsen og havde »taget Statsmagten med Storm« (atter Mme de Chastenays Udtryksmaade) tog sig allerførst betalt. Saa snart det Tidspunkt indtræder, da Direktoriet bliver træt af deres Krav og siger nej, vil Kampen bryde ud mellem Fructidorsejrherrerne — en Duel i to Akter, Floréal Aar VI og Prairial Aar VII.

»Patrioternes Vej havde hidtil kun været tornestrøet«, skriver en af disse *Patrioter*, Joseph Fouché, »det var paa Tide, at Frihedstræet bar blidere Frugter for dem, der skulde plukke og nyde dem«. Med Fouché kan man aldrig vide, om han taler alvorligt eller gør Løjer.

De største Frugter blev i Øjeblikket plukkede af Merlin og François de Neufchâteau. De udnævntes til Direktører, til bitter Fortrydelse for Talleyrand, der havde budt sig til og var bleven vraget, »uanset at alle Køn intrigerede for ham«, siger Barras.

François var Skønaand, Forfatter til et Skuespil »*Pamela eller Dyden*«, der havde skaffet ham Plads i Institutet; hans Moral var fordærvet, han prædikede Dyden inde paa Bræd-

derne, men øvede den just ikke ude i Kulissen; som ivrig fritænkersk »Filosof« havde han vundet La Revellière; men han viste sig snart saa plump og taktløs, at man besluttede at skille sig af med ham jo før jo hellere, ved at manøvrere med Lodtrækningen.

Merlin betød mere, ja mere end man kunde ønske. La Revellière og Barras stemmer overens i det frastødende Portræt, de giver af ham. Han var intet Dusinmenneske, men i hans Blik og i hans Stemme var der »noget rovdyragtigt«, og hans Dyrkelse af Juraen havde gjort ham saa lovkyndig, at han altid var i Stand til at møde op med en Lov, som kunde gøre Vold paa den menneskelige Retfærdighed. Efter at den 18de Fructidor havde skabt det Undtagelsesregimente, som passede denne Cæsar-legist (han bliver senere Napoleon I's Generalprokurør) traadte han et Øjeblik frem »som den mest formaaende Mand, ligesom han var den mest afskyede og afskyelige«, skrives der, ganske vist af en Fjende.

Da Direktørerne var udnævnte, fordelte man — under Udfoldelse af en Kappestrid og en Graadighed, der er meget underholdende at studere efter Dokumenterne — Embeder og Gunstbevisninger til Venner og Medsammensvorne. »Der faldt«, skriver en af de lykkelige, »en kvægende Dug af Generalsekretærstillinger, Portefeuiller, Kommissariater, Gesandt- og Ambassadørposter«.

* * *

Havde Paris end stillet sig ligegyldigt, var der dog nogle Departementer, som syntes tilbøjelige til at gøre Oprør som Svar paa Proskriptionen af deres Repræsentanter. Det gælder saaledes Allier; »*det skal faa af Pisken*«, skriver Bernadotte den 24de til Bonaparte, »8000 Mand rykker derned fra alle Retninger«. Departementerne ventede, at Rædselherredømmet skulde begynde igen, og faldt til Ro. I Paris gav Oppositionen sig kun Udslag i nogle Demonstrationer i Teatrene og de højere Læreanstalter. Der var bleven renset ud allevegne i Embedsstanden og Domstolene, og man var bange for at faa at gøre med de nye »Dommere«.

Pressens Lys var sat under en Skæppe, og nu kom Turen til Teatrene til at blive censurerede: fra Scenen maatte kun forkyndes »Moralens Visdomsord, Filosofiens hellige Læresætninger og store Eksempler paa Dyd« — det var François de Neufchâteau's Stil: snart vilde der ikke blive taalt andet end

Pamela eller Dyden og Skuespillet »*Attende Fructidor*«, hvor man saa Augereau storme Tuilerier af Pap.

Mod Adelsmænd og Præster sattes Rædselsherredømmet virkelig i Gang. De Emigranter, der grebes, blev uden Naade skudte. Nu og da lød Henrettelsessalverne ude paa Grenellesletten. »*Naturen vaander sig, men Loven byder*«, sagde Regeringens Talerør. Og der aabnedes et ejendommeligt Felttog med det Formaal at faa alt, hvad der hed »*forhenværende adelig*« bandlyst; den vordende Greve Boulay de la Meurthe var særlig voldsom i sine Taler mod Adelstitler, noget der ogsaa gælder Regnier, vordende Hertug af Massa. Ingen *forhenværende adelig* skulde nyde Statsborgerrettigheder.

Men det var Katolikerne det gik haardest ud over — det kunde ikke være andet, thi det var ene og alene det »romerske« Opsving, der for en kort Stund havde skaffet Skeptikeren Barras Tilslutning baade fra La Revellière-Lépeaux, »Teofilantropiens« Fosterfader, fra Abbé Grégoire, for hvem det var en Hjertesag at genopvække Kirkens Skisma, og fra Germaine de Staël, for hvem Protestantismen kun var »et Middel til at gøre det af med den katolske Religions Indflydelse«.

Alle kommer de til at lide Skuffelse. Germaine de Staël og Grégoire naaede til den sørgelige Erkendelse, at Korstoget nu var rettet mod *enhver Form for Kristendom*, og for La Revellière slog alle Forhaabninger bittert fejl. Hans »Teofilantroper« — »*filoux en troupe*«*) kaldte Gadevittigheden dem, led lutter beskæmmende Nederlag. Den hjemmelavede Religion, der halvt om halvt var bleven Statsreligion, med Understøttelser og Kirkebygninger, spillede allerede Fallit i Brumaire Aar VI. Hallerne gjorde sig lystige over den, siger en Politirapport, der tilføjer: »I alt, hvad man siger mod dem, ligger der *en unaturlig Interesse for den katolske Religion*«. Da La Revellière den 1ste Vendémaire Aar VI havde holdt »Bøn til Naturens Ophav« i »en vældig Forsamling«, blev den svære, pukkelryggede Præst til Latter selv for sine Venner; Robespierre kunde da i det mindste agere Pave med Anstand.

»*En unaturlig Interesse for Katolicismen!*« Den Interesse maatte kvæles. Ved Fructidorlovens Artikel 24 havde Direktoriet i Virkeligheden faaet Myndighed til at udstede *lettres de cachet*, thi den Ordre, hvorefter en Præst bliver sendt i Slaveriet, bærer meget ofte ingen nøjere Angivelse end: »et Menneske

*) Skælmer i Flok.

med en slet Moral«. I den første Fjerdedel af Aar III deporteres 464 Præster paa denne Maade, i den følgende 431, i den tredie 185, i den fjerde 368, i alt 1448 i et enkelt Aar, uberegnet de 8235 Præster, der bliver ført i Fangenskab i de belgiske Departementer. Og endda klager man over ikke at kunne faa fat i flere, eftersom »*forblindede Landboer*« viser dem Hengivenhed. Bønderne skjuler nemlig allevegne deres Sognepræster; i Messidor Aar VI udtaler Direktoriet sin Harme over, at Befolkningen yder Præsterne Tilflugt, »uagtet de er værre Landeplager end Tyve og Mordere«.

De, man ikke skyder, bliver sendte til Deportationsfængslet, hvor de næsten alle omkommer; af 193 gejstlige, som transporteres i Fregatten *Decade*, er der en og tyve Maaneder efter kun 39 tilbage, der har holdt Stand mod Guayanas Feberluft.

Og Korstoget har som sagt en rent antikristelig Karakter. François de Neufchâteau paabyder Ungdomslærerne at lære »Rationalisme« og er ingenlunde misfornøjet med, at det ogsaa gaar ud over den konstitutionelle Kirke. »Grégoire den Første af Paris« angribes lige saa haardt af de jakobinske Aviser som »Pius den Sidste af Rom«. Edfæstede Præster døjer lige saa store Forhaanelser som opsætsige — eller som »de forhenværende Nonner«, hvem det skal forbydes at opdrage »smaa Borgerinder«, da de gør dem til »Hængehoveder«.

Vi ser nu i en Sum, hvilke Frugter den 18de Fructidor bar: de deputerede proskriberedes, de adelige gjordes retsløse, Pressen kuedes, Teatret underkastedes Censur, Departementerne truedes til Underkastelse, Præsterne deporteredes, Emigranterne blev skudte: rent ud et Rædselsregimente i hyklersk Form, dekoreret med Floskler i François de Neufchâteau's Stil.

* * *

Frugter bar Statskupet ogsaa, som vi har set, for dets Venner; men man kunde ikke bevare Enigheden ved Byttets Deling fulde to Maaneder. Det foreløbige Havblik nyttede Direktoriet imidlertid til at faa den »genskabte« Lovgivningsmagt med til noget, som Raadene vilde have nægtet før Fructidor: *to Trediedels Bankerotten*.

Stillingen var ved at blive forfærdelig, ingen fik Betaling, hverken Statsfunktionærer eller Soldater, og kun med største Uregelmæssighed betaltes Statsgældsrenten. Men saa uregelmæssig end Forrentningen var, tyngede Gælden haardt paa den penge-

løse Stat. Medens man nu var i Lag med revolutionære Forholdsregler, maatte Øjeblikket synes at være inde til at nedsætte Gæld ved en ganske simpel Finansoperation. Fremtidig vilde man meget regelmæssigt svare Kreditorerne *Renten af en Trediedel af Gælden*, og de to Trediedele skulde betales tilbage. Dette var jo for saa vidt i bedste Orden; men disse to Trediedele skulde tilbagebetales i Statspapirer, hvis Værdigrundlag dannedes af Grundejendomsanvisningerne, og de var sunkne til det rene intet. Det var en Bankerot i hyklersk Indsvøbning. Aldrig vilde Finansminister Ramel have turdet foreslaa de deputerede, der var valgte sidste Germinal, noget saadant; ikke des mindre laa Planen færdig; thi allerede 19de Fructidor blev de udrensede Raad opfordrede til at »genskabe Finanserne«, et vidunderligt Udtryk.

Raadene tiltraadte det hele; Finansplanen vedtoges af de 500 den 1ste Udfyldningsdag*) og fik Lovskraft ved de Gamles Tilslutning den 9de Vendémiaire. Allerede næste Dag var Bankerotten aabenbar; da Grundejendomsanvisningen var sunket til et Procent af sin antagne Værdi, blev Tabet for den, der havde 300 Livres i Statsgældsrente, 190 Livres. Den Folkerepræsentation, der var i Stand til paa denne Vis at forraade en stor Del af sine Vælgere, maatte unægtelig have undergaaet en usædvanlig skrap Dressur; men nu var det ogsaa ved at komme til at hedde sig — hvad der efter Fructidorkuppet fik yderlige Bekræftelse i Floréal — at der i sidste Instans kun fandtes en eneste Vælger i Frankrig, »*den store Vælger*«**), *Regeringen*.

Imidlertid begyndte en hel Fraktion af Venstre at gøre Knuder. Efter at have faaet Loven vedtaget syntes Direktoriet mindre tilbøjelig til at imødekomme Kravene fra Statskupets Deputerede; man beskyldte Direktørerne, særlig Reubell, for at forbeholde deres Paarørende det hele. Man anklagede dem for »Reaktion« og navnlig for »Korruption«.

Det Felttog, der indledes i Brumaire Aar VI, faar virkelig Karakter af en moralsk Bevægelse. Den jakobinske Opposition bliver *puritansk*. Af sidste Kapitels Skildring af Sædernes Tilstand vil man kunne forstaa, at der var noget at gøre paa dette Omraade, og det bliver heller ikke uforstaaeligt, hvorfor Oppo-

*) Det republikanske Kalenderaar (hvor alle Maanederne var paa 30 Dage) sluttede med fem »Udfyldningsdage«; den første fulgte umiddelbart efter 30te Fructidor og er i Aar V = 17de September.

**) Ordspil; *le grand électeur* er den franske Betegnelse for »den store Kurfyrste«, Frederik Vilhelm af Brandenburg.

sitionen slog sig paa Opgaven. Tegnede det end til at blive en straalende Vintersæson i Tivoli, i Ranelagh og paa Luxembourg, maatte Vinteren ventes med Rædsel i Forstæderne. Der var almindelig Arbejdsløshed og en stadig voksende Nød, og de forarmede smaa Statskreditorer kom nu med i den forsultne Almue. Der blev stærkere Misstemning i Folket mod de »nye rige«, »Keltringerne«, »de raadne«. Men hvem var det, der holdt sin Haand over dem? Luxembourgregeringen; Barras var selv »raadden«, Reubell var en Tyv i stor Stil*), Merlin havde tjent Millioner paa Revolutionen. Ganske naturligt samler man sig da nu i det stille til et demagogisk Felttog. Direktoriet skulde »*genskabes*«.

General Marbot indledede Fjendtlighederne den 14de Brumaire; han gav fra Talerstolen en foruroligende Skildring af Moralen i det offentlige Liv og i Regeringen; dersom Raadene, erklærede han, ikke hævede sig op over »dette Hav af Korruption«, vilde Nationen ramme dem selv med den »moralske Proskription« der havde ramt Luxembourg. Den konstitutionelle Kreds, der var kommen i Hænderne paa de voldsomme, fulgte i Marbots Spor og rettede Angreb paa Direktoriet. Dette troede — ganske med Urette, som vi skal se — at det vilde være let at kvæle dette farlige Røre i Fødslen. Det lukkede Kredsen, hvad der understregede det skarpe Brud. Men Regeringen optog Kampen med let Hjerte; Freden i Campo Formio fik en kort Stund den offentlige Mening til at se mildere paa den — et svagt Genskin af den umaadelige Popularitet, der ombølgede Bonaparte.

* * *

Det var ikke des mindre mod Direktoriets Vilje, at »Generalen« fremfor alle Generaler havde sluttet Fred. Direktørerne havde ikke haft noget mod en Krig uden Ende — af Grunde, vi kender. Nu mere end nogensinde gik de om i Angst for Soldaten. Hvad vilde Soldaterne tage fat paa, naar der blev Fred? »Plante deres Kaal?**) Saa kræves der dog, at de faar noget at plante«, sagde Barras. Af den Grund burde Leoben efter Direktørernes Mening kun være en Vaabenstilstand uden videre Følger, og de Forhandlinger, man før Fructidor førte med Eng-

*) d. v. s. i Følge den almindelige Mening. At denne mulig gjorde ham Uret, har Forf. selv antydet, og en Biografi, senere end dette Værk, har givet ham Oprejsning.

**) som den romerske Kejser Diokletian, da han var traadt tilbage.

land i Lille og med Tsar Paul (der truede med at angribe os) i Berlin, dreves ganske slapt.

Da Barthélemy var bleven styrtet ved Statskupet, var al Indflydelse nu hos Tilhængerne af »de naturlige Grænser«, og dette yndede, klingende Udtryk dækkede over en umættelig Imperialisme og en krigersk Politik. Og desuden var Direktørerne kommen paa den høje Hest over Statskupet, som om Augereaus Troppesamling om Tuilerierne var en Sejrvinding over hele Europa.

Man afbrød da Forhandlingerne i Lille og i Berlin og agtede at gøre det samme med dem, Bonaparte førte med Østrig.

Bonapartes Ønsker gik i Retning af Fred, fordi hans Maal nu var at faa Magten. Den, der skaffede Frankrig Freden — at sige en glorværdig Fred — vilde blive dets kæreste Søn. Han vilde ikke vende tilbage, medmindre han, for at tale i Tidsalderens Stil, kunde forene Fredens Lavrbær med Sejrens Palmer. Da han fik Ordre til at bryde Forhandlingerne af, lod han, som om han troede, »at man tvivlede om hans Dyd«, og forkyndte, at han vilde »søge ny Kraft ved at komme hjem og blande sig med Borgernes store Masse«. Saa blev Direktoriet forskrækket og gav ham frie Hænder. Det Brev af 8de Vendémiaire, der meddelte ham dette, var saa forskræmt og mygt, at Generalen maatte faa den fulde Forstaaelse af sin Magt.

Han drev da energisk videre paa Forhandlingerne. Den 27de September (5te Vendémiaire) kom Baron Cobenzl til Udine med Fuldmagt fra den østrigske Regering og indledede en personlig Drøftelse. Og efter at disse navnkundige Sammenkomster havde varet fjorten Dage, hvorunder Bonaparte viste sig at være en fuldkommen lige saa genial Forhandler, som han var Militær, sluttede man i den lille Nabolandsby *Campo Formio* den berømte Traktat af 17de Oktober 1797 (25de Vendémiaire Aar VI) — den undertegnedes lige i Midnatsstunden. Med den var Freden — for en Stund — sikret Europas Fastland.

Traktaten var Europas Godkendelse af den franske Stormagts uhørte Opsving. Østrig aftraadte Belgien, der allerede længe havde været i Frankrigs Besiddelse, og Lombardiet, der i Forening med Valtellina, som Graubünden maatte af med, og Strækninger, der fratoges Paven, Hertugen af Modena og det venetianske Omraade, skulde danne *den cisalpinske Republik* under vort meget aktive Protektorat. Østrig fik overladt det ulykkelige, prisgivne Venezia og dets Omraade indtil Adige. Den venstre Rhinbred skulde vi beholde; men for disse Land-

afstaaelser skulde der ydes Erstatninger, som skulde drøftes paa en Kongres, der skulde træde sammen i *Rastadt*.

Den sidste Bestemmelse rummede imidlertid nok af Muligheder for nye Storme — og nok af Bagtanker. Vilde mon det tyske Rige finde sig i at blive sønderlemmet? Østrig gjorde Regning paa, at Spørgsmaalet maatte fremkalde en Konflikt, og havde blot til Hensigt at bringe sin Hær paa Fode igen bag ved den Skærm, Fredsslutningen gav det. England ventede noget lignende og opbød just nu sit yderste for at skaffe et nyt Krigsfond til Veje. Freden var da kun foreløbig. Maaske var det ogsaa med denne Bagtanke, at Direktoriet gik ind paa at meddele sin Bekræftelse, hvad der skete den 26de Oktober — 4de Brumaire.

* * *

Glæden blev overmaade stor i Frankrig. En Snes Politirapporter, et Hundrede Avisartikler, en Række Breve fra samtidige viser os et Folk, »*beruset af Lykke*«. Regeringens Lejesvende fik intet ud af deres Forsøg paa at give Statskupdirektoriet Æren for Freden. »*General Bonapartes Ros*«, skrives der, »*lyder blandt store og smaa*«.

Det var som et vulkansk Udbrud af Begejstring og Kærlighed. Fra afsidesliggende Landsbyer, hvis Stemning vi kender fra nogle kejtede Bondeoptegnelser, lige til Paris' Forstæder, som falder ind under Politiets Rapporter, gaar det som een, stor Løbeild. Det var virkelig i hine Tider Synd for denne Nation af Franskmænd, som, højsindet af Natur, intet højere ønsker end at have nogen at elske og beundre. Men herfra havde den set sig afskaaret i de sidste syv Aar. Den havde kun lært at frygte og hade. Hvad den elskede hos Bonaparte, var i Ordets egentlige Betydning hans *Elskværdighed*. Det gik her som saa ofte ved stor Kærlighed, at Folket dannede sig et Idealbillede af denne fredsbringende Helteskikkelse, og dette Billede syntes virkelig at retfærdiggøres og fæstnes af saare haandgribelige Træk. Landets dybe Hengivenhed omgav ham med en Straalekrans af alle Dyder, Tapperhed, Visdom, Højsind.

I Monbello hvor »Generalen« tre Maaneder i Træk havde holdt et ligefremt Hof, havde han modtaget mange Franskmænd, og meget havde han haft at sige dem. Disse Udsagn gik nu fra Mund til Mund. Det var en ganske anden Tale end den, man i lange Tider var vant til at høre i Frankrig. *Fred til at følge sin Samvittighed:* hver udøve den Gudsdyrkelse, han finder sig til-

freds med, uden at søge at paatvinge andre den. *Fred til at pleje sine Interesser:* hver nyde sit Eje uden at forstyrres, beskattes, fortrædiges. *Endrægtighed til det fælles Bedste, Glemsel af den indbyrdes Kiv, en kraftig Regering, men maadeholdne Love, Orden og Frihed.* Og for at der ikke skulde være nogen Mulighed for at tage fejl af hans Principer, gav han dem et fyndigt Udtryk den 11te November (20de Brumaire) i en broderlig Proklamation, der rettedes til de to Søsterrepublikker, den liguriske og den cisalpinske, men i Virkeligheden var beregnet paa Frankrig.

Han stræber endog efter, at man ikke skal regne ham for Militarist. »Det er en stor Ulykke for en Nation paa 30 Millioner i det 18de Aarhundrede at skulle være nødt til at tage sin Tilflugt til Bajonetterne for at frelse Fædrelandet«. Ingen tænkte længer paa, at denne Læser af Macchiavelli selv havde sendt Bajonetterne til Fructidorkupet; man lyttede blot i lidenskabelig Hengivenhed til disse vise og maadeholdne Ord.

Alene Direktoriet følte Uro. Dets Ønske havde været at blive den store Mand kvit en Stund endnu ved at udnævne ham til sin befuldmægtigede i Rastadt. Men Paris vilde se sin Afgud. Direktoriet maatte kalde ham til. Der var vel ogsaa en vis Udsigt til, at man kunde kompromittere ham ved at blande ham ind i det officielle Regimente. Og Barras haabede dunkelt paa at faa sit »Kreatur« fra Vendémiaire Aar IV tilbage — men siden den Tid syntes et Aarhundrede at være gaaet.

* * *

Saa stod han da for Hovedstadens Øjne.

I Italien var han bleven hilst til Afsked med de mest overdrevne Udtryk for Beundring og Sorg; gennem Schweiz var han draget som en Triumfator; i Rastadt havde han i nogle Uger fyldt de tyske Repræsentanter med en Blanding af Beundring og Frygt.

Pludselig fik man at vide, at han var kommen til Paris og havde slaaet sig ned »hos sin Hustru«. Vild af Nysgerrighed stimlede hele Byen sammen i *Rue de la Victoire* (Sejrsgaden)*) for at faa ham at se. Men han havde ingen Lyst til at tilfredsstille denne Nysgerrighed, thi derved vilde Sympatien afslappes for hurtigt.

*) Gaden fik først dette Navn nu til Ære for Generalen (smlgn. S. 317).

Havde han bestemte Planer? Skønt der krævedes en Alder af fyrretyve Aar til at blive Direktør, og han kun var otte og tyve, haabede han maaske at bæres frem til Stillingen af den almindelige Tilslutning. Var han en Gang kommen ind, vilde han tage Magten fra sine Kolleger. Han talte om Planen med nogle fortrolige; men Barras spændte underfundigt Ben for den, og egentlig ansaa Generalen heller ikke »Pæren for moden«. Nu blev det misligt at være længere i Paris, hvor han var udsat for at kompromittere sig. »Det var, som om Jorden brændte under hans Fødder«, skriver La Revellière meget træffende. Han pønsede paa at slippe ud af denne Stilling, der rummede saa store Vanskeligheder ved selve dens straalende Karakter. »Kan jeg ikke være Herre, forlader jeg Frankrig«, sagde han. Og i denne Overgangstid, da han ikke kunde komme til Vejrs og ikke vilde stige ned, holdt han sig med Flid for sig selv.

Han havde trukket sig bort fra Offentligheden og bragte derved Nysgerrigheden op paa vanvittige Højder. Men med sin Villighed til at tro det allerbedste om sin elskede Genstand holdt Mængden endnu mere af ham for denne Holdning, der vidnede om en indtagende Beskedenhed.

Den 10de Frimaire modtoges han højtideligt af Direktoriet. I Rue de Tournon trængtes Folkemasserne for at se ham, og i Luxembourgs Gaarde stod »den fine Verden« tæt for at hilse ham med Bifaldsraab. »Vanvittig Begejstring«, noterer en fremmed tilrejsende.

»*Der er han!*« Det er den Bonaparte, som Pierre Guérin har foreviget, Bonaparte fra 1797, i den simple Uniform, »bleg under de lange sorte Haar«: med det forskende Øje, den stolte, lige Næse, den sammenknebne Mund, der endnu ikke havde den mutte Rynke, som senere udviklede sig, den kraftige, viljestærke Hage, den høje Pande med Haaret vildt ud over. Han straaler ikke af Guld og Sølv; overfor disse Direktører, Ministre og Deputerede med deres Læs af Fjer og Galoner, deres Flom af Silke og Atlask udfolder han en villet Ringeagt for al Stadsen; hans Gang er stiv og barsk; men i hver Mine og hver Bevægelse røber Herskerviljen sig.

Saa stærkt var det Indtryk, han gjorde, at der et Øjeblik indtraadte en greben »hellig Tavshed«; straks efter brød en begejstret Bifaldsjubel ud.

Barras var Direktoriets Formand; han roser sig i sine Memoirer af at have udarbejdet sin Velkomsttale meget drevent; fra vort Synspunkt er det en Samling af Flovser, tilsat med en

skinhellig Ironi: Det vilde maaske en Gang blive nødvendigt at rette stærke Opfordringer til Helten, »for at rive ham ud af den Tilbagetrukkenhed, han havde valgt«. Bonapartes Svar, der fremførtes med »barsk, ujævn Stemme«, gjorde ikke umiddelbart Indtryk af Drevenhed. En eneste Vending bed man Mærke i: »*Naar Folkets Lykke kommer til at hvile paa bedre Grundlove* . . .« Talleyrand sagde eftertænksomt til Barras: »*Dér faldt et Glimt over Fremtiden*«. Den forhenværende Højærværdighed tænkte allerede paa at berede sig en Plads i denne Fremtid; thi ved en Fest, som han gav til Ære for Bonaparte, og som kunde bramme med »200 skønne Kvinder i de fineste Toiletter«, gjaldt alle hans galante Reverenser kun »Generalens Gemalinde«.

Dette Aftenselskab var en Undtagelse; ellers sagde Bonaparte Nej til Indbydelser. Dog fik man ogsaa »Helten« at se hos François de Neufchâteau, hvor han erobrede Institutet ved at smigre og imponere det ene Medlem efter det andet, Lagrange, Laplace, Sieyès, Chénier, Daunou og David. Han vilde optages i deres Kreds. »Det er en stor Ære for Institutet«, skriver *Ami des lois* for 10de August. Han oplæste Afhandlinger i dets »videnskabelige Afdeling, Underafdelingen for Mekanik«. Den 15de Germinal mødte han ved »de fem Afdelingers Fællesmøde«. Andrieux bød ham Velkommen, og »man gav ham en tredobbelt Jubelhyldest«. Generalen omgikkes væsentlig kun disse *Aandsarbejdere* — en Ting, hvis Følger vi vil faa at se.

For andre dødelige vedblev han at være usynlig; hænder det, at man en Aften opdager ham i en Parketloge i *Theâtre des Arts*, hilses han med Bifald af Salen; men han trækker sig straks barsk tilbage. Alle lod sig narre af denne »Beskedenhed«; vi ser saaledes i Brevene fra et gammelt Medlem af Grundlovsforsamlingen Rabaut-Pomier, hvor fuldkommen han er ført paa Vildspor af disse Kunstgreb: denne Helt, »hvis Yndlingsbog, efter hvad man siger, er Plutarks Levnedsskildringer«, er ingen Cæsar, men en Cincinnatus; han spadserer kun »i sin beskedne Have«. De faa, der ikke ser velvilligt paa ham, kan ikke faa noget værre ud af hans Færd, end at »det gaar hurtigt ned ad med ham«. De, der har næret Ængstelse for hans Hensigter, føler sig rolige.

Dette var efter Bonapartes Ønske: naar han ikke kunde foretage noget afgørende, var det bedst at dysse Folk i Ro. Men han ønskede at komme bort. Man havde overdraget ham at føre Ekspeditionen til England, et Foretagende, der efter hans

Opfattelse og sikkert i Overensstemmelse med Direktoriets Planer maatte mislykkes; men han undveg Fælden og forlangte, at man skulde betro ham Ledelsen af et Tog til Ægypten. Direktoriet havde gerne sendt ham Fanden i Vold og sendte ham da til Mamlukkerne. I Germinal fik Generalen den orientalske Felttogsplan vedtaget: med en kæmpemæssig omgaaende Manøvre vilde han falde England i Ryggen og frarive det Middelhavet ved at bemægtige sig Malta og Alexandria i Fortsættelse af den Okkupation af Korfu og Ancona, han tidligere havde forlangt, og man vilde da kunne true Fjenden endog i Indien. Man gik i Gang med at forberede Korstoget.

* * *

Trods sin tilsyneladende Overspændthed lader Planen sig forsvare. Fra en vis Side er den dyb og realistisk, et Vidnesbyrd om sin Ophavsmands overlegne Genialitet. Korsikaneren tænker paa Herredømmet over Middelhavet — *vort Hav*, sagde hans Forfædre Latinerne. Dér vil Magtens Tyngdepunkt ligge i det næste Aarhundrede, og at Englænderne forstaar dette, kommer de til at vise, da de i Aarhundredets Løb føjer Malta, Kypern, Alexandria til deres ældre Erhvervelse Gibraltar.

Ikke des mindre vilde Planen ikke være bleven trumfet igennem af Generalen just i Foraaret Aar VI, dersom Bonapartes Ønske om at komme til at staa som den savnede ikke havde været ganske særlig varmt, og Direktoriets Trang til at blive af med ham ikke havde været ganske særlig stærk. Thi just nu kunde man vanskelig længer tvivle om, at Europa beredte sig til at angribe os.

I Rastadt var Forhandlingerne forsætlig bleven trukken i Langdrag, takket være Østrigs Intriger. Først den 9de Marts gik de tyske Magter ind paa at afstaa den venstre Rhinbred — men under Forbehold af Kejserens Samtykke. Og Kejseren søgte et Paaskud til at bringe Europa paa Benene.

Paaskud lod Frankrig det ikke mangle paa. »Ekspeditionen til England« (der var Skalkeskjul for den orientalske Ekspedition) krævede Pengemidler, og de kunde kun skaffes fra Italien, Schweiz og Holland. Det eneste Formaal med Beslutningen om Toget til Rom — efter Pøbelmordet paa General Duphot — var at »fylde Kassen«, og Berthier drog kun derned som »Skatmester for Toget til England«. Den 15de Marts rykkede han ind i Rom under Paakaldelse af »Catos og Brutus'

Manes«, medens han i Virkeligheden kom for at plyndre Crassus' Grav. Efter at have styrtet Pius VI oprettede man for en Forms Skyld en *romersk Republik* (20de Marts—29de Ventôse), hvis ejendommelige Historie kun er Fortællingen om en Udsugelse efter største Maalestok.

Samme Motiv laa bag Indfaldet i Schweiz. Paaskuddet var at forsvare »Vauds Patrioter« mod »Berns Tyranner«, men da Brune styrtede disse den 4de Marts, glemte han ikke at tage 22 Millioner i den erobrede Stats Kasse. De videre Følger blev Oprettelsen af en demokratisk Enhedsrepublik under Formynderskab af Frankrig, der kunde beskatte den, som det lystede.

Samtidig med dette sluttede Fristaden Mulhouse sig — frivillig — til Frankrig, og man indlemmede den uden Betænkning.

Imidlertid fik Holland, der endnu var for selvstændigt, sin Regering *fructidoriseret* (et Ord, der var bleven gængs) af Joubert, og saa fuldkommen blev det kuet, at Generalen i Kraft af en Traktat af 12te April (22de Germinal) kunde lægge »Orlogsskibe og Skatte« for Frankrigs Fødder. Da den cisalpinske Republik paa samme Maade var bleven »lagt i Tøjler af Jern« den 22de Februar (5te Ventôse), da Kongen af Sardinien blev tvungen til at afstaa Piemont til Franskmændene, da Garat var bleven sendt til Neapel for at forberede noget lignende og Sotin til Genova for at give Republikken, der ikke var føjelig nok, en yderligere *Fructidorisering*, maatte det indrømmes, at Frankrig skaffede Europa alle de Paaskud, det kunde ønske.

Østrig var lykkeligvis endnu ikke rede; det trak Tiden ud ved Forhandlerbordet i Rastadt; men ingen tvivlede om, da tilmed Rusland »vaagnede op«, at man stod umiddelbart overfor en stor Krig.

Den 19de Maj (29de Floréal) stak Bonaparte imidlertid i Søen med 10,000 Søfolk og 35,000 Soldater, med en glimrende Generalstab, Berthier, Kléber, Davout, Lannes, Desaix, Murat, Bessières, Duroc, Marmont, Menou, Brueys og Villeneuve og — hvad der var saare fængslende — med en hel Repræsentation af Litterater, Kunstnere og Videnskabsmænd, saa at dette Korstog fik Karakter af en videnskabelig Ekspedition.

Nogle Dage efter fik man at vide, at Malta var bleven indtaget uden Sværdslag. Den 30te Juni — 11te Messidor Aar VI gik Ekspeditionen i Land i Alexandria.

»*Nu er han da endelig rejst!*« sukkede Barras lettet. Dette inderlig følte Udbrud vidner om en ganske egenartet Politik, en, der stadig og ufravigelig bestemmes af Frygt for Livet.

SEKSOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Floréal.

Direktoriet mod »Anarkisterne«.

(Maj 1797—Maj 1798).

Valgene Germinal Aar VI; der stemmes »anarkistisk«. Statskup mod de valgte 22de Floréal Aar VI. Jakobinernes Raseri. Kampen for »Dyden«. Valgene Aar VII. Sammenslutning af alle Partier mod Direktoriet; Katolikerne støtter »Anarkisterne«. Den anden europæiske Koalition. Toget til Ægypten. Nederlag i Tyskland og Italien. Suvarov og hans Kosakker. Italien gaar tabt.

Inden Bonaparte stak i Søen, havde Efterretningen kunnet naa ham om, hvorledes et nyt Statskup den 22de Floréal tilsyneladende havde gjort Ende paa den Strid mellem Jakobinerne og Direktoriet, der var begyndt i Brumaire.

Den 7de Frimaire havde den preussiske Ambassadør meddelt: »Sagen er nu paa det rene; *Direktoriet har besluttet at slaa Jakobinerne ned paa ny, inden de faar Tid til at vinde friske Tilhængere*«.

Det hastede saa meget stærkere, som Valgene i Germinal vilde blive særlig vigtige; thi da der ikke var kommen Afløsere af dem, hvis Valg var bleven kasseret i Fructidor, skulde nu ikke en Trediedel, men over Halvdelen af Pladserne i Kamrene besættes paa ny — 437 af 750. Og det truede med en Sammenslutning af alle misfornøjede Partier, selv om Udfaldet skulde blive Valg af »Anarkister«.

Mod denne Sammenslutning tog Direktoriet sine vante Vaaben i Brug. For det første skulde der være officielle Kandidater: Regeringen affattede, efter hvad Barras meddeler, en Liste, der blev overgivet Ministrene. Dernæst bestemte man »til Støtte for Udfaldet af Valgene« at sende nye Agenter til Provinsen med Lommerne fulde af Penge, »en Beslutning, der maatte virke korrumperende«, kalder endog Direktør Barras den med en klædelig Kovending. Den 1ste Germinal fejrede man ikke des mindre Festen for »Folkets Suverænitet« med Pomp og Pragt, hvad der var at drive Løjerne vel vidt, naar man havde Fructidorkupet bag sig og var paa Vej mod Floréalkupet.

Men uanset hele denne Blanding af Tvang, Underkøben og Lokken var man alligevel bange for, at der skulde blive »stemt ildesindet«, og man bestemte derfor, at *de nye deputeredes Valg skulde prøves, ikke af dem selv, men af de fratrædende eller fratraadte deputerede*. Med andre Ord, de nyvalgte skulde godkendes eller kasseres af selve dem, de havde haft Held til at fortrænge. Den Bestemmelse modtoges, som rimeligt var, med stærkt Bifald i Kamrene og blev Lov den 12te Pluviôse.

Som Kronen paa Værket bragte *Publiciste* umiddelbart før Valgene en officiøs Meddelelse om, at dersom man valgte »Terrorister«, »*vilde de ikke blive godkendte, og de Departementer, der havde valgt dem, vilde komme til at undvære Repræsentanter*«. Senere forbødes de to »anarkistiske« Oppositionsblade *Hommes libres* og *Ami des lois*, fordi de havde rettet et stærkt Angreb paa Meddelelsen.

Saaledes forberedtes Valgene i Republikkens sjette Aar, i Frihedens niende.

* * *

Trods alt faldt Valgene aldeles elendigt ud for Regeringen. »De ordentlige Folk« havde tabt Modet ved, hvad der skete i Fructidor, og holdt sig hjemme. Naar dette er Tilfældet, kommer de voldsomme ovenpaa: det viste sig næsten allevegne klart, at det »terroristiske« Parti havde Flertal i Urvælgernes Forsamlinger. Efter en Parole, der udstedtes fra Paris og ogsaa først kom til Anvendelse dér, foranstaltede nu de regeringsvenlige Mindretal en *Spaltning*, traadte sammen til nye Modforsamlinger og valgte, som var det den selvfølgeligste og regelmæssigste Fremgangsmaade, Mindretalsdeputerede som Medbejlere til de deputerede, Flertallet valgte.

Da Valgene sluttede den 30te Germinal, kunde man regne, at over 300 flertalsvalgte deputerede vilde blive Modstandere af Direktoriet. I Forening med dem af de siddende deputerede, der i de sidste to Maaneder havde kastet sig ud i »anarkistisk« Opposition, vilde de kunne danne et frygteligt regeringsfjendtligt Flertal, og da der umiddelbart forestod Valg af en Direktør som Afløser af den fratrædende François de Neufchâteau, maatte der regnes med den skrækkelige Mulighed, at dette Flertal satte en Fjende af Regeringen ind i Direktoriet.

Direktoriet tog sine Forholdsregler. Det havde frit Spil indtil 1ste Prairial, den Dag, de nye Raad skulde træde sammen. Allerførst besluttede man at lade François fratræde en Maaned

før Tiden og — i Strid med Loven — lade de gamle Raad vælge hans Efterfølger. Den besværlige Sieyès, hvis »Brummerier« og hvis Forbindelse med Jakobinerne vakte Direktoriets Uro, sendte man bort til Berlin, og 20de Floréal gennemførte man Valget af Treilhard, en »Borgermand« (som Mme de Chastenay betegner ham) med en cæsarisk Legistaand, der indgød ham dyb Uvilje mod Anarkister.

Men Forholdsregler vår nu ogsaa allerede tagne til at faa de valgte Oppositionsmænd af Vejen. Førerne for det slagne Parti, Régnier, Chénier, Bailleul, Crassous, mødte hver Aften paa Luxembourg for at »ordne Udrensningen«.

Den 8de Floréal lod man Bomben springe hos de Gamle. Régnier, Kejserdømmets vordende Overdommer (alle disse Folk gennemgik en Forskole i kraftige Metoder), fremtraadte med Kravet om Udrensning, idet han, efter det Stikord, der var givet, fremstillede de valgte Anarkister som »forklædte Royalister«. Den 13de sender Direktoriet et indtrængende Budskab til Støtte for dette »private Forslag«: det var godt nok, at Royalisterne var bleven slaaet ned i Fructidor, men der maatte nu tages »lige saa kraftige Forholdsregler« mod Robespierres fordums Medkæmpere, og man burde »ikke vise større Taalsomhed overfor Babeuf end overfor Tilhængerne af det døde Kongedømme«. »Der skulde vippes mellem de to Yderligheder«, siger Barras selv.

Den 14de Floréal udnævnte de 500 en Kommission til at prøve Valgene. Bailleul blev dens Ordfører og stillede Forslag om slet og ret at kassere ethvert Valg, der maatte blive betegnet som farligt for Direktoriet. De Bry støttede Forslaget varmt: det havde jo da været Meningen, at man vilde have republikanske og *konservative* Kandidater gennemførte? (vi faar her at gøre med en ny Glose, der tyder paa en ny Tænkemaade). Og da man ikke havde opnaaet dette uanset de alvorlige Advarsler til Vælgernes Flertal, maatte man — en herlig Teori! — regne disse blinde og døve Vælgere for uskikkede til at give nogen Mening til Kende. Forslaget blev gennemført, og de Gamle gav det Lovskraft den 22de Floréal. For anden Gang havde Direktoriet øvet Vold paa Forfatningen.

Valgene i syv Departementer kasseredes under ét, og paa denne Maade blev man af med 22 Repræsentanter — der for større Sikkerheds Skyld ikke skulde have nogen Afløsere; 30 andres Valg kasseredes hver for sig, saaledes General Fions, fordi han var »Bebeuftilhænger«, Lindets, fordi han var »for voldsom«

og Lequinios, fordi han havde »været med i Rædselsherredømmet«. At den Omstændighed skulde udelukke nogen fra at deltage i Statsstyret, naar dog en Mand som Barras sad i Højsædet! Men den Bestemmelse, man fremfor alle sørgede for at faa med, var, at i de 21 Departementer, hvor der havde været *Spaltning*, skulde Raadene have Ret til at vælge mellem Flertals- og Mindretalsforsamlingen; og Udfaldet blev, at de i ni af ti Tilfælde erklærede Mindretallets Kandidater for *valgte*, uagtet Misforholdet var saa stort, at f. Eks. i Ardèche disse kun havde faaet 57 Stemmer, men de andre 230. *Alt i alt blev 52 valgte simpelt hen udstødte, og omkring 100 blev forkastede til Fordel for deres Modkandidater.*

Dette var mere end nok til at træde Retfærdigheden under Fødder, men til at skaffe Direktoriet Sikkerhed var det for lidt. I sidste Instans skulde der alligevel blive en alt for betydelig Oppositionsgruppe af Jakobinere (man havde maaske sat sit Haab til, at man havde stoppet Munden paa dem ved sine kraftige Fremgangsmaader), og denne Gruppe skulde, takket være sine Medlemmers Voldsomhed, snart rive Flertallet med sig. Med alle sine snart underfundige og snart kyniske Metoder naaede Iværksætterne af Statskupet ikke en Gang det Maal, de havde tænkt sig, og i den politiske Verden skader intet mere end et frugtesløst Statskup.

* * *

De Jakobinere, der var sluppen fra det, mødte i Raadene fulde af rasende Harme. Vi ved, hvad deres Angrebsfelt var: »*Ned med Fordærvelsen*« blev Løsenet, nu skulde endelig »de fraadsende Buge komme til at revne«. Merlin underholdt Pigebørn, Barras var ved at gaa fuldstændig under i Laster, Reubell var omgivet af Keltringer, Treilhard var brutal, La Revellière var en rigtig hellig Karl, lige meget om han drev Helligheden paa nye Maader. (Saaledes lyder Anklagerne i en Snes forskellige Stridsskrifter). Hvad Ministrene angik, var Ramel de nye riges Mand, og Talleyrand en Mødding. Salonerne var offentlige Retirader, de var Tumleplads for Lasten, der bredte sig fra Luxembourg. Man maatte »rense Barras' Stalde«.

Det var et godt valgt Angrebsfelt. Det er ejendommeligt nok, at her i Frankrig, der dog ikke er den mindste Smule puritansk, kan Felttog i Dydens Navn altid være sikre paa et vist Held. Dertil kom, at da dette Program ikke var politisk i egentlig

Forstand, var det rummeligt nok til at kunne forene alle Direktoriets Modstandere ved næste Aars Valg, Katolikker saa vel som Terrorister. Og saaledes gik det da ogsaa, som vi skal se.

Det »moraliserende« Parti turde dog ikke begynde sit Felttog straks. Men i Thermidor ser vi det samle sig til Slag. En Kommission med den Opgave at undersøge »Demoralisationen«, aflagde en Rapport, der ganske vist var ret vag, men maatte virke opskræmmende. »Der gives ingen Gren af den offentlige Administration, hvor Fordærvelse og Bestikkelighed ikke er trængt ind . . . Ved yderligere Overbærenhed vilde vi blive medskyldige af disse Mennesker, hvem Folkets Røst anklager: *De skal slynges ned fra deres knejsende Pragtkarme og synke ned i et Dyb af almindelig Foragt*, disse Mennesker, hvis umaadelige Velstand er Vidnesbyrd om de skændige Midler, hvormed de har erhvervet den«.

Medens Rapporten forelæstes, gik to Navne fra Mund til Mund: Barras og Reubell.

Barras lod ikke til at blive forbavset; han kunde vel sige, som Thiers senere sagde: »her er en gammel Paraply, der har staaet mange Regnskyl igennem«; men paa Reubell gjorde det saa stærkt Indtryk, at han endog blev syg. Maaske bør man fæste Lid til, hvad Barras siger om ham, at han bevarede sin personlige Redelighed midt i en Kreds af Tyve. Han vilde tage sin Afsked; »men«, skriver et upartisk Vidne den 9de Thermidor, »hans Paarørende modsatte sig det ivrigt i deres Graadighed efter Stillinger og Penge«.

Direktoriet stod saa meget svagere overfor Angrebet, som der var indbyrdes Splid. Treilhard regnede Reubell for meget kompromitterende. »Syg!« sagde han, »ja, hans Galde er i Oprør«. Merlin havde gerne skubbet Barras og Reubell ud, og Barras selv havde gerne ofret sin gamle »medskyldige« fra Fructidor for at faa Fred. Modstanderne vidste Besked om Spliden og slog dobbelt saa kraftigt løs — drevet frem af en ung, nyvalgt Folkefører, en farlig, urolig Person ved Navn Lucien Bonaparte.

* * *

Valgene for Aar VII stod allerede for Døren, og de maatte ventes at falde endnu slettere ud for Direktoriet end de foregaaende.

Vinteren var usædvanlig streng. »Det fryser saa haardt«, meddeler en Avis i Pluviôse, at »Alpernes Ørne synes at have fundet

samme Temperatur i Paris som paa Bjerghøjderne. Der er bleven skudt en i Nærheden af Chaillot«. Af denne Ørn, der svævede over Paris — ni Maaneder før Brumaire — vilde man i Romertiden have taget Varsel.

Levnedsmidlerne steg; Sulten sled i Tarmene; hos de hungrende faldt Klager over Direktoriets og dets Venners Orgier i god Jord. Seinen havde været tillagt i to Maaneder, og de arbejdsløse »talte stygt« om Regeringen.

Desuden var der nu afgjort ved at danne sig et stiltiende Forbund mellem Venstreoppositionen og alle Landets kristne Elementer.

Trods alt fik Religionen nemlig stadig nyt Liv, men Forfølgelsen af den skabte Harme og Bitterhed. Forgæves havde man ladet Præsterne deportere og skyde; forgæves havde man, for at bruge Albert Vandals kraftige Udtryk, »revet Tungen af Munden« paa Klokkerne. Efter at Religionen paa ny var jaget ud af Templerne, fik den blot langt mere begejstret Tilslutning fra de troende; naar f. Eks. Myndighederne lukker alle Oratorier, bevirker det en »saa at sige hidsig« Tilstrømning til de otte Kirker, Paris' Katolikker har faaet overladt.

Teofilantroperne har imidlertid trods den almindelige Ringeagt, de er Genstand for, faaet tildelt femten Kirker, der faar Navneforandring — Notre-Dame bliver *Det højeste Væsens Tempel*, Saint-Sulpice *Sejrstemplet*, Saint-Roch *Geniets Tempel* o. s. v. Saa har man genindført *Décadi-tjenesten* og har villet tvinge Statsborgerne til at søge dens Helligdomme (godvillig gaar ingen der, saa kedsommelige er Ceremonierne); man har truet med at afskedige de offentlige Funktionærer, som ikke tog deres Familier med herhen; man har villet haft Folk til at hvile Décadidagen og arbejde om Søndagen; men i denne »Strid mellem M. Søndag*) og Borger Décadi« har den sidste ligget under, og man har da straffet handlende for at holde lukket om Søndagen. »En utrættelig Kamp«, siger Aulard. Man griber til de smaaligste Naalestik; det forbydes saaledes at sælge Fisk om Fredagen. Og man standser Ligtog, hvor der bæres Kors, man tager de sidste Krucifikser ned i Skolerne — thi »der maa rejses en Mur mellem Religionen og Gudsdyrkelserne« — og i Pluviôse Aar VII, to Maaneder før Valgene, kan en Politimand triumferende skrive: »*Den katolske Gudsdyrkelse maa tie og taale*«.

Katolikerne maa ganske vist tie og taale, men de har en god

*) »M. Søndag« (*Dimanche*) er Navnet paa en kendt Teaterfigur (Molières »Don Juan«).

Hævn i Baghaanden. De kan ikke vælge ordentlige Borgere, som deler deres Tro, da jo Regeringen de sidste to Aar har truet med at kassere ethvert »reaktionært« Valg; men da man alt overvejet ikke kan vente sig værre Ting af »Anarkisterne«, nu vel, saa stemmer man paa »Anarkisterne«. Og denne Gang skal der rejses en saadan Bevægelse, at der ikke længer skal blive Tale om at *floréalisere*; Tyranregeringen skal komme til at ligge paa Valen.

I Stilhed bringes Forbundet i Stand. I de nærmeste Uger før Valgene giver Politiet Meddelelse om en Bevægelse, der breder sig til alle Sider. Yderpartierne slutter sig sammen. »Hist nominerer Vendémiairisterne (Højre) en vild Anarkist«, siger en Rapport, »her vælger Anarkisterne en vild Vendémiairist«.

Følgerne kom hurtigt for Dagen: de »jakobinske« Funktionærer, Direktoriet havde afsat, og næsten alle de *floréaliserede* Deputerede, blev valgte. »En ligefrem Hævn for den 22de Floréal«, siger Barras. Noget mere følgerigtigt kunde i øvrigt ikke tænkes, thi mere ligefrem havde en Regering aldrig, ved at gøre alle Partier imod, banet Vejen for deres Sammenslutning og sit eget Nederlag. Og alle disse deputerede, siger Barras, mødte, »besjælede af Lidenskab og Raseri«.

* * *

Stillingen var saa meget misligere for Regeringen, som Freden var brudt, og vore Sager stod daarligt.

Da Bonaparte rejste, havde Barras sagt: »*Endelig!*« Den samme Lettelse følte Europa. Østrig havde nu faaet sin Overvinder fra Halsen og havde faaet Paul I til at deltage i Kampen.

Man havde ligesom maalbevidst beredt Vejen for Fjenderne i de erobrede *Marker**): *den helvetiske Republik* var bleven taget i Skole 22de Fructidor Aar VI; *den bataviske Republik* bleven underkastet 14de Prairial Aar VI, *den cisalpinske Republik* bleven traadt under Støvlehæl af vore Generaler og presset til Blods af vore Ministre, *den romerske Republik* bleven ruineret af vore finansielle Agenter — alle sukker de utaalmodigt under Aaget. I Neapel føler Marie Caroline sig truet og kalder sin Brodersøn fra Østrig til Hjælp. Den 6te Juli — 17de Messidor Aar

*) det gamle Udtryk fra Karl den Stores Tid for de nyvundne Grænselande, der krævede særligt Forsvar.

VI — afbryder Østrig de Konferencer i Selz, hvormed det holdt os hen.

Frederik Vilhelm II, der var vundet for en Neutralitetspolitik af næsten velvillig Farve, var imidlertid bleven afløst af den unge Frederik Vilhelm III, der var saa revolutionsfjendtlig, at han næsten kom til at føle sig som Forræder mod Kongedømmets Sag ved foreløbig at holde sig uvillig neutral overfor Frankrig. Og fra nu af truede det med et Sammenbrud paa Rastadtkongressen, hvor Preussen tidligere nærmest støttede os.

Sammenbruddet kom, og det blev til Krig, en meget farlig Krig, thi Østrig og England fik Rusland til Forbundsfælle. En Vanskelighed, vi ikke havde i 1792, var den vidtstrakte Grænselinie, vi havde skaffet os, og de Marker, vi holdt besatte fra Zuidersøen til Korfu. Dertil kom, at man stod uden Pengemidler og ikke længer kunde bygge paa den tidligere skønne Begejstring.

Kun fra Ægypten kom der gode Efterretninger. Her er ikke Stedet til at skrive hint fantastiske Østerlandsepos, som vore Soldater gennemlevede dér, hvor deres store Fædre for seks Aarhundreder siden havde kæmpet, Korsfarerne, hvis Spor de nu fulgte fra Damiette til Damaskus. Hvad stort og vidunderligt lovende oplevede man ikke den Gang som i en vaagen Drøm! Det var værdt at gaa nærmere ind paa de maleriske Enkeltheder, der giver dette sælsomme Kapitel af vor Historie dets egentlige Præg: hvorledes Bonaparte tolker Koranen for Muftierne mellem to Kampe med Mamlukkerne, hvorledes Lasalle forbavser Murads og Ibrahims Ryttere med sine Vidundergerninger, hvorledes Murat med en Haandfuld Folk sprænger midt gennem den fjendtlige Lejr efter de skrækslagne Emirer, der fanges i deres egne Telte; man burde skildre disse Pilgrimsfarter med Sejre i Følge, fra Pyramiderne, hvor Faraonerne fremmanes, til Bethlehem, hvor Kristus fødtes, skildre *Det ægyptiske Institut* og dets Udgravninger, og skildre den tapre Kaptajn François', »Ægyptens Dromedars« Eventyr paa hans Færden fra Fængslerne, hvor han trues med Spidning, til Østerlandets Hurier — det hele er som en Fortælling fra Tusind og en Nat, der varer fire Hundrede Dage, en Episode af *Gesta Dei**), oplevet af Frihedens »Sønner«.

Bonaparte var stukket i Søen den 30te Juni (11te Messidor),

---

*) »Guds Gerninger«, Titelen paa en gammel Samling af Korstogskrøniker.

Bonaparte i Ægypten.

havde brudt sig Vej til Kairo ved Kampene ved *Ramanjeh* og *Khebreis*, havde 21de Juli skaffet sig Adgang til Staden ved Sejren ved *Pyramiderne*, og efter at have fordrevet Ægyptens Beherskere havde han opslaaet sin Residens i Landets Midte. Vel havde Nelson den 1ste August ødelagt vor Flaade ved *Abukir* og dermed indespærret vor Hær, men for Generalen blev dette kun et Motiv til at gaa dristigt frem; thi den Stilling, som nu var opstaaet, maatte han klare, saa Verden aldrig havde set Mage. Efter at have knust en Opstand i Kairo og underkastet sig Øvre-ægypten, forberedte han sig i Foraaret 1799 paa et Erobringstog til Syrien, og snart syntes Sejrene ved *Tiberias*, *Nazaret* og *Tabor* at varsle om Saint Jean d'Acres Fald. I svimlende Vovemod drømte Bonaparte om at vende hjem til Paris over Damaskus, Konstantinopel og Wien.

* * *

Men i Europa stod vore Sager ikke saa godt. Ganske vist havde Joubert besat Piemont, og Championnet havde paa ny erobret det af Neapolitanerne besatte Rom og dernæst selve Neapel, hvor han havde proklameret den fantastiske *partheno-pæiske Republik*, der kom til at vare 113 Dage. Men det hele var ganske skrøbeligt og vilde ikke kunne staa sig mod det første Stød fra de fjendtlige Stormagter.

Den 17de December 1798 var Koalitionen bragt endelig i Stand, og den truede nu hele vor Forsvarslinie fra Neapel til Amsterdam.

Schérer sendtes til Italien, Brune med Bernadotte i Følge sendtes til Holland; mellem Holland og Italien dannede Jourdan i Tyskland med 40,000 Mand og Masséna i Schweiz med 30,000 et alt for svagt Værn om det egentlige Frankrig; paa Liniens yderste venstre Fløj stod Macdonald i Neapel med 30,000 Mand. Alt i alt kunde man kun stille 170,000 Mand op mod den frygtelige Masse af Hære, der vilde styrte sig over Republiken fra alle Sider.

Den 28de Februar 1799 (9de Ventôse Aar VII) var Jourdan gaaet over Rhinen. Nogle faa Timer efter opløste Rastadtkongressen sig, da Komedien nu var bleven formaalsløs; men med skændigt Brud paa Folkeretten blev vore befuldmægtigede, De Bry, Rorberjot og Bonnier overfaldne af ungarske Husarer lige uden for Byen og de to sidste huggede ned. Denne hæslige Ugerning varslede om en uforsonlig Krig.

Desaix.

Masséna.

Jourdan var ikke kommen ret langt ind i Tyskland; han var bleven slaaet ved *Stockach* af Erkehertug Karl og havde trukket sig tilbage mod Strasbourg. Samtidig retirerede Schérer efter et Nederlag ved *Magnano* (5te April — 15de Germinal) ilsomt bag Adda, og efter at have været nær ved at sætte sin Hær til maatte han aftræde Overkommandoen til Moreau.

Der forestod imidlertid større Nederlag. Rusland greb nu ind; Europa skulde skue Barbarerne fra Norden, de, der tretten Aar senere sprængte Storarméen, men som allerede i 1799 en kort Stund fik vore Soldaters Moral til at vakle. Deres Fører var hin saa ofte skildrede Suvorov, en paa en Gang imponerende og naragtig Skikkelse, en from Mystiker og en barbarisk Kriger, der lod Spot og Skade følges, plyndrede Byer og bortførte Mennesker — men fremfor alt en saare farlig Modstander, hvis Grundsætning er: »jag Fjenden Sværdet lige i Vommen!« Denne frygtelige Taktiker, en ny Attila, er noget andet end den altid tøvende Braunschweig fra 1792.

Dersom Regeringen i Wien havde givet denne geniale Barbar frie Hænder et Aar igennem, havde det været ude med os — saalænge Bonaparte var borte. Heldigvis maatte han regne med Østrig. Det var denne Magt, der stillede Hovedparten af Koalitionshæren (af Russere var der kun 30,000), derfor vilde

den ogsaa have Overledelsen af Felttogene, og efter først at have givet »Vildmanden« frit Spil gik den snart over til at spænde Ben for ham. Alligevel saa det ud til fuldstændig Ødelæggelse for Frankrig; i Graubünden stod 26,000 Østrigere, i Tyrol 40,000, i det venetianske 86,000, i Podalen var 30,000 Russere under Suvorov rykket ind og endelig gjorde 40,000 forenede Englændere og Russere Landgang i Holland — mod vore Hærstyrker paa 170,000, der allerede var sprængte og overfløjede, stod 320,000 Fjender.

Den 27de April havde Suvorov indledet Fjendtlighederne paa sin haardhændede Vis. Han havde forceret Overgangen over Adda, havde sprængt Moreaus Centrum og kastet ham tilbage over Po til Piemont. Moreau haabede endnu at kunne støtte sig paa Macdonald, der ilede did fra Neapel gennem Landsdele, som for Størstedelens Vedkommende allerede var ved at gøre Oprør. Men Suvorov kastede sig ind mellem de to Hære — det var Bonapartes Taktik, der nu vendtes mod os. Efter at have gjort sig til Herre over Milano, hvor han styrtede »det jakobinske Regimente«, overraskede han Turin, og straks efter stormede han løs paa Macdonald. I tre Dage — 17de—19de Juni (28de—30te Prairial) — staar Kampen ved Trebbias Bredder; Franskmændene bliver slagne af de stærkere Fjender, men med Udfoldelse af overmenneskelig Energi lykkes det Macdonald at forene Resterne af sin Hær med Moreau.

Italien var ikke desmindre tabt; dets »jakobinske Regeringer« — i Milano, i Rom, i Neapel — styrtede voldsomt til Jorden. Paa to Maaneder havde Kosakkerne renset Podalen for de »ugudelige Franskmænd«, for at tale med deres Fører, en stor Billeddyrker. Vore Grænser var truede; Jourdan havde opgivet Kommandoen over den saakaldte tyske Hær, og Masséna, der havde overtaget den, formaaede ikke at genoprette Ordenen; Schweiz rejste sig; Bayern og Preussen syntes i Færd med at opgive deres Neutralitet og vende sig mod os; England strøede om sig med Guld. Hvad skulde der blive af Frankrig med dets fortærende indre Strid, dets slette Styre og dets forfaldne Finanser, nu Fjenderne overfløjede det fra alle Sider?

Den 12te April havde Napoleon tilbudt at vende tilbage, men saa angst var man for ham paa Luxembourg, at Frankrigs Regering uanset alle Farer havde afvist Anmodningen. Det skulde gaa endnu elendigere, førend den omsider i raadløs Forvirring tilkaldte »Frelseren«.

SYVOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Prairial.

Det sidste jakobinske Fremstød.

(Maj 1798—Juli 1799).

Raadene af Aar VII mod Direktoriet. Sieyès' Valg, Barras forraader Reubell. Prairial-statskupet mod Direktoriet. Bjerget genoplives. De nye Direktører. Sieyès Herre i Direktoriet. De tre jakobinske Love: Udskrivningen af Aar VII; Tvangslaanet af Aar VII; Gidselloven. Gæring og Oprør allevegne.

Regeringens Fjender havde ikke spildt Tiden inden de store Ulykker, der gav dem saa gode Vaaben. Da de Raad, der afgik i Prairial havde stadfæstet alle Valgene fra Germinal »uden at ænse, om Direktoriet saa surt eller mildt« (som en Udlænding skriver), var dette nu bleven stillet overfor en saare kraftig Opposition.

Den bestod af tvende Grupper: for det første et højttalende yderste Venstre, der krævede intet mindre end Genindførelse af Velfærdskomiteen og alle Rædselssystemets Love; dernæst en Skare Politikere med bitre Følelser mod de styrende; de lededes af Boulay, Chénier, Baudin og Berlier, og deres Ønsker gik blot ud paa at »genskabe« Direktoriet endnu en Gang.

Deres Angreb var først gaaet særlig ud over Barras, men senere lod det, som de skaanede ham. Havde mon han, den mest fordærvede af de fordærvede, gjort sig til Ven med dem ved en eller anden uudforskelig underjordisk Manøvre? Hvorom alting er, var det nogle Uger efter ikke til at tage fejl af, at alle Slagene ramte Reubell og Treilhard, medens man afgjort skaanede »den fast ansatte Direktør«. Sagen var simpelt hen, at han efter Sædvane havde forraadt sine Venner. Uagtet han, som han selv fortæller os, regnede Reubell for »Sjælen i Direktoriet«, havde han bekvemmet sig til at lade Sjælen rive ud af et Legeme, hvis Sygdom allerede var saa fremskreden. Man havde gjort Kunster med Lodtrækningen — saaledes som man havde baaret sig ad ved alle Lejligheder — og Reubell var traadt ud. For at gøre denne Afsked mindre smertelig bevilligede Direktoriet — baade

efter Barras' og La Revellières Meddelelse — 100,000 Livres af de hemmelige Fond til den fratrædende og tillod ham »at tage sine Heste og sin Vogn med«. Sieyès, der ganske vist ikke er noget uvildigt Vidne, paastod, at Reubell oven i Købet havde bemægtiget sig Møblementet og taget Rub og Stub med, lige til Lysene i Stagerne.

Gang paa Gang havde Sieyès sagt nej til at træde ind i Direktoriet, just fordi han ikke vilde sidde sammen med Reubell, som han afskyede. Nu da denne var borte, kunde han indtræde.

Det var en Anseelse ud over alle Grænser, Nationalforsamlingens gamle Orakel stadig nød. Den forhenværende Stiftsvikar, der havde vendt Kirken Ryggen, havde ved Revolutionen vundet mere end en Bispestav, snarere et paveligt Højsæde. »Hans Tilhængere lovpriste ham som en Gud, og hans Modstandere fordømte ham som en Djævel«, meddeler en Diplomat. Begge Dele maatte gøre hans Navn stort.

Vi har gjort Bekendtskab med Skikkelsen. »*Opfyldt af filosofisk Hovmod*«, som Preusseren Gervinus skriver om ham i Prairial, troede han nu endelig den Stund inde, da han kunde stige ned fra Sinai med Lovens Tavler i Haanden. Spurgte man ham om deres Indhold, bevarede han en overlegen Tavshed; egentlig talt tror jeg, at han noget nær var uvidende om det. Hans store Forbeholdenhed bundede i, at hans Hjerne var mere taaget, end man havde Forestilling om, ja end han selv altid var klar over.

Han havde Evnen til at foragte, og denne Evne giver Styrke. Han foragtede frem for alt »Banden«, der fire Aar og mere igennem havde lagt Beslag paa Magten. Han delte den i to Grupper: Keltringerne og de gale. Først vilde han »jage Kræmmerne ud af Templet« ved at støtte sig paa de gale, siden skulde »Bøddelknægtene selv« fordrives. Og derefter vilde han forandre Forfatningen.

Han blev valgt — »endelig!« siger en Deputeret — og sendte Bud fra Berlin om, at han modtog Valget. »Et Skridt til Statens Frelse!« udbrød hans Venner. »*Der er ikke mange Suveræner*«, skriver den svenske Sendemand den 13de Juni, »*som er bleven modtaget med saa stor Spænding, naar de besteg Tronen under kritiske Forhold*« . . . Har den nye Direktør ikke Held med sig, vil det komme til at staa som et stærkt Vidnesbyrd om, at den genialeste abstrakte Tænker ikke altid er skikket til at »staa ved Statens Ror«. Det var netop dette, der skete: efter *Tilkaldelsen af Filosofen* følger *Tilkaldelsen af Soldaten*, og det

bliver Filosofen selv, der i Erkendelse af ikke at kunne gøre Fyldest tilkalder Soldaten.

For Direktørerne, der hadede ham, var hans Valg et Tordenslag. La Revellière kalder det »en Ulykke«. Og Barras gav nu Afkald paa at regere og slog sig til Taals med at faa Lov at blive siddende. »Jeg vil altid være af samme Mening som han«, sagde han haansk; »saa vil han finde, at jeg er næsten lige saa klog som han selv, og vi vil komme udmærket ud af det med hinanden«.

* * *

Inden »Filosofen« fik indtaget sit Sæde, slog Oppositionens Mænd haarde Slag paa Regeringen. Hærenes Nederlag, skriver Fouché kynisk, »var dem til udmærket Nytte«. I et barsk Budskab afkrævede de Direktoriet Forklaring over Ulykkerne. »Blegner, I kortsynede og taabelige Direktører«, raabte den deputerede Bertrand teatralsk fra Talerstolen.

Barras blev virkelig bleg af Skræk; men han arbejdede stadig paa at forhandle sig til rette. Som han havde ladet Reubell falde, prisgav han nu ogsaa Treilhard. Denne var i Modsætning til Barras optraadt meget haardhændet overfor de Deputerede og var meget ilde lidt af dem; »vent bare, Lømmel!« tilraabte de ham en Gang. De ventede paa Sieyès's Komme for at gøre det af med »Lømmelen« og de andre.

Den nye Direktør kom Natten mellem 17de og 18de Prairial og først den 20de viste han sig paa Luxembourg, men forholdt sig ganske stille i ti Dage.

De 500 ventede stadig et Svar fra Direktoriet paa deres Budskab. Men da det udeblev, tabte de Taalmodigheden og gik løs paa deres første Offer, »Lømmelen« Treilhard.

Ham fik de nemt nok Bugt med: Treilhard havde aldrig *lovmæssigt* været Medlem af Direktoriet, eftersom han var bleven valgt i Aar VI af de fratrædende Raad i Strid med Forfatningen. Nu skulde »Forfatningen genoprettes« (man havde aldrig talt saa meget om at genoprette Forfatningen, som siden man var kommen i Vane med at krænke den hver tredie Maaned), og man opfordrede altsaa Treilhard til at fortrække. Paa Direktoriemødet kunde Treilhard læse i sine Kollegers mørke Miner, at de alle lod ham i Stikken; han var en Mand uden mange Omstændigheder; han rejste sig, tog sin Paraply (han havde ikke Brug for saa meget som Reubell) og gik hjem til sig selv i Rue des Maçons.

De 500 erstattede ham straks med Gohier, den tidligere Justitsminister, hvem Mme Roland havde karakteriseret udtømmende, ogsaa for hans senere Løbebanes Vedkommende, med et enkelt Ord: »Middelmaadighed«. Han var et Redskab for Raadene: i Forening med Sieyès og med »Forræderen« Barras skulde han styrte Merlin og La Revellière.

De to blev klare over, hvor man vilde hen. I Direktoriemødet forklarede Sieyès den 29de i en »omsvøbsfuld« Tale, at de to dømte Direktører burde trække sig tilbage i deres egen Interesse. La Revellière nægtede oprørt at gøre det.

Man maatte altsaa gribe til kraftige Midler. Boulay paatog sig Eksekutionen. Denne vordende kejserlige Minister var ikke af de blødsødne; han havde en Haand med i alle Statskup, i Fructidor, i Floréal, nu i Prairial, siden hen i Brumaire. Han steg op paa Talerstolen og holdt en Tordentale: man maatte skaffe de uheldige Regenter bort ved »et stort Kup«, men nøjere Opgivelser fattedes ganske. Der blev straks udnævnt en Kommission, og nu optraadte Boulay paa ny i Egenskab af Ordfører; med en Uvilje, der maatte klæde netop ham komisk, stemplede han »de vilkaarlige Handlinger og de ulovlige Fængslinger«, hvori Merlin og La Revellière havde gjort sig skyldige — det fremgik ikke, hvorfor Barras holdtes udenfor. Forsamlingen godkendte hans Slutninger.

Klokken elleve kom en Deputation til Luxembourg og meddelte, at dersom Merlin og La Revellière ikke godvillig traadte tilbage, vilde man udstede Arrestordre mod dem. De to Direktører gjorde stadig Vanskeligheder. Barras trængte paa dem, først blidt, senere skrapt; han gik i Rette med Merlin for hans slette Sæder og endte med at sige til ham: »Af Sted med dig i en Fart!« La Revellière holdt en meget bevæget Tale, som han indfører i dens Helhed i sine Memoirer, og som, i alt Fald i hans egne Øjne, gav ham Rollen som den sidste Romer — bortset fra, at denne moderne Catos Retorik karakteriseres af en alt andet end romersk Tunghed og Vidtløftighed. Man fik imidlertid jaget Skræk i ham; han »fældede Taarer« og fortrak sammen med Merlin. Det var den 30te Prairial ved Aftentid.

Man udnævnte to nye »Majestæter«, Roger Ducos, en Fredsdommer og »Barrikadegeneral« Moulin, hvem ingen kendte. Og saa faldt man tilbage i Uvirksomhed. »Lovgivningsmyndighederne«, skriver et officielt Blad, »har med Kraft og Visdom reddet Statsmyndigheden. Folket kan tro paa Friheden, nu da

det har set Direktoriekolossen styrte sammen paa et Øjeblik«. En sølle Kolos!

Folket troede ikke længer paa Friheden; vi faar bevidnet fra mange Sider, at det var saa ligeglad som nogensinde. »Misfornøjelsen afdæmpes af Sløvhed«, skriver Robert Lindet. Af større Interesse er det maaske at høre en Bondemands Gengivelse af Sagen i hin uslebne »Dagbog«, der giver os et Indtryk af Stemninger i de lavere Lag. Det er Vingaardsmanden Laviron fra Doubs, der skriver: »I de første Dage af Juni har *Konventet*(!) besluttet, at de *jakobinske Valg* skulde gælde. Direktoriets Medlemmer, *der bare ønskede at samle sig mange Penge*, som det er bleven dem bebrejdet offentligt, har taget deres Afsked. De har trukket sig tilbage *hver med en Skat, som ikke kunde være i en Vogn* . . . Straks efter er Øvrigheden i Besançon bleven afsat, og *der er kommen Blodmænd i Stedet*«.

Hvad der skete i Frankrig, var altsaa stadig blot det, at man snart beherskedes af Blodmænd, snart af uredelige Udsugere — saaledes ræsonnerer Menigmand, baade Landsbyernes og Forstædernes, i Sommeren 1799.

* * *

Skulde Turen virkelig komme til »*Blodmændene?*« Der kunde være Grund til at tro det. Det var »det nye Bjerg«, det genoplivede Bjerg, der havde gjort det af med »Korruptionsdirektoriet«, og det vilde nu vise sig det gamle Bjerg værdigt. Allerede 1ste Messidor begyndte en Flom af de videst gaaende Forslag. Da Fjenden stod for Portene, maatte man genindføre Velfærdskomiteen og naturligvis Guillotinen. »Vil man ikke lade nogle Hoveder falde?« kunde man høre Gæsterne i de jakobinske Kafeer sige; »*vil der ikke komme Guillotine?*«

Foreløbig lukkedes Klubberne op igen, og de jakobinske Blade genopstod; i Raadene talte en betydelig Gruppe om at vedtage en ny Rekrutudskrivning, et Tvangslaan hos de rige og en Gidsellov, desuden maatte man erklære Fædrelandet i Fare og genindføre Rædselsregimentet.

De ordentlige Folk blev dygtigt forskrækkede. Ganske vist var man »glad ved at være bleven af med de Uslinge, der havde vist sig uværdige til deres Stillinger«, skriver en fremmed Ambassadør, men det Parti, der har styrtet dem, er »langt farligere for den offentlige Ro«. Som man ser, har Diplomaten og Vingaardsmanden samme Syn paa Tingene.

Der var navnlig en enkelt Gruppe af »Sejrherrerne« fra Prairial, som blev forskrækket over denne Opbrusning af Fanatismen, og det var Sieyès' Venner, Boulay, Baudin og de andre. De mente (med Tanken paa sig selv) at det var farligt at rejse Guillotinen paa ny og »igen at vænne Folket til Skafottet«. De indrømmede — foreløbig — deres Forbundsfæller nogle Lejlighedslove; Udskrivning, Tvangslaan og Gidsellov, og Klubberne fik Lov at lukke op; men naar man var bleven lidt fastere i Sadlen, skulde de lukkes igen.

Dette var Stemningen i det nye Direktorium. Det nye »Forspand«, der allevegne i Samtidens Optegnelser karakteriseres ved Ordet »intetsigende«, kom i Kraft heraf fuldstændig i Sieyès' Vold. »Den arme Gohier« havde straks tabt Hovedet »ved at se sig med Purpurkaaben om Skuldrene«; det hedder i en Meddelelse fra Dagen efter Udnævnelsen: »alle dem, der kom og lykønskede ham, titulerede han Borger Direktør; han saa lutter Direktører«. Unægtelig kunde enhver være bleven Direktør, naar han var bleven det. Efter mit bestemte Skøn maa Sieyès have regnet ham for et fuldkomment Fjog. Udnævnelsen af General Moulin syntes en uhyggelig Spøg; man sagde, at han havde været »Lakaj hos Mme du Barry, derefter Lysekræmmer, derefter Adjudant hos General Santerre, derefter selv General«. Paa dette Tidspunkt, da Frankrigs Hærførere hed Masséna, Moreau, Jourdan, Joubert, Bonaparte, maatte Valget af denne »Barrikadegeneral« virke ganske farceagtigt. »Naar man saa en saadan Mand indtage en af Statens første Stillinger«, siger en samtidig, »kom man til at tænke paa de Tider, da Barbarkrigerne fik Kejserværdigheden«. Sieyès blev hurtigt klar over, at »denne General fra Robespierres Tid« var »en sølle Mand«. Ducos derimod vurderede han paa Grund af hans Smidighed, og det var virkelig en Mand, der forstod at komme med i alle de Kredse, der skiftevis havde Magten, lige fra den Gang, han i Konventet stemte for Kongens Død, indtil han 1814 i Senatet stemte for Ludvig XVIII's Tilbagekaldelse. Han vilde utvivlsomt være endt som Pair under Louis Philippe, hvis han ikke var kommen af Dage 1816 ved et Spring fra en Vogn — den første Gang denne forudseende Mand i urette Øjeblik forlod det Køretøj, hvor han havde taget Plads. »Sieyès' lydige Slave«, siger man om ham i Prairial Aar VII. »Den Krøbling Ducos, den Rakker Moulin!« udbryder Bonaparte senere.

Barras forholdt sig fuldstændig uvirksom — saa vidt man kunde skønne. Hans Tid var forbi, hans moralske Forfald var

i Færd med ogsaa at blive intellektuelt. Han havde dog endnu Aandskraft nok til at forsøge en sidste Intrige: han forhandlede hemmeligt med Mittau, hvor Tsaren for Tiden gav Greven af Lille Husly. I vore Dage har Ernest Daudet godtgjort, at den forhenværende Vicomte var købt af den vordende Ludvig XVIII. Han biede sin Tid; iøvrigt kan det være, han bedrog den, der købte ham, det har han da selv paastaaet. I hvert Fald var han »vendt tilbage til sine Fornøjelser«, som der skrives den 10de Fructidor Aar VII, og tog ikke længere Ordet i Direktoriemøderne. Han var bleven reddet ved et Under, da man fejede »Møddingen« ud, og gjorde sig nu lille.

Sieyès var altsaa Herre. Hos ham var der ingen Tanke om »Ludvig XVIII«; et Øjeblik havde han drømt om Orléans, en »Ludvig Filip I«, men nu var han kommen ind paa Planen om en Forstaaelse med en medgørlig Militær. Vi skal faa at se, hvorledes han gik til Værks. Til at begynde med opskræmte han Gohier ved fortrolige Udtalelser (der i øvrigt maa forbavse hos en saa hemmelighedsfuld Mand): . . . »Naar Isen bryder, forstaar drevne Lodser at redde sig fra Sammenbruddet . . .« Medens han saa sig om efter en saadan Militær, var han betænkt paa at lade »Kræmmernes Forjagelse fra Templet« efterfølge af en Forjagelse af Skraalhalsene. Han saa paa det nyjakobinske Røre med et Mishag, der snart skulde gaa over til virkeligt Fjendskab.

* * *

Bjergets Gruppe slog sig virkelig nu løs, og dette sidste jakobinske Fremstød er vel værdt at dvæle ved; thi alle er enige om, at det gav det sidste Stød til, at Borgerne kastede sig i Armene paa Cæsar.

Først havde Jakobinerne ladet sig Embedsstillinger overdrage, hvad der kun var den gængse Fremgangsmaade. »Jakobinertrosset har taget Embederne i Besiddelse«, skrives der. De fik Talleyrand afskediget; han gik sin Vej med et fint, forbeholdent Smil (man vidste den Gang endnu ikke, at det var Døden for en Regering at paadrage sig den forhenværende Bisp af Autuns Mishag); men hans Efterfølger blev Reinhardt, der syntes Jakobinerne for moderat, og paa samme Maade saa' de paa den nye Justitsminister, Cambacérès. Jakobinerne krævede, at Finansministeriet skulde tilfalde en af de ægte, for Eksempel Robert Lindet, og de fremtvang ogsaa til sidst hans Udnævnelse. Desuagtet begyndte de at finde, at de ikke blev

godt nok lønnede, og Sieyès var allerede »en Forræder« i deres Øjne.

I Raadene var de heldigere, idet de fik udvirket *Udskrivningsloven*, *Loven om det progressive Laan* og *Gidselloven*. Men den Politik bragte blot en Række Skuffelser for Staten ovenpaa Rækken af de Ulykker, den skulde have bødet paa.

Den første Skuffelse fulgte af Udskrivningen. Det var til at forudse; Jouberts i vore Dage offentliggjorte Breve til Faderen giver et nedslaaende Billede: siden 1795 havde der ikke været nogen Begejstring for at melde sig under Fanerne, og de udskrevne deserterede. Opbuddet af Aar VII maatte altsaa møde uovervindelige Vanskeligheder; en rejsende i Sydfrankrig ser allevegne »de udskrevne i aabent Oprør mod Regeringens Udsendinge«. En Kommissær gav Præsterne Skylden. men selv uden mindste Medvirkning af Præster vidste Folk godt nok, at Regeringen i sin Pengemangel sendte sine Soldater til Slagtebænken. Tilliden var borte — og paa den kom alt an: saa snart Bonapartes Landgang rygtes, vil vi faa at se, hvorledes oprørske udskrevne pludselig overgiver sig og stiller ved deres Regimenter. Men for Tiden var der Opstand i hele Sydfrankrig — som tidligere i Vendée — mod den nye »Udskrivning som i 93«, der manglede Aanden fra 92 og Kraften fra 93.

Den finansielle Skuffelse var værre. Dens Historie er lærerig og fortjente en udførligere Omtale. Prairialpartiet udgik for en Del fra Babeufs Laboratorium, og dette »socialradikale Parti«, som Aulard har betegnet det, var derfor Tilhænger af den — fuldkommen urigtige — Idé, at Skatten bør være, ikke hver enkelt Borgers forholdsmæssige Bidrag til de fælles Udgifter, men en Aareladning paa de riges Pung, ja en *Straf* for den erhvervede Formue.

Af Erfaringen med det progressive Tvangslaan af Aar IV var de gode Mænd ikke bleven klogere; dets ynkelige Vanskæbne skyldtes efter deres Paastand, at »de ægte« ikke havde Magten den Gang, og nu skulde Lindet være Finansminister. Man havde øjeblikkeligt Brug for 100 Millioner, og dem vilde man kræve af de rige. Progressionen begyndte ved dem, hvis Grundejendomsafgift var 300 Livres, de skulde yde tre Tiendedele ekstra, derefter hævede den sig, saaledes at sluttelig de, hvis Afgift var over 4000 Livres skulde svare *tre Fjerdedele* af deres aarlige Indtægt, saaledes som en *Taksationsjury* vurderede den. Dette var det væsentlige i den Lov, som Jakobinerne fik gennemtvunget i Raadene den 10de Messidor og skærpet den 19de Thermidor.

Skatten var overdreven haard; der var dem, som var sat i Skat til 50,000 Livres, andre skulde betale indtil 300,000 og 400,000 Livres. Det var imidlertid ikke de rige, der virkelig ramtes, det var som altid de fattige.

Lige fra den Dag, 10de Messidor Aar VII, da den progressive Skats Princip var bleven vedtaget i Palais Bourbon (hvor de 500 nylig var flyttet ind), havde det haft de værste Følger. Den 12te taler Aviserne om »den pludselige Stilstand i Forretningslivet«; Luksus ophører, man afskediger Tjenerskab og afbestiller Møbler og Klæder, man tidligere har bestilt. Efterhaanden som man ser ogsaa Flertallet i de Gamles Raad give efter for det jakobinske Tryk, vokser Bestyrtelsen; Forretningsmænd forlanger Pas til Hamburg, Schweiz og Spanien, nogle spiller falsk Fallit i den Hensigt at vinde Tid. Ved Standsningen i Luksusforbruget ophører Arbejdet.

Taksationsjuryerne vakte almindeligt Had. De blev Redskaber for lav politisk og privat Hævn, og der blomstrede et Angiveri op, som ikke længer bragte sine Ofre paa Skafottet, men til økonomisk Ruin.

Dertil kom, at de virkelig rige unddrog sig. Pengemændene var ikke altid Grundejere, og deres rørlige Formue var ikke til at faa fat paa. I Breve fra en Udlænding fortælles det den 7de Fructidor, at Pengemanden Collot for at blive fri for al Undersøgelse af sine Indtægter foreslog at yde 100,000 Livres, men fik Afslag og saa uden videre erklærede: »I vil ikke, naa, ja, saa faar I ingen Ting«. De virkelige Ofre var Grundejerne, altsaa de meget omtalte Nationalgodskøbere, desuden Paris' næringsdrivende og dermed Arbejderne. Værkstederne lukkede. »Mangel paa Borgersind hos Værkstedsejerne«, sagde Politiministeren og vilde tvinge Arbejdsgiverne til at lukke op igen; i Virkeligheden »forlader alle rige Paris«, skriver *Ami des lois* den 22de Thermidor og tilføjer: »man flygter for *Juryerne*, som man flygtede for Komiteerne. Arbejderne er arbejdsløse«. En Kunstsnedker fra Saint Antoine sagde: »De har sparet mig for seks Livres til Tvangslaanet og har skaffet mig af med 60 Livres ved at skræmme mine Kunder bort«. Ja Staten selv mærkede Svind i sin Kasse paa Grund af de Forholdsregler, den havde taget for at fylde den. »Siden Vedtagelsen af Tvangslaanet kommer der ikke noget ind fra Indregistrerings- og Stempelafgift (da der ingen Omsætning sker) . . . *Det kan man kalde at slagte Hønen, for at faa Ægene*«.

Imidlertid tog Statskassen med Nød og næppe 40 Millioner

ind i Stedet for de ventede 100 — og hvor mange Ruiner havde det ikke kostet. Inden tre Maaneders Forløb er man kommen til Erkendelse af Nederlaget, og en Deputeret træder op paa Talerstolen for at foreslaa Genindførelsen af en almindelig Procentskat. Men da er vi over Midten af Brumaire, og Statskupet er umiddelbart forestaaende. Forslaget kommer for sent til at afholde Finansmændene Collot og Ouvrard fra at støtte Hævneren, afholde de truede Grundejere fra at tiljuble ham og Arbejderne, hvem den »demokratiske Skat« har gjort brødløse, fra at velsigne ham.

Gidselloven, der vedtoges 24de Messidor, var rent ud oprørende. Rædselsherredømmet havde ladet det gaa ud over de mistænkte Aristokrater, men det havde ikke været inde paa noget, der maaske var endnu mere oprørende, at lade uskyldige planmæssigt bøde for dem, der regnedes for »skyldige«. Dette blev nu Systemets sidste store Tanke. Det jakobinske Fremstød syntes ikke at have skræmmet Landet, men tværtimod at have bragt det i Fyr og Flamme; der var opstaaet eller genopstaaet et fuldkomment Chouanneri i tre Fjerdedele af Provinserne, Landet var i aktiv eller latent Oprørstilstand. Landevejsrøvere og opsætsige Rekrutter forenede sig. Dem lod man nu gælde for Partigængere af Ludvig XVIII; den 24de Messidor paatvinger Bjerget Raadene en sidste Lov: i hver Kommune skulde man affatte en Liste over *Gidsler* (det er en Genoplivelse af *Revolutionskomiteerne*), omfattende Aristokraternes Slægtninge. Hver Gang en »Patriot« myrdes, skal fire af disse Gidsler deporteres, hver Gang der foregaar et Røveri, skal Gidslerne betale Bøde.

Et almindeligt Rædselsskrig hilste Loven. Den lod sig nu ikke længer paatvinge Landet; de Provinser, hvori det hidtil kun havde gæret, rejste sig nu for Alvor. Paa en eneste Dag slog en frygtelig Opstand ud overalt i Sydvestfrankrig — den omfattede seks Departementer, hele Garonnedalen, der hidtil havde været Republiken tro. Natten mellem 18de og 19de Thermidor rejste 20,000 Mand sig ganske uvilkaarligt, uden Opfordringer, uden Leder, drevne af Fortvivlelsen. De blev splittede ad den 3die Fructidor, men Resterne af denne Hær kommer til at danne frygtelige Marodørbander.

Vestfrankrig kom naturligvis atter i Brand, og Hoches Værk syntes at være bleven forspildt i et eneste Øjeblik. Efter Napoleons Mening — der deles af General d'Andigné i hans Memoirer — var ene og alene Gidselloven Skyld i denne sidste Op-

blussen af Oprøret i Anjou, Bretagne og Normandiet. Halvtredsindstyve Tusind Mand samlede sig sidst i Fructidor; Førerne var middelmaadige og tøvende, men det var en tapper Krigerskare, der indtog Byer, som hverken Cathelineau eller Charette havde kunnet faa Bugt med. Hvad de egentlig vil, er disse Mennesker for øvrigt ikke særlig klare over; de er ganske simpelt drevne til det yderste af Had og Fortvivlelse. Af 86 franske Departementer er i Efteraaret 1799 de 14 i Oprør og de 46 underminerede, færdige til at springe i Luften. Det er alt, hvad der kommer ud af denne Genopliven af Rædselssystemet. »De ulykkelige Følger af de tvende Love om Laanet og Gidslerne«, skriver en Udlænding, »lader sig ikke overskue. Den første ødelægger alt Forretningsliv og ruinerer Staten, den anden truer hele Samfundet med hurtig Opløsning«.

OTTEOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Tilkaldelsen af Soldaten.

(Juli—September 1799).

Direktoriet og Sieyès mod Nyjakobinerne. Sieyès bekvemmer sig til at tilkalde Soldaten. Strømningen til Gunst for denne Løsning; den cæsariske Tænkemaade. General Joubert. Fouché Politiminister. Klubben lukkes. Joubert falder ved Novi. Suvorov i Schweiz. Sejrene ved Zürich og Bergen. Ogsaa Folket, der nu ikke kan mere, vil tilkalde en Mand. »Aa, gid Bonaparte var her«. Bonaparte og Partierne. »Han er landet!«

Endnu inden Rædselssystemets Genoplivelse havde faaet sine værste Følger, havde det »omskabte Direktorium« taget fat paa at faa sat en Stopper for det. Der følger nu en Kamp mellem »Sejrherrerne fra Prairial«. Jakobinerne kommer til at ligge under, men den haarde Kamp viser alligevel Sieyès og hans Venner, hvor svage de selv er. Begge Faktioner er nu bleven kede af det bestaaende Regimente, og begge vender deres Blik mod Soldaten, den ene for at søge ny Kraft, den anden for at søge Hævn.

Fremfor alt følte man Uro og Forbitrelse over *Klubberne*, der var bleven aabnede igen efter Prairial. Den 18de Messidor havde de gamle Jakobinere samlet sig paa ny; men under Paavirkning af den henrettede Babeufs Ideer havde de nye *Frihedsvenner* faaet et mere demagogisk Præg. Deres Program kom nu til at indeholde ikke blot Kravet om Forfatningen af 1793, men ogsaa Krav om »gennemgribende, lige og fælles Skoleundervisning« og Oprettelse af Nationalværksteder, og fra deres Talerstol hilstes Babeuf og hans medsammensvorne som »dydige Martyrer«. Paa den anden Side stilledes der ogsaa utaalmodige Krav om Hoveder; det gjaldt — som en lille Begyndelse — de Direktører, der var bleven styrtede i Prairial, og de mæskede Pengemænd. Tre Tusinde Medlemmer samledes der, og Selskabet slog sig ned i *Ridehuset*, Lovgivningsmyndighedens gamle Sæde, som en Slags officiel Forsamling. Og i Bordeaux,

Lille, Lorient, Amiens, grundedes lignende Klubber med det Maal at genskabe det berømmelige Net fra 1793. Her førte man i de følgende to Maaneder et stedse voldsommere Sprog.

* * *

Dette voldte levende Uro hos det egentlige Direktorieparti, hine *konservative*, hvis Politik først B. Constant og dernæst De Bry havde karakteriseret*). Det var dem, der nu havde Rollen som *moderate*. En underlig Art moderate, disse fordums Klubpræsidenter, Kongemordere fra Konventet, Mænd, der havde iværksat Proskriptionerne Juni 93, Thermidor Aar II, Fructidor Aar V, Floréal Aar VI og Prairial Aar VII, og som nu vilde opbygge »en urokkelig Grundvold for Staten«; en enestaaende Art moderate, thi jakobinske som de var af Temperament, var de meget energiske i deres Moderation.

Næsten alle var de allerede uden at vide det *Cæsarianere*. De vidste, at Forfatningen af Aar III nu ikke var andet end en Las; hvad der trængtes til, var en Forfatning, som sikrede Borgerskabets og Folkets Ro, samtidig med at den for stedse stadfæstede Revolutionens Erobringer under en stærk Regerings Overledelse. Thi vel var de »konservative«, men til det, de vilde bevare (*conserver*) hørte ogsaa Revolutionen. Men de var allerede ved at gøre sig fortrolige med Tanken om, at Fremtiden maatte tilhøre »Manden, der for at bevare alt, holder alt i sin egen Haand«.

Boulay fra Meurthe var indenfor Raadene Typen paa disse fra Jakobinismen udgaaede *nymoderate*, og han fulgtes af en hel Samfundskreds, en broget Mængde af Raadsmedlemmer, Institutmedlemmer, Statsmænd og Litterater, der for hver Dag samlede sig stærkere om denne Idé, Mænd som Bailleul, De Bry, Baudin, Camus, Riouffe, Réal, Cambacérès, Arnault, Regnault (de Saint Jean d'Angely) og Cabanis. Rædselsteoriernes Opsving drev dem til at rejse kraftigere Modstand mod den nye Revolution.

Men den Mand, som fremfor alle andre vilde rejse Modstand, var nu Sieyès. Til at begynde med havde han tænkt at kunne komme til Forstaaelse med Forsamlingerne. »Om man skal regne Kamrenes Medlemmer for gode eller slette«, sagde han, »afhænger af Maaden, man bruger dem paa«. Men senere, da han havde

*) Se Side 446 og 573.

gjort sine Erfaringer, havde han fuldstændig brudt Staven over Systemet og havde overfor deputerede (efter hvad en af dem fortæller) ladet sig forlyde med »Nødvendigheden af en Forfatningsrevision«. »Det var, efter at han saaledes havde aabenbaret sine Hensigter, at Lucien Bonaparte var begyndt at søge ham«, skriver Delbret.

Det var imidlertid meget langt fra, at Direktørens Tanker gik i Retning af Ægyptens Erobrer. Han ønskede en General, men en føjelig. »*Vi har Brug for to Ting*«, sagde han til Fouché, »*et Hoved og en Arm*«. Hovedet forefandtes, det sad paa Skuldrene af ham selv, Joseph Sieyès, en af Europas store Statsmænd. *Der stod kun tilbage at finde en Klinge — eller rettere at vælge sig en.*

Thi Mangel paa Klinger var der ikke. Men kun Joubert forekom ham netop at svare til, hvad han havde tænkt sig.

Han var ung (tredive Aar), smuk, ildfuld og besindig; Bonaparte havde skrevet, at »hans Mod var en Grenader værdigt, hans Koldblodighed en General«. Han havde styrtet en Konge i Turin og renset en Republik i Haag, saa han maatte have faaet det nødvendige Haandelag. Stod han end ikke i Gunst hos Jakobinerne (hvem han var gaaet haardt paa Klingen i Ridehuset), blev han dog patroniseret af visse af dem, f. Eks. af Fouché, men navnlig sattes han højt af det »konservative« Selskab — ja af det aristokratiske. Marquis Semonville, der alle Dage havde et opmærksomt Øje for, hvad der vilde sejre, forlovede ham med sin Stifdatter, Mlle de Montholon. Fouché henledte Sieyès' Opmærksomhed paa ham, hvad Direktøren tilsyneladende kun tog til Efterretning, men Joubert fik nu det Kommandantskab i Paris, der havde været Indledningen til Bonapartes Karrière. Parishærens nye General behøvede ingen omstændelig Forklaring paa, hvad man ventede af ham: »*Saasnart man ønsker, skal jeg klare Sagen med tyve Grenaderer*«.

* * *

Da Sieyès nu havde sin Mand i Baghaanden, indledede han Felttoget mod sine »Fjender«. Den 7de Thermidor fik han de Gamles Raad (gennem hvilket han øvede sin Indflydelse) til at give Klubben i Ridehuset en regelret Opsigelse. Den 9de tog dens Medlemmer rasende forbitrede deres Tilflugt til *Fredens Tempel* (Kirken Saint Thomas d'Aquin i Rue de Bac). Samme Dag holdt Sieyès i sin Egenskab af Direktoriets Præsident Ta-

Bernadotte.

len ved Aarsfesten for 9de Thermidor, og han greb denne Lejlighed til at lade det gaa værre udover dem, der vilde træde i Robespierres Fodspor, end over Manden selv.

Jakobinerne angreb ham med yderste Voldsomhed, og han besluttede sig til at lukke Klubben. Men hvem turde vel iværksætte Direktørens Hensigt? Paa Krigsministeren Bernadotte maatte man ikke regne; Béarn'eren kom tværtimod i Klubben og optraadte paa dens Talerstol. Politiministeren Bourguignon var »et Nul«. Hvilken af den aktive »Reaktions« Mænd vilde vel paatage sig at lukke denne Forening, der talte 300 deputerede? Talleyrand, der stadig optraadte som Raadgiver bag Kulisserne, havde det rette Blik (det var i det hele taget en god Udviklingstid for den politiske Psykologi — og for Kynismen). »Kun en Jakobiner kan slaa løs paa Jakobinerne, saa de ikke rejser sig igen,« sagde han. Og da Direktørerne tvivlraadige sendte ham

et spørgende Blik, sagde han: »*Fouché!*« Barras, der regnede Fouché for sit Redskab, støttede Forslaget.

Barras' Redskab! Den Tanke viser, at der virkelig stadig var nogen Naivetet tilbage hos den fordærvede Levemand. Fouché bliver aldrig Redskab for nogen, han har staaet og vil staa til Tjeneste for hvem som helst, men man kan ogsaa sige for ingen som helst. I sin Skarpsindighed vejrede han ved denne Lejlighed, som ved alle andre, fra hvad Kant Vinden blæste. Tilsyneladende blæste den fra Venstre, men Fouché fornam, at den kom fra Højre: Tiden var inde, først for Reaktionen, dernæst for Cæsar. Den vordende Hertug af Otranto forudsaa det hele paa dette Tidspunkt; han havde et Blik, der virkede uhyggeligt dødt og slapt, men kunde trænge gennem alle Taager. Den Opgave maatte da passe ham ypperligt at overvinde Jakobinerne ved de jakobinske Metoder, som han var særdeles fortrolig med. Og til Tjeneste for sin kløgtige Hjerne og sin af ingen Principer hæmmede Samvittighed havde han en Haand, der kunde gribe og slaa til.

Den 2den Thermidor udnævntes han til Politiminister; han ilede i fuldt Firspring fra Haag, hvor han var Ambassadør, og kom til Paris den 11te. Den 17de oversendtes der Raadene et Regeringsbudskab, han havde inspireret, med Krav om, at de skulde lukke de folkelige Selskaber, der var »udartede« fra, hvad de egentlig skulde være.

I de 500's Raad, hvor den jakobinske Gruppe nylig havde været stærk nok til at gennemføre de terroristiske Love, gik det nu tilbage for den, men den regnede sig dog endnu for mægtig og satte sig yderst voldsomt til Modværge. Under Oplæsningen af Budskabet raabtes der: »Det er Løgn!« Den »Forræder Fouché« var sikkert nok i Ledtog med Royalisterne. Om Aftenen genlød Klubben af rasende Protester mod Fouché's »Bagvaskelser«. Den angrebne lod sig imidlertid ikke rokke det mindste af den hele Storm.

Den 27de optraadte han selv i Rue du Bac, just som Lepelletier stod og talte imod ham; han skred frem i en Regn af Trusler og Fornærmelser, erklærede Selskabet opløst, lod Medlemmerne drive fra hinanden, lukkede *Templets* Porte, stillede en Ryttervagt ved Indgangen og gik hen at lægge Nøglerne paa Bordet foran Direktoriet, der var ude af sig selv af Forbavselse over en saa hurtig Sejr. Den politiske Verden blev fuldkommen lamslaaet; da Briot vilde protestere i de 500's Raad, fandt han

ingen Ørenlyd, og *Journal des Hommes libres*, der angreb Fouché og hans Beskyttere, blev ganske simpelt undertrykt ved en Kendelse af 1ste Fructidor.

* * *

Det ramte Parti satte, sørgeligt nok, nu kun sit Haab til vore Nederlag. General Jourdan, der holdt med det, ønskede, at Fædrelandet skulde erklæres i Fare, hvad der vilde kunne medføre et nyt Rædselsherredømme. Ifald han haabede paa Nederlag, fik han iøvrigt ingen Grund til at klage.

Efterretningerne fra Krigsskuepladsen var nemlig saare nedslaaende. Suvorov beherskede Italien helt og truede Sydfrankrig. Direktoriet havde villet spille sit sidste Kort ud: Joubert var bleven udnævnt til Overgeneral over den italienske Armé. Man kan tænke sig til Hensigten med denne Udnævnelse, og der var mange, som allerede forstod den. »Jouberts Navn«, skrev den preussiske Gesandt, »er endnu ikke stort nok«. Man havde Tillid til hans Geni, han skulde slaa Suvorov, afværge det fjendtlige Indfald, vende lavrbærkranset tilbage og foretage den store »Operation«, man havde i Tankerne. Paa denne Vis vilde man slaa to Fluer med ét Smæk.

Suvorov stod rolig og støt for at modtage »denne Knøs«. Han havde 70,000 Mand mod Jouberts 40,000. De to Hære stødte sammen ved Novi den 27de Thermidor—15de August. Inden Slaget havde varet en Time, ramtes den unge General af en dræbende Kugle. Moreau, der med overordentlig Selvfornægtelse var gaaet ind paa at tjene som næstkommanderende under den yngre, viste sig nu i sin sædvanlige Rolle; han traadte i Spidsen for Hæren og lod det først komme til Tilbagetog efter en haardnakket Kamp paa seksten Timer. 16,000 Mand, 8000 fra hver Lejr laa paa Valen, medens Moreau trak sig tilbage til Genova i god Orden, og Russerlejren genlød af Takkehymner til den højeste.

Saa ærefuld Kampen end havde været, var den dog et Nederlag, der fyldte vore Ulykkers Maal. I Italien havde vi kun Genova tilbage. Man ventede, at Masséna skulde blive overfløjet i Schweiz, hvor han to Maaneder igennem havde holdt sig mod Erkehertug Karl, men hvorhen Suvorov nu mentes at ville vende sig. I Holland gjorde 40,000 Englændere og Russere Landgang, hvad formaaede vel Brunes 17,000 Mand mod dem?

I Tyskland havde vi ikke længer nogen Hær. Fra Belgien til Nizza var vore Grænser allerede truede. Hele Regimenter kom pjaltede og udsultede tilbage over Grænsen, og Skylden for deres Nederlag lagde de ikke saa meget paa Russere og Østrigere som paa Lanchère-selskabet, til hvilket Direktoriet havde overdraget Hærenes Forsyning.

Paa Luxembourg følte man sig en Stund fuldstændig slaaet til Jorden; nu da Joubert var falden, havde man ikke længer nogen »Arm«. Fouché satte Mod i sine Folk: »Først og fremmest gælder det ikke at lade Tøjlerne hænge slapt«. Moreau havde udmærket sig ved Novi; han »hadede Anarkiet«; at han unægtelig var en Mand af Skrupler, havde mindre at sige; man skulde blot kalde ham til Paris og vænne ham til sin Opgave, og imidlertid skulde man fare fort med Kampen mod »Jakobinerreden«. Den tog man nu virkelig op: den 17de Fructidor krævede et Direktoriebudskab, der ogsaa denne Gang støttede sig paa en Rapport fra Politiministeren, en Lov mod Pressen. Briot rettede et ligefremt, voldsomt Angreb paa Fouché, der forsvarede sig i et Brev til *Moniteur* og hævdede, at han stadig var »Patriot«. Men da han truedes med den haardeste Hævn, hvis Jakobinerne kom ovenpaa, gjorde han alt for at bringe Fart i Begivenhederne og i de optrædende. »*Der trænges til en Mand*«, skrev han til Barras.

Sieyès vilde bruge Tiden til at gøre det af med det »terroristiske« Parti. Kommandanten i Paris, Marbot, og Krigsministeren Bernadotte gjaldt for Beskyttere af »Anarkisterne«; man forsatte da Marbot og nødte Bernadotte til at tage sin Afsked. »Faktionen« var sprængt og besejret, nu tav den stille. »Dens Bitterhed varer dog ved«, skrives der i øvrigt den 11te Vendémiaire.

* * *

Bitterhed følte Jakobinerne i fuldt Maal. Thi disse »Patrioter« blev alt andet end glade over tvende Efterretninger, der pludselig forkyndtes over Landet og til andre Tider vilde have vakt vild Begejstring: Masséna havde sejret i Schweiz og Brune i Holland.

Endnu en Gang frelste Splid indenfor Koalitionen os — foreløbig. Russere og Østrigere kunde ikke enes. Suvorov vakte Forskrækkelse i Wiens *Hofkriegsrath* og Kancelli; »Barbaren« gav Italiens Folk Løfter om Frihed, eller han genindsatte de fordrevne Fyrster, medens Østrigs Plan var at tage sig betalt

med Podalen ved Fredsslutningen. Der vekslede skarpe Ord, og da Wien for enhver Pris vilde have Russerne ud af Lombardiet, og Overledelsen af alle Koalitionens Hære var hos Østrigerne, blev Erkehertug Karl sendt fra Schweiz op mod Mainz, og Suvorov fik Ordre til at gaa til Schweiz og gøre det af med Masséna.

Dette blev skæbnesvangert for Suvorov. Hans forbitrede Stemning mod Østrigerne, Forstyrrelsen af hans Planer og muligvis ogsaa en Træthed, der er forstaaelig hos en halvfjerdsaarig, bevirkede, at han ikke længer fremtraadte som Manden fra Magnano og Novi.

Det blev ogsaa en meget haard Overgang over Alperne; de russiske Tropper var allerede udmattede, da de stødte sammen først med Laborde, der ved denne Lejlighed ledede et af Krigshistoriens smukkeste Bjergfelttog, og derefter med vor uforfærdede Masséna. Man har givet disse Operationer i August og September Navn af Slaget ved Zürich, men de havde i Virkeligheden hele den schweiziske Højslette til Skueplads. Korsakov, der rykkede i Forvejen for Suvorov med 30,000 Mand, blev slaaet afgørende ved Zürich; den 8de Fructidor (26de August) opgav Russerne Byen efter en glimrende Kamp, der kostede dem 8000 døde, 6000 Fanger og 100 Kanoner. Suvorov kom nu til efter at have foretaget en saare møjsom Overgang over St. Gotthard. Han forenede sig med Korsakov paa hans Tilbagetog, men mistvivlede om at kunne bringe Sagerne paa Fode og trak sig over i Graubünden, hvorfra han rykkede op i Bayern.

Paa vor Linies nordlige Endepunkt indlagde Brune sig ligeledes stor Ære; den 2den Udfyldningsdag (19de September) angreb han mellem Berger og Alkmaar Englænderne og Russerne, der iøvrigt ogsaa var uenige, og efter at være bleven slaaet ved Castricum undertegnede Hertugen af York Overenskomsten i Alkmaar, ifølge hvilken de allierede skulde være ude af Holland i Løbet af en Maaned.

Sejren »vendte tilbage til vore Faner«. Man kunde nu have tænkt sig, at der var bleven Jubel i Frankrig over denne pludselige Redning, men dertil spores intet. Man var kommen ud over alt sligt; end ikke over Sejren kunde man begejstres — saa lidt som man kunde beroliges ved Jakobinernes Nederlag. Og Jakobinerne beskyldte desuden (af lutter Partipolitik) Direktoriet for at fabrikere de gode Efterretninger. Folket kunde ikke mere.

Den sidste Krise havde udtømt den syges Kræfter fuldstændigt. Man troede ikke længer hverken paa Friheden eller paa Sejren. Kun en fast Haand kunde hævde Friheden mod Jakobinerne; kun en ufejlbar Haand kunde give Sejren en afgørende Karakter.

En eneste Mand evnede dette Mirakel. Men han var langt borte.

Ogsaa Bonaparte havde haft Uheld; i April 1799 havde Tyrkerne standset ham foran Saint-Jean-d'Acre; den gigantiske Plan om at vende hjem over Konstantinopel var styrtet sammen; Generalen havde maattet vende tilbage til sit storslaaede, brændende hede ægyptiske Fængsel. Han havde taget Hævn ved i Kampen ved Abukir at kaste den tyrkiske Landgangshær tilbage til Havet (25de Juli—6te Thermidor). Men fangen var og blev han. Hans Uheld ved Saint-Jean-d'Acre var ganske vist ikke gaaet op for Folket derhjemme; tværtimod fik hans Navn ny Helteglans, da man i Begyndelsen af Vendémiaire modtog Efterretningen om Sejren ved Abukir. Og man vidste ogsaa, at den Maade, hvorpaa han forvaltede sin Erobring, gjorde Frankrigs Navn paa en Gang frygtet og afholdt. Det var den store Ordner, der altid hos ham gik Side om Side med den store Betvinger.

»*Aa, gid Bonaparte var her!*« De Ord hørte man overalt. Men hvad Udsigt var der til at faa ham igen?

* * *

Man hørte de Ord overalt, i Direktoriets Saloner, i Raadenes Korridorer, i de parisiske Selskabskredse, blandt Forstadsalmuen og (hvad der er levnet os Vidnesbyrd om) ude i de fjerneste Landsbyer. I sin uslebne Dagbog radbrækker en Bonde fra Loiret hans Navn, men sætter hele sit Haab til ham.

Gang paa Gang har jeg gjort opmærksom paa alt, hvad der beredte Vejen for en Cæsar, en Cæsar, som længe ikke var nogen bestemt Person, men som man nu kunde nævne ved Navn. I en overbevisende Fremstilling, rig paa oplysende Enkeltheder, har en stor Historiker, Albert Vandal, malet Baggrunden for Brumaireomvæltningen.

Alle Klasser, alle Partier, alle Kredse, alle Kliker, alle Grupper vil tilkalde Ordneren, Hævneren, Voldgiftsmanden, Beskytteren — Diktatoren. Det hele Frankrig stiller sig i Virkeligheden saaledes.

»Det synes ganske klart, at Frankrig snart maa komme ind *under en enkelt Despot, en Diktator udgaaet fra Revolutionen eller en republikansk General*«. Saaledes skrev Morris allerede 1793 til Washington. Men der er dem, der har forudset det paa endnu længere Sigt. 1790 skriver Rivarol: »*Enten vil Kongen faa en Hær, eller Hæren vil faa en Konge.* Det er altid *Sablen*, der bringer Afslutning paa Revolutioner«. 1791 skriver Pellenc: »Da det nuværende Dynasti kun har formaaet at indgyde Mistillid, vil man foretrække at lade sig beherske af *en heldig Soldat*«. Vi har allerede anført, at Katharina den Store 1794 ventede, at »*en overlegen Mand, der stod over sine Omgivelser og maaske over hele sin Tid*«, vilde tage Magten i Frankrig.

Fra 1797 — efter Freden i Campo-Formio — havde man hvisket Navnet Bonaparte. Men dets Bærer havde holdt sig i Baggrunden; han fandt ikke »Pæren moden«, og for bedre at naa sin Hensigt var han draget af Lande. Han havde iøvrigt sine Brødre til at »holde Vandene aabne for sig«; men der var ogsaa andre, som syslede med Tanken om hans kommende Hverv. Réal havde talt med Fouché om det, og i April 1799 havde Barras foreslaaet at kalde Bonaparte tilbage. »Generalen er godt anbragt, hvor han er«, havde hans Kolleger svaret. Det jakobinske Parti vedblev at regne ham for en af sine; Efterretningen om hans Hjemkomst hilstes med Glæde af den »anarkistiske« Leder Briot i de 500's Raad, og Jourdan tilbyder ham et jakobinsk Diktatur. Mange Royalister saa samtidig et »Monck«-emne i ham, en Forestilling, de ikke opgiver før 1802. Det »filosofiske« Institut sang hans Pris og bar ham frem, medens Katolikerne mindedes, hvad han havde sagt i Milano, hvorledes han havde hilst Erkebispen, og hans Venlighed overfor Kardinal Chiaramonti (den kommende Pius VII) i Imola. De, der havde mindst tilovers for ham, var maaske de store Krigere, men hos dem maatte man regne med den indbyrdes Skinsyge. Bernadotte vilde aldrig have tilladt en Moreau eller en Jourdan at blive den udkaarne, og lige saa lidt vilde vistnok en Augereau have godkendt en Brune. Siden en Soldat skulde have Magten, var Bonaparte den eneste, de maatte bøje sig for.

Men det var først og fremmest Nationen, der vedblev at elske og savne ham, uden at spørge om, hvad Politikere, Videnskabsmænd og Generaler mente eller ønskede. »Det var, siden

han var draget til Ægypten, at vi havde lidt vore Nederlag«, skriver en Soldat, der for sit eget Vedkommende var ham fjendsk, Thiébault; »*det stod for Folk, som om hvert et tabt Slag vilde være bleven vundet af ham*, og som om hver en rømmet Provins vilde være bleven hævdet, saa stor en Tro havde Frankrig, ikke blot til denne Mands Geni, men til selve hans Navns Tryllemagt; til ham saa man hen med en Længsel og Hengivenhed, som ingen af de andre Generaler havde formaaet at udvidske eller forringe, og om end man kunde takke Masséna for, at Sejren atter smilede til vore Hære, *regnede man dog Bonaparte for den eneste sikre Borgen for vor Sejr*«.

Direktoriet havde omsider bestemt sig til at kalde ham hjem; men det var med den Bagtanke, at det ikke vilde kunne lykkes ham at vende tilbage. Selv om Regeringsskrivelsen naaede frem til ham, hvorledes skulde han da vel for sit Vedkommende kunne slippe gennem de fjendtlige Flaader? Nej, det lod sig ikke gøre. Fatalisten Fouché forudsagde, at han vilde »falde ned fra Himmelen«, men det kunde man dog ikke tro. Frankrig vilde da ikke faa sin »Frelser« at se igen.

Men saa er det, at man den 22de Vendémiaire ser de officielle Overbringere af Direktoriets »Budskaber« træde ind i Palais Bourbon i deres underlige Kostumer. Hvad bringer de mon denne Gang? Efterretningen om et Nederlag eller et tyrannisk og ødelæggende Forslag? Nej: »Borgere, Direktoriet meddeler Eder med Glæde, at det har modtaget Efterretninger fra Ægypten. General Berthier er den 17de i denne Maaned landet i Fréjus *med General Bonaparte* . . .« Man hører ikke efter, hvad der følger. De deputerede af alle Partier springer op under Jubel og Klappen, og Galerierne stemmer i med. Det er som en Rus af Glæde. »*Republikken leve!*« Var det sandt? Var det ikke en Drøm? Straks efter er hele Paris i Oprør, det Paris, man troede hensunken i Slaphed, det Paris, som Sejrene ikke længer havde kunnet bevæge, det følelsesløse, det døde Paris; nu skælver alle af Spænding, ler, græder, omfavner hinanden, sluger Efterretningerne. Et eneste Navn gaar fra Mund til Mund. Bonaparte! Bonaparte! Bonaparte er landet!

Ja, han var kommen. For syv Uger siden havde han forladt Ægypten efter at have faaet Efterretning om Nederlagene, men inden Direktoriets Hjemkaldelsesbrev var naaet frem. I syv Uger havde *Muiron* med Cæsar og hans Lykke om Bord været paa Vej fra Aleksandria til Marseille. Man havde krydset for

at undgaa de engelske Skuder, og ved et Mirakel var det lykkedes. Og den 17de Vendémiaire var Fregatten gledet stille ind til Saint Raphaël-Stranden. Ved denne underfulde Fart havde Skæbnen kaaret Frankrig en Hersker, endog før Folket havde talt.

NIOGFYRRETYVENDE KAPITEL

Bonaparte faar Magten.

September—November 1799.

Paris beruset af Glæde. Bonaparte drager gennem Frankrig. »Brumaire-partiet«. Sieyès og Bonaparte. Politikerne, Institutet, Generalstaben og Bonaparte. Brumaire-planen. Den 18de Brumaire. De Gamles Møde. Generalerne hos Bonaparte. Direktoriets Sammenbrud. Bonaparte i Tuilerierne. Den 19de Brumaire. Udvandringen til Saint-Cloud. Bonaparte hos de Femhundrede. »Stiletterne«. Lucien griber ind. Grenadererne sendes mod Orangeriet. Valget af Konsulerne. Tilbagekomsten til Paris. »*Det skal gaa*«.

Da den senere General Thiébault den 22de Vendémiaire kom ind i Palais Royals Have, fik han et usædvanligt Optrin at se. Her og der stimlede Folk sammen om et Menneske, der kom ilende og raabte noget under ivrig Gestikuleren; saa opløste Grupperne sig, og deres enkelte Medlemmer styrtede af Sted med Tungen ud af Halsen som for at udbrede en vidunderlig Nyhed. En af dem stødte i Farten paa vor Memoireforfatter og raabte til ham, medens han fo'r videre: »*General Bonaparte er landet i Fréjus!*« En Time efter stod Paris i Festens Tegn; Gaderne genlød af Militærmusikkens Triumfmarcher. Man lykønskede, man omfavnede hinanden. Ved alle Teaterforestillinger om Aftenen traadte en Skuespiller frem og meddelte »Nyheden« under vanvittigt Bifald fra Tilskuerne. Rundt om i Værtshusene tømte man Bægre »for Tilbagekomsten«.

Direktørerne kunde læse deres Dom i denne Begejstring, og Bjerget, Regeringens Fjende, havde demonstrativt lagt Glæde for Dagen i Raadsmødet.

I nogle Timer stod Regeringen helt raadvild. Gohier og Moulin var bange for Generalens Planer; Barras følte sig ikke længer sikker paa ham, og for Sieyès var han ved at blive for stor. Om Aftenen den 21de, da Nyheden kun kendtes paa Luxembourg, havde Sieyès tilkaldt Moreau og Baudin — en af de ivrigste Tilhængere af Henvendelsen til Soldaten. Han havde fortalt dem om Bonapartes Komme, og Moreau havde da ud-

Lucien Bonaparte.

brudt: »Der har I den rette Mand til Eders Planer (selv var han den rette Mand til Tilbagetog); han vil udføre eders Statskup meget bedre end jeg«. Baudin for sit Vedkommende var næsten som drukken af Fryd. Dagen efter døde han af et Slagtilfælde — af Glæde, sagde man i Paris. En betegnende Optakt til det følgende — denne Kongemorder fra Konventet, hvem Glæden slaar ihjel.

Ved dette Udbrud af almindelig Jubel følte Direktoriet, at dersom det ikke fulgte Trop, vilde det blive kørt til Side. Det

bestemte sig da til at gøre gode Miner til slet Spil; til at standse Løven havde det kun et Spindelvævsnet.

* * *

Bonaparte var imidlertid paa Vej mod Paris. Provence hilste ham med Jubel. Alpebønderne gav ham Følge om Natten med Fakler i Hænderne. I Lyon, der stadig var bleven holdt nede siden 1790, blev der næsten som en Revolution ved hans Komme.

Selv drog han af Sted med et alvorligt, tankefuldt Udtryk, der kun oplivedes af et adspredt Smil.

Han var bestemt paa at slaa et stort Slag. Den Gang han den 2den Fructidor havde aabenbaret sine Fæller ude paa Ægyptens Strand, at han vilde sejle af, havde han sagt: »Jeg vil jage Advokaterne væk«. Noget saadant kunde Bernadotte ogsaa have sagt, men hos en Bernadotte vilde det være bleven derved; hos en Bonaparte var Ordene kun Indledning til et kæmpemæssigt Foretagende, *Frankrigs Genopbygning*. Og for at denne Genopbygning kunde fuldbyrdes i Samdrægtighed, gik hans Tanke ikke saa meget i Retning af et voldsomt Statskup, foretaget i Forstaaelse med en »Faktion« med Soldaternes Hjælp, som i Retning af en Revolution, der billigedes af alle og bragte ham til Magten som Voldgiftsmand i Frankrigs indre Stridigheder; han vilde da grunde *»en national Regering«*. Disse Tanker svarede til, hvad alle ønskede; man ventede utaalmodigt paa Bonaparte, skrev en Avis den 24de Vendémiaire, fordi man af ham vilde kunne lære, »at man kan faa alle Partier til at elske Republikken«.

I Anelse om Generalens storsindede og energiske Planer hævede man ham til Skyerne; gennem Nationen gik en højtidsfuld Skælven, der mindede om Stemningen i 1789. Fra en stedlig Øvrighed skrives der: »Efterretningen har i den Grad elektriseret Republikanerne, at *adskillige af dem blev upasselige, medens andre faldt i Graad, og ingen af dem vidste, om de drømte eller var vaagne*«.

Genstanden for alt dette nagedes imidlertid af en Bekymring. Han havde faaet Efterretning om Joséphines gale Streger; han drog Vejen fra Fréjus til Paris med et saaret Hjerte, og i den Hensigt at overraske den troløse og gøre brat Ende paa en vanærende Stilling med en Skilsmisse stod han saa hastigt i Paris, at det maatte synes et Mirakel.

Om Aftenen den 24de vendte han ubemærket tilbage til sit Hus

i Rue de la Victoire, men der var ingen hjemme; Joséphine var bestyrtet ilet ham i Møde for at afvæbne ham og havde taget fejl af Vejen, saa at de ikke var truffet sammen. Medens Glædens Bølger gik højt ude i Byen over, at han var kommen, blev han selv et helt Døgn her ved sin forladte Arne, hvor han sad ene og sørgmodig med sine mørke Tanker — en Kontrastvirkning, der giver et malende Billede af Menneskelivets Elendighed.

Den 26de begav han sig til Luxembourg. Han ønskede ikke at virke skræmmende og var derfor i civilt Kostume med rund Hat og olivengrøn Frakke, et Udstyr, der klædte ham underligt; tilmed havde han i Ægypten ladet sit lange sorte Haar klippe af. Ikke des mindre traadte Vagten ved Petit Luxembourg an; Soldaterne havde kendt ham paa hans lynende Blik, uagtet han søgte at dæmpe det. Gohier, der præsiderede, gav ham en faderlig Modtagelse og sluttede ham i sine Arme. Generalen kom ud af Ligevægt og fremstammede en Tak. Ved sin Bortgang hilstes han af Mængdens Bifald.

Da han kom hjem, var Joséphine der. Hun bad, hun græd og lod sine Børn falde Helten til Fode, Skuespillerinde som hun var. Han havde nu betænkt Sagen vel: han var Manden, der vilde genopbygge Frankrig; skulde han nu vel indlede med at søndre sin egen Arne? Han tilgav, og gik fra nu af helt op i sit store Værk.

* * *

Politikerne var strømmet til Rue de la Victoire, Mennesker fra alle politiske Verdenshjørner, en Roederer, en Réal, en Talleyrand, en Regnault de Saint-Jean-d'Angély. »Mener De, Tingen kan lade sig gøre?« havde Generalen spurgt dem. »*Den er allerede i Orden for Trefjerdedelens Vedkommende*«, havde de svaret. Da Réal en Dag havde bragt Fouché med derhen, regnede man Tingen for ganske og aldeles i Orden. Den forsigtige Minister lod det dog mere bero med Sagernes naturlige Udvikling, end han greb ligefrem ind. Det blev hans Rolle at dysse Direktoriet i Søvn og udlevere det i kloroformeret Tilstand til Operatøren.

Sieyès for sit Vedkommende ventede værdigt, men bekymret paa Generalen; han havde ikke meget tilovers for ham, og Bonaparte følte til Gengæld største Modvilje mod denne »Ideolog«. De blev førte sammen af Institutet; for dets Mænd maatte det staa som den ideale Regering, naar Filosoffen med Pavekronen og Filosoffen med Soldaterstøvlerne delte Magten, og

Institutet troede, det gav Tonen an for Omvæltningen. Bonaparte viste det stadig Opmærksomhed; hans første Privatbrev havde været til Laplace, hvem han takkede for Tilsendelsen af hans »Astronomisk Bevægelseslære«. Han overøste Arkæologen Volney og Maleren David med Lovtaler. Monge og Berthollet, der var kommen tilbage fra Ægypten sammen med ham, priste Det ægyptiske Instituts Protektor for hele deres Kreds. Alle var de hans varme Beundrere, en Chénier ikke mindre end en Lagrange: her var da en Mand, som ikke vilde have sendt Lavoissier og Condorcet i Døden og ikke vilde have regnet Kemikerne for Republikken uvedkommende. Berthollet mente tværtimod, at han vilde lade Republikken styre af Kemikere og af Institutet i det hele. Paa det Tidspunkt drev Generalen endnu ikke Spot med »Ideologien«; han besøgte gamle Mme Helvetius, der modtog ham paa Tærsklen af hint Palæ i Auteuil, hvor hun fordum havde hilst »Kong Voltaire«. Sieyès hørte til Institutet, og det var Institutet, som førte de to Stjerner sammen.

Da Bonaparte først havde bestemt sig for at knytte »denne snedige Præst« (som han havde kaldt ham i Samtale med Gohier) til sig, gav han sig planmæssig til at smigre ham. »Vi har ingen Regering, fordi vi ingen Forfatning har, i alt Fald ikke den rette Forfatning; Deres Geni maa det tilfalde at give os en«.

En Forhandling, der indlededes i denne Tone, maatte nødvendigvis ende med det ønskede Resultat. Forfatningen skulde forandres og Statsstyrernes Antal sættes ned fra fem til tre, og saa vidt muligt skulde dette gennemføres med Lovgivningsmyndighedens Samtykke. I de 500's Raad maatte man imidlertid frygte for Modstand fra »Tindens« Folk. De havde en kort Stund ment, de havde fundet en Hævner i »General Vendémiaire«; den 10de Brumaire søgte Jourdan Generalen for at tilbyde ham Hjælp til at styrte Direktørerne; men dette vilde have været at kaste sig i Armene paa et Parti — og paa et meget upopulært Parti. Bonaparte ønskede ikke at blive »en Robespierre til Hest«; han afviste det uvelkomne Tilbud, omend Afvisningen skete paa hensynsfuld Maade, da hans stadige Ønske var, at hans Indgriben skulde faa Støtte fra alle Partier.

Dette var saa meget nødvendigere, som Hæren under de daværende Forhold ikke var nær saa stærkt til Tjeneste for Generalen, som man for det meste gaar ud fra, at den var. Det maa i det hele siges, at faa Hændelser har været Genstand for saa

store Misforstaaelser som Brumaire-hændelserne, førend Albert Vandal gav det rette Billede af dem. Dette »Statskup ved Prætorianeres Hjælp«, som man betegnede det endnu for en Menneskealder siden, blev forberedt hos to Direktører og to Ministre, i Raadenes Korridorer og i Institutets Saloner — paa mange forskellige Steder, kun ikke i Generalstabens Arbejdslokaler. Moreau og Macdonald stod tøvende, Bernadotte stod underfundigt forbeholden, Augereau og Jourdan (siden den frugtesløse Henvendelse) stod afgjort fjendsk; Krigsministeren Dubois-Crancé var en virkelig Fare, og Paris' Guvernør, Lefébvre, havde ganske vist Afsky for »Advokaterne«, men var ingen Ven af Generalen, saa ham kunde man endnu ikke regne med. Alene de unge Førere, som Bonaparte havde ført med sig fra Ægypten, Berthier, Murat, Lannes, sang hans Pris i høje Toner. De berømte »Grenaderer«, som vi saa tit har set paa Billeder, hvad der har bidraget til Forestillingen om et militært Statskup, var i Virkeligheden ikke Soldater af den italienske eller den tyske Armé; det var nogle haandfaste Gendarmer i den lovgivende Myndigheds Tjeneste, en Politivagt for Raadene, og det er dem, der ved at rykke ind i Forsamlingen giver de gamles rent parlamentariske Statskup en vildledende militær Farve i allersidste Øjeblik. »Prætorianere« var der ingen af — bortset fra disse Jakobinismens Prætorianere.

* * *

Medens Soldaterne altsaa holdt sig tilbage, fortsatte »Politikerne« derimod deres Drøftelser. »Alle Partier syntes at forholde sig ganske stille og afventende overfor Bonaparte«, skriver Fouché; men »Brumaire-Mændene« forholdt sig ikke stille, de kom sammen snart hos Generalen, snart til Middage i Roses Restauration. Politiet lukkede Øjnene. »Stakkelen Gohier« spurgte Fouché om, hvorledes det forholdt sig med den Sammensværgelse, Rygtet talte om; men Fouché svarede selvfølgende: »Dersom der var nogen Sammensværgelse, vilde det komme for en Dag paa Revolutionspladsen (hvor Guillotineringer havde fundet Sted) eller paa Grenellesletten (hvor Henrettelserne ved Skydning foregik)«. Den gode Gohier, der just den Gang var Joséphines tro Tilbeder, færdedes stadig i Hvepsereden i Rue de la Victoire, hvor han blot vilde suge Honning, men hvor han kom til at hænge fast ved Vingerne, saa han ikke kunde røre sig.

Da man har naaet den 18de Brumaire, er alt parat. »Politikerne« har helt vundet Flertallet af de Gamle og Salsinspektørerne; af Regeringens Mænd er man sikker paa Fouché og Cambacérès, paa Sieyès og Roger-Ducos, og man venter at kunne faa Barras til at forholde sig neutral. Joséphine har faaet til Opgave at kaste Sand i Øjnene paa sin Tilbeder Gohier. Dubois-Crancé føres bag Lyset af sin Kollega, Politiministeren; Murat og Leclerc har næsten vundet Lefebvre. Roederer — »Bonapartes Hofmænd« kalder Barras ham, Regnault og Maret — paatager sig saa at sige flere Skikkelser; hans Søn er bleven Lærling i et Bogtrykkeri for at kunne trykke Proklamationerne, uden at nogen faar det at vide. Finansmanden Collot har skænket Millioner.

Planen gaar ud paa følgende: De Gamle skal pludselig lade sig give Underretning om, at der er stiftet et Komplot mod Republikken af Urolighedstilhængerne; de skal da flytte Lovgivningsmagtens Sæde til Saint-Cloud og udnævne Bonaparte til Kommandant over den væbnede Magt. Sieyès og Ducos skal nedlægge deres Embeder, og Barras og Gohier vil man saa formaa til at følge Eksemplet. Naar Regeringen er brudt sammen, skal Lovgivningsmyndigheden bringe en ny Regering i Stand, men af Hensyn til de Farer, der truer Republikken, skal det være en stærkere Regering. Den skal have Bonaparte til Medlem ved Siden af Overlovgiveren Sieyès, og medens denne nu endelig skal give Frankrig den ideale Forfatning, skal Generalen knuse »de sammensvorne«. De 500 vil ikke gøre Indvendinger, men for yderligere Sikkerheds Skyld skal man føre paalidelige Regimenter til Saint-Cloud.

Om Aftenen den 17de er Skytset indstillet og dets Betjening ved Haanden. Sébastiani og Murat ved, at ved Daggry skal den ene føre sine Dragoner, den anden sine Jægere til Tuilerierne. Og medens den unge Roederer tager Plads foran sin Typeramme, spiser Bonaparte til Middag hos Justitsministeren; for at lede Barras paa Vildspor har han sagt, han vilde komme til Frokost hos ham næste Dag, medens Gohier er inviteret hjem hos den besnærende Joséphine til samme Klokkeslet. Alt i alt kan det siges, at alle offentlige Personligheder spillede en af to Roller: Medvider i Sammensværgelsen eller bedraget Offer for den.

Ved Morgengry den 18de traadte de Gamle sammen i Tuilerierne til et Møde, som deres »Inspektører« havde indkaldt ved Nattetide. En af Inspektørerne, Cornet, forelæste dem en

Indberetning, der just ved sin Uklarhed virkede skræmmende: » . . . Foruroligende Tegn . . . Uhyggelige Indberetninger . . . Det vil slaa ud i lys Lue allevegne . . . *Republikkens Dage vil være talte, og dens Lig vil blive et Bytte for Aadselgribbene* . . .« Ingen som helst Kendsgerning anførtes, og hvorledse skulde man ogsaa pege bestemt paa det, der ganske rigtigt truede med at ødelægge Republikken og Landet, uden at anklage alle og enhver? Den hele Anklageakt med dens vage Tragediestil minder da ogsaa stærkt om de løst formede Beskyldninger, der fældede Brissot, Danton og Robespierre. Forsamlingen krævede ingen nærmere Forklaring: Landet maa frelses fra »Aadselgribbene«, og hvem vil kunne gøre det bedre end Bonaparte? Uden Afstemning vedtages da et Dekret paa fem Artikler: Kamrene skal flyttes til Saint-Cloud (man lader, som om man er bange for en terroristisk *Dag* i Paris); Bonaparte udnævnes til Kommandant for 1ste Division og faar Anmodning om uopholdelig at komme til Tuilerierne for at tages i Ed. Inspektørerne tager til hans Hjem for at faa ham i Tale.

Der finder de en Masse Gæster, som ikke hører til de stilfærdigste. Bonaparte har den foregaaende Aften personlig bedt en stor Kreds af Generaler om at være hos ham den næste Morgen tidlig. Nu er de altsaa kommen til Stede, og der udvikler sig en meget livfuld og bevæget Drøftelse. Nogle af de mest betydende Militære kommer til, først Moreau, Macdonald og Beurnonville, der alle bliver meget forbavsede over denne Forsamling, siden hen Lefebvre og endelig Bernadotte. De mente, man havde indbudt dem til en fortrolig Forhandling i en snæver Kreds, og her stod de nu midt i en Soldaterklub. Man holdt imidlertid paa dem, og selv Lefebvre, der i Førstningen stillede sig modvilligt, lod sig lempeligt overtale og vinde; kun Bernadotte trækker sig ud af det, men til Brud lader han det ikke komme. Træffende havde Sieyès overfor Barras karakteriseret denne Béarner, der havde sin Styrke i en Optræden, som tog sig ud: »*feez et cortez*« (*faux et courtois*)*), siger et Béarnerudtryk. Han forstaar ogsaa her at kaste et ophøjet Skær over sin forbeholdne Holdning og gaar saa hjem til sin Svoger, Joseph Bonaparte, for at afvente Udfaldet af Aktionen — og ved dette Alibi har han halvt om halvt givet sin Tilslutning til den.

Men der har samlet sig over tresindstyve Generaler, da de Gamles »Inspektører« kommer og overbringer Raadets Anmod-

*) falsk og høvisk.

ning. Bonaparte modtager Hvervet af dem, og pludselig gaar Døren fra Salen op ud til Haven, hvor den støjende Skare Gæster ses. Sejrherren fra Rivoli træder ud paa Trappen; han er i guldbroderet Uniform, og hans Ansigt lyser dødblegt under den sorte Hat, der allerede er gaaet over i Historien. En jublende Hyldest lyder op til ham; han taler til sine »brave Vaabenfæller«: de skal hjælpe ham at frelse Republikken. Hænderne fatter om Sabelhæfterne; dog, for sligt bliver der ingen Brug. Krigeræren og den lovlige Orden virker sammen; i Fællesskab vil man drage op til Edsaflæggelse hos de gamle. Og med en Garde af Murats Dragoner foran og bagved ordner sig nu dette blændende Optog, hvis Vej fører fra *Sejrsgaden* til *Enighedspladsen* — Navne med symbolsk Klang.

Det hilses af Hyldestraab. Det rummer jo ogsaa nok af glimrende Helte, fra den rolige Moreau til den fyrige Murat; som i en samlet Sum drager her otte Aars heroiske Krigshistorie forbi — Aar, der tæller som Aarhundreder! Da Børskongen Ouvrard ser Toget fra sit Vindue paa Boulevard des Capucines, tilkendegiver han straks sin Villighed til at yde Staten større Kredit. Ogsaa heri ligger en Hyldest, som Historien maa give Agt paa.

Toget rykker frem for Tuileriernes Gitterport. Den aabner sig, men den sprænges ikke som i Fructidor; værdigt og selvfølgeligt indlades *Manden, der skal komme*. Han træder ind i Senatet, hilst af enstemmigt Bifald. Bag ham raaber Mængden: »*Befrieren leve!*«

* * *

Paa Luxembourg havde man ved Syvtiden faaet Meddelelse om de Gamles uventede Dekret. Barras blev overrasket. »Udbruddet kom otte og fyrretyve Timer, før jeg havde ventet det«, siger han. Men han regnede endnu med, at han var Generalens »gamle Ven«; han vilde se, hvad det blev til, og for ogsaa for sit Vedkommende at skaffe sig et Alibi satte han sig i sit Badekar med Døren lukket i Laas. Paa denne Maade kunde han blive fri for at følge Opfordringer fra de andre til at komme.

Sieyès var ikke til at finde; han var ude i Haven, hvor han nu flere Dage igennem fra tidlig Morgen havde øvet sig i at sidde til Hest, thi den forhenværende Prælat ønskede, naar Stunden var inde, at kunne optræde som værdigt Sidestykke til Generalen — om saa Statskuppet kom til at foregaa paa Kavalleristmaner. Efter at være bleven underrettet gav han

sig paa Vej — paa Hesteryg — til Tuilerierne sammen med to Officerer.

Gohier, den præsiderende i Direktoriet, vilde kalde Medlemmerne sammen. Men ogsaa Ducos havde gjort sig usynlig. Der krævedes tre Medlemmer til at fatte en gyldig Beslutning; to var nu ikke til at faa i Tale, og Barras lod svare, at han den nærmeste Time var optaget af sit Toilette, og han indskrænkede sig til at sende sin Sekretær, Bottot, til Tuilerierne. Saa sad da Gohier og Moulin paa Tomandshaand og jamrede; Fouché kom nu til og spillede den overraskede og bedrøvede, men da han for dem stod enten som en Taabe eller som en Forræder, modtog de ham meget ilde. Af denne deres Optræden drog Ministeren den Slutning, at det var nødvendigt, at disse Mennesker inden fire og tyve Timer var færdige med at regere. Dog tog han sig vistnok Tid til at lade dem forstaa, at det efter hans Opfattelse kun drejede sig om at kaste Barras over Bord, om at »*débarrasser**) *le Directoire*«, som det hed med et ondskabsfuldt Ordspil. Og med dette sidste Haab gik Gohier og Moulin hen at søge Underretning i Tuilerierne, hvor nu alle optrædende stævnede hen, som det hører sig til ved et vel bygget Dramas Hovedscene.

Denne var nu foregaaet. Den første Rollehavende havde dog i Virkeligheden kun gjort en svag Figur; paa en Talerstol følte Bonaparte sig altid trykket og kom til at stamme. Han havde da fremstammet Troskabsforsikringer og aflagt Eden, og saa var Mødet bleven hævet, medens de 500's Møde Syd for Floden havde maattet hæves uden Drøftelse i Overensstemmelse med Reglerne i Forfatningen. Kl. 11 red Bonaparte ud af Tuilerierne; han var meget misfornøjet med at have talt saa daarligt, og — hvad der jo ikke er ualmindeligt — han tænkte paa, hvad han kunde have sagt. Med ét saa han Barras' Haandlanger, Bottot, i Færd med at bane sig Vej hen til ham. Her var en Legemliggørelse af selve Direktoriet, saaledes *vilde* Generalen i det mindste betragte Bottot; han red ham paa Livet og holdt en voldsom Tale til det hele Regimente i denne dets Haandlangers Person. »Hæren har forenet sig med mig«, raabte han indtrængende, »og jeg har forenet mig med Lovgivningsmyndighederne« (der lød et mægtigt Bifaldsraab fra Mængden). »Hvorledes har I handlet med dette Frankrig, som var saa herligt, da jeg overgav jer det? Jeg havde givet jer Freden, og nu fin-

*) frigøre.

der jeg Krigen. Jeg havde givet jer Sejre, og nu finder jeg Nederlag! Jeg havde givet jer Millioner fra Italien, og nu finder jeg allevegne røveriske Love og Nød og Elendighed! Hvorledes har I handlet med de 100,000 Franskmænd, som jeg kendte, mine Fæller i Krigshæder? *De er døde.* Paa denne Maade kan det ikke blive ved at gaa; *det vilde ende med et Despoti i mindre end tre Aar.* Men vi ønsker en Republik, der hviler paa en Grundvold af Lighed, Moral, borgerlig Frihed og religiøs Tolerance. *Under en god Administration vil alle de enkelte Borgere glemme de Faktioner, man har indlemmet dem i, og det vil staa dem frit for at være Franskmænd* . . . Skulde man tro visse Partigængere og Urostiftere, maatte man snart kunne regne os for Republikkens Fjender, os, der har fæstnet den ved vor Daad og vort Mod; men vi behøver ikke mere patriotisk sindede Folk end de tapre, der er saarede og lemlæstede i Republikkens Tjeneste«. Hver eneste af disse Udtalelser fremkaldte et Drøn af Bifald. Saa lod Generalen Bottot staa sønderknust tilbage, styrede sin sorte Hest over Pladsen og red langs med Fronten af Tropperne, som hilste hans Ord med Jubel; derefter red han hjem til Rue de la Victoire og troede, at Slaget var vundet.

Paa et Punkt var det virkelig vundet; Direktoriet var i fuldt Sammenbrud. Det havde ikke været nok, at Sieyès og Ducos nedlagde deres Hverv af egen Drift; ogsaa Barras maatte bekvemme sig til at vige Pladsen. Talleyrand overbragte ham et fuldt færdigt Forslag til et Brev, hvori Barras i en meget værdig Tone tog sin Afsked under Paaskud af at trænge til Hvile; kun Underskriften manglede. Stakkelen sendte, efter hvad han selv fortæller, et Blik ned ad Rue de Tournon, hvor man saa Soldaterne hyldes af Folkemængden, — og saa skrev han under. Mme Tallien kom til og bestormede ham om, at han skulde »handle som det var ham værdigt« (man maa smile); men nu var han færdig; al Modstand vilde være latterlig og unyttig. Dermed skiltes den Mand og den Kvinde, der havde legemliggjort det Regimente, der nu sank i Grus ved sin egen indre Opløsning. Hun tog igen ud til »Hytten«, hvorfra hun snart drog bort med Rang af Prinsesse af Chimay, men uden mindste Plads i det offentlige Liv; han kørte nogle Øjeblikke efter bort fra Luxembourg ud til sit Gods, eskorteret af 100 Dragoner. Og hermed havde Vicomte Paul de Barras, Manden fra Thermidor, Vendémiaire og Fructidor, stilfærdigt »sneget sig ud af Historien«.

Gohier og Moulins vægrede sig ved at tage deres Afsked; de

var iøvrigt ude af Stand til at udrette noget. Imidlertid fandt man det dog rettest at give dem en Overfangevogter paa Luxembourg, og forbavsende nok paatog Moreau sig denne Rolle.

Og hvor beroede Statsmagten efter dette? Hos Kommandanten for den væbnede Styrke, Bonaparte. Man regnede da Statskuppet for fuldbyrdet, og Statspapirerne steg paany. Generalen følte sig tryg. Sieyès vilde gerne have haft, at man skulde have fortsat den gode Direktorietradition og arresteret 40 urolige Deputerede; men Generalen vilde ikke gaa med dertil og overdrog Salicetti at faa dem til at falde til Ro. De faldt imidlertid ikke til Ro; de plejede Raad og belavede sig paa, om fornødent, at stille Bernadotte op mod Bonaparte. Der agiteredes noget rundt omkring, medens Regnen strømmede ned over Paris.

* * *

Om Morgenen den 19de Brumaire, da Vejret var klaret op, tog alle til Saint-Cloud. Hvad vilde man foretage sig der? Mærkeligt nok var der ingen, som vidste det ret. Lige til det sidste kom den franske Revolution stadig under Indflydelse af en Art *Fatum*. Bonaparte var den 19de Brumaire ikke klar over, hvad han vilde gøre, ligesom det om Morgenen den 14de Juli havde været Tilfældet med de Folk, der kom til at indtage Bastillen, og om Morgenen den 21de August med de deputerede, der kom til at omstyrte Tronen, og om Morgenen den 21de September med dem, der kom til at oprette Republikken.

Man burde have samlet de to Raad under samme Tag, have ladet dem afgøre deres Drøftelser i Formiddagstimerne og ladet dem hylde det Triumvirat, hvori Bonaparte og Sieyès skulde agere Cæsar og Pompejus, medens Ducos overtog Crassus' utaknemmelige Rolle; i saa Fald vilde det hele have kunnet gennemføres summarisk. Men da de Gamle havde lagt Beslag paa det pragtfulde Apollogaleri, maatte de 500 nøjes med Orangeriet, hvortil man kun kunde komme ad en snæver Trappe, der iøvrigt var temmelig kort (Vinduerne sad kun et Par Fod over Havens Højde), og med at faa denne Sal i Orden gik der en Del Tid til Spilde. Medens dette stod paa, kom de Gamle og de 500 i Samtale ude paa Terrassen, og denne Udveksling af Synspunkter var ikke gunstig for den Historie, man havde faaet meddelt igaar om »Sammensværgelsen«; nu maatte dens Usandsynlighed træde frem. Kl. 1, da Salene var kommen i Stand og fyldtes af deputerede i deres røde Togaer, var de

Gamle bleven urolige, og blandt de 500 var en hel Gruppe bestemt paa at gøre Modstand.

I Saint-Cloud var hele den politiske Verden ved at samle sig; Bonaparte var redet derud over Auteuil. I Slottets Saloner paa første Sal var han truffet sammen med Sieyès og Ducos; han stod nu kuldegysende og varmede sig febrilsk ved Kaminen, hvor der i Hast var tændt op med Pindebrænde.

Imidlertid drøftede de deputerede Sagerne. Lucien Bonaparte, der for en Uge siden var bleven Præsident for de 500, havde indtaget Forsædet, og Gaudin havde forlangt, at der skulde udnævnes en Kommission til at undersøge de Farer, der truede Republikken. Det yderste Venstre haanlo. »Ned med Diktatorerne!« raabte man. Brumairemændene kom ud af Fatning. For at vinde Tid — uvist med hvilket Formaal — enedes de to Partier om et meningsløst Forslag: hver enkelt deputeret skulde fra Talerstolen gentage sin Troskabsed mod Forfatningen.

Ogsaa hos de Gamle søgte man Udflugter; man sendte et Budskab til Direktoriet og fik saa at vide af Sekretær Lagarde, at der ikke længer fandtes noget Direktorium. Under dette var Bonaparte kommen til og havde holdt en Tale, der var af ringe Vægt, løs fra Formens Side og ganske ubehændig. Efter ret kluntet at have forsvaret sig mod Beskyldningen for at være en Cromwell forlod han dette Senat, der sad stille hen, som et Bytte for fuldkommen Slappelse.

* * *

Han forstod, at disse Gubber ikke længer vilde røre paa sig. Saa maatte man tage Lykken med Vold og gaa lige paa. Han gjorde som ved Arcole; ledsaget af nogle Raadsgrenaderer mødte han frem i Orangeriet.

Han standsede ved Indgangen, overvældet af den uventede Storm, hans Tilsynekomst vakte. Der lød voldsomme Raab: »Ned med Diktatoren! Ned med Tyrannen! Fredløs!« — og i et Nu var Bjergets nævestærke Kamphaner over ham og puffede den lille, mere senestærke end muskuløse Mand, saa han var ved at kvæles; en Kæmpekarl, Destrem, slog til ham med Knytnæve. Under denne raa Medfart fra de rødkappedes Sværm tabte han næsten Bevidstheden. Grenadererne fik friet ham ud og førte ham bort, medens en Snes deputerede raabte bag ved ham: »*Fredløs!*«

Lucien havde ikke kunnet holde sig paa sin Formandsplads,

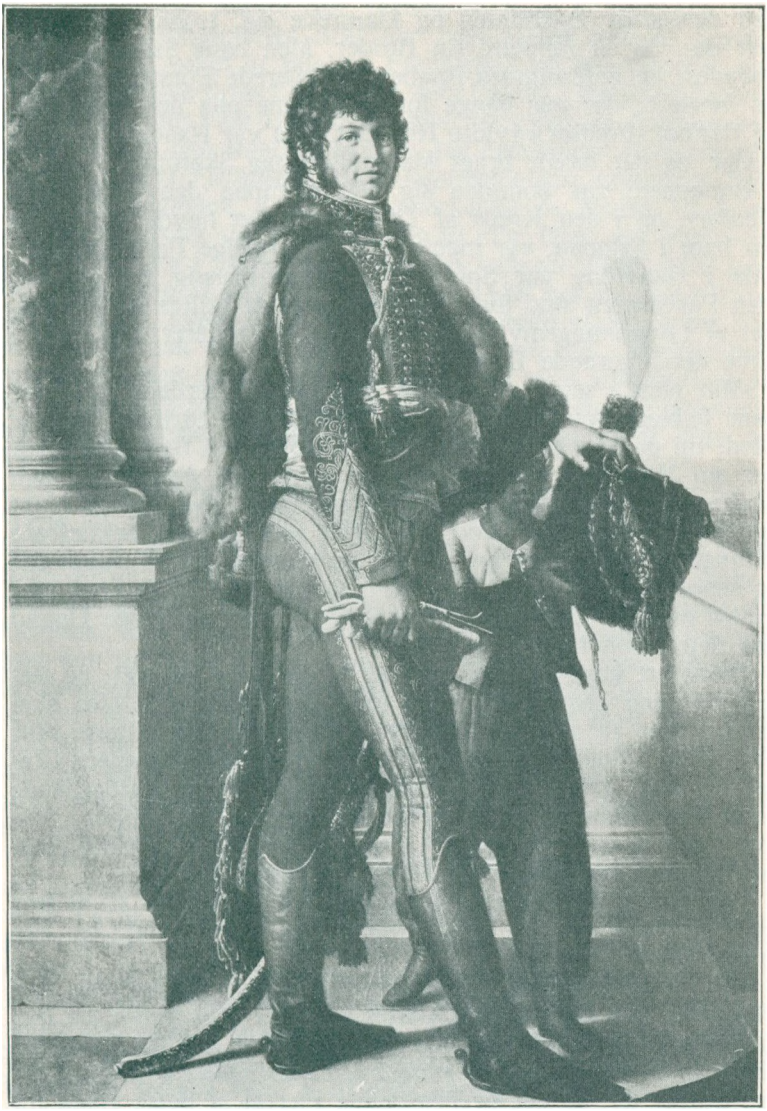

Murat.

hvor de stormende Bjergmedlemmer angreb ham; han gik da ned derfra til Talerstolen og klamrede sig, trods Angrebene, fast der, for at forsvare sin Broder. Men hans Stemme overdøvedes; de voldsommes Raaben fik allerede Forstærkning fra de forsagte, der var bange for at komme paa den gale Side, og Raabet »Fredløs!« fyldte Rummet. Det var Raabet fra Thermidor, og det havde bragt Maximilien paa Skafottet.

Bonaparte var kommen sig helt ovenpaa den voldsomme Medfart, og i den Kreds af Tilhængere, der havde samlet sig om ham i Salonen, var man stemt for kraftige Forholdsregler. Ude i Gaardene var Soldaterne instinktmæssig troppet op; men Parishæren stod først i anden Linie og skiltes fra Orangeriet af Lovgivningsmyndighedens egne Grenaderer, der maatte blive det afgørende Element.

»Min Hest!« sagde Generalen. Han saa forfærdelig ud; over hans ligblege Ansigt løb der en Række røde Striber; det var Blod, thi da han havde haft Feber i Kroppen i flere Dage, var der om Morgenen slaaet Filipenser ud i hans Ansigt, og dem havde han i sin overnervøse Utaalmodighed uvilkaarligt revet op med Neglene. Det Blod, der randt ned ad ham, bekræftede tilsyneladende Rygtet om, at de deputerede havde overfaldet og saaret ham — »med Stiletter«, sagdes der. Soldaterne harmedes over, at disse Advokater havde vovet at lægge Haand paa Sejrherren fra Arcole.

»Soldater, kan jeg stole paa jer?« »Ja, ja!« lød det, og det regnede med grove Skældsord mod de deputerede. »Jeg skal bringe dem til Fornuft!« raabte Generalen. Dragonerne skar Tænder af Utaalmodighed, men Lovgivningsmyndighedens Grenaderer stod uvisse. Man fortalte dem nok, at en Morderbande holdt Forsamlingen nede, og at den gerne vilde befries, men hvem gav dem Bevis derfor? Pludselig lød der en vældig Raaben. Lucien Bonaparte, de 500's Præsident, kom til.

Han havde raadsnart og energisk faaet Soldaterne til at føre sig bort (han var den eneste *Mand* paa denne Dag), og han bragte Sejren med sig.

Han virkede som en Legemliggørelse af den Forsamling, hvis Præsident han var; og han syntes at tale i dens Navn, da han nu fra sin Hest, Side om Side med Broderen, kaldte Raadenes Grenaderer til Hjælp: »*Femhundredmandsraadets Præsident* tilkendegiver jer, at det overvældende Flertal af dette Raad for Øjeblikket tyranniseres af *nogle stiletvæbnede Repræsentanter*, der holder Talerstolen besat, truer deres Kolleger paa Livet og

plejer Raad om de værste Foretagender. Jeg tilkendegiver jer, at *disse frække Røvere, der utvivlsomt staar i Englands Sold* (dette var Robespierres Stil) *har gjort Oprør mod de Gamles Raad* og har vovet at tale om Fredløshed for den General, der havde faaet overdraget at udføre dets Dekret. Jeg tilkendegiver jer, at den lille Flok Urostiftere selv har gjort sig fredløse ved deres Angreb paa Raadets Frihed. Jeg overdrager Krigerne *den Opgave at befri Flertallet af deres Repræsentanter.* Generaler, Soldater, Statsborgere, I vil kun anerkende de Mænd for Lovgivere i Frankrig, der nu slutter sig til mig. Dem, der fremturer i at ville blive i Orangeriet, *skal den væbnede Magt drive ud*«. Og for ligesom at udrydde den sidste Tvivl hos de republikanske Soldater, hvem hans Nærværelse allerede kunde synes Bemyndigelse nok til at gribe ind, drog han sin Generalsabel, rettede Spidsen mod Broderens Bryst, og med Efterligning af M. J. Cheniers sceniske Virkemidler svor han at ville gennembore dette Bryst, dersom det nogensinde kom til at huse en Tyrans Hjerte.

Et mangestemmet, langt Raab blev Svaret. Grenaderne vidste nu, hvad de vilde; man skulde »befri de gode Repræsentanter fra de Røvere, der holdt dem nede«. Officererne trak deres Sabler, og saa brødes den forvirrede Raaben af en dump, rytmisk Drønen: Trommeslagerne slog Avancér. Der formes en Kolonne, som fører Bajonetterne paa Bøssepiberne; i Spidsen gaar den forvovne Murat; han tager Vejen hen mod Trappen, der fører op til de 500's Mødesal. Der lyder Bifald fra Skarerne: »Bravo! Ned med Jakobinerne! Rubicon! Ned med 93!« Ned med 93! Man føler, hvilket Had der havde gæret i de sidste seks Aar for nu at bryde frem efter saa længe at have været holdt nede. Man vil slaa Robespierre ned endnu en Gang, og det kommer Bonaparte tilgode.

I Orangeriet raader Anarkiet; de deputerede farer om mellem hverandre. Trommehvirvlernes fjerne Lyd stiger til en tordnende Larm. Tilskuere begynder allerede at springe ud ad de lave Vinduer, og snart følger deputerede efter. Porten gaar op; Murat og Soldaterne gaar løs paa Talerstolen og besætter den; Grenaderne spreder sig i den lange Sal. »Borgere, I er opløste!« raaber de. Raabet gentages oppe fra Formandspladsen af en Officer. Murat raabte, at man skulde hive dem ud. De blanke Bajonetter tonede frem i Aftenskumringen. Nu stødtes flere Vinduer op; de togaklædte greb Flugten ud i Novembermørket;

Dagen efter finder man Purpurklæderne, som de har kastet fra sig, hængende paa Buske i Saint-Clouds og i Meudons Skove. Nogle deputerede løb lige ind til Paris' Barrierer, som Fouché havde ladet lukke.

Havde Politiministeren tænkt at ville forebygge en Opstand ved denne Foranstaltning, kunde han have sparet sig Ulejligheden. Allerede for to Maaneder siden havde det heddet blandt »Hædersforstadens« Arbejdere, Desmoulins, Dantons, Santerres og Hanriots Veteraner: »Enten man gør saa eller saa, skal Forstæderne ikke mere blande sig i det«. Det var nu ti Aar og fire Maaneder siden Forstaden var stormet løs paa Bastillen, fordi det rygtedes, at Necker var bleven afskediget i Versailles. Men da Forstaden den 19de Brumaire i Republikkens ottende Aar hørte, at man havde kastet genstridige deputerede ud ad Vinduet, var den vel fornøjet. »De Spektakelmagere er hvirvlet nedad ligesom Kaskaderne i Saint-Cloud«, siger man i Værtshusene.

* * *

Samme Dag, senere paa Aftenen, dannedes der en ny Regering. De Gamle havde udnævnt en Femmandskommission, der foreslog og fik vedtaget, at Bonaparte, Sieyès og Roger-Ducos skulde danne et *provisorisk Konsulat*, at Raadenes Møder skulde udsættes til 1ste Nivôse, og at der skulde oprettes lovgivende Kommissioner »*i Betragtning af, at de 500 har trukket sig tilbage*« (som man nok saa humoristisk udtrykte det). Medens nu Sejrherrerne spiste til Middag i Fryd og Glæde, forsøgte man at faa sat noget, der lignede Raad, paa Benene, i den Hensigt at give Beslutningerne Gyldighed. Man opsøgte deputerede med eller uden Toga, enten de sad ude i Byens Værtshuse, vilde køre bort til Paris eller flakkede om i Parken, og de blev ført tilbage til de daarligt oplyste Mødesale. Cabanis og Boulay holdt Taler. Boulay fandt et heldigt Udtryk: »Vi vil *nationalisere* Republikken«.

Klokken to om Natten blev de trende Konsuler opfordrede til at aflægge Ed — til hvem og paa hvad, stod ikke synderlig klart. Salene var fyldte af Parisere, der var ilet til, og de opløftede Leveraab, da Konsulerne traadte ind under Honnørhvirvler fra Trommeslagerne. Eden blev aflagt, og Konsulerne gik bort, medens der raabtes: »*Republikken leve!*«

Kl. 6 var alle i Paris igen. Lovgivningsmyndighedens Grenaderer vendte tilbage til deres Kaserne under Afsyngelse af Revolutionens klassiske Gadevise: »*Det skal gaa, det skal gaa*«, sang de af fuld Hals, »*paa Lygtepælen med Aristokraterne, det skal gaa!*« De troede for fuldt Alvor, at de havde reddet Republikken og Revolutionen.

SLUTNINGSORD

De *havde* reddet Revolutionen. Efter alt, hvad der er skrevet i de sidste tredive Aar om Revolutionshistorien, er dette en Sætning, hvorom der ikke længer kan strides. Efter det forrige Slægtleds Historikeres Mening fik Revolutionens Historie sin Afslutning om Aftenen den 19de Brumaire. Den Opfattelse godkendes ikke af nogen som helst Historiker i vort Slægtled. Hvad der skete hin Aften var kun, at Revolutionen traadte ind i et nyt Udviklingsstadie. Af Forfattere som Sorel, Aulard og Vandal kan vi lære, at det nye, der sker for det franske Folk fra Solnedgang den 19de til Solopgang den 20de, bestaar i en Fæstnelse og en uigenkaldelig Erhvervelse af, hvad der i Princípet og i Realiteten er vundet ved Revolutionen. Frankrig opfattede ikke det skete som et Tilbageskridt, ikke en Gang som en Standsning, og til en vis Grad var Landets Opfattelse den rette.

Selve Republikken syntes ikke truet, men fornyet. I Virkeligheden var den dødsdømt. Den Cæsar, som ved en følgerigtig Skæbnestyrelse var fremgaaet af de andres Udskejelser, Fejlgreb og Forbrydelser, vilde i en nær Fremtid gøre Staten til sin og gøre Ende paa Republikken. Men som vi ved, havde Republikken heller aldrig paa nogen Maade været et egentligt Maal for de fleste af Revolutionens Ophavsmænd, enten de saa stod højt eller lavt paa Samfundsstigen.

Revolutionen i 1789 havde været et Værk af Nationen. »Den nye Erkendelses Lys« havde aabnet Overklassernes Øjne for Skyggesiderne ved Uligheden. Den bitre Samfundsnød havde drevet det menige Folk til Opstand. Det faste Forsæt om at nedbryde de feudale Indretninger havde faaet Bonden til at rejse sig. Det aabenbare Anarki, der prægede det kongelige Styre, havde faaet alle til at ønske en *Konstitution*, hvorved de ni Tiendedele af Franskmændene blot havde forstaaet et forpligtende Aktstykke, der endelig gav Staten en Organisation.

Lighed i Skat og i Rettergang — Afskaffelse af Feudalvæsenet — en metodisk ordnet Administration — det var, hvad Ønskerne gik ud paa i Januar 1789.

Alt dette havde man saa temmelig opnaaet i August samme Aar; og om Morgenen den 5te August var man faldet hinanden i Armene og havde erklæret Revolutionen for afsluttet. Navnlig for den store Masse af Landboere var den det virkelig ogsaa.

Men der foregaar aldrig nogen Revolution, uden at den sætter Uroelementerne i Bevægelse. Saadanne Elementer vil alle Nationer til alle Tider indeholde. I de højere Lag er der de ærgerrige Politikere, i de lavere Lag er der de moralsk og socialt udstødte, og paa alle Samfundstrin er der dem, hvis Agt er at fiske i rørt Vand. Her havde de da ogsaa straks fra første Færd meldt sig. Den 14de Juli havde en ung Journalist hidset en Sværm, der var rigeligt blandet med Banditter, til at storme Antoine-forstadens Bastille; Fæstningen var bleven indtaget; dens Forsvarere — gode kongelige Soldater — var bleven nedhuggede, og ogsaa Formanden for Bystyret var bleven dræbt — og hele denne Bedrift syntes at finde almindeligt Bifald. Fra nu af var Opstand en godkendt og prisværdig Sag; den formede sig som en staaende Samfundsinstitution.

Af dette drog en hel Kreds af Mennesker Nytte, de ærgerrige og Forsamlingens populære Ledere. De paakaldte de mest ophøjede Idéer med Formaal, der ikke altid var slet saa ophøjede. Da den sociale og politiske Revolution, man havde tragtet efter i 1789, var bleven virkeliggjort saa hurtigt, at der ikke forundtes dem Tid til at blive baaret til Magten af den, ønskede de en mere omfattende Revolution, der kunde give dem Lejlighed til at naa deres Maal. Alt maatte skabes fra nyt, Fortiden maatte slettes ud, og den evige Stad rejses fra Grunden. Mange Franskmænd, for hvem det allerede vundne havde været nok, fulgte dem ikke, men lod dem dog raade.

De lod dem raade, *fordi de regnede dem for Forsvarere af Erobringerne fra Sommeren 1789, og fordi disse Erobringer var truede.* De urolige Elementer, Lykkeridderne, de parlamentariske og de folkelige Revolutionshelte fandt i Virkeligheden deres bedste Forbundsfæller i Versailleshoffet og de tidligere privilegerede Klasser. Der var Splittelse i disse Klasser, saa vel som ved selve Hoffet. De havde Valget mellem at samle sig til ligefrem Modstand eller at gaa i Spidsen for Røret, og man maatte snart tro, at de hældede i den ene Retning, snart i den anden. Der var Præster, Adelsmænd og kongelige Ministre, som

for at tilkendegive deres Sympati for de nye Idéer undertiden gik videre end Demokraterne. Men ganske modsat var der andre, som ikke forstod, at Tiden nu var inde til at bringe frivillige Ofre. Virkningen af denne Splittelse, der bragte snart den ene, snart den anden Tendens i Forgrunden, var en Modstand, der virkede stødvis, kejtet og stundom underfundig.

Denne Modstand foruroligede de Franskmænd, som kun havde ønsket nogle Reformer i 1789, men som saa ogsaa vilde være trygge for disse Reformers Varighed. Den Maade, hvorpaa somme Fyrster optraadte efter Tilskyndelse af udvandrede Adelsmænd, kunde tyde paa, at de rigtige Revolutionsmænd havde Ret, naar de sagde, at »Hoffet« kun ventede paa en Lejlighed til at tage alt tilbage, og at man atter vilde komme til at opleve Feudalrettighederne, Tienden, Saltskatten, *Taille'n* og alle de afskaffede Plager.

Nationen havde nu haft Brug for en meget fremragende Konge til Leder. Den Mand, der klædte Tronen ved Revolutionens Udbrud, var højsindet, from, liberal og ikke saa indskrænket, som man i Reglen tror, men saa overvældende vanskelige Forhold var han saare langt fra at være voksen. Sin Hustru, sine Ministre, sine Hoffolk, Forsamlingen, Folket, alle betragtede han velvilligt, og han vidste ikke, hvem af dem han skulde holde med. Det var hans oprigtige Forsæt at vise sig som en konstitutionel Konge, men han troede, han opfyldte dette Forsæt ved at vise sig venlig og god, og hans Føjelighed gik saa vidt, at de kontrarevolutionære stadig kunde have Haab om at faa ham med til et brat Omslag.

Da Kongen omsider vilde gøre Modstand mod Angrebene, mærkede han, at det eneste Vaaben svigtede, som stedse vil være *ultima ratio* for Konger og selv for Republikker: *Hæren. Opløsningen af Hæren blev en af Tidsrummets vigtigste Hændelser*. Hvad skulde Kongen vel kunne stille op for Fremtiden? Han syntes at finde sig i sin Skæbne.

De radikale Revolutionsmænd rev imidlertid den idealistisk opstemte Forsamling med til forfærdende Reformer. Alt blev styrtet i Støvet uden Overlæg; der opstilledes den mærkeligste Konstitution, et Bygningsværk uden Grundvold og Tømmer, medens en prægtig *Erklæring* lovede alt det, som Konstitutionen ikke holdt, og dermed dømte Revolutionen til aldrig at kunne faa Afslutning. Og dette vilde Kongen maaske endda have ladet passere; men Reformmanien i Forening med nedarvede hadefulde Stemninger og Pengetrang drev nu de depu-

terede til at vende sig mod en Institution, der var endnu ældre end Tronen, mod Frankrigs Kirke. Reformerne indledes med det væsentlige Formaal at brandskatte den; man konfiskerede dens Ejendomme ved at erklære dem for nationale, man bød dem til Salg, man gjorde dem til Basis for de nye Statspapirer. Og da Kirken gjorde Indsigelse mod dette Overgreb, vilde man omskabe den ved *Gejstlighedens borgerlige Forfatning. Dette blev Forsamlingens tungest vejende Fejlgreb.* Da den i sin Troskyldighed satte sig for at ordne Kirkens Styreforhold efter sit eget Hoved, vendte Gejstligheden det lodne ud, og man fik nu de religiøse Stridigheder — som blev mange Gange vanskeligere at neddæmpe end de borgerlige.

Kongen var en meget oprigtig Katolik; han havde tilgivet Revolutionen alt, endogsaa Ydmygelsen af Tronen, *men han tilgav den ikke, at den tvang ham til at stadfæste den borgerlige Kirkeforfatning.* Den Gerning drev ham i Armene paa de kontrarevolutionære, og efter deres Tilskyndelse foretog han sit Flugtforsøg. Han blev standset og ført tilbage under Folkets Bebrejdelser, og Kongedømmet, som man ikke hidtil havde angrebet, syntes fra den Dag rystet i sin Grund.

Imidlertid foregik der to forskellige Bevægelser ude i Landet. Revolutionen stødte an mod et Utal af Interesser og Følelser, hvis Betydning den underkendte. Mange mente, at man gik alt for rask til Værks, og da Industri og Handel kom til at ligge nede, gik det ud over smaa næringsdrivende af alle mulige Arter, og der kom en frygtelig Nød blandt Menigmand. *Ved 1791 gaar Revolutionen ud over sit egentlige Maal og vækker Misnøje ikke blot hos dem, den har ramt, men hos Halvdelen af dem, der har deltaget i den. Paa den anden Side gør den en hel Klasse Mennesker, dem, der har købt Nationalejendommene, interesserede i sit Ve og Vel.* Der opstaar i Aarene 1790 og 1791 en ny Art Ejendom; i 1792 er den allerede indgaaet i den almindelige Omsætning, og naar der nu rettes Angreb paa Revolutionen, regner en hel Hær af Ejendomsbesiddere sig for truede. Disse Mennesker er ikke revolutionære; men ogsaa de følger dem, der kalder til Kamp mod Hoffet, fordi de lader sig fortælle, at Hoffet ved at modarbejde Revolutionen vil tage Grunden bort under deres nye Ejendomsret.

Virkelig arbejder Hoffet nu ikke blot paa at standse Revolutionen, men paa at tvinge den tilbage. Og da det ikke kan finde nogen Bistand indenlands, eftersom Adelen har foretrukket at emigrere frem for at danne et fast Parti med det Maal

at holde igen, bliver det Hoffets Udvej at *appellere til Kronernes Solidaritet og kalde Udlandet til Hjælp.*

Udlandet følger Kaldelsen, ikke fordi Europa ejer nogen virkelig Solidaritetsfølelse, men fordi det agter at nytte Uroen i Frankrig til at overfalde og sønderlemme det. Den Slags Planer vilde aldrig være bleven godkendte af Ludvig XVI, og ikke en Gang af de emigrerede Prinser; de vilde have ofret Liv og Blod hellere end at afstaa en Grænsefæstning; men der optraadte Emigranter i Udlandets Hære, og med sin sikre sunde Sans gennemskuer Folket de Planer til Frankrigs Fordærv, som Europa har lagt (og som i vore Dage kan dokumenteres). *Forstaaelsen med et saadant Udland gør Kongen umulig.* Staven er brudt over ham, da de tyske Hære samler sig ved Grænsen, og da de overskrider den, er det ude med ham.

Samtidig gik der et voldsomt Røre gennem Landet. Dets Uafhængighed var truet, og de samme, der angreb Revolutionen, angreb ogsaa Fædrelandet. *Fra da af kom det til at staa, som om Patriotisme var det samme som Statsborgersind (civisme) og Statsborgersind det samme som Jakobinskhed.* De, der uden Bagtanker var misfornøjede med Revolutionen, vovede ikke at give deres Uvilje til Kende, thi derved vilde de komme til at staa som Udlandets Haandlangere. Tanke- og Følelsesliv bliver Bytte for en Ophidselse, der grænser til Vanvid, og Revolutionsfeberen slaar ud i et nyt hedt og farligt Anfald.

De radikale Førere benyttede sig heraf til at gøre Revolutionen til deres ved at føre den fuldkommen bort fra dens oprindelige Veje. Den var bleven indledet i 1789 under Raabet *Friheden leve!* og *Kongen leve!* Dens nye Ledere afsatte Kongen og bragte ham siden paa Skafottet for at bryde alle Broer af bagved sig. Derefter udnyttede de Forestillingerne om »den offentlige Velfærd« og om »Fædrelandet i Fare« til at organisere det jakobinske Diktatur. Frankrig, der i de sidste tre Aar efterhaanden var bleven omslynget med et Net af Jakobinerselskaber, blev kastet for Fødderne af en Velfærdskomité, der — ligesom Konventet — stedse lod sig beherske af den, der syntes »mest patriotisk«. Og Revolutionen, der først havde forkyndt sin Fredsvenlighed, kastede sig nu ud i Krigsstemninger. Dem, der angreb den, havde den vist tilbage; nu vilde den søge dem i deres eget Land og paatvinge dem sine Principer med sit Sværd. Og da Frankrig stadig var det gamle, bragte denne Udvikling af Begivenhederne atter et nyt, voldsomt Opsving for Lidenskaber, der til alle Tider har ligget og sydet i vort

Folk: *da man var kommen til at staa som Sejrherren, sluttede man, at Stillingen burde bruges til at genskabe det store Frankrig ved Erobringen af de naturlige Grænser.* Dette vilde trække Krigen i Langdrag, men herved saa det terroristiske Parti kun sin Regning, thi det fik da et Paaskud til at paatvinge Landet sit Herredømme for et længere Tidsrum, og *ved højtidelige Erklæringer knyttede det Dogmet om de naturlige Grænser sammen med Revolutionens Principer.*

1793 har et Parti, som i sig selv er lidet talrigt, taget Magten over Frankrig, over Revolutionen og over Republikken. Fra nu af er det de tre Fjerdedele af Franskmændenes Ønske, at Revolutionen skal standses, eller snarere at den skal udfries fra de forhadte Magthavere, der udnytter den; men disse har hundrede Midler til at hævde sig overfor det ulykkelige Land. Hver Gang det har villet rejse sig, er det bleven kuet og stækket. Dets Beherskere er iøvrigt energiske Arbejdsmennesker, vel egnede til det grove Pionerværk; men da de har Brug for Rædselssystemet til at opholde deres Vælde, knuser de hvem som helst, der i det givne Øjeblik synes at ville modsætte sig dette System, om saa vedkommende hører til Revolutionens bedste Forkæmpere. Paa denne Maade har man ryddet op i de skiftende Kredse, der har baaret Revolutionen frem; Danton har fulgt Barnave paa Skafottet, 1789's Reformvenner har fulgt 1792's Republikanere.

Alt dette kom til at røve Revolutionen Aand og Livsret i Nationens Øjne. Den var kommen bort fra sine egentlige Baner, og den øvede Vold og Tvang mod dem, der ikke længere vilde erkende, at denne tragiske, blodstænkte Republik var det samme som den blomstrende, huldsalige Fristat, man havde villet opbygge i 1789. Da avledes der Had mod de nye Tyranner i alle Samfundsklasser. Man vedblev at hylde den oprindelige revolutionære Idé; paa den vilde man for ingen Pris have givet Afkald, og bortset fra de uhaandgribelige Principer vilde de, der var bleven praktisk interesserede i Revolutionens Værk, paa ingen Maade ofre denne Interesse; man afskyede det gamle Regimente og vilde beholde Friheden og Ligheden, men det var ikke den politiske, men *den samfundsmæssige Frihed og Lighed.* Paa deres Grundvold ønskede man, at Statsordenen vedblivende skulde bygge; men man havde faaet Rædsel for Folketalerforsamlinger, Klubber og politiske Kamre, fordi Ordet var bleven Blod. Man ønskede ogsaa, at de Interesser, der var skabt af Revolutionen, skulde vinde lovmæssig, sikker Hævd,

men det kunde ikke ske under en ubændig Regering, som evindelig truedes af sine egne Udskejelser, og som efter alles Mening kun kunde have en kort Levetid. Og vel ønskede man at hævde den nationale Uafhængighed, og tilmed at beholde visse Erobringer, man havde fravristet Europa, men man var led og ked af en Krig, der ødelagde Landets Velstand og aldrig kunde faa Ende. *Hvad man alt i alt ønskede i 1794, var det samme, som man havde ønsket i 1789, og som man stadig ønskede i 1799: et Frankrig, der var betryggende organiseret i Overensstemmelse med Cahier'ernes Program.*

Men der var nu opstaaet et Oligarki, som havde vænnet sig til Magten og ikke godvillig vilde slippe den. *Disse »Jakobinere med deres paa det tørre« kæmpede nu ikke længer for at føre noget Princip til Sejr; de vilde bare værne om stærke personlige Interesser*, deres Magt, deres Velstand — og først og sidst deres egne Hoveder, som de regnede vilde svæve i den alvorligste Fare i Tilfælde af en Kontrarevolution. Dette var Grunden til, at de samme Mennesker, der i Folkesuverænitetens Navn havde sendt en Konge, en Dronning og Tusinder af Borgere i Døden, ganske raat underkendte denne Suverænitet, den Gang Frankrig efter Befrielsen for det terroristiske Aag i Thermidor troede, det kunde faa Lov at komme til Orde. Muligvis vilde Frankrig have taget mod en Konge, der havde anerkendt alt, hvad der var fornuftigt og billigt i Idéerne fra 1789, havde givet sin Bekræftelse til de nye Ejendomsforhold og havde lovet at glemme det skete for at undgaa al Borgerkrig. *Men et saadant Forsøg forbødes af Bourbonernes blinde Uforsonlighed*, og siden Landet ikke kunde faa et ni og firs-Monarki, som det stadig havde bevaret Forkærligheden for gennem hele denne Krise, var det dets Mening at organisere en liberal Republik og ganske særlig et Regimente, hvor det fik den skændigt undertrykte Samvittighedsfrihed tilbage.

Men det første Skridt i denne Udvikling vilde have været at styrte *det revolutionære Oligarki*. Dette vilde ikke lade sig fjerne; *i 1795 paatvang det sig Landet* og søgte at røve det Mælet, og da Landet alligevel kom til Mæle, lukkede Magthaverne voldelig Munden paa det i Fructidor Aar V. *Fra nu af var det hele Regimente kun et hyklersk Blændværk.* Folket brød sig ikke om det længer; dets Ønske var at blive af med sine Tyranner, og det kom paa Forhaand til at elske den, der vilde skille det af med dem. Man var træt af Floskler, af Løgne, af Folkehelte, af Urostiftere, af Smaatyranner. Man troede ikke længer paa Fri-

heden, og man ængstedes desuden ved at iagttage Nationens viljes- og kraftløse Tilstand ovenpaa dette Overmaal af Kriser. Man kunde ikke længer udrette noget: *man ventede alt af en Mand.*

Manden traadte frem: *han udgik fra Hærene, og ogsaa dette kom, som det maatte komme.*

Denne Hær, som Ludvig XVI ikke havde kunnet bruge som Vaaben, fordi den var i Opløsning, havde faaet ny Orden og Kraft under Fjendens Ild. Den havde gjort tredive Felttog, vundet hundrede Sejre, erobret Provinser og hele Lande. Folket elskede denne Hær, der skænkede det en Fylde af Sejre, medens Folketalerne bedrog det med Floskler. At Folket elskede den, gjorde den i sig selv farlig, men værre var det, at den havde fostret en Række trediveaarige Generaler, der i Bevidstheden om deres Fortjenester af Fædrelandet var alt andet end villige til stadig at skulle lystre Hovedstadstalerne.

Blandt disse Generaler var den ypperste en af den Slags Mænd, som Skæbnen synes at mane frem, paa samme Maade som Oldtidens Tragikere ved Slutningen af deres Dramer bragte en Gud paa Scenen. I Virkeligheden var hans Komme en Frugt af hundrede store og smaa Hændelser. Han blændede Nationen, han fortryllede den, han lagde den for sin Fod. Det, man i første Række haabede af ham, var en Fred med Ære; men saafremt han desuden bevarede Troskaben mod Revolutionen, der havde givet Jordbunden for hans Krigerry, saafremt han kunde lægge en fast Grundvold for den samfundsmæssige Frihed og Lighed og derved gøre det for stedse af med Feudalvælden, saafremt han kunde skænke Landet den fornuftmæssige og metodiske administrative Organisation, som det gamle Regimente ikke havde evnet at skabe, men som det heller ikke paa nogen Maade var lykkedes Revolutionens Rigsdage at faa i Stand — *da vilde Ønskerne fra 1789 være gaaet i Opfyldelse.* Saafremt han skaffede de nye Ejendomsforhold Ukrænkelighed ved at faa selve de tidligere Ejere — og navnlig Kirken — til at anerkende det skete, vilde han bjerge mange Interesser og ydermere berolige mange Samvittigheder. Saafremt han styrede uden at støtte sig paa noget enkelt Parti, saafremt han ikke udelukkende omgav sig med det revolutionære Oligarki, men heller ikke bandlyste nogen af dem, der siden 1789 havde medvirket ved Revolutionens Udvikling, vilde han spare Frankrig for nye Gnidninger og saaledes opfylde et tredie Ønske. Og saafremt han sluttelig opnaaede Europas Godkendelse af de

nye Grænser, *vilde han ingenlunde have nedbrudt, men tvært-imod have styrket og fuldendt hele den Del af Revolutionens Værk, som Landet satte Pris paa.* Og i saa Fald vilde Landet med Fornøjelse give Afkald paa den offentlige Talerstol, paa Demagogrigsdagene, paa de folkelige Selskaber, paa de politiske Blade og paa selve Republikken. Alle disse Ting var ikke det, man havde ønsket i 1789; det havde været som Snylteplanterne, der slynger sig om Træet og kan tage sig godt ud, men i Virkeligheden suger dets Safter til sig og kvæler det i deres Favntag.

Som det *maatte* ske, faldt man nu fra den ene Yderlighed over i den anden; man gav for villigt Slip paa den politiske Frihed, som skærmedes af det parlamentariske Styresæt. Men Grunden var, at dette Styresæt ikke havde evnet at komme i virkelig ordnet Gang, og at man blot havde skrevet Frihedens Navn paa Stene og Malm, men aldrig givet den Raaderum i Lovene, saalidt som i Livet.

Napoleon Bonaparte skænker Frankrig, hvad det ønsker sig. Og derfor bør man ikke sige, at Revolutionen fik sin Afslutning om Aftenen den 19de Brumaire, thi herefter vil den blive prentet i Lovbøger, i Konkordater og i Traktater.

Vulkanen har spyet sin Lava fra sig, og den er strømmet vidt ud og har ført ædle Metaller og fæle Slakker med sig, men saa kølnes den langsomt af. Nylig gjorde den Indtryk af at ville ødelægge alt; nu er den ved at tage Skikkelse af herligt Granit, der skal tjene til at bygge et nyt Statssamfund op. Det franske Kejserrige (og vort hele Styresæt i de kommende hundrede Aar) blev dannet af denne stærke Sten, der var opstaaet af det glødende Lava, som en Mirabeau havde skaffet fri Bane i Vinteren 1789, og som en Bonaparte tager i sin Tjeneste i Efteraaret 1799.

INDHOLD

INDLEDNING: FRANKRIG I 1789 Side

Første Kapitel: Ødelands-Anarkiet 3

Andet Kapitel: Den nye Erkendelses Lys 13

Tredie Kapitel: Samfundsklasserne i Krisens Tegn 18

Fjerde Kapitel: Regeringen, som den var i 1789 32

Femte Kapitel: Valgene og Cahier'ne 43

FØRSTE DEL: GRUNDLOVSFORSAMLINGEN 53

Første Kapitel: Stændermødet. Maj—Juni 1789 55

De deputerede i Versailles. Processionen den 4de Maj. Det første Møde. Trediestand nægter at konstituere sig. Forhandlinger med de to andre Kamre. »De sk.... Sognepræster«. »Nationalforsamling!« Gejstligheden bestemmer sig til at slutte sig til Trediestand. Eden i Boldhuset. Mødet for Kongen 23. Juni; de uprivilegerede nægter at adlyde. Kongen giver efter. Stænderne atter til Fællesmøder. »Revolutionen er bragt til Ende!«

Andet Kapitel: Den fjortende Juli 75

Tropperne strømmer til. Neckers Afskedigelse. Paris i Sommeren 1789. Banditterne melder sig. Hungersnøden og Opstandene. Desmoulins og Palais Royal. Den franske Gardes Holdning. »Vælgerne« samles. Borgerskabet væbner sig mod Pøbelen. Den 12te Juli i Palais Royal. Fremstødene mod Ludvig XV's Plads. Optøjerne den 13de Juli. Natten mellem den 13de og 14de Juli. Indtagelsen af Bastillen. Blodrusen. Den 14de og 15de Juli i Versailles. Forsamlingen billiger Opstanden. Kongen i Forsamlingen. De deputerede og Kongen paa Raadhuset. »Har Kongen underskrevet Kapitulationen?«

Tredie Kapitel: Et Lands Opløsning 95

Anarkiet. Paris som Arnested for Anarkiet. Mordene paa Foulon og Bertier. »Var da dette Blod saa rent?« Provinserne i Anarki. Den *store Frygt*. Almindelig Plyndring. Embedsmændene slaas ihjel. Spontan Opstaaen af »Kommunerne«, deres Svaghed overfor Oprørene.

Fjerde Kapitel: Natten den fjerde August og Menneskerettighedernes Erklæring 102

Forsamlingens dobbelte Grund til Frygt. »Jean Udenland« paa Tribunen. Kappestriden i Offervillighed. Natten den fjerde August; den almindelige

Side

Grebethed; de privilegeredes *Te Deum.* — *Erklæringen.* Modsigelsen mellem Erklæringen og Forfatningen. Det forjættede Land, som man ikke faar. — Frygten, man føler for Hoffet. Dronningens Hensigter. — Forsamlingen vedtager »forræderske« det kongelige *Veto.* Det besluttes i Paris at gaa til Versailles.

Femte Kapitel: Toget til Versailles 111

Det flamske Regiment i Versailles. Optrinene den 1. Oktober. Pariserkvinderne i Versailles. Optøjerne i Forsamlingen. Mounier paa Slottet. Slottet belejres. Soldaterne uden Patroner. La Fayette i Versailles- »Han tog Parti mod sin Konge ved at sove«. Overrumplingen den 6. Oktober. Dronningen i Fare. Kongen drager til Paris.

Sjette Kapitel: Forsamlingen, Klubberne og Forfatningen 120

»De deputerede vil være at finde i Ridehuset, og Beriderne i Palais Royal«. Den grundlovgivende Forsamling. Partier og Talere. *Jacobinerselskabet.* Mirabeaus Intriger. Forfatningsdebatterne. Forfatningen af 1789-91. En anarkisk, borgerskabsvenlig Forfatning. Kommunerne og Departementerne. Sønderlemmelsen af Provinserne. Parlamenternes Undergang. Den brøstfældige Bygning.

Syvende Kapitel: Nationaliseringen af Gejstlighedens Ejendomme 138

Almindeligt Misnøje. Den hidtil revolutionsvenlige Gejstlighed bringes til Fjendskab. Kirkens Ejendomme. Den finansielle Krise. Talleyrands Forslag. Debatterne. Afstemningen i November 1789. Ejendommene erklæres for Nationaleje. Afstemningen den 10. April 1790. *Assignaterne.* Følgerne. Gejstligheden forbitret. Forsamlingens Drøftelser. Voksende Anarki i Landet.

Ottende Kapitel: Soldaternes Opstand og Føderationen 151

Gæring i Hæren. Officererne taber deres Myndighed. Føderationen. Kærlighedsfesten. Dens opløsende Virkning i Hæren. Opstanden i Nancy. Hæren vækker Frygt, hvad der atter fremkalder Ønsker om Krig.

Niende Kapitel: Krig eller Fred? 159

Europa og Revolutionen. Europa i 1789. Dets Fejlsyn med Hensyn til Frankrig i det hele og navnlig med Hensyn til Revolutionen. Europæiske Stridsemner: det orientalske Spørgsmaal; det polske Spørgsmaal. Polen bliver vor Frelse seks Aar igennem. Katharina II. Kejser Leopold. De udenrigske Lensbesiddere i Alsace. »Frankrig giver Afkald paa Erobringer«. Avignon. Europa begynder at tage Stilling i 1790, men tøver. Leopold afventer en Opfordring fra Ludvig XVI.

Tiende Kapitel: Den borgerlige Kirkeforfatning 170

»Vi har Magt til at forandre Religionen«. Forsamlingen og den katholske Kirke: *de døde, der taler.* Rom og Revolutionen. »En evangelisk Reform«. Martineaus Indstilling. Hvorfor man ikke skilte Kirken fra Staten. Voltaires Teori. Den nye Kirke. Man undslaar sig for en Drøftelse med Rom. Ludvig XVI's Sjælekvaler. Han sætter Loven i Kraft. Den franske Kirkes Modstand, støttet paa Inertiens Magt. Tanken om Edsaflæggelse opstaar. Dekretet af 27. November 1790. Forløbet af Edsaflæggelsen; den borgerlige Forfatnings Nederlag. Indvielsen af de edsvorne Bisper. Ludvig XVI drives over i Kontrarevolutionen.

Side

Ellevte Kapitel: Revolutionens Vendepunkt 180

Kongen, Dronningen og Europa. Emigranterne. Forsamlingen giver Europa Paaskud. Avignons Anneksion er skæbnesvanger. Østrig tøver endnu. Den indre Krise. Landet ønsker, man skal gøre Holdt. Reaktion i Forsamlingen; det revolutionære Parti deler sig. Mirabeau og La Fayette; deres indbyrdes Misforhold hindrer Dannelsen af et moderat Parti. Mirabeaus Død. Kongefamilien under Tvang. Dens Fejlsyn paa Forholdene. Planer om at drage bort.

Tolvte Kapitel: Flugten til Varennes 193

Flugten. Drouet galopperer. Varennes. Kongefamilien standses. Paris ude af sig selv; La Fayette tager Ledelsen. Romeuf i Varennes. Kongedømmets Dødskamp i Sauces Hus. Den skrækkelige Hjemrejse. Tilbagebagekomsten til Paris.

Trettende Kapitel: Skydningen paa Marsmarken 201

Kongens Suspension. Klubberne ønsker hans Afsættelse; hverken Provinsen eller Forsamlingen ønsker den. Barnaves Rolle. Brud blandt Jacobinerne; Feuillanterne udskilles. Den 17. Juli paa Marsmarken. Demonstrationen og Proklamationen af Krigstilstand; La Fayette og Bailly lader skyde. Forsamlingen er for træt til at iværksætte en Reaktion.

Fjortende Kapitel: Grundlovsforsamlingens sidste Dage 206

Forsamlingen vil revidere Forfatningen, men formaar det ikke. Barnave naar for silde til Erkendelse. Forsamlingens Selvopgivelse; Vedtagelsen af Forbud mod Genvælgelse. Avignon genforenes. Sammenkomsten i Pillnitz; de tyske Fyrsters Erklæring, der tilsigter at vinde Tid, bliver af Emigranterne omdannet til en Trusel. Koblenz-manifestet. Kongen godkender og kundgør Forfatningen. Grundlovsfesten. Grundlovsforsamlingen har ment at slutte Revolutionen af, men har netop levnet den Anledning til videre Udvikling.

ANDEN DEL: DEN LOVGIVENDE FORSAMLING 217

Femtende Kapitel: En Forsamling af »Romere« 219

»De nye«. Højre. Romerne fra Bordeaux. Den »bordeaux'ske« Gruppe; dens Førere. Det yderste Venstre. Centrum. Forpostfægtning om Forretretningsordenen. Brissot tordner mod Europa. Emigrationen. Love mod de emigrerede og mod Præsterne; de edssvorne Præsters ynkelige Lod; man hævner dem. Kongen vil ikke godkende Undtagelseslovene. Revolutionstilhængerne ønsker Krig.

Sekstende Kapitel: Narbonne og Krigen 232

»Popilius' Cirkel«. Venstre og Krigen. Landet ønsker Krig. Robespierres Holdning. Narbonne Minister. Hvorfor han forbereder en Krig. Hoffet og Ministeriet undergraver Narbonne. Ministeriets Opløsning.

Syttende Kapitel: Ministeriet Roland og Krigserklæringen 238

Det »brissotinske« Ministerium; Dumouriez. Ægteparret Roland. Mme Roland og Ministeriet. Det store Ministeriums Program. En patriotisk Luftning gennemsuser Landet. Mødet den 20. April 1792; Krigen erklæres. »Krigen mod Kongerne«. Tuileriernes »Desto bedre«.

Side

Attende Kapitel: Det store Ministeriums Fald. 20. Juni Dagen ... 247

Nederlaget den 28. April. Bevægelse i Paris. Den konstitutionelle Gardes Opløsning. Servan indkalder de Fødererede. Brud mellem Dumouriez og Rolands. Ministrene afskediges. Manons Salon forbereder Hævnen. 20. Juni-Dagen. Folket i Ridehuset og i Slottet. »Kongen drikker«. Almindelig Reaktion. La Fayette vil lukke Jacobinerklubben. Hoffet forraader ham. Venstre fatter igen Mod.

Nittende Kapitel: Spørgsmaalet om Kongens Afsættelse 257

Venstre truer Kongen for at opnaa Ministrenes Genindsættelse. Pétion suspenderes. Lamourette's Broderkys. 14. Juli 1792. De fødererede kommer. »Fædrelandet i Fare«.

Tyvende Kapitel: Kongedømmets Fald 263

Marseillanerne kommer; Marseillaisen. Emigranterne og Europa. Braunschweig-Manifestet. Aftenen den 9. August. Danton's Statskup. Det oprørske Kommune-Raad. Mandat's Død. Forsvarstropperne splittes. Kongen i den lovgivende Forsamling. Sammenstødet mellem Oprørerne og Schweizergarden. Myrderierne den 10. August. Den lovgivende Forsamling afsætter Kongen og udleverer ham til Kommune-Raadet.

Enogtyvende Kapitel: Danton. Fjendernes Indfald og September-Myrderierne 276

Det udøvende Minister-Raad. Jacques Danton. Hans Program. Fjendens Indfald. De til Raadighed staaende Styrker. De Frivillige. Dumouriez' Værk. Longwy og Verdun erobres. Forfærdelig Krise i Paris. Kommune-Raadet i Konflikt med den lovgivende Forsamling. For at styrke sin Magt forbereder Kommune-Raadet Myrderierne. Septemberdagene. Minister-Raadets og den lovgivende Forsamlings Holdning. Danton og Myrderierne.

Toogtyvende Kapitel: Valmy 294

Den lovgivende Forsamling mellem Ruinerne. Dens Endeligt. Frankrigs Termopylæ. Højen ved Valmy. Nationens Soldater slaar »Soldaterne fra Rossbach«. »En ny Ære«.

TREDIE DEL: NATIONALKONVENTET 301

Treogtyvende Kapitel: »Gigantforsamlingen« 303

Valgene i 1792. Stemningen i Konventet, dets Ejendommeligheder. Gironden. Bjerget. Sumpen. »Den politiske Arena«.

Fireogtyvende Kapitel: Girondinernes Angreb. (Septbr.-Decbr. 1792) 311

Republikken proklameres. Gironden kontra Paris. Gentagne, men splittede Angreb paa Marat, Danton og Robespierre. Louvet's »Jeg anklager —«. Bjerget slutter sig sammen og danner Blok. Grænseerobringerne. Dumouriez og Gironden. Girondinerne synes at beherske Situationen.

Femogtyvende Kapitel: Kongens Død. (Decbr. 1792—Jan. 1793) .. 320

Kongens Proces og Kampen mellem de to Partier. Processen. Forslag om at appellere Dommen til Folket. Pressionen paa Konventet. De forskellige Afstemninger. Dødsdommen. Ludvig XVI paa Skafottet. Den 21. Januar og dens Følger.

Side

Seksogtyvende Kapitel: Dumouriez' Forræderi. (Jan.—April 1793). . 331

Den 21. Januar, Partierne og Europa. Europa rejser sig mod Frankrig. Gironden giver efter for Velfærdspolitiken. Danton og Gironden. Velfærdsforanstaltninger. Dumouriez er utilfreds. Oprøret i Vestfrankrig; Vendée. Dumouriez' Forræderi. Bjerget søger at indføre Diktaturet. Dumouriez kaster Masken, og Girondinerne er fortabte.

Syvogtyvende Kapitel: Girondens Fald. (April—Juni 1793) 339

Kampagnen mod Girondinerne. Gironden forsvarer sig; Marat for Revolutionsdomstolen. Kommune-Raadet contra Konventet. Marat frikendes. Tolv-Mands-Kommissionen. Oprøret den 31. Maj. Den 2. Juni; Konventet som Fange. Optrinet paa Karussel-Pladsen. »Kanonerer, hold jer parat«. Konventet udleverer Girondinerne.

Otteogtyvende Kapitel: Oprøret i Provinserne. (Juni—Juli 1793). . 350

Opstanden i Departementerne. Forfatningen af 1793; en Mystifikation. Nederlag for Oprørerne i Normandiet. *Føderalismen* kvæles i Sydfrankrig. Danton og Robespierre. Danton fjernes fra Velfærdskomitéen.

Niogtyvende Kapitel: Velfærdsregeringen 356

Krigen som Paaskud for Jakobinernes Diktatur. Velfærds-Komitéen. Konventet en »Lovmaskine«. De udsendte Repræsentanter. Det dobbelte System af Forgreninger: folkelige Selskaber og Revolutions-Komitéer. Det nationale Forsvar. *Sammensmeltningen.* Republikkens »Fjorten Arméer«. Lazare Carnot og »Organisationen af Sejren«. Revolutionssoldaterne.

Tredivte Kapitel: Rædselsherredømmets første Tid. (Juli—December 1793) 366

Grænserne truede. Rædselsherredømmet. Guillotinen i stadig Aktivitet. De røde Messer. Revolutions-Domstolen; Fouquier-Tinville. »De skyldiges« lange Tog: Charlotte Corday; Dronningen; Girondinerflokken. Manon Roland paa Skafottet; Philippe Egalité; Officererne under Guillotinen. Loven om de Mistænkte. Rædselsherredømmet i det øvrige Frankrig: der druknes, skydes ned og guillotineres. »Lad hellere Konventet faa den paa«.

Enogtredivte Kapitel: Robespierre og »Faktionerne«. (Januar—Marts 1794) 386

»Faktionerne«, Danton-Krisen. Maximilien Robespierre. Desmoulins anbefaler Mildhed: »*Den gamle Cordelier*«. Hébert og »*Fa'er Duchesne*«. Det hébertistiske Kommune-Raad, den »socialistiske« Strømning. Chaumette: Kristendommens Afskaffelse; Fornuft-Dyrkelsen. Robespierre fordømmer de »overbærende«, de »yderliggaaende« og de »raadne«.

Toogtredivte Kapitel: Faktionernes Fald 398

Robespierre underminerer Faktionerne. »Premièren« paa *Epicharis og Nero.* De »yderliggaaendes« Fald; *Fa'r Duchesnes* Død. Dantons Arrestation. Processen mod Dantonisterne. Dantons Død.

Treogtredivte Kapitel: Dyds-Regimentet. (Marts—Juli 1794) 406

Maximilien's »Diktatur«. Sejren ved Fleurus. Dyden som Basis for Regeringen; et blodigt »Salentum«. Det egentlige Rædselsherredømme, Fængs-

Side

lerne, Domstolen og »Samsons lille Vindu«. Gud genopstaar. Festen for det højeste Væsen (20. Prairial). Fouché og Oppositionen mod Robespierre. Prairial-Loven. »Hovederne falder som visne Blade«. Fouché underminerer Robespierre.

Fireogtredivte Kapitel: Thermidor 419

Splittelsen indenfor den store Komité. De sidste Kærrer. De to Sammensværgelser. Mødet den 8. Thermidor. Samme Aften i Jakobiner-Klubben. Natten mellem den 8. og 9. Thermidor i Flora-Pavillonen. Mødet den 9. Thermidor; Tallien's Dolk. Robespierristerne gøres fredløse. Raadhuset kontra Konventet. Hanriot lider Skibbrud. Robespierre paa Raadhuset. »Catilina's« Fald. Robespierres Henrettelse. Thermidor-Misforstaaelsen.

Femogtredivte Kapitel: Jakobinernes Fald. (Juli—Septbr. 1794) ... 436

Centrum tager Ledelsen af det nye Røre. Tallien kontra Terroristerne. Reaktionen efter den 9. Thermidor; den gyldne Ungdom og *Folkets Opvaagnen*; Fréron og Therezia Tallien. Therezia lukker selv Jakobiner-Klubben. Skal man lade »Revolutionen sadle om?«

Seksogtredivte Kapitel: Frankrig Aar III 444

En »syg«. Hungersnøden og Forstæderne. Elendigheden og »de nye rige«; de »slunkne Buge« og de »fraadsende Buge«. Den befriede og sikrede Bondestand længes efter ordnede Forhold; National-Godsernes Salg. »Frygt og Haab«. Tronprætendentens uforsonlige Holdning støder Kongedømmets Tilhængere bort. De »Jakobinere, der har faaet deres paa det tørre«. De vil beholde Magten. Krigen en Nødvendighed for at »give Generalerne noget at bestille«; Dogmet om de naturlige Grænser. Alt og alle baner Vejen for ham, der skal komme.

Syvogtredivte Kapitel: Kampen mellem de »slunkne« og »de fraadsende Buge« 459

Højres Mænd paa ny i Konventet. »Tinden« udnytter »de slunkne Buge«. Germinalopstanden. Terroristerne proskriberes. Hungersnøden vokser. Den 1ste Prairial. Almuen i Forsamlingen. »De sidste Bjergfolk«. Forstæderne betvinges. Prairialreaktionen. Quiberon. Kommissionen af Aar III. Dekretet om *de to Trediedele*. Vreden i Landet. Kongemorderne synes fortabte.

Otteogtredivte Kapitel: Den 13de Vendémiaire 476

Royalisterne redder Kongemorderne. Paris' Sektioner gaar mod Dekreterne. Det royalistiske Oprør. Barras Overgeneral. »Buona-Parte« foran Tuilerierne. Sektionernes Nederlag. Bonaparte kommer op. Konventets sidste Timer. Det afsluttende Møde. »Gigantforsamlingens« Værk.

FJERDE DEL: DIREKTORIET 487

Niogtredivte Kapitel: Direktoriet og Landet 489

Direktoriets første Møde. Raadene. »De fem Majestæter«. Barras. Carnot. Reubell. La Revellière-Lépeaux. Partierne lige overfor hinanden. Babeuf og hans »socialradikale«. Royalisterne. »Nationens Parti«. Direk-

Side

toriets Politik. Den militaristiske Fare. Den »klerikale« Fare. Statskassen tom. Landets Demoralisation: man er nu blot i Stand til at hade. »Den almindelige Dorskhed«.

Fyrretyvende Kapitel: Barras, Babeuf og Bonaparte. (September 1795—Maj 1796) 503

Finansnøden; Tvangslaanet Aar IV; Grundejendomsanvisningerne. Pantheonklubben; man lader den »babouvistiske« Klub lukke af Bonaparte. Babeufs Arrestation. »De konstitutionelle Grænser«. Bonaparte og Direktoriet. Generalens Ægteskab. Bonaparte sendes til Italien.

Enogfyrretyvende Kapitel: Tæppet gaar op for Bonaparte 513

Lyn-Felttoget i Piemont. Lombardiet erobres. Direktoriet venter Guld fra Bonaparte. Paris elektriseret af Lynet. Landet mod Direktoriet. Grenelle-Affairen styrker Reaktionen. Den royalistiske Sammensværgelse. De store Sejre i Italien. Felttoget i Tyskland 1796. Rivoli-Aftenen. Bonaparte ønsker Fred. Direktoriet bange. Tolentino. Leoben.

Toogfyrretyvende Kapitel: Raadene mod Direktoriet 525

Valgene i Germinal Aar V. Vælgerne ønsker Frihed i Landet. Det nye Flertal. Barthélemys Valg til Direktør. Konflikten drejer sig navnlig om det religiøse Spørgsmaal. »Vore Fædres Gudsdyrkelse«. Jordans Indstilling. Afskedigelsen af de »reaktionære« Ministre. Talleyrand i Ministeriet. »Den konstitutionelle Kreds« mod Clichyklubben.

Treogfyrretyvende Kapitel: Fructidor-Statskupet. (Aug.—Sept. 1796) 533

»Hæren skal give sin Mening tilkende«. Der tages Overblik over Sablerne. Barras og Hoche. Det første Forsøg strander. Bonaparte og Flertallet. Venezia-Spørgsmaalet. Bonaparte mod »Clichy«. Adresserne fra Hærene. Augereau i Paris. »De handlede som en Tosse«. Aftenen den 17de. Carnots Flugt. Barthélemys Arrestation. Augereau i Tuilerierne. De deputerede i Temple. Møderne den 18de og 19de Fructidor. Proskriptionsdekreterne. Fructidors Følger. »Sablen er Lov«.

Fireogfyrretyvende Kapitel: Direktorietidens Samfund 547

»Morskaben er paa Dagsordenen«. Therezias Regering. Barras' Samfund. Moderne: efter *Sans-culotte*'rne følger *Sans-chemise*'rne. Forlystelsesstederne; Ballerne; Paris' Kraas. Spillet. Theatrene. »Familiegryden er væltet«; Hjemmenes Opløsning. Skilsmissens Ødelæggelser. Lasten. Moralen og Politiken.

Femogfyrretyvende Kapitel: Bonaparte Ansigt til Ansigt med Direktoriet. (Sept. 1797—Maj 1798) 558

»Statsmagten taget med Storm«. De nye Direktører Merlin og François. Embedsjagten. Rædselsherredømmet efter Fructidor. Den to Trediedeles Bankerot. Brud mellem Fructidorsejrherrerne. Bonaparte i Udine. Campo-Formio (25 Vendemiaire Aar III). Bonapartes enestaaende Popularitet. Generalen i Mombello; fredsvenlige Udtalelser. Bonaparte i Paris. Modtagelsen i Luxembourg. Generalen i Institutet. Han forlanger at komme bort. Direktoriet revolutionerer Italien. Toget til Ægypten.

Side

Seksogfyrretyvende Kapitel: Floréal. Direktoriet mod »Anarkisterne«. (Maj 1797—Maj 1798) 571

Valgene Germinal Aar VI; der stemmes »anarkistisk«. Statskup mod de valgte 22de Floréal Aar VI. Jakobinernes Raseri. Kampen for »Dyden«. Valgene Aar VII. Sammenslutning af alle Partier mod Direktoriet; Katolikerne støtter »Anarkisterne«. Den anden europæiske Koalition. Toget til Ægypten. Nederlag i Tyskland og Italien. Suvarov og hans Kosakker. Italien gaar tabt.

Syvogfyrretyvende Kapitel: Prairial. Det sidste jakobinske Fremstød. (Maj 1798—Juli 1799) 583

Raadene af Aar VII mod Direktoriet. Sieyès' Valg, Barras forraader Reubell. Prairialstatskupet mod Direktoriet. Bjerget genoplives. De nye Direktører. Sieyès Herre i Direktoriet. De tre jakobinske Love: Udskrivningen af Aar VII; Tvangslaanet af Aar VII; Gidselloven. Gæring og Oprør allevegne.

Otteogfyrretyvende Kapitel: Tilkaldelsen af Soldaten. (Juli—September 1799) 594

Direktoriet og Sieyès mod Jakobinerne. Sieyès bekvemmer sig til at tilkalde Soldaten. Strømningen til Gunst for denne Løsning; den cæsariske Tænkemaade. General Joubert. Fouché Politiminister. Klubben lukkes. Joubert falder ved Novi. Suvarov i Schweiz. Sejrene ved Zürich og Bergen. Ogsaa Folket, der nu ikke kan mere, vil tilkalde en Mand. »Aa, gid Bonaparte var her«. Bonaparte og Partierne. »Han er landet«.

Niogfyrretyvende Kapitel: Bonaparte faar Magten. (September—November 1799) 606

Paris beruset af Glæde. Bonaparte drager gennem Frankrig. »Brumairepartiet«. Sieyès og Bonaparte. Politikerne, Institutet, Generalstaben og Bonaparte. Brumaireplanen. Den 18de Brumaire. De Gamles Møde. Generalerne hos Bonaparte. Direktoriets Sammenbrud. Bonaparte i Tuilerierne. Den 19de Brumaire. Udvandringen til Saint-Cloud. Bonaparte hos de Femhundrede. »Stiletterne«. Lucien griber ind. Grenadererne sendes mod Orangeriet. Valget af Konsulerne. Tilbagekomsten til Paris. »*Det skal gaa*«.

SLUTNINGSORD 624